

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ'NİN MEKTÛBÂTI
(İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)

Doktora Tezi

Tolga GÜCÜK

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ’NİN MEKTÛBÂTI
(İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)

Doktora Tezi

Tolga GÜCÜK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ'NİN MEKTÛBÂTI
(İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU**
- 2- Doç. Dr. Abdüsselam BİLGİN**
- 3- Doç. Dr. Yeşim Işık BAĞRIAÇIK**
- 4- Dr. Öğr. Üyesi Fahrettin COŞGUNER**
- 5- Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN**

Tez Savunması Tarihi

11.07.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU danışmanlığında hazırladığım “**MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ’NİN MEKTÛBÂTI (İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin) (Ankara.2024)**” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyân ederim.

Tolga GÜCÜK

02.08.2024

ÖNSÖZ

Çok eski dönemlerden beri insanlar duygu ve düşüncelerini ifade etmek için mektuplardan faydalanmışlardır. Her türlü konuda yazılabilmesi, yazarın kendi iç dünyasını, samimiyetini olduğu gibi yansıtması, sade ve kolay anlaşılır üslubu mektupların her dönemde tercih edilmesini sağlamıştır. Mektup, sıradan halk nezdinde bir iletişim vasıtası olmasının yanı sıra tebliğ, emr-i maruf, sıkıntıda olanlara yardım, iyilik edilmesine teşvik gibi amaçlarla birçok âlim, düşünür ve ilim ehlinin kullandığı bir yazı türü olmuştur. Topluma yön veren rehber niteliğindeki bu şahısların yazmış oldukları mektuplar daha sonraları toplanıp bir araya getirilerek yazarın şahsın adıyla birlikte “Mektûbât” ismi altında yayınlanmıştır. Âlim ve mütefekkirlerin önde gelenlerinden olan ve yaşadığı döneme eserleri ve sözleriyle ışık tutan, gönül erlerinden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de bu kabil kimselerdendir. Çeşitli vesilelerle değişik kimselere yazdığı mektuplarından mevcut olanları hayattayken veya vefatından kısa bir süre sonra toplanmış, istinsâh edilerek kitap hâline getirilmiştir. Mevlânâ’nın diğer eserlerine kıyasla günümüze kadar az sayıda yazma nüshası ulaşabilen bu eseri, çoğu yazmada “Mektûbât-ı Mevlânâ” olarak kaydedilmiş, birkaç nüshada ise ismi “Kitâbu’t-teressul li’t-tevessuli ile’t-tefađdul” adıyla yazılmıştır.

Yüz kırk beş mektuptan oluşan eser, Mevlânâ’nın yaşamındaki bazı sırları ve mahrem bilgileri içermesinin yanı sıra tarihî faydaları da haizdir. Öyle ki dönemindeki bazı tarihî hadiselerin hakikatlerinin ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır.

Mektupların bir kısmı dönemin Anadolu Selçuklu sultanlarına yazılmış, ekserisi devrin ileri gelen devlet adamlarına, kadılarına ve beylere çeşitli isteklerin karşılanması için gönderilmiştir. Bunların dışında sevdiklerine ve yakın akrabalarına hitaben kaleme alınan mektuplar da bulunmaktadır.

Mevlânâ’nın sade bir dille Farsça yazdığı mektupların iki tanesi Arapça olup, bir tanesinin bir bölümü Farsça, geri kalan kısmı Arapça yazılmıştır. Arapça tamlamalardan oluşan çeşitli unvanların yer aldığı bir mektup ise belli bir kişiye hitaben yazılmamış, muhtemelen yazı taslağı olarak kaydedilmiştir. Farsça yazılan mektuplarda da yer yer Arapça şiirler ve darb-ı meseller bulunmakta, yine aralarda Arapça yazılmış ibâreler göze çarpmaktadır. Özellikle unvanların yer aldığı ve ağıdalı bir dille yazılan mektupların giriş kısmında Arapça tamlamalardan çokça istifade edilmiştir.

Mevlânâ'nın bütün eserlerinde olduğu gibi mektuplarında da âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler, Arapça ve Farsça şiirler, atasözleri ve kıssalar sıkça yer almaktadır. Mevlânâ, ihtiyaç sahiplerine iyilik ve yardım etmeyi teşvik ettiği mektuplarında böylece sağlam bir ifadeye ve ikna edici bir üsluba ulaşmakta, fasih ve belîğ ifadeleriyle muhatabı nezdinde yazılarının tesirini artırmaktadır. Hem bizzat Mevlânâ'ya ait olan şiirler, hem de Senâî ve 'Attâr gibi söz ustalarının ve özellikle önde gelen Arap şâiri Mutenebbî gibi sevdiği şâirlerin şiirleri mektuplara üslup ve anlatım güzelliği katmaktadır.

Mektuplar, dil ve üslubunun güzelliği ve edebî kıymetinden başka içerik olarak da çok önemli bir konumdadır. Gerek Anadolu Selçukluları tarihi açısından gerekse bizzat Mevlânâ'nın şahsî hayatı ve yaşadığı dönem ile ilgili içerdiği bilgiler açısından önemli bir vesikadır. Mektupların büyük çoğunluğunun muhatabının dönemin önde gelen devlet adamları olması, Mevlânâ'nın Anadolu Selçukluları yanında ne denli önemi haiz olduğu hususunda bize önemli bilgiler sunmaktadır. Bu yüzden dönemin en canlı şahitlerinden olan mektuplar, Mevlânâ'nın yaşadığı toplumsal hayatı bizlere yansıtmada ayna mesabesinde olmuştur.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin bu kıymetli eseri üzerinde Türkiye'de bugüne kadar bir tez çalışması yapılmamıştır. Türkiye ve İran'da Farsça metni birkaç kez yayınlansa da bu neşirlerde bazı eksiklikler ve hatalar görülmektedir. Bu yüzden tarihî ve edebî açıdan şaheser olan Mevlânâ'nın mektuplarının tespit edilebilen bütün nüshalarının bilimsel usullere göre edisyon kritiğinin yapılarak yeniden neşredilmesinin lüzumlu olduğu görülmüştür.

Türkiye kütüphanelerinde dokuz ve İran'da bir nüshasını tespit ettiğimiz eserin tenkitli metnini oluşturmak için önce tüm nüshaların birbiriyle ilişkisi belirlenerek şeceresi çıkarılmış, şecereye göre tespit ettiğimiz beş yazma nüshası kullanılarak eserin tenkitli metni oluşturulmuştur. Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar 79 numarada kayıtlı nüsha en eski tarihli nüsha olup esas nüsha olarak öne çıkmaktadır. Bu nüshanın bazı eksik sayfaları bulunduğundan bu kısımlar Süleymâniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Koleksiyonu 1055 numarada kayıtlı nüshadan tamamlanmıştır. Yardımcı nüshalarla esas nüshalar arasındaki farklılıklar aparatta gösterilmiştir. Nüshalardaki mektup sayıları farklı olduğundan her mektubun başında o mektubun tenkitli metninde kullandığımız nüshalar belirtilmiştir.

Tez çalışmamız, bir giriş ile üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Fars edebiyatında mektûbât ve inşâ geleneği hakkında bilgi verilmiş, Mevlânâ'nın Mektûbât'ı tanıtılarak eser üzerinde daha önce yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Birinci bölümde mektuplar içerik, üslup ve yapıları bakımından incelenerek özetleri yapılmış, mektuplarda ismi geçen kişiler tanıtılmıştır. Bu bölümde ayrıca eserde geçen Arapça ve Farsça şiirler tercümeleriyle birlikte yazılarak kaynakları tespit edilenlerin kime ait olduğu hususunda açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde nüsha tavsifleri, nüsha şeceresi, tenkitli metinde kullanılan esas nüshaların imlâ özellikleri ve oluşturulan tenkitli metnin imlâ özellikleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise Mektûbât'ın tenkitli metni ile birlikte Mektûbât'ta yer alan âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler, Farsça ve Arapça şiirlerin fihristleri yer almaktadır.

Tez konusunun tespit edilmesi ve nüshaların temini hususunda desteğini esirgemeyen ve sonraki süreçte bilgi ve tecrübesiyle tezimin gelişmesine dâimâ katkı sağlayan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU'na teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ, Doç. Dr. Abdüsselam BİLGEN, Dr. Öğr. Üyesi Yeşim Işık BAĞRIAÇIK ve Dr. Öğr. Üyesi Fahrettin COŞGUNER hocalarıma değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tez çalışmamızın Mevlânâ'nın eserlerinin daha fazla tanınmasına yardımcı olmasını, ilerde yapılacak çalışmalara katkı sağlamasını diliyorum.

Tolga GÜCÜK

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
bsm.	Basım
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	Hicrî
hş.	Hicrî Şemsî
hzl.	Hazırlayan
H	Mektûbât, Süleymaniye Ktp. Hekimoğlu Ali Paşa, no. 597
İ	Mektûbât, İstanbul Üniversitesi Ktp. Farsça Yazmaları, no. 42
İ28	Mektûbât, İstanbul Üniversitesi Ktp. Farsça Yazmaları, no. 28
İ703	Mektûbât, İstanbul Üniversitesi Ktp. Farsça Yazmaları, no. 703
İ1286	Mektûbât, İstanbul Üniversitesi Ktp. Farsça Yazmaları, no. 1286
K	Mektûbât, Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar, no. 79
Ktp.	Kütüphane
L	Mektûbât, Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Efendi Bölümü, no. 748
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
m.	Mîlâdî
M	Mektûbât, İran Kum Mar'aşî Necefi Ktp., no. 13895
M2112	Mektûbât, Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar, no. 2112
M.	Mektup
mm.	Milimetre
no.	Numara

nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
S.	Sayı
S	Mektûbât, Süleymaniye Ktp. Nâfız Paşa Kitapları, no. 1055
vrk.	Varak
yay.	Yayını, Yayınları
yk.	Yaprak
yy.	Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Uzun Ünlüler

آ، ا،
â

و
û

ی
î

Kısa Ünlüler

َ
a, e

ِ
ı, i

ُ
o, ö, u, ü

Ünsüzler

ء	ب	پ	ت	ث	ج	چ	ح	خ	د	ذ	ر	ز	ژ	س	ش
'	b	p	t	s	c	ç	h	ħ	d	z	r	z	j	s	ş

ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ف	ق	ک	گ	ل	م	ن	و	ه	ی
ş	z	ṭ	ẓ	‘	ġ	f	ḳ	k	g	l	m	n	v	h	y

Yukarıdaki tabloda verilen transkripsiyon sistemine ilâve olarak kelimelerin yazımında aşağıdaki hususlar gözetilmiştir.

a) Özel isim olmayan Arapça tamlamalar yazılırken harf-i tarif gösterilmiştir.

Örnek: ‘Aḳlu’l-‘uḳûl, rûḥu’l-ervâḥ, şemsu’l-ḥaḳâyıḳ, Cüneydu’z-zemân gibi.

b) Tamlama şeklindeki isimler harf-i tarif belirtilmeden birleşik yazılmıştır.

Örnek: Şalâḥaddîn, Faḫreddîn, ‘Abdullah gibi.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR	iv
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
MEKTÛBÂT GELENEĞİ VE MEVLÂNÂ'NIN MEKTÛBÂTI.....	1
1. MEKTÛBÂT VE İNŞÂ GELENEĞİ.....	1
1.1 Mektup Türü ve Mektuplarla İlgili Bazı Kavramlar	1
1.2 İslâm'dan Önce Hat ve Yazı	1
1.3 İslâm'dan Sonra Hat ve Yazı	2
1.4 Günümüze Kadar Ulaşan En Eski Farsça Mektuplar.....	3
1.5 Hicrî Altıncı ve Yedinci Yüzyıllarda Yazılan Farsça Mektupların Özellikleri ..	4
1.6. Hicrî Sekizinci ve Dokuzuncu Yüzyılda Mektup Yazımı.....	4
1.7. Klasik Dönemde Mektup Türünün Önemi.....	5
2. MEVLÂNÂ'NIN MEKTÛBÂTI	6
2.1. Mektûbât Neşirleri ve Seçmeleri.....	9
2.1.1 Mevlânâ'nın Mektupları / Mektûbât.....	9
2.1.2 Heft Mektûb ez-Mektûbât-i Mevlânâ	11
2.1.3 Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ez-rûy-i nusḥa-i çâp-i İstanbul bâ muḳaddime ve ḥavâşî ve ta'likât).....	11
2.1.4 Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî.....	12
2.1.5 Mektûbât ve Mecâlis-i Seb'a, bâ-muḳaddime-i Cevâd-i Selmâsî-zâde	14
2.1.6 Ḥâr-i Dîvâr-i Rezân: Gozîde-i Âşâr-i Menşûr-i Mevlânâ	15
2.1.7 Ahvâl-i Dil-i Godâḥte: Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ	15
2.2 Mektûbât Çeviri ve Seçmeleri.....	15
2.2.1 Türkçe Çeviri ve Seçmeler	15
2.2.1.1 Mektuplar	15
2.2.1.2 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Dîvân-ı Kebîr, Mecâlis-i Seb'a ve Fîhi Mâ Fîh'den Seçmeler	16
2.2.1.3 Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât'tan Seçmeler	16
2.2.1.4 Mektûbât'tan Seçmeler	16
2.2.1.5 Hazret-i Mevlânâ'nın Eserleri.....	17
2.2.2 Doğu Dillerinde Çeviri ve Seçmeler	17
2.2.2.1 Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî.....	17
2.2.2.2 Mektûbât ve Ḥuṭbât-i Rûmî	17

2.2.3 Batı Dillerinde Çeviri ve Seçmeler.....	17
2.2.3.1 The Sufi Path of Love	17
2.2.3.2 Letters, translated by Agnes Murray - Zehra Partovi	18
2.2.3.3 This Longing.....	18
2.2.3.4 Selections From Letters of Rumi	18
2.2.3.5 Letters (Djalâl-od-Dîn Rûmî)	18
2.3 Mektûbât'la İlgili Diğer Yayınlar	18
2.3.1 Ber Leb-i Deryâ-yi Vucûd: Kışşahâ-yi Mevlevî: Fîhî Mâ Fîh, Mektûbât ve Mecâlis-i Seb'a	19
2.3.2 Şekeristân-i Bî-nihâyet - Rivâyetî ez Sohenân-i Mevlânâ: Fîhî Mâ Fîh, Mecâlis-i Seb'a, Mektûbât.....	19
2.3.3 Bildiriler ve Makaleler	19
2.3.3.1 Türkçe	19
2.3.3.2 Farsça	20
BİRİNCİ BÖLÜM	25
MEVLÂNÂ'NIN MEKTÛBÂTI'NIN İNCELENMESİ	25
1.1 Mektupların Yapısı	25
1.1.1 Başlangıç Cümleleri	25
1.1.1.1 Unvan ve Lakaplar	25
1.1.1.2 Dua, selâm ve senâ.....	26
1.1.2 Mektubun Konusu	28
1.1.3 Dua ve Hâtime	30
1.2 Mektupların Üslûbu ve Edebî Özellikleri	30
1.3 Mektupların Muhatapları.....	36
1.4 Mektupların İçeriği.....	37
1.4.1 Şefaât ve tavsiye için yazılan mektuplar	38
1.4.2 Dostâne mektuplar	40
1.4.3 Ailevî meseleleriyle ilgili yazdığı mektuplar	42
1.4.4 Mevlânâ'nın kendisi ile ilgili olarak yazdığı mektuplar.....	47
1.4.5 Mevlânâ'ya bağlı olup o zamandaki tekkelerde bulunan dervişlerin ve sûfilerin sorunlarıyla ilgili mektuplar	48
1.4.6 Kadınlara yazılan mektuplar.....	50
1.4.7 Ârifâne ve tasavvufî içerikli mektuplar	52
1.4.8 Nasihat içerikli mektuplar	53
1.5 Mektuplarda İsmi Geçen Kişiler	54
1.6 Mektupların Özetleri	66
1.7 Mektuplardaki Şiirler	88

1.7.1 Arapça Şiirler.....	89
1.7.2 Farsça Şiirler.....	99
İKİNCİ BÖLÜM	120
MEKTÛBÂT'IN YAZMA NÜSHALARI	120
2.1 Yazma Nüshalarının Tavsifi	121
2.1.1 Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar, No: 79 (K).....	121
2.1.2 İran Kum Mar'aşî Necefi Kütüphanesi, No: 13895 (M).....	125
2.1.3 Süleymâniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Kitapları, No: 1055 (S)	128
2.1.4 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları, No: 42 (İ42)	132
2.1.5 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları, No: 28 (İ28)	134
2.1.6 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları, No: 703 (İ703)	136
2.1.7 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları, No: 1286 (İ1286)	138
2.1.8 İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, No: 597 (H).....	139
2.1.9 İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi, No: 748 (L).....	141
2.1.10 Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar, No: 2112 (M2112)	142
2.2 Yazma Nüshalar Arasındaki İlişkiler ve Nüsha Şeceresi	143
2.3 Tenkitli Metnin Kurulması	149
2.4 Tenkitli Metinde Kullanılan En Eski Tarihli Nüshaların İmlâ Özellikleri	150
2.5 Hazırlanan Tenkitli Metnin İmlâ Özellikleri	152
2.6 Mektûbât'ın Tenkitli Metninin Neşrinde Takip Edilen Metod.....	154
2.7 Fihristler Hakkında Açıklama.....	155
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA	159
ÖZET	166
ABSTRACT	167
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	168
MEKTÛBÂT-I MEVLÂNÂ -METİN-.....	168
متن مکتوبات	1-257
فهرست آیات	258-276
فهرست احادیث	277-283
فهرست اشعار عربی	284-290
فهرست اشعار فارسی	291-302

GİRİŞ

MEKTÛBÂT GELENEĞİ VE MEVLÂNÂ'NIN MEKTÛBÂTI

1. MEKTÛBÂT VE İNŞÂ GELENEĞİ

1.1 Mektup Türü ve Mektuplarla İlgili Bazı Kavramlar

Arapça kökenli olan “mektup” kelimesi yazılan şey mânâsına gelmektedir. Çoğulu “mektûbât” olup edebî bir tür olarak kabul edilmektedir.¹ Yine Arapça kökenli bir kelime olan “inşâ” terimi, mektup yazma sanatı anlamına gelmektedir.² Mektupların hangi usullere göre yazılacağını ve mektup türlerini açıklayan ilimdir. “Teressul” kelimesi de aynı anlamda kullanılmaktadır.³ Mektubun muhatabına göre söylenmesi gereken unvan ve lakaplar, hitap şekilleri, mektupların başında ve sonunda zikredilecek dualar, mektuba nasıl başlanacağı ve hangi ifadelerle son verileceği gibi hususlar inşâ ilminin konuları arasında yer almaktadır.⁴ “Münşî” ise bu usul ve kurallara tam olarak vakıf olan ve kusursuz şekilde nesir yazabilen kâtip mânâsındadır.⁵ Resmi makamlardaki kâtiplerin, şâir ve yazarların inşâ ilminin kâidelerine göre yazmış oldukları mektup ve resmi belgeleri bir araya toplayan mecmualara ise “münşeât” adı verilmektedir.⁶ Bu mecmualar, yazıldığı dönemin yazı üslûbu hakkında önemli bilgiler içerdiği gibi edebiyat tarihi araştırmacıları açısından da içinde kıymetli belgeleri barındırmaktadır.⁷ Münşeâtlarda önce yazışma usulleri, türleri ve tanımları, bu türlerde kullanılacak unvan ve lakaplar hakkında bilgi verilmekte, daha sonra çeşitli yazışma örnekleri sunulmaktadır.⁸

1.2 İslâm'dan Önce Hat ve Yazı

Mektup yazımı tarihi hakkında bilgi sahibi olmak için öncelikle hat tarihine bakmak gerekmektedir. Çünkü insanoğlunun ilk yazılarını mektuplar oluşturmuş, mektup yazma ihtiyacı, hattın ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁹

¹ Nebi Bozkurt, “Mektup”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, C. 29, s. 13.

² İsmail Durmuş, “İnşâ”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, C. 22, s. 334.

³ Mürsel Öztürk, “Mevlânâ'nın Mektupları”, *1. Millî Mevlânâ Kongresi*, 3-5 Mayıs Konya, Selçuk Ü. Yay., Konya 1986, Tebliğler, s. 83.

⁴ Mehmet Kanar, Rıza Kurtuluş, “İnşâ/Fars Edebiyatı”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, C. 22, s. 337.

⁵ Mürsel Öztürk, *a.g.m.*, s. 83.

⁶ Mustafa İsmet Uzun, “Münşeât”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, C. 32, s. 18.

⁷ Mürsel Öztürk, *a.g.m.*, s. 83.

⁸ Mustafa İsmet Uzun, *a.g.m.*, s. 18.

⁹ Menûçîhr Dânişpejûh, *Seyr-i Nâme-nigârî der Edebiyyât-i Fârsî*, İntişârât-i Dânişgâh-i 'Allâme Tabâtabâî, 1377 hş./1998, Tahrân, s. 1.

Sözlü dilin geçmişi, yaratılış tarihi kadar eskidir. İnsan, varlık âlemine ayak bastığı andan itibaren sesi, isteklerini yerine getirmede en iyi araç olmuştur. Nitekim yeni doğmuş bir çocuk da anne babasına ihtiyaçlarını ağlayarak bildirmektedir. İnsan, seyahat etmeye başlamasıyla birlikte meramını ifade etmek için dile alternatif bir araç bulmak zorunda kalmış, bunun sonucunda hattı keşfetmiştir. Bu yüzden insanoğlunun en büyük keşfi olan hat ile yazılan ilk yazıların mektup olduğu tahmin edilmektedir. Kişisel bilgileri iletmekte kullanılan mektuplar, sonraları daha geniş bilgi aktarma vasıtaları olan ve günümüze kadar kalıntıları ulaşan kitabeler şeklini almıştır.¹⁰

İslâm'ın ortaya çıkmasına yakın dönemlerde hat ve yazının keyfiyeti hususunda daha fazla bilgi sahibiyiz. Sâsânî devletinden önce Fars toplumu din adamları, askerler ve çiftçiler-zanaatkârlar olmak üzere üç gruba ayrılmıştı. Sâsânî devleti zamanında buna kâtip sınıfı da eklenmiştir.¹¹ Bu dönemde kâtipler, ülkenin ileri gelenlerinden ve seçkin sınıfından sayılmıştır. Bu durum, kâtip tabakasının ülkede sahip olduğu önemi göstermektedir.¹²

1.3 İslâm'dan Sonra Hat ve Yazı

Hicrî birinci yüzyıldan hicrî üçüncü yüzyılın ortalarına kadar olan dönem mektup yazımının durakladığı dönemdir. Çünkü Fars toplumu bu dönemde Orta Farsça konuşuyor ancak konuştukları bu dille yazamıyorlardı. Zira bu dönemde ilmî ve mekteplerde öğretilen dil Arapça olduğundan günlük konuşma dili ile yazmak okullarda öğretilmiyordu. Bu yüzden toplumun kültürel kesimi, sadece Arapça ile maksatlarını yazabiliyorlardı.¹³

İslâm öncesi dönemde dostlara ve yakınlarla yazılan mektuplar Farsça olmasına rağmen bu mektuplar elimize ulaşmamıştır. Zira bu tür mektuplar hususî oldukları ve mahrem bilgiler içerdikleri için saklanılmamıştı. İslâm'ın zuhurundan sonra 250 yıl içinde ve İslâm sonrası Fars hanedanları zamanında Fars âlimlerinin Arapça okumaları ve bütün Müslüman ülkelerinde Arapça'nın resmî dil olması ile birlikte bu hanedanların Abbâsî halifeleriyle irtibatı ve yazışmaları sadece Arapça olmuştu. Bu dönemden elimize ulaşanlar bazı resmî mektuplardır ki tarih kitaplarında olaylar anlatılırken

¹⁰ Menûçîhr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 1-2.

¹¹ Menûçîhr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 5.

¹² Hâşim Recebzâde, "Debîr ve Debîrî der Îrân-i İslâmî", *Nâme-i Ferhengistân*, Yıl: 2, Sayı: 1, 1375 hş./1996, s. 16.

¹³ Menûçîhr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 7.

nakledilmiş veya tercümeleri yazılmıştır, ancak bunlar Farsça mektup örnekleri olarak zikredilemez.¹⁴

Abbâsî sarayında Fars asıllı vezir ve kâtiplerin bulunması ayrıca Fars hanedanların İslâm'dan sonra Fars dili ve edebiyatını geliştirmek için çabaları gibi etkenlerle Farsça konuşan idareci ve sultanlar resmî mektuplarında Farsçayı kullanmaya başladılar. Sultanların hâkim ve valilere gönderdiği fermanlar gibi bazı durumlarda ise mektuplar tamamen Farsça yazılıyordu. Kimi mektuplar hem Arapça hem de Farsça yazılırken, hilâfet sarayına gönderilen mektuplar daha çok Arapça yazılıyordu.¹⁵

Gazneliler döneminde idarî ve resmî mektuplarda Arapça yerine Farsça kullanılmaya başlandı.¹⁶ Hatta halifelerin saraylarına da Farsça mektuplar yazılmaktaydı. Bu durum ise Arapça bilen Fars asıllı mütercimlerin bu dönemde Bağdat'ta hilâfet sarayında görevlendirilmelerine sebep oluyordu.¹⁷ Ayrıca Fars münşî ve kâtiplerin mektup yazmaya önem vermelerinden dolayı bu iki mektup türü ilerleme kaydederek yeni üslûplar geliştirdi.¹⁸

1.4 Günümüze Kadar Ulaşan En Eski Farsça Mektuplar

Kitaplarda kayıtlı olup günümüze kadar ulaşan en eski Farsça mektuplar, hicrî beşinci yüzyıla ait olup *Târîh-i Beyhakî*'de yer almaktadır. Gazneliler'in sarayında kâtip olarak vazife yapan ve Fars dili ve edebiyatı üzerinde derin bilgiye sahip olan Beyhakî sağlam üslubuyla bu dönemde yaşayan kâtiplerin en önde gelenlerinden olmuştur. Bu zamana ait mektupların nesri sadedir. Sanatlı ve ağıdalı ifadeler bulunmaz. Böyle olmakla birlikte aynı dönemde yaşayan Muhammed Gazzâlî'nin mektuplarının nesri zor olup anlaşılması güçtür.¹⁹ Bu döneme ait diğer mektuplar içinde 'Ayn'ul-Ğuzât el-Hemedânî'nin ve Ahmed Gazzâlî'nin tasavvufî içerikli mektuplarını sayabiliriz.²⁰

Fars edebiyatında mektuplar, türlerine göre ihvâniyyât ve sultânîyyât olarak iki kısma ayrılmıştır. İhvâniyyât türü, halkın birbirlerine gönderdiği dostane mektuplardır. Sultânîyyât ise devlet adamlarının birbirlerine ve maiyetlerine gönderdikleri resmî mektuplardır.²¹ İlk dönem mektuplarının üslubu üzerinde mektup türlerinin de etkisi vardır. İhvâniyyât türü mektuplar daha sadedir ve mektubun başında ve sonunda hemen

¹⁴ Menûcihr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 13.

¹⁵ Menûcihr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 17.

¹⁶ Rıza Kurtuluş, "Mektup/Fars Edebiyatı", *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, C. 29, s. 16.

¹⁷ Menûcihr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 15.

¹⁸ Rıza Kurtuluş, *a.g.m.*, s. 16.

¹⁹ Menûcihr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 17-20.

²⁰ Rıza Kurtuluş, *a.g.m.*, s. 16.

²¹ Rıza Kurtuluş, *a.g.m.*, s. 16.

hemen aynı ibâreler görülür. Ağdalı ifadeler bulunmaz. Bazı sultâniyyât türü mektuplarda da aynı üslup görülmektedir. Âlimlerin birbirlerine yazdıkları mektuplarda ise Arapça ibâreler ve zor kelimeler çokça kullanılmıştır. Mektupların her dönemde en önemli unsurlarından olan unvanlar bölümü bu dönem mektuplarında daha sade olup terkipler daha azdır.²²

Mektup mecmuları bu dönemde yazılmaya başlamıştır. Bahâeddîn Muhammed el-Bağdâdî'nin *et-Teveşşul ile't-teressul* isimli eseri ile *Nâmehâ-yi Reşîduddîn Vâtvât* bu dönemde yazılmış mektup mecmualarının önemlilerindendir.²³

Mektup yazımı usulleri ile kâtiplerde bulunması gereken hususlar hakkında yazılan en eski eser Nizâmî-yi 'Arûzî'nin *Çehâr Makâle*'sidir. Hicrî 550 / Mîlâdî 1155-1156 senesi civarında telif edilen eserin ilk makalesi kâtipliğin mahiyeti ve iyi bir kâtipte bulunması gereken özelliklerle ilgilidir. Eserin bu bölümünde güzel bir mektubun hangi hususiyetlere sahip olması gerektiği hakkında bilgi verilmiş, Arapça ve Farsça mektup yazımında dönemin önde gelen isimleri zikredilmiştir. Makalenin sonraki kısmında ise meşhur yazar ve kâtiplerin hikâyeleri ile mektup ve yazılarından kısa ve faydalı örnekler sunulmuştur.²⁴

1.5 Hicrî Altıncı ve Yedinci Yüzyıllarda Yazılan Farsça Mektupların Özellikleri

Bu dönemde söz sanatları ve ağdalı ifadeler, nesrin diğer türlerine kıyasla mektuplarda daha az görünür. Mektup içeriğinin muhatap tarafından kolay anlaşılır olması için ve her muhatapın edebî sanatlarda derinlemesine bilgi sahibi olmaması sebebiyle şâir, edip ve yazarların birbirine gönderdiği mektuplar hariç diğer dönemlere kıyasla ifadelerde edebî ve sanatsal dil daha az kullanılmıştır. Secili yazı geleneği diğer nesir türlerinde olduğu gibi mektuplarda da esastır. Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden alıntılar, şiir ve mesellerin mektuplarda kullanımı daha az ve sınırlıdır. İhvâniyyât türü mektuplar öne çıkmıştır.²⁵

1.6. Hicrî Sekizinci ve Dokuzuncu Yüzyılda Mektup Yazımı

Hicrî sekizinci yüzyılda mektup mecmuası olarak yazılan en meşhur eser, Şemsuddîn Muhammed Nahcuvânî'nin *Destûru'l-kâtib fî ta'yini'l-merâtib*'idir. Kitapta mektup âdâbı, muhatapın derecesine göre uygun unvanların zikredilmesi gibi resmî ve

²² Menûcihr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 19.

²³ Mehmet Kanar, Rıza Kurtuluş, *a.g.m.*, 2000, s. 337.

²⁴ Yakup Şafak, "Çehâr Makâle", *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, C. 8, s. 248-249.

²⁵ Menûcihr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 20-21.

idarî mektupların yazımında kâtiplerin uymaları gereken kurallar açıklanmış, türlerine göre örnek mektuplar sunulmuştur. Eserde mektubun muhatabı olabilecek bütün sınıflar zikredilmiş, her bir sınıfa yazılacak mektupların nasıl olacağı detaylı olarak açıklanmıştır.²⁶ Dili nispeten sade olup *et-Teveessul ile 't-teressul*'deki kadar tekellüflü ifadeler kullanılmamıştır.²⁷ Bu dönemde mektup yazımı usullerinden bahseden diğer bir eser Şemsuddîn Âmulî'nin *Nefâisu'l-Funûn fî 'Arâisi'l-'Uyûn* isimli kitabıdır. Eserde güzel bir mektupta bulunması gereken şartlar zikredildikten sonra farklı meslek gruplarına karşı kullanılabilecek unvanlar ve ibâreler geniş şekilde anlatılmıştır. Hicrî dokuzuncu yüzyılda kaleme alınan büyük bir mecmua da Celâleddîn Yûsuf Ehl'in yazdığı *Ferâid-i Ğiyâşî* olup 650'den fazla mektup örneği içermektedir.²⁸

1.7. Klasik Dönemde Mektup Türünün Önemi

Mektup usulleri hakkında yazılan bütün bu eserler, hicrî dördüncü yüzyıl ile dokuzuncu yüzyıl arasındaki ve hatta sonraki dönemlerde yazı türü olarak mektupların ve inşâ ilmi adı verilen mektup yazımının sahip olduğu önemi göstermektedir. Bunun en önemli sebebi yazarların çoğunun başlangıçta dîvânda ve idarî işlerde münşî ve kâtip olarak vazife almaları olmuştur. Ayrıca devlet için en kritik mektuplar olan idarî, dîvânî ve sultaniyyat türü mektuplar, toplumsal ve siyasi sebeplerle konunun tüm yönlerine riâyet ederek dikkatle yazılması gerektiğinden en eski yazı âdâbı kitaplarının mektup yazımı usullerini bildiren kitaplar olduğunu görmekteyiz.²⁹

²⁶ Rıza Kurtuluş, “Şems-i Münşî”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, C. 38, s. 509.

²⁷ Menûçîhr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s.22-23.

²⁸ Menûçîhr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 25.

²⁹ Menûçîhr Dânişpejûh, *a.g.e.*, 1377 hş./1998, s. 23-24.

2. MEVLÂNÂ'NIN MEKTÛBÂTI

Mektûbât, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mensur eserlerinden biridir. Çeşitli kimselere değişik amaçlarla yazılan mektuplardan oluşan eser, Mektûbât-i Mevlânâ ismi ile tanınmıştır. Az sayıda nüshası günümüze kadar ulaşan Mektûbât, mektup türünün karakteri gereği hem Mevlânâ'nın özel yaşamı hakkında önemli bilgiler içermesi hem de Anadolu Selçuklu coğrafyasının insanları ve toplumsal hayatı hususunda mühim bir kaynak olması sebebiyle edebî ve tarihî açılarından kıymetli bir eserdir.

Mektûbât, daha önce Türkiye ve İran'da birkaç kez basılmıştır. İlk olarak 1937 senesinde Feridun Nafiz Uzluk tarafından neşredilen eser, daha sonra 1954 senesinde Tahrân'da Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gülâm Hüseyn-i Emîn tarafından Türkiye baskısı esas alınarak ve içindeki bazı hatalar düzeltilerek yeniden basılmış, 1984 senesinde ise "İntişârât-i 'İlmî" tarafından Türkiye'de yapılan neşrin ofset baskısı yapılmıştır. 1992 senesinde Tevfîk Subhânî tarafından yedi nüshadan istifade edilerek tenkitli metni yayınlanmış olan eser, en son 2016 yılında 1992 baskısına yapılan bazı ilâveler ve değişikliklerle güncellenerek ve İran'da yakın zamanda tespit edilen eski tarihli bir Mektûbât nüshası esas alınarak yeniden basılmıştır.³⁰ Ayrıca Abdülbâkî Gölpınarlı tarafından ilk baskısı 1963 senesinde yayınlanan Türkçe tercümesi yedi nüshadan istifadeyle yapılmış, önsözünde ve eklerinde kıymetli bilgiler verilerek bu alanda en kapsamlı çalışmaya imza atılmıştır.³¹

Mektûbât'ın yazma nüshalarında 145 mektup bulunmaktadır. Ancak eserin 1937 Türkiye baskısında ve bu baskı esas alınarak yapılan İran'daki neşirlerinde 147 mektup mevcutken, Gölpınarlı'nın tercümesinde ve Tevfîk Subhânî'nin neşrinde 150 mektup yer almaktadır. Gölpınarlı, Mektûbât'ta yer alan 145 mektubun çevirisinin ardından *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de bulunan ve Mevlânâ'nın Şems-i Tebrîzî'ye yazdığı beş manzum mektubun tercümesini eklemiş, Tevfîk Subhânî de bu beş mektubu kitabının sonuna ilâve etmiştir. Bu sebeple iki baskıdaki mektup sayısı 150 olmuştur. Feridun Nafiz Uzluk baskısında ise yanlışlıkla 42'nci mektubun sonu 43'üncü mektup ile birleşmiş, tek bir mektup gibi yazılmıştır. 48'inci mektupta da aynı durum vardır. Ayrıca kitapta yer alan 144'üncü mektup aslında 6'ncı mektup olup tekrar yazılmış, lahikasında yer

³⁰ Tevfîk Subhânî, "Bâzbînî-i Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî-i Rûmî ve Nakd-i Nakdhâ-yi Ân", *Bâ Kâfile-i Şevk: Ercnâme-i Dr. Muhammed 'Alî Muvahhid (Muhammed Tâhiri Husrevşâhi)*, 1393 hş./2014, s. 1038.

³¹ Mevlânâ Celâleddîn, *Mektuplar*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999.

alan son üç mektup ise *Menâkıbu'l-Ârifîn*'den alınmıştır.³² Dolayısıyla Nafiz Uzluk baskısı da Mektûbât'tan 145 mektup içermektedir.

Eser, Farsça yazılmış olmakla birlikte mektuplar içinde çokça Arapça ibâreler göze çarpmaktadır. 40 ve 66'ncı mektupların tamamı Arapça olup 120'nci mektubun bir bölümü Arapça yazılmıştır. Muhatabı olmayan 12'nci mektup ise tamamen Arapça tamlamalardan oluşan unvanlar içermektedir.

Gölpınarlı, mektupların Mevlânâ'ya âit olduğuna dâir çeşitli deliller göstermiş, bununla birlikte 8, 54 ve 66'nci mektupların ona âit olmadığını ancak onun emriyle bir başkasına yazdırıldığını belirtmiştir.³³

Mektupların hiçbirisinde tarih bulunmamaktadır.³⁴ 67 ve 80'inci mektuplarda imzalar vardır.³⁵ İmzalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Mektup No	İmza
67	كَتَبَهُ وَالِدُهُ يُعْرِفُ بِلَحْنِ قَوْلِهِ
80	الْمُفْتَخِرُ بِدُعَائِهِ، مُحَمَّدٌ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَلْخِي

Mevlânâ, diğer eserlerinde olduğu gibi, mektuplarında da âyet-i kerîme, hadîs-i şerîfler, atasözleri, kıssalar, Arapça ve Farsça şiirlerden çokça istifade etmiş, ifadesine zenginlik katmıştır. Böylece mektuplarını tesirli kılmak için yeri ve zamanı geldikçe, ustalıkla ve içtenlikle sahip olduğu bilgi birikiminden faydalanmıştır.³⁶

Mevlânâ'nın hayatta olduğu dönemde yaşayan halk, özellikle de yakın çevresindeki dervişler, zaman zaman sıkıntılarının çözümü için kendisine başvurmuş, o da bu insanların ihtiyaçlarını zamanın beylerine ve ileri gelen devlet adamlarına ileterek yardımda bulunmalarını rica etmiş ve müşküllerinin hallolmasında aracılık etmiştir.³⁷ Nitekim Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de şöyle bildirmektedir: “Ediplerin sultanı Mevlânâ Salahâddîn Malatî buyurdu ki: ‘Hazreti Mevlânâ'ya mürit olduğumda her gün on, on iki mektup Pervâne'ye ve diğerlerine gönderildiğini görüyordum. Bu mektuplar, fakirlerin

³² Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XVIII-XIX.

³³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. III.

³⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *Mevlânâ'nın Mektupları / Mektûbât*, düzelter: Ahmed Remzi Akyürek, mukaddime: Veled Çelebi İzbudak, önsöz ve nşr. Feridun Nâfız Uzluk, İstanbul: Sebat Bsm., 1937, s. 16.

³⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, önsöz ve nşr. Feridun Nâfız Uzluk, s.12.

³⁶ Ahmed Semî'î Geylânî, “Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *Neşr-i Dâniş*, Behmen ve İsfend 1371 hş./1992, Yıl: 13, Sayı: 2, s. 117.

³⁷ Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, “Destegulî ez Gulistân-i Mektûbât-i Mevlânâ”, *Ceşnnâme-i Ustâd 'Abdulmuhammed Âyetî*, Tahrân: Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, 1388 hş./2009, s. 121.

ve ihtiyaç sahiplerinin dertlerine deva oluyor ve isteklerin hiçbirisi karşılıksız kalmayarak tamamı yerine getiriliyordu’.³⁸

Mevlânâ’nın mektup yazdığı kimseler daha çok Anadolu Selçuklu Devletinin ileri gelenleri, idarecileri ile sadık müritleri olan devlet adamlarıdır. Bunlar arasında Anadolu Selçuklu sultanı II. ‘İzzeddîn Keykâvus, vezir Mu‘îneddîn Pervâne önde gelen isimlerdendir.³⁹ Ayrıca âlimlere, dostlarına, mensuplarına, oğullarına ve yakınlarına yazılan mektuplar olduğu gibi Mevlânâ’nın şahsî işleriyle ilgili olan mektuplar da bulunmaktadır. Bazı mektuplar tasavvufî ve ahlakî nükteler içermekte, bazıları ise *Mesnevî*’de yer alan kimi konuların açıklaması ve tefsiri mahiyetindedir.⁴⁰ Gölpınarlı da mukaddimesinde Mektûbât ile Mevlânâ’nın diğer eserleri arasında konu itibarıyla müşterek olan hususlara dair pek çok örnek getirmiştir.⁴¹ Zebîhullâh Şafâ’ya göre mektuplar, üslup olarak diğer mensur eserlerine nazaran her ne kadar daha süslü ve sağlam bir nesirle yazılmış olsa da anlatım biçimi olarak diğer eserleri arasında benzerlikler vardır. Mektûbât’ı diğer mensur eserlerinden öne çıkaran husus, mektupların her hangi bir vasıta karışmaksızın bizzat Mevlânâ’nın kaleminden çıkmış olmasıdır.⁴²

Bazı mektuplarda ise anlaşılması zor ince nükteler yer almaktadır. Mevlânâ, Sultan ‘İzzeddîn Keykâvus’a yazmış olduğu birinci mektupta şöyle söylemektedir:

«...هر سطرى از اين نامه نکته‌اى است كه شرح مى بايد كردن تا ظاهرينى به فهم

رکيک خود تأويلش نکنند...»

«Bu mektubun her satırı bir nüktedir ki açıklanması gerekir; ta ki sadece görünüşe bakan bir kimse noksan anlayışıyla tevil etmesin.»

Dolayısıyla söz konusu mektupta ince nüktelerin olduğu ve herkesin bu mânâları anlamayacağı bizzat Mevlânâ tarafında dile getirilmektedir. Ancak bu husus sadece bu mektuba özgü değildir. Mektûbât’ta yer alan bütün mektuplar için de doğru ve geçerli bir husustur. Bu nedenle bazı edebiyat araştırmacıları nazım olsun nesir olsun

³⁸ Ahmed Eflâkî, *Menâkıbu’l-‘Ârifîn*, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, Tahrân: Neşr-i Dunyâ-yi Kitâb, 2. Baskı 1362 hş./1983, s. 355.

³⁹ Ahmed Semî‘î Geylânî, *a.g.m.*, 1371 hş./1992, s. 116.

⁴⁰ ‘Abdulhuseyn Zerrînkûb, *Costocû der Taşavvuf-i Îrân*, Tahrân, 1379 hş./2000, s. 294-295.

⁴¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpınarlı, 1999, s. IV-V.

⁴² Zebîhullâh Şafâ, *Târîh-i Edebiyyât der Îrân*, III/2, Tahrân, 1369 hş./1990, s. 1207.

Mevlânâ'nın her eserinde anlatım üslubunun güçlü şekilde mânâ âlemine yönelik olduğunu belirtmektedir.⁴³

Bu kıymetli mektupların en önemli faydalarından biri Mevlânâ'nın günlük, görünürdeki yaşamını en iyi şekilde göstermesidir. Ayrıca hem sıradan halkın hem de zamanındaki padişahlar, beyler, vezirler, kadılar, İslâm âlimleri gibi seçkin kimselerin gönüllerinde Mevlânâ'ya karşı duyulan büyük saygı ve itibarı yine mektuplar sayesinde görmekteyiz. Mevlânâ'nın farklı tabakadan insanların kalplerinde sahip olduğu mümtaz konumu sayesinde mazlumların feryadına yetişip haksızlığa uğrayanlara yardım ettiğini ve muhtaç kimselerin elinden tutarak onlar için her türlü yardımı yaptığını mektuplar bize göstermektedir.⁴⁴ Hem konu itibarıyla önümüze gelen somut örnekler, hem de Mevlânâ'nın yeri geldikçe yapmış olduğu kıymetli nasihatler, eseri aynı zamanda öğretici bir kimliğe büründürmüştür.

Mevlânâ'nın gizemli ve akıcı kaleminden çıkan ve düşüncelerine açılan bir pencere hükmünde olan Mektûbât, kendisinin ifade gücünün güzelliğini, heyecan ve duygu yoğunluğunu, belîğ ve fasih söz söyleme kudretini yansıtan örneklerle dolu olması açısından edebî yönüyle de öne çıkan bir eserdir.

2.1. Mektûbât Neşirleri ve Seçmeleri

2.1.1 Mevlânâ'nın Mektupları / Mektûbât

Mektûbât'ın neşri ilk olarak 1937 yılında İstanbul'da Feridun Nâfiz Uzluğ tarafından yapılmıştır. *Anadolu Selçukîleri Devrinde Mevlevî Bitikleri 2, Mevlânâ'nın Mektupları* adıyla yayınlanan kitap, İran'da da birkaç kere basılmıştır.⁴⁵

Kitabın önsözünde, metnin Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Kitapları 1055 numaralı nüshadan istinsâh edildiği ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları bölümünde bulunan 28 ve 42 numaralı nüshaların da gözden geçirildiği belirtilmiştir.⁴⁶ Matbu kitap daha sonra Konya Mevlânâ Müzesi 79 numaralı nüsha ile mukabele edilerek farklar eserin sonundaki 17 sayfalık doğru yanlış cetvelinde yer almış, 1055 numaralı nüshada bulunmayan mektuplar ilâve edilmiştir.⁴⁷

⁴³ Ahmed Mehdevî Dâmgânî, "Nâme-hâ-yi Gerânbehâ-yi Latîf: Derbâb-i Kitâb-i Ahvâl-i Dil-i Godâhte", *Kitâb-i Mâh-i Edebiyyât*, Yıl: 17, Sayı: 8, Hordâd 1393 hş./2014, s. 31.

⁴⁴ Ahmed Mehdevî Dâmgânî, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, önsöz ve nşr. Feridun Nâfiz Uzluğ, 1937.

⁴⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, önsöz ve nşr. Feridun Nâfiz Uzluğ, s. IV.

⁴⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, önsöz ve nşr. Feridun Nâfiz Uzluğ, s. 26.

Mektûbât'ın ilk neşri olması ve içinde önemli bilgileri ihtiva etmesinin yanı sıra eserde birçok yanlışlar göze çarpmaktadır. Örneğin, 43. mektup, önceki mektuptan ayırt edilmemiş, 42. mektubun devamı olarak yazılmıştır. Dolayısıyla sonraki mektup numaraları yanlış olmaktadır. Aynı şekilde kitapta 48. mektup olarak gösterilen mektupla sonraki mektup ayrılmamış, tek bir mektup gibi yazılmıştır. Yine 111. mektup olarak kaydedilen mektubun baş tarafı bir önceki mektubun sonuna yazılmıştır. 144. mektup olarak yazılan ve Eflâkî'den alınan mektup, kitabın 6. mektubu içinde yer almaktadır.⁴⁸

Şerefeddîn Yaltkaya eseri incelemiş, mektup özetlerini yazdığı *Tahlil ve Tenkitler* isimli makalesinin sonuna beş sayfalık doğru yanlış cetveli eklemiştir.⁴⁹ Ancak kitapta yine de bazısı yanlış okumadan kaynaklanan bazısı da musahhihin dikkatinden kaçan pek çok hata bulunmaktadır. Mesela 4. mektupta aşağıdaki ifade yer almaktadır:

”حضرت حق بانگ بر زد به مُلکِ دنیا که برهنه شو پیش شاه تا عیب‌های بی‌وفایی تو را ببیند و فروشوی از خود جیفه و رقه خود را به آب مکروهات...”

Ancak doğrusu Konya nüshasında şu şekildedir:

”حضرت حق بانگ بر زد به مُلکِ دنیا که برهنه شو پیش شاه تا عیب‌های بی‌وفایی تو را ببیند و فروشوی از خود حقه و رقه خود را به آب مکروهات...”

Burada doğru ibâre olan رقه خود حقه yerine kitapta رقه خود yazılmıştır. Ayrıca bazı yerlerde mısra ve beyitler nesir sanılarak metin içine alınmıştır.⁵⁰

Eser, aşağıdaki bölümleri içermektedir:

- Veled Çelebi İzbudak tarafından yazılan ve Mevlânâ'nın eserlerinin tanıtıldığı “Düstûr Yâ Nûr” başlıklı mukaddime.
- Feridun Nâfiz Uzluk'un “Mevlânâ'nın Mektupları ve Anadolu Selçukîleri Tarihi Bakımından Değeri” başlıklı makalesi.
- Veled Çelebi'nin “Düstûr Yâ Nûr” başlıklı mukaddimesinin Farsça tercümesi.
- Eseri tashih eden Ahmet Remzi'nin Farsça giriş yazısı.
- Hüseyin Dâniş'in kitap için yazdığı Farsça takrizi

⁴⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpinarlı, 1999, s. XVIII-XIX.

⁴⁹ M. Şerefeddîn Yaltkaya, “Tahlil ve Tenkitler”, *Türkiyat Mecmuası*, VI, 1939, s. 341-345.

⁵⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, Tahrân: Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, 1371 hş./1992, s. 2.

- Mektûbât'ın Farsça metni

- Üç mektup içeren Lâhika (*Menâkıbu'l-Ârifîn*'de yer alan ve Mevlânâ'nın Şalâhaddîn-i Zerkûb'e yazdığı bir mektup, yine *Menâkıb*'dan alınan ve Bahâeddîn Veled'e ait olan bir mektup, Burhaneddîn Çelebi tarafından yazılan bir inâyet-name.)

- Doğru yanlış cetveli.

- Şahıs ve yer isimleri fihristi.

- Feridun Nâfiz Uzluk'un yazdığı "Katkı" başlıklı sonsöz.

2.1.2 Heft Mektûb ez-Mektûbât-i Mevlânâ

Eser, Kolâle-i Hâver tarafından yayınlanan Mesnevî'nin ekinde neşredilmiştir.⁵¹ Aynı yayınevinin *Mecâlis-i Seb'a* neşrinin ekinde de yer almaktadır.⁵² Eser, Mektûbât'ın Feridun Nâfiz Uzluk tarafından yapılan neşrinden alınmış yedi mektubu içermektedir.⁵³

2.1.3 Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ez-rûy-i nusâ-i çâp-i İstanbul bâ muqaddime ve havâşî ve ta'likât)

Mektûbât, Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Hüseyn-i Emîn tarafından 1956 yılında Tahrân'da tekrar basılmıştır.⁵⁴ Bu baskıda Feridun Nâfiz Uzluk'un neşri esas alınmıştır. Bu yüzden Türkiye baskısında yer alan bazı hatalar bu baskıda da görülmektedir. Örneğin Uzluk'un neşrinde bulunan aşağıdaki ibâre hatalı şekliyle bu baskıda da yer almaktadır:

”حضرت حق بانگ بر زد به ملک دنیا که برهنه شو پیش شاه تا عیبهای بیوفایی تو را ببیند و
فروشوی از خود جیفه ورقه خود را به آب مکروهات...”

Türkiye baskısının sonundaki doğru-yanlış cetveli göz önünde tutularak bazı hatalar düzeltilse de başka hataların metinde yer aldığı görülmektedir. Örneğin 67.

⁵¹ Mevlânâ Celâleddîn, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn Muḥammed Rûmî bâ Tecdîd-i Nazar-i Kullî*, taşhîh: Tevfik Subhânî, Tahrân: Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Çâp-i Dovvom, 1395 hş./2016., s. V.

⁵² Mevlânâ Celâleddîn, *Mecâlis-i Seb'a-i Celâleddîn Muḥammed-i Belhî-i Rûmî, be-inzimâm-i Heft Mektûb ez-kitâb-i Mektûbât-i Mevlânâ*, Tahrân: Hâver, 1315 hş./1936.

⁵³ Mevlânâ Celâleddîn, *Meşnevî-i Ma'nevî-i Mevlânâ Celâleddîn Muḥammed-i Belhî-i Rûmî, be-tašhîh ve muḳâbele ve himmet-i Muḥammed-i Ramazânî*, bâ-keşfu'l-ebiyât ve Letâ'ifu'l-Lugât-i Mollâ 'Abdullaṭîf, Tahrân: Çâphâne-i Hâver, 1315-1319 hş./1936-1940, s. 10.

⁵⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ez-rûy-i nusâ-i çâp-i İstanbul bâ muqaddime ve havâşî ve ta'likât)*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Hüseyn-i Emîn, Tahrân, 1335 hş./1956.

mektubun son cümlesi Konya nüshasında “كتبه والده يعرف بلحن قوله” yazılı iken Cemşîdî Pûr’un baskısında yanlış okunarak “كتبه والده يعرف بلخی قوله” şeklinde yazılmıştır.⁵⁵

Kitapta, Feridun Nâfiz Uzluk’un neşrine göre yenilik olarak mektupların muhatapları hakkında bilgi verilmiştir. Eser, aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

- Önsöz
- Mektûbât’ın metni
- Yer ve şahıs adları ile ilgili bilgiler
- İsimler fihristi
- Doğru-yanlış cetveli

2.1.4 Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Mektûbât’ın tenkitli metni ilk kez Tevfîk Subhânî tarafından 1992 yılında Tahrân’da neşredilmiştir.⁵⁶ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 42, 28, 703 ve 1286 numaralı nüshalar, Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Kitapları 1055, Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar 79 ve 2112 numaralı nüshalar olmak üzere yedi nüshadan istifade edilerek hazırlanan neşirde, Mevlânâ Müzesi 79 numaralı nüsha esas alınmıştır. Önsözünde, önceki baskılardaki hataların çokluğu sebebiyle bu kitabın yayınlandığı⁵⁷ belirtilse de kitap ile ilgili birçok eleştiri makalesi kaleme alınmış⁵⁸, 2017 senesinde gözden geçirilerek ve bazı bölümleri genişletilerek *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî bâ Tecdîd-i Nazâr-i Kullî*⁵⁹ ismiyle Tahrân’da yeniden yayınlanmıştır. Bu yeni baskıda, İran’da yakın zamanda tespit edilen Mer’âşî Neceffî Kütüphanesi, 13895 numaralı Mektûbât nüshası esas alınmıştır. Kitap aşağıdaki bölümleri içermektedir:

- Önsöz
- Abdülbâkî Gölpınarlı’nın Mektûbât tercümesine yazdığı mukaddimenin Farsça çevirisi

⁵⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1371 hş./1992, s. 2.

⁵⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1371 hş./1992.

⁵⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1371 hş./1992, s. 1-2.

⁵⁸ bk. Tevfîk Subhânî, *a.g.m.*, 1393 hş./2014, s. 1035-1052.

⁵⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016.

- Feridun Nâfiz Uzluk'un mukaddimesinin Farsça çevirisi
- Mektupların tenkitli metni
- Abdülbâkî Gölpınarlı'nın tercümesinde bulunan Mektûbât'ta ismi geçen şahıslar hakkındaki bilgilerin Farsça çevirisi
- Açıklamalar
- Âyet-i kerîmeler fihristi
- Hadîs-i şerîfler fihristi
- Arapça şiirler fihristi
- Farsça şiirler fihristi
- Atasözleri fihristi
- Sözlük

Gözden geçirilmiş bu baskıda, 1992 senesinde yayınlanan ilk baskıdaki birçok hata düzeltilmesine rağmen yine de bazı eksik hususlar ve hatalar göze çarpmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Mevcut tüm Mektûbât nüshaları tespit edilmemiş, Süleymaniye 597 ve 748 numaralı nüshalardan bahsedilmemiştir.
2. İÜ 28 numaralı nüsha, temin edilen nüshalar arasında zikredilmemiş, metinde İÜ 28 numaralı nüsha kullanılmayıp, İÜ 703 numaralı nüsha kullanılmıştır. Gölpınarlı, İÜ 703 numaralı nüshanın, İÜ 28 numaralı nüshadan aynen kopyalandığını bu yüzden bu nüshayı çeviride kullanmadığını belirtmiştir.
3. Nüsha şeceresi çıkartılmamış, nüshaların birbirleriyle olan ilişkileri tespit edilmemiştir. Temin edilen nüshaların hepsi tenkitli metinde yer almıştır. Nüshalar arası ilişkileri ortaya koyan nüsha ağacı oluşturulmadığı için aparatta birbirinden aynen kopyalanan nüshalar yer almıştır.
4. 106 mektup içeren ve eksik bir nüsha olan Kum nüshası esas nüsha olarak alınmış ancak eksik mektupların hangi nüshalardan yazıldığı dipnotlarda ve önsözde

belirtilmemiştir. Mesela 6. ve 7. mektuplar esas nüsha olarak alınan Kum nüshasında mevcut değildir. Bu mektupların hangi nüshadan yazıldığı belirtilmemiştir.

5. Bazı mektuplarda tenkitli metinde kullanılan nüshaların söz konusu mektubu içermediği dipnotta yazılsa da bazısında yazılmamıştır. Bu durum, metin oluşturulurken hangi mektubun hangi nüshalardan yazıldığı hususunda karışıklıklara sebep olmaktadır.

6. Metinde bazı hatalı imlâ ve harekeler bulunmaktadır. Örneğin 2016 senesinde yayınlanan düzeltilmiş baskının 61. sayfasında yer alan aşağıdaki ifadede صورت kelimesi nüshalarda صوت şeklindedir. (Uzluk baskısında kelime doğru şekliyle صوت olarak yazılıdır. Gölpınarlı da ifadeyi “...sûretsiz bir ses can kulağıma geliyor” şeklinde tercüme etmiştir.⁶⁰)

“که از صدای عالم جان و و رای عالم صورت، صورت بی صورت به هوشم می آید و مرا می خلد...”⁶¹

Yine kitabın 59. sayfasında geçen aşağıdaki ifadedeki شایق kelimesi, hem Kum nüshasında hem Konya nüshasında تایق şeklindedir. (Kelime, Uzluk baskısında da hatalı şekliyle شایق olarak yazılıdır.)

“و سخت شایق و مشتاق است و محتاج به ارشاد و معاونت این والد...”⁶²

115. sayfasında bulunan aşağıdaki ifadede داعی kelimesinin sonuna hatalı olarak kesre konulmuştur.

“سلام و دعا که از مواجب است و لوازم است و بر این داعی دینی است واجب، مطالعه فرماید...”⁶³

7. Kitabın 61. sayfasında yer alan aşağıdaki ifadede, Fetih sûresinin 26. âyet-i kerîmesinden alınan وَ كَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ibâresinin âyet-i kerîme olduğu belirtilmemiştir.

“وَقَفَّهَ اللَّهُ عَلَى الْعَفْوَ الْكَرِيمِ وَالْخَلْقِ الْعَظِيمِ وَ كَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَ أَهْلَهَا.”⁶⁴

2.1.5 Mektûbât ve Mecâlis-i Seb‘a, bâ-muḩaddime-i Cevâd-i Selmâsî-zâde

2000 yılında yayınlanan kitap, Dr. Cevâd-i Selmâsî-zâde’nin önsözüyle birlikte Mektûbât ve Mecâlis-i Seb‘a’nın neşrinden oluşmaktadır.⁶⁵ Müellif, önsözde Mevlânâ’nın hayatına değinerek mektuplar hakkında bilgi vermiştir. Mektûbât metninde, Feridun Nâfiz Uzluk baskısı esas alınmıştır. Bu yüzden neşir, birçok hata içermektedir.

⁶⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 15.

⁶¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 61.

⁶² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 59.

⁶³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 115.

⁶⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 61.

⁶⁵ Mevlânâ Celâleddîn, Mektûbât ve Mecâlis-i Seb‘a, bâ-muḩaddime-i Cevâd-i Selmâsî-zâde, İkbâl, Tahrân, 1379 hş./2000.

2.1.6 Hâr-i Dîvâr-i Rezân: Gozîde-i Âşâr-i Menşûr-i Mevlânâ

2013 senesinde Tevfîk Subhânî tarafından telif edilen eserde Mevlânâ'nın mensur eserleri *Mektûbât*, *Mecâlis-i Seb'a* ve *Fîhi Mâ Fîh*'den seçme metinler yer almaktadır. Önsözde Mevlânâ'nın hayatı hakkında bilgi verilerek mensur eserleri tanıtılmış, sonda ise sözlerinden seçilmiş cümleler yer almıştır. *Mektûbât*'tan sekiz mektubun seçildiği eserde, her sayfanın altında metinde geçen bazı kelime ve ifadeler açıklanarak âyet-i kerîmelerin, Arapça şiir ve cümlelerin Farsça tercümesi verilmiştir.⁶⁶

2.1.7 Ahvâl-i Dil-i Godâhte: Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ

2014 senesinde Dr. Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil tarafından telif edilen kitap, Tevfîk Subhânî'nin neşri esas alınarak hazırlanmıştır. *Mektûbât*'tan 65 mektup seçilerek her mektubun sonunda mektupta geçen bazı kelime ve ifadelerle ilgili açıklamalar yapılmış, Arapça ifadelerin Farsça çevirisi verilerek şiirlerin kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Bazı yerlerde Tevfîk Subhânî'nin neşrinde yer alan ibâreler ile ilgili eleştiriler de bulunmaktadır. Önsözünde mektuplar hakkında açıklamalar yapılmış, sonda ise kitaba yapılan iki eleştiri makalesi, kelime fihristi, isimler fihristi, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler fihristi, Arapça meseller ve hikmetli sözler, Farsça ve Arapça şiir fihristleri yer almıştır.⁶⁷

2.2 Mektûbât Çeviri ve Seçmeleri

2.2.1 Türkçe Çeviri ve Seçmeler

2.2.1.1 Mektuplar

Mektûbât'ın Türkçe tercümesidir. Abdülbâkî Gölpınarlı tarafından telif edilmiş, ilk baskısı 1963 yılında yapılmıştır.⁶⁸ Eserde, Mevlânâ'nın mektuplarının tamamının Türkçe çevirileri verilmiştir. Gölpınarlı, kitabın önsözünde çeviride Konya Mevlânâ Müzesi 79 numaralı nüshayı esas nüsha olarak seçtiğini, bu nüshadaki eksik sayfaların çevirisinde ise Süleymaniye Nâfîz Paşa 1055 ve İstanbul Üniversitesi'nde bulunan nüshalardan faydalandığını belirtmiştir.⁶⁹ Eser, aşağıdaki bölümleri içermektedir:

- Sunuş yazısı

⁶⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *Hâr-i Dîvâr-i Rezân: Gozîde-i Âşâr-i Menşûr-i Mevlânâ*, gozîniş ve tavzîh: Dr. Tevfîk Subhânî, Tahrân: İntişârât-i Mu'in, Çâp-i Evvel, 1392 hş./2013.

⁶⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *Ahvâl-i Dil-i Godâhte: Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ*, intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, Tahrân, 1393 hş./2014.

⁶⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999.

⁶⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XIX-XXII.

- Mektûbât nüshalarında bulunan 145 mektubun çevirisi

- Mevlânâ'nın Şemseddîn Tebrîzî'ye yazdığı ve *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de yer alan dört manzum mektubun çevirisi

- Mektûbât'ta ismi geçen şahıslar hakkında bilgi
- Mektûbât'ta geçen bazı tabirler hakkında bilgi
- Mektuplarda geçen bazı sözlerin açıklaması
- Mektuplarda geçen hadîs-i şerîfler indeksi
- Mektuplarda yer alan atasözleri ve özlü sözler
- Mektuplarda yer alan ve kaynağı tespit edilen Arapça ve Farsça şiirler
- Mektuplarda yer alan ve kaynağı tespit edilemeyen Arapça ve Farsça şiirler
- Fihrist
- Bibliyografya
- Doğru yanlış cetveli

2.2.1.2 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Dîvân-ı Kebîr, Mecâlis-i Seb'a ve Fîhi Mâ Fîh'den Seçmeler

Abdûlbâkî Gölpınarlı tarafından hazırlanmıştır. Mektûbât'tan 32 adet mektup seçilmiş, her mektubun dipnotunda açıklamalar verilmiştir. Sonsözde Mektûbât hakkında bilgi vardır.⁷⁰

2.2.1.3 Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât'tan Seçmeler

Abdûlbâkî Gölpınarlı tarafından hazırlanmıştır. Mektûbât'tan seçilmiş mektupların tercümeleri yer almaktadır.⁷¹

2.2.1.4 Mektûbât'tan Seçmeler

Erol Ertürk tarafından hazırlanan kitap, 2007 yılında yayınlanmıştır. Kitabın başında mektup türü ve tarihî gelişimi hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Mektûbât ile ilgili detaylı açıklamalar yapılmıştır. 52 mektup seçilerek Gölpınarlı'nın tercümesinden

⁷⁰ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr, Mecâlis-i Seb'a ve Fîhi Mâ-fîh'ten Seçmeler*, hzl. Abdûlbâkî Gölpınarlı, Kapı Yay., 2019.

⁷¹ Mevlânâ Celâleddîn, *Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât'tan Seçmeler*, hzl. Abdûlbâkî Gölpınarlı, Konya: İl Kültür ve Turizm Md. Yay., 2006.

istifade ile Türkçe çevirileri yazılmıştır. Mektuplar muhataplarına göre gruplandırılmış, dipnotlarda şahıslarla ilgili açıklamalar yer almıştır.⁷²

2.2.1.5 Hazret-i Mevlânâ'nın Eserleri

2005 senesinde Doç. Dr. Yakup Şafak tarafından yayınlanan eserde, Mektûbât hakkında bilgiler verilmiş, 3 adet mektup seçilerek tercümesi yapılmıştır.⁷³

2.2.2 Doğu Dillerinde Çeviri ve Seçmeler

2.2.2.1 Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî

Mektûbât'ın tamamı, 'Îsâ 'Alî el-'Âkûb tarafından Tevfîk Subhânî'nin 1992 baskılı neşri esas alınarak *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir. Mütercim, kitabın önsözünde mektuplarla ilgili bilgi vermiş, ardından Tevfîk Subhânî, Abdülbâkî Gölpınarlı ve Feridun Nâfiz Uzluk'un önsözleri Farsça'dan Arapça'ya tercüme edilmiştir. 150 mektubun Arapça çevirisi yapılarak mektuplarda zikredilen şahıslar ve mektuplarla ilgili açıklamalar yine Subhânî'nin neşrinden alınarak Arapça'ya çevrilmiştir.⁷⁴

2.2.2.2 Mektûbât ve Huṭbât-i Rûmî

Muhammed Riyâz tarafından yazılmış olan kitap, 1988 yılında Pakistan'ın Lahor şehrinde basılmıştır. Birinci kısımda *Mektûbât*'ın, ikinci kısımda *Mecâlis-i Seb'a*'nın Urduca tercümesi yer almaktadır. Eserde, Cemşîd Pûr'un neşrinde yer alan 147 mektuptan ilk 145 adedi Urduca'ya tercüme edilmiştir. Önsözünde mektuplar hakkında bilgi verilmiş, sonda Mektûbât'ta yer alan âyet-i kerîmeler fihristi ile birlikte mektuplarda ismi geçen kişiler ile ilgili özet bilgiler yer almıştır.⁷⁵

2.2.3 Batı Dillerinde Çeviri ve Seçmeler

2.2.3.1 The Sufi Path of Love

1983 yılında William Chittick tarafından yayınlanmıştır. Kitapta, konu başlıklarına göre Mevlânâ'nın eserlerinden yapılan alıntıların İngilizce çevirileri verilmiş, fihristte ise çeviride istifade edilen neşirler ve yapılan alıntılarının sayfa

⁷² Mevlânâ Celâleddîn, *Mektûbât'tan Seçmeler*, haz. Erol Ertürk, Konya, 2007.

⁷³ Yakup Şafak, *Hazret-i Mevlânâ'nın Eserleri*, Konya İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., No. 68, Konya, 2005.

⁷⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî*, tahkîk Tevfîk Subhânî, terceme ile 'l-'arabiyyeti ve kâddeme lehâ: 'Îsâ 'Alî el-'Âkûb, Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2008.

⁷⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *Mektûbât ve Huṭbât-i Rûmî / (terceme ve havâşî) Muhammed Riyâz*, Lâhor, Pâkistân: İkbâl Akademi, 1988.

numaraları verilmiştir. Mektûbât'tan seçilen 12 mektup genelde bir - iki paragraflık alıntılar yapılarak İngilizce'ye aktarılmış, iki mektup ise daha geniş şekilde çevrilmiştir. Mektûbât metinlerinde, Nâfiz Uzluk ve Cemşîd Pûr'un teliflerinden istifade edilmiştir.⁷⁶

2.2.3.2 Letters, translated by Agnes Murray - Zehra Partovi

Zehra Partovi tarafından yapılmış çalışma, bazı mektupların İngilizce uyarlamasını içermektedir.⁷⁷

2.2.3.3 This Longing

Coleman Barks ve John Moyne tarafından 2000 yılında yayınlanan kitap iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde *Mesnevî*'den seçme hikâyelerin İngilizce çevirileri verilmiş, ikinci bölümde ise Mevlânâ'nın mektupları hakkında bilgi verilerek John Moyne tarafından 17 mektubun İngilizce çevirisi yapılmıştır.⁷⁸ Kitap hazırlanırken Nâfiz Uzluk'un neşri ile Gölpınarlı'nın tercümesinden istifade edilmiş, mektupların başında dua ve unvanların bulunduğu bölümlerde tekrar eden ifadeler tercüme edilmemiştir.⁷⁹ Uyarlama olarak yapılan tercümede metne sadık kalınmamıştır.⁸⁰

2.2.3.4 Selections From Letters of Rumi

Erol Ertürk tarafından hazırlanan *Mektûbât'tan Seçmeler* kitabının İngilizce çevirisidir.⁸¹

2.2.3.5 Letters (Djalâl-od-Dîn Rûmî)

Mektûbât'ın Fransızca tercümesidir. Eva de Vitray Meyerovitch tarafından yapılan tercümede 46 mektup Farsça'dan Fransızca'ya çevrilmiştir. 1990 senesinde Paris'te basılan eserde, Cemşîd Pûr'un neşri kullanılmıştır. Tercümeyle ilâve olarak Mektûbât ve Mevlânâ hakkında bilgi veren giriş yazısı ve sonda bazı isimler hakkında özet bilgiler yer almaktadır.⁸²

2.3 Mektûbât'la İlgili Diğer Yayınlar

⁷⁶ William C. Chittick, *The Sufi Path of Love: The Spiritual Teachings of Rumi*, Albany: State University of New York Press, 1983, O. Boy, 434 s.; Albany: Suny Press, 1983.

⁷⁷ *Letters, translated by Agnes Murray - Zehra Partovi*, New York: FitzGerald, Vincent & Co., 1987.

⁷⁸ *This Longing: Poetry, Teaching Stories, and Selected Letters of Mawlana Jalaluddin*, translated by John Moyne - Coleman Barks, Putney, Vt.: Threshold Books, 1988.

⁷⁹ John Moyne - Coleman Barks, *a.g.e.*, s. 70.

⁸⁰ Sâfi Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddîn Rûmî nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı*, 2005, s. 792.

⁸¹ *Selections From Letters of Rumi (Selections from Great Works of Mawlana Jalal Al-Din Rumi-5)*, by Ahmet Ogke, Konya: Rûmî Publishing House, 2007.

⁸² *Letters (Djalâl-Al-Dîn Rûmî)*, trad. Eva de Vitray Meyerovitch, Paris, 1990.

2.3.1 Ber Leb-i Deryâ-yi Vucûd: Kışşahâ-yi Mevlevî: Fîhî Mâ Fîh, Mektûbât ve Mecâlis-i Seb‘a

2010 senesinde Şihâbuddîn-i Abbâsî tarafından telif edilen kitap, *Fîhî Mâ Fîh, Mektûbât ve Mecâlis-i Seb‘a*’da yer alan kıssa ve hikâyeleri içermektedir. Eserde Mektûbât’tan alınmış 24 kıssa yer almaktadır.⁸³

2.3.2 Şekeristân-i Bî-nihâyet - Rivâyetî ez Sohenân-i Mevlânâ: Fîhî Mâ Fîh, Mecâlis-i Seb‘a, Mektûbât

2022 senesinde Nâhîd Abkarî tarafından yayınlanan kitap, Mevlânâ’nın *Fîhî Mâ Fîh, Mektûbât ve Mecâlis-i Seb‘a*’dan alınan sözlerinin yeniden anlatımlarını içermektedir.⁸⁴

2.3.3 Bildiriler ve Makaleler

2.3.3.1 Türkçe

Akalın, Erkan, “Duacı Bir Baba Olarak Mevlânâ ve Mektupları”, **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, IX. cilt, 3 (1). sayı [Türk Dili ve Edebiyatı], İstanbul, 2014, s.1-22.

Aman, Fatih, “Mevlânâ’nın Aile Görüşü ve Yeni Evli Gençlere Mektupları”, **Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler**, 6-7-8 Ekim 2016, I. cilt, Sinop, 2016, s.320-333.

Anbarcıoğlu, Meliha, “Mevlânâ’nın Mektuplarından”, **Tercüme**, sayı: 77-80 (1964), s. 83-98.

Arpaç, Muzaffer, Mektûbât-ı Mevlânâ Dolayısıyla, **Konya**, Yıl 2, S.20-21, 1938, s. 1168-1171.

Arpaç, Muzaffer, Konya ile İlgili İki Esere Dair (Mektûbât-i Mevlânâ - Konya Revüsü ve Fikirler), **Kurun Gazetesi**, İstanbul, 20.09.1937, s.5,s.10.

Elmas, Nazım, “Mektuplardaki Mevlânâ”, **Mevlânâ Celâleddîn Rûmî 800. Yıl, (Gelibolu’da Mevlânâ Günleri Bilgi Şöleni-Bildiriler)**, Türkiye Yazarlar Birliği Yay., 2007, s.156-168.

⁸³ Mevlânâ Celâleddîn, *Ber Leb-i Deryâ-yi Vucûd: Kışşahâ-yi Mevlevî: Fîhî Mâ Fîh, Mektûbât ve Mecâlis-i Seb‘a*, hzl. Şihâbuddîn-i ‘Abbâsî, Nâşir: Mâzyâr, Çâp-i Dovvom, 1389 hş./ 2010.

⁸⁴ Nâhîd ‘Abkarî, *Şekeristân-i Bî-nihâyet - Rivâyetî ez Sohenân-i Mevlânâ: Fîhî Mâ Fîh, Mecâlis-i Seb‘a, Mektûbât*, Nâşir: Bâng-i Ney, Çâp-i Evvel, 1401 hş./ 2022.

Eren, Mehmet, “Mevlânâ’nın Mektuplarında Hadislerden Mesajlar”, **Marife**, Yıl: 7, Sayı: 3, Kış 2007, s.261-286.

Haddâd Âdil, Gulâmâlî, Kişisel Mektûbât Albümünde Mevlânâ’nın Simâsı, çev. Ertuğrul Ertekin, **Âşinâ**, Yıl: 10, S. 26-27 (Mevlânâ Özel Sayısı), Ankara, İlkbahar-Yaz 2008, s. 43-51.

Karaismailoğlu, Adnan. Gücük, Tolga. (2021). “Mektûbât’ın Yazma Nüshaları”. Adnan Karaismailoğlu, Yakup Şafak (Editörler), **Mevlânâ Araştırmaları 7**, (s.273-280). Ankara: Akçağ Yayınları.

Kayaoğlu, Prof. Dr. İsmet, “Mevlânâ’nın Mektupları’nın Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, **XII. Türk Tarih Kongresi: Ankara 12-16 Eylül 1994 Kongreye Sunulan Bildiriler**, II. cilt, Ankara, 1994, s.583-588.

Kolot, Berna; Güzel, Miyase, “Mektûbât-ı Mevlânâ’da İnsan Anlayışı”. **TEFM 2019 Bildiri Tam Metinler Kitabı**, 24-26 Ekim 2019, Kırşehir, s.103-111.

Öztürk, Mürsel, “Mevlânâ’nın Mektupları”, **1. Millî Mevlânâ Kongresi**, 3-5 Mayıs Konya, Selçuk Ü. Yay., Konya 1986, Tebliğler, s. 83-92.

Subhânî, Tevfîk. (2021). Çev: Tolga Gücük, “Mektûbât-i Mevlânâ Celaleddîn-i Belhî-i Rûmî” Kitabının yeniden gözden Geçirilmesi ve Kitap Hakkında Yapılan Eleştirilerin Eleştirisi”. Adnan Karaismailoğlu, Yakup Şafak (Editörler), **Mevlânâ Araştırmaları 7**, (s.251-271). Ankara: Akçağ Yayınları.

Şimşekler, Nuri, “Mevlânâ’nın eserleri ve eserlerinden seçmeler”, **Konya’dan Dünya’ya Mevlânâ ve Mevlevîlik**, İst., 2002, (Konya Karatay Belediyesi yay.), s.47-70.

Uzluk, F. Nâfiz, “Konya Revüsü Direktörlüğüne”, (Mektûbât-ı Mevlânâ Hakkında, Karşılık), **Konya Dergisi**, II, C. 16-17, Sayı: 12, 1937-1. 1938, s. 982-986.

Uzluk, F. Nâfiz, “Mektûbât-i Mevlânâ’ya Dair”, **Ekekon Gazetesi**, Konya, 16.06.1954.

Ünver, Süheyl, “Mevlânâ’nın Mektupları ve Selçuklu Tababeti”, **Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul, 23.08.1937, s.5.

Yaltkaya, M. Şerefeddîn, “Tahlil ve Tenkitler”, **Türkiyat Mecmuası**, VI, 323-345 (1939).

2.3.3.2 Farsça

‘Abbâs Zeydî, İskender, “Aḥvâl-i Dil-i Godâḥte: Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ: İntihâb, Muḳaddime ve Tavzîhât: Ğulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil”, **Dâniş (Merkez-i Taḥkîkât-i Fârsî-i Îrân ve Pâkistân)**, Pâyîz ve Zemistân 1392 hş./2013, Sayı: 114 ve 115, s.167-180.

Celâlî, Nâdire, “Tâceddîn Mu‘tez-i Ḥorâsânî ez Devletmerdân-i Îrânî-i ‘Aşr-i Selâciḳa-i Rûm ve Ḥavâş-i Murîdân-i Mevlânâ”, **Muṭâle‘ât-i Târîḥ-i İslâm**, Tâbistân 1394 hş./2015, Yıl:7, Sayı:25, s.51-67.

Dâmġânî, Aḥmed Mehdevî, “Nâmehâ-yi Girânbehâ-yi Laṭîf: Derbâb-i Kitâb-i Aḥvâl-i Dil-i Godâḥte”, **Kitâb-i Mâh-i Edebiyyât**, Yıl: 17, Sayı: 8, Ḥordâd 1393 hş./2014, s30-33.

Fârdekî, A‘zam Nîkhâh, “Taḥlîl-i İntikâdî-i Goftimân-i Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî”, **Mecmû‘a-i Maḳâlât-i Sîzdehomîn Girdihem-â-yî-i Beyne’l-milelî-i Encumen-i Tervîc-i Zebân ve Edebiyyât-i Fârsî**, 1397 hş./ 2018, s.2370-2386.

Futûḥî, Maḥmûd, “Te‘âmul-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî bâ Nihâdhâ-yi Siyâsî-i Kudret der Konya”, **Faşlnâme-i Zebân ve Edebiyyât-i Fârsî**, Bahâr 1392 hş./2013, Yıl:21, Sayı:74, s49-68.

Golîzâde, Pervîn; Nâşîrî, Zehre Sâdât; Aḥmedî İncîrekî, Ḥadîce, “Taḥlîl-i Muḳâyeseî-i Mecâlis-i Seb‘a ve Mekâtîb ber Esâs-i Ferâ-naḳş-i Endîşegânî der Destûr-i Naḳş-gerâ-yi Halliday”, **Faşlnâme-i ‘İlmî-i Edebiyyât-i ‘İrfânî-i Dânişgâh-i El-Zehrâ**, Tâbistân 1402 hş./2023, Yıl: 15, Sayı:33, s101-136.

Gorcî, Muştafâ; Kâsimzâde, Seyyid ‘Alî, “Çehre-i Vâḳîî-i Mevlânâ der Goftogûhâ-yi Mukâtebeî (Goftogû-yi Mevlânâ bâ Dîgerân der Kâlib-i Mektûbât)”, **Faşlnâme-i ‘İlmî-i Taḥaşşusî**, Tâbistân 1386 hş./2007, Yıl: 1, Sayı: 4, s.33-52.

Ḥaddâd ‘Âdil, Ğulâm-‘Alî, “Erziş-i Edebî-i Mektûbât-i Mevlânâ”, **Nâme-i Ferhengistân**, Yıl: 5, Sayı: 3, 1381 hş./2002, s.5-26.

Ḥaddâd ‘Âdil, Ğulâm-‘Alî, “Çehre-i Mevlânâ der Âlbûm-i Şaḥşî-i Mektûbât-i Ū”, **Nâme-i Ferhengistân**, Yıl: 5, Sayı: 3, 1381 hş./2002, s.187-198.

Ḥaddâd ‘Âdil, Ğulâm-‘Alî, “Destegulî ez Gulistân-i Mektûbât-i Mevlânâ”, **Çeşnnâme-i Ustâd ‘Abdulmuḥammed Âyetî**. Tahrân: Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, 1388 hş./2009, s.111-121.

Haddâd ‘Âdil, Gulâm-‘Alî, “Gulgeştî der Mektûbât-i Mevlânâ”, **Bâ İhtirâm: Mecmû‘a-i Maqâlât-i İhdâ Şode be Ostâdân**, Tahrân: Şirket-i Neşr-i Kitâb-i Hurmus, 1390 hş./2011, s.131-164.

Huseynî, Seyyidemîr Cihâdî; Rustemîzâde Nâzenîn, Costârî der Sâhtâr-i Mektûbât-i ‘İrfânî (ber Pâye-i Mektûbât-i Gazzâlî, Senâî, Mevlânâ ve ‘Ayn’ul- Kuzât), **Faşlnâme-i ‘İlmî-i Edebiyyât-i ‘İrfânî ve Uşûre Şinâhtî**, Zemistân 1399 hş./2020, Yıl:16, Sayı:61, s.75-104.

Îşânî, Tâhire, “Munâsebât-i Hânevâdegî-i Mevlânâ ez Hilâl-i Mektûbât”, **Kohennâme-i Edeb-i Pârsî**, Bahâr ve Tâbistân 1402 hş./2023, Yıl: 14, Sayı: 36, s.29-61.

Lengrûdî, Mucedder Mehsâ, “Tâzehâ-yi Neşr: Ahvâl-i Dil-i Godâhte”, **Nâme-i Ferhengistân**, Yıl: 13, Sayı: 3, Bahâr 1393 hş./2014, s.161-166.

Mubâşirî, Maḥbûbe; Melik-Mirzbân, Nesrîn Fakîh; ‘Alîhânî, Fâtîme, “Berresî-i Sebk-şinâsâne-i Nâmehâ-yi Mevlevî be Zenân”, **Mecmû‘a-i Maqâlât-i Sevvomîn Hemâyiş-i Metn-Pijûhî-i Edebî (Nigâhî Tâze be Âşâr-i Mevlânâ)**, 1396 hş./2017, s.1-18.

Mujdehî, Sâmiye Başîr, **Mevlevî der-Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî der-Afgânistân, be-Serperestî-i Ḥasen-i Enûşe**, Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, Tahrân, 1378 hş., C.3, ‘Mektûbât’, s. 980-981.

Mûsevî, Seyyid-Muştafâ; Gûderzî, Siyâveş, “Te‘âmul-i Mevlevî bâ Muḥâṭab der Fîhi-Mâ-Fîh ve Mektûbât”, **Edeb-i Fârsî**, Pâyîz ve Zemistân 1395 hş./2016, Yıl:6, Sayı:18, s57-74.

Muştaḥmihr, Raḥmân, Meâhiz-i İstişâdât-i Şi‘rî-i Fârsî-i Mektûbât-i Mevlânâ ve Tekmile-i Ân, **Kohennâme-i Edeb-i Pârsî**, Pijûhişgâh-i ‘Ulûm-i İnsânî ve Muṭâle‘ât-i Ferhengî, Yıl:8, Sayı:3, Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s.77-106.

Muvaḥḥid, Muḥammed ‘Alî; Subḥânî, Tevfîk, “Âşâr-i Menşûr-i Mevlânâ”, **Kitâb-i Mâh-i Edebiyyât ve Felsefe**, Sayı 95, Şehrîver 1384 hş./2005, s.6-15.

Muvaḥḥid, Muḥammed ‘Alî, “Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ: Yâddâştî derbâre-i ‘Ahvâl-i Dil-i Godâhte: Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ’ (be intilhâb ve tavzîḥ-i Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil)”, **Buḥârâ**, Sayı: 102, Mihr-Âban 1393 hş./2014, s199-205.

Muvahhîd, Muhammed ‘Alî, “Seyrî der Âşâr-i Menşûr-i Mevlânâ”, **Tuḥfehâ-yi Ân Cihânî (Seyrî der Zindegî ve Âşâr-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî) be Kûşîş-i ‘Alî Dihbâşî**, İntişârât-i Sohen, Tahrân, 1382 hş./2003, s.802-819.

Pârsâ, Seyyid-Aḥmed; Muhammedî, Yedullah, “Şems-i Tebrîzî, Ğaybet yâ Şehâdet? (Bâ Tekye ber Menâbi‘-i Kohen be Vîje Mektûbât-i Mevlânâ)”, **Do Faşlnâme-i ‘İlmî-i Pujîhişî-i Edebiyyât-i ‘İrfânî-i Dânişgâh-i El-Zehrâ**, Bahâr ve Tâbistân 1394 hş./2015, Yıl:7, Sayı:12, s.73-101.

Rûḥânî, Mes‘ûd; Takîzâde, Zehrâ, Gûne-i Ferhengî-i Mektûbât-i Mevlânâ (Berresî-i Se Meḳûle-i Mevdû‘ ve Muḥâtab ve Efrâd-i Vâsiṭa der Nâmeḥâ-yi Mevlânâ), **Faşlnâme-i Taḥaşşuşî-i Sebksînâsî-i Naẓm ve Neşr-i Fârsî**, Yıl:10, Sayı:3, Pâyîz 1396 hş., s.51-67.

Rûḥbahşân, ‘Abd’ul-Muḥammed, “Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn be Kûşîş-i Tevfîḳ Subḥânî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahrân, (1371)”, **Mecelle-i Âyende**, Yıl: 19, Sayı: 10-12, 1372 hş./1993, s.1043-1046.

Semî‘î, Aḥmed Geylânî, “Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, **Neşr-i Dâniş**, Yıl: 13, Sayı: 2, Behmen ve İsfend 1371 hş./1992, s.115-118.

Subḥânî, Tevfîḳ, “Bâzbînî-i Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belḥî-i Rûmî ve Nakd-i Nakdhâ-yi Ân”, **Bâ Kâfile-i Şevḳ: Ercnâme-i Dr. Muhammed ‘Alî Muvahhîd** (Muḥammed Ṭâhirî Ḥusrevşâhî), 1393 hş./2014, s. 1035-1052.

Şafaḳ, İsmâ‘îl; Âzâdbaht, Furûzân, “Berresî-i Sulṭâniyyât der Mektûbât-i Mevlevî ve Munşeât-i Câmî”, **Zebân ve Edeb-i Fârsî / Neşriye-i Sâbiḳ-i Dânişkede-i Edebiyyât-i Dânişgâh-i Tebrîz**, Bahâr ve Tâbistân 1392 hş./2013, Yıl: 66, Sayı: 227.

Şerîfî, Şehlâ; Fezâilî, Seyyide Meryem, “Çigûnegî-i Numûd-i Râbiṭa-i Kudret der Ḳâlib-i Şîve-i Beyân der Berḥî ez Nâmeḥâ-yi Mevlânâ”, **Mecelle-i Zebânşinâsî ve Gûyişhâ-yi Ḥorâsân**, Pâyîz ve Zemistân 1389 hş./2010, Yıl:2, Sayı:3, s173-204.

Şerîfî, Şehlâ; Fezâilî, Seyyide Meryem, “Berresî-i Şûrethâ-yi İrcâ‘î (Zamâyir) der Pâreî ez Nâmeḥâ-yi Mevlânâ ber Esâs-i Rûykerd-i Tahlîl-i Goftimân-i İntikâdî”, **Faşlnâme-i Taḥaşşuşî-i Mevlevî-i Pijûhî**, Bahâr ve Tâbistân 1391 hş./2012, Yıl:6, Sayı:13, s.120-140.

Ṭâyîfî, Şîrzâd; Raḥmânî, Ğulâmresûl, “Ḥâniş-i Mektûbât-i Mevlânâ ber Esâs-i Târîḫ-girâyî-i Nev”, **Faşlnâme-i ‘İlmî-i Pijûhiş-i Ğâlib**, Tâbistân 1400 hş./2021, Yıl:10, Sayı:33, s.35-51.

Ṭahrânî, Selmân, “Mu‘arrifî ve Naḫd-i Kitâb: Aḥvâl-i Dil-i Godâḥte”, **Buḥârâ**, Sayı: 95-96, 1392 hş./2013, s495-498.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ'NIN MEKTÛBÂTI'NIN İNCELENMESİ

1.1 Mektupların Yapısı

Mevlânâ'nın çeşitli kimselere yazdığı mektuplar yapısal olarak temelde üç ana bölümden oluşmuştur.

1. Başlangıç Cümleleri
 - 1.1. Unvan ve lakaplar
 - 1.2. Dua, selâm ve senâ
2. Mektubun Konusu
3. Dua ve Hâtıme

1.1.1 Başlangıç Cümleleri

Bu bölümde genelde muhatabın unvan ve sıfatları, dua, selâm ve senâ cümleleri ile görüşme arzusunun çok olduğunu bildiren ifadeler yer almaktadır.

1.1.1.1 Unvan ve Lakaplar

Bu kısımda muhatabın güzel hasletleri, sıfatları, unvan ve lakapları yer almıştır. Genellikle secili ifadeler ve diğer söz sanatları ile birlikte Arapça tamlamalar mektupların bu bölümünde çokça kullanılmıştır. Mevlânâ, zamanın devlet adamlarına ve makam sahiplerine yazdığı mektupların çoğunun giriş kısmında bu üslubu takip etmiş, muhatabın unvanlarına önem vermiştir. Öyle ki 114. mektup 20 satırdan oluşmakta iken 13 satırında Mu'ineddîn Pervâne'nin sıfat ve unvanları beyân edilmiştir.⁸⁵ 13. mektup ise herhangi bir kimseye gönderilmemiş, muhtemelen inşâ örneği olarak yazılan mektupta sadece çeşitli Arapça unvanlar kaydedilmiştir.

Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus'a yazılan 39. mektup şöyle başlamaktadır:

«...کرامات و طیبیات و سعاداتِ آسمانی که مطلوب و مقصودِ عالمیان است و نصیبِ انبیا و اولیا و خاصان است و آن است که می‌ارزد به طلب کردن، نثارِ جانِ پاکِ پادشاهِ عِلْمِ شِعَار، عَدْلِ دِثَار، عالی‌هَمَّت، مَلکِ صِفَت، عاقبت‌بین، خدایِ پرست، خیرگستر، فَخْرُ الْمُلُوک، اِفْتِخَارُ آلِ دَاوُود - اَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُمْ - قَرینِ ذاتِ شریفش باد. و ایزد - جَلَّ

⁸⁵ Muştafâ Gorcî; Seyyid 'Alî Kâsimzâde, “Çehre-i Vâkıî-i Mevlânâ der Goftogûhâ-yi Mukâtebeî (Goftogû-yi Mevlânâ bâ Dîgerân der Kâlib-i Mektûbât)”, *Faşlnâme-i 'İlmî-i Taḥaşşusî*, Tâbistân 1386 hş./2007, Yıl: 1, Sayı: 4, s. 37.

جَلَّالُهُ - اوتادِ دولت و اقبالِ مُکْتَسَب و مَوْرُوث را به تَثْبِیتِ ابد مُثَبَّت و مُشَیَّد دارد؛ خیرات و حسنات و درویش‌نوازی و مظلوم‌پروری پادشاهانه آن پادشاه را سببِ مزیدِ عنایت و تَضَاعُفِ کرامت گرداناد...»

«İnsanların maksadı ve arzusu; enbiyâ, evliyâ ve has kulların nasibi; talep edilmeye layık olan ihsânlar, iyilikler ve saadetler, ilim ve adalet elbisesi giymiş, yüce himmetli, melek sıfatlı, âkıbetini gören, Allah'tan korkan, hayrı yayan, padişahların gururu, Âl-i Dâvûd'un iftiharî olan padişahın temiz ruhuna saçılınsın - Allah yüceliğini dâim eylesin. Hak - celle celâluhu - yaratılışında olan ve sonradan kazandığı devlet ve baht sütunlarını ebediyen sâbit ve sağlam eylesin. O padişahın hayırlarını, iyiliklerini, dervişlere ihsânını ve mazlumlara gözetmesini, inâyetini artırmasına ve ihsânını kat kat eylemesine sebep kılsın...»

Mektupların girişinde her zaman böyle ağıdalı ve sanatlı ifadeler yer almaz. Dostlarına ve yakınlarına yazdığı mektuplar daha sade bir anlatımla başlamaktadır.⁸⁶

124'üncü mektup 'Alameddîn Kayşer'e yazılmış dostâne bir mektuptur ve şöyle başlar:

«...زندگانی فرزندِ مخلصِ معتقدِ خوب‌سیرت، پاک‌سیرت، فَخْرُ الْأَوْلَاد، عِلْمُ الدِّین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ وَ أَيْدُهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - در شادمانی و انشراحِ صدر و توفیقِ طاعت و صراطِ مستقیم مستدام باد و سایهٔ فضلِ الهی بر احوالِ هر دو جهانِ او گسترده باد. سلام و دعا از این داعی مطالعه کند و آرزومند داند. باری تَعَالَى اسبابِ ملاقات و شرایطِ موافات، عَلَی أَحْسَنِ الْحَالِ وَ أَيْمَنِ الْفَالِ مرتب و ملتفیق گرداناد...»

«Evlatların gururu, temiz kalpli, inanç sahibi, ihlaslı oğul Alameddîn'in yaşamı, sevinç ve gönül rahatlığı içinde, taatte başarıyla ve doğru yolda dâim olsun ve ilahî lütuf gölgesi, dünya ve âhiret halleri üzerine yayılsın - Mutluluğu dâim olsun ve Hak teâlâ, katından bir ruh ile onu desteklesin. Bu duacının selâm ve duasını okuyun ve görüşmeyi arzuladığınızı bilin. Allahü teâlâ, görüşme sebeplerini ve kavuşmak şartlarını en güzel halde ve en bereketli şekilde bir araya getirsin.»

1.1.1.2 Dua, selâm ve senâ

⁸⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gülâm- 'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 41.

Mevlânâ, mektuplarında muhatabının unvan ve lakaplarını bildirdikten sonra selâm edip dua ettiği ifadelerle geçer. Resmî edebe riâyet ederek kendini ve muhatabını üçüncü tekil şahıs ile zikreder. Daha sonra ise bazen kısa, bazen detaylı şekilde muhatabına olan özlemini ve görüşme isteğini ifade eder.⁸⁷ Mevlânâ, bu bölümde bazen Arapça ve Farsça beyitler yazarak hem ifadelerini sanatsal olarak zenginleştirir hem de mektubun yazılış amacı ve konusu hakkında ipucu verir. Böylece berâ'at-i istihlâl⁸⁸ sanatını kullandığı bu ifadelerle daha başlangıç bölümünde muhatabı nezdinde mektubun tesirini kuvvetlendirir.⁸⁹ 20'inci mektupta şöyle yazmıştır:

«...سلام و دعا و تحیت و ثنا مطالعه فرماید. آرزومندی که فرموده بود، عَلِمَ اللَّهُ
تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ، از طرفِ این داعی اَضْعاف و آلفِ آن است. باری تعالی، جَامِعِ الشَّتَاتِ
وَ مُجِیِّی الْأَمْوَاتِ وَ مُجِیِّبِ الدَّعَوَاتِ وَ قَاضِیِ الْحَاجَاتِ - عَزَّ وَ جَلَّ - ملاقات و موافاتِ
لطیفِ شریفِ شما را با این داعی سببی سازد سریع؛ إِنَّهُ مُجِیِّبُ سَمِیعٍ.»
«Selâm, dua, esenlik ve senâmızı okuyun. Allahü teala ve tekaddes
bilir ki bizim size olan özlemimiz sizin bildirdiğinizin binlercesi ve kat kat
fazlasıdır. Cüzleri bir araya getiren, ölüleri diriltten, duaları kabul eden,
ihtiyaçları gideren yüce Mevlâ - azze ve celle - sizin latif ve şerefli
yüzünüzü görmek ve bir araya gelmek için bu duacıya hızlı bir sebep
yaratsın. O muhakkak ki duaları işiten ve kabul edendir.»

Mevlânâ, bazı mektuplarında ise baştan sona kadar sadece muhatabına olan özlemini ifade etmiştir. Sultan 'İzzeddîn Keykâvus'a gönderdiği 103'üncü mektup uzun ve dostâne bir mektuptur. Her hangi bir kimseye şefaet veya aracılık için yazılmayan, sevgi ve dostluk bildirmek için kaleme alınan mektubun tamamında Arapça ve Farsça çeşitli şiirlerle zenginleştirdiği ve sanatlı sözlerle bildirdiği özlem ifadeleri vardır.⁹⁰ Mevlânâ, bu mektubun bir bölümünde sultana olan özlemini şöyle bildirmektedir:

«...اگر سعادت مرا یاور بُدی یا تنم را همچو دلم پر بُدی، به صد پر پَران شدمی به
جنابِ مُسْتَطَابِ خداوند، اِفْتِخَارُ الْمُلُوكِ، تاجِ آلِ داود، عالی هَمَّت، مُسْتَبَصِرِ عَاقِبَتِ،
خدایِ ترس، رعیتِ پُرس، حلیمِ کریم، الْمُسْتَنَاقُ إِلَى لِقَاءِ رَبِّهِ، أَلرُّوحُ الْعُلَوِّیُّ وَالضَّمِیرُ السَّمَاوِیُّ -
أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ دَوْلَتَهُ.»

⁸⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gülâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 43.

⁸⁸ Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Berâat-i İstihlâl", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 5, s. 470, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

⁸⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gülâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 39.

⁹⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gülâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 45.

لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ
وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟

«Eğer saadet bana yar olsaydı veya bedenim de gönlüm gibi kanatlanabilseydi, yüz kanatla padişahların iftiharı, Âl-i Dâvud'un tacı, yüce himmetli, âkıbetini gören, Allah'tan korkan, halkın halini sorup soruşturan, ağırbaşlı ve kerem sahibi olan, rabbine kavuşmaya can atan, yüce ruhlu ve rabbani gönüllü efendimizin temiz kapısına uçardım - Allah yüceliğini ve bahtını dâim eylesin.

Rüzgâr beni size götürseydi eğer, rüzgârların eteklerine yapışır, özlemimin çokluğundan size doğru uçardım. Ancak kanadı kesilmiş kuş nasıl uçsun?»

1.1.2 Mektubun Konusu

Mevlânâ, mektubun önsözü hükmünde olan giriş bölümünde, muhatabını tazim ve senâ ettikten, selâm, dua ve özlemini bildirdikten sonra mektubun yazılış amacını ve konusunu açıkladığı kısma başlar.⁹¹ Burası yazının asıl bölümüdür. Giriş bölümünde bazen beyitler veya özlü sözler nakledip konuyla alakalı imâlarda bulunmakta iken burada mektubun mevzu hakkında detaylı bilgi vermektedir. Üçüncü bir şahıs için şefaet etmek, özür dilemek, pişmanlık duymak, daha fazla yardım istemek, şikâyet etmek, birini tavsiye etmek, sevgi ve dostluk bildirmek, nasihat etmek ve tasavvufî meselelerden bahsetmek, bu bölümde zikredilen konuların başlıcalarındandır.⁹²

Mevlânâ, mektubun bu bölümünde bütün zevk ve zarâfetini, edebî ve sanatsal hünerini kullanır. Bazen muhatabından çok istekte bulunduğunu düşünüp bıkkınlık verebileceğinden endişe ederek bu kısma özür mahiyetinde bazı ifadelerle başlar.⁹³ Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılan 68'inci mektupta şöyle söylemektedir:

«... بی‌اختیار زحمتِ پیایی داده می‌شود. امید است از مکارم اخلاق که عفو

فرماید از این ابرام بسیار، تا حقّ - جَلَّ جَلَالُهُ - دعوات و حاجاتِ شما را و دوستانِ شما را

و بندگانِ شما را بی‌توقف و انتظارِ مستجاب گرداند..»

«İstemededen sürekli zahmet verdik. Güzel ahlakınızdan ümit ederiz ki çok ısrar etmemizi affedersiniz. Böylece Hak - celle celâluhu - da sizin,

⁹¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 49.

⁹² Muştafâ Gorcî; Seyyid 'Alî Kâsimzâde, a.g.m., Tâbistân 1386 hş./2007, s. 37.

⁹³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 49.

dostlarınızın ve hizmetçilerinizin dualarını ve ihtiyaçlarını bekletmeden hemen kabul etsin.»

Mektubunda daha sonra konuya giren Mevlânâ, genelde maksadını ifade etmeden önce ihtiyaç sahibi hakkında bilgi verip onu muhatabına tanıtmaktadır.⁹⁴ Yine aynı mektubun devamında mektubu getiren Hamîdeddîn'i şöyle tanıtır:

«... آرنده تحیت، فرزندِ مخلص، حمیدالدین - وَفَّقَهُ اللَّهُ - به یمنِ همّتِ شما در زئی صالحان آمده است و ترکِ رُغونّت و جوانی کرده و ظاهرِ تن را از شهوات و رُغونّات پاک کرد که آن در دستِ او بود، تا حقّ تعالی دل را نیز مبدّل گرداند و روی بدان عالم کند، ظاهرًا و باطنًا...»

«Mektubu getiren ihlaslı oğlum Hamîdeddîn - Allah onu muvaffak eylesin - sizin yardımınızın bereketiyle sâlihlerin elbisesine bürünüp kibir ve gençlik gururunu terk etti ve bedeninin dışını nefsanî arzularından ve bencilliklerden temizledi ki bu onun elinden gelmekteydi. Hak teâlâ da kalbini çevirsin ve yüzünü zâhiri ve bâtınıyla diğer âleme döndürsün.»

Bundan sonra ise ihtiyaç sahibinin isteği beyân olunarak bunun yerine getirilmesi için muhatabından yardım talep etmekte ve konu bölümü sona ermektedir.⁹⁵ Örneğin aynı mektubun devamında Hamîdeddîn için şu istekte bulunmaktadır:

«...خانقاهی که از آن جدّ اوست، نصرت‌الدین - رَحِمَهُ اللَّهُ - محلول است... تَوْفَعُ است از مکارمِ اخلاقِ پادشاهانه شما که پادشاهی و بخشش فرمایید و آن گوشه را به شیخ حمیدالدین تفویض فرمایید تا مُحَرَّض بوده باشید او را بر مزیدِ اکتسابِ علم و عمل، تَقَرُّبًا وَ لَا تَبْعُدًا، رَغْبًا وَ لَا تَنْفَرًا...»

«Dedesî -merhum- Nusreteddîn'e ait olan tekke boştaadır. Padişahlık yapıp ihsânda bulunmanızı ve bu yeri Şeyh Hamîdeddîn'e vermenizi padişahlara layık güzel ahlakınızdan umuyoruz. Böylece onu, yakınlaşarak ve uzaklaşmayarak, severek ve nefret etmeyerek daha fazla ilim öğrenmeye ve amel işlemeye teşvik etmiş olursunuz.»

İsteğini arz ettikten sonra işin önemine tekrar atıfta bulunarak çeşitli ifadelerle muhatabını yardımın yapılmasına teşvik etmektedir. Aynı mektubun devamında şöyle yazmıştır:

⁹⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gülâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 50.

⁹⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gülâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 51.

«... و معلوم باشد که ایشان را بر داعی، حقّ خدمت بسیار است. منتّ دار خواهیم

بودن و چنان دانم که در حقّ داعی کرده است آن احسان....»

«*Biliniz ki onların duacı üzerinde çok hizmet hakkı vardır.*

Minnettâr olacağım ve ihsânı bu duacı hakkında yapılmış sayacağım.»

1.1.3 Dua ve Hâtîme

Mevlânâ, mektupların son bölümünde muhatabına yeniden dua eder ve selâm gönderir. Bu bölüm, mektupların diğer kısımlarına nazaran daha edebî, daha güzel ve daha duyguludur.⁹⁶ Latif ve şirin ifadelerle kısa ve öz olarak yazılan bu bölümle mektup sonlandırılır.⁹⁷ Örneğin Sultan ‘İzzeddîn Keykâvus’a yazılan 94’üncü mektup şöyle bitirilir:

«... و از این طرف، جمله محّبّان، از که و مه، از فرزندانِ ما که غریقِ آن نَعَم و

عَتِیقِ آن کرم‌اند، به شکر و دعا مشغول‌اند و سلام و خدمت می‌رسانند و مُنتَظِرِ اتّفاقِ

آسمانی، که خَلایق را جَمْع می‌گرداند از جای‌های دور به اسبابِ مَسْتور، می‌باشند...»

«*Bu taraftan, nimetlerinize dalmış ve kereminizin bendesi olan oğullarımızdan büyük küçük bütün sevenler, şükrünüz ve duanızla meşguldür. Selâm ve sevgilerini arz ederler. İnsanları, gizli sebeplerle uzak yerlerden bir araya getirecek ilahî takdiri gözlemektedirler.*»

Mektubun sonundaki dualarda da Mevlânâ’nın özel bir üslubu vardır. Yine aynı mektupta şu duayla mektubu bitirmiştir:

«...جاوید خیرگستر و مُغِیْثِ خَلایق باد. وَالسَّلَامُ.»

«*Her zaman iyiliği yayın ve halka yardım edin, vesselâm.*»

1.2 Mektupların Üslûbu ve Edebî Özellikleri

1. Mektup yazımı, geçmiş zamanlardan itibaren önemli ve ayrı bir ilim olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak kâtipler ve yazarlar ancak gerekli yazışma usullerini öğrendikten sonra padişah ve emîrlerin Risâlet Divanında görev yapabilmışlerdir.⁹⁸ Gölpınarlı, Mektûbât tercümesinin mukaddimesinde mektup yazımı usulleri ile ilgili Mevlânâ’nın yaşadığı dönemde meşhur olan birkaç kitaba değinmiş, özellikle mektupların başında muhatabın mertebesine uygun olarak zikredilmesi gereken

⁹⁶ Muştafâ Gorcî; Seyyid ‘Alî Kâsimzâde, a.g.m., Tâbistân 1386 hş./2007, s. 37.

⁹⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 51.

⁹⁸ Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, “Erziş-i Edebî-i Mektûbât-i Mevlânâ”, *Nâme-i Ferhengistân*, Yıl: 5, Sayı: 3, 1381 hş./2002, s. 6.

unvanlar hususunda o zamanda yaygın olan bazı kural ve kaideleri açıklayarak, Mevlânâ'nın bu usullere uymadığını, ayrı bir tarzı olduğunu bildirmiştir.⁹⁹ Mevlânâ'nın kendine özgü üslubu, üstün zevk anlayışı mektuplarına ayrı bir hususiyet vermiş, zamanında bulunan diğer kâtiplerin resmî yazılarına kıyasla ayrı bir konumda olmasını sağlamıştır.¹⁰⁰

2. Mevlânâ, mektuplarında, inşâ ve yazı üslubunu her bakımdan bilen üstün bir kâtip olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatımı tatlı, beliğ, tesirli ve kusursuz olup ağdalı ifadelerden uzak, sade ve akıcıdır.¹⁰¹ Hitaplar dışında dili, halkın kullandığı konuşma Farsçasıdır.¹⁰² Hususî mektuplar kişinin bilinçaltını ve iç dünyasını yansıttığı için özellikle aile bireylerine yazdığı şahsî mektupları daha samimî ve duyguludur.¹⁰³ Ancak meliklere, vezirlere ve yüksek dereceli devlet adamlarına yazdığı mektuplar genellikle uzun bir mukaddime içerir. Bu bölümlerin dili sanatlı ve ağır olup, lakap ve unvanlarla doludur.¹⁰⁴

3. Mevlânâ, mektup türünün kendine özgü tabiatı gereği, halkın kullandığı pek çok atasözü ve deyme yer vererek eserini güzelleştirmiştir. Arapça ve Farsça yazılan bu tür hikmetli sözlerden bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Arapça meseller:

«الرَّفِيقُ ثُمَّ الطَّرِيقُ» [Önce arkadaş, sonra yol.]

«الْجَارُ ثُمَّ الدَّارُ» [Önce komşu, sonra ev.]

«شُكْرُ الْمُنْعِمِ وَاجِبٌ» [Nimet verene teşekkür etmek gerekir.]

«فِي التَّأْخِيرِ آفَاتٌ» [Geciktirmekte âfetler vardır.]

«الْخَيْرُ لَا يُؤَخَّرُ» [Hayır, geciktirilmez.]

«الْحَرِيسُ مَحْرُومٌ» [Çok arzu eden mahrum olur.]

Farsça meseller:

«به جنس خویش دارد مرغ پرواز» [Her kuş, kendi cinsiyle uçar.]

«پس هر درویشی آسانی است» [Her fakirliğin arkasından kolaylık vardır.]

⁹⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XIII-XV.

¹⁰⁰ Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, *a.g.m.*, 1381 hş./2002, s. 6.

¹⁰¹ Ahmed Semî‘î Geylânî, *a.g.m.*, Behmen ve İsfend 1371 hş./1992, s. 115.

¹⁰² Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XIII.

¹⁰³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, önsöz ve nşr. Feridun Nâfiz Uzluğ, 1937, s. 15.

¹⁰⁴ Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, *a.g.m.*, 1381 hş./2002, s. 7.

«بهر کیکی گلیم نتوان سوخت.» [Pire için kilim yakılmaz.]

«پیاز کاشتن همچون زعفران کاشتن نباشد.» [Soğan ekmek, safran ekmeğe benzemez.]

«دریا به دهان سگ نیالاید.» [Deniz, köpeğin ağzıyla kirlenmez.]

«هرچه از چشم دور، از دل دور.» [Gözden ırak olan gönülden de ırak olur.]

4. Mevlânâ, anlatımını kuvvetlendirmek ve muhatabı nezdinde sözlerinin tesirini artırmak için bazı yerlerde yemin ifadeleri kullanmış,¹⁰⁵ bazen de aynı kelimeyi tekrar ederek ve vurgulayarak işin önemine dikkat çekmiştir. Bu tür ifadeler, ruhî heyecanının zirveye çıktığı anları, yaşadığı duygu yoğunluğunu ve inancının kuvvetini göstermesi açısından önemli olup daha çok samimî duyguların ağırlıkta olduğu aile bireylerine yazdığı mektuplarda görülmektedir.¹⁰⁶ Mevlânâ, oğlu Sultân Veled'e yazdığı altıncı mektupta şöyle söylemektedir:

«... الله الله الله الله الله الله الله، و از بهر سپیدروی ابدی این پدر و از آن

خود و از آن همه قبیله، خاطر ایشان را عزیز عزیز دارد...»

«Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için ve bu babanın, kendinin ve bütün akrabaların ebedî yüz akı için onların hatırlarını çok gözet.»

Gelini Fâtıma Hatun'a gönderdiği 56'ncı mektupta şöyle yazmıştır:

«... وَاللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ تَاللَّهِ که هیچ عذری و سوگندی و مکرری و گریه‌ای از بدگوی

شما قبول نکنم...»

«Vallâhi, billâhi, tallâhi, size kötü söz söyleyen kimsenin hiçbir özrünü, yeminini, hilesini, ağlamasını kabul etmem.»

Yine aynı mektupta ifadesini şöyle vurgulamıştır:

«... اگر فرزندِ عزیز، بهاء‌الدین در آزارِ شما کوشد، حَقًّا وَ ثُمَّ حَقًّا دل از او بر کنم

و سلام او را جواب نگویم و به جنازه من نیاید، نخواهم، و همچنین غیر او هرکه باشد.»

«Eğer kıymetli oğlum Bahâeddîn, sizi incitmeye çalışırsa, hakikaten ama hakikaten gönlümü ondan çeker alırım, selâmına cevap vermem, cenazeme de gelmesin, istemem. Ondak başka kim olursa olsun, durum yine böyledir.»

¹⁰⁵ Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, a.g.m., 1381 hş./2002, s. 17.

¹⁰⁶ Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, a.g.m., 1381 hş./2002, s. 17.

5. Âyet-i kerîmeler, Kur'ân'ın mânâları ve hadîs-i şerîfler üzerinde derin bilgiye sahip olan Mevlânâ, sözlerini tesirli kılmak için mektuplarında yeri ve zamanı geldikçe sahip olduğu bu bilgi birikiminden faydalanmıştır.¹⁰⁷ Bazen de konuya veya muhatabın makamına uygun olarak mektubuna bir âyet-i kerîme veya hadîs-i şerîfle başlamıştır. Örneğin Subaşı Bey'e yazılan ve ihsânları için teşekkür ettiği 125'inci mektubun başında «خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ» hadîsini yazmıştır. Yine oğlu 'Alâ'eddîn Çelebi'ye yazdığı ve bazı kimseleri affetmesini istediği yedinci mektubuna Âl-i İmrân sûresi 134'üncü âyet-i kerîmesi ile başlamıştır.¹⁰⁸

كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : (وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) آل عمران: ١٣٤/٣

6. Mevlânâ, birçok yerde mektuplarını Arapça ve Farsça şiirlerle süslemiş, sözlerine lezzet katmıştır. Mektûbât'ta hem bizzat Mevlânâ'ya ait olan şiirler, hem de Senâî ve 'Attâr gibi tarikat pirlerinin veya özellikle ana dili Farsça olanlar nezdinde dönemin önde gelen şâiri olan Mutenebbî gibi sevdiği şâirlerin şiirleri yer almaktadır.¹⁰⁹ Mevlânâ, ifadelerinin arasında konuya uygun, güzel şiirler yazarak maksadını ifade etmekte ve mektuba incelik ve zarâfet bahşetmektedir.¹¹⁰ Bazı mektuplarında ise söze Arapça veya Farsça şiirlerle başlamaktadır.

Mektûbât'ta Mevlânâ'ya ait olduğu tespit edilen 41 adet şiir olup 25 rubâî, 12 gazel, 2 mesnevî, 1 tercî'bend ve 1 beyitten oluşmaktadır. Mektuplarda şiirleri yer alan şâirler ve şiirlerinin adedi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Şâir	Şiir Adedi
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî	41
Senâî	32
Nizâmî-i Gencevî	7
Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî	5
Evhaduddîn-i Enverî	3
Ferîduddîn 'Attâr-ı Nîşâbûrî	3
Ebu'l-'Alâ' el-Ma'arrî	2
Ebu'l-Hasan 'Alî bin Hamza ed-Darîr el-Endelusî	2
Ebû Muhammed 'İzzeddîn ed-Dîrînî	2
Eşireddîn-i Ahsîketî	2
İbnu'r-Rûmî	2
'Abdullâh İbnu'l-Mu'tez	1
'Adî bin er-Rikâ'	1
Ebu'l-Fevâid	1
Ebû İshâk Şîrâzî	1

¹⁰⁷ Ahmed Semî'î Geylânî, *a.g.m.*, Behmen ve İsfend 1371 hş./1992, s. 117.

¹⁰⁸ Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, *a.g.m.*, 1381 hş./2002, s. 9.

¹⁰⁹ Ahmed Semî'î Geylânî, *a.g.m.*, Behmen ve İsfend 1371 hş./1992, s. 117.

¹¹⁰ Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, *a.g.m.*, 1381 hş./2002, s. 18.

Ebû Sa'îd-i Ebu'l-Ḥayr	1
Ebû Temmâm eṭ-Ṭâ'î	1
Emîru'ş-şu'arâ Mu'izzî-i Nîşâbûrî	1
Fahreddîn Dihrâcî	1
Firdevsî	1
Ḥâkânî-i Şîrvânî	1
Ḥuseyn Ḥallâc-ı Manşûr	1
İbn Sînâ	1
Kâzî 'Alî bin Muhammed Tenûhî	1
Kays-i 'Âmirî	1
Necmeddîn-i Dâye	1
Osmân Merâgâî	1
Ömer Ḥayyâm	1
Râbî'a bint-i Ka'b-i Kuzdârî-i Belhî	1
Razıyyeddîn-i Nîşâbûrî	1
Şâhib bin 'Abbâd	1
Şarî'î'l-ğavânî Ebu'l-Velîd Müslim bin el-Velîd el-Enşârî	1
Şehâbeddîn Suhreverdi	1
Şerefeddîn İsfahânî	1
Ṭarafe bin el-'Abd	1
'Urve bin Ḥizâm	1

7. Mevlânâ, muhataplarına günümüzde olduğu gibi ikinci çoğul şahıs kipiyle değil, üçüncü tekil şahıs kipiyle hitap etmektedir. Kendisine veya muhatabına direkt olarak işaret etmeyip, kendisinden bahsederken bu duacı ifadesini kullanmaktadır. Selâm ve dualarını da yine üçüncü tekil şahıs kipiyle bildirmektedir.¹¹¹ Emîrlerden birine yazılan on dokuzuncu mektupta şöyle yazmıştır:

«... سلام و دعا قبول کند و مشتاق داند و بدان جرعه تشنگی اشتیاق افزون شد و

ساکن نشد...»

«Selâm ve duamızı kabul edin, sizi özlediğimizi bilin. Bu damla ile özlem susuzluğumuz çoğalmış, dinmemiştir.»

26'ncı mektupta ise muhatabına şöyle dua etmektedir:

«جاوید محسن و معین و مغیث باد. آمین یا رَبَّ الْعَالَمین.»

«Her zaman iyilik edici ve yardımsever olun. Âmîn, yâ rabbe'l-âlemin.»

¹¹¹ Ğulâm-'Alî Ḥaddâd 'Âdil, *a.g.m.*, 1381 hş./2002, s. 6-7.

8. Mektûbât, günümüzde kullanılmayan bazı kelime ve tabirler içermektedir. Bazen de Mevlânâ'nın çok bilinmeyen, yaygın olmayan kelimeler kullandığı görülmektedir.¹¹² Aşağıda bu tür kelimelerden bazı örnekler verilmiştir:

مبعود، مجبور، سِکَلِیدن، لَکاس، گرمَزوی

9. Mevlânâ, pek çok eserinde maksadını kıssalarla anlatmaktadır. Mektûbât da bu yönüyle diğer eserlerinden farksızdır. Örneğin 136'ncı mektupta, yapılan iyiliklerin belâları defettiğini anlatırken şu kıssayı yazmıştır:

«... شخصی را گرگ فرزندش ربوده بود. در آن آشوب درویشی آمد، نان خواست. نانِ گرم از تنور برآورد در آن سالِ قحط به درویش داد و آنگه به سوی کوه روی نهاد که از فرزندش از خوردنِ گرگ استخوانی مانده باشد، آن را جایی دفن کند و گوری سازد و نوحه گاهی کند. چون پیش‌تر آمد، دید فرزندِ خود را که از کوه فرود می‌آمد به سلامت. نعره‌ای زد و بیهوش شد. فرزندِ پایِ پدر را مُغَمَّزِی می‌کرد. چون به هوش آمد، احوال می‌پرسید. گفت: گرگ مرا بر سرِ راه آورد و بنهاد به سلامت و گفت: «لُقْمَةُ بِلْقَمَةٍ». و بازگشت. و یقین است که هیچ ذره‌ای خیر در راهِ دین ضایع نیست. خنک آن کس که از این درگاه ناامید نشود. چنان‌که عنصرِ پاک و عقلِ درّاکِ آن امیرِ دیندار در کُلِّ احوال ساعیِ خیر باشد. وَالسَّلَامُ.»

«Bir kimsenin oğlunu kurt kapmıştı. O karışıklıkta bir fakir geldi, ekmek istedi. Fırından sıcak ekmek çıkarıp kıtlık yılında o fakire verdi. Sonra da çocuğundan bir kemik kalmıştır diye onu bir yere defnetmek ve kabir kazıp matem yeri yapmak için yola koyuldu. İlerleyince çocuğunun dağdan sağ salim indiğini gördü. Feryat edip bayıldı. Çocuk bunun üzerine babasının ayağını ovmaya başladı. Kendine gelince ne olduğunu sordu. Oğlu: “Kurt beni yolun başına kadar getirip sağ salim bıraktı ve ‘Bir lokma, bir lokmaya karşılıktır’, deyip geri döndü”, dedi. Şüphesiz ki din yolunda zerre kadar iyilik dahi zâyi olmaz. Bu kapıdan ümitsiz olmayan kimseye müjdeler olsun. Dindar emîrin anlayışlı aklı ve temiz cevheri her şartta hayır için çalışsın, vesselâm.»

10. Bazı mektuplarda Türkçe kelimeler de kullanılmıştır: Uğurlu, uluğ, kutluğ, dilge, bilge, inanç, alp, subaşı, beğ, çavuş, yedek, gerdek, yarlıg gibi.

¹¹² Gülâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, a.g.m., 1381 hş./2002, s. 16-17.

1.3 Mektupların Muhatapları

Mevlânâ, 145 mektup içeren Mektûbât'ında bulunan çoğu mektubu zamanının devlet büyüklerine, idarecilerine ve Anadolu Selçukluları'nda vazifeli çeşitli makam sahiplerine yazmıştır. Bunlar arasında en yüksek makam sahibi, Anadolu Selçuklu sultanı II. 'İzzeddîn Keykâvus'tur. Sultanın dışında, vezirlere, beylere, kadılarına mektuplar gönderilmiş, onlardan çeşitli konularda yardım istenerek hayra teşvik edilmişlerdir. Bunlar dışında bazı mektupları dostlarına, sevdiklerine, mensuplarına ve ilim ehline yazarken birkaç mektubu da oğulları Bahâeddîn Muḥammed (Sultân Veled), Muẓaffereddîn Emîr 'Âlim Çelebi, 'Alâ'eddîn Çelebi ve gelini Fâtımâ Hâtun'a yazmıştır. Yine kadın müritlerine yazılmış mektuplar da bulunmaktadır.

Mektûbât içinde en çok sayıda mektubun zamanın veziri ve kudretli devlet adamı Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmış olduğunu görmekteyiz. Yine Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus'a yazılan mektuplar da önemli bir yekûn tutmaktadır. Muhatapların isimleri ve kaç adet mektup gönderildiği aşağıdaki tabloda sıralanmıştır:

[Sultân Veled ve Alaeddîn Çelebi'ye gönderilen 64'üncü mektup tabloda her iki isimde de gösterilmiştir.]

Mektubun Muhatabı	Gönderilen Mektup Sayısı
'Alâ'eddîn Çelebi	4
'Alameddîn Kayşer	2
Bedreddîn Gevhertaş	2
Bahâeddîn Emîru's-sevâhil	1
Bahâeddîn Sultân Veled	3
Celâleddîn Karatâyî	1
Celâleddîn Mustevfî	2
Cemâleddîn	2
Cemâleddîn	1
Ekmeleddîn Tabîb	3
Emîneddîn Mîkâil	3
Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Aṭâ	14
Fahreddîn Arslandoğmuş	1
Fahru'l-ḥavâtîn	2
Fâtıma Hâtun	1
Fulâneddîn	1
Hâce-i Cihân	1
Hacı Emîr	1
Husâmeddîn Çelebi	3

II. İzzetdin Keykâvus	10
Ḳâzî ‘İzzeddîn	2
Ḳâzî Kemâleddîn	2
Ḳâzî Sirâceddîn Urmevî	4
Ḳâzî Tâceddîn	1
Mecdeddîn Atabek	7
Mu‘îneddîn Süleymân Pervâne	27
Muẓaffereddîn Emîr ‘Âlim Çelebi	1
Muheẓzebeddîn	1
Nûreddîn Çaçaoğlu	2
Sa‘deddîn	3
Şalâhaddîn	2
Seyfeddîn	1
Subaşı Bey	1
Şemseddîn	2
Şemseddîn Yavtaş	1
Şuc‘âeddîn	2
Tâceddîn Mu‘tez	9
Mektupta İsmi Zikredilmeyenler	20

1.4 Mektupların İçeriği

Mektûbât’ın önemli faydalarından biri de içerik açısından bize kıymetli bilgiler sunmasıdır. Mektup türü, karakteri gereği yazarın şahsı, yaşadığı dönemi ve o döneme ait toplumsal durum hakkında bilgi veren bir yazı çeşididir. Dolayısıyla Mektûbât da bu yönüyle hem bizzat Mevlânâ’nın hayatı, yakınları ve sevdikleri hakkında başka kaynaklarda bulamayacağımız bilgiler içermekte, hem de Mevlânâ’nın yaşadığı dönemi ve Anadolu Selçukluları zamanındaki toplumsal vaziyeti anlamamız açısından bazı bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır.

Konuları itibarıyla mektupları aşağıdaki şekilde gruplandırmak mümkündür:

1. Şefaât ve tavsiye için yazılan mektuplar
2. Dostâne mektuplar
3. Kendi ailevî meseleleriyle ilgili yazılan mektuplar
4. Kendisi ile ilgili yazdığı mektuplar

5. Mevlânâ’ya bağlı olup o zamandaki tekkelerde bulunan dervişlerin ve sûfîlerin sorunlarıyla ilgili mektuplar

6. Kadınlara yazılan mektuplar
7. Ârifâne ve tasavvufî içerikli mektuplar
8. Nasihat içerikli mektuplar

1.4.1 Şefa'at ve tavsiye için yazılan mektuplar

Elimizde mevcut olan mektuplardan açıkça anlaşıldığı üzere Mevlânâ, halkın nezdinde sahip olduğu itibarı ve büyüklüğünden dolayı, zulüm görmüş, haksızlığa uğramış ve çaresiz kalmış kimselerin sığındıkları bir kapı olmuş, insanlar dert ve sıkıntılarının giderilmesi için ondan yardım istemişlerdir. Mevlânâ ise kendisine başvuran bu insanların müşküllerini çözmek için vaktin vezirlerine, beylerine, devlet idarecilerine şefa'atçi olarak mektuplar göndermiş ve sıkıntıda olan bu insanlara yardımcı olmalarını istemiştir.¹¹³ Aşağıda bu konuda yazılan bazı mektuplardan örnekler verilmiştir.

Ebu Bekir isminde bir çocuğa yapılan haksızlıkla ilgili olarak Kâzî Sirâceddîn'e gönderilen 62'nci mektupta Mevlânâ şöyle yazmaktadır:

«...رافع تحیت، خواجه ابو بکر و مادرش، که از متعلقان و خویشان این داعی‌اند،
 کودک صالح است و مُحَبِّ صالحان و بی‌کس و مظلوم. مُلْکِ او را به ظلم ستده‌اند در
 حالتِ طفولیت. و خصمِ یتیمان و بی‌کسان و مظلومان سایهٔ رحمتِ مولاناست. چشم
 می‌دارم که از کرمِ مولانا آن وثاق بدو رسد که هیچ موضعی ندارد که شب آنجا پناه گیرد.
 مادرش، درویش جدّاً و شوهرِ مادرش بدخو و تند و تنگ‌دست و منع کرده کودک را که در
 خانهٔ من میا و نانِ من مخور. الله، الله، همّتِ مبارک بدان گمارد که آن خانه که بدو
 میراث مانده است، بدین مظلوم بی‌کس رسد تا زنده شود...»

¹¹³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 107-108.

«Mektubu getiren Hâce Ebu Bekir ve annesi bu duacının bağılılarından ve akrabasındandır. Ebu Bekir, sâlihleri seven iyi bir çocuktur. Kimsesiz ve mazlumdur. Küçükken mülkünü zorla elinden almışlar. Yetimlere, kimsesizlere ve mazlumlara zulmedenlerin düşmanı, Mevlânâ'nın rahmet gölgesidir. Mevlânâ'nın kereminden o evin, bu çocuğa verilmesini umuyorum. Zira geceyi geçireceği hiçbir yeri yoktur. Annesi de tam bir dervîştir. Annesinin kocası ise kötü huylu, sert ve fakir birisidir. Çocuğu, evime gelme ve ekmeğimi yeme diye kovuyormuş. Allah için, Allah için kendisine miras kalmış bu evin, bu kimsesiz mazluma verilmesi ve böylece hayat bulması için mübarek yardımınızı esirgemeyiniz.»

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Aâtâ'ya yazılan 89'uncu mektupta şöyle yazmaktadır:

«...آرنده تحیت، خواجه زکی - دَامَتْ بَرَکَتُهُ - اهل صلاح و اهل قرآن است. جهت جماعتِ دوستان، دکانی گرفته است از مُسْتَغَلَّاتِ سلطان - ضَاعَفَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ - و خود را پیش داشت، جهت برآمدنِ کارِ دوستان. امروز ایشان اِسْتَعْفَا می جویند. تَوَقُّع است از صدقاتِ امیرِ دیندار - اَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - که عنایت فرماید با این درویشان تا با خیراتِ مُتَقَدِّمِ مَقْرُونِ گردد...»

«Mektubu getiren Hâce Zeki - bereketi dâim olsun - iyilerden olup Kur'ân ehli bir kimsedir. Bir grup arkadaşı için - Allah saadetini artırsın - sultanın kiralık mülklerinden bir dükkân tutmuş ve dostlarının işi olsun diye kendisi öncü olmuş. Bugünse arkadaşları bu işten vazgeçiyorlar. - Allah yüceliğini bâkî eylesin - dindar emîrin ihsanlarından bu dervişlere yardım etmesi, böylece önceki hayırlarına eklenmesi umulur.»

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılan 82'nci mektupta ise âbide bir hanımın tekkesinden bazı kimselerin uzaklaştırılması hususunda yardım istemektedir:

«...در این وقت جماعتی از مُتَعَلِّقَانِ شما، بی خبر شما، به زاویه خواهرِ عزیزه زاهده عابده ناسکه - اَدَامَ اللَّهُ عِصْمَتَهَا - منزل ساختند و اهلِ خیر را تشویش و پراکندگی خاطر حاصل آمد. و اوقاتِ ایشان و دَعَوَاتِ ایشان مُعْتَمَم است، خاصّه در اعتقاد و ظنّ عالی مَلِکُ الْأُمَرَاءِ. تَوَقُّع است که اشارت فرماید تا درویشان را زحمت ندهند و آنجا منزل نسازند...»

«Bugünlerde adamlarınızdan bir grup sizden habersiz - Allah iffetini dâim eylesin - takva sahibi, âbide ve zâhide bir kız kardeşimizin tekkesini yer edinmişler. Bu yüzden hayır ehli bu insanların gönülleri dağılıp, muzdarip olmuş. Onların vakitleri ve duaları ganimettir, özellikle Meliku'l-umerâ da bu düşünce ve itikâttadır. Bu kimselerin dervişlere sıkıntı vermemeleri ve orada bulunmamaları için emir buyurmanızı umuyorum.»

1.4.2 Dostâne mektuplar

Mevlânâ'nın dostlarına ve sevdiklerine hitaben sevgi ve muhabbetini, kendileriyle görüşme arzusunu bildirdiği, selâmlarını gönderip dua ve teşekkür ettiği mektuplardır. Bu tür mektuplardan bazıları ise muhatabının mektubuna cevap olarak yazılmıştır. Samimiyetle dolu olan bu yazılar, Mevlânâ'nın sevgisini, merhametinin çokluğunu ve coşkun duygularını gösteren numunelerdir. Hüsameddîn Çelebi'ye yazılan 79'uncu mektupta şöyle yazmaktadır:

«...بعد از هزاران سلام و شکر و شکرانه مطالعه فرمایند و آرزومندی روزافزون است و به دعای سعادت و خیر مشغول می‌باشم. آن دولت که پناه طالبان و مُقَصِّرانِ عصر است و مددِ مددخواهان است و از کمالِ مرحمت مالامال است و بدبرداری و تقصیرپذیری و عذر و شفاعت‌اندیشی، و آن مُرَوَّتِ لَا یَعْلَمُ إِلَّا اللَّهُ از عالمِ مُنْقَطِعِ مباد، آمین. و آن حِرْزِ اعظم که دافعِ بَلِیَّاتِ آخرزمان است، مَحْفُوظ و مُحَرَّر باد، آمین یا رَبِّ الْعَالَمین. از هَمَّتِ شما شُکرها دارم، عذرش هم شما بخواهید....»

«Binlerce selâm, şükür ve teşekkürlerimizi sunarız. Görüşme arzumuz günden güne artmaktadır. Saadetiniz ve iyiliğiniz için dua etmekteyim. Zamanımızdaki taliplerin ve suçluların sığınağı olan ve yardım isteyenlere inâyet eden, merhametin kemâliyle dolu olan, kötülüğü kaldıran, suçları affeden, özür ve şefaati kabul eden devletiniz, Allah'tan başkasının bilmediği o insanlık, âlemde kesilmeden sürüp gitsin. Âmin. Âhir zaman belâlarını def eden o en büyük koruyucu korunsun, himâye edilsin. Âmin, ey âlemlerin rabbi. Yardımlarınız için teşekkürler ederim. Özünlü de siz dileyin.»

Mevlânâ, mektuplar arasından on tanesini Anadolu Selçuklu sultanı II. 'İzzeddîn Keykâvus'a yazmıştır. Bu mektuplarda sultana oğul diye hitap edip kendisini baba yerine koymuş ve samimî hislerle nasihatlerde bulunmuştur. II. 'İzzeddîn Keykâvus'a

yazdığı birinci mektubun bir bölümünde ise hem sultana olan dostluk ve muhabbetini bildirmekte hem de başına gelen hadiselerden dolayı kendisine nasihat edip teselli etmektedir¹¹⁴:

«...خدای می‌داند که این پدر از آغازِ دولتِ عالم‌آرایِ شهریارِ راستین... طَبْعًا و طَوْعًا و عِشْقًا از اندرونِ دل و جان، هواخواه دولتش بوده‌ام - لِلَّهِ تَعَالَى بی‌علتی... و این عرضِ دوستی و هواخواهی به دستوری و فرمانِ صدرِ رسالت - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ - افتاد؛ که یکی از صحابه به خدمتِ رسول نشسته بود. بزرگی از درِ مسجد گذر کرد. آن صحابی گفت: يَا رَسُولَ اللَّهِ، من از دُلُ دوست می‌دارم این عزیز را که گذشت. رسول - عَلَيْهِ السَّلَامُ - فرمود که برو او را اعلام ده...»

«Allah bilir ki bu baba, âlemi süsleyen, doğru sözlü padişahın devletinin başından beri seve seve ve cân-ı gönülden devletini arzu etmekteyim. Sebepsiz, sadece Allah için söylüyorum... Bu dostluk ve sevginin arz edilmesi de peygamber efendimizin emir ve buyruğuyladır - Allah'ın salat ve selâmı onun üzerine olsun. Şöyle ki sahabeden biri, peygamber efendimizin huzurunda oturmuştu. Mescidin kapısından büyüklerden biri geçti. O sahabe, “Ya Resûlallah, gelen bu azizi ben cân-ı gönülden seviyorum”, dedi. Resûl - selâm onun üzerine olsun - buyurdu ki: “Git ve ona bunu bildir”.»

Aynı zamanda mektupta üstü kapalı olarak II. ‘İzzeddîn Keykâvus’un yaşadığı bazı yenilgilere ve başarısızlıklara işaret edip dostâne ve samimî duygularla kendisini teselli etmekte ve şöyle buyurmaktadır¹¹⁵:

«...این همه بی‌مرادی‌ها به دولت‌ش در این مدّت راه یافت تا رجوعِ دلِ مبارکش از همه سلاطین به حضرتِ سلطانِ سلطانان - جَلَّ وَ تَعَالَى - دم به دم افزون باشد. حضرتِ حقّ بانگ بر زد به مُلْکِ دنیا که برهنه شو پیشِ شاه تا عیب‌های بی‌وفایی تو را ببیند و فروشوی از خود حَقّه و رَفّه خود را به آبِ مکروهات تا آنچه شاهانِ دیگر رنگِ فَنات را در آخرِ دولتِ خود دیدند و از عشق‌بازی‌ها با تو و مهر پیوستن با تو پشیمان شدند، این شاه در اوّلِ دولت ببیند و دلِ مبارک، تمام در حضرتِ ما بندد تا هر دو ملک‌ش از دیگران

¹¹⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 102-103.

¹¹⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 103.

بیفزاید و مُخَلَّد شود...»

«Mübarek gönlünün bütüin sultanlardan çekilip sultanlar sultanına dönmesi her an artsın diye bütün bu arzulara kavuşamamalar bu süre zarfında başına geldi. Hazret-i Hak dünya mülküne nidâ etti ki padişahın önünde soyun ve mekruhlar suyu ile ziynetini kendinden gider. Böylece senin vefâsızlığının ayıplarını görsün. Diğer padişahlar senin geçici ve fânî oluşunu devletlerinin sonunda gördüler ve sana muhabbet etmekten ve gönül bağlamaktan pişman oldular. Bu padişahsa böylece bunları devletinin başında görsün ve mübarek gönlünü tamamen bize bağlasın ki dünya ve âhiret saltanatı diğerlerini geçsin ve ebedî olsun.»

1.4.3 Ailevî meseleleriyle ilgili yazdığı mektuplar

Mektuplardan Mevlânâ'nın çeşitli ailevî sıkıntılar yaşadığı ve özel yaşamında kendisini rahatsız eden ve çok üzen bazı hadiselerin cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Mektûbât'ta direkt olarak oğulları veya gelini Fatıma Hatun ile ilişkili çeşitli mektuplar bulunmaktadır. Sultân Veled, 'Alâ'eddîn Çelebi, ve Emîr 'Âlim Çelebi ile ilgili mektupların hepsi, Mevlânâ'nın ailesiyle ilişkili olarak kendi iç dünyasında yaşadığı sıkıntıları ve gönül ızdırabını açıkça göstermektedir.¹¹⁶

Mevlânâ, birkaç mektubu oğlu 'Alâ'eddîn Çelebi'ye yazmıştır. Bu mektuplarda bazen nasihat etmekte bazen de kendisinden şikâyetlerde bulunmaktadır. 'Alâ'eddîn Çelebi'ye yazılan 7'nci mektuptan oğlunun ailesine küsüp şehri terk ettiği ve bir grup kimseyle bir bağa yerleştiği anlaşılmaktadır. Mevlânâ da mektubunda oğlundan şehre, ailesinin ve talebelerinin yanına dönmesini istemekte ve şöyle yazmaktadır¹¹⁷:

«...اگر خاطرِ فرزندِ عزیز، قُرَّةُ الْعُیُونِ، اِفْتِخَارُ الْمُدَرِّسِیْنِ، مُؤْنِسُ الْفُقَرَاءِ - زَادَهُ اللَّهُ عُلُوًّا - از تَقْصِیرِ والد در سلام و پرسش تَغْیِری کرده باشد و از تَعْجیلِ جماعت در آمدن از باغ به شهر، اومید است که این مَكْرُوْهَات را به خُلُقِ خوب و خُلُقِ مَحْبُوبِ خود اِحْتِمَال کند و عفو کند و زود به شهر آید و نقل کند به مبارکی و شادی تا همه را یقین شود که در خاطرِ عزیزش تَغْیِری و آزاری نمانده است از مُخَالَفَتِ هَایِ مُخَالَفَان. و این والد بارِ دیگر مَمْنُونِ مَنَّتِ عَظِیمِ باشد و بر اِنْقِیَادِها و احسانِ هَایِ سَالِفِ مُضَاعَفِ و مُنْضَمِّ شود...اللَّهُ، زود زود، چون باز از نشیمنِ آشیان و چون تیر از قَبْضَهُ کمانِ این دَعَوَات را اِجَابَتِ

¹¹⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 113.

¹¹⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 113.

کند... این ضعیفان را از مَذَلَّتِ غم و وَسْوَاسِ فِرْقَتِ خَلَاصِ دهد و آزاد کند.»

«Babasının selâm ve hâl hatır sormadaki kusuru ve topluluğun bağdan şehre acele gelmesinden dolayı gözlerin aydınlığı, müderrislerin iftihar, fakirlerin dostu kıymetli oğlumun gönlünde bir kırgınlık olmuşsa, bu çirkinliklere güzel huyu ve güzel yaratılışı ile katlanmasını, olanları affetmesini, bereket ve neşeyle hemen şehre gelmesini ümit ederim. Böylece herkes oğlumun kıymetli gönlünde, karşı çıkanların aykırılıklarına karşı bir kızgınlık ve incinme kalmadığını yakinen bilir. Bu baba da tekrar çok memnun olur, kendisinin de eski ihsân ve taatlarına eklenir. Allah için, Allah için, hemen çabucak, yuvasından uçan doğan gibi, yayın kabzasından fırlayan ok gibi bu çağrılara icabet et... Bu zavallıları üzüntü zilletinden ve ayrılık kuruntusundan kurtar ve azat eyle.»

24'üncü mektuptan 'Alâ'eddîn Çelebi'nin ailesine küsüp evi terk ettiği ve evden dışarıda gecelemede olduğu anlaşılmaktadır. Bu mektupta da Mevlânâ oğlundan eve dönüp ailesiyle birlikte barış ve huzur içinde yaşamasını istemektedir.¹¹⁸

«...فرزندِ عزیز، قُرَّةُ الْعُیُونِ، اِفْتِخَارُ الْبَنینِ - عَیْنُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ اَیَّدُهُ بِرُوحِ مِنْهُ - از این پدرِ مخلصِ سلام و تحیت بخواند و بداند که در رنجم از آنکه از خانه بیرون می‌خسبد و دل‌داری آن ضعیفان نمی‌کند، علی کلِّ حال، امانتِ خدای‌اند... مکن، مکن، مکن، مکن... فی الْجُمْلَةِ سرپوشیده می‌گویم و لابه می‌کنم، الله، الله، الله، ملازم خانه و ملازم آن جماعت باشد و با من از این عذرها نیندیشد که چنین‌اند و چنان‌اند...»

«Hak teâlâ, kendisini himâye etsin ve katından bir ruh ile onu desteklesin - gözlerin nuru, oğulların iftihar kıymetli oğlum, bu ihlaslı babanın selâmını ve esenliğini okusun ve bilsin ki evden dışarıda gecelediği ve o zayıfların gönlünü almadığı için sıkıntı içindeyim. Ne olursa olsun onlar Allah'ın emanetidir... Yapma, yapma, yapma, yapma, yapma. Özetle, örtülü olarak söylüyorum ve yalvarıyorum. Allah için, Allah için, Allah için, evden ve o topluluktan ayrılma. Bana da böyledir, şöyledir diye bahaneler düşündürme.»

Mevlânâ'nın diğer bir ailevî sıkıntısı ve belki daha büyüğü, oğlu Sultân Veled ile alakalıdır. Gelini ve Şalâhaddîn-i Zerkûb'un kızı Fatıma Hatun'a ve Sultân Veled'e yazdığı mektuplardan bu durum açıkça görülmektedir. Oğlu ve gelini arasındaki ailevî

¹¹⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 114.

هشیار نه مست، نه نیست و نه هست در وصیت، جهت رعایت شاهزاده ما و روشنایی دل و دیده ما و همه عالم که امروز در حواله و جباله آن فرزند است، جهت امتحان عظیم امانت سپرده شد. توقع است که آتش در بنیاد عذرهای زند و یک دم و یک نفس، نه قصد و نه سهو حرکتی نکند و وظیفه مراقبت را نگرداند که در خاطر ایشان یک ذره تشویش بی‌وفایی و ملالت درآید. خود ایشان هیچ نگویند از پاک‌گوهری خود و عنصر شاهزادگی و صبر موروث بر رسته... الله الله الله الله الله الله الله، و از بهر سپیدروی ابدی این پدر و از آن خود و از آن همه قبیله، خاطر ایشان را عزیز عزیز دارد...»

«Çok acıdığımız için nasihat olarak şu birkaç dağınık söz yazıldı. Üzüntülü ve takatsiz, ne uyanık ne mest, ne mevcut ne yok olmuş bir halde. Bugün o oğlun nikâhı altında olan şehzademiz, bizim ve bütün âlemin gözünün gönlünün nuru, büyük imtihan için size emanet verilmiştir. Umarım özürler temelini yakarsınız, isteyerek ya da hata ile bir an, bir nefes dahi onu incitecek bir iş yapmazsınız ve himâye etmek görevinden yüz çevirmezsiniz. Böylece gönüllerine bir zerre üzüntü ve vefâsızlık endişesi gelmez. Kendileri zaten temiz cevherlerinden, sultan kızı olduklarından ve yaratılıştan gelen sabırlarından dolayı hiç bir şey anlatmazlar. Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için, Allah için ve bu babanın, kendinin ve bütün akrabaların ebedî yüz akı için onların hatırını çok gözet.»

Mevlânâ 118'inci mektubu bir diğer oğlu Muzaferreddîn Emîr 'Âlim Çelebi'ye yazmıştır. Mektupta, Emîr 'Âlim Çelebi'nin Hüsameddîn Çelebi ile münakaşa ettiği için oğluna incindiğini belirtmekte ve nasihatlerde bulunmaktadır:

«...سلام و تحیت بخواند و مشتاق داند و معلوم داند که فرزند عزیز وافی نیک‌عهد، حسام‌الدین بر من و تو حق خدمت و یاری دارد بسیار، «وَالْبَادِئُ بِالْخَيْرِ لَا يُكَافَأُ». شنوده آمد که آن فرزند با او مناقشه می‌کند به قول صاحب‌غرضان و بعضی چیزها را محسوب و مسموع نمی‌دارد؛ و حسام‌الدین امین و معتمد و فرزند ماست، «وَالْقَوْلُ قَوْلُ الْأَمِينِ مَعَ الْيَمِينِ». از بهر دل این پدر او را دل‌داری کند و وعده خلعت دهد و خاطرش را به جای آرد و آن لطف با این پدر کرده باشد.

... الله الله، این وصیت‌ها را درباره او از قبیل تکلف و مبالغه نشمرد و بلکه از

بسیار اندکی و از هزار یکی... اگر از حسام‌الدین شکر تو نشنوم، خواهم رنجیدن عظیم.»

«Selâm ve duamızı okuyun. Sizi özlediğimizi bilin. Şunu da bilin ki kıymetli, sadık, vefâlı oğlum Husâmeddîn'in benim ve senin üzerinde çok hizmet ve yardım hakkı vardır. "Hayra başlayana lâıyk bir mükâfat yoktur". İştittik ki oğlumuz bazı kötü niyetli kimselerin sözüyle hareket ederek onunla münakaşa ediyormuş. Bazı şeyleri önemsemeyip duymazdan gelmiyormuş. Oysa Husâmeddîn, emin ve güvenilir bir kimsedir, bizim oğlumuzdur. Söz, güvenilir kimsenin yeminle söylediği sözüdür. Bu babanın hatırı için onun gönlünü alın. Hilat sözü verin ve gönlünü incitmeyin. O ihsânı, bu babaya yapmış olursunuz.

... Allah için, Allah için, onun hakkındaki bu tavsiyeleri zorlama ve abartı sanmayınız. Belki çoktan azı, binde biridir. Eğer Husâmeddîn'den senin şükrünü iştitezsem çok incineceğim.»

Mevlânâ, 64'üncü mektubu Sultân Veled ve 'Alâ'eddîn Çelebi'ye yazmıştır. Mektupta oğullarından, anneleri tarafından dedeleri olan Şerefeddîn Lâlâ-yı Semerkandî'ye saygıda kusur etmemelerini istemektedir:

«...فرزندِ عزیزِ مُقْبِلِ مُفَضَّلِ مُحْسِنِ خوب‌اعتقاد، بهاء‌الدین و فرزندِ عزیزِ امجدِ اسعدِ اشرف، علاء‌الدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُمَا - سلامِ این پدر یاد دارند و پدرِ عزیز، وَلِيُّ التَّزْيِيَةِ وَالْخِدْمَةِ، شرف‌الدین را هیچ خشونت و درستی و مکافات و مجابات نکنند و به نظرِ این پدر نگرند؛ و چنان پندارند که آن صفرا این پدر کرد، تحمّل کنند؛ که پدرِ عزیز، شرف‌الدین، بدین پدر حقوقِ بسیار دارد. از فرزندانِ مُقْبِلِ عظیم عظیم امید دارم به تحمّل و تلطف و رحمت و فرزندی؛ آن فرزندان، هرچه گویند با او، به لطف گویند و جهتِ دلِ این پدر، به وقتِ خشم دو سه کَرْتِ خود را به گشتن و خفتن مشغول کنند تا خبر به من رسد و دعایی که می‌کنم در حقّ آن فرزندان، افزون باشد و شفقتِ بیشتر بجوشد...»

«Saadetleri dâim olsun - itikadı güzel, iyiliksever, faziletli, saadetli, kıymetli oğlum Bahâeddîn; ve en ulu, en saadetli, en şerefli, aziz oğlum 'Alâ'eddîn; bu babanın selâmını anın. Kıymetli babamız, hizmet ve terbiye hakkı olan Şerefeddîn'e hiç bir sertlik ve kabalık yapmayın, karşılıklı bulunmayın ve sözlerine cevap vermeyin. Onu da bu babanız gibi görün. Yaptığı sertliği bu babanız yapmış farz edin, katlanın. Zira kıymetli

babamız Şerefeddîn'in bu babanızın üzerinde çok hakkı vardır. Saadetli oğullarımdan sabır, lütuf, merhamet ve oğulluk bekliyorum. Bunları çok, çok, çok ümit ediyorum. Oğullarım ona ne söylerlerse yumuşaklıkla söylesinler ve bu babanın hatırına kızdıkları zaman iki üç defa dolaşarak, yatarak kendilerini oyalasınlar. Böylece bunun haberi bana gelsin, ben de o oğullarım hakkında yaptığım dualarımı artırayım ve şefkatim daha fazla coşsun...»

1.4.4 Mevlânâ'nın kendisi ile ilgili olarak yazdığı mektuplar

Mektuplarıyla genel olarak halkın, dervişlerin ve ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşan Mevlânâ, birkaç mektubunda ise kendisine sıkıntı veren bazı durumları bildirmiş, zulüm, haksızlık veya kıskançlıkla hareket edip zarar vermek isteyenlere karşı muhatabından yardım istemiştir.

52'nci mektupta bir grup kimsenin dervişleri incittiği bu yüzden birkaç derviş tarafından sürekli rahatsız edildiğini dile getiren Mevlânâ, şehirden bile gitmeyi düşündüğünü belirtmiş ve bu hususta yardımcı olunmasını talep etmiştir:

«...اگر می‌رویم از شهر و زحمت می‌بریم، نمی‌گذارید؛ و اگر می‌نشینیم، این دو سه درویش از ما نمی‌سگنند تا ما در فروبندیم. ما را طاقتِ این ظلم نماند. باقی رأی شماست. اگر روا دارید، فتوی دهید. وَالسَّلَامُ...»

«...Şehirden gidip zahmet vermeyelim desek, bırakmıyorsunuz. Otursak, bu iki üç derviş kapımızı kapatmamıza izin vermiyor. Bizim bu cefâyâ katlanacak gücümüz kalmadı. Geri kalanını siz bilirsiniz. Eğer uygun görürseniz karar veriniz, vesselâm.»

132'nci mektupta ise bazı kimseler haset ederek Mevlânâ'nın kendisine verilen yerde bulunmadığı yalanını ortaya atmışlar. Mevlânâ ise bu kimselerin yalan söylediklerini ifade ederek onlardan şikâyet etmektedir:

«...آنچه نموده‌اند که داعی آنجا مقیم نیست، با آنکه چندین ملازمت که داعی کرده است در این مدّت، که اغلبِ ایّام از چاشتگاه تا شب‌هنگام در آنجا مُراقب بوده‌ام و وقتِ نمازِ دیگر نیز بیرون می‌آمده‌ام هم از تشویشِ حسد و بغضِ نگرستنِ دو سه لقمه‌پرست که از لذّتِ حقّ هیچ خبر ندارند و همه را همچو خود می‌دانند و می‌پندارند و بدان نظر به حَقْدی نگرند، و آن ملازمت که کرده‌ام در این مدّت از آن شیخان که در آن

مقام پیش از داعی بوده‌اند تا بپرسند که کرده‌اند یا نیم آن یا ربع آن...»

«Bu sürede, orada bu kadar bulunmama rağmen duacı için o yerde durmuyor diye söylenmesi iki üç lokmaperestin hasedinden ve nefretindendir. Oysa çoğu günlerde kuşluk vaktinden akşam vaktine kadar orada bekleyip yatsı namazından sonra çıkıyordum. Bunların Hakk'ın lezzetinden hiç haberi yok. Herkesi de kendileri gibi biliyor, öyle sanıyorlar. Bu yüzden de kin ve nefretle bakıyorlar. Bu duacıdan önce o makamda olan şeyhlerden sorsunlar. Bu sürede, benim orada bulunduğum kadar hatta yarısı, dörtte biri kadar bulunmuşlar mı?...»

1.4.5 Mevlânâ'ya bağlı olup o zamandaki tekkelerde bulunan dervişlerin ve sûfilerin sorunlarıyla ilgili mektuplar

Mevlânâ'nın yaşadığı dönem, tasavvufun gözde olduğu, Anadolu'da, Konya'da ve diğer birçok İslâm memleketlerinde dervişlerin, tekkelerin çok olduğu bir zamandır. Mevlânâ'nın sahip olduğu tasavvufî makam ve toplumsal konumu sebebiyle zamanındaki pek çok derviş kendisine müracaat etmiş ve sıkıntılarının hallolmasında yardım istemişlerdir.¹²² Mevlânâ da muhataplarına yazdığı mektuplarda bu topluluğa yardım edilmesini teşvik etmiş, onlara yardımın başka yardımlardan ve ihsânlardan üstün olacağına işaret etmiştir. Bu durum Mektûbât'ta yer alan birçok mektupta görülmektedir.

Faḥreddîn 'Alî Şâhib-'Aṭâ'ya yazılan 52'nci mektupta bir grup kimsenin dervişleri incittiği bu yüzden birkaç derviş tarafından sürekli rahatsız edildiğini dile getiren Mevlânâ şöyle yazmaktadır:

«...جماعتی از جهل و بی‌اعتقادی، درویشان را که طالبِ اللّٰه اند، می‌رنجانند از رندی و بی‌باکی؛ و به خدمتِ شما می‌آیند و بازگونه، جهودانه می‌گیرند و شکایت می‌کنند. اگرچه شما را اشغالِ بسیار است و مُهِمّاتِ بسیار، معاونتِ درویشانِ طالب از مُهِمّاتِ دیگر اولی‌تر باشد. توقّع است که به نوعی دیگر تفحص فرماید به نوعی دیگر تفحص فرماید و به زبان و دستِ دیگر یاری دهد درویشان را و مظلومان را تا آن دود به آسمان نرود و فتنه‌ها نه انگیزد...»

¹²² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 124.

«Rintlikten ve korkusuz olmalarından dolayı bir grup, bilgisizlikten ve inanmadıklarından, Allah'ı isteyen dervişleri incitiyor ve sizin huzurunuza gelip tam aksine, Yahudiler gibi ağlayıp şikâyetle bulunuyorlar. Her ne kadar meşguliyetiniz ve önemli işleriniz çok olsa da Allah'ı isteyen dervişlere yardım etmek diğer işlerden önce gelir. Farklı şekilde tekrar araştırmanızı, dervişlere ve mazlumlara yine dilinizle ve elinizle yardım etmenizi umarız. Böylece o duman göğe yükselmesin ve fitneler ortaya çıkmassın.»

76'ncı mektup yine Faḥreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ'ya yazılmıştır. Mektupta Ḥusâmeddîn Çelebi'nin geçim sıkıntısı çektiğini bildirerek Şeyḥ Şadreddîn'den arda kalan bir tekkenin ona verilmesini istemektedir:

«... در این احوال، فخرُ المَشَايخِ وَالْأَبْدَالِ، أَبَا يَزِيدِ الْعَصْرِ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، أَوْحَدُ الرِّجَالِ، حسامُ الدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - پوشیده نباشد که روزگارِ عزیزِ او مُسْتَغْرِقِ خَلَوَاتِ و مُرَاقِبَاتِ است و لَا شَكَّ که اسبابِ دنیا در خَلَلِ باشد... آنچه حالی خالی شده است مَسْكَنی است که شیخ صدرالدین - دَامَتْ بَرَكَتُهُ - از آنجا نقل کرده است؛ اگر ارزانی فرماید، عظیم به موقع باشد و بر این داعی مَنَّتْها باشد و بر حلقهٔ اهلِ خیر که ملازم دعایند.»

«Bu arada, size gizli olmasın ki - Allah bereketini dâim eylesin - şeyhlerin ve ebdâlin fahri, asrın Ebâ Yezîd'i, zamanın Cüneyd'i, Allah adamlarının yegânesi Ḥusâmeddîn'in kıymetli zamanı halvetlerle ve murakabelere gark olmuş halde geçmektedir. Ancak şüphesiz ki dünyevî sebepleri bozulmuştur. Şeyḥ Şadreddîn'in - bereketi dâim olsun - bıraktığı bir yer şu anda boştur. Eğer lütfederseniz, çok yerinde olur. Bu duacı ve duayı hiç bırakmayan hayır ehli halkası da bundan çok memnun olur.»

Faḥreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ'ya yazılan 108'inci mektupta ise Aḥî Gevhertaş tekkesinin Şeyḥ Cemâleddîn isminde bir dervişe verilmesini istemektedir.

«...دارندهٔ تحیت، فرزندِ عزیز، شیخِ صالحِ قانعِ مُتَنَسِّک، جمالُ الدِّین - أَيْدُهُ اللَّهُ - درویشی عزیز است مُشْتَغِلْ به أَوْرَادِ و خَلَوَاتِ... امروز عیال افزون شده‌اند و طاقَتِ قناعت و صبر ندارند. از رَحْمَتِ مَلِكِ الْوُزَرَاءِ چشم می‌دارم که بر عادتِ درویش‌نوازی خویش، خانقاهِ أَخِي گُهرتاش را - رَحِمَهُ اللَّهُ - پادشاهی فرماید و به شیخ جمال‌الدین ارزانی دارد.»

«Selâmımızı getiren kıymetli oğlum, taat ehli, kanaatkâr, sâlih Şeyḥ

Cemâleddîn kıymetli bir dervîştir. Zikirler ve halvetlerle meşguldur. Allah onun yardımcısı olsun... Bugün ailesi çoğalmış, kanaat ve sabır edecek takati kalmamıştır. Her zaman dervîşlere karşı lütüfkâr olan vezirler sultanından - Allah ona rahmet eylesin - Ahi Gevhertaş tekkesini padişahlık yapıp Şeyh Cemâleddîn'e ihsân etmesini ümit ederiz.»

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ'ya yazılan 36'ncı mektupta bir grup dervîşten yeniden vergi alınmaya başlandığı bildirilmekte, bunun engellenmesi istenmektedir:

«...اعلام می‌رود که جماعتِ یارانِ ما که در این ایامِ صعب، به عنایتِ شما از مطالبات و مصادراتِ فَارُغُ الْبَال، به دعایِ شما مشغول بودند، از آن همه جماعت، پنج شش کس بیش نمانده است که در مَعْرِضِ مطالبه‌اند... چشم می‌داریم که عنایتِ امیر، برادرِ اعزّ - ضَاعَفَ اللَّهُ سَعَادَتَهُ وَ تَوَفَّقَهُ - آن عنایت را به اتمام رساند، تا بر منت‌های پیشین و احسان‌های سابق مُنْتَضَم گردد، سببِ سعادتِ آخرت و ذخیره آن روزِ بزرگ باشد. إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى...»

«Bildirelim ki dostlarımızdan bir grup bu zor günlerde sayenizde mallarına el konulmasından ve vergilerden rahat, duanızla meşgullerdi. O topluluktan vergi istenmeyen beş altı kişiden fazla kalmadı. En aziz kardeşin, emirin o yardımı tamama erdirmesini ümit ediyoruz - Allah onun saadetini ve başarısını artırsın. Böylece önceki ihsânlarına ve geçmişteki iyiliklerine eklenir, âhiret saadetine ve o büyük güne azık olur, inşâallahu teâlâ.»

1.4.6 Kadınlara yazılan mektuplar

Mektûbât'ta bazı kadınlara yazılmış mektuplar da bulunmaktadır. Mevlânâ'nın kadın muhatapları, kendisinin saygı duyduğu ve ihtiram gösterdiği hanımlardır.

128'inci mektup, ismi açıkça yazılmayan bir hanıma gönderilmiştir. Mevlânâ mektupta, hastalığa yakalanan bu hanım için sıhhat ve afiyet dilemektedir.

«...صَحَّت و عافیتِ فلان، خوب اخلاق، فرشته صفات، زنده دل، روشن ضمیر، فَحَرُّ الْعِبَاد، زَيْنُ الزُّهَّاد، خدای شناس، عاقبت بین، مُعِينُ الْفُقَرَاء - أَدَامَ اللَّهُ عِصْمَتَهَا وَ زَادَ كَرَامَتَهَا - می‌خواهم از حضرتِ وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ [شعرا: ۸۰] - جَلَّ جَلَالُهُ - تا از داروخانه لطفِ لَایزالِی و از خزینه کرم و عطایایِ بی‌نهایتِ خداوندِ خویش آن یگانه

عزیز را شربتِ شفا و دارویِ صحتِ تن و دین و دل فرستد؛ که وجودِ عزیزِ او مؤنسِ فقرا و ملجأِ درویشان و ارشادِ سالکانِ راهِ راست به نصیحت و موعظت و یاری، به دم و قدم و آنچه وسیعِ او بوده است پیوسته در خیرات و طیبات و صلوات و خلوات و مناجات کوشیده است...»

«Güzel ahlaklı, melek sıfatlı, gönlü diri, kalbi nurlu, âbitlerin fahri, zâhitlerin süsü, Allah'ı tanıyan, âkıbetini gören, fakirlerin yardımcısı falana "hastalandığımda da O bana şifâ verir"¹²³ buyuran Allah'tan - celle celâluhu - sıhhat ve afiyet dilerim. Allah iffetini dâim eylesin ve yüceliğini artırsın. Kendi nihayetsiz ihsân ve kerem hazinesinden ve bitmeyen lütuf eczâhanesinden o biricik azize şifâ şerbetini ve beden, din ve gönül sıhhatinin ilacını göndersin. Zira onun kıymetli varlığı, fakirler için samimî dost, dervişlere sığınak, doğru yolun yolcularına nasihat, vaaz ve yardımla doğru yolu göstermektir. Çünkü nefesiyle, adımıyla ve gücü yettiği şeylerle dâimâ hayırlara, güzel işlere, namaz, halvet ve yakarışlara gayret etmiştir.»

46'ncı mektup ise Faḥru'l-ḥavâtîn diye hitap ettiği âbide ve zâhîde bir hanıma yazılmıştır. Unvanlarda padişah soylu diye hitap etmesi devlet büyüklerinden birinin hanımı olduğunu göstermektedir.¹²⁴ Mektubunda bu hanımın hastalığının geçmesi haberinden duyduğu sevinci bildirmektedir:

«... پیوسته از صادر و وارد پرسیان و جویانِ احوال می بودیم. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ تَعَالٰی که عاقبت، بشارتِ خیر و سلامتی و سعادتِ آن یگانه شنیدیم. اگر واقعه‌های صعب رسید، الا سببِ درجات و ذریعِ دولت و نجات باشد. چون ذاتِ آن یگانه دائمِ اعتماد و توکل بر فضل و عنایتِ حقِّ تَعَالٰی داشته است پیوسته، عاقبتِ فضلِ قدیمش دردها را عینِ درمان کند و خلل‌ها را آبادان کند؛...»

«Dâimâ gelenden gidenden halinizi sorup soruşturuyorduk. Yüce Allah'a hamdolsun ki sonunda o biricik zatın hayır, selâmet ve saadet müjdesini işittik. Eğer güç hadiseler başa gelse de bunlar ancak yüksek derecelere, kurtuluş ve saadete vesile olur. O biriciğin zatı, dâimâ Hak teâlâ'nın inâyet ve ihsânına dayanıp güvendiği için sonunda O'nun ezeli

¹²³ <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/suara-suresi-26/ayet-80/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>.

¹²⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 237.

ihsânı, dertleri aynen derman haline getirir ve bozuklukları mamur eder.»

1.4.7 Ârifâne ve tasavvufî içerikli mektuplar

Mektûbât'ta her ne kadar genelde ihtiyaç sahiplerine yardım için yazılmış mektuplar bulunsa da zamanın bilginlerine gönderilen bazı mektuplarda ârifâne yazılmış, tasavvufî hakikatlerden ve ilmî bahislerden ve marifetten bahseden mektuplar da bulunmaktadır.

Hûsâmeddîn Çelebi'ye yazdığı 131'inci mektupta Mevlânâ şöyle buyurmuştur:

«... مقصود از جسم، قِوامِ روح است؛ مقصود از روح، انتظامِ جوارح و حواسّ است؛ و مقصود از جوارح و حواسّ، کمالِ دل است؛ و مقصود از دل، مودّتِ آن همدل است - مَدَّ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ ضَاعَفَ سَعَادَتَهُ وَ مَتَّعَ الْعَالَمِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ وَ بَارَكَ فِي أَنْفَاسِهِ...»
«Bedenden maksat, ruha destek olmaktır. Ruhtan maksat, azaların ve hislerin düzenidir. Azalardan ve hislerden maksat, gönlün kemâlidir. Gönülden maksat, o dostu sevmektir - Allah yüceliğini dâim eylesin ve saadetini artırsın ve âlemi uzun ömrüyle faydalandırsın ve nefeslerini bereketlendirsın...»

Emîrlerden birine yazılan 19'uncu mektupta ise namazın hakikati hakkında ârifâne bilgiler vermektedir:

«... به خدمت عرض رفت که اگرچه نماز عملِ فضلمند است ولیکن جانِ نماز و معنیِ نماز از صورتِ نماز فاضلتر است، چنانکه جانِ آدمی از صورتِ آدمی فاضلتر است و باقیتر است؛ که صورتِ نماز و جانِ آدمی بماند و صورتِ نماز نمائد و معنی و جانِ نماز بمائد؛ چنانکه فرمود: (الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ) [معارج: ۲۳]...»
«Kapınızı arz edildi ki namaz, faziletli bir amel olmakla birlikte namazın ruhu ve namazın mânâsı, suretinden daha faziletlidir. Tıpkı insanın ruhunun suretinden daha faziletli olması ve daha kalıcı olması gibidir. Zira, insanın sureti bakî kalmaz, ancak ruhu kalıcıdır. Namazın da sureti kalmaz, ama ruhu ve mânâsı kalır. Nitekim Hak teâlâ şöyle buyurmuştur: “Onlar, namazlarına devam eden kimselerdir”¹²⁵.»

¹²⁵ <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/mearic-suresi-70/ayet-23/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1>.

1.4.8 Nasihat içerikli mektuplar

Mevlânâ mektuplarında yer yer muhatabına çeşitli nasihatlerde bulunarak onu iyiliğe, ihsâna, af ve merhamete, barışa teşvik etmiştir. Oğullarına ve gelinine yazdığı mektuplar, samimî duygularla yapılan nasihatlerle doludur. Bunun dışında sadece nasihat amacıyla yazılan mektuplar da bulunmaktadır.

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Aâ'ya gönderilen 138'inci mektupta şöyle yazmaktadır:

«... و فِي الْحَقِيقَةِ ، رَفَعَتْ وَ عَظُمَتْ أَدْمَى رَا وَقْتِي حَاصِلٌ شُودَ كِه طَرَفِ دِينَ وَ
اهْلِ يَقِينِ رَا رِعَايَتِ وَ حِمَايَتِ كَنْدِ وَ حُبُّوبِ انْفَاسِ وَ اِفْعَالِ وَ اَخْطَارِ رَا دَرِ زَمِينِ خَيْرِ وَ
طَاعَتِ پَاشِدِ وَ بَا دُوسْتَانِي بَاشِدِ كِه لَایِقِ امْتِزَاجِ وَ اخْتِلَاطِ رُوحَانِي بَاشِدِ، قَالَ النَّبِيُّ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَظُّمُوا الْعُلَمَاءَ وَ خَالِطُوا الْفُقَرَاءَ»، تَا وَقْتِ رَيْعِ نَادَمِ وَ خَاسِرِ نَگَرْدِ
وَ دَسْتِ تَحْشُرِ وَ تَغَايُنِ نَخَايِدِ وَ نَگُويِدِ كِه (يَا وَبِلَتَى لَيَنْتَبِي لَمْ أَتَّخِذْ فَلَانًا خَلِيلًا)
[فُرْقَان: ۲۸]...»

«İnsan dinin tarafını ve yakîn ehlini gözetir ve himâye eder, düşünce, fiil ve nefes tohumlarını hayır ve tâat toprağına saçar ve manevî yönden beraberliğe ve kaynaşmaya layık olan dostlarla beraber olursa, yücelik ve büyüklüğe gerçekte o zaman erişir. Peygamber - sallallahu aleyhi ve sellem - buyurdu ki “Âlimlere saygı gösterin ve fakirlerle beraber olun.” Böyle olmalı ki gelişme çağında pişman olmasın, hasret çekmesin, pişmanlık ve aldanmışlık elini ısırmasın ve “Yazıklar olsun bana, keşke falanı dost edinmeseydim!”¹²⁶ demesin.»

Şuc'âeddîn'e yazılan 20'nci mektup da yine nasihat amacıyla gönderilmiş olup şöyle yazmaktadır:

«... زَانِ پِيشِ كِه دَادِه رَا اَجَلِ بَسْتَانِدِ هَر دَادِ كِه دَادَنِی سَتِ مِی بَایِدِ دَادِ
كِه هِیچِ مَرْدِه رَا حَسْرَتِ مَوْتِ نِیستِ، هَمِه رَا حَسْرَتِ فَوْتِ استِ كِه چَرَا فُلَانِ چِیزِ نَكْرَدِم؟
دَاعِی بَهِتَرِ اَزِ اَيْنِ مَوْعِظَه نِیافتِ تَا بَفَرَسْتِدِ. اَمِیدِ استِ كِه قَبُولِ افْتَدِ . وَالسَّلَامُ.»
«“Verilenleri ecel almadan verilebilecek her nimeti vermek gerekir”.
Zira hiç bir ölü, öldüğüne pişman olmaz. Herkes neden falan şeyi
yapmadım diye elden kaçırdığına pişman olur. Duacı, gönderecek bundan

¹²⁶ <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/furkan-suresi-25/ayet-28/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1>.

daha iyi bir öğüt bulamadı. Kabul edilmesini ümit ederim, vesselâm.»

1.5 Mektuplarda İsmi Geçen Kişiler

Aşağıda, mektuplarda ismi geçen ve haklarında bilgi sahibi olduğumuz zatlar hakkında özet bilgiler verilmiş, her ismin sonunda isim sahibine gönderilen mektupların numaraları yazılmıştır.

Afşahaddîn

Gölpınarlı, 93. mektupta ismi zikredilen ve müderrislerden olduğu belirtilen bu zatın, *Menâkıbu'l-Ârifin*'de gördüğü bir rüya sebebiyle Mevlânâ'nın mensuplarından olan Afşahaddîn-i Mu'îd olabileceğini belirtmiştir.¹²⁷

'Alâ'eddîn Çelebi

Mevlânâ'nın ikinci oğludur. Sultân Veled ile aynı annedendir. H. 660 (m. 1262) senesinde vefat etmiştir.¹²⁸ Eflâkî'nin rivayetine göre Şems-i Tebrîzî'nin öldürülmesine sebep olanlarla beraber olduğu için Mevlânâ, vefatında cenazesine katılmamış ve onun için cenaze namazı kılmamıştır.¹²⁹ Mektuplarda, Mevlânâ'nın 'Alâ'eddîn Çelebi'ye ikazları ve kendisine çok gücünmiş olduğunu gösteren yazıları vardır.¹³⁰ (7, 24, 64, 67)

'Alameddîn Kayşer

Anadolu Selçukluları beylerinin büyüklerindendir. III. Gıyâseddîn Keyhüsrev döneminde vukû bulan Cimri isyanında büyük kahramanlık göstermiştir. Mu'îneddîn Süleymân Pervâne'nin emriyle kendi sermayesi ile Mevlânâ'nın türbesi üzerine “Yeşil Kubbe” ismiyle anılan binayı yaptırmıştır.¹³¹ Mevlânâ'nın samimiyetle sevenlerinden ve bağlılarından olan 'Alameddîn Kayşer, evinde zaman zaman onun için simâ meclisleri düzenlemiştir. Sultân Veled, Kayşer'e üç medhiye söylemiş, h. 683 (m. 1284) senesinde katledilmesi üzerine kendisine ağıt yakmıştır.¹³² (21, 124)

Bedreddîn Gevhertaş

¹²⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 229.

¹²⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 220.

¹²⁹ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, II, s. 686.

¹³⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 221.

¹³¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 294.

¹³² Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 221-222.

Mevlânâ'nın babası Sultânü'l-'ulemâ'nın dostlarından ve mensuplarından. I. 'Alâ'eddîn Keykubat'ın lalalığını yapmış, sarayda görev almıştır. Sultânü'l-'ulemâ'ya bir medrese inşa ettirmiş, bu medreseyi onun çocuklarına vakfetmiştir.¹³³ (141, 145)

Bahâeddîn

12, 41 ve 66. mektuplarda Bahâeddîn ismi geçmektedir. *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de Bahâeddîn-i Bahrî isimli âlim bir kişiden bahsedilir. Eflâkî, çeşitli rivayetlerini naklettiği Bahâeddîn-i Bahrî'nin, yârânın büyüklerinden olduğunu ifadeyle kendisini sırlar kâtibi, ledünnî ilimlerde bir deniz, mânâlar madeni olarak anmakta Mevlânâ'nın vefatından sonra türbenin imamlığını yaptığını bildirmektedir.¹³⁴ Şiddetli bir hastalığa yakalandığı, Mevlânâ'nın iyileşmesine vesile olduğu rivayet edilmiştir. Şalâhaddîn isminde bir oğlu olup, o da Mevlânâ'ya bağlı olanlardandır.¹³⁵ Mektuplarda bahsedilen Bahâeddîn'nin bu zât olması muhtemeldir.

Bahâeddîn Emîru's-sevâhil

Konya'nın tanınmış beylerindendir. Sultan IV. Rukneddîn Kılıçarslan'ın saltanatı zamanında donanmadan sorumlu en yüksek rütbe olan emîru's-sevâhil makamına getirilmiştir. 'İzzeddîn Keykâvus'un oğlu olduğunu iddia eden Cimri'nin çıkardığı isyanda h. 676 (m. 1277) senesinde Konya'da öldürülmüştür.¹³⁶ Eflâkî, Bahâeddîn Emîru's-sevâhil'in Mevlânâ'yı ziyaret eden beylerden olduğunu kaydetmiştir.¹³⁷ (112)

Bahâeddîn Muḥammed (Sultân Veled)

Bahâeddîn Muḥammed, Mevlânâ'nın en kâmil oğludur. Mahlası Veled'dir. Ârif olup Mevlevî kutuplarından. Sultân Veled, sonraları müritleri ve sevenlerinin kendisine verdikleri lakaptır. İlk ilmini kardeşi 'Alâ'eddîn Çelebi ile birlikte Mevlânâ'dan almıştır. Daha sonraları dinî ilim tahsili için Şam'a gitmiş, tahsilinin ardından Konya'ya dönmüştür. Şems-i Tebrîzî'nin Konya'ya gelişiyle beraber Sultân Veled de onun bağlıları arasına girmiş, Şems-i Tebrîzî Konya'dan ayrılıp Şam'a gittiğinde, Mevlânâ, Sultân Veled'i, sevenlerinden bir grup ile birlikte Şems'i geri getirmek için Şam'a göndermiştir. Sultân Veled, Şems'i geri dönmeye razı etmiş, yaya

¹³³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 235.

¹³⁴ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 188, 212, 342, 442, 476.

¹³⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 283.

¹³⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 283.

¹³⁷ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 133-134.

olarak onun rikâbında Konya'ya dönmüştür. Mevlânâ'nın işaretleriyle Şalâhaddîn-i Zerkûb'e bağlanan Sultân Veled, hocasının kızıyla evlenmiştir. Şalâhaddîn-i Zerkûb'den ve Mevlânâ'dan sonra Husâmeddîn Çelebi'ye mürid olmuş, onu şeyhlik makamına geçirmiştir. Husâmeddîn'in ardından bağluları Sultân Veled'in de kabul etmesiyle kendisini şeyhliğe seçmiştir. H. 712 (m. 1312) senesinde Konya'da vefat eden Sultân Veled, Mevlânâ'nın yakınına defnedilmiştir. En önemli eserleri şunlardır:

Nazım: *İbtidânâme (Velednâme), Rebâbnâme, İntihânâme, Dîvân*. Nesir: *Ma'ârif*.¹³⁸ (5, 6, 64)

Celâleddîn Kâraâtâyî

Anadolu Selçukluları'nın önde gelen beylerindendir. Beylik, hazinedarlık, zamanın sultanının atabekliği, saltanat naipliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in vefatından sonra üç kardeşin ortaklaşa tahta çıkmasını sağlamış, hayatta olduğu müddetçe memleket bu şekilde idare edilmiştir.¹³⁹ H. 654 (m. 1256) senesinde Kayseri'de vefat etmiş,¹⁴⁰ vefatının ardından kardeşler arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Aynı zamanda manevî yönden faziletler sahibi olup zamanının zâhitlerinden sayılmış, fermanlarda kendisi için “yeryüzünde Allah'ın velisi” unvanı ile hitap edilmiştir. Temiz itikada ve güzel ahlaka sahip olması, çok hayır ve ihsânlarda bulunmasıyla tanınmıştır. Mevlânâ, Kâraâtâyî'ye yazdığı 83. mektupta kendisine “melek ahlaklı, mukarrebûn meleklerin sıfatlarıyla vasıflanmış” unvanlarıyla hitap etmektedir. Mevlânâ ile yakın ilişkisi olan Celâleddîn Kâraâtâyî, Konya'daki Kâraâtâyî Medrese'sini yaptırmış, Mevlânâ'nın çocukları burada ders okumuşlardır.¹⁴¹ (83)

Celâleddîn Mustevfî

Anadolu Selçuklu Devleti'nde mâliye vezirliği yapmıştır. Hatiroğlu isyanında esir düşen Celâleddîn Mustevfî'yi Moğollar kurtarmış, sonraki dönemde saltanat naipliği makamına getirilmiştir. Tarih kaynaklarında Mustevfî döneminde mâliyede düzelme olduğu kaydedilmektedir.¹⁴² Mevlânâ'yı ziyaret eden beylerdendir.¹⁴³ (23, 126)

Ekmeleddîn Tabîb

¹³⁸ Mînâ Hafîzî, “Sultân Veled”, *Dâniş-nâme-i Zebân u Edeb-i Fârsî*, be-Serperestî-i İsmâ'îl Se'âdet, Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, Tahrân, 1388 hş./2009, C. 3, s. 720-724.

¹³⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 286.

¹⁴⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpinarlı, 1999, s. 226.

¹⁴¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 286.

¹⁴² Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpinarlı, 1999, s. 225.

¹⁴³ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 133-134.

Anadolu Selçukluları döneminin önde gelen hekimlerindendir. Mevlânâ'nın doktoru olup, son hastalığında yanında bulunmuştur. Kendisine bağlı olanlardandır.¹⁴⁴ Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'de Mevlânâ şöyle buyurmuştur: "Ekmeleddîn dedi ki: Mevlânâ'ya âşığım ve onun didârını görmeyi arzuluyorum. Onun cemâlini görmekle huzur buluyorum. Bizzat yüzünü görmekle veya hayalini düşünmekle lezzetler hasıl olmaktadır."¹⁴⁵ İbn-i Sînâ'nın *Kânûn* adlı eserini şerh etmiştir.¹⁴⁶ Eflâkî, Ekmeleddîn'in Mevlânâ'ya karşı büyük bir muhabbetinin olduğunu, ziyaretine geldiğini ve sözlerine itaat ettiğini bildirmektedir.¹⁴⁷ Mektuplarda "tabîblerin sultanı", "hekimlerin tâcî", "tabîblerin övüncü" unvanlarıyla övülmüştür. (14, 93, 122)

Emîneddîn Mîkâîl

Mâlî işlerden sorumlu olan Emîneddîn Mîkâîl, Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus zamanında saltanat naipliği makamına getirilmiş, IV. Rukneddîn Kılıçarslan ve oğlu III. Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanlarında da bu görevi sürdürmüş, vefatına kadar bu makamda kalmıştır.¹⁴⁸ H. 677 (m. 1278) senesinde Cimri'nin Konya'yı işgalinde Tokat'a kaçarken yakalanıp bütün malları yağmalanarak öldürülmüştür. Hilim ve vakar sahibi oluşuyla tanınan Mîkâîl'in güzel ahlakı övülmüştür. Eflâkî, Emîneddîn Mîkâîl'in ileri gelen devlet adamlarıyla birlikte Mevlânâ'yı ziyarete geldiğini, zevcesinin de Mevlânâ'ya bağlı olduğunu kaydetmiştir.¹⁴⁹ (18, 60, 61)

Emîr Âlim Seyfeddîn Hamâ'

15. mektupta ismi geçen Emîr Âlim Seyfeddîn Hamâ'nın kim olduğuna dair elimizde kesin bilgi yoktur.¹⁵⁰

Fahreddîn

71. ve 73. mektupta Fahreddîn ismi geçmektedir. Gölpınarlı, bu kişinin *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de isimleri zikredilen Fahreddîn-i Sivâsî veya Fahreddîn Lâlâ olabileceğini belirtmiştir.¹⁵¹ Fahreddîn-i Sivasî, âlimlerden ve Mevlânâ'ya bağlı

¹⁴⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 277-278.

¹⁴⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *Kitâb-i Fîhi Mâ Fîh; ez-Goftâr-i Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i meşhûr be-Mevlevî*, bâ-taşhîhât ve havâşî: Bedî'uzzamân-i Furûzânfer, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 5. Baskı, 1362 hş./1983, s. 209.

¹⁴⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 228.

¹⁴⁷ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 404.

¹⁴⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 280-281.

¹⁴⁹ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 133-134, 490.

¹⁵⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 223.

¹⁵¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 239.

olanların büyüklerindendir. Mevlânâ'nın buyurduğu esrâr ve marifete dair sözlerini yazmıştır.¹⁵² Fahreddîn-i Lâlâ ise Sultân Veled'in oğlu Ârif Çelebi'nin lalasıdır.¹⁵³

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ

Anadolu Selçukluları'nın önde gelen devlet adamlarından ve beylerinden biridir. Mu'îneddîn Pervâne ile birlikte uzun dönem devlet işlerinde ortaya çıkan sorunların çözümüne çalışmıştır.¹⁵⁴ Yaklaşık elli sene önemli görevlerde bulunmuş, bunun yanı sıra birçok medrese, han ve tekke inşa etmiştir. Adalet işleriyle de ilgilenmiş, Sultan 'İzzeddîn Keykâvus zamanında saltanat naipliği makamına yükselmiştir. Sadrazam ve vezir olarak da görev yapan Sâhib Atâ, Cimri isyanında büyük yararlılıklar göstermesinin ardından rakipleri tarafından işten el çektirilmiş, sonraları yalnızlığı seçerek inzivaya çekilmiştir. Adaletli, ihsân sahibi ve merhametli oluşuyla tanınan Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ, h. 687 (m. 1288) senesinde vefat etmiştir.¹⁵⁵ Kendisine yazılan mektuplardan Mevlânâ'yı sevenlerden ve bağlılarından olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁶ (36, 44, 48, 52, 76, 81, 89, 90, 108, 133, 134, 135, 138, 142)

Fahreddîn Arslandoğmuş

Konya'nın tanınmış beylerindendir. II. 'İzzeddîn Keykâvus, IV. Rukneddîn Kılıçarslan, II. Gıyâseddîn Keyhüsrev ve II. 'Alâ'eddîn Keykubât'ın saltanatları zamanında yaşamış, önemli görevlerde bulunmuştur.¹⁵⁷ Köseadağı savaşında, II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in sancakdarlığını yapan Fahreddîn Arslandoğmuş, yenilgiden sonra sultanın elbiselerini değiştirerek hayatta kalmasını sağlamıştır.¹⁵⁸ Mektûbât'ın 93. mektubunda Konya'da Atâbekiyye Medrese'sini Fahreddîn Arslandoğmuş'un yaptırdığı belirtilmekte, bu medresenin müderrisliğine Şemseddîn-i Mârdînî'nin tayin edildiği bilgisi verilmektedir.¹⁵⁹ (87)

Fahru'l-havâtîn

¹⁵² Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 237-238.

¹⁵³ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, II, s. 912.

¹⁵⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 295.

¹⁵⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 230-231.

¹⁵⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 295.

¹⁵⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 295.

¹⁵⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdûlbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 224.

¹⁵⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 295.

46 ve 128. mektuplar Mevlânâ'ya mensup bir hanıma yazılmıştır. Unvanlara bakılırsa iki mektubun muhatabı aynı kişi olup devlet büyüklerinden birinin hanımıdır.¹⁶⁰ *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de, II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in hanımı Gürcü Hatun'un ve IV. Rukneddîn'in hanımı Gömeç Hatun'un Mevlânâ'nın müritlerinden olduğu yazılıdır.¹⁶¹ Gölpınarlı, söz konusu mektuplarda adı geçen hanımın bu zatlardan biri olabileceğini belirtmiştir.¹⁶² (46, 128)

Fâtıma Hatun

Şalâhaddîn-i Zerkûb'un kızıdır. Mevlânâ, Fâtıma Hatun ile küçüklüğünden itibaren çok alakadar olmuş, Kurân-ı kerîm'i ve yazı yazmasını öğretmiştir. Sultân Veled evlenme çağına gelince çok sevdiği Fâtıma Hatun'la onu evlendirmiştir.¹⁶³ Bu evlilikten Celâleddîn Emîr Ârif Çelebi, Muṭahhara Hatun ve Şeref Hatun doğmuştur.¹⁶⁴ Mevlânâ'nın Sultân Veled'e yazdığı ve zevcesinin hatırına riâyet etmesini istediği 6. mektupta ve Fâtımâ Hatun'a yazdığı 56. mektupta gelinine olan sevgisinin çokluğu görülmektedir. (56)

Fulâneddîn

Tehditkâr bir üslup ve azarlayıcı ifadeler içeren 70. mektubun kime yazıldığı belli değildir. Mevlânâ, mektupta kendisini “baban” diye zikretmiş, muhataba da “aziz oğul Fulâneddîn” diye hitap etmiştir. Gölpınarlı, mektubun muhatabının oğulları olamayacağını kendi mensuplarından sevdiği bir kimse olduğunu bildirmiştir.¹⁶⁵ Dr. Haddâd Âdil ise karinelere göre muhatabın Sultân Veled olması gerektiğini yazmıştır.¹⁶⁶ (70)

Hâce-i Cihân

Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde Konya'nın meşhur zenginlerindendir. Bu ilin Hoca Cihân köyünde metfundur. Kendisine yazılan 74. mektup, Mevlânâ'nın secili

¹⁶⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 237.

¹⁶¹ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 263, 335.

¹⁶² Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 237.

¹⁶³ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, II, s. 719.

¹⁶⁴ Veyis Değirmençay, “Sultan Veled”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, s. 521-522, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

¹⁶⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 234.

¹⁶⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 288.

nesirle yazdığı tek mektuptur.¹⁶⁷ Bu da Hâce-i Cihân'ın edip ve âlim bir zât olduğunu göstermektedir.¹⁶⁸ (74)

Hacı Emîr

49. mektup Hacı Emîr isminde bir kişiye yazılmıştır. Kim olduğuna dair kesin bilgi yoktur. Gölpınarlı, Sultân Veled'in divanında Mevlânâ'yı sevenlerden Hacı Ahî Emîr isminin geçtiğini, bu zâtla aynı kişi olabileceğini belirtmiştir.¹⁶⁹ (49)

Husâmeddîn Çelebi

Mevlânâ'nın en sevdiği müridi, dostu ve halifesidir. Çocukluğunda babasını kaybetmiş ve Anadolu ahîlerinin yanında büyümüştür. Gençliğinde, kendisine bağlı olan bir grup ile birlikte Mevlânâ'nın yanına gitmiş ve ona mürit olmuştur. Mevlânâ, yüksek himmetli, takva sahibi ve cömert huylu olan Husâmeddîn Çelebi'ye özel alaka göstermiş, Şalâhaddîn-i Zerkûb'un vefatından sonra onu kendi halifesi olarak ilân etmiştir. Mesnevî'nin yazılmasına sebep olması, Husâmeddîn Çelebi'nin en önemli hizmetidir. Mevlânâ'dan müritler için Senâî'nin *Hadîka*'sı üslubunda ve 'Atîâr'ın *Manîku't-tayr*'ı vezninde bir kitap yazmasını istemiş, Mevlânâ da onun isteğiyle *Mesnevî*'yi söylemiştir.¹⁷⁰ Mevlânâ'nın vefatının ardından oğlu Sultân Veled kendisine tâbi olmuş, h. 683 (m. 1284) senesinde vefat etmiştir.¹⁷¹ Mevlânâ, mektuplarında kendisini “fahru'l-meşâyıh ve'l-ebdâl”, “Ebâ Yezîdu'l-aşr”, “Cüneydu'z-zemân”, “şeyhu'l-meşâyıh”, “emînu'l-kulûb” gibi unvanlarla zikretmiştir. (79, 130, 131)

İhtiyâreddîn

Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-Ârifîn* eserinde ismi İmâm İhtiyâreddîn olarak zikredilmiş ve ashabın büyüklerinden olduğu belirtilmiştir. Bundan fakihler zümresinden ve Mevlânâ'nın yakınlarından olduğu anlaşılmaktadır. *Menâkıb*'da ayrıca kendisinden bir rivayet nakledilmekte, az değişikliklerle *Ferîdûn Sipehsâlâr Risâlesi*'nde de aynı hikâye yer almaktadır.¹⁷² Mevlânâ'nın son anlarında yanında bulunmuş, vefatının ardından bedenini gasletme hizmetini İhtiyâreddîn yerine

¹⁶⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 288.

¹⁶⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 236.

¹⁶⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 230.

¹⁷⁰ Mihrân Efşârî, “Husâmeddîn Çelebi”, *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, zîr-i Nezar-i Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, Bunyâd-i Dâiretu'l-Ma‘ârif-i İslâmî, Tahrân, 1388 hş./2009, C. 13, s. 213-215.

¹⁷¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 238.

¹⁷² Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 277.

getirmiştir.¹⁷³ Mevlânâ, 63. mektupta Pervâne'den İmâm İhtiyâreddîn için yardım istemektedir.

II. 'İzzeddîn Keykâvus

Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus, h. 646 (m. 1248) senesinde II. Gıyâseddîn Keyhusrev'den sonra saltanat koltuğuna oturdu. H. 647 (m. 1249) senesinde iki kardeşi ile beraber ortak saltanat sürdürdü. Anadolu iki ayrı bölgeye ayrıldığı zamanda, Konya merkez olup Kayseri'den Antakya'ya kadar olan yerler ona verildi. II. 'İzzeddîn Keykâvus, zamanla kendisini himâye edenlerin desteğini kaybetti ve Bizans'a kaçtı. H. 662 (m. 1263) senesinde Bizans'ta hapsedildi. Zindandan kaçmayı başararak Kırım'a gelen II. 'İzzeddîn Keykâvus, h. 677 (m. 1278) senesinde burada vefat etti.¹⁷⁴ Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus, Mevlânâ'ya hürmet eder, ziyaretinde bulunur ve kendisinden nasihat isterdi.¹⁷⁵ (1, 38, 39, 57, 80, 92, 94, 95, 102, 103)

Ğâzî 'İzzeddîn

II. 'İzzeddîn Keykâvus zamanında vezirlik yapmıştır. H. 654 (m. 1256) senesinde Baycu komutasındaki Moğol ordusuyla yapılan savaşta öldürülmüştür.¹⁷⁶ Konya'da Mevlânâ'ya büyük bir câmi yaptırmıştır.¹⁷⁷ (71,73)

Ğâzî Kemâleddîn

Menâkıbu'l- 'Ârifîn'de Ğâzî Kemâleddîn Kâbî ismi geçmektedir. Eflâkî, kendisini kâdîların ve hâkimlerin sultanı diyerek övmüş ve Anadolu kâdîlarının büyüklerinden olduğunu söylemiştir.¹⁷⁸ Gölpınarlı, 40. ve 47. mektupların muhatabı olan Ğâzî Kemâleddîn'in bu zât olabileceğini belirtmiştir.¹⁷⁹

Menâkıbu'l- 'Ârifîn'de Ğâzî Kemâleddîn Kâbî'nin Sultan 'İzzeddîn Keykâvus'la görüşmek için Konya'ya geldiği ve şehrin ileri gelenlerinin teşvikiyle Mevlânâ'yı ziyaret ettiği yazılıdır. Ğâzî Kemâleddîn, bu ziyarette Medrese'nin kapısından girer girmez Mevlânâ'nın karşılamaya geldiğini, ilk görüşte kendinden geçip ona âşık olduğunu ve cân-ı gönülünden kendisine bağlandığını anlatmaktadır.¹⁸⁰ (40,47)

Ğâzî Sirâceddîn Urmevî

¹⁷³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 238.

¹⁷⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 240-241.

¹⁷⁵ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 443.

¹⁷⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 239.

¹⁷⁷ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 103.

¹⁷⁸ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 179.

¹⁷⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 243.

¹⁸⁰ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 179-182.

Mevlânâ'nın yaşadığı dönemin önde gelen âlimlerinden ve büyüklerindendir. İlköğrenimine doğduğu yer olan Azerbaycan'ın Urmiye şehrinde başlayan Sirâceddîn, Musul'a giderek burada iyi bir tahsil görmüştür.¹⁸¹ Daha sonraları Konya'ya yerleşmiş, burada kadılık vazifesinde bulunmuştur. Başlangıçta Mevlânâ'ya muhalefet etmiş iken sonraları bağlılarından olmuş, Sipehsâlâr'ın rivayetine göre Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırmıştır.¹⁸² Cimri isyanında halkı isyana karşı gelmeye çağıran Kâzî Sirâceddîn, Cimri'nin muhakeme edilmesinde de bizzat bulunmuş, h. 682 (m. 1283) senesinde vefat etmiştir.¹⁸³ (32, 62, 69, 127)

Kâzî Tâceddîn

33. mektubun muhatabı olan Kâzî Tâceddîn'in kim olduğu hususunda kesin bilgimiz yoktur. Gölpınarlı, III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanatı döneminde Karahisar'da kadılık yapan Tâceddîn-i Hûyî olabileceğini belirtmiştir.¹⁸⁴ (33)

Mecdeddîn Atabek

Mu'ineddîn Pervâne'nin damadıdır. IV. Rukneddîn Kılıçarslan ve oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanında mâliye sorumlusu olarak vazife yapmıştır. Daha sonra vezirlik görevine getirilmiş, vezirlikten azledilmesinin ardından atabeklik makamına kadar yükselmiştir.¹⁸⁵ H. 676 (m. 1277) senesinde Sivas'ta hastalanarak vefat etmiştir. Mevlânâ'ya bağlı olanlardandır. Kendi arzusuyla Mevlânâ'nın dergâhında halvete girmiş, sohbet meclislerinde bulunmuştur.¹⁸⁶ (8, 9, 10, 17, 54, 66, 121)

Muhezzebbeddîn

Mu'ineddîn Süleymân Pervâne'nin babasıdır. II. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanatı döneminde vezirlik yapmıştır. Köseadağı savaşında alınan mağlubiyetten sonra Amasya kadısı ile beraber Baycû'ya gelerek barış yapılmasına katkı sağlamıştır.¹⁸⁷ (113)

Mu'ineddîn Süleymân Pervâne

¹⁸¹ Mustafa Çağrı, "Sirâceddîn el-Urmevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, s. 262-264, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

¹⁸² Ferîdûn bin Ahmed Sipehsâlâr, *Zindegî-nâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî, Risâle-i Ferîdûn bin Ahmed Sipehsâlâr der-Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî*, nşr. Sa'îd-i Nefîsî, Tahrân: İkbâl, 1378 hş./1999, s. 116.

¹⁸³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 257-258.

¹⁸⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 260.

¹⁸⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 296.

¹⁸⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 244.

¹⁸⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 253.

Anadolu Selçukluları döneminin kudretli vezirlerinden olup, Mevlânâ'ya bağlı olanlardandır. Gençliğinde bir dönem Erzincan serleşkerliği yapmış ve Moğollar'ın ileri gelen emîrlerinden Baycû'nun dikkatini çekmiştir. H. 656 (m. 1258) senesinde Nizâmeddîn Hürşîd ve Mu'ineddîn, Baycû ile barış yapıp II. 'İzzeddîn Keykâvus'un kardeşi IV. Rukneddîn Kılıçarslan'ı tahta çıkardılar. Nizâmeddîn'in öldürülmesinden sonra Pervânelik makamına getirilen Mu'ineddîn Süleymân, h. 664 (m. 1265) senesinde IV. Rukneddîn Kılıçarslan'ın bu tarihte yaşı henüz küçük olan oğlu III. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in tahta geçmesini sağladı. Siyaset sahasında idrak ve güç sahibi olan Mu'ineddîn, vezir olarak işlerin dizginini elinde tuttu. H. 676 (m. 1277) senesinde Moğollar tarafından öldürüldü. Pervâne'nin şöhreti daha çok Mevlânâ'ya olan bağlılığı sebebiyledir. Pervâne döneminde ülke şartları kötü olmasına rağmen samimî bir mürit gibi Mevlânâ'nın huzurunda bulunmuş, evinde Mevlânâ için simâ meclisleri düzenlemiştir. Pervâne ve hanımı, Mevlânâ'nın türbesinin yapımı için büyük miktarda harcamalarda bulunmuşlardır.¹⁸⁸ Mevlânâ da kendisine karşı büyük sevgi göstermiş, *Fîhi Mâ Fîh*'in bir bölümünde ona hitâp etmiştir.¹⁸⁹ (2, 15, 16, 26, 27, 30, 31, 37, 42, 43, 51, 63, 68, 78, 82, 84, 85, 86, 96, 97, 99, 101, 114, 115, 116, 120, 137)

Muzaffereddîn Emîr 'Âlim Çelebi

Mevlânâ'nın üçüncü oğludur. Eflâkî'nin rivayetine göre emîrlerden olup zamanın sultanının hazinedarlığını yapmıştır.¹⁹⁰ Mevlânâ, Gevher Hatun'un ölümünün ardından, Konya'da Kirâ Hatun'la nikahlanmış, bu evliliğinden Muzaffereddîn Emîr 'Âlim Çelebi ve Melike Hatun doğmuştur. Emîr 'Âlim Çelebi, h. 676 (m. 1277) senesinde, Mevlânâ'nın ölümünden dört sene sonra vefat etmiştir. Kabri, Mevlânâ'nın türbesinin ön kısmındadır. Mektuplardan, bir dönem sonra memuriyeti bırakıp kendini ibadete verdiği anlaşılmaktadır.¹⁹¹ (118)

Necmeddîn İbn-i Hürrem

3. ve 10. mektuplarda ismi geçmektedir. Elimizde kim olduğuna dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte mektuplardan emîr olup Mevlânâ'nın mensuplarından olduğu anlaşılmaktadır. 10. mektupta ismi Necmeddîn İbn-i Hürrem Çavuş olarak zikredilir.

¹⁸⁸ Şehnâz Râzpûş, "Pervâne Mu'ineddîn Süleymân bin 'Alî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, zîr-i Nezar-i Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, Bunyâd-i Dâiretu'l- Ma'ârif-i İslâmî, Tahrân, 1388 hş./2009, C. 5, s. 572-575.

¹⁸⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 298.

¹⁹⁰ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 199.

¹⁹¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 222-223.

Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*'de, Şalâhaddîn-i Zerkûb hakkında kötü sözler söylemesinden dolayı bu hareketlerini terk etmesi için kendisine nasihat etmektedir.¹⁹²

Nizâmeddîn-i Hattât

Şalâhaddîn-i Zerkûb'ün damadıdır. *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de kâtiplerin sultanı diye övülmekte, Sultân Veled ve Hüsâmeddîn Çelebî'nin onu Şalâhaddîn-i Zerkûb'ün kızı Hediye Hâtûn ile evlendirdikleri ve Hediye Hâtûn'un çeyizi olmadığından eşyalarının hazırlanmasında Mevlânâ'nın yardım toplanmasına vesile olduğu belirtilmektedir.¹⁹³

Nûreddîn Çaçaoglu

Mevlânâ'yı ziyaret eden beylerdendir. IV. Rukneddîn Kılıçarslan'ın saltanatı zamanında Kırşehir ilinin emîrliğini yapmıştır. Mu'ineddîn Pervâne'nin yardımcısı ve samimî dostu olup Mevlânâ'ya içtenlikle bağlıdır. Kırşehir'de bir medrese yaptırmıştır. Türbesi de buradadır.¹⁹⁴ (25, 53)

Nusratuddîn Vezîr

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Aât'nın oğludur. II. 'İzzeddîn Keykâvus döneminde Kütahya ve Akşehir bölgesine emîr olarak atanmıştır. Karamanlılar isyanında katledilmiştir. Konya'da bir tekke yaptırmıştır.¹⁹⁵

Şalâhaddîn

4. ve 65. mektuplar Şalâhaddîn isminde ilim ehli bir kimseye yazılmıştır. Bu zâtın kim olduğu ile ilgili kesin bilgi olmasa da Gölpınarlı, bu kişinin *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de ashabın bilginlerinin büyüklerinden, Arapça ilimlerinde zamanının en büyük âlimi, ediplerin sultanı ve ilim madeni olarak zikredilen ve Ârif Çelebi'nin hocası olduğu belirtilen¹⁹⁶ Şalâhaddîn-i Malaâtî olabileceğini belirtmiştir.¹⁹⁷ (4, 65)

Seyfeddîn

¹⁹² Mevlânâ Celâleddîn, *Fîhi Mâ Fih*, çev. Meliha Ülker Tarıkâhya (Anbarcıoğlu), Konya: Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği, 2006, s. 78, 196.

¹⁹³ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, II, s. 726-728.

¹⁹⁴ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 134, 497-498; Şemseddîn Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri (Menâkıbu'l-Ârifîn)*, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Hürriyet Yay., 1973, C. 1, s. 48.

¹⁹⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 236.

¹⁹⁶ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 229, 355, 489.

¹⁹⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 256.

111. mektup Emîr Seyfeddîn'e yazılmıştır. Bu zâtın kim olduğu hususunda kesin bilgi yoktur.¹⁹⁸ (111)

Sirâceddîn

Gölpınarlı, 3. ve 117. mektuplarda ismi geçen ve müderris olup ilim ve marifet sahibi, zâhit, muhlis, Allah'ın sevgili kulu diye zikredilen Sirâceddîn'in *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de müderrislerin sultanı ve zamanın allâmesi diye bahsedilen Sirâceddîn-i Tatarî olabileceğini belirtmiştir.¹⁹⁹ *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de kendisinden rivayetler nakledilen Sirâceddîn-i Tatarî, Mevlânâ'nın sevdiklerinden ve eshabının önde gelenlerinden olup, Mevlânâ'nın hususî görüştüğü kimselerdendir.²⁰⁰

Şemseddîn

Gölpınarlı, 109 ve 123. mektupların muhatabı olan Şemseddîn isimli kişinin, Şemseddîn Genceî olabileceğini belirtmiştir. Şemseddîn Genceî, Tâceddîn Mu'tez'in vekili olup Hatiroğlu isyanında öldürülmüştür.²⁰¹ (109, 123)

Şemseddîn Yavtaş

Beylerbeyliği yapmıştır. H. 647 (m. 1249) senesinde II. Gıyâseddîn Keyhusrev'in vefatından sonra Celâleddîn Karatâyî ile birlikte üç kardeşi tahta geçirmiştir. H. 654 (m. 1256) senesinde Baycû'nun Anadolu'ya yaptığı saldırıda öldürülmüştür. Ölümünden sonra yazıldığı anlaşılan 133. mektupta ismi geçmektedir. (98)

Şihâbeddîn

İsmi *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de Şihâbeddîn-i Rûğan-i Karamîd olarak yazılıdır. Mevlânâ'nın kızı Melike Hanım'ın eşidir. Eflâkî, Melike Hanım'ın Mevlânâ'ya zevcinin cimrilikinden şikâyet ettiğini, malı, mülkü ve hizmetçileri olmasına rağmen evde aç durduğunu söylediğini rivayet etmiştir.²⁰² Bir diğer rivayette Mevlânâ'nın, damadı Şihâbeddîn'in evinde yârânla birlikte sohbet ettiği bildirilmiştir.²⁰³

Şuc'âeddîn

¹⁹⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 256.

¹⁹⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 257; Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 220.

²⁰⁰ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 190, 220, 289; II, s. 784.

²⁰¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 259.

²⁰² Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 323.

²⁰³ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, I, s. 456.

Mektuplar içerisinde iki mektup Şuc'âeddîn isminde bir zâta yazılmış olup hakkında kim olduğuna dair kesin bilgi yoktur. Mektuplardan sipehsâlâr olduğu anlaşılmaktadır.²⁰⁴ (20, 29)

Tâceddîn Mu'tez

Celâleddîn Harzemşâh döneminde kâzî'l-kuzât olan Muhyiddîn Tâhir'in oğludur. Tâceddîn Mu'tez, Selçuklu sultanlarının borçlarını ve vergilerini toplamak amacıyla Moğollar tarafından Anadolu'ya gönderilmiştir. Ancak Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus kendisini iyi karşılamadığı gerekçesiyle IV. Rukneddîn Kılıçarslan'a gitmiş, Kılıçarslan tarafından Ankara ve Kastamonu'nun vergi işlerinin idaresine getirilmiştir. Tâceddîn Mu'tez, bir süre sonra Mu'îneddîn Pervâne ile bir olup Kılıçarslan'a karşı birleşmiştir. Adaleti ve başarılı idareciliği ile idaresi altında olan yerlerde huzur ve sükûneti sağlamıştır.²⁰⁵ Mevlânâ'yı ziyaret eden önde gelen devlet adamlarından olan Tâceddîn Mu'tez, pek çok medrese, türbe, han ve imârethane yaptırmış, Mevlânâ'ya da birçok yardımlarda bulunmuştur. Kendisinin gayretleriyle Hüsameddîn Çelebi, Ziyâeddîn Vezîr tekkesinin şeyhliğine getirilmiştir.²⁰⁶ (22, 58, 59, 75, 88, 100, 107, 119, 136)

Zahîreddîn

Mevlânâ, 5'inci mektupta, muhatabı nezdinde bu zât için şefaatte bulunmaktadır. Kim olduğu kesin belli değildir. *Menâkıbu'l-Ârifîn*'de âlimlerden Kayseri hâtibi Zahîreddîn'den bahsedilmiş ve h. 720 (m. 1320) senesinde Temürtaş'ın Konya'yı fethedip Karamanlılar'ı şehirden çıkardığında Zahîreddîn'in de aralarında bulunduğu, zamanın birçok büyük âliminin kendisine tâbi olduğu yazılmıştır²⁰⁷. Gölpınarlı, mektupta ismi geçen, ilim ve fazilet ehli olduğu kaydedilen kişinin Kayseri hâtibi Zahîreddîn olabileceğini belirtmiştir.²⁰⁸

1.6 Mektupların Özetleri

1. Mektup

Mevlânâ, II. 'İzzeddîn Keykâvus'a yazmış olduğu mektupta, sultanın emîr Necmeddîn İbn-i Hürrem isminde Mevlânâ'ya bağlı olan bir zâta vazife verdiği için

²⁰⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 260.

²⁰⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 261.

²⁰⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Gulâm Huseyn-i Emîn, 1335 hş./1956, s. 284-285.

²⁰⁷ Ahmed Eflâkî, *a.g.e.*, nşr. Tahsin Yazıcı, 1362 hş./1983, II, s. 977.

²⁰⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 263.

memnuniyetini ifade etmektedir. Mektupta, sultanın bir süre saltanattan uzak kaldığı bildirilmiştir. Bu durumun dünyanın vefâsızlığını ve gönlü sultanlar sultanına vermek gerektiğini anlamada Allah'ın bir imtihanı olduğunu dile getirerek kendisini teselli etmekte, sultana karşı duyduğu derin sevgisini bildirmektedir.

2. Mektup

Mektup, Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Hüsameddîn Çelebi'nin oğlu Şadreddîn'e olan ihsânları için teşekkür etmekte, daha önce verilen sözlerin yerine getirilmesinde acele edilmesini istemektedir. Ayrıca Allah yolunda olan kimselerin işlerinin görülmesinin ve onların rızalarını almanın önemine değinmektedir.

3. Mektup

Müderrislerden ve mensuplarından Cemâleddîn isminde ilim ve fazilet sahibi bir zâta yazılmıştır. Dua ve selâm etmekte, sevgi ve muhabbetlerini bildirmektedir. Dervişlerin özlemlerinin çoğaldığını, uzun süre ayrı kaldıktan sonra buluşup görüşmek isteğini bildirmekte, ayrıca âlimlerden Sirâceddîn'in selâmını iletmektedir.

4. Mektup

Şalâhaddîn isminde sûfî ve âlimlerden bir zata yazılmıştır. Yıllardır görüşemediklerini dile getirmekte, ziyaretine gelmesi için davet etmektedir.

5. Mektup

Emîrlerden birinin oğlu, ilim ve fazilet ehli Zâhîreddîn'in isteğiyle Sultân Veled'e yazılmıştır. Zâhîreddîn için şefaet etmektedir.

6. Mektup

Oğlu Sultân Veled'e yazılmıştır. Şalâhaddîn-i Zerkûb'ün kızı ve Sultân Veled'in hanımı olan Fâtıma Hatun'un kendisi için çok kıymetli olduğunu ifade ettiği mektupta oğlundan Fâtıma Hatun'un hatırına riâyet etmesini, kalbini kırmamasını istemekte, bu hususta oğluna nasihat etmektedir.

7. Mektup

Mevlânâ, bu mektubu oğlu 'Alâ'eddîn Çelebi'ye yazmıştır. Mektupta, oğlunun müderris olduğuna işaret etmektedir. Beraberinde bulunduğu toplulukla bağa giden ve bir meseleden dolayı incindiği için geri dönmeyen oğlunun hemen şehre dönüp çocukları ve talebeleriyle ilgilenmesini istemektedir. İncindiği kimseleri de affedip

olanlara sabretmesini ve gönlünde bir incinmenin kalmadığını herkese göstermesini talep etmektedir.

8. Mektup

Mecdeddîn Atabek'in mektubuna cevaben yazılmıştır. Selâm göndermekte, Atabek'in beraberindekilerle bir seferden Konya'ya dönüşü dolayısıyla duyduğu sevinci ifade etmektedir. Seferini tebrik edip, hayırlı işlere sebep olması için dua etmektedir.

9. Mektup

Mecdeddîn Atabek'e vezir olduğu dönemde yazılmıştır. Şalâhaddîn-i Zerkûb'ün damadı Nizâmeddîn'in çor zararlara uğradığını, halinin düzeltilmesi için kendisine ihsânda bulunmasını rica etmektedir.

10. Mektup

Mecdeddîn Atabek'e yazılmıştır. Necmeddîn İbn-i Hürrem'in durumunun daha önce bildirildiği ve yardım edileceği hususunda söz verildiği bildirilmekte, sultanın suçunu affetmesi için şefaet etmesini istemektedir. Karışık zamanlarda fitne fesat ateşini ancak iyilik ve hayır yapmanın söndüreceğini öğütlemektedir.

11. Mektup

Vezirlerinden birine yazılmıştır. Vezir ve arkadaşlarının müslümanların güvenliği ve emniyeti, çeşitli belâ ve fitnelerin giderilmesi için gittikleri bir seferden dönmelerini tebrik etmektedir. Vezire sevgi ve muhabbetini bildirmekte görüşmek arzusunda olduğunu dile getirmektedir.

12. Mektup

Meliku'l-umerâ olarak hitap ettiği bir zata yazılmıştır. İyiliklerine teşekkür etmekte, kendisine olan sevgi ve muhabbetlerini bildirmektedir. Mektubu getiren Bahâeddîn ismindeki birinin işlerinin yoluna koyularak sıkıntısının giderilmesini rica etmekte, Bahâeddîn'in şükürle ve ihsânını anarak dönmesini umduğunu dile getirmektedir.

13. Mektup

Arapça olarak yazılmış olup yazıda belirli bir zâta hitap edilmemektedir. İnşâ örneği olarak yazılan mektupta çeşitli unvanlar yer almaktadır.

14. Mektup

Ekmeleddîn-i Tâib'e yazılmış olup mektubuna cevap vermektedir. Ekmeleddîn'in hayırlı işlerini övmekte görüşmek istediğini dile getirmektedir.

15. Mektup

Mektubun muhatabı kesin belli değildir. Mu'îneddîn Pervâne olması muhtemeldir. Emîr 'Alîm Seyfeddîn Hamâ' ismindeki bir zatın çocuklarının ricasıyla yazılmıştır. Babalarının çocuklarıyla görüşmesi için Konya'ya gelmesine izin verilmesini istemektedir. Ayrıca Husâmeddîn Çelebi'nin yıkılan bahçe duvarının tamiri için büyük zahmet çektiği ve çok masrafa girdiği bu nedenle harcamalarını karşılamada kendisine yardımcı olmasını rica etmektedir.

16. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Emîr Seyfeddîn'in affedilmesi sebebiyle çocuklarının ve akrabalarının Pervâne'ye dua ettiklerini ve teşekkürlerini bildirmekte, işittikleri af vadinin yerine getirilmesini beklediklerini ifade etmektedir.

17. Mektup

Mecdeddîn Atabek'e yazılmıştır. Kendi mensuplarından Kemâleddîn isminde bir zatın ailesi kalabalık olup çeşitli zararlara uğradığı ve borçlandığı için zor durumda olduğu bildirilmekte, vergiden muaf tutulmasını istemektedir.

18. Mektup

Emîneddîn Mîkâîl'e yazılmış olup Cemâleddîn Ahmed isminde birinin oğlu Şemseddîn Muhammed ile gönderilmiştir. Mensuplarından olan Şemseddîn'in çok fakir ve muhtaç olduğu, babasının küçüklüğünden itibaren kendisine bağlı olduğunu bildirmekte, Şemseddîn'e uygun bir iş vermesini rica etmektedir.

19. Mektup

Emîrlerden birine yazılmıştır. Nizâmeddîn hakkında daha önce emîrin yardım ve iyilikte bulunacağına dair verdiği sözlerin yerine getirilmesini istemekte, bu iyiliğin başka ihsânlara benzemeyeceğini bildirmektedir. Mevlânâ, mektubunda namazın hakikati hakkında ârifâne bilgiler verip çeşitli nasihatlerde bulunmaktadır.

20. Mektup

Şuc'âeddîn'e yazılmış olup görüşmek arzusunu bildirmekte vaaz ve nasihat etmektedir.

21. Mektup

‘Alameddîn Kayşer’e hitaben mektubuna cevap olarak yazılmıştır. Kayşer’in âhirete yönelmesini övmekte, kendisine nasihat edip iyiliklerine teşekkür etmektedir.

22. Mektup

Tâceddîn Mu‘tez’e yazılmıştır. Hûsâmeddîn Çelebi’nin damadı Nizâmeddîn’in zararlarını karşılaması ve kendisine ihsânda bulunmasını istemektedir.

23. Mektup

Mâliye veziri olan Emîr Celâleddîn Mustevfî’ye yazılmıştır. Birçok zarara uğrayan ve sıkıntılarla karşılaşan Nizâmeddîn ismindeki bir zatın borçlarının affedilip kendisine ihsânda bulunulması için yazılmıştır.

24. Mektup

‘Alâ’eddîn Çelebi’ye yazılmıştır. Mevlânâ, evini terk eden oğlundan incindiğini bildirmekte, bu durumun kendisine çok sıkıntı verdiğini dile getirip evine geri dönmesini istemektedir. Ailesinin, Allah’ın kendisine verdiği bir emanet olduğunu, onlara güzel huyla muamele etmesini, gönüllerini incitmemesini istemekte kendisini bu üzüntüden kurtarmasını rica etmektedir. Mektupta ayrıca âdeti olmamasına rağmen on defa Emîr Seyfeddîn adında biriyle görüşüp oğlu için ricada bulunduğunu haber vermektedir.

25. Mektup

Emîr Çaçaoglu Nûreddîn’e yazılmış olup hayırlı işlere teşvik etmektedir. Hûsâmeddîn Çelebi’nin damadı Nizâmeddîn’in birçok zararlara uğradığını belirterek kendisine yardım edilmesini ve ihsânda bulunulmasını rica etmektedir.

26. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Şihâbeddîn’in ailesi kalabalık olduğu için ticaret için Sivas’a gittiği ancak vergi memurlarının kendisini rahat bırakmadığı için bir süredir ticareti bıraktığı bildirilmekte, vergiden muaf tutulduğuna dair bir yazı verilmesi istenmektedir.

27. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Yapmayı söz verdiği bir işi yerine getirmesini istemektedir. Yaptığı ihsânlarına teşekkür etmekte, fakirlere iyilik etmeye teşvik etmektedir.

28. Mektup

Emîrlerden birine seferden dönmesinden dolayı sevincini bildirmekte, Şalâhaddîn'in hastalığıyla ilgilendiğinden ziyaretine gelemediğini ifade etmektedir.

29. Mektup

Şuc'âeddîn'e yazılmıştır. Şalâhaddîn-i Zerkûb'ün damadı Nizâmeddîn'in İnşâ ve Tuğrâ nâipliğine atandığını bildirmekte, kendisine verilen elbise parasının mümkün olan en yüksek miktara yükseltilmesini rica etmektedir.

30. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Selâm gönderip dualarını bildirmekte, yaptığı iyilikleri için teşekkür etmektedir.

31. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Bazı sebeplerle gelirleri azalan ve geçim sıkıntısı yaşayan Emîr 'Âlim Çelebi'ye yardımcı olmasını istemektedir. Pervâne'nin Emîr 'Âlim Çelebi'yi her zaman gözettiğini ve şefkatla muamele ettiğini haber vermekte kendisinden yeniden ihsânlarda bulunmasını rica etmektedir.

32. Mektup

Îkâzî Sirâceddîn'e yazılmıştır. 'Alâ'eddîn Çelebi'nin vefatı sonrası geride kalan mallarının vârislerine taksimi hususundadır. Mevlânâ, mektupta Îkâzî Sirâceddîn'den yetimlerin gözetilmelerini isteyerek kendisine pek çok iltifatlarda bulunmuştur. Îkâzî Sirâceddîn'in miras taksimi hususunda kendisinin tavsiyesine göre hareket edeceğini bildirmesinden memnun olduğunu dile getirmektedir.

33. Mektup

Îkâzî Tâceddîn'e yazılmıştır. Daha önce Hüsâmeddîn Çelebi'den ve üstünlüklerinden biraz bahsetmiş olduğunu ifade etmekte, Çelebi hakkında kendisine verdiği yardım sözünü tutmasını istemektedir.

34. Mektup

Devlet adamlarından birine yazılmıştır. Ailesi kalabalık olup, çaresizlik içinde olan mensuplarından bir zata yardım edilmesini rica etmektedir.

35. Mektup

Devlet adamlarından birine yazılmıştır. Mektupta ismini belirtmediği sevdiklerinden âlim bir zat için şefa'at etmekte, kendisine iyilik edilmesini rica etmektedir.

36. Mektup

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'A'â'ya yazılmıştır. Sevdiklerinden bir grubun vergiden muaf tutulmalarını istemektedir. Şâhib-'A'â'nın yardımıyla mensuplarından bir grup dervişin bir süredir vergi vermekten ve mallarına el konulmaktan muaf tutuldukları, ancak beş altısı dışında diğerlerinden yeniden vergi alınmaya başlandığı bildirilmekte, bunun engellenmesi istenmektedir.

37. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Sevgisini dile getirmekte ve dua etmektedir. Yaptığı iyilikleri işittiğini ve çok memnun olduğunu bildirip, kendisine bağlı olanlardan ismi mektupta zikredilmeyen bir kimsenin af edilmesini rica etmektedir.

38. Mektup

Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus'un mektubuna cevap olarak yazılmıştır. Uzun süren ayrılıktan sonra sultanla yeniden görüşmek istediğini bildirmekte, dua ve muhabbetlerini iletmektedir.

39. Mektup

Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus'a yazılmıştır. Şemseddîn ve oğlu Nûreddîn isminde iki kişiye şefa'at etmekte, kusurlarının affedilmesini ve yeniden kendilerine görev verilmesini istemektedir.

40. Mektup

Kâzî Kemâleddîn'e yazılmıştır. Bilginlerden İmâm 'Îmâdeddîn ve İmâm Mecdeddîn isimli iki kişiden vuku bulan suçların affedilmesini istemektedir. Bizzat gelip bu işi için aracılık etmek istediğini ancak huzurda böyle ricalarda bulunamadığını dile getirmektedir.

41. Mektup

Beylerden birine yazılmıştır. Mensuplarından Bahâeddîn ismindeki birinin ailesinin ve bakacak kimsesinin çok olup malının az olduğu bildirilmekte, boşta olan bir medresenin veya haline uygun başka bir vazifenin kendisine verilmesini rica etmektedir.

42. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Katır isteyen Moğollardan şikâyet etmektedir. Dervişlerin borçlarının çok olduğunu bildirmekte, Pervâne'den bu hususta yardımcı olmasını istemektedir.

43. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Ziyaretine gelemediğini ancak kalben kendisini hep anmakta olduğunu bildirmekte, kendi mensuplarından Nizâmeddîn isminde bir zatın affedilmesini istemektedir.

44. Mektup

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ'ya yazılmıştır. Mektubu getiren ve oğlum dediği bir kimseye yardım edilmesini rica etmektedir.

45. Mektup

Emîrlerden birine yazılmıştır. Şalâhaddîn-i Zerkûb'ün damadı Nizâmeddîn'in kabiliyetli ve liyakat sahibi olduğunu ifade etmekte, kendisine bir iş verilerek yardım edilmesini rica etmektedir.

46. Mektup

Mevlânâ'nın Fahru'l-havâtîn diye hitap ettiği âbide ve zâhîde bir hanıma yazılmıştır. Dua ve selâm etmekte, bu hanımın geçmişte yaptığı ihsânlarını unutmadığını, hastalığının geçmesi haberinden duyduğu sevinci bildirmektedir.

47. Mektup

Îkâzî Kemâleddîn'e yazılmıştır. Mektubu getiren ve mensuplarından olan Mecdeddîn isimli bir kişinin şefaati için geldiğini kendisiyle konuşacağını bildirmektedir.

48. Mektup

Muhtemelen Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ'ya yazılmıştır. Geçmişte yaptığı iyiliklerine teşekkür etmektedir. Seyfeddîn isimli birinin mektupla acele gönderildiği,

yaptığı hizmeti arz edeceği bildirilmekte, sadakalardan toplananların Seyfeddîn'e verilerek geri gönderilmesi istenmektedir. Bir nikâhın böylece tamamlanacağı haber verilerek evlenecek kimselere yardım etmenin mükâfatı hususunda nasihatler yapılmaktadır.

49. Mektup

Hacı Emîr isminde mensuplarından birine yazılmış dostâne bir mektuptur. Dua ve senâlarda bulunup nasihat etmektedir. Ayrılık zamanının sona ermesini istemekte, kavuşma arzusunu bildirmektedir.

50. Mektup

Sulûkün şartları ve nasıl yapılacağının iki üç satırda açıklanmasını isteyen bir âlime cevaben yazılmıştır. Bunun iki üç satırda açıklanamayacağı yüz yüze konuşmak gerektiği bildirilmekte, görüşmek için davet etmektedir.

51. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmış olup yakınlarından Kerîmeddîn Maḥmûd isminde bir zatla kendisine gönderilmiştir. Kerîmeddîn'e haksız yere suç isnat edildiği bildirilmekte bağışlanması hususunda aracılık etmektedir.

52. Mektup

Muhtemelen Faḥreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ'ya yazılmıştır. Bir grup kimsenin dervişleri incittiği ve Şâhib-'Atâ'nın yanına gelip haksızlığa uğrayan kendileriymiş gibi ağlayıp şikâyet ettikleri bildirilmekte, konunun tekrar araştırılmasını, dervişlerin bu kimselere karşılık verecek güçleri olmadığı için kendilerine yardım edilmesini istemektedir. Bu zulümden çok sıkıldığını ve birkaç derviş tarafından sürekli rahatsız edildiğini dile getiren Mevlânâ, şehirden bile gitmeyi düşündüğünü belirtmiştir.

53. Mektup

Emîr Çaçaoğlu Nûreddîn'e yazılmıştır. Dua ve selâm etmekte, mensuplarından Nizâmeddîn'in yaptığı bir saygısızlıktan dolayı Emîr'in ona kızgın olduğunu işittiğini bildirmekte, Nizâmeddîn'in suçunun affı için şefaet etmektedir. Öfkeyi yenmenin ve merhamet etmenin faziletleriyle ilgili nasihatlerde bulunmaktadır.

54. Mektup

Mecdeddîn Atabek'in mektubuna cevaben yazılmıştır. Oğlu Emîr 'Âlim Çelebî'nin dervişliği seçerek dünya meşgalesinden el çektiği, hırka giyip kendisini âhîret işlerine verdiği bildirilmektedir.

55. Mektup

Mektupta ismi belirtilmeyen bir zata yazılmıştır. Bu zat hakkında söylediği 'aqlu'l-'uqûl, rûhu'l-ervâh, şemsu'l-hakâyık, âftâb-i rabbânî, rahmet-i âsemânî gibi unvanlara bakıldığında ve Şalâhaddîn-i Zerkûb ve Hûsâmeddîn Çelebi için kullandığı unvanlarla karşılaştırıldığında bu zâtın Şems-i Tebrîzî olması muhtemeldir.²⁰⁹ Mektupta, bu zâtın feyz ve nurlarının her yere ulaştığı, muhabbet bağı ile bağlananların her zaman kavuşacağı bildirilmekte, dünyalık bağların ölümle sona erdiği, böyle zâtlarla irtibâtın ise hiç kopmayacağı ifade edilmektedir.

56. Mektup

Sultân Veled'in hanımı, Şalâhaddîn-i Zerkûb'ün kızı Fâtıma Hatun'a yazılmıştır. Sultân Veled ile Fâtıma Hatun arasında meydana gelen bir kırgınlık sebebiyle gönderilmiştir. Mektupta Mevlânâ, gelininden kendisinden hiçbir şey gizlememesini, incindiği bir şey olursa elinden gelen yardımı yapacağını, kendisini üzen kim olursa olsun kalbinden sevgisini çıkaracağını dile getirmektedir.

57. Mektup

Sultan II. 'İzzeddîn Keykâvus'a yazılmıştır. Mensuplarından Hûsâmeddîn isminde birinin ailesinin Hûsâmeddîn'e karşı kötü niyet beslediğini ve aralarında anlaşmazlık çıktığını bildirmekte, bunlara öğüt verip kırgınlıkları düzeltmesini istemektedir.

58. Mektup

Tâceddîn Mu'tez'e yazılmıştır. Peygamber efendimizin soyundan olan Şerefeddîn ismindeki bir zatın fakirliği sebebiyle zor durumda olduğu bildirilmekte, kendisine yardım edilerek sıkıntısının giderilmesini istemektedir.

59. Mektup

Tâceddîn Mu'tez'e yazılmıştır. Yoksulluğu sebebiyle sıkıntıda olan Hûsâmeddîn Çelebi'nin damadı Nizâmeddîn'e ihsânda bulunmasını istemektedir.

²⁰⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 392.

60. Mektup

Emîneddîn Mîkâîl'e yazılmıştır. Çocukluğundan itibaren din ilimleri tahsili ile meşgul olan ve kendini kulluğa veren, mensuplarından ve müderrislerden Cemâleddîn isminde bir kimsenin geçim sıkıntısı yaşadığı, daha önce Emîneddîn tarafından Elbistân'a gitmesi emri verilse de kardeşlerinin, oğullarının ve kendisinin buna mâni olduğunu, tahsiline yardım olunması için Cemâleddîn'e ihsânda bulunmasını istemektedir.

61. Mektup

Emîneddîn Mîkâîl'e yazılmıştır. 60'ıncı mektupta bahsedilen müderris Cemâleddîn'in medresesini değiştirmenin zarureten kaynaklandığı, artık zaruretin kalmadığı ve Konya şehrinde korkunun geçtiği bildirilmektedir.

62. Mektup

Kâzî Sirâceddîn'e yazılmıştır. Hâce Ebû Bekr isminde Mevlânâ'nın mensuplarından bir kimsenin çocukken evinin zulümle elinden alındığı, üvey babası tarafından eve kabul edilmediği için kalacak yeri olmadığı belirtilmekte, zulümle alınan bu mülkün kendisine iade edilmesini istemektedir.

63. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmış olup kendi mensuplarından İhtiyâreddîn ve 'Îmâdeddîn'in ilim talebesi oldukları, medreseden aldıkları birkaç dirhem tutarındaki elbise paralarının kesildiğini bildirmekte, bu hususta yardım edilmesini rica etmektedir.

64. Mektup

Sultân Veled ve 'Alâ'eddîn Çelebi'ye yazılmıştır. Mevlânâ, mektupta oğullarından anneleri tarafından dedeleri olan Şerefeddîn Lâlâ-yı Semerqandî'ye saygıda kusur etmemelerini, sert sözlerine karşılık vermeyip sabretmelerini ve kendisine merhamet edip güzel davranmalarını istemektedir.

65. Mektup

Şalâhaddîn isminde derviş meşrep ve âlim bir zata yazılmıştır. Sevgi ve muhabbetini arz etmekte, bakması gereken küçükler olmasından dolayı kendisini ziyarete gidemediğini ifade edip davet etmektedir.

66. Mektup

Mecdeddîn Atabek'e, atabek olduđu dönemde yazılmıştır. Yakın akrabalarından Bahâeddîn'in çok muhtaç halde olduđu bildirilmekte vezire durumunu bildirmesi ve yardım edilmesi istenmektedir.

67. Mektup

Muhtemelen 'Alâ'eddîn Çelebi'ye yazılmıştır. Kendisine nasihat etmekte güzel huylu olmasını istemektedir.

68. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmış olup mensuplarından Hamîdeddîn isminde bir zâtın dedesi Nuşrateddîn'e ait olan ve boşta olan bir tekkenin Hamîdeddîn'e verilmesini istemekte, Husâmeddîn Çelebi'in selâm ve dualarını iletmektedir.

69. Mektup

Kâzî Sirâceddîn'e yazılmıştır. Hikmetli sözler ve nasihatler içeren mektupta maddî ve manevî gelen nimetlere vesile olanlara şükretmek gerektiği bildirilmekte, peygamberlere uymadıkça Allah'a ulaştıran yolun ve mârifetullahın ele geçmeyeceği, peygamberlerin birine inanmamanın hepsine inanmamak olduđu ifade edilmektedir.

70. Mektup

Mektupta muhatabın ismi açıkça belirtilmemiş, Fulâneddîn şeklinde yazılmıştır. Bu kişinin kötü bir işe tutulduđu anlaşılmakta, bu kötülüğü terk etmesi için kendisine babacan bir üslupla nasihat etmektedir. Mektuba muhatap olan kişiye nefesine uymaması ve gençliğine aldanmaması gerektiğini bildirmekte, yalnız kalmayıp Husâmeddîn Çelebi'nin yanından ayrılmamasını öğütlemektedir.

71. Mektup

Kâzî 'İzzeddîn'e yazılmıştır. Mensuplarından Fahreddîn isminde birinin vefat eden kız kardeşinden kalan mallarının kardeşi Fahreddîn'e verilmesini istemekte, bunun için de Husâmeddîn Çelebi'nin oğlu Şadreddîn'nin vekîl olarak gönderildiğini bildirmektedir.

72. Mektup

Beylerden Sa'deddîn isminde bir zâta yazılmıştır. Hayır ve tâatta bulunarak nefsi emmâreyi dinlemeyip ona muhalefet edenlerin dünya ve âhirette yüksek derecelere

kavuşacağı bildirilmekte, mektubu getiren Seyyid Şerefeddîn'e ihsân ve iyilik etmesini rica etmektedir.

73. Mektup

Îzzeddîn'e yazılmıştır. Mensuplarından Faḥreddîn isminde birinin hakkının bazı akrabaları tarafından hile ile engellendiği bildirilmekte, bu sorunun çözümünde yardımcı olması ve hakkının Faḥreddîn'e iade edilmesini istemektedir.

74. Mektup

Konya'nın ediplerinden ve eşrâfından Hâce-i Cihân isminde birisine yazılmıştır. Mevlânâ, secili ifadeler kullandığı mektubunda Hâce-i Cihân'ın önceki ihsânlarına teşekkür etmekte, ismi zikredilmeyen sevdiklerinden fakir bir kimseye iyilikte bulunmasını istemektedir.

75. Mektup

Tâceddîn Mu'tez'e yazılmıştır. Ziyâeddîn Vezîr tekkesiyle başka bir yerin idaresinin Ḥusâmeddîn Çelebi'ye verilmesini talep etmektedir.

76. Mektup

Faḥreddîn 'Alî Şâhib-'Atâ'ya yazılmıştır. Dervişlerin geçimine yardım etmenin sevabının çok olduğu hususunda nasihatler içermektedir. Ḥusâmeddîn Çelebi'nin dünyevî sebepler bakımından durumu iyi olmadığından geçim sıkıntısı çektiği, Şeyḫ Şadreddîn'den arda kalan bir tekkenin ona verilmesini istemektedir.

77. Mektup

Mektupta muhatabın ismi açıkça belirtilmemiş, "Fulânu'l-milleti ve'd-dîn" şeklinde yazılmıştır. Mektubu getiren kimseye şefaathetmekte, kendisine yaptığı ihsânlarını artırmasını istemektedir.

78. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Yaptığı iyilikleri övmekte, masrafa giren Ḥusâmeddîn Çelebi'ye ihsânda bulunup yardım etmesini istemektedir.

79. Mektup

Ḥusâmeddîn Çelebi'ye yazılmıştır. Dualarını, kendisine olan sevgi ve muhabbetini bildirmekte, görüşmek isteğini dile getirmektedir.

80. Mektup

Sultan II. ‘İzzeddîn Keykâvus’a yazılmıştır. Vaktin valisinin Hüsâmeddîn Çelebi’nin damadını incittiğini ve ona zulmettiğini bildirmekte, Hüsâmeddîn Çelebi’nin çok defalar oradan gitmeye niyet ettiğini, kendisinin bunu engellediğini ifade edip sultandan bu zulmü ortadan kaldırmasını istemektedir.

81. Mektup

Fahreddîn ‘Alî Şâhib-‘Aâtâ’ya yazılmıştır. Hüsâmeddîn Çelebi’ye olan sevgisini bildirmekte, oğlu Şadreddîn’e yardım edilmesini istemektedir. Bu iyiliğin başka iyiliklere benzemeyeceği, bu yardımın kendisini çok memnun edeceğini bildirmekte, hayır hasenâta devam etmeye teşvik etmektedir.

82. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Âbide ve zâhide bir hanımın zâviyesine Pervâne’nin haberi olmadan bazı adamlarının yerleştiklerini ve buradaki dervişleri huzursuz ettikleri bildirilmekte, bu kimselerin zâviyeden uzaklaştırılmalarını istemektedir.

83. Mektup

Celâleddîn Karamânî’ye yazılmıştır. Şalâhaddîn-i Zerkûb’un mirasçılarının bir bağ satın aldıkları, bağın ücretinden beş yüz dirhemnin ödenmesinin on - on beş gün geciktiği ve bağ sahibinin de müsâmaha göstermediği bildirilmekte kalan kısmın ödenmesi hususunda yardım istemektedir.

84. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Dünya malını hayır yolunda harcamaya teşvik etmekte, mektubu getiren ve ismi belirtilmeyen kimseye yardım etmesini rica etmektedir.

85. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Hüsâmeddîn Çelebi’nin oğlu Şadreddîn’nin ilim tahsil ettiği ve güzel ahlak yolunda gayret ettiği anlatılmakta, ancak insani ihtiyaçları zihnini dağıtıp ilim öğrenmesine mâni olduğundan, ihtiyaçlarının karşılanması hususunda yardım edilmesini istemektedir.

86. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Mevlânâ’nın sohbet meclislerinde bulunan ve mensuplarından olan iki üç dervişin dünya hırsından kurtuldukları ve işi gücü bırakıp tâatte bulundukları bildirilmekte, Pervâne’den bu dervişlere rahmet etmesini ve kendilerini gözetmesini istemektedir.

87. Mektup

Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Aṭâ’ya veya Faḥreddîn Arslandoğmuş’a yazılmıştır. İhsanlarından dolayı kendisine dua etmekte, iki üç dervişin vergiden muaf tutulduklarına dair sultan tarafından ferman alınmasını, böylece çekemeyenlere karşı elde bir vesika olmasını istemektedir.

88. Mektup

Tâceddîn Mu‘tez’e yazılmıştır. Kâra Arslan mescidinin imametinin Ḥusâmeddîn Çelebi’nin oğlu Şadreddîn’e verilmesini istemektedir.

89. Mektup

Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Aṭâ’ya yazılmıştır. İhsanları için teşekkür etmekte, âhirette pişman olmamak için muhtaçlara elden gelen yardımı yapmak gerektiği hususunda nasihat vermektedir. Mektubu getiren Hâce Zeki isminde birinin bir grup arkadaşı için sultanın kiralık mülklerinden bir dükkân tuttuğu, ancak arkadaşları bu işten vazgeçtiği için zor durumda kaldığı, bu hususta kendisine ihsânda bulunmasını istemektedir.

90. Mektup

Muhatabının ismi zikredilmeyen mektubun Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Aṭâ’ya yazılması muhtemeldir. Mektubu getiren ve mektupta ismi zikredilmeyen bir kimsenin ilim ve fazilet sahibi olup zorda kaldığı, ismi belirtilmeyen vefat etmiş bir zatın yaptırdığı medreseye atanmasını istemektedir.

91. Mektup

Devlet adamlarından birine yazılmıştır. Mektubu getiren Leyseddîn isimindeki bir kişinin ailesinin çok, dünyalığı az olduğunu bildirmekte, muhatabından ona uygun bir iş verilerek hizmetkârlarından olmasını istemektedir.

92. Mektup

Sultan II. ‘İzzeddîn Keykâvus’a yazılmıştır. İhsanlarının şükründen âciz olduğunu bildirmekte, padişahın davetine çeşitli engeller sebebiyle gelemediğinden dolayı özür dilemektedir.

93. Mektup

Ekmeleddîn Tabîb’e yazılmıştır. Emîr Fahreddîn Arslandoğmuş Medresesi’nin müderrisliğine Karaman Medrese’sinde müderris olan Şemseddîn Mardinî’nin tayin edildiğini, ondan boşalan Karaman Medresesi müderrisliğinin Afşaheddîn’e verilmesini istemektedir.

94. Mektup

Sultan ‘İzzeddîn Keykâvus’a yazılmıştır. Mektupta, Sivas İğdişler Bey’inin ticaretle meşgul olan mensuplarından Şemseddîn ismindeki bir zattan ve akrabalarından fazla vergi ve mal istediğini bildirmektedir. Bu hususta sultandan İğdişler Bey’ine bir mektup yazmasını istemektedir.

95. Mektup

Sultan ‘İzzeddîn Keykâvus’a yazılmıştır. Dua ve nasihatlerde bulunmakta, sultanın evliliğini tebrik etmektedir. Hüsameddîn Çelebi’nin oğlu Şadreddîn ile gönderilen mektupta Şadreddîn’e yardım ve ihsânda bulunmasını istemektedir.

96. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Hüsameddîn Çelebi’nin damadı Nizâmeddîn ile gönderilen mektupta uzun süredir birçok zarara uğrayan ve çeşitli sıkıntılarla karşılaşan Nizâmeddîn’e yardımda bulunmasını istemektedir.

97. Mektup

Vezirlerden birine yazılmıştır. Mektupta ismi zikredilmeyen vezirin Mu‘îneddîn Pervâne olması muhtemeldir. Mevlânâ, mektubunda bazı marifetleri dile getirmekte, ruh ve beden ile ilgili bilgiler vermektedir. Ayrıca Emîr ‘Âlim Çelebi’nin ailesinin kalabalık hale geldiği ve maddî pek çok zararlara uğradığını bildirmektedir. Dünyalık malının az oluşu, ilim tahsiline de mâni olduğunu bu yüzden vezirden oğlu için ihsânda bulunmasını ve sıkıntıdan kurtarmasını dilemektedir.

98. Mektup

Şemseddîn Yavtaş'a yazılmıştır. Vezir Tâceddîn Mu'tez'e selâm göndermekte, Ahî Muḥammed isminde birine yardım edilmesini rica etmektedir.

99. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Mensuplarından Şeyḥ Ḥusâmeddîn isminde bir zâtla gönderilmiş olan mektupta Şeyḥ Ḥusâmeddîn'in, kendisine uygun bir vazifeye getirilmesini rica etmektedir.

100. Mektup

Tâceddîn Mu'tez'e yazılmıştır. Mahluklara şefkat etmeğe ve mazlumlara, sıkıntıda olanlara yardım etmeye teşvik etmekte, Ahî Muḥammed isminde bir kimsenin işlediği bir kusuru dolayısıyla huzurdan uzaklaştırılmasından sonra zor durumlara düştüğü bildirilerek affedilip tekrar kabul edilmesini istemektedir.

101. Mektup

Mu'îneddîn Pervâne'ye yazılmıştır. Akrabasından Şemseddîn isminde birisi ile gönderilen mektupta Şemseddîn'e dîvânda vazife verilmesini istemektedir.

102. Mektup

Sultan 'İzzeddîn Keykâvus'a yazılmıştır. Sultanın dönüşünü beklediğini ve kavuşma zamanının özlemi içinde olduğunu, Ḥusâmeddîn Çelebi ve sevdikleriyle birlikte dâimâ kendisine dualarda bulunduklarını bildirmekte, sultanın mektubu sebebiyle sevincini ifade etmektedir.

103. Mektup

Sultan 'İzzeddîn Keykâvus'a yazılmıştır. Selâm ve dualar etmektedir. Mevlânâ, sultana karşı duyduğu büyük özlem ve saygısını ifade ettiği mektubunda, kavuşma isteğinin çok olduğunu bildirmekte, sultanın yanına gelmek istediğini ancak nasip olmadığını belirtmektedir.

104. Mektup

Cemâleddîn isminde mensuplarından bir zâta yazılmıştır. Dua ve selâm etmekte, Meliku'l-vuzerâ'ya ve yakınlarına selâm göndermektedir. İyilik ve ihsân etmeye teşvik edip Allah için yapılan iyiliklerin zâyi olmayacağını bildirmektedir.

105. Mektup

Yine Cemâleddîn'e yazılmıştır. Dualarını bildirdiği mektupta mensuplarının selâmını iletmekte, marifete dair bilgiler vermektedir.

106. Mektup

Mektupta ismi zikredilmeyen bir kimseye yardım edilmesi için emîrlerden birine yazılmıştır. Nasihat ve dua etmektedir.

107. Mektup

Tâceddîn Mu'tez'e yazılmıştır. Müderris, hatip ve âlimlerden olan Celâleddîn isminde bir zata ihsân etmesini ve kendisini gözetmesini istemektedir. Celâleddîn ile arasında hısımlık bağı olduğunu, ona yapılan iyiliğin kendisini çok memnun edeceğini bildirmektedir.

108. Mektup

Fahreddîn 'Alî Şâhib-'Aâtâ'ya yazılmıştır. İhsanlarına teşekkür etmekte, hayır ve iyiliklerine dair işittiği haberlere çok sevindiğini bildirmektedir. Şeyh Cemâleddîn isminde bir dervişin ailesinin çok olup tekkesi elinden alındığı için geçim sıkıntısı yaşadığını bildirmekte, Ahî Gevhertaş tekkesinin ona verilmesini istemektedir.

109. Mektup

Şemseddîn ismindeki bir emîrin mektubuna cevaben yazılmıştır. İhsanlarına teşekkür etmektedir.

110. Mektup

Vezirlerden birine yazılmıştır. Hâce Fahreddîn Yûsuf ismindeki bir tüccarın zarar ettiği, borcu olduğu için vezirin yanına gitmeye utandığı bildirilmekte, borcunun indirilmesini rica etmektedir.

111. Mektup

Emîr Seyfeddîn'e yazılmıştır. Hûsâmeddîn Çelebi'nin damadı Nizâmeddîn'in çeşitli zararlara uğradığını bildirmekte, kendisine merhamet edip yardım etmesini ve bu zor durumdan kurtarmasını rica etmekte, Hûsâmeddîn Çelebi'nin selâmını iletmektedir.

112. Mektup

Bahâeddîn Emîru's-sevâhil'e yazılmış olup kendisine öğütler vermekte, pahalılıktan dolayı sıkıntı yaşayan oğlu Emîr 'Âlim Çelebi'ye ihsânda bulunup yardım

etmesini istemektedir. Mektupta, Emîr ‘Âlîm Çelebi’nin daha önce bu zatla görüştüğü, lütuf ve ihsânlarına kavuştuğu bilgisi verilmektedir.

113. Mektup

Emîr Muhezzebeddîn’e yazılmıştır. Mektubu getiren mensuplarından ve akrabasından Şemseddîn isminde birinin fazilet sahibi ve hizmet ehli olduğunu bildirip yanında vazife verilmesini istemektedir.

114. Mektup

Mu’îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Şemseddîn isminde bir kişiyle gönderilen mektupta, Pervâne’ye yaptığı iyilikleri için teşekkür etmektedir. Şemseddîn’in ailesi kalabalık olup kendisinin güzel ahlaklı ve liyâkat sahibi olduğunu bildirip ona bir vazife verilmesini rica etmektedir.

115. Mektup

Muhtemelen Mu’îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Yakınlarından Sa’deddîn isminde bir çocuğun bağının yarısının mektubun muhatabının adamları tarafından satın alındığını bildirmekte, bu kimselerin çocuğa lütfkâr davranmasını istemektedir. Ayrıca bilginlerden Tâceddîn’e kadılık makamının verilmesini rica etmektedir.

116. Mektup

Mu’îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Nizâmeddîn’in işlerinin kötüye gittiği, birçok zarara uğradığı ve çok borca girdiği bildirilmekte ihsânda bulunmasını istemektedir.

117. Mektup

Devlet adamlarından birine yazılmıştır. Büyük bir tekkenin şeyhliğine veya büyük bir medresenin müderrisliğine niyeti olan ancak daha sonra kendini ilim ve ibadet yoluna veren Sirâceddîn’in geçimine destek olması için mektupta ismi zikredilmeyen büyük bir yerin kendisine verilmesini istemekte, bu yardımın başka hayırlı işlerden daha kıymetli olduğu bildirilmektedir.

118. Mektup

Oğlu Muzaferreddîn Emîr ‘Âlîm Çelebi’ye yazılmıştır. Emîr ‘Âlîm Çelebi’nin bazı kimselere uyarak Hüsâmeddîn Çelebi ile münakaşa ettiği bildirilmektedir. Bu

sebepten üzülen Mevlânâ, Emîr ‘Âlim Çelebi’den kendisinin hatırını gözeterek Hüsâmeddîn Çelebi’nin gönlünü almasını, ona karşı saygılı davranmasını istemektedir.

119. Mektup

Tâceddîn Mu‘tez’e yazılmıştır. Yaptığı iyilik ve ihsânlarına karşı teşekkür etmekte, kendi mensuplarından olup daha önce Mu‘tez’e hizmet etmiş bulunan Şemseddîn isminde bir zatı affedip yeniden kabul etmesini istemektedir.

120. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmıştır. Mensuplarından Mecdeddîn isimli fazilet sahibi bir müderrise yardım etmesini istemektedir.

121. Mektup

Mecdeddîn Atabek’e vezir olduğu dönemde yazılmıştır. Hüsâmeddîn Çelebi’nin oğlu Şadreddîn’e yardım etmesini istemektedir.

122. Mektup

Ekmeleddîn Tabîb’e yazılmıştır. Emîr ‘Âlim Çelebi’nin ailesinin çoğaldığını ve giderlerinin arttığını bu yüzden de geçiminin güçleştiğini bildirmekte, Ekmeleddîn Tabîb’den Mu‘îneddîn Pervâne’ye haber vererek oğlunun işinin yapılmasını istemektedir.

123. Mektup

Şemseddîn isminde bir zâta yazılmıştır. Mektubu getiren tüccardan Tâceddîn isminde bir kişinin dökümcü olduğu ve o tarafa çelikten yapılmış aletler getirdiğini bildirmekte, eğer beğenirlerse satın almalarını ve ücretini çabuk ödemelerini istemektedir.

124. Mektup

‘Alameddîn Kayşer’e yazılmış dostâne bir mektuptur. Kendisine nasihat etmekte, iyiliklerine devam etmesine teşvik etmektedir.

125. Mektup

Subaşı Bey’e yazılmıştır. Mektubuna cevaben gönderilmiş olup, dua ve nasihat etmekte, ihsânları için teşekkür etmektedir.

126. Mektup

Mâliye veziri olan Emîr Celâleddîn Mustevfî'ye yazılmıştır. Ziyâeddîn Vezir Tekkesi'nde müderrisliğe getirilen Hûsâmeddîn Çelebi'yi burada istemeyen bazı hilekâr kimselerin çıktığını, bunlara engel olunmasını ve bu hususta sultandan fermân alınmasını istemektedir.

127. Mektup

Kâzî Sirâceddîn'e yazılmış olması muhtemeldir. Ziyaretine gelip görüşmek istediğini ancak bazı özürlerin buna mâni olduğunu bildirilmektedir. Yaptığı yardım ve ihsânları için teşekkür etmekte, kendisine duyduğu sevgi ve muhabbeti dile getirmektedir.

128. Mektup

Hayır ehli, âbide ve zâhide bir hanıma yazılmıştır. Sağlık sorunu olan bu hanımın şifâ bulup iyileşmesi için dua etmektedir.

129. Mektup

Sultanlardan birine yazılmış dostâne bir mektup olup, ârifâne bilgiler vermektedir. Sultanın seferden dönüşünü kutlamakta, dua ve senâda bulunmaktadır.

130. Mektup

Hûsâmeddîn Çelebi'ye yazılmış dostâne bir mektuptur. Kendisini ziyaret etmek istediğini ancak hastalığının buna mâni olduğunu bildirmekte, yakın dostlarından biri tarafından davet edildiğini, davetine Çelebi'nin de gelmesini istemektedir.

131. Mektup

Hûsâmeddîn Çelebi'ye yazılmış dostâne ve ârifâne bir mektuptur. Sevgisini bildirmekte, ziyaretine gelmeye niyet ettiğini ancak vücudundaki halsizliğin bu arzusuna mâni olduğunu yazmakta ayrıca marifete dair bazı bilgiler vermektedir.

132. Mektup

Şâhib-i A'zam'a yazılmıştır. Mevlânâ'ya bir yer verilmiş. Bazı kimseler haset ederek Mevlânâ'nın burada bulunmadığı yalanını ortaya atmışlar. Mevlânâ ise kuşluk vaktinden yatsıya kadar burada bulunduğunu ve tüm namazlarını cemaatle kıldığını, bu kimselerin yalan söylediklerini bildirmekte, iki yüzlü olduklarını ifade ederek onlardan şikâyet etmektedir.

133. Mektup

Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Atâ’ya yazılmış olması muhtemeldir. Atabekliği zamanında yazılan mektup, mensuplarından beylerbeyi Şemseddîn Yavtaş’ın vefatından sonra zevcesiyle evliliği hakkındadır. Mevlânâ, Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Atâ’nın Ankara seferinden dönmeden önce bu evlilik haberini işittiğini ve çok memnun olduğunu bildirmektedir. Ancak bazı hasetçi kimselerin söylenti çıkarmaları sebebiyle evliliğin gecikmesi üzerine Mevlânâ, bu hanımın çok namuslu ve iffetli olduğunu, dedikoduları dinlememesini bildirmekte, bu gecikme haberini araştırmak için Ḥusâmeddîn Çelebi’yi kendisine gönderdiğini haber vermektedir.

134. Mektup

Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Atâ’ya yazılmıştır. Ḥusâmeddîn Çelebi’nin akrabalarından olan Kıvâmeddîn isminde birinin geçiminin bozulduğunu ve çok zarara uğradığını bildirmekte, kendisine yardım etmesini istemektedir.

135. Mektup

Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Atâ’ya yazılmıştır. Ḥusâmeddîn Çelebi’nin oğlu Şadreddîn’in mallarına el konulduğunu bildirmekte, bu hususta kendisinden yardım istemektedir. Mevlânâ, kendisini bizzat ziyaret ettiği gün, bu konuyu konuşmak için geldiğini ancak tam teferruatıyla anlatmaya fırsat bulamadığını yazmaktadır.

136. Mektup

Tâceddîn Mu‘tez’e yazılmıştır. Yapılan iyiliklerin dertlere, belâlara mâni olduğu anlatılmakta, hayır hasenât yapmaya teşvik etmektedir. Mektubu getiren ancak yazıda ismi belirtilmeyen, kendi mensuplarından bir zâta iyilik etmesini rica etmektedir.

137. Mektup

Mu‘îneddîn Pervâne’ye yazılmış dostâne bir mektuptur. Pervâne’nin beraberindekilerle çıktığı bir seferden dönüşü sonrası duyduğu sevinci ifade ettiği mektupta, Pervâne’ye dua ve senâ etmekte, kendisine olan sevgi ve muhabbetini dile getirmektedir.

138. Mektup

Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Atâ’ya vezir olduğu dönemde yazılan dostâne bir mektuptur. Selâm, dua ve senâlarını bildirmekte, nasihat vermekte, ihsân ve iyilik etmeye teşvik etmektedir.

139. Mektup

Dindar bir hanıma yazılmış olup kendisi hakkında hayır duada bulunmaktadır.

140. Mektup

Sa‘deddîn Bey’e gönderilmiş olup mektubuna cevap olarak yazılmıştır. Görüşmek isteğini bildirmekte, ihsânlarına teşekkür etmektedir.

141. Mektup

Bedreddîn Gevhertaş’a yazılmıştır. Mektupta bu zâtın merhum babasının, Mevlânâ’nın ve babası Sulţânü’l-‘ulemâ’nın tanıdığı olduğu, dolayısıyla kendisinin babasından yadigâr kaldığı belirtilmektedir. Mektupta ismi yazılmayan birine yardım etmesini istemektedir.

142. Mektup

Faḥreddîn ‘Alî Şâhib-‘Aţâ’ya yazılması muhtemeldir. Ḥusâmeddîn Çelebi’nin oğlu Şadreddîn’in ilim tahsil ettiği ve ilim talebesinin muhtaç olacağı bildirilmekte, kendisine ihsânda bulunmasını istemektedir.

143. Mektup

Sa‘deddîn’e gönderdiği mektuba cevaben yazılmıştır. Dua ve senâda bulunmaktadır.

144. Mektup

Vezirlerden birine yazılmıştır. Dualarda bulunmakta, memleketi korumada âsilere karşı kazandığı zaferi kutlamaktadır.

145. Mektup

Bedreddîn Gevhertaş’a yazılmıştır. Mensuplarından Tâceddîn isimli birine yardım ve ihsânda bulunmasını istemektedir.

1.7 Mektuplardaki Şiirler

Mektûbât’ta yer alan Arapça ve Farsça şiirler harf sırasına göre sıralanarak her şiirin yer aldığı mektupların numaraları tercümelerinin sonunda parantez içinde yazılmıştır. Şiirlerin kime ait olduğu hususunda Abdülbâkî Gölpınarlı, Tevfîk Subḥânî ve Ḥaddâd-ı ‘Âdil’in neşirleri ile Raḥmân Muştâkmîhr’in bu alanda yazdığı *Meâḥiz-i*

İstişhâdât-i Şi'rî-i Fârsî-i Mektûbât-i Mevlânâ ve Tekmile-i Ân isimli makalesinden istifade edilmiştir.

1.7.1 Arapça Şiirler

- 1 إذا أَشْتَكَّتِ الْعَمَائِمُ الْفَلَسَا فَأَيْش يَقُولُ السَّرَاوِيلَاتُ؟
“Sarıklıların parasızlıktan şikâyet ettikleri yerde, fakir şalvar sahipleri ne söyler?”(61)
- 2 إِذَا أَنْتَ لَمْ تَعْشَقْ وَلَمْ تَدْرِ مَا الْهَوَىٰ فَرُحْ وَاعْتَلِفْ تَبْنًا وَ أَنْتَ حِمَارُ
“Âşık değilsen ve aşk nedir bilmiyorsan, git de saman otla. Çünkü sen eşeksin.”(61)
- 3 إِذَا طَرَفٌ مِنْ حَبْلِكَ انْحَلَّ عَقْدُهُ تَدَاعَى وَشِيكًا بِانْحِلَالٍ مَرَائِرُهُ
“Kemerinin ucundan düğümü çözülürse, çok geçmeden bütün kemer çözülür.”(106)
Beyit, bazı farklılıklarla İbnu'r-Rûmî'nin dîvânında yer almaktadır.²¹⁰
- 4 أَطَالَ اللَّهُ عُمْرَكَ فِي سُرُورٍ وَ عَادَ عَلَيْكَ عِيدُكَ أَلْفَ عَامٍ
وَ لَا زَالَتْ نُفُوسٌ مِنْ أَنْاسٍ تَحْمِلُ عَنْكَ مَحْدُورَ الْحِمَامِ
“Allah, sana sevinç içinde geçireceğin uzun ömür versin ve bayramın bin yıl sürsün. Dâimâ senden ölümü uzaklaştıran insanlar olsun.”(116)
- 5 أَعَانِقُهَا وَ النَّفْسُ بَعْدُ عَشِيقَةً إِلَيْهَا وَ هَلْ بَعْدَ الْعِنَاقِ تَدَانِي؟
“Ona sarılıyorum ama nefis hâlâ âşık. Sarılmakdan sonra yakınlaşmak var mı?”(72)
- أَعَانِقُكُمْ وَالنَّفْسُ بَعْدُ عَشِيقَةً إِلَيْكُمْ وَ هَلْ بَعْدَ الْعِنَاقِ تَدَانِي
كَأَنَّ فُؤَادِي لَيْسَ يَشْفِي غَلِيلَهُ سِوَى أَنْ تَرَى الرُّوحَيْنِ يَمْتَرِجَانِ
“Sarılıyorum size, ama nefis hâlâ âşık. Sarılmaktan sonra yakınlaşmak var mı? İki ruhun birbirine karıştığını görmedikçe gönül ateşim derman bulmayacak sanki.”(103)
Beyitler, bazı farklılıklarla İbnu'r-Rûmî'nin dîvânında bulunan bir kıtada yer almaktadır.²¹¹
- 6 أَفَادَتَكُمْ النِّعَمَاءُ مِنِّي ثَلَاثَةً يَدِي وَ لِسَانِي وَ الصَّمِيرَ الْمُحَجَّبَا
“İhsanlarınız sebebiyle elimden, dilimden ve başkalarına gizli olan

²¹⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 339.

²¹¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 325.

gönlünden size üç fayda erişti.”(92)

Beytin aslı, söyleyeni zikredilmeden Zemaşşeri'nin *Rebî'u'l-ibrâr ve nuşûşu'l-aḥbâr* kitabında geçmektedir.²¹²

7 إِكْرَامُ أَهْلِ الْهَوَى مِنْ الْكَرَمِ وَ أُمَّةُ الْعِشْقِ أَوْعَفُ الْأُمَمِ

“Aşk ehline ihsân etmek büyüklüktendir. Aşk ümmeti, ümmetlerin en zayıfıdır.”(23, 42, 71, 99)

8 أَلَدُّ مِنَ الصَّهْبَاءِ بِالْمَاءِ ذِكْرُهُ وَ أَحْسَنُ مِنْ يُسْرِ تَلْقَاهُ مُعْدِمُ

“Onu anmak saf şaraptan daha lezzetli ve fakirin elde ettiği servetten daha güzeldir.”(140)

9 أَلَمْ يَخْذَرُوا مَسْخَ الَّذِي يَمْسُخُ الْعَدَى وَ يَجْعَلُ أَيْدِي الْأُسْدِ أَيْدِي الْخِرَانِقِ

وَ قَدْ عَايَنُوهُ فِي سِوَاهُمْ وَ رُبَّمَا أَرَى مَارِقًا فِي الْحَرْبِ مَصْرَعَ مَارِقِ
تَعَوَّدَ أَنْ لَا يَقْضَمَ الْحَبَّ خَيْلُهُ إِذَا الْهَامُ لَمْ تَرْفَعْ جُنُوبَ الْعَلَائِقِ
وَلَا تَرِدَ الْغُدْرَانَ إِلَّا وَ مَاؤُهَا مِنْ الدَّمِ كَالرَّيْحَانِ تَحْتَ الشَّقَائِقِ

“Düşmanları mahveden ve aslanların pençelerini tavşan yavrularının ellerine çeviren o kimsenin mahvetmesinden korkmazlar mı? Hâlbuki başkaları hususunda bunu gözleriyle görmüşlerdi. Kaç kere harpte serkeş bir mürtedin helâkini diğer serkeş mürtetlere gösterdi. Onun atları, (düşman ölülerinin) başları çuvaldar içinde yükselmeden yem yememeye alışmışlardır. O atlar, suyu kandan Gelincik çiçeğinin altındaki Fesleğen gibi olmadıkça göletlere girmezler.”(6)

Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî'ye aittir.²¹³

10 إِلَيْكَ أَتُوبُ يَا رَحْمَنُ مِمَّا جَنَيْتُ فَقَدْ تَكَاثَرَتِ الذُّنُوبُ
وَالْإِلَّا عَنْ هَوَى لَيْلَى وَ حُبِّي زِيَادَتَهَا فَإِنِّي لَا أَتُوبُ

“İşlediğim hatalar için sana tövbe ederim yâ Rahmân! Günahlarım çoğaldıkça çoğaldı. Yalnız Leylâ'nın aşkı ve onu görme arzum için tövbe etmiyorum.”(136)

Bazı farklılıklarla Kays-i 'Âmirî'ye mensuptur.²¹⁴

11 أَنْتَ الْأَمِيرُ وَ إِنْ لَمْ تُؤْتَ مَنْشُورًا فَالْأَمْرُ دُونَكَ إِنْ لَمْ تُؤْتَمَنْ شُورًا

“Sana buyruk verilme de yine emîr sensin. Sana itimat edilmese de

²¹² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 310.

²¹³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 303.

²¹⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 380.

yetki sendedir.”(120)

12 أَنْتَ الَّذِي بِالْمَعَالِي مَفْخَرُ الْأُمَمِ فِي الْعَدْلِ وَاللُّطْفِ وَالْإِحْسَانِ وَالْكَرَمِ

“Sen, yüce işlerde milletlerin iftiharısın; adalette, lütufta, ihsânda ve keremde.”(138)

13 إِنْ كَانَ لَا يَرْجُوكَ إِلَّا مُحْسِنٌ فَيَمَنْ يَلُودُ وَ يَسْتَجِيرُ الْمُجْرِمُ؟

“Sadece iyiler seni ümit ederse günahkâr kimse kime iltica eder, kime sığınır?”(119)

Beyit, Mevlânâ’ya aittir.²¹⁵

14 إِنْ كُنْتَ لَسْتَ مَعِيَ فَالذِّكْرُ مِنْكَ مَعِيَ قَلْبِي يَرَاكَ وَ إِنْ غُيِّبَتْ عَنْ بَصَرِي

الْعَيْنُ تَفْقِدُ مَنْ تَهْوَى وَ تُبْصِرُهُ وَ نَاطِرُ الْقَلْبِ لَا يَخْلُو مِنَ النَّظَرِ

“Yanımda değilsen de seni anmaktayım. Gözümle görmesem de kalbim seni görmektedir. Göz sevdiğini bazen görür, bazen görmez. Kalp gözünün ise görmemesi hiç olmaz.”(16)

15 بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِي وَ مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي

تَرُومُ الْعِزَّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا يَغُوصُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّالِي

“Yücelikler, sarf edilen gayret ölçüsünde kazanılır. Kim yüceliği talep ediyorsa, geceleri uyumaz. Hem izzet istiyorsun sonra da gece uyuyorsun. İnci isteyen, denize dalar.”(21)

Beyitlerin kime ait olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir.²¹⁶ Râḥatu’ş-şudûr’da ve Kelîle ve Dimne’de ilk beyti nakledilmiştir.²¹⁷

16 تَجْرِي الرِّيحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي الشُّفْنُ

“Rüzgârlar gemilerin istemediği yönden eser.”(92, 131)

Mısra, Mutenebbî’ye aittir.²¹⁸

17 الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ قَدْ رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ

“Allah’a ihsânından dolayı hamd ederim. Hak, ehline döndü.”(116)

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ قَدْ وَصَلَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ

“Allah’a ihsânından dolayı hamd ederim. Hak, ehline ulaştı.”(8, 95)

18 خَيَالُكَ فِي عَيْنِي وَ إِسْمُكَ فِي فَمِي وَ ذِكْرُكَ فِي قَلْبِي إِلَى آيَنَ أَكْتُبُ؟

²¹⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 347.

²¹⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 185.

²¹⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 310.

²¹⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 319.

“Hayalin gözümde, ismin dilimde ve zikrin kalbimdedir. Öyleyse mektubu nereye yazayım?”(71)

Beyit, Hüseyn Hallâc-ı Manşûr’a nisbet edilmektedir.²¹⁹

19 رَضِيتُ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لِي وَ فَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَى خَالِقِي
لَقَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ فِيمَا مَضَى كَذَلِكَ يُحْسِنُ فِيمَا بَقِيَ

“Allah’ın bana taksim ettiğine razı oldum ve işimi yaratanıma bıraktım.

Geçmişte Allah nasıl ihsân ettiyse geri kalan hayâtımda da ihsânda bulunur.”(95, 118)

Beyitler, Kâzî ‘Alî bin Muḥammed Tenûhî’ye aittir.²²⁰

20 رَضِينَا بِبَعْضِ الْعَيْشِ إِنْ عَزَّ كُلُّهُ وَ مَنْ لَمْ يَجِدْ مَاءً طَهُوراً تَيْمُمًا

“Hayattaki zevklerin hepsine kavuşmak zor olsa da bazısına razı olduk biz. Zira temiz su bulamayan teyemmüm eder.”(130)

21 رَضِينَا مِنْ وَصَالِكَ بِالْكَلامِ وَيَكْفِينَا الْإِشَارَةُ بِالسَّلَامِ
فَيَوْمٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ شَهْرٍ وَ شَهْرٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ عَامٍ

“Konuşmakla kavuşmaya de razı olduk. İşaretle selâm göndermen de bize yeter. Seni görmediğim bir gün bana bin ay gibi gelir. Bir ay görmesem bin yıl gibi olur.”(103)

22 رَقٌّ الرُّجَا جُ وَ رَقَّتِ الْخَمْرُ فَتَشَاكَلَا وَ تَشَابَهَ الْأَمْرُ

“Kadeh latif, şarap da latif. Böylece tek bir şekle girdiler de iş karışık ve şüpheli oldu.”(55)

Beyit, Büveyhî hükümdarları Mueyyiduddevle ve Fahruddevle’nin veziri, ediplerden Şâhib bin ‘Abbâd’a aittir.²²¹

23 رُوْحُهُ رُوْحِي وَ رُوْحِي رُوْحُهُ مَنْ رَأَى رُوْحَيْنِ عَاشَا فِي بَدَنٍ؟

“Onun ruhu benim ruhum, benim ruhum onun ruhudur. Bir bedende yaşayan iki ruhu kim gördü?”(66, 84)

Beyit, Mevlânâ’nın bir gazelinde geçmektedir.²²²

24 رُوْحِي بِرُوحِكَ مُمَزَّوجٌ وَ مُتَّصِلٌ فَكُلُّ حَادِثَةٍ تُؤْذِيكَ تُؤْذِينِي

“Ruhum ruhuna karışmış ve birleşmiştir. Sana sıkıntı veren her hadise bana da sıkıntı verir.”(56)

²¹⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 330.

²²⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 353.

²²¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 325.

²²² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 329.

25 رُوحِي بِرُوحِكَ مُمَزُوجٌ وَ مُتَّصِلٌ فَكُلُّ عَارِضَةٍ تُؤْذِيكَ تُؤْذِينِي

“Ruhum ruhuna karışmış ve birleşmiştir. Sana sıkıntı veren her elem bana da sıkıntı verir.”(15)

26 سَأَلْتُ النَّاسَ عَنْ خِلٍّ صَدُوقٍ فَقَالُوا مَا إِلَيَّ هَذَا سَبِيلُ
تَمَسَّكَ إِنْ ظَفَرْتَ بِذَيْلِ حُرٍّ فَإِنَّ الْحُرَّ فِي الدُّنْيَا قَلِيلٌ

“İnsanlara sadık bir dostu sordum. “Buna yol yoktur. Bulabilirsen özgür bir kimsenin eteğine yapış. Zira dünyada özgür olan azdır”, dediler.”(60)
Beyitler, Ebû İshâk Şîrâzî’nindir.²²³

27 سَتَعْرِفُنِي إِذَا جَرَبْتَ غَيْرِي وَ تَعْلَمُ أَنَّنِي لَبِقٌ نَصُوحٌ

“Benden başkalarını tecrübe edersen beni tanıyacak, mâhir olduğumu ve senin iyiliğini istediğimi anlayacaksın.”(118)

Beyit, Ebû Muḥammed ‘İzzeddîn ed-Dîrînî’nin Ṭahâretu’l-kulûb ve’l-ḥudû‘ li-‘allâmi’l-guyûb kitabında yer almaktadır.²²⁴

28 سَلَامٌ عَلَى أَهْلِ نَادِيكُمُ وَ مَنْ حَلَّ يَوْمًا بِوَادِيكُمُ

“Meclisinizde bulunanlara ve bir gün vadinize konanlara selâm olsun.”(55, 98, 102)

29 سَلَامٌ عَلَيْكُمُ، لَا سَلَامٌ مُودِّعٍ وَلَكِنْ سَلَامٌ لَا يَزَالُ جَدِيدٌ

“Veda eden kişinin selâmı gibi olmayan, hep yeni kalan bir selâmla size selâm olsun.”(31, 102, 109)

El-Bâḥarzî’nin telif ettiği Dumyetu’l-Ḳaşr’da Ebu’l-Fevâid’e ait olduğu yazılıdır.²²⁵

30 سَلَامٌ لَاحَ كَالْبَدْرِ السَّنِيِّ سَلَامٌ فَاحَ كَالْوَرْدِ الطَّرِيِّ
سَلَامٌ رَقٌّ نَشْرًا كَالْخُرَامِيِّ سَلَامٌ طَابَ كَالرُّطَبِ الْجَبِيِّ

“Nurlu bedir gibi parlayan bir selâm, taze gül gibi kokan bir selâm, lavanta gibi hoş kokular saçan bir selâm, taze hurma gibi güzel bir selâm.”(130)

31 سَوْفَ تَرَى إِذَا انْجَلَى الْغُبَارُ أَوْ فَرَسٌ تَحْتَكَ أَمْ حِمَارٌ؟

“Toz dindiğinde göreceksin altındakinin at mı yoksa eşek mi olduğunu.”(24)

²²³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 257.

²²⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 352.

²²⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 315.

Şa‘âlibî, *et-Temşîl ve’l-muḥâḍara*’da söyleyenin ismini zikretmeden beyti nakletmiştir.²²⁶

32 ضُرُوبُ النَّاسِ عُشَاقٌ ضُرُوبًا فَأَكْرَمُهُمْ أَشْفَهُهُمْ حَبِيبًا

“Çeşit çeşit insanlar farklı farklı şeylere âşıktır. Onların en üstünü, sevgilisi en yüce olanıdır.”(1)

Beyit, Ebu’ṭ-Ṭayyib el-Mutenebbî’ye aittir.²²⁷

33 عَدُوُّكَ مَذْمُومٌ بِكُلِّ لِسَانٍ وَ إِنْ كَانَ مِنْ أَعْدَائِكَ الْقَمَرَانِ

“Her lisanda kınanmıştır düşmanın, ay ve güneş dahi olsa.”(137)

Beyit, Mutenebbî’nin bir kasidesinde geçmektedir.²²⁸

34 عِنْدِي جُمْلٌ مِنْ اشْتِيَاقٍ وَ فُضُولٍ لَا يُمَكِّنُ شَرْحَهَا بِكُتُبٍ وَ رَسُولٍ
بَلْ أَنْتَظِرُ الزَّمَانَ وَ الْحَالَ يَحُولُ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَنَا فَتُصْغِي وَ أَقُولُ

“Bende özleme dair elçiyle ve mektupla açıklanamayan cümleler, fasıllar var. Çaresiz, şartlar değişip de bir araya geleceğimiz zamanı bekliyorum. O vakit geldiğinde sen dinlersin, ben söylerim.”(65, 71)

Mevlânâ’nın rubâîlerindenir.²²⁹

35 عُدُّوا إِلَى الْوَصْلِ عُدُّوا فَالْهَجْرُ صَعْبٌ شَدِيدٌ

“Dönün vuslata, dönün. Çünkü ayrılık, çok zordur.”(65)

Beyit, Ebû Muhammed ‘İzzeddîn ed-Dîrînî’nin *Ṭahâretu’l-kulûb ve’l-ḥudû’ li-‘allâmi’l-ğuyûb* kitabında yer almaktadır.²³⁰

36 فَاحْذَرِ صِغَارَ الشَّرِّ قَبْلَ كِبَارِهِ إِنَّ الْكِبَارَ بَدَأَ بِهِنَّ صِغَارُ

“Şerrin büyüklerinden önce küçüklerinden sakın. Muhakkak büyük günahlar küçüklerinden doğar.”(106)

37 فَادِّ زَكَاةَ الْجَاهِ وَ اعْلَمْ بِأَنَّهَا كَمِثْلِ زَكَاةِ الْمَالِ تَمَّ نَصَابُهَا

“Makamın zekâtını ver ve bil ki bu, nisaba erişen malın zekâtı gibidir.”(122)

38 فَرِيحُ الصَّبَا مِنِّي إِلَيْكَ رَسُولُ

“Sabâ rüzgârı, benden sana elçidir.”(96)

²²⁶ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tefîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 314.

²²⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 142.

²²⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 384.

²²⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tefîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 328.

²³⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 274.

39 فَقُرْبُكَ مِنْ صَوْبِ السَّحَابِ أَنْجَعُ وَ أَجْدَى عَلَى أَهْلِ الْبِلَادِ وَ أَنْفَعُ
فَعِشْ لِلْمَسَاعِي وَ الْمَآثِرِ وَ الْعَلَى فَإِنَّ حِمَاَهَا مَا بَقِيَتْ مُنْعَ

“Senin yakınında olmak şehir halkına bulutlardan daha faydalı, daha iyi. Gayret et ve yücelikler için yaşa. Çünkü yaşadığın sürece onlara ulaşmak imkânsız.”(15)

40 فَقُلْتُ وَ مَا نَفْعِي بِقُرْبِ دِيَارِهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْقُلُوبِ قَرِيبُ

“Kalpler arasında yakınlık olmadıkça onun diyarına yakın olmanın bana bir faydası yok, dedim.”(78)

41 فَلَا تَحْسَبَنَّ أَنَا عَلَى الدَّهْرِ ضَيِّعُ فَلِلدَّهْرِ مِنْ بَعْدِ الْعِثَارِ نُهْوضُ

“Sanma ki biz bu zamanda zâyi olduk. Zamanda düşmekten sonra kalkmak da vardır.”(111)

42 فَلَا تَحْقِرَنَّ نَفْسِي وَ أَنْتَ حَبِيبُهَا فَكُلُّ امْرِئٍ يَصْبُو إِلَى مَنْ يُجَانِسُ

“Sen benim sevgilimsin. Nefsimi sakın küçük görme. Zira herkes kendi cinsine meyleder.”(22)

43 فَمَا كُلُّ مَنْ قَادَ الْجِيَادَ يَسُوسُهَا وَ لَا كُلُّ مَنْ أُجْرِيَ يُقَالُ لَهُ مُجْرِي

“Her at süren kimse ona hükmedemez, her iş yapan kimseye işin yapanı denmez.”(14)

44 فَمَنْ يَرُهُ فِي مَنْزِلٍ فَكَأَنَّمَا رَأَى كُلَّ إِنْسَانٍ وَ كُلَّ مَكَانٍ

“Kim onu bir evde görse, sanki her insanı ve her mekânı görmüştür.”(55)

Ebu'l-‘Alâ’ el-Ma‘arrî’nin benzer içerikte bir beyti vardır.²³¹

45 فَيَا لَهَا قِصَّةٌ فِي شَرْحِهَا طُولُ

“Ne kıssadır o! Anlatması uzun sürer.”(93, 110)

46 فَيَوْمٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ شَهْرٍ وَ شَهْرٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ عَامٍ

“Seni görmediğim bir gün bana bin ay gibi gelir. Bir ay görmesem bin yıl gibi olur.”(49, 58)

47 قَدْ رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ

“Hak ehline döndü. Allah’a ihsânından dolayı hamd ederim.”(74)

48 كَأَنَّا مِنْ بَشَاشَتِنَا ظَلَلْنَا لَيْسَ مِنْ هَذَا الزَّمَانِ

“Sevincimizden sanki bu zamandan olmayan bir gün geçirdik.”(100)

²³¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 241.

‘Abdullâh İbnu’l-Mu‘tez tarafından söylenmiştir.²³²

49 لَأَدَّى كِتَابًا فِي سَطُورٍ كَانَتْهَا مَخَانِقُ دُرٍّ فِي صُدُورِ الْكَوَاعِبِ
وَ أَعَذَّبَ مِنْ مَاءِ الْعَمَامِ عَلَى الظَّمَا وَأَطْيَبَ رِيًّا مِنْ نَسِيمِ الْجَنَائِبِ

“Öyle bir mektup geldi ki satırları bakire kızların göğsündeki inci kolyeler gibi. Susuz kimseye yağmur suyundan daha leziz, güney esintilerinden daha güzel.”(8, 54)

50 لَا زِلْتَ فِي دَوْلَةٍ عَمَّتْ مَحَاسِنُهَا بَيْنَ الْأَنَامِ وَ فِي دِينٍ بَلَا خَلَلٍ

“Öyle bir devlete kavuşasın ki iyiliklerin insanlar arasında yayılsın ve dininde hiçbir bozukluk olmasın.”(137)

51 لَمَّا رَأَيْتُ مِنَ الْهَلَالِ نُومَهُ أَيقَنْتُ أَنْ سَيَصِيرُ بَدْرًا كَامِلًا

“Hilâlin büyüyüp geliştiğini görünce tam bir bedir halini alacağını anladım.”(60)

Beyit, Ebû Temmâm eṭ-Ṭâ’î’ye aittir.²³³

52 لَوْ اخْتَصَرْتُمْ مِنَ الْإِحْسَانِ زُرْتُكُمْ وَالْعَذْبُ يُهَجِّرُ فِي الْإِفْرَاطِ فِي الْخَصْرِ

“İyilikleriniz az olsaydı sizi ziyaret ederdim. Zira tatlı su, çok soğuk olduğunda içilmez.”(40)

Ebu’l-‘Alâ’ el-Ma‘arrî’ye aittir.²³⁴

53 لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ

“Rüzgâr beni size götürseydi eğer, rüzgârların eteklerine yapışırđım.”(55)

لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ

وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟

“Rüzgâr beni size götürseydi eğer, rüzgârların eteklerine yapışırđım, özlemimden size doğru uçardım. Ancak kanadı kesilmiş kuş nasıl uçsun?”(50, 51, 103)

El-Bâḥarzî’nin Dumyetu’l-Ḳaşr’ında Ebu’l-Ḥasan ‘Alî bin Ḥamza ed-Ḍarîr el-Endelusi’ye ait olduğu yazılıdır.²³⁵

54 مَا ذَا الْفِرَاقُ فِرَاقُ الْوَامِقِ الْكَمْدِ هَذَا الْفِرَاقُ فِرَاقُ الرُّوحِ وَ الْجَسَدِ

²³² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Ğulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 318-319.

²³³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Ğulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 256.

²³⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefvîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 317.

²³⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Ğulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 325.

“Bu ayrılık, gamlı âşığın ayrılığı değildir. Bu ayrılık, ruh ve bedenin ayrılığıdır.”(6)

Beyit, Ebu’l-‘Tayyib el-Mutenebbî’nindir. Az değişikliklerle dîvânında yer almaktadır.²³⁶

55 الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ وَ مَزْرَعُ الدَّهْرِ رَهِينُ الرَّهَامِ

“Suyu leziz olan pınar kalabalık olur. Dünya tarlası yağmura rehindir.”(68)

56 نَذَكُّ بِالرَّقَاعِ إِذَا نُسِينَا وَ نَكْتُبُ حِينَ يَمْطُلُنَا الْكِرَامُ
فَإِنَّ الْأُمَّ لَمْ تُرْضِعْ غَلَامًا عَلَى الْإِشْفَاقِ مُذْ سَكَتَ الْغَلَامُ

“Eğer unutulursak mektupla hatırlatırız. Büyükler bizi hatırlamazsa biz mektup yazarız. Çocuk ağlamayıp sustuğu sürece anne, şefkatine rağmen çocuğunu emzirmez.”(89, 122)

57 وَ إِذَا الْحَبِيبُ أَتَى بِذَنْبٍ وَاحِدٍ جَاءَتْ مَحَاسِنُهُ بِأَلْفِ شَفِيعٍ

“Dost, bir suç işlese de iyilikleri bin şefaatchi getirir.”(53)

58 وَاذْكُرْ صَبَابَتَنَا إِلَيْكَ وَ شَوْقَنَا وَارْحَمْ بَنَاتِكَ إِنَّهُنَّ صِغَارُ

“Sana olan sevgimizi ve özlemimizi yâd et ve kızlarına merhamet eyle. Muhakkak ki onlar küçüktür.”(7)

59 وَ إِنْ تَرَى عَيًّا فَسَدَّ الْخَلَا فَجَلَّ مَنْ لَا عَيْبَ فِيهِ وَ عَلَا

“Eğer bir kusur görürsen görmezden gel. Kusursuz olan, büyük ve yücedir.”(66)

60 وَ أَيُّ نَعِيمٍ لَا يُكَدِّرُهُ الدَّهْرُ؟

“Zamanın üzüntüye dönüştürmediği hangi nimet vardır?”(97)

Şarî’i’l-gavânî Ebu’l-Velîd Müslim bin el-Velîd el-Enşârî’ye ait olan bir beytin ikinci mısrasıdır.²³⁷

61 وَ ظَلُمُ ذَوِي الْقُرْبَى أَشَدُّ مَرَارَةً عَلَى الْمَرْءِ مِنْ وَقَعِ الْحُسَامِ الْمُهَنْدِ

“Akrabanın zulmü, kişiye çelikten yapılmış Hind kılıcından daha şiddetli acı verir.”(50)

Beyit, muallaka şâirlerinden Tarafe bin el-‘Abd’a aittir.²³⁸

62 وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟

²³⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 303-304.

²³⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 339-340.

²³⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 321.

“Arzumdan size uçar gelirdim. Ancak kanadı kesilmiş olan nasıl uçarabilir?”(3)

Beyit, hicrî 5. yüzyıl şâiri Ebu'l-Hasan 'Alî bin Hamza ed-Darîr el-Endelusî'ye aittir.²³⁹

63 وَ لَكِنْ بَكَتْ قَبْلِي فَهَيَّجَ لِي الْبُكَاءُ، فَقُلْتُ: الْفَضْلُ لِلْمُتَقَدِّمِ

“Ancak benden önce o ağladı da onun ağlaması beni de ağılattı. Ben de “fazilet önce yapanındır”, dedim.”(96)

Beyit, 'Adî bin er-Rikâ' tarafından söylenmiştir.²⁴⁰

64 وَلَكِنْ رَأَيْتُ السَّيْفَ مِنْ بَعْدِ شَحْذِهِ إِلَى الْهَزِّ مُحْتَاجًا وَ إِنْ كَانَ مَاضِيًا

“Ancak, kılıcı biledikten sonra keskin de olsa sallamak gerektiğini gördüm.”(95, 98, 107, 122)

65 وَ لَوْ كَانَ لِي فِي كُلِّ مَنِيَّةٍ شَعْرَةٌ لِسَانًا لِشُكْرِ مَنَّاكَ كَانَ مُقْصَرًّا

“Her kılıcımın yerinde bir dil olsaydı ve sana şükretseydi yine de şükürü kusurlu olurdu.”(106)

66 وَ مَا غَلُظَتْ رِقَابُ الْأُسْدِ حَتَّى بِأَنْفُسِهَا تَوَلَّتْ مَا عَنَّا

“Aslanların boyunları, işlerini kendileri yaptığı için kalınlaştı.”(2, 130)

Beytin mânâsına yakın bir beyit Senâî'nin *Hadîkatu'l-hakîka*'sında aşağıdaki şekilde geçmektedir:²⁴¹

شیر گردنِ ستر از آن دارد که رسولی به خرس نگذارد

67 وَ مِنْ طُولِ التَّفَكُّرِ كُلِّ يَوْمٍ رَأَيْتَكَ كُلَّ لَيْلٍ فِي الْمَنَامِ

“Her gün hep seni düşünmekten her gece rüyamda görürüm seni.”(57, 103)

68 وَ وَدِدْتُ أَنْ أُعْطِيَ الْمُنَى فَأَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْهِ مَعَ الْحَمَامِ الطَّائِرِ

“Ona olan arzumdan, muradıma kavuşup uçan bir güvercinle ona doğru uçmak isterdim.”(14)

69 وَهَذَا دُعَاءُ لَوْ سَكَتُ كُفَيْتُهُ

“Ve bu bir duadır ki sussaydım yine ona kâfiydi.”(106)

70 هَوَى نَاقَتِي خَلْفِي وَقَدَّامِي الْهَوَى وَإِنِّي وَإِيَّاهَا لَمُخْتَلِفَانِ

“Devemin aşkı arkamda, benim aşkımsa önümde. Ben ve o muhakkak

²³⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 300.

²⁴⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 338.

²⁴¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 299.

birbirimizden farklıyız.”(65)

Beyit, ‘Urve bin Hızâm’ın bir kasidesinde geçmektedir.²⁴²

71 يَا حَسْرَةً لِلْعَاشِقِينَ تَحَمَّلُوا ثِقَلَ الْمَحَبَّةِ وَ الْهَوَى فَضَّاحُ

“Yazık âşıklara. Muhabbet yükünü yüklediler ancak aşk rüsva ediyor.”(12)

Beyit, Şehâbeddîn Suhreverdî’ye aittir.²⁴³

1.7.2 Farsça Şiirler

1 آب‌ریزی کشیده اندر پوست تو گهی جان‌ش خوانی و گه دوست

“Derinin içine mezbele çekilmiş senin. Bazen canım dersin ona, bazen dost.”(24)

Bazı farklılıklarla Senâî’nin *Ḥadîkatu’l-ḥaḳîka*’sında yer almaktadır.²⁴⁴

2 آزادی را به لطفِ خود بنده کنی به زانکه هزار بنده آزاد کنی

“İhsanla özgür bir kimseyi köle yapman, bin köleyi özgürlüğüne kavuşturmandan daha iyidir.”(7, 35, 91, 100)

Beyit, bazı değişikliklerle, Ebû Sa‘îd-i Ebu’l-Ḥayr’a nisbet edilen rubâîlerden birinde yer almaktadır.²⁴⁵

3 آغازِ مناره از یکی خِشتِ بود مُهْمَلْ‌داری تو خِشتِ را زشتِ بود

“Minarenin başlangıcı bir tuğladandır. Tuğlayı ihmal etmen çirkin olur.”(106)

4 آنجا که بودی گلستان با دوستان در بوستان

شد گرگ و روبه را مکان، شد جغد و کرکس را وطن

“Sevgilinin dostlarla gül bahçesinde olduğu yerler, kurda, tilkiye mekân, baykuşa, akbabaya vatan oldu.”(105)

Beyit, Emîru’ş-şu‘arâ Mu‘izzî-i Nîşâbûrî’ye aittir.²⁴⁶

5 آن را که غمی باشد و بتواند گفت غم از دلِ خود به گفت بتواند رُفت

این طُرفه گلی نگر که ما را بشکفت نی رنگ توان نمود و نی بوی نهفت

²⁴² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 328.

²⁴³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. 282.

²⁴⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 314.

²⁴⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 319.

²⁴⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 344.

“Gamı olan ve bunu söyleyebilen kimse, derdini dökerek gönlünden gamı giderebilir. Bizim için açan bu eşsiz güle bir bak. Ne rengini gösterebilir ne de kokusunu gizleyebilir.”(50)

Mevlânâ’nın bir rubâîsidir.²⁴⁷

6 آنکه چون ابر خواند کفّ تو را کرد بی داد بر خردمندی
او همی گرید و همی بخشد تو همی بخشی و همی خندی

“*Senin avucun için bulut gibidir diyen kimse, akla karşı insafsızlık etmiştir. Bulut, ağlar ve bahşeder. Sense bahşeder ve gülersin.*” (89)

Beyitler, Mevlânâ’nın dîvânında yer alan bir gazelin iki beytidir.²⁴⁸

7 آهِ بیمار کی شنود؟ بیمار

“*Hastanın iniltisini kim işitir? Hasta.*” (87)

Mevlânâ’ya ait olan bir gazelin matla’ beytinin ikinci mısrasıdır.²⁴⁹

8 احوال ز من میسر کاین از تو خطاست رُو روی شَهَم بین و مشکل برخاست

“*Halleri bana sorma, zira böyle yapman hatadır. Git padişahımın yüzünü gör, zorluk geçer.*” (92)

Beyit, Mevlânâ’nın rubaîlerinden birinde yer almaktadır.²⁵⁰

9 از بی دانه مرغکی صد بار بنگرد پیش و پس یمین و یسار
دلِ او زان قیل بداندیش است کش غم جان ز عشقِ نان بیش است

“*Kuşçağz bir yem için yüz kere önüne arkasına, sağa sola bakınır. Canına olan endişesi, ekmek sevgisinden daha çok olduğu için gönlü kötümserdir.*” (24)

Senâî’nin *Hadîkatu’l-ḥaḳîka*’sında yer almaktadır.²⁵¹

10 از صدف دُر طلب ز آهو ناف دل ز مردان طلب ز نادان لاف

“*Sedeften inci iste, ceylandan misk göbeği. Erlerden gönül iste, cahilden boş laf.*” (2)

Beyit, bazı farklılıklarla Senâî’nin *Hadîkatu’l-ḥaḳîka*’sında geçmektedir.²⁵²

11 از عشق دلا نه بر زیان خواهی شد بی جان ز کجا شوی که جان خواهی شد

²⁴⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 321.

²⁴⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 335.

²⁴⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 334.

²⁵⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 336.

²⁵¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 314.

²⁵² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 299.

اول به زمین ز آسمان آمده‌ای و آخر ز زمین بر آسمان خواهی شد
*“Ey gönül, aşktan zarara uğramazsın. Cansız nasıl olursun ki can
 olacaksın sen. Önce gökten yere geldin. Âkıbet yerden göğe gideceksin.” (103)*
 Mevlânâ’nın rubaîlerindendir.²⁵³

12 از هر دو کون گوشه خلوت گزیده‌ای بیرون ز کفر و دین ره دیگر گرفته‌ای
 زان چشمه حیات که در کوی دوست بود تا روز حشر مُلکِ سِکَنَدَر گرفته‌ای
*“Her iki cihandan da geçip halvet köşesini seçtin. Küfür ve dinin
 dışında başka bir yol tuttun. Dostun diyarında bulunan âb-ı hayât pınarıyla
 kıyamete kadar İskender’in saltanatını buldun.” (79)*
 Beyitler, Ferîduddîn ‘Atfâr-ı Nîşâbü’rî’nin dîvânında yer almaktadır.²⁵⁴

13 از یار به هر جفا گران نتوان کرد
“Dostun cefâsı ağır gelemes.” (53)
 Bazı farklılıklarla, Senâî’ye ait olan bir gazelin matla’ beytinin ikinci mısrasıdır.²⁵⁵

14 استاد تو عشق است چو آنجا برسی او خود به زیان حال گوید چون کن
“Hocan aşktır senin. Oraya ulaştığında, hâl dili ile böyle yap der o.” (2,
 75)
 Beyit, Eşireddîn-i Ahsîketî’nin dîvânında yer alan bir rubâînin ikinci beytidir. Ayrıca,
 Ahsîketî ile aynı dönemde yaşamış olan Şehâbeddîn Suhreverdi’nin *Fî Hâkîkati’l-‘Aşk*
 risalesinde yer alan bir rubâide aynı beyit bulunmaktadır.²⁵⁶

15 اکنون که رُخت جانِ جهانی بُرُود سیری و ملالت کجا دارد سود؟
 آن دور که مه شدی نمی‌دانستی کانگشت‌نمایِ عالمی خواهی بود؟
*“Yüzünün güzelliği âlemin ruhunu kapıp götürdüğü şu an isteksizliğin ve
 bıkkınlığın sana ne faydası var? Ay olduğun dönemler cihanın parmakla
 göstereceği kimse olacağını bilmiyor muydun?” (51)*
 Mevlânâ’nın rubaîlerindendir. Bazı farklılıklarla dîvânında yer almaktadır.²⁵⁷

16 اگر امروز حالی را تو را اینجا زیان باشد زهی سرمایه و سودی که فردا زیان بینی
 مر آن مهمانِ غُلوی را گرامی دار تا روزی کز این گُنبد برون آیی مر او را میزبان بینی

²⁵³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tefîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 343.

²⁵⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 299.

²⁵⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tefîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 324.

²⁵⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 146.

²⁵⁷ Rahmân Muştâkmîhr, Meâhîz-i İstîhâdât-i Şî’rî-i Fârsî-i Mektûbât-i Mevlânâ ve Tekmile-i Ân, Kohennâme-i Edeb-i Pârsî, *Pijûhişgâh-i ‘Ulûm-i İnsânî ve Muâtale’ât-i Ferhengî*, Yıl: 8, Sayı: 3, Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 84-85.

“Eğer bugün burada bir şekilde zararın olursa da, yarın o zarardan ne güzel sermaye ve kâr görürsün. O ulu misafire hürmet et ki bu kubbeden çıktığın gün onu ev sahibi göresin.” (91)

Beyitler, Senâî'nin dîvânında yer almaktadır.²⁵⁸

17 اگر مُحَوَّلِ حالِ جهانیان نه خداست چرا مجاریِ احوال بر خلافِ هواست؟
بلی خداست به هر نیک و بد عنان کشِ خلق ازین سبب همه تدبیرهایِ خلق خطاست

“Eğer insanların halini tebdil eden Allah değilse, neden haller arzuların aksine cereyan ediyor? Evet, halkın yularını her iyiye ve kötüye çeken Allah'tır. Bundan dolayı halkın bütün tedbirleri hatadır.” (129)

Beyitler, Evḫaduddîn-i Enverî'ye aittir.²⁵⁹

18 اندرین آستانِ پر تلبیس نان به لاحول می‌خورد ابلیس

“Bu hilelerle dolu kapıda şeytan “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh” diyerek ekmek yer.” (30)

Bazı farklılıklarla Senâî'nin *Ḥadîkatu'l-ḥaḳîka*'sında geçmektedir.²⁶⁰

19 اندرین راه چو طاموس به کارست مگس

“Bu yolda tavus kuşu gibi sinek de işe yarar.” (76)

Mısra, Senâî'ye ait olan bir gazelde yer almaktadır.²⁶¹

20 اندرین ره صد هزار ابلیس آدم‌روی هست تا هر آدم‌روی را زنهار کآدم نشمری

“Bu yolda yüz bin çeşit insan yüzölçü şeytan vardır. Dikkat et, sakın ola ki her âdem yüzölçüyü insan sanmayasın.” (30)

Senâî'ye aittir.²⁶²

21 ای دوست به دردِ دیگران درمانی چون نوبتِ دردِ ما رسد درمانی؟

“Ey dost, başkalarının dertlerine dermansın. Sıra bizim derdimize gelince âciz mi oluyorsun?” (24)

Mevlânâ'ya ait olan bir rubaînin ilk beytidir.²⁶³

22 ای روح‌هایِ پاک در این توده‌هایِ خاک تا کی چو حسّ اهلِ سَقَرِ مُسْتَقَرِّ کنید

دیرست تا دَمَامَةُ محشرِ همی زنند ای زنده‌زادگان سر از این خاک بر کنید

²⁵⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 336.

²⁵⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 350.

²⁶⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 315.

²⁶¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 333.

²⁶² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 315.

²⁶³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 313.

“Ey temiz ruhlar, ne zamana kadar bu toprak yığınlarını cehennemliklerin hissi gibi mesken tutacaksınız? Ey dirilerin çocukları, bu topraktan çıkın diye çoktandır mahşer davulu çalınmaktadır.” (71)

Beyitler, Senâî'nin dîvânında bulunmaktadır.²⁶⁴

23 ای ساقی از آن باده که اَوّل دادی رَطْلی دو دَرانداز و بیفزا شادی
یا چاشنی از آن نبایست نمود یا مستِ خراب کن چو سر بگشادی

“Ey sâkî, başta verdiğin şaraptan bir iki kadeh ver de sevincimizi artır. Ya hiç tattırmayacaktın ya da mademki kapağını açtın sarhoşluktan harap eyle.” (100)

Mevlânâ'nın rubaîlerindendir.²⁶⁵

24 باز آ که از آنچه بودی افزون باشی ور تا به کتون نبودى اکنون باشی

“Geri dön ki olduğundan da ileriye gidersin. Şimdiye kadar olmadıysan şimdi olursun.” (65)

Beyit, Necmeddîn-i Dâye'nin olup Mirşâdu'l- 'ibâd'da yer almaktadır.²⁶⁶

25 بچّه بَط اگرچه دینه بود آبِ دریاش تا به سینه بود

“Kaz yavrusu, daha dün doğmuş olsa da denizin suyu yine de göğsüne kadar gelir.” (6)

Beyit, Senâî'nin *Ḥadîkatu'l-ḥakîka*'sında yer almaktadır.²⁶⁷

26 بر باد فکنده‌ای بنای همه عمر بر باد کجا بود بنا پاینده؟

“Bütün ömür binasını rüzgâra vermişsin. Rüzgârda bina nasıl ayakta kalabilir?” (112)

Beyit, İbn Sînâ'ya mensuptur.²⁶⁸

27 برخاستن از جان و جهان مشکل نیست مشکل ز سرِ کوی تو برخاستن است

“Candan geçmek ve dünyayı terk etmek zor değildir. Zor olan, senin mahallenin terk etmektir.” (6)

Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'ye ait bir rubâînin ikinci beytidir.²⁶⁹

28 بر مدار از مقامِ مستی پی سر همان جا بنه که خوردی مَی

“Sarhoşluk makamından ayağını çekme. Başını şarap içtiğin yere

²⁶⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefvîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 330.

²⁶⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefvîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 341.

²⁶⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 274.

²⁶⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefvîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 303.

²⁶⁸ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 90.

²⁶⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 165.

koy.”(3)

Beyit, Senâî'nin *Ḥadîkatu'l-ḥakîka*'sında yer almaktadır.²⁷⁰

29 بر مردم چشم گذرت بایستی وز گردش این دل خیرت بایستی
“Göz bebeğime uğraman gerekir, bu gönlün dolaşmasından haberin
olması gerekir.” (129)

Beyit, Mevlânâ'ya ait bir rubaîden alınmıştır.²⁷¹

30 بشنو سخن و پند سنایی و نگه دار کارزد سخن بنده سنایی به شنیدن
“Senâî'nin nasihatini ve sözünü dinle ve hatırında tut. Zira Senâî kulun
sözü dinlemeye değerdir.” (43)

Beyit, bazı farklılıklarla Senâî'ye ait olan bir gazelde yer almaktadır.²⁷²

31 بنواز مرا شها بکن مردمی تا لاف زنم که دیده‌ام خرمی
ای شاه زمان از تو چه گردد کمی کر رحمت تو شاد شود آدمی
“Ey padişahım! Bana lütfet, insanlık yap ki saadet gördüm diye iftihar
edeyim. Ey zamanın padişahı, bir insan senin rahmetinden mesut olursa,
bundan senin neyin azalır?” (99)

Mevlânâ'nın rubaîlerindendir.²⁷³

32 به جنس خویش دارد مرغ پرواز کبوتر با کبوتر باز با باز
“Her kuş, kendi cinsiyle beraber uçar. Güvercin güvercinle, doğan
doğanla.” (22)

Beyit, Nizâmî-i Gencevî'nin *Husrev u Şîrîn* mesnevîsinde yer almaktadır.²⁷⁴

33 به خدایی که عزّش از عظمت در خُم آسمان نمی‌گنجد
که اشارت آرزومندی در بیان بنان نمی‌گنجد
“Allah'a ant olsun ki azametinden dolayı yüceliği göğün küpüne sığmaz.

Özlemimin işaretleri parmaklarımın beyânına sığmaz.” (130)

34 به خدایی که فیض رحمت او در خُم آسمان نمی‌گنجد
که ز هجران و آرزومندی سخنم در دهان نمی‌گنجد
“Allah'a ant olsun ki O'nun rahmetinin feyzi göğün küpüne sığmaz.

Ayrılık ve özleminden dolayı, sözlerim ağızıma sığmaz.” (65)

²⁷⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 300.

²⁷¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 364.

²⁷² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 319.

²⁷³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 340.

²⁷⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 311.

- 35 به خدایی که مُلکش از عظمت در خُم آسمان نمی گنجد
که ز دوری و آرزومندی سخنم در دهان نمی گنجد
“Allah’a ant olsun ki mülkü azametinden göğün küpüne sığmaz. Uzaklık ve özleminden dolayı, sözlerim ağızıma sığmaz.” (103)
Enverî’nin bir gazelinden alınmıştır.²⁷⁵
- 36 بهر کیکی گلیم نتوان سوخت
“Bir pire için kilim yakılamaz.” (53)
Senâî’nin *Hadîkatu’l-ḥaḳîka*’sında yer alan bir beytin ikinci mısrasıdır.²⁷⁶
- 37 بهشت و دوزخت با توست در باطن نگر تا تو سقرا در جگر یابی چنانها در چنان بینی
“Cennetin ve cehennemın sendedir. Bâtınına bak, ta ki cehennemleri ciğerinde bulasın, cennetleri gönlünde göresin.” (137)
Beyit, Senâî’ye aittir.²⁷⁷
- 38 به مال غرّه مباش و به زندگانی شاد که مال آب روانست و زندگانی باد
“Mala aldanma, yaşama sevinme. Zira mal akan su gibidir, yaşamsa rüzgâr gibi.” (91)
- 39 پیشتر آ پیشتر، چند از این بدخویی چون تو منی من توام، چند منی و تویی؟
“Daha yakına gel, daha yakına. Bu kötü huyluluk ne kadar devam edecek? Mademki sen bensin ben de senim, ben olmak sen olmak daha ne kadar sürecek?” (103)
Beyit, Senâî’ye aittir.²⁷⁸
- 40 پیش صرصر چراغ چه فرزد پوستین پیش شیر چون دوزد؟
“Şiddetli rüzgârda kandil nasıl yanabilir? Aslanın yanında kaftan nasıl dikilir?” (86)
Senâî’nin *Hadîkatu’l-ḥaḳîka*’sında yer almaktadır.²⁷⁹
- 41 پیوسته سرت سبز و لب خندان باد پیوسته دل جهان ز تو شادان باد
“Her zaman bahtın açık olsun, dudağın gülsün. Her dâim âlemin gönlü senden neşe bulsun.” (118)
Mevlânâ’ya ait bir rubaînin ilk beytidir.²⁸⁰

²⁷⁵ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 89.

²⁷⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 323-324.

²⁷⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 354.

²⁷⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 343.

²⁷⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 334.

- 42 تا بود چنین بُدهست کارِ عالم راحت پس اُنْدَهست و شادی پس غم
“Var oldukça dünyanın işi böyle olmuştur. Gamin arkasından rahatlık, kederin arkasından sevinç gelir.” (111)
 Beyit, *Kelile ve Dimne*’de yer almaktadır.²⁸¹
- 43 تا تو بر پشتِ سُتوری بارِ او بر جانِ توست
“Merkebin sırtında olduğun sürece onun yükü senin canın üzerindedir.” (60)
 Mısra, *Senâî*’ye aittir.²⁸²
- 44 تا شوی اهلِ ستایش، اهلِ معنی را ستای تا شوی اهلِ نوازش، اهلِ معنی را نواز
“Mânâ ehlini methet ki senâ ehli olasın. Mânâ ehline ihsân eyle ki ihsân ehli olasın.” (89)
 Beyit, *Senâî*’ye aittir.²⁸³
- 45 تا ظنِ نبری که من کَمَت می بینم بی زحمتِ دیده هر دَمَت می بینم
“Sanma ki seni hiç görmüyorum. Gözün zahmeti olmadan her an seni görüyorum.” (115)
 Mevlânâ’ya ait olan bir rubaînin ilk beytidir.²⁸⁴
- 46 تا یکی قومِ بینی از خود پاک با تو بر خاک و برتر از افلاک
“Kendinden daha temiz bir kavim görürsün. Onlar seninle beraber toprak üzerindedirler, ancak göklerden daha yüksektirler.” (19)
- 47 توبه من درست نیست، خموش از من دل شکسته دستِ بدار
“Tövbem düzgün değil benim, sus. Gönlü kırık bu kimseyi terk et.” (136)
 Beyit, Ferîduddîn-i ‘Atţâr’ın bir gazelinde bulunmaktadır.²⁸⁵
- 48 تو خود دانی که من بی تو چگونه تنگ دل باشم مبادا کاندیرین معنی ز روی تو خجل باشم
“Sensiz ne kadar gamlı ve sıkıntılı olduğumu sen zaten bilirsin. Bu sözde senden hayâ etmekten Allah’a sığınırım.” (65)
 Beyit, Aḥmed Behmenyâr’ın neşrettiği Bahâeddîn Muḥammed Bağdâdî’nin *et-Tevessul ile’t-teressul* kitabında aynen geçmektedir. Eski inşâlarda âdet olarak yazılan beyitlerden olduğu anlaşılmaktadır.²⁸⁶

²⁸⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 346.

²⁸¹ Raḥmân Muştâkmîhr, *a.g.e.*, Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 90.

²⁸² Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîḥ: Doktor Gulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 257.

²⁸³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 335.

²⁸⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 346.

²⁸⁵ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, intihâb ve tavzîḥ: Doktor Gulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 380.

- 49 جان می برد به حضرتِ حورانِ گلشنم تن می کشد به خدمتِ گورانِ گلخنم
عیسیست جانِ پاک و خرسست این تنِ پلید پیکارِ خر هماره به عیسی برافکنم
تا لاجرم همی زند این طاسِ روزگار بر سینه زخم های پیایی چو هاونم
“Ruh, beni cennet hurilerinin huzuruna götürüyor. Bedense beni cehennem çukurlarına çekiyor. Temiz ruh Îsâ’dır ve bu kirli bedense eşek. Eşek, her dâim Îsâ ile cenge atıyor beni. Şüphesiz bu dünya kâsesi, havan gibi devamlı göğsüme vuruyor.” (72)
- 50 جاوید شبی باید و خوش مهتابی تا با تو غم تو گویم از هر بابی
“Sana her konuda derdini söylemem için bitmeyen bir gece ve hoş bir mehtap gerekir.” (43, 60, 71)
Senâî’ye ait olan bir rubaînin ikinci beytidir.²⁸⁷
- 51 جرمش همه این که آشنایِ تو شدست
“Bütün suçu senin dostun olması.” (24)
- 52 جهانِ آن به که عاقل تلخ گیرد که شیرین زندگانی تلخ میرد
“Akıllı kimsenin dünyayı acı bilmesi daha iyidir. Zira tatlı yaşam, acı içinde öldürür.” (70)
Beyit, Nizâmî-i Gencevî’nin *Husrev u Şîrîn* mesnevîsinde geçmektedir.²⁸⁸
- 53 جهد کن تا چو مرگ بشتابد بویِ جانت به کویِ او یابد
“Gayret et ki ölüm koşup gelince canının kokusunu onun sokağında bulsun.” (123)
Beyit, Senâî’nin *Hadîkatu’l-hakîka*’sında yer almaktadır.²⁸⁹
- 54 چو دزدی با چراغ آید گزیده تر برد کالا
“Hırsız kandille gelirse malın daha iyisini götürür.” (97)
Senâî’ye ait bir kasidede yer alan bir beytin ikinci mısrasıdır.²⁹⁰
- 55 چو ما را چشمِ باطن بین تباه است کجا دانیم کان گُل یا گیاه است
“Bâtını gören gözümüz kör olduğu için onun gül mü ot mu olduğunu nereden bilelim?” (30)
Nizâmî-i Gencevî’ye aittir.²⁹¹

²⁸⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 273.

²⁸⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 319.

²⁸⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 330.

²⁸⁹ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 95.

²⁹⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 339.

56 چون زبانِ حسد شود نخّاس یوسفی یابی از گزی کرباس
"Kıskançlığın dili köle tüccarı olsa, bir arşın kumaşa Yûsuf gibi bir güzel bulursun."(19)

Beyit, Senâî'nin *Ḥadîkatu'l-ḥaḳîka*'sında yer almaktadır.²⁹²

57 چون که سلطان نه‌ای رعیت باش چون پیمبر نه‌ای ز امت باش
"Mademki sultan değilsin, tebaa ol. Peygamber değilsin, ümmetten ol."(19)

Beyit, Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si ile Senâî'nin *Ḥadîkatu'l-ḥaḳîka*'sında yer alan iki beytin terkiibinden oluşmuştur.²⁹³

58 چه رنگ‌هاست که آن شوخ‌چشم نامیزد که تا مگر دلم از مهر تو بیره‌یزد
 به عزّ خدا کز بلاش نگریم که هیچ تشنه ز آب حیات نگریزد
"Gönlüm senin sevgini bıraksın diye o şuh gözlü ne hileler yapıyor. Allah'ın izzetinin izzetine yemin ederim ki onun belâsından kaçmıyorum. Zira hiçbir susamış kimse âb-ı hayâtta kaçmaz."(136)

Beyitler, Senâî'nin dîvânında yer almaktadır.²⁹⁴

59 حرام دارم با مردمان سخن گفتن و چون حدیث تو آید، سخن دراز کنم
"İnsanlarla konuşmayı haram sayarım. Ancak senin sözün olunca, sözü uzatırım."(91, 103, 104, 129, 135)

Beyit, Mevlânâ'nın bir gazelinde geçmektedir.²⁹⁵

60 خدای بندد کار و خدای بگشاید
"İşe mâni olan da Allah'tır, açan da Allah."(143)

61 خرفروشانه یکی با دگری درجنگد لیک چون درنگری مُتَفِقِ یک کارند
"Eşek satıcıları gibi birbirleriyle mücadele ediyorlar. Ancak iyi bakarsan, aynı işi yaptıklarını görürsün."(4)

Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'nin bir gazelinin yedinci beytidir.²⁹⁶

62 خود را چو دمی ز یارِ محرم یابی در عمرِ نصیبِ خویش آن دم یابی

²⁹¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 315.

²⁹² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 310.

²⁹³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîḥ: Doktor Ğulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, 1393 hş./2014, s. 178.

²⁹⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 353.

²⁹⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 336.

²⁹⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 302.

زنهار که ضایع نکنی آن دم را زیرا که چنان دمی دگر کم یابی
"Kendini bir an sevgiliye yakın bulduğunda, ömründe nasibini o an bulursun. Sakın o anı zâyi etme. Çünkü öyle bir anı bir daha bulamazsın."(3)
 Rubâî, Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'ye aittir.²⁹⁷

63 خود عشق و ضمیرِ دل چه پنهان ماند کز دیده به رخ هزار صاحب‌نظرست
"Aşk ve gönlün içindikiler nasıl gizli kalır? Zira gözden yüze bin gözcü vardır."(12)

Beyit, *Nuzhetu'l-Mecâlis*'de bazı farklılıklarla kaydedilmiş olup söyleyeni bilinmiyor denilmiştir.²⁹⁸

64 خون می‌رود و جراحتش پیدا نیست
"Kan akıyor ancak yarası görünmüyor."(43)
 Mevlânâ'ya ait olan bir rubaînin son mısrasıdır.²⁹⁹

65 دانه که تو گوهر ز خسی بشناسی تو باز سپید از مگسی بشناسی
"Bilirim ki sen inciye çerçöpten ayırt edersin. Beyaz doğanı sinekten ayırt edersin sen."(75)
 Beytin ilk mısrası Mevlânâ'nın bir gazelinden alınmıştır.³⁰⁰

66 در اصل یکی بُدست جان من و تو پیدای من و تو و نهان من و تو
 خامی باشد که گویم آن من و تو برخاست من و تو از میان من و تو
"Aslında benim canım ve senin canın birdir. Gizli olanımız ve açığa vurduğumuz birdir. Benimki ve seninki dersem hamlık olur. İkimiz arasından ben ve sen kalktı."(3)
 Rubâî, Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'nindir.³⁰¹

67 در جهان شاهدی و ما فارغ در قدح جرعه‌ای و ما هشیار
 زین سپس دستِ ما و دامنِ دوست زین سپس گوشِ ما و حلقه یار
 خیز تا ز آب روی بنشانیم باد این خاکِ توده غدار
 ترکنازی کنیم و برشکنیم نفسِ زنگی مزاج را بازار
"Âlemde bir sevgili var ve biz gafletteyiz. Kadehte bir yudum var ve biz"

²⁹⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 301.

²⁹⁸ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 99.

²⁹⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 318-319.

³⁰⁰ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 88.

³⁰¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 301.

uyanık haldeyiz. Bundan sonra elimiz dostun eteğinde. Bundan sonra yârin küpesi bizim kulağımızda. Kalk da bu acımasız toprak yığınlarını yüzümüzle temizleyelim. Hücum edip karanlık nefsin pazarını berbat edelim.”(124)
Senâî’nin kasidelerindendir.³⁰²

68 در صورت اگرچه بر زمین است معنیش به چرخ هفتمین است
“Zâhiren yerde olsa da, mânâda yedinci kat göktedir.”(19)

69 درویشان را عار بُود محشمی بر خاطرشان بار بُود محشمی
“Büyükleme, dervişler için utançtır. Büyükleme, gönüllerinde yüküdür.”(42)

Mevlânâ’ya ait olan bir rubaînin ilk beytidir.³⁰³

70 دلا تا کی در این زندان فریبِ این و آن بینی یکی زین چاهِ ظلمانی برون شو تا جهان بینی
“Ey gönül, bu hapiste ne zamana kadar ona buna aldanacaksın? Bu karanlık çukurdan bir dışarı çık da cihanı göresin.”(38)
Senâî’nin bir kasidesinin matla’ beytidir.³⁰⁴

71 دیر آمدی و زود برفتی ز بَرَم دیر آمدن و زود شدن کارِ گُل است
“Geç geldin ve çabuk gittin yanımdan. Geç gelip çabuk gitmek gülün işidir.”(49)

Beytin mazmununa benzer bir beyit, Mevlânâ’nın bir gazelinde geçmektedir.³⁰⁵

72 راحتش بادا کزو مر خلق را راحت بُود نیست ممکن خلق را راحت مگر از روح پاک
صد هزاران دیگِ حلوا پخته آن لُطْفُ الْفَعَالِ صد هزاران جامِ باده برده زو اندوهناک
“Halkın, sayesinde rahat ettiği kimse huzurda olsun. Temiz ruhtan başkasından halka rahatlık gelmesi mümkün değildir. Ameli güzel kimse yüz binlerce tencere helva pişirmiş. Gamlı kimse de yüz binlerce şarap kadehini ondan almış.”(106)

73 روزی دو سه کاندترین جهانی زنده حیف است دلا اگر به جانی زنده
بی‌عشق مباش تا نباشی مرده در عشق بمیر تا بمانی زنده
“Bu dünyada iki üç gün diri olacaksın. Ey gönül, eğer ruh ile diri olursan yazıklar olsun. Aşksız olma ta ki ölü olmayasın. Âşık olarak öl ki hep

³⁰² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 350.

³⁰³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 318.

³⁰⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfik Subhânî, 1395 hş./2016, s. 317.

³⁰⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 227.

diri kalasın.”(21)

Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî’nin dîvânında yer alan bir rubâîdir. *Nuzhetu ’l-Mecâlis*’de ise Şeyh Aḥmed Ġazzâlî ismiyle kaydedilmiştir.³⁰⁶

74 زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنی ست می باید داد
“Ecel, verilenleri almadan verilebilecek her nimeti vermek gerekir.”(19,
20, 21, 24, 53, 91, 124)

75 زین حال چو بشنود عدو شاد شود از بهر خدا چو شادی اوست مکن
“Bu durumu düşman işitirse sevinir. Madem onun sevineceği şeydir,
Allah için bunu yapma.”(70)
Osmân Merâğâî’ye ait bir rubaînin ikinci beytidir.³⁰⁷

76 سخن کان از سر اندیشه ناید نبشتن را و گفتن را نشاید
“Düşünmeden söylenen söz, yazmaya ve söylemeye layık değildir.”(61)
Beyit, Nizâmî-i Gencevî’nin *Husrev u Şîrîn* mesnevîsindendir.³⁰⁸

77 سلامت کنم زانکه در خاطری گر از چشم دوری، به دل حاضری
“Sana selâm ederim, çünkü hatırımdasın. Gözden ırak olsan da
gönlümdesin.”(123)

78 سلامت کنم زانکه در خاطری گر از چشم دوری، به دل حاضری
ایا غائب از چشم و حاضر به دل سَلَامٌ عَلَی الْعَائِبِ الْحَاضِرِ
“Sana selâm ederim, çünkü hatırımdasın. Gözden ırak olsan da
gönlümdesin. Ey gözden uzak olup, gönülde hâzır olan! Hâzır olan gâibe selâm
olsun.”(102)

79 صبح سعادت به جهان بردمید مُلْکِ سلیمان به سلیمان رسید
“Âleme saadet sabahı doğdu. Süleymân’ın mülkü Süleymân’a
erişti.”(120)

80 صبر با عشق بس نمی آید عقل فریادرس نمی آید
“Sabır, aşkla uyuşmuyor. Akıl, imdâda yetişmiyor.”(101)

Beyit, *Maḳâlât-ı Şems-i Tebrîzî*’de ve *Sindbâd-nâme*’de geçmektedir.³⁰⁹

81 طین کزو داشت دیو ملعون ننگ تو گرفتی چو دینش اندر چنگ

³⁰⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 310-311.

³⁰⁷ Raḥmân Muştâḳmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 96.

³⁰⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 327.

³⁰⁹ Raḥmân Muştâḳmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 91-92.

آن که او کوک و کوکنار خُورد کی غم بوسه و کنار خُورد
“Melun şeytanın ar ettiği çamura sen din gibi sıkı sıkıya yapıştın. Marul
ve haşhaş yiyen kimse ne vakit buse ve kucak derdinde olur?”(21)

İki beyit, Senâî'nin *Ḥadîkatu'l-ḥaḳîka*'sında iki ayrı yerde geçmektedir.³¹⁰

82 عطار بگفت آنچه دانست باقی همه بر شنود دارد
“Attâr, bildiklerini söyledi. Geri kalanların hepsi işitmektedir.”(37)

Beyit, Ferîduddîn-i 'Aṭṭâr'a aittir.³¹¹

83 فرقت میان عشق کز جان خیزد با آنکه به ریسمانش بر خود بندی
“İple kendine bağladığın aşk ile candan kopup gelen aşk arasında fark
vardır.”(3)

Beyit, Nuzhetu'l-Mecâlîs'de hicrî 6. yüzyıl şâirlerinden Râziyyeddîn-i Nîşâbûrî'ye ait
olduğu belirtilen bir rubâînin ikinci beytidir.³¹²

84 فریدون فرخ فرشته نبود به مشک و به عنبر سرشته نبود
به داد و دهش یافت آن نیکوی تو داد و دهش کن فریدون توی
“Mübarek Feridun melek değildi. Misk ve amberle yaratılmış değildi.

Bağış ve ihsânla buldu o iyiliği. Sen de onun gibi lütuf ve ihsân eyle de Feridun
olasın.”(122)

Beyitler, Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sindendir.³¹³

85 فصلیست چو وصل دوست، فرخنده شده وز مردن تن چراغ دل زنده شده
“Dosta kavuşmak gibi mübarek olmuş bir mevsimdir. Bedenin ölmesiyle
gönül kandili dirilmiştir.”(130)

Mevlânâ'ya ait bir rubâînin ilk beytidir.³¹⁴

86 قلم اینجا رسید سر بشکست مرغ اینجا رسید پر بشکست
“Kalem buraya geldi ucu kırıldı, kuş buraya erişti kanadı kırıldı.”(129)

Beytin ilk mısrası Ḥâkânî-i Şîrvânî'nin dîvânında yer almaktadır.³¹⁵

87 کسی کو را بُود در طبع سستی نخواهد هیچ کس را تندرستی
“Tabiatında zaîfiyet olan kimse, hiç kimsenin esenliğini istemez.”(19)

³¹⁰ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 310.

³¹¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 317.

³¹² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 156.

³¹³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 349.

³¹⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 351.

³¹⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 332.

Beyit, Nizâmî-i Gencevî'nin *Husrev u Şîrîn* mesnevîsinde yer almaktadır.³¹⁶

88 کو دیده که گوهر ز خسی بشناسد یا باز سپید از مگسی بشناسد
“İnciyi çerçöpten ayırt edecek göz nerede? Veya beyaz doğanı sinekten
ayırarak göz nerede?”(22)

Beytin ilk mısrası Mevlânâ'nın bir gazelinden alınmıştır.³¹⁷

89 که چنین گفته‌اند هشیاران خانه را یار و راه را یاران
“Zira akıl sahipleri böyle söylediler: ‘Ev için eş, yol için dost
gerek’.”(132)

Beyit, Senâî'nin *Hadîkatu'l-ḥakîka*'sında yer almaktadır.³¹⁸

90 گر آب دهی، نهاله تو کاشته‌ای ور پست کنی، همش تو افراشته‌ای
“Eğer su verirsen, fidanı sen ekmiştin. Eğer alçaltırsan, onu yükselten
de sendin.”(22, 98)

Beyit, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye ait olan bir rubâînin ilk beytidir.³¹⁹

91 گر بمانیم زنده، بردوزیم دامنی کر فراق چاک شدست
ور نمانیم، عذر ما بپذیر ای بسا آرزو که خاک شدست
“Eğer yaşarsak ayrılıktan parçalanmış eteği dikeriz, eğer ölürsek
özrümüzü kabul et. Nice arzular toprak olmuştur.”(103)

Beyitler, hicrî altıncı yüzyıl şâirlerinden Faḥreddîn Dihîrî'ye aittir.³²⁰

92 گر توانی ای صبا بگذر شبی بر کوی او ور گذر یابی، بیر از من پیامی سوی او
ور دلم را بینی آنجا، گو حرامت باد وصل من چنین مَهْجور و تو پیوسته هم‌زانوی او
“Ey sabâ rüzgârı, yapabilirsen bir gece dostun sokağına uğra.

Uğrarsan, ona benden bir haber götür. Gönlümü orada görürsen de ki: ‘Vuslat
sana haram olsun. Ben böyle ayrı düşmüşüm, sense her zaman onunla diz
dizesin’.”(103)

Beyitler, bazı farklılıklarla Şerefeddîn İsfahânî'nin bir gazelinde yer almaktadır.³²¹

93 گر جمله جهان با تو دگرگونه شود تو بر ره خود باش و دگرگونه مشو
“Eğer bütün âlem senin aleyhinde değişse de sen kendi yolunda git ve

³¹⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 310.

³¹⁷ Raḥmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 88.

³¹⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 352.

³¹⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 311.

³²⁰ Raḥmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 93.

³²¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîḥ: Doktor Gulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 325.

değişme.”(67)

Beyit, bazı farklılıklarla Bahâeddîn Muhammed bin Mueyyed-i Bağdâdî'nin telif ettiği et-Tevessul ile 't-teressul'de geçmektedir.³²²

94 گر چو شاهان بر سریر تخت نتوانی نشست همچو فراشان طنابِ خیمه شاهی بگیر
“Padişahlar gibi taht üzerinde oturamasan da çadırlarını kuranlar gibi padişahın çadırının ipini tut.”(19)

95 گر دلم را بینی آنجا گو حرامت باد وصل من چنین مهجور و تو پیوسته هم‌زانوی او
“Gönlümü orada görürsen de ki: ‘Vuslat sana haram olsun. Ben böyle ayrı düşmüşüm, sense her zaman onunla diz dizesin’.”(115)

96 گر شش جهت بسته شود، پاک مدار کز قعرِ نهادت سوی جانان راهی ست
“Altı cihetin kapalı da olsa korkma. Zira kalbinden sevgiliye giden bir yol vardır.”(43)

Mevlânâ'ya ait olan bir rubaînin ikinci beytidir.³²³

97 گر شُکر شوم، شُکرِ تو نتوانم گفت ور عذرِ شوم، عذرِ تو نتوانم خواست
“Şükür olsam, layıkıyla senin şükürünü söyleyemem. Özür olsam, gereği gibi senden özür dileyemem.”(79)

98 گرفتم درد را مرهم نداری بده عشوه دروغی هم نداری؟
“Diyelim ki derdimize merhemin yoktur. Bari yalandan cilvelen, bu da mı sende yok?”(24)

Lafızları açısından Enverî'nin dîvânında bulunan bir beytle benzerliği vardır.³²⁴

99 گلِ خندان که نخندد چه کند؟ عَلم از مُشک نبندد چه کند؟
“Gülen gül gülmez de ne yapar? Miskin kokusu yayılmaz da ne yapar?”(79)

Mevlânâ'ya ait olan bir gazelin matla' beytidir.³²⁵

100 گویند که روزنی‌ست از دل سوی دل روزن چه بود که نیز دیوار نماند
“Kalpten kalbe pencere vardır, derler. Pencere ne ki, duvar da kalmadı.”(104)

Mevlânâ'ya ait olan bir rubaînin ikinci beytidir.³²⁶

³²² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 278.

³²³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefvîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 318.

³²⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 190.

³²⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefvîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 333.

³²⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 330.

101 لطفِ تو تنگِ شکرِ طعنه خلاقان مگس قیمتِ تنگِ شکر کی شکند از مگس؟
“Senin ihsânın şeker yükü, insanların kötölemesi ise sinek gibidir. Sinek yüzünden şeker yükünün kıymeti eksilmez.”(129)

102 مادرِ موسی‌ام که از شاهم شیرِ فرزند را بها خواهم
“Mûsâ'nın annesiyim. Padişahımdan oğlumun sütünün bedelini istiyorum.”(5)

Beyit, Senâî'nin *Hadîkatu'l-hakîka*'sında yer almaktadır.³²⁷

103 مدار ای روح هیچ انده که یار از تو جدا ماند رَسَن گرچه دراز آید، گذر دارد به چنبر بر
“Dost senden ayrı kalacak diye hiç üzülme, ey ruhum. İp ne kadar uzun olsa da halkadan geçer.”(103)

Beyit, hicrî dördüncü yüzyıl şâirlerinden Râbi'a bint-i Ka'b-i Kuzdârî-i Belhî'ye aittir.³²⁸

104 مردان سفر کنند در آفاق همچو دل نی بسته منازل و پالان و اشرند
“Allah erleri, tıpkı gönül gibi, konaklara, palana ve deveye bağlı olmaksızın ufuklarda yolculuk ederler.”(137)

Beyit, Mevlânâ'nın bir tercî-i bendinde geçmektedir.³²⁹

105 مرغی که خبر ندارد از آبِ زلال مَنقَر در آبِ شور دارد همه سال
“Berrak ve tatlı sudan haberi olmayan kuş, bütün sene gagasını tuzlu suya daldırır.”(61)

Beyit, 'Ayn'ul-Kuzât el-Hemedânî'nin mektuplarında geçmektedir. Ayrıca 'Azîz Neseî'nin *Zübdetu'l-hakâyık*'ında da yer almaktadır.³³⁰ *Mesnevî*'de de aynı mazmunda beyitler vardır.³³¹

106 مستان سلامت می کنند

“Sarhoşlar selâm ediyorlar.”(3)

107 معشوق به سامان شد تا باد چنین بادا کُفرش همه ایمان شد تا باد چنین بادا
 مُلکی که پریشان شد، از شومی شیطان شد باز آن سلیمان شد تا باد چنین بادا
“Sevgili rahata erdi, dâimâ böyle olsun. Küfrü imân oldu, dâimâ böyle olsun. Perişan olan saltanat şeytanın uğursuzluğundan dolayı böyle oldu. Şimdi

³²⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 303.

³²⁸ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 93.

³²⁹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 354.

³³⁰ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 88.

³³¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîh: Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil, 1393 hş./2014, s. 261.

ise yine Süleyman'ın oldu, dâimâ böyle olsun.”(8)

Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'ye ait olan bir gazelin iki beytidir.³³²

108 مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد
“Âlemden maksat Âdem'dir. Âdem'den maksat ise o andır.”(60, 131, 145)

109 مُلْكِ عالم سر به سر جز دردسر نارد به سر ای سبکسر دردسر چندین منه بر فرق سر
آفتاب و ماه اگر تاجی کنی بر سر نهی سر به خشتی بر نهی آخر چو عمر آید به سر
“Dünya malı sadece baş ağrısına sebep olur. Ey ahmak kimse, başına bu kadar baş ağrısı yükleme. Güneş ve ayı taç yapıp başına koysan, ömür sona erince, âkıbet başını bir kerpice koyacaksın.”(21)

110 مُلْکی که پریشان شد، از شومی شیطان شد باز آن سلیمان شد تا باد چنین بادا
“Perişan olan saltanat şeytanın uğursuzluğundan dolayı böyle oldu.
Şimdi ise yine Süleyman'ın oldu, dâimâ böyle olsun.”(137)
Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'ye ait olan bir gazelin ikinci beytidir.³³³

111 من از جهولی کردم، چنان سزید از من تو خود کریمی، آن کن که از کریم سزد
“Ben cahillikten yaptım, bana layık olan böylesidir. Sen kerîmsin.
Kerem sahibine layık olanı yap.”(119)

112 من بد کنم و تو بد مکافات کنی پس فرق میان من و تو چیست بگو
“Ben kötülük yapıyorum, sen de kötülükle karşılık veriyorsun. Öyleyse seninle benim aramızda fark ne söyle.”(7)

Beyit, meşhur bir rivayete göre Ömer Hayyâm'a nisbet edilen bir rubâînin ikinci beytidir. Mevlânâ'nın dîvânında yer alan bir rubaîde de geçmektedir.³³⁴

113 من بنده آن کسم که بی‌ماش خوش است جفتِ غم آن کسم که تنه‌اش خوش است
گویند وفاهش چه لذّت دارد زانم خبری نیست جفاهش خوش است
“Bizim varlığımız olmaksızın hali hoş olan kimsenin bendesiyim ben.
Yalnızken de hoş olan kimsenin gamının dostuyum ben. Vefâlarının ne lezzeti vardır, derler. Bunu bilmem, ancak cefâları hoştur.”(130)

Mevlânâ'nın rubaîlerindendir.³³⁵

³³² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 306.

³³³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 354.

³³⁴ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 304.

³³⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 351.

114 من خود دانم کر تو خطایی ناید لیکن دل عاشقان بدانیش بود
 “Senden bir hata zuhura gelmeyeceğini ben biliyorum. Ancak âşıkların
 gönlü kötümser olur.” (6, 101)

Beyit, *Nuzhetu'l-Mecâlis*'de Eşireddîn-i Ahsîketî'ye ait olduğu kaydedilen bir rubâî'nin ikinci beytidir.³³⁶

115 من سیر نمی‌شوم ز لب تر کردن الا که مرا درافکنی در جویت
 “Beni ırmağına atmadıkça dudağımı ıslatmakla doymam ben.” (103)
 Mevlânâ'ya ait olan bir rubaînin ikinci beytidir.³³⁷

116 من و تو کرد آدمی را دو بی من و تو، تو من بدی من تو
 کی بود ما ز ما جدا مانده من و تو رفته و خدا مانده
 “Ben ve sen bir insanı iki yaptık. Ben ve sen olmaksızın sen bendin, ben
 de sen. Ne vakit biz bizden ayrı kalıp ben ve sen gidip sadece Allah
 kalacak?” (71, 103)
 Beyitler, Senâî'nin *Ḥadîkatu'l-ḥaḳîka*'sında yer almaktadır.³³⁸

117 من یک جانم که صد هزارست تنم چه جان و چه تن؟ که هر دو هم خویشتم
 “Ben bir canım, bedenim yüz bin. Ne canı, ne bedeni? Her ikisi de
 benim.” (84)
 Mevlânâ'nın bir rubaîsinin ilk beytidir.³³⁹

118 می‌آیم پیش تو ولی پنهانی این جنس بود زیارت روحانی
 “Senin yanına geliyorum ama gizlice. Bu şekilde olur ruhun
 ziyareti.” (45)

119 نومید مشو، امید می‌دار ای دل در غیب عجایب است بسیار ای دل
 “Ümitsiz olma, ümitvar ol, ey gönül. Gayb âleminde nice şaşırtıcı şeyler
 var, ey gönül.” (103)
 Mevlânâ'ya ait olan bir rubaînin ilk beytidir.³⁴⁰

120 هر تخم که کاشتی بروید این تخم بکار تا توانی
 “Toprağa attığın her tane yeşerir. Gücün yettiğince bu taneyi ek.” (138)

³³⁶ Raḥmân Muştâkmîhr, *a.g.e.*, Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 91.

³³⁷ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 342.

³³⁸ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 330.

³³⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 334.

³⁴⁰ Raḥmân Muştâkmîhr, *a.g.e.*, Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 98.

121 هرچند که یارانِ نُوتِ محتشم‌اند یارانِ قدیم را فراموش مکن
“Yeni arkadaşların ne kadar büyük olsa da eski arkadaşlarını da
unutma.”(7)

122 هرچه دشواریست بر تو هم ز باد و بودِ توست و نه عمر آسان گذارد مردمِ آسان‌گذار
“Sana zor gelen şeyler yine senin varlığından kaynaklanır. Yoksa
hoşgörülü insanların ömrü sıkıntısız geçer.”(118)
Beyit, Senâî’ye aittir.³⁴¹

123 هرکه از نسبِ بلند زاید او را سخنِ بلند باید
“Kim yüce bir neseple doğmuşsa ona ulu sözler söylemek gerekir.”(78)
Beyit, Nizâmî-i Gencevî’nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinde geçmektedir.³⁴²

124 هرکه را اسرارِ عشق آموختند مر دهانش را ز گفتن دوختند
“Kime aşkın esrarını öğretilerse ağzını diktiler, söylemekten men
ettiler.”(92)
Beyit, Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde bulunmaktadır.³⁴³

125 هرکه ما را کند به نیکی یاد یادش اندر جهان به نیکی باد
“Kim bizi iyilikle yâd ederse, âlemde iyilikle anılsın.”(122)
İlk mısrası Senâî’nin *Ḥadîkatu’l-ḥaḳîka*’sında yer almaktadır.³⁴⁴ Beyit, *Fîhî Mâ Fîh*’de
de geçmektedir.³⁴⁵

126 همان خدای که ما را طریقِ هجر نمود امید دارم کآسان کند طریقِ وصال
“Bize ayrılık yolunu gösteren Allah’ın kavuşma yolunu
kolaylaştıracığını ümit ederim.”(3, 49, 103)
Beyit, küçük farklılıklarla Bahâeddîn Muhammed bin Mueyyed-i Bağdâdî’nin telif
ettiği *et-Teveessul ile’t-teressul*’de geçmektedir.³⁴⁶

127 همت از آنجا که نظرها کند خوار مدارش که اثرها کند
“Nazarlar ettiği yerden gelen himmeti küçük görme. Zira nice tesirleri
vardır.”(29)
Nizâmî-i Gencevî’nin *Maḥzenu’l-esrâr* mesnevîsinde yer almaktadır.³⁴⁷

³⁴¹ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 347.

³⁴² Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 333.

³⁴³ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 337.

³⁴⁴ Rahmân Muştâkmîhr, a.g.e., Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 90.

³⁴⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taṣḥîḥ: Tevfîk Subḥânî, 1395 hş./2016, s. 349.

³⁴⁶ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., intihâb ve tavzîḥ: Doktor Gulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil, 1393 hş./2014, s. 153-154.

همیشه شب، شب است و روز، روز است درختِ گُل، گُل است و یوز، یوز است
هر آن کو موزه‌دوی پیشه گیرد به هر شهری که باشد موزه‌دوزست

“Her zaman gece, gecedir; gündüz, gündüzdür. Gül ağacı güldür; çita, çitadır. Sanatı ayakkabı dikmek olan kimse, hangi şehre gitse yine ayakkabıcıdır.”(49)

یا تشنه چو اعرابی در چَه فکند دَلوی در دَلو نگارینی چون تَنگِ شَکر یابد
یا موسی آتش‌جو کآرد به درختی رو آید که بَرَد آتش صد صبح و سحر یابد
یا همچو سلیمانی بشکافد ماهی را اندر شکم ماهی آن خاتم زر یابد

“Ya susuz bedevî gibi kuyuya kova sarkıtır, kovada şeker yükü gibi güzel yüzlü bir sevgili bulur. Ya ateş arayan Mûsâ gibi bir ağaca yönelir, ateş almaya gelir, yüz sabah ve seher bulur. Ya da Süleymân gibi balığı yarar, balığın karnında altın yüzük bulur.”(8)

Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî’ye ait olan bir gazelin üç beytidir.³⁴⁸

³⁴⁷ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 315.

³⁴⁸ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. 306.

İKİNCİ BÖLÜM
MEKTÛBÂT'IN YAZMA NÜSHALARI

Yaptığımız kütüphane taraması sonucunda, Mektûbât'ın, dokuzu Türkiye kütüphanelerinde, biri İran'da olmak üzere bilinen on yazma nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalar, en eski istinsâh tarihlerine göre sıralanarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Bulunduğu Kütüphane	Yer Numarası	Rumuz
Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar	79	K
İran Kum Mar'aşî Necefî Kütüphanesi	13895	M
Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Kitapları	1055	S
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları	42	İ
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları	28	İ28
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları	703	İ703
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları	1286	İ1286
Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü	597	H
Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi Bölümü	748	L
Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar	2112	M2112

2.1 Yazma Nüshalarının Tavsifi

2.1.1 Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar, No: 79 (K)

İstinsâh tarihi: Hicrî Rebî'ulâhir 753 (mîlâdî Mayıs 1352) tarihinden önce yazılmıştır.

Müstensih: Belli değil

Cilt – Yazı Ebadı: 255 x 180; 220x140 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 63^b - 89^a arasındaki varaklar. Birçok sahifesi 32 satır, bazılarında 31, 33 veya daha fazla satır vardır.

Yazı Çeşidi: Selçuk devri neshi

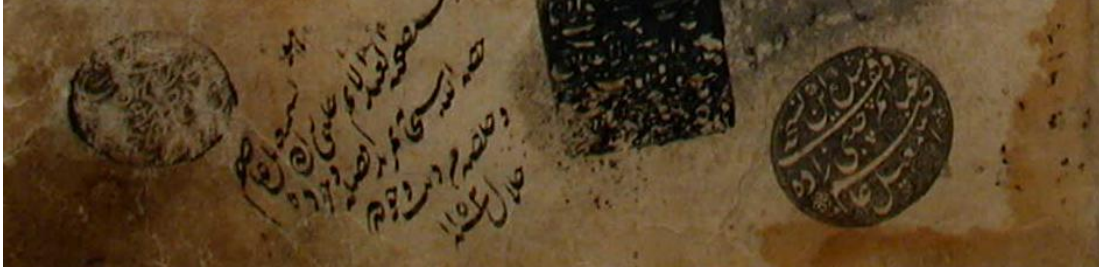
Ferâg kaydı: Yoktur

Fizikî özellikleri:

Mukavva ciltli, siyah renkli bez kaplı, sırtı meşin. Kâğıdı filigransız, kalın, az aharlı, koyu samanî renkte. Metin alanı cetvelsizdir. Nüsha, 177 varaktan oluşan bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Mecmuanın tamamı tek bir müstensihin hattıyla yazılmıştır. Yazı karakteri Selçuklu dönemi üslubunu taşımaktadır. Başlıklar, bölüm başları, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerle önemli kısımlar kırmızıyla yazılmıştır. Mektup başlarına numara konulmuştur.

Birçok yerde metinde unutulmuş kelimeler sayfa kenarında yazılmıştır. Örneğin 64^a sayfasında “إِيَّامُ مُفَارَقَتِ صُورَتِ أَنْ فَرَزَنْدَ” ifadesinde, “صورت” lafzı atlanmış, bulunması gereken yere işaret konarak aynı satırın kenarında yazılmıştır. Bazı yerlerde hatalı yazılan kelimelerin yanına doğrusu yazılarak düzeltilmiştir. Mesela 66^a sayfasında “وَمِنْ” ifadesinde geçen “الْفَضْلِ” kelimesinin yerine hatayla “الخير” yazılmış, yanlış yazılan kelimenin altında doğrusu kaydedilmiştir. Birçok sayfada ilgili yerin başka nüshalarla karşılaştırıldığını ve doğru olduğunu gösteren “صح” (şah) kelimesi yer almaktadır. Ayrıca mektuplarda geçen bazı kelimelerin altında veya kenarda Farsça olarak mânâları yazılmış veya kelimelerle ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır. Örneğin 64^a sayfasında “كَانَتْظَارِ الرَّبَّاءِ لِأَمْطَارِ السَّمَاءِ” ifadesinde “الرَّبَّاءِ” kelimesi için bulunduğu satırın kenarında “جمع رَبَّوَه” açıklaması vardır. 64^b sayfasında ise “امروز در حواله و جباله آن” ifadesinde “در قید” olarak verilmiştir. Aynı sayfada “لَأَنَّكَ نَاصِحٌ لَا مُنْتَصِحٌ” ifadesinde geçen “مُنْتَصِحٌ” kelimesinin altında mânâsı “نصیحت گیرنده” olarak yazılmıştır. Bazı ifadelerde ise sırası yanlış yazılan kelimeler üzerine işaret konularak kelimelerin yer değiştireceğine işaret edilmiştir.

İlk sayfada Muhammed Sa'îd Hemdem Çelebî'ye ait olduğunu gösterir temellük kaydı vardır. Aynı sayfada h. 1152 (m. 1739) tarihli temellük kaydında Çelebizâde İsmâ'îl 'Âşım'a ait olduğu yazılmıştır. Bu yazının altında güzel bir talikle vakıf mührü bulunmaktadır. Mühürde “Bu nüsha, günahkâr kul Çelebizâde İsmâ'îl 'Âşım tarafından vakfedilmiştir” ifadesi yazılmıştır:

«این نسخه وقف شده عبد آثم چلبی زاده اسمعیل عاصم.»

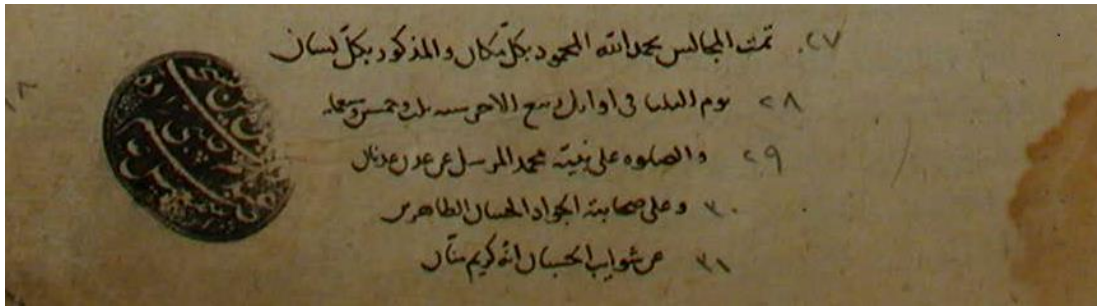
Mecmuada yer alan eserler şunlardır:

Varak aralığı	Eser Adı
1 ^b – 17 ^b	<i>Ma'ârif</i> 'ten bir bölüm, Sultânü'l-'ulemâ Bahâeddîn Veled
18 ^b – 62 ^a	<i>Fîhi mâ fîh</i> , Mevlânâ Celâleddîn Muhammed
62 ^b – 89 ^a	<i>Mektûbât</i> , Mevlânâ Celâleddîn Muhammed
89 ^b – 107 ^a	<i>Mecâlis-i Seb'a</i> , Mevlânâ Celâleddîn Muhammed
107 ^b – 110 ^a	<i>Ba'z-ı Sohenân-ı Mevlânâ Celâleddîn Muhammed</i>
110 ^b – 154 ^b	<i>Maqâlât</i> , Seyyid Burhâneddîn
155 ^b – 173 ^a	Şems-i Tebrîzî'nin <i>Maqâlât</i> 'ından bir bölüm
174 ^a – 177 ^b	Sultânü'l-'ulemâ Bahâeddîn Veled'in <i>Maqâlât</i> 'ından bir bölüm

Mektûbât, yazmanın 62^b - 89^a yaprakları arasında yer almaktadır. Toplam 144 mektup içeren nüshada 67^b'den sonra birkaç sayfa düşmüştür. Elde mevcut olan yapraklarda, 111 mektubun tamamı ile birlikte 20. ve 53. mektupların bir kısmı yer almaktadır. Mecmûanın sonu eksik olduğundan müstensihi belli değildir.

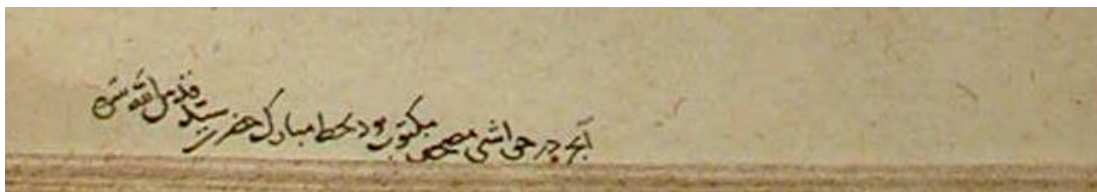
Mecâlis-i seb'a'nın son sayfasının yer aldığı 107^a sayfasının sonunda yazılı ketebede bu bölümün h. 753 (m. 1352) yılı Rebûlâhir ayının başlarında Salı günü tamamlandığı yazılıdır. Buna göre Mektûbât, mecmûada Mecâlis-i seb'a'dan daha önce

yer aldığına göre mektupların bu tarihten de önceki bir tarihte yazıldığı ortaya çıkmaktadır. İlgili ketebe şöyledir:

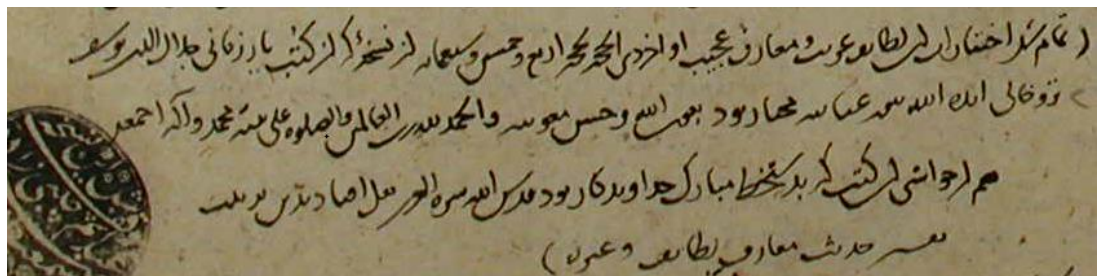
«تَمَّتِ الْمَجَالِسُ بِحَمْدِ اللَّهِ الْمَحْمُودِ بِكُلِّ مَكَانٍ وَ الْمَذْكُورِ بِكُلِّ لِسَانٍ يَوْمَ الثَّلَاثِ فِي أَوَّلِ رَبِيعِ الْآخِرِ سَنَةِ ثَلَاثٍ وَ خَمْسِينَ وَ سَبْعَةِ مِائَةٍ. وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ الْمُرْسَلِ عَنْ عَدَنَانَ وَ عَلَى صَحَابَتِهِ الْجَوَادِ الْحَسَنِ الطَّاهِرِينَ عَنْ شَوَائِبِ الْحَسَنَانِ، إِنَّهُ كَرِيمٌ مَنَّانٌ.»

Seyyid Burhâneddîn'in *Maḳâlât*'ının yer aldığı 116^a sayfasının kenarında, mushafın haşiyelerinde yazılanların Seyyid Burhaneddîn'in mübarek el yazısıyla yazılmış olduğu kayıtlıdır:

«آنچه در حواشی مصحف مکتوب بود به خطِ مبارکِ حضرتِ سید - قَدَّسَ اللَّهُ سِرَّهُ.»

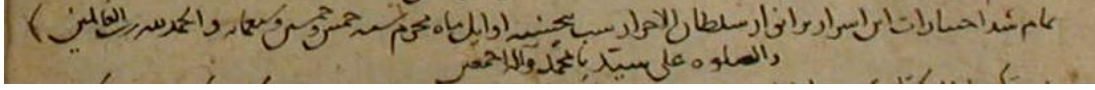
Mecmûanın Şems-i Tebrîzî'nin *Maḳâlât*'ından bir bölüm içeren 173^a sayfasında, müstensihin eseri h. 754 (m. 1354) yılının Zilhicce ayının sonlarında Celâleddîn Yûsuf isimli arkadaşına ait kitapların arasındaki bir nüshadan istinsâh ettiği ve nüshanın haşiyelerindeki yazıların Mevlânâ'nın bizzat el yazısı ile yazıldığı kayıtlıdır:

«تمام شد اختیاراتِ این لطایفِ غریب و معارفِ عجیبِ اواخرِ ذی الحجه لِحجه اربع و خمسين و سَبْعَةِ مِائَةٍ از نسخه‌ای که از کتبِ یارِ زمانی جلال‌الدین یوسف تروخالی - اَیَّدَهُ اللَّهُ بُنُورِ عِنَايَتِهِ - مختار بود بِعَوْنِ اللَّهِ وَ حُسْنِ مَعُونَتِهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ. هم از حواشی آن

کتب که به دست خطِ مبارکِ خداوندگار بود - قَدَسَ اللّٰهُ سِرَّهُ الْعَزِيزَ - نقل افتاد بدین ترتیب: تفسیر، حدیث، معارف، لطائف و غیره.»

177^b sayfasının sonlarında Sultân'ül-'ulemâ'nın *Maḳâlât*'ının yer aldığı bölümün h. 755 (m. 1354) senesinin Muharrem ayının başlarında Perşembe günü tamamlandığı yazılmıştır:

«تمام شد اختیارات این اسرار پر انوار سلطان الأحرار، شبِ پنجشنبه اوایل ماهِ محرم سنّةِ خمسٍ و خمّسین و سبعة مائة، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ.»

Bölüm sonlarında yazılan bu ketebelere göre mecmûa, h. 753 (m. 1352) senesinden önce başlanıp, h. 755 (m. 1354) senesinde bitirilmiştir. Bu durum mecmûanın Mevlânâ'nın vefatından yaklaşık 80 sene sonra yazıldığını göstermektedir. Ancak yukarıda bildirildiği gibi müstensih, Seyyid Burhâneddîn'in ve Mevlânâ'nın el yazılarını bulmuş ve mecmûayı yazmıştır. Gölpınarlı, nüshanın içindeki eserlerin asıllarından veya asıllarından yazılmış başka nüshalardan istinsâh edilmiş olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca sayfa kenarlarında metinde unutulmuş yerlerin yazılmış olması, yanlış yazılan yerlerin düzeltilmesi ve birçok sayfada ilgili yerin başka nüshalarla karşılaştırıldığını ve doğru olduğunu gösteren “صح” (şah) kelimesinin yer alması bunu doğrulamaktadır. Diğer Mektûbât nüshalarıyla karşılaştırdığımızda ise mevcut nüshalar arasında yazım hatalarının en az olduğu nüsha olduğu görülmektedir. Gölpınarlı da tercümesinde bu nüshayı esas nüsha olarak aldığını önsözünde zikretmektedir.³⁴⁹

Başı (62^b):

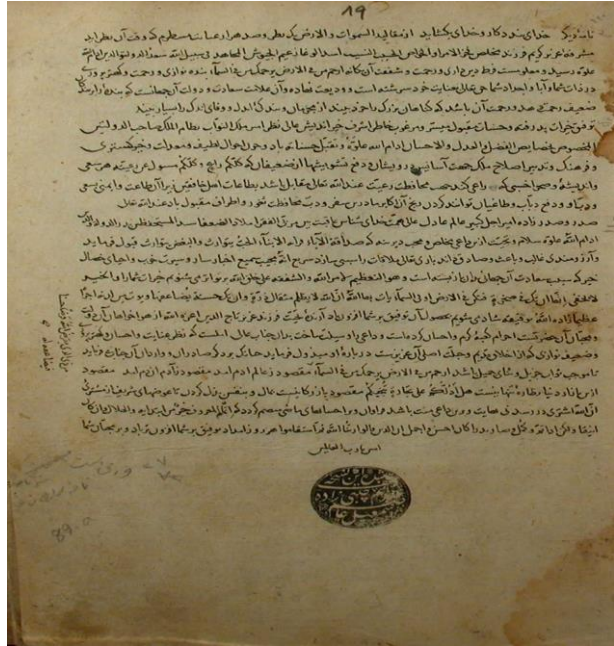
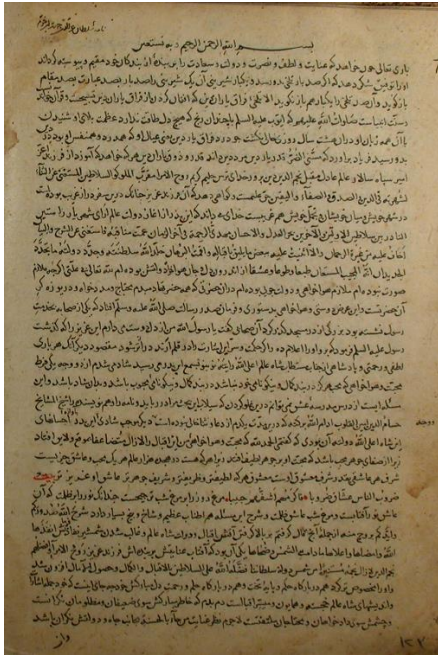
بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين

باری تعالی چون خواهد که عنایت و لطف و نصرت و دولت و سعادت را بر بنده‌ای از بندگان خود مقیم و پیوسته گرداند او را توفیق شکر دهد که...

Sonu (89^a):

هر روز امداد توفیق بر شما افزون تر باد و بر محبان شما آمین یا رب العالمین

³⁴⁹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XXII; Mevlânâ Celâleddîn, *Fîhi Mâ Fîh*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya, 2001, s. XVII-XIX; Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. VII; Mehmet Önder, *Mevlânâ Bibliyografyası*, II, Ankara, 1973, s. 255.

Mevlânâ Müzesi, 79 - 62^b

Mevlânâ Müzesi, 79 - 89^a

2.1.2 İran Kum Mar'aşî Necefî Kütüphanesi, No: 13895 (M)

İstinsâh tarihi: Tahmînî hicrî 7. yüzyıl (mîlâdî 13. yüzyıl)

Müstensih: Belli değil

Cilt – Yazı Ebadı: 135 x 190 - 85 x 140 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 162 varak, 15 satır

Yazı Çeşidi: Nesih

Ferâğ kaydı: Yoktur

Fizikî özellikleri:

En eski tarihli mektûbât nüshalarından biridir. Hicrî 7. yüzyılın sonlarından veya Mevlânâ hayattayken yazılmıştır. Metin alanı cetvelsizdir. Başlıklar ve noktalama işaretleri kırmızı ile yazılmıştır. 78. mektuba kadar mektupların başında “**اِنَّهُ مُفَتِّحُ الْاَبْوَابِ**” [Allâhü müfettihu’l-ebvâb] yazısı kaydedilmiştir. Mektup sonlarına kırmızı ile üç nokta işareti konulmuştur.

Nüshanın başında aşağıdaki giriş yazısı vardır:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. كِتَابُ التَّرْشِيدِ لِلتَّوَسُّلِ إِلَى التَّفَضُّلِ مِنْ إِنْشَاءِ مَوْلَانَا، سُلْطَانِ الْأَوَّلِيَاءِ، قُطْبِ الْوَاوِلِيِّينَ، مُرْشِدِ الْكَامِلِينَ، حُجَّةِ اللَّهِ عَلَى الْعَالَمِينَ، كَامِلِ الْحَالِ وَ الْقَالَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ، سَيَّاحِ مَسَالِكِ الْجَبَرُوتِ، سَبَّاحِ بِحَارِ الْمُلْكِ وَ الْمَلَكُوتِ، فَاتِحِ مَغَالِيقِ السُّلُوكِ، شَارِحِ خَفِيَّاتِ الْمُلُوكِ، جَلَّالِ الْحَقِّ وَ الدِّينِ، قَدَّسَنَا بِسِرِّهِ الْمَتِينِ.»

Sadece bu nüshada ve bundan istinsâh edilen nüshalarda bulunan giriş yazısında esere “Kitâbu’t-teressul li’t-tevessuli ile’t-tefađđul” ismi verildiği görülmektedir. İlk mektup 1^b sayfasında bu giriş yazısından sonra başka bir müstensihin hattı ile yazılmıştır. Nüshanın asıl müstensihinin hattı 3^a sayfasından itibaren aşağıdaki ibâreyle başlamaktadır:

«از درسِ مدرسهٔ عشق. نمی‌توانم در این غُلُوّ کردن که سیلابِ این بحث مرا دربرآید و نامه را و هم نویسنده را، شَيْخُ الْمَشَائِخِ حُسَامُ الدِّينِ، أَمِينُ الْقُلُوبِ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - که در این مدّت یک دم از دعا و ثنا خالی نبوده است.»

Nüshada yer yer kelime ve cümlelerde atlamalar vardır. Bazı atlanan yerler sayfa kenarlarına eklenmiştir. Örneğin 14^b sayfasında eksik kısımlar sayfanın üç tarafındaki haşiyelere yazılmıştır. Bazı yerlerde yanlış yazılan kelimenin üstüne doğrusu yazılmış veya yanlış kelimenin yanına doğrusu yazılarak hatalı olanın üzeri kırmızı ile çizilmiştir. Örneğin 111^a sayfasında “باشد” sözcüğünün üzerine “بود” yazılarak kelime düzeltilmiştir. Yine 132^a sayfasında hatalı yazılan “مرفوم” kelimesinin yanına “مقرون” yazılarak ilkinin üzeri çizilmiştir. Birkaç yerde de bazı kelimelerin mânâları verilmiştir. Örneğin 9^b sayfasında ilk satırda “لَا سِيَّما” kelimesinin mânâsı üstte “خاصّه” olarak, 18^b sayfası 5. satırında “نعيق” kelimesinin mânâsı kenarda “أوازِ غراب” olarak verilmiştir.

Bazı yerlerde ise hatayla kelime veya kelime grupları tekrar edilmiş ve biri üzerine çizgi çizilmiştir. Örneğin 13^a sayfasında “الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ” ibâresi 13^b sayfasının başında tekrar edilmiş ve üzeri çizilmiştir.

Selçuklu neshiyle yazılan nüsha, 106 mektup içermektedir. 6, 7, 13, 15, 19, 26, 34, 35, 40, 42, 45, 56, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 74, 79, 80, 82, 83, 102, 111, 115, 123, 126, 130, 132 ve 137’nci mektuplar ile 139 - 144 arasındaki mektuplar yoktur. 138. mektubun ardından 129’uncu mektup yazılmıştır. Nüshanın ilk ve son sayfası ile birlikte 101^a, 156^a varaklarından sonraki birer sayfa düşmüştür. Bu nedenle 1, 88, 89, 129, 134 ve 135’inci mektuplar eksiktir.³⁵⁰

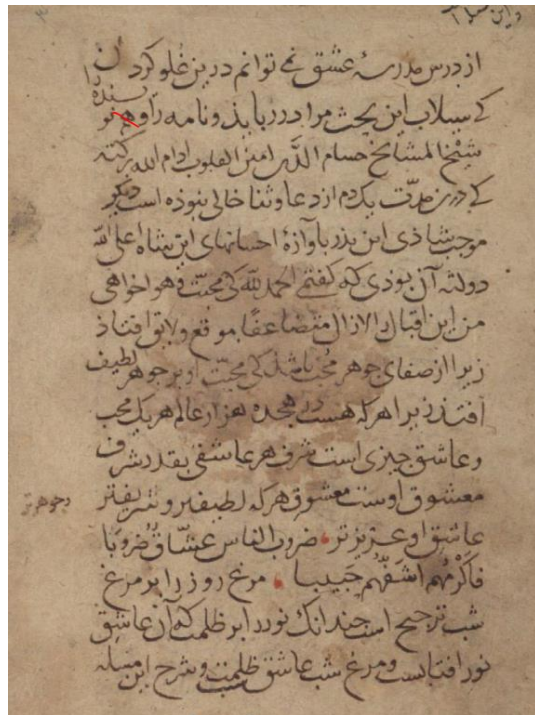
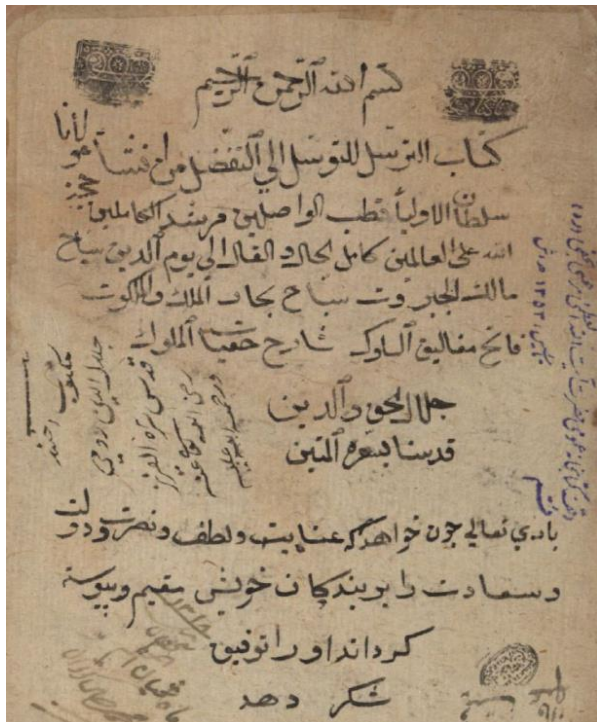
Başı (1^b):

³⁵⁰ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. I-XVI.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. كِتَابُ التَّرْسُلِ لِلتَّوَسُّلِ إِلَى التَّفَضُّلِ مِنْ إِنْشَاءِ مَوْلَانَا، سُلْطَانِ الْأَوَّلِيَاءِ، قُطْبِ الْوَاوِلِينَ،
مُرْتَبِدِ الْكَامِلِينَ...

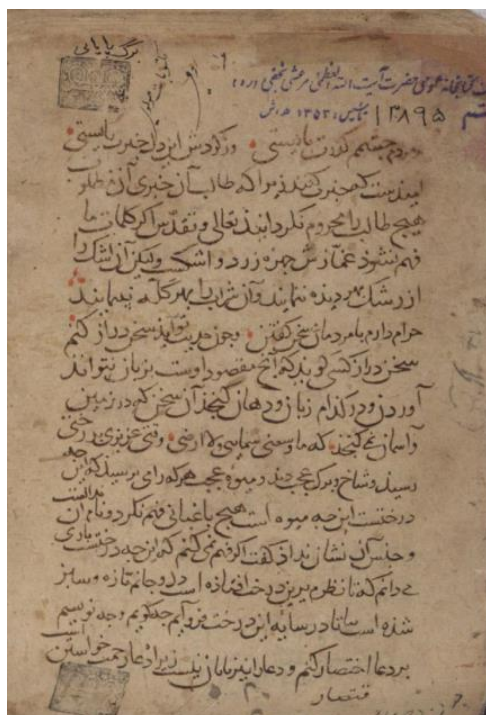
Sonu (162^a):

در سایه درخت فرو آیم چه گویم و چه نویسم بر دعا اقتصار کنم و دعا را نیز پایان نیست زیرا دعا رحمت
خواستن است...

Mar'asî Necefi 13895 – 1^b

Mar'asî Necefi 13895 – 2^b

2.1.3 Süleymâniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Kitapları, No: 1055 (S)

İstinsâh tarihi: Tahminen VIII/ XIV. yy.

Müstensih: Belli değil

Cilt – Yazı Ebadı: 250x190 - 190x120 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 83 varak, 1^b sayfası 24 satır, diğer sayfalar 26 veya 27 satır

Yazı Çeşidi: Selçuk Neshi

Ferâg kaydı: Yoktur

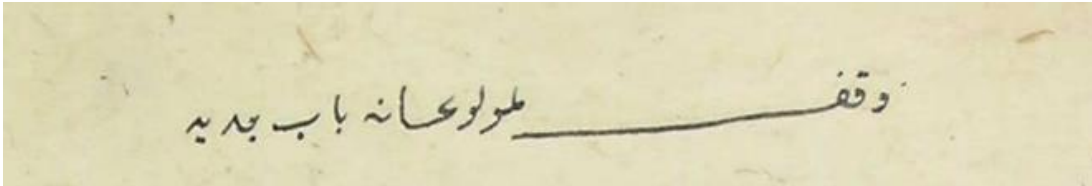
Fizikî özellikleri:

Mektûbât'ın en eski tarihli üç yazma nüshasından biridir. Miklepli ve meşin ciltlidir. Aharlı, filigranlı kâğıda yazılmıştır. Yazı kısmında cetvel bulunmamaktadır. Ketebesi yoktur. 1^a sayfasında mühür vardır. (Resim 1) Mühürde, Yenikapı Mevlevîhâne'sine vakfedildiği yazılıdır. Aynı yazı 17^b sayfasında haşiyede de bulunmaktadır. (Resim 2)

Resim 1

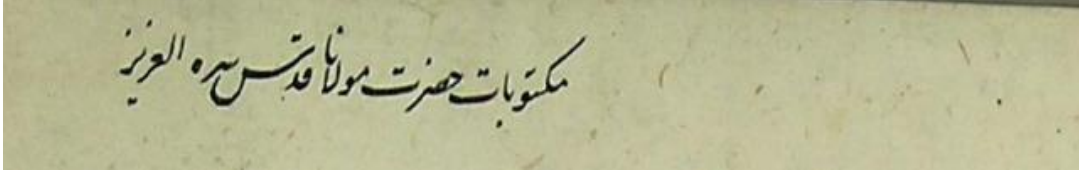
«وقف مولیخانه باب جدید.»

Resim 2

«وقف مولیخانه باب جدید.»

Yine 1^a sayfasında sol üst kısımda ta'likle “مكتوبات حضرت مولانا قدس سره العزيز” [Mektûbât-ı Hazret-i Mevlânâ - kıddise sirruhu'l-'azîz] ibâresi yazılıdır. (Resim 3)

Resim 3

Nüshada “د” harfleri, “ذ” şeklinde noktalı yazılmış olup “که” bağlaçları bazen “ی” ile “کی”, bazen de “ه” ile “که” şeklinde yazılıdır. Ketebesi bulunmadığı için istinsâh tarihi belli olmasa da kâğıdın türü, hattın çeşidi ve yazı özellikleri nüshanın 13 - 14'üncü yüzyıla ait olduğunu göstermektedir. “ع” ve “ح” harfleri bu dönemin karakterini taşımaktadır.

Âyetler, hadisler ve Arapça ibâreler ile birlikte mektuplarda geçen Arapça ve Farsça şiirler kırmızı ile yazılmıştır. Yazmada 23. yapraktan sonraki bir yaprak atlanarak daha sonraki sayfadan itibaren numaralandırmaya devam edilmiştir. En sağlam üç nüshadan biri olmakla birlikte nüshada yer yer yanlış okuma kaynaklı istinsâh hataları göze çarpmaktadır. Bazı âyet-i kerîmelerin yazılışlarında da hatalar bulunmaktadır.

Haşiyelerde bazı kelimelerin ve mektup içeriklerinin açıklamalarının yapıldığı yazılar vardır. Ta'likle yazılan bu haşiyelerin sonradan nüshaya eklendiği anlaşılmaktadır.³⁵¹ Cilt kesimi esnasında bazı kısımları kesildiği için okunamayan bu notlardan okunabilen kısımlar ve notların ait olundukları mektuplar şu şekildedir:

İçerik ile ilgili notlar:

Vrk.	M.	Yazı	Transkripsiyonu
18 ^b	32	... مندرج اولان كشف مشاكل ... اولندقدہ علاءالدینہ کہ حضرت پیرک اوغلیدر... فی الجملة دلگیر اولدقلى معلوم اولور.	... münderic olan keşf-i meşâkil ... olunduğda 'Alâ'eddîn'e ki Hâzret-i Pîr'in oğludur... Fî'l-cümle dilgîr oldukları ma'lum olur.

³⁵¹ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XIX-XX; Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. VI; Mehmet Önder, *a.g.e.*, 1973, II, s. 255; Mevlânâ Celâleddîn, *Fîhi Mâ Fîh, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a -tıpkıbasım-*, hzl. Adnan Karaismailoğlu, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya, 2010, s. I-III.

47 ^b	79	بو مکتوبلری حضرت حسام الدین افندیہ در - قُدس سرُّہ -	Bu mektûbları Hâzret-i Hûsâmeddîn Efendiye'dir - kuddise sirruh.
50 ^b	85	حسام الدین افندی حضرتلرینک فرزند سعادتمندلرینک نام شریفلری صدرالدین در.	Hûsâmeddîn Efendi Hâzretlerinin ferzend-i sa'âdetmendlerinin nâm-ı şerîfleri Şadreddîn'dir.
50 ^b	86	فقراى مولویان ایچون وجه معاش رجاسیله وزیر وقته مکتوبلریدر.	Fuķarâ-yı mevlevîyân içün vech-i me'âş recâsıyla vezîr-i vakte mektûblarıdır.
71 ^b	121	حسام الدین چلبی حضرتلرینک مخدوملری حقّنده در که اسمی صدرالدین در.	Hûsâmeddîn Çelebi Hâzretleri'nin maḥdûmları haqqındadır ki ismi Şadreddîn'dir.
72 ^a	121	تبارک الله زهی مدح و ثنا که زبان حضرت مولانان حسام الدین افندی حضرتلری حقّنده صادر اولمشدر. رتبّه عالیهلری عقل قاصر ناس ایله نیجه فهم اولنور. اَدَامَ اللهُ تَعَالٰی فِي مَحَبَّتِهِ.	Tebârekallâhü, zihî medḥ-u şenâ ki zebân-i Hâzret-i Mevlânâ'dan Hûsâmeddîn Efendi Hâzretleri haqqında şâdır olmuştur. Rütbe-i 'âliyeleri 'aql-ı kâşır-ı nâs ile nice fehm olunur. Edâme Allâhü te'âlâ fî meḥabbetihî.
77 ^a	130	حضرت حسام الدین چلبی - قُدس سرُّہ - جنابلرینه ارسال اولنمشدر.	Hâzreti Hûsâmeddîn Çelebi - kuddise sirruh- cenâblarına irsâl olunmuştur.
78 ^a	131	بو دخی الله اعلم حسام الدین افندی حضرتلرینه؛ زیرا معامله کالاول در.	Bu dahî Allahü a'lem Hûsâmeddîn Efendi Hâzretlerine; zîrâ mu'âmele ke'l-evvel'dir.

Kelime anlamları ile ilgili notlar:

Vrk.	M.	Yazı	Transkripsiyonu
4 ^a	3	رُبَا - یوکسک دیپه	Rubâ - Yüksek tepe
56 ^a	97	السَّمْحَاءُ جَمْعُ السَّمْحِ وَ هُوَ جوانمرد و سخی اولان آدم.	Es-semhâü cem'u's-semh ve hüve civânmerd ve saḥî olan âdem.

Nüshada, tenkitli metnimize göre oluşturduğumuz 144 mektuptan ilk 139 mektup aynı sırada mevcuttur.

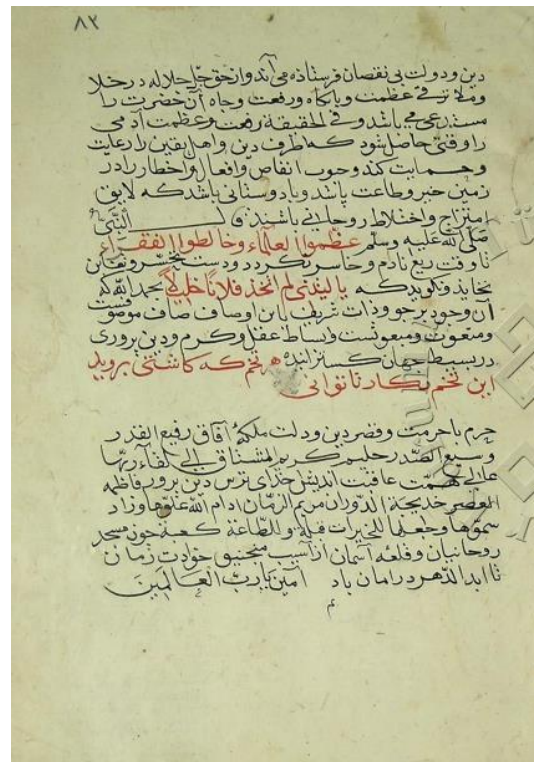
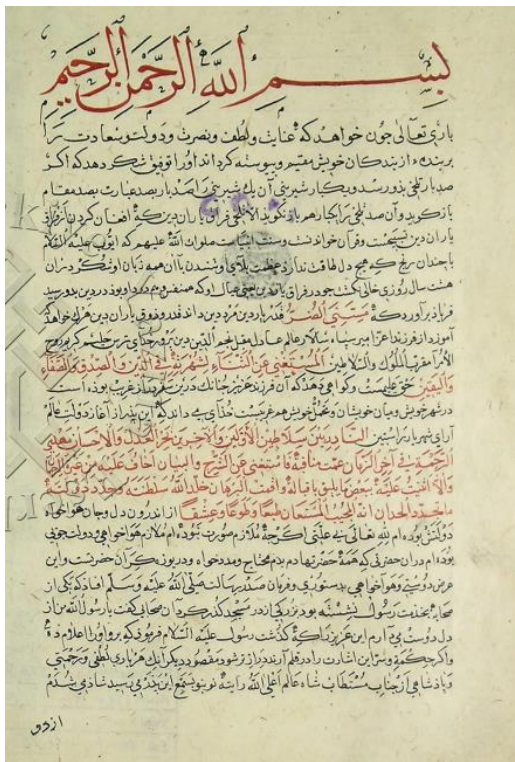
Başı (1^b):

بسم الله الرحمن الرحيم

باری تعالی چون خواهد که عنایت و لطف و نصرت و دولت و سعادت را بر بنده‌ای از بندگان خویش مقیم و پیوسته گرداند او را توفیق شکر دهد که...

Sonu (83^a):

فاطمة العصر، خدیجة الدّوران، مریم الرّمان ادام الله علّوها و زاد سُمّوها و جعلها للخیرات قبله وللطاعات کعبة، چون مسجد روحانیان و قلعه آسمان از آسیب منجنیق حوادث زمان تا ابدالدهر در امان باد، امین یا رب العالمین.

2.1.4 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları, No: 42 (İ42)**İstinsâh tarihi:** Tahmini X/ XVI. yy.**Müstensih:** Belli değil**Cilt – Yazı Ebadı:** 242 x 170 - 183 x 120 mm.**Varak ve Satır Sayısı:** 51 varak, 27 satır**Yazı Çeşidi:** Ta'lik**Ferâg kaydı:** Yoktur**Fizikî özellikleri:**

Miklepsiz mukavva cilt ile ciltlenmiş, sırt ve kenarlarında kahverengi meşin kullanılmıştır. Sayfa kenarları lacivert ve altın cetvelle çizilmiştir. Renkli aharlı kâğıda yazılmış olup mektupların başında “اللَّهُ مُفَتِّحُ الْاَبْوَابِ” [Allâhü müfettiḥu'l-ebvâb] yazısı vardır. Başlıklar, “شعر” [şiir] kelimeleri ve noktalama işaretleri kırmızı ile yazılıdır. Arapça ifadelerde ilk kelimenin üstü kırmızı ile çizilmiştir.

1^a sayfasında üstte “حسن حقّي” [Ḥasan Ḥaḥḩı] (Resim 1) ve bunun altında ise “عبدہ حقّي” [‘Abdühü Ḥaḥḩı] mühürleri vardır. (Resim 2)

Resim 1

Aynı sayfada “مکاتیب خداوندگار مولانا جلال الدین” [Mekâtib-i Ḥüdâvendigâr Mevlânâ Celâleddîn] yazısı ile nüshanın Konya vilayetinin valisi Şerîf Mustafa Paşazâde’ye ait olduğunu gösterir temellük kaydı yer almaktadır. (Resim 2)

Resim 2

صاحب و مالک این نسخه مبارکه والی ولایت قونیه حالا - شریف مصطفی پاشا زاده حسن حقی ۲۷ ل " ۲۱"

Ayrıca 1^a sayfasının alt tarafında aşağıdaki şiir yazılıdır:

مغزِ قرآندر کتابِ مثنوی معنوی

وحی ایلہ نظم ایتمش آنی حضرت منلای روم

شمسِ عشقی گورمک استرسک تلاوت قیل آنی

ایلسون اشراق دلده حکمتِ منلای روم

Mağz-i Qur'ândır kitâb-ı Meşnevî-i Ma'nevî

Vahy ile nazm itmiş ânı Hâzret-i Monlâ-yı Rûm

Şems-i 'aşkı görmek istersen tilâvet kıl ânı

Eylesin işrâk dilde hikmet-i Monlâ-yı Rûm

1^b sayfasında ilk mektuptan önce bir giriş yazısı vardır. Diğer nüshalarda bulunmayan bu metnin kime ait olduğu belli değildir. 1^b sayfasının başından yedi satırlık bölümde yer alan bu yazı şu şekildedir:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، این رسایلِ عالی و وسایلِ معالی و مکاتباتِ همایون و مراسلاتِ میمون که بر انواعِ فواید و فحایِ محیط و حاوی تواند بود دُرِّ غُرر و جواهرِ منوّر است که از بحارِ زخارِ علومِ الهی و معارفِ نامتناهی حضرتِ خداوندگار، سلطانِ أعَظَمُ الْمُحَقِّقِينَ، کاشِفُ حَقَائِقِ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ، شارِحُ رُؤُوسِ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ، مولانا جَلَالُ الْمَلَّةِ وَالْحَقِّ وَ الدِّينِ - قَدَّسَنَا اللَّهُ بِسِرِّهِ الْمُقَدَّسِ - به لفظِ مبارکِ گوهریار هر ساعت و هر بار در سلکِ کلک کشیده اوقاتِ مهمّات به خدمتِ امرایِ کبار که در آن عصر به صدقِ صادق و اعتقادِ موافق محبِّ خالص و مریدِ مخلصِ آن حضرت بوده، رقمِ اخلاص در صفحه دل

İstinsâh tarihi: Hicrî 1275 (mîlâdî 1858)

Müstensih: Yûsuf 'İzzet Akşehirli

Cilt – Yazı Ebadı: 302 x 200 - 205 x 125 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 35^b - 99^a yk, 27 satır

Yazı Çeşidi: Ta'lik

Ferâg kaydı:

روشن و چراغ شد قلمم به قلمِ مکتوبی عالی ز فیضِ آفتابِ حسنِ ختامِ مکتوباتِ مولی الموالی أعني مولانا
محمد جلال الدين رومی - قُدَسَ سِرُّهُ السَّامِي - به خطِّ ناچیزِ این ضعیفِ احقرِ قطمیرِ رومالندۀ عتبۀ درگاهِ
جنابِ مولانا جلال الدين - اَلطَّفَةُ اللّٰهُ بِطُفِّهِ الْخَفِيِّ وَ الْمُبِينِ - يوسف عزّت آقشهری مِنْ تَلَامِيذِ حسن
فهمی آقشهرلی - غَفَرَ اللّٰهُ لَهُمَا وَ لِوَالِدَيْهِمَا وَ لِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ - فِي سَنَةِ خَمْسٍ وَ سَبْعِينَ وَ مِائَتِينَ وَ اَلْفٍ
مِنْ هِجْرَةٍ. مَنْ لَهُ الْعِزُّ وَ الشَّرَفُ.

Fizikî özellikleri:

Nüsha, içinde bulunduğu mecmûanın 35^b - 99^a varakları arasında yer almaktadır. Mecmuadaki ilk nüsha, Mevlânâ'nın mensur eserlerinden *Mecâlis-i Seb'a*'dır. Yeşil meşin ve miklepli cilt içerisinde. 1^b'de serlevha müzehheb, başlık kırmızıdır. Berrak, aharlı, sarı kağıda yazılı nüshanın 1^b ve 2^a varakları altın yaldızlı cetvelle, diğer sayfaları çift kırmızı cetvelle çizilmiştir. Âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler, Arapça ifadeler ve şiirler kırmızı ile yazılmıştır. Bu nüsha Süleymâniye Kütüphanesi Nâfız Paşa Kitapları 1055 numaralı nüshadan birebir kopyalanmıştır. Kenarında yazılı okunabilen haşiyeler de aynen yazılmıştır. 99^a sayfasında ketebesı vardır. Nüsha 139 mektup içermektedir³⁵³.

Başı (35^b):

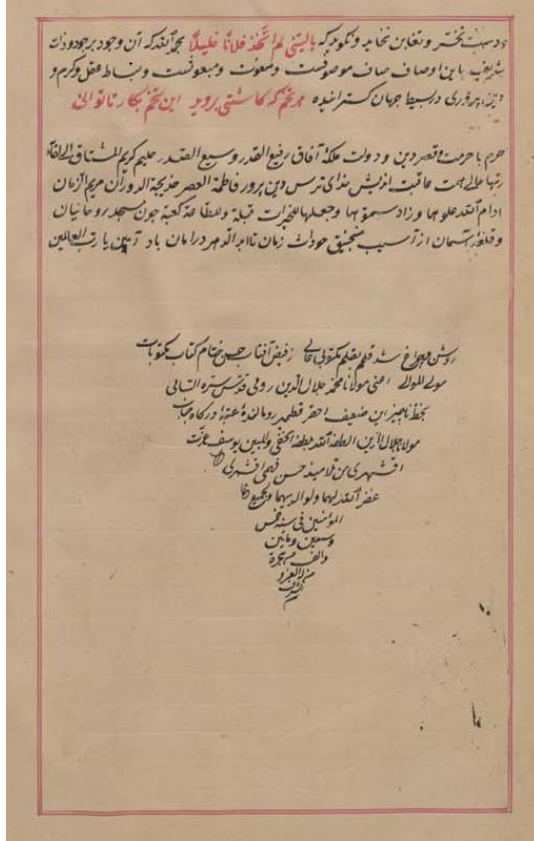
بسم الله الرحمن الرحيم

باری تعالی چون خواهد که عنایت و لطف و نصرت و دولت و سعادت را بر بندهای از بندگان
خویش مقیم و پیوسته گرداند او را توفیق شکر دهد که...

Sonu (99^a):

³⁵³ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpinarlı, 1999, s. XX; Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tervîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. VII; Mehmet Önder, *a.g.e.*, 1973, II, s. 256.

فاطمة العصر، خديجة الدوران، مریم الزمان ادام الله علوها و زاد سموها و جعلها للخيرات قبله
وللطاعة كعبة، چون مسجد روحانيان و قلعه آسمان از آسيب منجنیق حوادث زمان تا ابدالدهر در امان باد،
امين يا رب العالمين.

Istanbul Üniversitesi No: 28 – 99^a

Istanbul Üniversitesi No: 28 – 35^b

2.1.6 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları, No: 703 (İ703)

İstinsâh tarihi: Hicrî 1284 (mîlâdî 1867)

Müstensih: Buharalı Abdullah

Cilt – Yazı Ebadı: 241 x 160 – 170 x 100 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 99 varak, 21 satır

Yazı Çeşidi: Ta'lik

Ferâğ kaydı:

روشن و چراغ شد قلم به قلم مکتوبی عالی ز فیض آفتاب حسن ختام کتاب مکتوبات مولی
الموالی أعني مولانا محمد جلال الدين رومی - قدس سره السامي - به خط ناچیز این ضعیف احقر قطمیر

رومانده عتبه درگاه جناب مولانا جلال الدين - اَلطَّفَةُ اللّٰهُ بِطُفْهِ الْخَفِيِّ وَ الْمُبِينِ - عبدالله البخارى - غَفَرَ
اللّٰهُ لَهُ وَ لِوَالِدَيْهِ وَ لِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، ۱۲۸۴.

Fizikî özellikleri:

Nüsha, baş tarafında *Mecâlis-i Seb'a'yı* içeren bir mecmûanın 48^b - 147^a varakları arasında yer almaktadır. Yazı alanında cetvel yoktur. Kahverengi deri cildi miklepsiz, kenarı çiçek cetvellidir. Sarı aharlı kağıda yazılmıştır. Başlıklar, âyet-i kerîmeler, şiirler ve Arapça ifadeler kırmızı ile yazılıdır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları 28 numaralı nüshadan ketebe de dahil olmak üzere aynen istinsâh edilmiştir. 139 mektup içermektedir.³⁵⁴

Baş (48^b) :

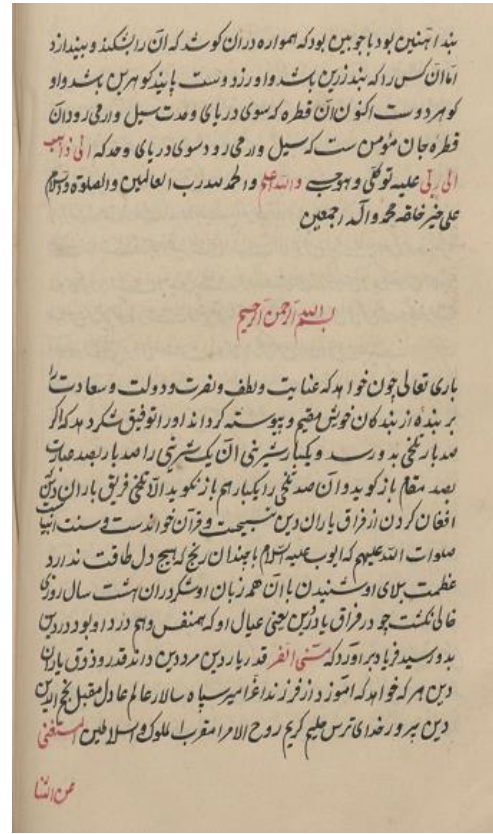
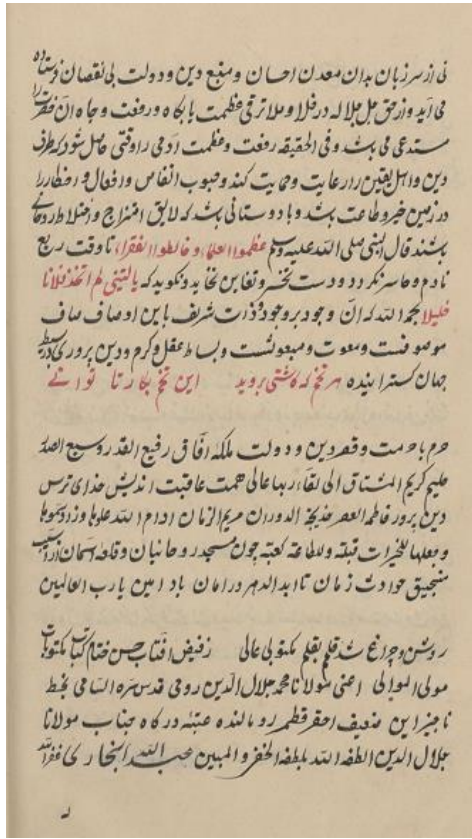
بسم الله الرحمن الرحيم

بارى تعالى چون خواهد كه عنایت و لطف و نصرت و دولت و سعادت را بر بندهاى از بندگان
خویش مقیم و پیوسته گرداند او را توفیق شكر دهد كه...

Sonu (146^b) :

فاطمة العصر، خدیجة الدوران، مریم الزمان ادام الله علوها و زاد سموها و جعلها للخیرات قبله
وللطاعة كعبة، چون مسجد روحانیان و قلعه آسمان از آسیب منجنیق حوادث زمان تا ابدالدهر در امان باد،
امین یا رب العالمین.

³⁵⁴ Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XX-XXI; Mevlânâ Celâleddîn, *a.g.e.*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. VII; Mehmet Önder, *a.g.e.*, 1973, II, s. 256.

Istanbul Üniversitesi No: 703 – 146^b

Istanbul Üniversitesi No: 703 – 48^b

2.1.7 İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları, No: 1286 (İ1286)

İstinsâh tarihi: Tahmînî hicrî 11-12. yüzyıl (mîlâdî 17-18. yüzyıl)

Müstensih: Belli değil

Cilt – Yazı Ebadı: 210 x 140 - 145 x 80 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 73 varak, 21 satır

Yazı Çeşidi: Nesih

Ferâğ kaydı: Yoktur

Fizikî özellikleri:

Kahverengi deri cilt, sarı aharlı kağıt. Mar'âşî Necefî Kütüphanesi 13895 nolu nüshadan aynen kopyalanmıştır. Mar'âşî nüshasının başında bulunan giriş yazısı burada da vardır. İlk satırda yazıldığı üzere mektuplara “Kitâbu't-teressul li't-tevessuli ile't-tefađđul” ismi verilmiştir. Giriş yazısı ve bazı noktalama işaretleri kırmızı mürekkeple yazılmış olup diğer yerlerde siyah kalem kullanılmıştır. Metin alanı cetvelsizdir. Ketebesi ve temellük tarihi yoktur. Nüshada 6, 7, 13, 15, 19, 26, 34, 35, 40, 42, 45, 56,

61, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 74, 79, 80, 82, 83, 102, 111, 115, 123, 126, 130, 132, 137 ile 139-144 arasındaki mektuplar yoktur. 138. mektubun ardından 129. mektup yazılmıştır. Toplam 106 adet mektup içermektedir.³⁵⁵

Başı (1b):

کتاب الترسّل للتوسّل إلى التفضّل من إنشاء مولانا سلطان الأولياء قطب الواصلين مرشد الکاملین حجّة الله علی العالمین کامل الحال و القال إلى يوم الدين...

Sonu (72b):

که من القلب إلى القلب روزنه. حق تعالی ملاقات را سببی سازد خفیف، إنه کریم لطیف، والسلام قد تمّ بعون الله.

کتاب الترسّل للتوسّل إلى التفضّل من إنشاء مولانا سلطان الأولياء قطب
الواصلين مرشد الکاملین حجّة الله علی العالمین کامل الحال و القال إلى يوم الدين
سیاح مالک الخیر و سیاح عجا الملک و الملک و فاتح غنائی السلوک شاعر حقاً الملک و العبد المذنب
باری تعالی جوده خواهد که عنایت و لطف و نرفت و دولت و سعادت را بر بندگ کافیه
مقیم و بیوسته گرداند و او را توفیق شکر دهد من غیره الزحمان و الا انیت علیه
بعض ما یلیق باقباله و اوقات البرهان خلق الله سلطنة و جلاله و دولته ما یجید
الحمد لله انما الحبيب المستغنی طبعاً و طوعاً و رغبتاً از اندرون دل و جواهر او درونی
بوده ام در آن حضرت که هم حضرت تهاudem بدم محتاج و هم در خواجه و در یوزنه که در
و این معنی دوست و هو خواهی بدستوری و فرمان صدر رسالت صلی الله علیه و سلم
افتاد که یک از اصحاب عجزمت رسول علیه السلام نشست بود بزرگ از در مسجد کز کرد
ان صحابه گفت با رسول الله من از دل دوست می دارم این عزیز را که گذشت
رسوله علیه السلام فرمود که دورا اعلام کن و اگر حکمت و سرائین شارت در قلم آورد
در از تر شود مقصود دیگر آنک هر باری لطیف و رحیمه و یادشاهی از جناب
شاه عالم الحقا الله را بدین توفیق سمع این پذیرای رسید شامی شوم ارد و وجه
که در محبت و هو خواهی که محب هرگز در بند کمال و نیکی نای خود نباشد
در بند کمال و نیکی نای محب باشد و بدان شاد باشد و این مسئله از در
مدرسه عشق نمی توانم در پیه غلو کردن که سیلاب این بحث مراد را باید و ناه
و هم نویسنده را شیخ المتأخر حسام الدین امین القلوب ادام الله برکتی که در این مدت
یکدم از دعا و ثنا خالی نبوده است دیگر موجب شادی این بدر با و آره احسانها

زبان و دهان که خداوند سخن که در زمین و سما که ما و سخن شما و لا ارضی
و قیة عزیزی بد رخت رسید و شای و برکتی دند و میوه عجب هر که را می رسید
که این چه درخت است چه میوه است هیچ بلغانی نمی نکر و نام آن ندانست
و جیسی آن نشاند گفت اگر من نمی کنم که این چه درخت است بار خدای دایم که
تا نظرم برین درخت افتاده است دل و جانم تاز و سبز شد است تا در سایه
این درخت فرو آیم چه گویم و چه نویسم بر دعا اختصار کنم و دعا را نیز ندان
نیست زیرا دعا درخت خود است است جوده و رحمتش کوناً و کونست و یکا و یک
دلبر یا هر خط از لطف دعای نوی آنکند از میان جان دعای قر است
و دعا کو بایه به قرارند و آه الی رکن المنتهی کسی که آواز منتهای فی منتهای
شکله باشد و در جاده او نشسته جوده تکلیف در دنیا انکتری همچی آن
خبر باشد برسان و جویان و ندانند که صنایع الله التوفیق از کرم محب
بلخ را صحنه بارشاه او نافه شده بخواند الرحمن علم القرآن سفر مبارک باد
و بازگشت از سفر مبارک تر و نافعتر مرادهای بسیار و کامهای دل
میسر و آنچه امید دارند حاصل فی مشق از فضل حق و آنچه امید دارند
و در خاطر شامی گذرد و از آشنایی ندیده است و کونست نشین است
و وهم و فم هم هیچ از بدیع بدان نرسیده است قلم اینجا رسید سر شکست
مرغ اینجا رسید بر شکست تا با توفیق آشنایی ما را آشناییهای دیگران
در نظر ما حقیقت است و تا لطف و وفای شادیم لطفها و وفاهای
دوستان دیگر کاسد شد تا اعتقاد شما و یقین شما نور داد اعتقادهای دیگران
هرس و باز بجز غم آن فضیلت که خدای بخشد صاحب شارت شما را که تمام خواهد
کرد و من بنویس که الله فی حجب الله بالو امره قد جعل الله لکل شیء قدراً
مشرقیهای عزیز رسید و خواند شد و شکرها گفتند و بجای هیکل و بنویسند
امدا که پیش از آن نامهای نافه شدی رسید و منزل منزل از احوال مبارک شما
پیغام می آورد که من القلقل القلب روزنه حق تعالی ملاقات را سببی سازد خفیف
انک کریم لطیف و سلام
قد تمّ بعون الله

I.Ü. Ktp. 1286 - 1^b

I.Ü. Ktp. 1286 - 72^b

2.1.8 İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, No: 597 (H)

³⁵⁵ Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, 1999, s. XXI-XXII; Mevlânâ Celâleddîn, a.g.e., taşhîh: Tefvîk Subhânî, 1395 hş./2016, s. VI; Mehmet Önder, a.g.e., 1973, II, s. 255.

İstinsâh tarihi: XI/ XVII. yy.

Müstensih: Belli değil

Cilt – Yazı Ebadı: 198 x 137 - 146 x 80 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 68 yk., 21 satır

Yazı Çeşidi: Ta'lik

Ferâg kaydı: Yoktur

Fizikî özellikleri:

Mukavva üstüne kahverengi meşin kaplı cilt. Metin alanı cetvelsizdir. Mar'aşî Necefi nüshasından istinsâh edilmiştir. Bu nüshadaki kopan sayfalar başka bir nüshadan tamamlanmıştır. 1^b sayfasında üstte kırmızı ile aşağıdaki ibâre yazılıdır:

«إِنشَاء حَضْرَتِ مُوَلَانَا قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ الْأَعْلَى»

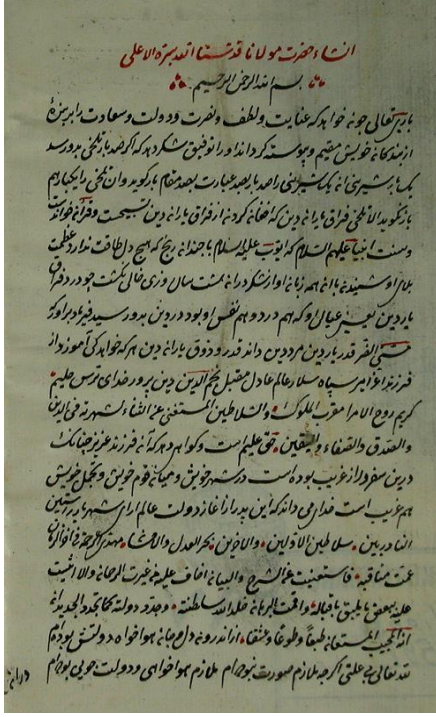
Mektupların başında kırmızı ile “اللَّهُ مُفَتِّحُ الْأَبْوَابِ” [Allâhü müfettiḥu'l-ebvâb] ibâresi vardır. Başlıklar ve “beyit”, “Mesnevî”, “rubâ'î” gibi kelimeler kırmızı ile yazılıdır. Arapça ifadelerin ilk kelimelerinin üstü kırmızı ile çizilmiştir. Bazı mektupların sırası karışmıştır. 6, 7, 13, 15, 19, 26, 34, 35, 40, 42, 45, 56, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 74, 79, 80, 82, 83, 102, 111, 115, 123, 126, 130, 132, 137 ile 139-144. mektuplar yoktur. 138. mektubun ardından 129. mektup yazılmıştır. Toplam 106 adet mektup içermektedir. Gölpınarlı'nın tercümesinde ve Tevfik Subhânî'nin neşrinde bu nüshadan bahsedilmemiştir.

Başı (1^b):

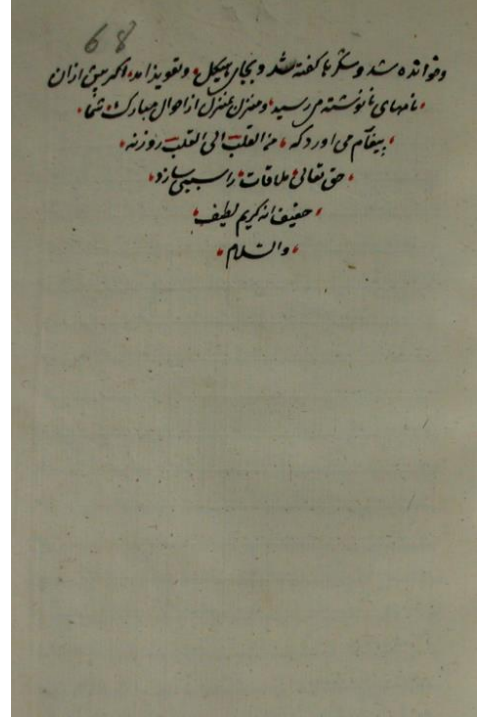
انشاء حضرت مولانا قدسنا الله سره الاعلى بسم الله الرحمن الرحيم بارى تعالى چون خواهد كه عنايت و لطف و نصرت و دولت و سعادت را بر بندهاى از بندگان خویش مقيم و پيوسته گرداند...

Sonu (68^a):

که من القلب إلى القلب روزنة. حق تعالى ملاقات را سببی سازد خفیف، إنه کریم لطیف، والسلام.

Hekimoğlu Ali Paşa 597 – 1^b sayfası

Hekimoğlu Ali Paşa 597 – 68^a sayfası

2.1.9 İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi, No: 748 (L)

İstinsâh tarihi: Belli değil

Müstensih: Belli değil

Cilt – Yazı Ebadı: 206 x 114 - 182 x 83 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 14-50 yk., 32 satır

Yazı Çeşidi: Ta'lik

Ferâğ kaydı: Yoktur

Fizikî özellikleri:

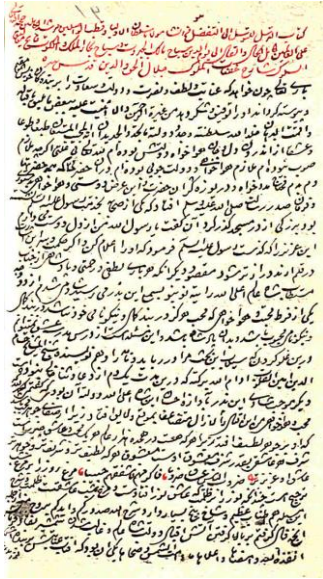
İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmaları 1286 numaralı nüshadan aynen kopyalanmıştır. Arapça ibârelerin üstü kırmızı ile çizilmiştir. Notlama işaretleri, 1286 nolu nüshada da bulunan giriş yazısı kırmızı ile yazılmıştır. Metin alanı cetvelsizdir. 6, 7, 13, 15, 19, 26, 34, 35, 40, 42, 45, 56, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 74, 79, 80, 82, 83, 102, 111, 115, 123, 126, 130, 132, 137, 139, 140, 141, 142, 143 ve 144. mektuplar yoktur. 138. mektubun ardından 129. mektup yazılmıştır. Toplam 106 adet mektup içermektedir. Gölpınarlı'nın tercümesinde ve Tevfik Subhânî'nin neşrinde bu nüshadan bahsedilmemiştir.

Başı (13^b):

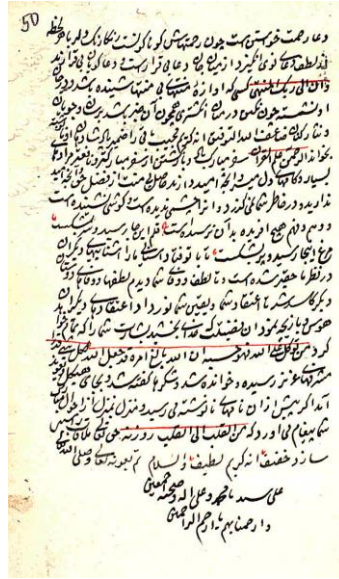
كتاب الترسل للترسل إلى التفضل من إنشاء مولانا سلطان الأولياء قطب الواصلين مرشد الكاملين
حجة الله على العالمين كامل الحال و القال إلى يوم الدين.....

Sonu (50^a):

که من القلب إلى القلب روزنه. حق تعالی ملاقات را سببی سازد خفیف، إنه کریم لطیف،
والسلام. تم بعونه تعالی و صلی الله تعالی علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه اجمعین و ارحمنا بهم یا
ارحم الراحمین.

Lala İsmail Efendi 748 – 13^b sayfası

Lala İsmail Efendi 748 – 50^a sayfası

2.1.10 Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar, No: 2112 (M2112)

İstinsâh tarihi: Tahmini XIII/ XIX. yy.

Müstensih: Belli değil

Cilt – Yazı Ebadı: 230 x 130-153 x 80 mm.

Varak ve Satır Sayısı: 115 varak, 21 satır

Yazı Çeşidi: Ta'lik

Ferâğ kaydı: Yoktur

Fizikî özellikleri:

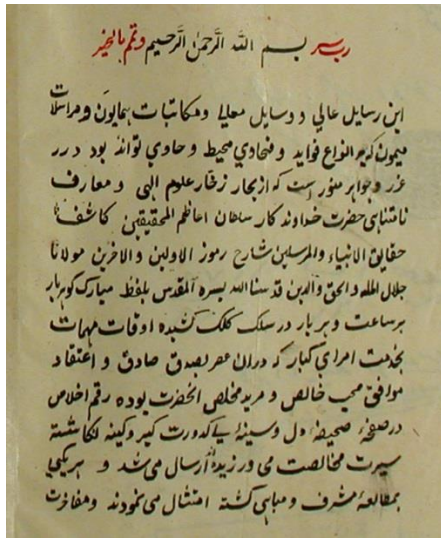
Cildi, mukavva üzerine yeşil meşin kaplıdır. Cilt kapaklarının kenarları altın yaldızlı cetvelle çizilmiştir. Nüsha, Hemdem Çelebi vakfıdır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 42 numaralı nüshadan aynen kopyalanmış, bu nüshanın başındaki mukaddime burada da mektuplardan önce yazılmıştır. Metin alanı cetvelsizdir. Mektupların başında kırmızı ile yazılı “اللَّهُ مُفَتِّحُ الْأَبْوَابِ” [Allâhü müfettiḥu’l-ebvâb] yazısı vardır. Başlıklar ve “شعر” [şiir] kelimeleri kırmızı ile yazılıdır. Arapça ifadelerin üstü kırmızı ile çizilmiştir. Nüshada 106, 111, 118, 123, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139 ve sonraki mektuplar yoktur. Son mektup 138. mektup olmak üzere toplam 123 mektup içermektedir.³⁵⁶

Başı (1^b):

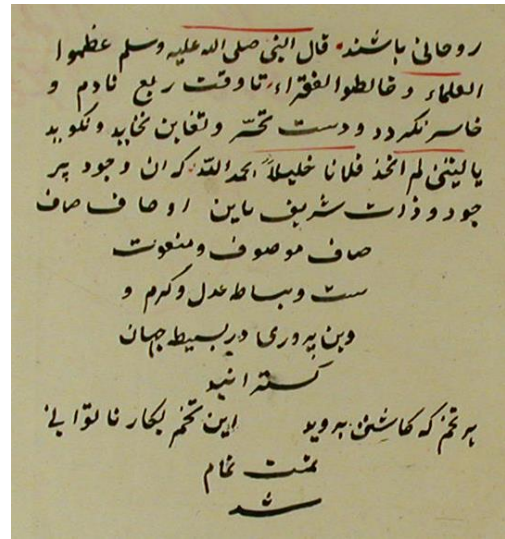
رَبِّ يَسِّرْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ أَيْنَ رَسَائِلَ عَالِي وَ وَسَائِلَ مَعَالٍ وَ مَكَاتِبَاتِ هَمَائِينَ وَ مَرَاثِلَ
مِيمُونَ كَه... .

Sonu (115^a):

و بساط عدل و کرم و دین پروری در بسیط جهان گسترانید هر تخم که کاشتن بروید این تخم بکار تا توانی
تمت تمام شد .

Mevlânâ Müzesi, 2112 - 1^b

Mevlânâ Müzesi, 2112 - 115^a

2.2 Yazma Nüshalar Arasındaki İlişkiler ve Nüsha Şeceresi

Tenkitli metin oluşturulurken öncelikle mevcut nüshalar arasındaki ilişkileri belirlemek, bu ilişkileri baz alarak nüsha şeceresi oluşturmak gerekmektedir. Böylece

³⁵⁶ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu, I-IV*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 176; Mehmet Önder, a.g.e., 1973, II, s. 256.

şecere yardımıyla tenkitli metinde kullanılacak esas nüsha ile yardımcı nüshaların belirlenmesi kolaylaşacaktır.

Elimizde Mektûbât'ın müellif nüshası bulunmadığı için tespit edebildiğimiz Mektûbât nüshalarını Ahmet Ateş'in Türkiyât Mecmûası'nda yayınlanan *Metin Tenkidi Hakkında*³⁵⁷ isimli makalesinde zikretmiş olduğu bilimsel usulleri uygulayarak tasnif edip, tenkitli metinde gerekli olan nüshaları kullanarak müellif nüshasına en yakın metni ortaya koymaya çalıştık. Bunun için ön adım olan nüsha şeceresini tespit etmekle işe başladık. Elimizdeki nüshalardan hem Mevlânâ'nın yaşadığı döneme yakın bir zamanda istinsâh edilen hem de tam nüshalardan biri olan Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Kitapları 1055 Numarada kayıtlı nüshanın başından, ortasından ve sonundan ikişer varak seçerek bu sayfaları diğer bütün nüshalarla karşılaştırmak ve farklılıkları tespit etmek suretiyle bir karşılaştırma tablosu elde ettik. Tablo yardımıyla da nüshaların istinsâh tarihleri, aralarındaki müşterek hatalar, eksik kelime, cümle veya bölümler gibi ortak farklılıklarına bakarak hangi nüshaların birbirleriyle ilgili olduğu hususunda bilgi sahibi olmaya çalıştık. Birbirleriyle ilişkili olan nüshaları belirleyerek nüsha ailelerini tespit ettik. Bu bilgiler ışığında nüshaların tarih ve akrabalıklarına göre şema şeklinde nüsha şeceresini oluşturduk.

Nüsha şeceresini çıkardıktan sonra şecere yardımıyla her nüsha ailesinin en eski nüshasını kolbaşı nüshası olarak belirledik. Metin oluşturulurken kolbaşı nüshalarından en eski istinsâh tarihli ve sağlam nüsha esas olarak alınıp, diğer kolbaşı nüshalarını yardımcı nüsha olarak seçip nüsha farklılıkları aparatta gösterdik.

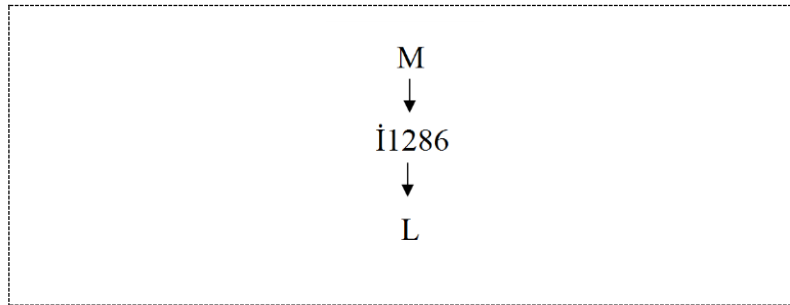
Aşağıda, nüsha karşılaştırma tablosundan bazı örnekler verilerek nüsha şeceresinin nasıl oluşturulduğu açıklanmaktadır. Buna göre nüshalar arası karşılaştırma tablosu incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

- a) M, İ1286 ve L nüshalarının aynı nüsha ailesine ait olduğu görülmüştür. Bu üç nüsha da 106 mektup içermekte ve aynı mektupları ihtiva etmektedir. M nüshası daha eski tarihli olduğu için nüsha ailesinin kolbaşı nüshasıdır. Bu nüshanın ilk ve son sayfası ile birlikte 101^a, 156^a varaklarından sonraki birer sayfa düşmüştür. Nüsha karşılaştırması yapıldığında İ1286 ve L nüshalarında da aynı sayfaların eksik olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda bu üç nüsha ile K nüshası arasında yapılan karşılaştırmalardan birkaçı verilmiştir:

³⁵⁷ Ahmed Ateş, *Metin Tenkidi Hakkında* (Dâsitân-i Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i 'Osmân Münâsebeti ile), Türkiyât Mecmuası, Cilt 7-8, 1942, s. 253-267.

Sayfa (K)	K	M	İ1286	L
62 ^b	ظریف تر و شریف جوهرتر	شریف تر و جوهرتر	شریف تر و جوهرتر	شریف تر و جوهرتر
62 ^b	آفتاب است	آفتاب است	افتاد است	افتاد است
62 ^b	عاشقِ ظلمت	عاشقِ ظلمت است	عاشق است ظلمت	عاشق است ظلمت
87 ^b	توبه خواهم	توبه کنم	توبه کنم	توبه کنم
62 ^b	مبشّر اقبال است	مبشّر اقبال است	مبشّر اقبال است	مبشّر اقبال است

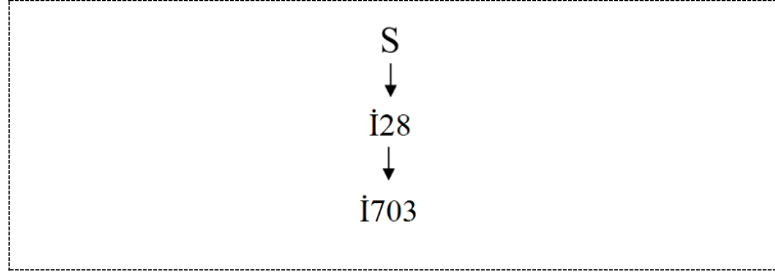
Tablodan da görüldüğü gibi, nüshalar arasındaki ortak hatalara bakıldığında, M nüshasındaki farklı ve hatalı yazılışların aynen İ1286 nüshasında tekrar edildiği, İ1286 nüshasındaki hatalı yazılışların da L nüshasında tekrar edildiği görülmektedir. Dolayısıyla İ1286 ve L nüshaları M ile benzerlik taşımaktadır. M nüshasındaki bazı yerler ise İ1286 nüshasında hatalı yazılmış, L nüshasında da bu hatalar aynen tekrar edilmiştir. Bu durum, İ1286 nüshasının M nüshasından yazılmış olduğunu L nüshasının ise İ1286 nüshasından istinsâh edildiği sonucunu vermektedir. Buna göre söz konusu nüsha ailesinin şeceresi aşağıdaki şekilde olmaktadır:

- b) S, İ28 ve İ703 nüshaları aynı nüsha ailesine aittir. Bu üç nüshada da toplam 139 mektup aynı sırada yer almaktadır. S nüshası daha eski tarihli olduğu için nüsha ailesinin kolbaşı nüshasıdır. Aşağıdaki tabloda bu nüshaların K nüshasına göre yapılan karşılaştırmalarından birkaçı verilmiştir:

Sayfa (K)	K	S	İ28	İ703
63 ^a	قَبْلَ الْمَوْتِ	قَبْلَ الْمَوْتِ	قَبْلَ الْمَوْتِ	قَبْلَ الْمَوْتِ
63 ^a	مانع و حجاب	مانع و حجاب	مانع حجاب	مانع حجاب
63 ^a	می تواند کردن	می تواند کر	می تواند کر	می تواند کر
63 ^b	خَلَعَتْ حَقَّ است	خَلَعَتْ حَقَّ است	خَلَعَتْ خواست	خَلَعَتْ خواست

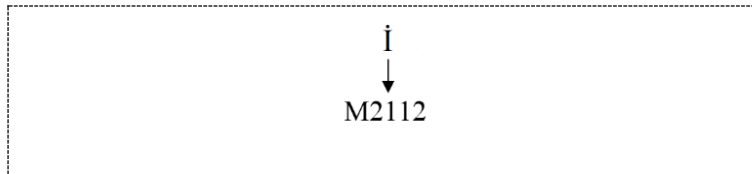
Tabloda, K nüshasına göre farklılıklar incelendiğinde S nüshasındaki farklı veya hatalı yazılışların İ28 ve İ703 nüshalarında da tekrar edildiği görülmektedir. S nüshasında doğru olup İ28 nüshasında yanlış yazılan yerler de İ703 nüshasında aynen kopyalanmıştır. Bu durum, İ28 nüshasının S nüshasından, İ703 nüshasının ise İ28 nüshasından istinsâh edildiğini göstermektedir. Buna göre nüsha grubunun şeceresi aşağıdaki şekilde olmaktadır:

- c) M2112 ve İ nüshaları aynı nüsha ailesine aittir. Bu iki nüshada da toplam 123 mektup aynı sırada yer almaktadır. Daha eski tarihli olan İ nüshası nüsha ailesinin kolbaşı nüshasıdır. Aşağıdaki tabloda K nüshasına göre yapılan karşılaştırmalardan birkaçı verilmiştir:

Sayfa (K)	K	İ	M2112
62 ^b	عاشقِ هر چیزی است	عاشقِ هر چیزی است	عاشقِ هر چیزی است
62 ^b	فَاكْرَمُهُمْ اَشْفُهُمْ حَبِيبَا	فَاكْرَمُهُمْ اَشْرَفُهُمْ حَبِيبَا	فَاكْرَمُهُمْ اَشْرَفُهُمْ حَبِيبَا
63 ^a	دل های سرکشان را	دل های سرکشان	دل های سرکشان

Tablodan da görüldüğü gibi K nüshasına göre İ nüshasındaki farklı veya hatalı yazılışlar M2112 nüshasında da tekrar edilmiştir. Bu durumda nüsha ailesinin şeceresi aşağıdaki şekilde olmaktadır:

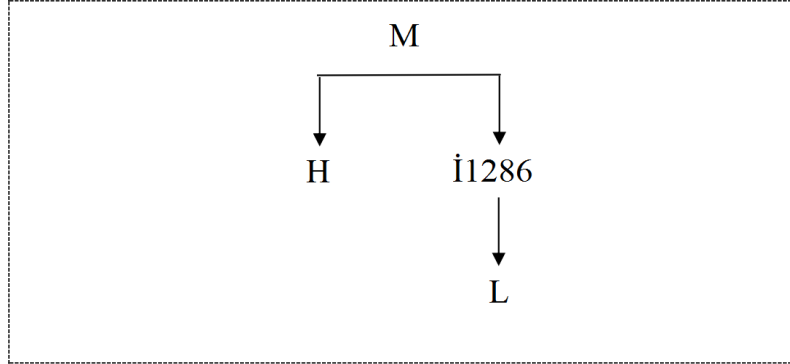

- d) H nüshası, M nüshasıyla aynı mektupları içerdiği için M, İ1286 ve L nüsha ailesine aittir. Ancak M nüshasındaki kopmuş sayfaların başka bir nüshadan tamamlandığı görülmektedir. İ1286 nüshasında bu eksik kısımlar bulunmadığı için H nüshasından kopyalanmış olamaz. H nüshasının İ1286 ve M nüshalarının

hangisinden kopyalandığını anlamak için M, İ1286 ve H nüshalarının karşılaştırma tablosundan birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

Sayfa (K)	K	M	İ1286	H
72 ^b	غَفَرَ اللَّهُ لَهَا	غَفَرَ اللَّهُ لَهَا	غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى	غَفَرَ اللَّهُ لَهَا
72 ^b	از دعاگویان و ثناگویان	از دعاگویان و ثناگویان	از دعاگویان و شاكران	از دعاگویان و ثناگویان
72 ^b	تَرَكَه‌ای كه هست	تَرَكَه‌ای كه هست	تَرَكَه‌ای كه هست	تَرَكَه‌ای هست
72 ^b	وَعَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ	وَعَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ	وَعَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ	-

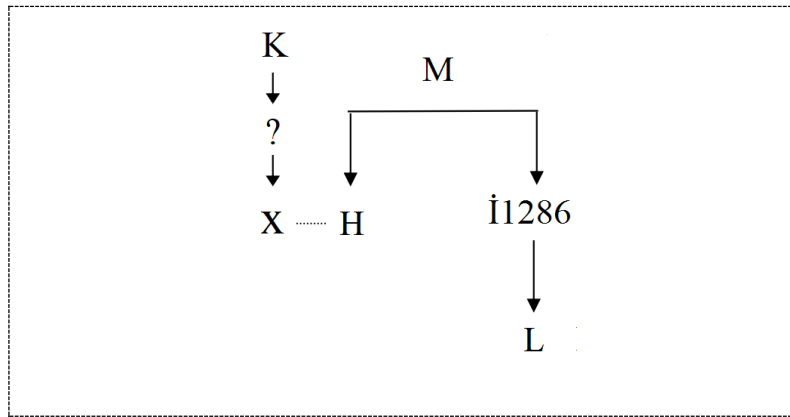
Tablodan görüldüğü gibi M nüshasından kopyalanan İ1286 nüshasındaki hatalı yazılışlar H nüshasında bulunmamaktadır. Bu da H nüshasının İ1286'dan değil, M nüshasından veya bu nüshadan kopyalanan bir nüshadan istinsâh edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu nüsha grubunun şeceresi aşağıdaki şekilde olmaktadır:

M nüshasında mevcut olan mektuplar, H nüshasında aynen kopyalanmış, şiirlerden önce M'de yer almayan “şiir”, “beyit” gibi kelimeler eklenmiştir. M nüshasının eksik olan ilk ve son sayfası ile birlikte 101^a, 156^a varaklarından sonraki birer sayfa H nüshasında yazılmıştır. Tamamlanan bu kısımlar başka bir nüshadan mı kopyalanmıştır yoksa M nüshasından kopyalanırken M tam bir nüsha mıydı? M nüshasının eksik sayfalarının bulunduğu mektupları H nüshasıyla karşılaştırdığımızda bu mektupların sadece eksik kısımlarının değil tamamının başka nüshadan kopyalandığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda M nüshasında noksan bulunan 1'inci ve 68'inci mektupların müşterek yerlerindeki karşılaştırmalar gösterilmektedir:

Sayfa (K)	K	M	H
62 ^b	بندهای از بندگان	بنندگان	بندهای از بندگان
62 ^b	مُلازِمِ صورت	مُلازِمِ صوت	مُلازِمِ صورت
62 ^b	اعلام ده	اعلام کن	اعلام ده
76 ^a	ساقی دارد	ساقی باد	باقی دارد

Tablodan da görüldüğü gibi bu bölümlerde H nüshası M nüshasından farklıdır. Bu da M nüshasında eksik sayfaların bulunduğu mektupların bir üçüncü nüshadan istinsâh edildiğini göstermektedir. Ayrıca tabloda bu bölümlerde H ve K nüshaları arasında benzerlikler görülmektedir. Dolayısıyla M nüshasında noksan olan sayfaların K nüshasından veya bu nüshadan kopyalanmış bir nüshadan yazıldığı tahmin edilebilir. Dolayısıyla bu nüsha grubunun şeceresinin son şekli aşağıdaki şekilde olmaktadır:

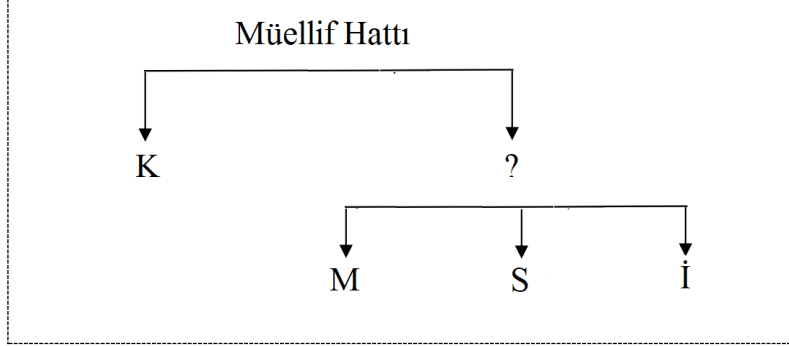

- e) S, M ve İ nüshaları farklı sayıda mektup içermesine rağmen K nüshası ile karşılaştırıldığında kendi aralarında benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu nüshalar bir nüsha grubunu teşkil etmektedir. Aşağıdaki tabloda bu durumu gösteren birkaç örnek verilmiştir:

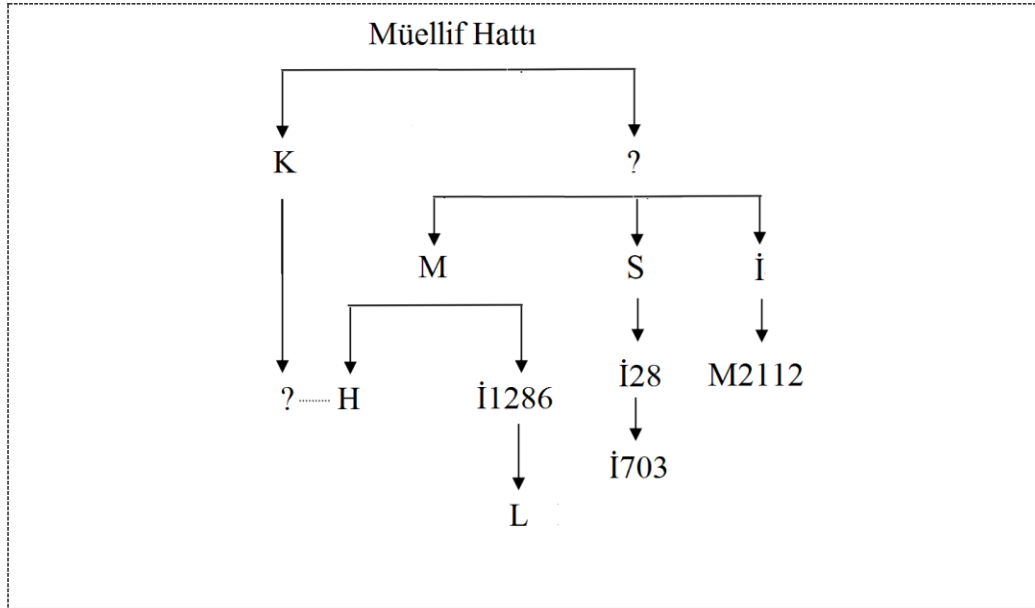
Sayfa (K)	K	S	M	İ
62 ^b	بنندگانِ خود	بنندگانِ خویش	بنندگانِ خویش	بنندگانِ خویش
63 ^b	از دعوتی که	از حقوقی که	از حقوقی که	از حقوقی که
79 ^a	نواختگاه	نواختگاه و معدنِ اقبال	نواختگاه و معدنِ اقبال	نواختگاه و معدنِ اقبال

78 ^b	وَالْجُودُ شَدَّه اِسْت	وَالْجُودُ	وَالْجُودُ	وَالْجُودُ
78 ^b	-	در دولتی	در دولتی	در دولتی

Tablodan da görüldüğü gibi birinci kol K nüshası, ikinci kol ise S, M ve İ nüshaları olmaktadır. Bu durumda şecere aşağıdaki şekilde oluşmuştur:

Mektûbât-ı Mevlânâ için oluşturduğumuz bütün nüshaları içeren şecerenin son şekli aşağıdaki gibi teşkil etmiştir:

2.3 Tenkitli Metnin Kurulması

Mektûbât'ın tenkitli metninin kurulmasında kolbaşı nüshaları olarak en eski istinsâh tarihli K, M ve S nüshalarıyla birlikte İ nüshası kullanılmıştır. Ayrıca H nüshası, M nüshasının eksik sayfalarını içerdiği için bu sayfaları içeren mektuplarda kullanılmıştır.

Esas nüsha olarak elimizdeki en eski tarihli nüsha olan ve karşılaştırma tablosunda içinde yazım hatalarının en az olduğu K nüshası seçilmiş, K nüshasının 21 ila 53 numaralı mektupları ihtiva eden yaprakları yerinden koptuğu için bu kısmın tenkitli metni oluşturulurken Selçuklu döneminde yazılan S nüshası esas alınmıştır. Ancak metinde ihtiyaç görüldüğü durumlarda bu nüshaların tercih edilmediği yerler de vardır.

2.4 Tenkitli Metinde Kullanılan En Eski Tarihli Nüshaların İmlâ Özellikleri

Tenkitli metnimizde en eski tarihli nüshalar olan Mevlânâ Müzesi - 79 (K) ve bu nüshadaki noksan kısımlarda kullandığımız Süleymaniye - 1055 (S) nüshalarının imlâ özellikleri aşağıda verilmiştir. Her iki nüsha da Selçuklu dönemine ait olduğundan imlâ özellikleri birbirine benzerlik göstermektedir. Örnek olarak verilen kelime veya ibârelerin bulunduğu varak ve satır numaraları da örneklerin yanında kaydedilmiştir.

1. Üstünlük (صفت برتری) ve en üstünlük (صفت برترین) sıfatlarında (تر) ve (ترین) ekleri kelimeye bazen birleşik bazen ayrı yazılmıştır.
لطيفتر و ظريفتر (K - 62^b/24)
عاليترين (K - 64^a/17)
مخصوصتر (K - 62^b/30)
رييستر (S - 7^a/2)
واقفتر (S - 7^a/2)
2. İsimlerden önce gelen (به) edatı isme birleşik yazılmıştır.
بصد عبارت (K - 62^b/3)
بخدمت رسول (K - 62^b/15)
بدستوری و فرمان صدر رسالت (S - 1^b/20)
3. Harf-i nişâne edatı (را) genelde kendisinden önceki kelimedenden ayrı yazılmakla birlikte bazı kelimelerde birleşik yazılmıştır.
دولت و سعادت را (K - 62^b/2)
ترا (K - 66^a/4), (S - 8^a/14)
سرکشانرا (K - 63^a/8)
صد تلخی را (S - 1^b/5)
4. Fiillerin başına gelen (می) ön edatı fiilden ayrı yazılmıştır.
نمی دانند (K - 63^a/24)
خدای می داند که (K - 62^b/10)
نمی آramد که (S - 5^a/16)
5. (ها) ekiyle çoğul yapılan kelimelerde (ها) eki kelimeye birleşik yazılmıştır.
عیبهای بی وفایی ترا (K - 63^a/2)

- بی‌مرادیه‌ها (K - 63^a/1)
- لطف‌هایی که فرمود (S - 2^b/16)
6. Okunmayan (و) ile sona eren kelimelerin sonuna (ها) çoğul eki geldiğinde okunmayan (و) harfi yazılmamıştır.
- وعدہای حقّ (K - 63^a/16)
- اندیشہای شاہ عالم (K - 62^b/31)
- حلقہای زرین (S - 6^b/13)
7. Okunmayan (و) ile sona eren isimlerde, kelimedен sonra birlik yâ'sı (یای وحدت), belirsizlik yâ'sı (یای نکرہ), muhââtâb yâ'sı (یای خطاب) veya işaret yâ'sı (یای اشارت) gelmişse okunmayan (و) harfinin üzerine hemze konulmuştur.
- بندہ از بندگان خود (K - 62^b/2)
- هیچ گلہ نکردند (K - 64^b/22)
- چونکہ سلطان نہ (K - 67^b/8)
- پیغامبرزادہ (S - 7^b/4)
8. Miş'li geçmiş zaman (ماضی نقلی) ikinci tekil şahıs fiil çekimlerinde asıl fiilin ism-i meful'ünde yer alan okunmayan (و) harfinin üzerine hemze konulmuştur.
- آوردہ (K - 67^b/10)
- نیت کردہ (S - 13^a/16)
9. (جملہ‌های اسنادی), ek fiildeki (ل) harfi düşürülmüştür.
- تسبیحست و قرآن خواندنست (K - 62^b/4)
- خوابیست کہ (S - 2^b/14)
10. (جملہ‌های اسنادی), ek fiildeki (ل) harfi düşürülmüştür.
- عدو جان و ایمان ویند (K - 63^a/19)
- مشتاقند و منتظرند (S - 4^a/12)
11. Sonu (ی) harfi ile biten kelimeler, kendisinden sonra gelen kelime ile tamlama olunca (ی) harfi üzerine hemze (ء) konularak (ئی) şeklinde yazılmıştır.
- تلخی فراق یاران دین (K - 62^b/4)
- غمگساری تصور و خیال (S - 3^a/14)
12. Kâf-i fârisî (گ) harfleri, kâf-i 'arabî (ک) şeklinde yazılmıştır.
- بندگان (K - 62^b/2)
- اکر صد بار (K - 62^b/3)
- نکوید (K - 62^b/4)
- کواه کمال اوست (S - 2^b/15)

13. چ, چن, چنانه gibi bazı kelimelerdeki (چ) harfleri (ج) harfi ile yazılmıştır. Kimi sözcüklerde (پ) harfi yerine (ب) harfi kullanılmıştır.
 چنانکه (K - 62^b/9), (S - 1^b/12)
 چون (K - 62^b/9), (S - 1^b/2)
 هیچ (K - 62^b/5), (S - 1^b/7)
 سبیدروی (K - 64^b/15)
 بدید نیاید (S - 4^a/16)
14. Bazı yerlerde (نه) nehiy edatı, (ه) yerine (ی) harfiyle (نی) şeklinde yazılmıştır.
 آزار آن ارواح یک آزار نیست و صد نی و هزار نی (K - 64^b/25-26)
 و ایشان را و هم نی که (S - 21^b/5)
15. چنان, چنان (کس) gibi kelimeler (آن) işaret zamiri ile sıfat tamlaması oluşturduğunda (آن) kelimesine birleşik yazılmıştır.
 آنکس (K - 65^a/32), (S - 7^a/5)
 آنچنان (K - 76^a/1), (S - 51^b/3)
16. چنان که, آن که gibi kelimelerde bulunan (که)'ler birleşik yazılmıştır.
 چنانکه (K - 62^b/9), (S - 24^b/4)
 آنکه (K - 62^b/17), (S - 3^b/1)
17. Süleymaniye nüshasında (د) harfleri bazen (ذ) şeklinde, (که)'ler bazı yerlerde (ی) harfi ile yazılmıştır.
 از خدا خواهانم که (S - 2^b/1)
 پیک بر پیک کی (S - 17^b/1)
18. چ (چه) ve که (که) ek almadığında (ه) harfi ile yazılmış, kendilerinden önceki kelimelere birleşik yazıldıklarında sonlarındaki (ه) harfi yazılmamıştır.
 چنانک (K - 64^a/6), (S - 1^b/12)
 آنچ (K - 62^b/27), (S - 2^a/12)
 زانک (K - 65^a/15), (S - 6^b/4)

2.5 Hazırlanan Tenkitli Metnin İmlâ Özellikleri

Mektûbât'ın tenkitli metninin neşri, "Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî"nin yayınladığı *Destûr-i Haft-i Fârsî*³⁵⁸ kitabındaki usullere uyularak yazılmıştır.

1. Üstünlük (صفت برتری) ve en üstünlük (صفت برترین) sıfatlarında (تر) ve (ترین) ekleri kelimedenden kısa fasıla ile ayrılarak yazılmıştır.³⁵⁹
 لطیفتر, ظریفتر, عالیترین gibi.

³⁵⁸ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, *Destûr-i Haft-i Fârsî*, Tahrân, 1389hş/2010.

³⁵⁹ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., s. 23.

2. İsimlerden önce gelen (به) edatı isimden ayrı yazılmıştır.³⁶⁰
gibi. به خدمت رسول به صد عبارت
3. (ب) gibi Farsça izafe harflerinden olmayıp, Arapça cer harflerinden olan (ب) harfleri kendisinden sonra gelen kelimeye birleşik yazılmıştır.³⁶¹
4. Harf-i nişâne edatı (را) kendisinden önceki kelimeden ayrı yazılmıştır.³⁶²
gibi. سرکشان را تو را
5. Fiillerin başına gelen (می) ön edatı fiilden kısa fasıla ile ayrılarak yazılmıştır.³⁶³
gibi. نمی تواند می دانند
6. (ها) ekiyle çoğul yapılan kelimelerde (ها) eki kelimeden kısa fasıla ile ayrılarak yazılmıştır.³⁶⁴
gibi. بی مرادی ها, عیب های بی وفایی تر
7. Okunmayan (ه) harfi ile sona eren kelimelerin sonuna (ها) çoğul eki geldiğinde okunmayan (ه) harfi yazılmıştır.³⁶⁵
gibi اندیشه های شاه عالم, وعده های حق
8. Okunmayan (ه) ile sona eren kelimelerde, kelimeden sonra birlik yâ'sı (یای) belirsizlik yâ'sı (یای نکره), muhâtâb yâ'sı (یای خطاب) veya işaret yâ'sı (یای) gelmişse okunmayan (ه) harfinden sonra (ای) yazılmıştır.³⁶⁶
gibi چون که سلطان نه ای, هیچ گله ای نکردند, بنده ای از بندگان خود
9. Miş'li geçmiş zaman (ماضی نقلی) ikinci tekil şahıs fiil çekimleri asıl fiilin ism-i mefûl'üne (ای) harfleri eklenerek yazılmıştır.³⁶⁷
gibi. آورده ای
10. Ek fiili ile yapılan isim cümlelerinde (جمله اسنادی), ek fiil kelimeden ayrı yazılmıştır.³⁶⁸
gibi. Ancak şiirlerde vezin gereği bazen elif (ا) harfi yazılmamıştır:
زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنیست می باید داد
11. İsim cümlelerinin (جمله اسنادی) üçüncü çoğul çekimlerinde, (اند) ek fiili, *Destûr-i Haṭṭ-i Fârsî*'de yer alan “بودن” fiilinin şimdiki zaman çekim tablosuna göre yazılmıştır.³⁶⁹

³⁶⁰ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 22.

³⁶¹ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 22.

³⁶² Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 21.

³⁶³ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 23.

³⁶⁴ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 23-24.

³⁶⁵ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 24.

³⁶⁶ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 27.

³⁶⁷ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 27.

³⁶⁸ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 25.

gibi. مشتاق اند, منتظرند, عدو جان و ایمان وی اند.

12. Sonu (ی) harfi ile biten kelimeler, kendisinden sonra gelen kelime ile tamlama olunca (ی) harfi hemzesiz yazılmış, altına tamlama kesresi konulmuştur.³⁷⁰

تلخی فراق یاران دین gibi.

13. Kâf-i fârisî harfleri kâf-i arabîden ayırt edilerek (گ) ile yazılmıştır.

بندگان, اگر, نگوید gibi.

14. (کس), (چنان) gibi kelimeler (آن) işaret zamiri ile sıfat tamlaması oluşturduğunda (آن) kelimesinden ayrı yazılmıştır³⁷¹.

آن چنان, آن کس gibi.

15. (چنانکه) kelimesi ile (آن کسی که) mânâsında olan (آنکه) gibi kelimelerdeki (که)'ler ayrı yazılmıştır³⁷².

2.6 Mektûbât'ın Tenkitli Metninin Neşrinde Takip Edilen Metod

1. Mektuplarda geçen âyet-i kerîmeler kalın fontla yazılıp parantez içine alınmış, sûre isimleri ile sûre ve âyet numaraları köşeli parantez içinde âyet-i kerîmenin yanına yazılmıştır.

2. Nûshada müstensih kaynaklı sehven hatalı yazılan âyet-i kerîmeler tenkitli metinde düzeltilerek yazılmıştır.

4. Hadîs-i şerîflerle birlikte Arapça özlü sözler «...» işaretleri arasına alınarak metinde ayırt edilmiştir.

5. Hadîs-i şerîflerle birlikte Arapça şiir, özdeyişler, kıssalar, ibâreler ve Farsça mektuplardaki Arapça unvan ve tamlamalara hareke konulmuştur. Ayrıca bazı Farsça kelimelerde ihtiyaç olduğu düşünülen harflere hareke eklenmiştir.

6. Arapça olarak yazılan mektupların tamamı harekelenmiştir.

7. Farsça tamlamalarda tamlama kesresi konulmuştur.

8. Okumada kolaylık olması için metne noktalama işaretleri konulmuştur.

9. Nûshaların varak numaraları köşeli parantez içinde, sayfa başında yer alan kelimenin önüne yazılmıştır. Konya Mevlânâ Müzesi nüshasının eksik sayfalarının

³⁶⁹ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 25.

³⁷⁰ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 28.

³⁷¹ Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 22.

³⁷² Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, a.g.e., 1389hş/2010, s. 22.

Süleymânîye Nâfiz Paşa nüshasından yazıldığı kısımlarda Süleymânîye nüshasındaki varak numaraları metne eklenmiştir.

10. Tenkitli metinde kullanılan nüshalar farklı sayıda mektup içerdiği için her mektubun başında, mektup numarasının yanına tenkitli metinde hangi nüshaların kullanıldığı köşeli parantez içerisinde yazılmıştır. Parantez içerisinde ilk harf esas nüshayı, diğer harfler yardımcı nüshaları göstermektedir.

11. Metinde geçen dua cümleleri iki kısa çizgi (-) arasına alınarak yazılmıştır.

12. Konya nüshasında yirminci mektuba kadar kaçınıcı mektup olduğu yazıyla yazılmış, diğer mektuplarda ise mektup aralarına birkaç boşluk bırakılarak mektup numarası sayıyla kaydedilmiştir. Süleymânîye nüshasında ise mektup sonlarında bir satır boş bırakılarak mektuplar birbirinden ayrılmıştır. Metnimizde ise okuma kolaylığı olması için tüm mektupların başına yazıyla Mektûbât'ın kaçınıcı mektubu olduğu kaydedilmiştir.

2.7 Fihristler Hakkında Açıklama

Fihristlerde, mektuplarda yer alan âyet-i kerîmeler, kaynaklarda hadîs-i şerîf olduğu bildirilen ibâreler, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere işaret eden ifadeler ile birlikte Arapça ve Farsça şiirler yer almaktadır. Kaynaklarda yazılı bazı hadîs-i şerîfler, mektuplarda farklı lafızlarla yer almış veya hadîs-i şerîflerin bir kısmı alınmıştır. Bu tür ibâreler de hadîs-i şerîf fihristi içerisinde yazılmıştır. Arapça ve Farsça şiirlerin fihristlerinde, şiirlerin tenkitli metinde yer aldığı sayfa numaraları verilmiştir.

SONUÇ

Mektûbât, Mevlânâ Celâleddîn Muhammed'in çeşitli sebeplerle devlet büyüklerine, aile bireylerine ve sevdiklerine yazmış olduğu 145 mektuptan oluşan mensur eseridir. Menakıp kitapları ve tezkirelerde kaydedilen bilgilere göre mektupların sayısı eserde yer alan mektuplardan çok daha fazladır. Ancak günümüze bu kadarı ulaşabilmiştir. Mektupların çoğu Anadolu Selçukluları döneminin devlet idarecilerine gönderilmiş olup Mevlânâ'nın yakınlarından veya mensuplarından birini tavsiye için veya bir ihtiyacının giderilmesinde yardımcı olunması için yazılmıştır. Bazı mektuplarda ise tasavvufî ve irfânî meselelere değinilmiş, ahlâkî bilgiler verilmiştir. Mektûbât, Mevlânâ'nın diğer eserleriyle de içerik ve üslup bakımından uyum ve bütünlük göstermektedir.

Mektupların bir kısmı Anadolu Selçuklu sultanı 'İzzeddîn Keykâvus'a yazılmış olup büyük bir bölümü de Mevlânâ'yı sevenlerden vezir Mu'îneddîn Pervâne'ye ve diğer devlet adamlarına gönderilmiştir. Oğullarından 'Alâ'eddîn Çelebi, Bahâeddîn Sultân Veled ve Emîr 'Âlim Çelebi'ye yazdığı ve çeşitli nasihatlerde bulunduğu mektupların yanı sıra Mesnevî'nin yazılmasına sebep olan ve en çok sevdiği müridi Hüsâmeddîn Çelebi'ye yazdığı dostâne mektuplar da vardır. Mektuplardan biri de gelini Fâtıma Hatun'a gönderilmiştir.

Sade ve akıcı bir dille yazılmış olan eser, yer yer ağdalı ve edebî üslubuyla oldukça etkileyicidir. Özellikle önde gelen Anadolu Selçuklu idarecilerine yazılan mektupların başındaki unvan ve lakaplar dikkat çekici ve gösterişlidir. Mektuplardan ikisi Arapça yazılmıştır. Âyet-i kerîmeler, hadis-i şerîfler, Arapça ve Farsça şiirler, kıssalar, deyimler ve hikmetli sözler Mevlânâ'nın diğer eserlerinde olduğu gibi Mektûbât'ta da çokça karşımıza çıkmaktadır. Anlatıma güzellik veren, mektuba edebî değer katan ve muhatabı üzerinde yazının tesirini artıran bu unsurlar, eserin öne çıkan özelliklerinden olup Fars edebiyatının şaheserlerinden olmasını sağlamıştır.

Mektuplardan Mevlânâ'nın yaşadığı döneme dair toplumsal, tarihî ve edebî pek çok hususta önemli bilgiler elde edilmektedir. Bunun yanı sıra Mektûbât'ın incelenmesi, Mevlânâ'nın dostları ve sevdikleriyle yakın çevresi hakkında birinci ağızdan bilgi vermesi açısından da önemlidir. Bu yüzden mektupları okumak, Mevlânâ'nın düşünce dünyasını ve hayat prensiplerini tanımada çok faydalıdır. Oğullarına ve gelinine yazdığı mektuplar, Mevlânâ'nın içtenliğini ve samimî duygularını yansıtan en güzel örneklerdendir. Devlet büyüklerine yazdığı mektuplardaki babacan tutumu, tevazuu ve

samimiyeti ise Anadolu Selçuklu devlet adamlarına yaklaşımını ortaya koyan eşsiz numuneler olarak karşımızda durmaktadır.

Mektûbât metni, şimdiye kadar İran ve Türkiye’de birkaç defa neşredilmiştir. Eser, ilk olarak 1937 senesinde Feridun Nâfiz Uzluk tarafından iki nüshadan istifade ile yayınlanmıştır. Ancak bu baskıda birçok hatalar bulunmaktadır. 1954 senesinde Tahrân’da Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Ğulâm Huseyn-i Emîn tarafından Türkiye baskısı esas alınarak ve içindeki bazı hatalar düzeltilerek yeniden yayınlanmışsa da metindeki eksiklikler tam olarak giderilememiştir. Abdûlbâkî Gölpinarlı tarafından ilk baskısı 1963 senesinde yayınlanan Türkçe tercümesi yedi nüshadan istifadeyle yapılmış, önsözünde ve eklerinde kıymetli bilgiler verilmiştir. 1992 senesinde Tевfîk Subhânî tarafından yedi nüshadan istifade edilerek tenkitli metni yayınlanmış olan eser, 2016 yılında yeni bulunan eski tarihli bir Mektûbât nüshası esas alınarak yeniden basılmıştır. Ancak bu son baskıda da bazı eksiklikler olması sebebiyle bugüne kadar üzerinde tez çalışması yapılmamış olan eserin bilimsel usullerle yeniden neşrine ihtiyaç duyulmuştur.

Eserin şimdiye kadar yapılan neşirlerinde sekiz yazma nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bizim çalışmamızda, diğer neşirlerde bulunmayan iki nüshası daha bulunduğu belirlenmiş, toplam on nüshasından istifadeyle bilimsel usullere göre edisyon kritiği yapılmıştır. Öncelikle eserin nüsha şeceresi çıkarılarak öne çıkan beş nüshası ile tenkitli metni oluşturulmuştur. Neşirde, Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar 79 numarada kayıtlı nüsha Anadolu Selçuklu döneminden kalma elimizdeki en eski tarihli nüsha olup esas nüsha olarak tercih edilmiştir. Nüshalardaki mektup sayıları farklı olduğundan her mektubun başında o mektubun tenkitli metninde kullandığımız nüshalar belirtilmiştir. Metinde bulunan tüm Arapça ifadeler ve şiirler harekelenmiş, Farsça tamlama kesreleri gösterilmiştir.

Fihristlerde, 265 (tekrarlarla birlikte 386) âyet-i kerîme ile birlikte kaynaklarda hadis olduğu bildirilen 95 (tekrarlarla birlikte 122) ibâre yer almaktadır. Ayrıca, mektuplarda geçen tekrarlar hariç 72 Arapça ve 129 Farsça (tekrarlarla beraber 98 Arapça, 152 Farsça) şiir kaydedilmiştir. 72 Arapça şiirin 33’ü ile 129 Farsça şiirin 103’ünün kaynağı yazılmıştır.

Sonuç olarak tez çalışmamızla Türkiye ve İran’da yapılan önceki neşirlerindeki metin ve aparat kısmında karşılaşılan hatalar ve eksiklikler düzeltilerek sağlam bir

metin elde edilmiş, Mevlânâ'nın eserleri alanında yapılan çalışmalara bir yenisi eklenerek bilim dünyasının istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

‘Abbâs Zeydî, İskender, “Aḥvâl-i Dil-i Godâḥte: Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ: İntihâb, Muḳaddime ve Tavzîḥât: Ġulâm-‘Alî Ḥaddâd ‘Âdil”, *Dâniş (Merkez-i Tahkîkât-i Fârsî-i İrân ve Pâkistân)*, Pâyîz ve Zemistân 1392 hş./2013, Sayı: 114 ve 115, s. 167-180.

‘Abkarî, Nâhîd, *Şekeristân-i Bî-nihâyet - Rivâyetî ez Soḥenân-i Mevlânâ: Fîhî Mâ Fîh, Mecâlis-i Seb ‘a, Mektûbât*, Nâşir: Bâng-i Ney, Çâp-i Evvel, 1401 hş./ 2022.

Akalın, Erkan, “Duacı Bir Baba Olarak Mevlânâ ve Mektupları”, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, IX. cilt, 3 (1). sayı [Türk Dili ve Edebiyatı], İstanbul, 2014, s. 1-22.

Aman, Fatih, “Mevlânâ’nın Aile Görüşü ve Yeni Evli Gençlere Mektupları”, *Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler*, 6-7-8 Ekim 2016, I. cilt, Sinop, 2016, s. 320-333.

Anbarcıoğlu, Meliha, “Mevlânâ’nın Mektuplarından”, *Tercüme*, sayı: 77-80 (1964), s. 83-98.

Arpaç, Muzaffer, Mektûbât-ı Mevlânâ Dolayısıyla, *Konya*, Yıl 2, S. 20-21, 1938, s. 1168-1171.

Arpaç, Muzaffer, Konya ile İlgili İki Esere Dair (Mektûbât-i Mevlânâ - Konya Revüsü ve Fikirler), *Kurun Gazetesi*, İstanbul, 20.09.1937, s. 5,10.

Arpağuş, Sâfî, “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı*, s. 775-804, 2005.

Ateş, Ahmed, Metin Tenkidi Hakkında (Dâsitân-i Tevârîḥ-i Mülûk-i Âl-i ‘Osmân Münâsebeti ile), *Türkiyât Mecmuası*, Cilt 7-8, 1942, s. 253-267.

Bozkurt, Nebi, “Mektup”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, C. 29, s. 13-14.

Celâlî, Nâdire, “Tâceddîn Mu‘tez-i Ḥorâsânî ez Devletmerdân-i İrânî-i ‘Aşr-i Selâciḳa-i Rûm ve Ḥavâş-i Murîdân-i Mevlânâ”, *Muṭâle‘ât-i Târîḥ-i İslâm*, Tâbistân 1394 hş./2015, Yıl:7, Sayı: 25, s. 51-67.

Chittick, William C., *The Sufi Path of Love: The Spiritual Teachings of Rumi*, Albany: State University of New York Press, 1983, O. Boy, 434 s.; Albany: Suny Press, 1983.

Çağrııcı, Mustafa, “Sirâceddîn el-Urmevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, s. 262-264, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Dânişpejûh, Menûçîhr, Seyr-i *Nâme-nigârî der Edebiyyât-i Fârsî*, İntişârât-i Dânişgâh-i ‘Allâme Ṭabâtabâî, 1377 hş./1998, Tahrân.

Dâmğânî, Aḥmed Mehdevî, “Nâmeḥâ-yi Gerânbehâ-yi Laṭîf: Derbâb-i Kitâb-i Aḥvâl-i Dil-i Godâḥte”, *Kitâb-i Mâh-i Edebiyyât*, Yıl: 17, Sayı: 8, Ḥordâd 1393 hş./2014, s. 30-33.

Değirmençay, Veyis, “Sultan Veled”, *DİA*, C. 37, s. 521-522, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Durmuş, İsmail, “İnşâ”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, C. 22, s. 334-337.

Eflâkî, Ahmed, *Menâkıbu'l-Ârifîn*, I-II, nşr. Tahsin Yazıcı, Tahrân: Neşr-i Dunyâ-yi Kitâb, 2. Baskı 1362 hş./1983.

Eflâkî (Şemseddîn Ahmed), *Ariflerin Menkıbeleri (Menâkıbu'l-Ârifîn)*, I-II, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Hürriyet Yay., 1973.

Efşârî, Mihrân, “Husâmeddîn Çelebi”, *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, zîr-i Nezar-i Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, Bunyâd-i Dâiretu'l- Ma‘ârif-i İslâmî, Tahrân, 1388 hş./2009, C. 13, s. 213-215.

Elmas, Nazım, “Mektuplardaki Mevlânâ”, *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî 800. Yıl, (Gelibolu’da Mevlânâ Günleri Bilgi Şöleni-Bildiriler)*, Türkiye Yazarlar Birliği Yay., 2007, s. 156-168.

Eren, Mehmet, “Mevlânâ’nın Mektuplarında Hadislerden Mesajlar”, *Marife*, Yıl: 7, Sayı: 3, Kış 2007, s. 261-286.

Fârdekî, A‘zam Nîkhâh, “Taḥlîl-i İntikâdî-i Goftimân-i Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî”, *Mecmû‘a-i Makâlât-i Sîzdehomîn Girdihem-âyi-i Beyne’l-milel-i Encumen-i Tervîc-i Zebân ve Edebiyyât-i Fârsî*, 1397 hş./ 2018, s. 2370-2386.

Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, *Destûr-i Haṭṭ-i Fârsî*, Tahrân, 1389.

Furûzanfer, Bediuzzaman, *Mevlânâ Celâleddîn*, çev. Feridun N. Uzluk, Konya: Konya İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., 2005.

Futûhî, Maḥmûd, “Te‘âmul-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belhî bâ Nihâdhâ-yi Siyâsî-i Kudret der Konya”, *Faşlnâme-i Zebân ve Edebiyyât-i Fârsî*, Bahâr 1392 hş./2013, Yıl: 21, Sayı: 74, s. 49-68.

Golîzâde, Pervîn; Nâşîrî, Zehre Sâdât; Ahmedî İncîrekî, Ḥadîce, “Taḥlîl-i Muḳâyeseî-i Mecâlis-i Seb‘a ve Mekâtîb ber Esâs-i Ferâ-naḳş-i Endîşegânî der Destûr-i Naḳş-gerâ-yi Halliday”, *Faşlnâme-i ‘İlmî-i Edebiyyât-i ‘İrfânî-i Dânişgâh-i El-Zehrâ*, Tâbistân 1402 hş./2023, Yıl: 15, Sayı: 33, s. 101-136.

Gorcî, Muştafâ; Kâsimzâde, Seyyid ‘Alî, “Çehre-i Vâkıî-i Mevlânâ der Goftogûhâ-yi Mukâtebeî (Goftogû-yi Mevlânâ bâ Dîgerân der Kâlib-i Mektûbât)”, *Faşlnâme-i ‘İlmî-i Taḥaṣṣusî*, Tâbistân 1386 hş./2007, Yıl: 1, Sayı: 4, s. 33-52.

Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Hz. Mevlânâ Celâleddîn: hayatı, felsefesi, eserleri, eserlerinden seçmeler*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1985.

_____, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, I-IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

_____, *Mevlânâ Müzesi Müzelik Yazma Kitaplar Kataloğu*, Ankara, 2003.

Hacımuftuoğlu, Nasrullah, “Berâat-i İstihlâl”, *DİA*, C. 5, s. 470, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

Haddâd ‘Âdil, Gulâm-‘Alî, “Çehre-i Mevlânâ der Âlbûm-i Şaḥşî-i Mektûbât-i Ū”, *Nâme-i Ferhengistân*, Yıl: 5, Sayı: 3, 1381 hş./2002, s. 187-198.

_____, “Destegulî ez Gulistân-i Mektûbât-i Mevlânâ”, *Ceşnnâme-i Ustâd ‘Abdulmuḥammed Âyetî*. Tahrân: Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, 1388 hş./2009, s. 111-121.

_____, “Erziş-i Edebî-i Mektûbât-i Mevlânâ”, *Nâme-i Ferhengistân*, Yıl: 5, Sayı: 3, 1381 hş./2002, s. 5-26.

_____, “Gulgeştî der Mektûbât-i Mevlânâ”, *Bâ İhtirâm: Mecmû‘a-i Maqâlât-i İhdâ Şode be Ostâdân*. Tahrân: Şirket-i Neşr-i Kitâb-i Hurmus, 1390 hş./2011, s. 131-164.

_____, “Kişisel Mektûbât Albümünde Mevlânâ’nın Simâsı”, çev. Ertuğrul Ertekin, *Âşinâ*, Yıl: 10, S. 26-27 (Mevlânâ Özel Sayısı), Ankara, İlkbahar-Yaz 2008, s. 43-51.

Hafîzî, Mînâ, “Sultân Veled”, *Dâniş-nâme-i Zebân u Edeb-i Fârsî*, be-Serperestî-i İsmâ‘îl Se‘âdet, Ferhengistân-i Zebân ve Edeb-i Fârsî, Tahrân, 1388 hş./2009, C. 3, s. 720-724.

Huseynî, Seyyidemîr Cihâdî; Rustemîzâde Nâzenîn, Costârî der Sâhtâr-i Mektûbât-i ‘İrfânî (ber Pâye-i Mektûbât-i Gazzâlî, Senâî, Mevlânâ ve ‘Ayn’ul-Kuzât), *Faşlnâme-i ‘İlmî-i Edebiyyât-i ‘İrfânî ve Ustûre Şinâhî*, Zemistân 1399 hş./2020, Yıl: 16, Sayı: 61, s. 75-104.

İşânî, Tâhire, “Munâsebât-i Hânevâdegî-i Mevlânâ ez Hilâl-i Mektûbât”, *Kohennâme-i Edeb-i Pârsî*, Bahâr ve Tâbistân 1402 hş./2023, Yıl: 14, Sayı: 36, s. 29-61.

Kanar, Mehmet; Kurtuluş, Rıza, “İnşâ/Fars Edebiyatı”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, C. 22, s. 337-338.

Karaismailoğlu, Adnan. Gücük, Tolga. (2021). “Mektûbât’ın Yazma Nüshaları”. Adnan Karaismailoğlu, Yakup Şafak (Editörler), *Mevlânâ Araştırmaları* 7, (s. 273-280). Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaismailoğlu, Adnan – Okumuş, Said – Coşguner, Fahreddîn, *Mevlânâ Bibliyografyası*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya, 2006.

Kayaoğlu, Prof. Dr. İsmet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2002.

_____, “Mevlânâ’nın Mektupları’nın Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, *XII. Türk Tarih Kongresi: Ankara 12-16 Eylül 1994 Kongreye Sunulan Bildiriler*, II. cilt, s. 583-588, Ankara, 1994.

Kolot, Berna; Güzel, Miyase, “Mektûbât-ı Mevlânâ’da İnsan Anlayışı”. *TEFM 2019 Bildiri Tam Metinler Kitabı*, 24-26 Ekim 2019, Kırşehir, s. 103-111.

Kurtuluş, Rıza, “Mektup/Fars Edebiyatı”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, C. 29, s. 16-17.

_____, “Şems-i Münşî”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, C. 38, s. 509.

Lengrûdî, Mucedder Mehsâ, “Tâzehâ-yi Neşr: Ahvâl-i Dil-i Godâhte”, *Nâme-i Ferhengistân*, Yıl: 13, Sayı: 3, Bahâr 1393 hş./2014, s. 161-166.

Mengi, Mine; *Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine*, Divan Şiiri Yazıları, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2000.

Mevlânâ Celâleddîn, *Ahvâl-i Dil-i Godâhte: Gozûde-i Mektûbât-i Mevlânâ (intiḥâb ve tavḏîḥ: Doktor Gülâm- ‘Alî Haddâd ‘Âdil)*, Tahrân, 1393 hş./2014.

_____, *Ber Leb-i Deryâ-yi Vucûd: Kışşahâ-yi Mevlevî: Fîhî Mâ Fîh, Mektûbât ve Mecâlis-i Seb'a*, hzl. Şihâbuddîn-i 'Abbâsî, Nâşir: Mâzyâr, Çâp-i Dovvom, 1389 hş./ 2010.

_____, *Fîhi Mâ Fîh*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya, 2001.

_____, *Fîhi Mâ Fîh*, çev. Meliha Ülker Tarıkâhya (Anbarcioğlu), Konya: Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği, 2006.

_____, *Fîhi Mâ Fîh ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler*, hzl. Abdülbâkî Gölpınarlı, İstanbul, 1972.

_____, *Fîhi Mâ Fîh, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a -tıpkıbasım-*, hzl. Adnan Karaismailoğlu, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya, 2010.

_____, *Hâr-i Dîvâr-i Rezân: Gozîde-i Âşâr-i Mensûr-i Mevlânâ*, gozîniş ve tavzîh: Dr. Tevfîk Subhânî, Tahrân: İntişârât-i Mu'în, Çâp-i Evvel, 1392 hş./2013.

_____, *Kitâb-i Fîhi Mâ Fîh; ez-Goftâr-i Mevlânâ Celâleddîn Muḥammed-i meşhûr be-Mevlevî*, bâ-taşhîhât ve havâşî: Bedî'uzzamân-i Furûzânfer, Tahrân: Emîr-i Kebîr, 5. Baskı, 1362 hş./1983.

_____, *Letters (Djalal-Al-Dîn Rûmî)*, traduction Eva de Vitray Meyerovitch, Paris, 1990.

_____, *Letters, translated by Agnes Murray - Zehra Partovi*, New York: FitzGerald, Vincent & Co., 1987.

_____, *Mecâlis-i Seb'a-i Celâleddîn Muḥammed-i Belhî-i Rûmî, be-inzimâm-i Heft Mektûb ez-kitâb-i Mektûbât-i Mevlânâ*, Tahrân: Hâver, 1315 hş. /1936.

_____, *Mecâlis-i Seb'a ve Mektûbât'tan Seçmeler*, hzl. Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya: İl Kültür ve Turizm Md. Yay., 2006, 127 s.

_____, *Mektûbât ve Huṣṣât-i Rûmî* / (terceme ve havâşî) Muḥammed Riyâz, Lâhor, Pâkistân: İqbâl Akademi, 1988.

_____, *Mektûbât ve Mecâlis-i Seb'a*, bâ-muḥaddime-i Cevâd-i Selmâsî-zâde, İqbâl, Tahrân, 1379 hş./2000.

_____, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, Tahrân: Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, 1371 hş./1992.

_____, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn Muḥammed Rûmî bâ Tecdîd-i Nâzar-i Kullî*, taşhîh: Tevfîk Subhânî, Tahrân: Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Çâp-i Dovvom, 1395 hş./2016.

_____, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ez-rûy-i nusḥa-i çâp-i İstanbul bâ muḥaddime ve havâşî ve ta'likât)*, be-kûşîş-i Yûsuf Cemşîdî Pûr ve Ğulâm Huseyn-i Emîn, Tahrân, 1335 hş./1956.

_____, *Mektuplar*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999.

_____, *Mektûbât'tan Seçmeler*, haz. Erol Ertürk, Konya 2007.

_____, *Meşnevî-i Ma'nevî-i Mevlânâ Celâleddîn Muḥammed-i Belhî-i Rûmî, be-taşhîh ve muḥâbele ve himmet-i Muḥammed-i Ramazânî*, bâ-keşfu'l-ebyât

ve Letâ'ifu'l-Lugât-i Mollâ 'Abdullaîf, Tahrân: Çâphâne-i Hâver, 1315-1319 hş./1936-1940.

_____, *Mevlânâ'nın Mektupları / Mektûbât*, düzelten: Ahmed Remzi Akyürek, mukaddime: Veled Çelebi İzbudak, önsöz ve nşr. Feridun Nâfiz Uzluk, İstanbul: Sebat Bsm., 1937.

_____, *Resâilu Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî, tahkîk Teyfîk Subhânî, tercemehâ ile 'l-'arabiyyeti ve kaddeme lehâ: 'Îsâ 'Alî el-'Âkûb*, Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2008.

_____, *Selections From Letters of Rumi (Selections from Great Works of Mawlana Jalal Al-Din Rumi-5)*, by Ahmet Ogke, Konya: Rûmî Publishing House, 2007.

_____, *This Longing: Poetry, Teaching Stories, and Selected Letters of Mawlana Jalaluddîn, translated by John Moyne - Coleman Barks*, Putney, Vt.: Threshold Books, 1988.

Mubâşirî, Maḥbûbe; Melik-Mirzbân, Nesrîn Fakîh; 'Alîhânî, Fâtîme, "Berresî-i Sebk-şinâsâne-i Nâmehâ-yi Mevlevî be Zenân", *Mecmû'a-i Maḳâlât-i Sevvomîn Hemâyiş-i Metn-Pijûhî-i Edebî (Nigâhî Tâze be Âşâr-i Mevlânâ)*, 1396 hş./2017, s. 1-18.

Mujdehî, Sâmiye Başîr, *Mevlevî der-Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî der-Afgânistân, be-Serperestî-i Hasen-i Enûşe*, Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, Tahrân, 1378 hş./1999, C. 3, 'Mektûbât', s. 980-981.

Mûsevî, Seyyid-Muştafâ; Gûderzî, Siyâveş, "Te'âmul-i Mevlevî bâ Muḥâṭab der Fîhi-Mâ-Fîh ve Mektûbât", *Edeb-i Fârsî*, Pâyîz ve Zemistân 1395 hş./2016, Yıl: 6, Sayı: 18, s. 57-74.

Muştaḳmîhr, Raḥmân, Meâhiz-i İstişhâdât-i Şi'rî-i Fârsî-i Mektûbât-i Mevlânâ ve Tekmile-i Ân, *Kohennâme-i Edeb-i Pârsî*, Pijûhişgâh-i 'Ulûm-i İnsânî ve Muṭâle'ât-i Ferhengî, Yıl: 8, Sayı: 3, Pâyîz ve Zemistân 1396 hş./2017, s. 77-106.

Muvahḥid, Muḥammed 'Alî; Subhânî, Teyfîk, "Âşâr-i Menşûr-i Mevlânâ", *Kitâb-i Mâh-i Edebiyyât ve Felsefe*, Sayı 95, Şehrîver 1384 hş./2005, s. 6-15.

Muvahḥid, Muḥammed 'Alî, "Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ: Yâddâştî derbâre-i 'Aḥvâl-i Dil-i Godâhte: Gozîde-i Mektûbât-i Mevlânâ" (be intihâb ve tavzîḥ-i Doktor Gulâm-'Alî Haddâd 'Âdil)", *Buhârâ*, Sayı: 102, Mihr-Âban 1393 hş./2014, s. 199-205.

_____, "Seyrî der Âşâr-i Menşûr-i Mevlânâ", *Tuḥfehâ-yi Ân Cihânî (Seyrî der Zindegî ve Âşâr-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî) be Kûşiş-i 'Alî Dihbâsî*, İntişârât-i Sohen, Tahrân, 1382 hş./2003, s. 802-819.

Önder, Mehmet-Binark, İsmet-Sefercioğlu, Nejat, *Mevlânâ Bibliyografyası, I-II*, Ankara, 1973.

Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *DİA*, XXIX, s. 441-447.

Öztürk, Mürsel, "Mevlânâ'nın Mektupları", *1. Millî Mevlânâ Kongresi*, 3-5 Mayıs Konya, Selçuk Ü. Yay., Konya 1986, Tebliğler s. 83-92.

Pârsâ, Seyyid-Aḥmed; Muḥammedî, Yedullah, "Şems-i Tebrîzî, Ğaybet yâ Şehâdet? (Bâ Tekye ber Menâbi'-i Kohen be Vîje Mektûbât-i Mevlânâ)", *Do*

Faşlnâme-i 'İlmî-i Pujîhişî-i Edebiyyât-i 'İrfânî-i Dânişgâh-i El-Zehrâ, Bahâr ve Tâbistân 1394 hş./2015, Yıl: 7, Sayı: 12, s. 73-101.

Recebzâde, Hâşim, “Debîr ve Debîrî der Îrân-i İslâmî”, **Nâme-i Ferhengistân**, Yıl:2, Sayı:1, 1375 hş./1996, s.13-24.

Râzpûş, Şehnâz, “Pervâne Mu‘îneddîn Suleymân bin ‘Alî”, **Dânişnâme-i Cihân-i İslâm**, zîr-i Nezar-i Gulâm-‘Alî Haddâd ‘Âdil, Bunyâd-i Dâiretu’l-Ma‘ârif-i İslâmî, Tahrân, 1388 hş./2009, C. 5, s. 572-575.

Recebzâde, Hâşim, “Debîr ve Debîrî der Îrân-i İslâmî”, **Nâme-i Ferhengistân**, Yıl: 2, Sayı: 1, 1375 hş./1996, s. 13-24.

Rûhânî, Mes‘ûd; Takîzâde, Zehrâ, Gûne-i Ferhengî-i Mektûbât-i Mevlânâ (Berresî-i Se Meqûle-i Mevdû‘ ve Muḥâṭab ve Efrâd-i Vâsiṭa der Nâmeḥâ-yi Mevlânâ), **Faşlnâme-i Taḥaşşuşî-i Sebḳinâsî-i Naẓm ve Neşr-i Fârsî**, Yıl: 10, Sayı: 3, Pâyîz 1396 hş./2017, s. 51-67.

Rûhbahşân, ‘Abd’ul-Muḥammed, “Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn be Kûşîş-i Tevfîḳ Subḥânî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahrân, (1371)”, **Mecelle-i Âyende**, Yıl: 19, Sayı: 10-12, 1372 hş./1993, s. 1043-1046.

Şafâ, Zebîhullâh, **Târîḥ-i Edebiyyât der Îrân**, III/2, Tahrân, 1369 hş./1990.

_____, **Gencîne-i Soḥen**, Tahrân 1350 hş./1971, c. 1, s. 140-148.

Semî‘î, Aḥmed Geylânî, “Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, **Neşr-i Dâniş**, Behmen ve İsfend 1371 hş./1992, Yıl: 13, Sayı: 2, s. 115-118.

Sipehsâlâr, Ferîdûn bin Aḥmed, **Zindegî-nâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî, Risâle-i Ferîdûn bin Aḥmed Sipehsâlâr der-Aḥvâl-i Mevlânâ Celâleddîn-i Mevlevî**, nşr. Sa‘îd-i Nefîsî, Tahrân : İḳbâl, 1378 hş./1999.

Subḥânî, Tevfîḳ, “Bâzbînî-i Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belḥî-i Rûmî ve Naḳd-i Naḳdhâ-yi Ân”, **Bâ Ḳâfile-i Şevḳ: Ercnâme-i Dr. Muḥammed ‘Alî Muvaḥḥid** (Muḥammed Ṭâhirî Ḥusrevşâhî), 1393 hş./2014, s. 1035-1052.

_____, (2021). Çev: Tolga Gücük, “Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn-i Belḥî-i Rûmî” Kitabının yeniden gözden Geçirilmesi ve Kitap Hakkında Yapılan Eleştirilerin Eleştirisi”. Adnan Karaismailoğlu, Yakup Şafak (Editörler), **Mevlânâ Araştırmaları 7**, (s. 251-271). Ankara: Akçağ Yayınları.

_____, **Zindegî-nâme-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî-i Belḥî**, Tahrân: Neşr-i Kaṭre, 1384 hş.

Şafak, Yakup, **Hazret-i Mevlânâ’nın Eserleri**, Konya İl Kültür ve Turizm Müd. Yay., No. 68, Konya, 2005.

_____, “Çehâr Makâle”, **DİA**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, C. 8, s. 248-249.

Şafak, İsmâ‘îl; Âzâdbaht, Furûzân, “Berresî-i Sultâniyyât der Mektûbât-i Mevlevî ve Munşeât-i Câmî”, **Zebân ve Edeb-i Fârsî / Neşriye-i Sâbiḳ-i Dânişkede-i Edebiyyât-i Dânişgâh-i Tebrîz**, Bahâr ve Tâbistân 1392 hş./2013, Yıl: 66, Sayı: 227.

Şerîfî, Şehlâ; Fezâilî, Seyyide Meryem, “Berresî-i Şûrethâ-yi İrcâ‘î” (Zamâyir) der Pâreî ez Nâmeḥâ-yi Mevlânâ ber Esâs-i Rûykerd-i Tahlîl-i Goftimân-i İntikâdî”, **Faşlnâme-i Taḥaşşuşî-i Mevlevî-i Pijûhî**, Bahâr ve Tâbistân 1391 hş./2012, Yıl: 6, Sayı: 13, s. 120-140.

Şerîfî, Şehlâ; Fezâilî, Seyyide Meryem, “Çigûnegî-i Numûd-i Râbiṭa-i Kudret der Kâlib-i Şîve-i Beyân der Berhî ez Nâmehâ-yi Mevlânâ”, **Mecelle-i Zebânşinâsî ve Gûyîşhâ-yi Horâsân**, Pâyîz ve Zemistân 1389 hş./2010, Yıl: 2, Sayı: 3, s. 173-204.

Şimşekler, Nuri, “Mevlânâ’nın eserleri ve eserlerinden seçmeler”, **Konya’dan Dünya’ya Mevlânâ ve Mevlevîlik**, İst., 2002, (Konya Karatay Belediyesi yay.).

Tâyîfî, Şîrzâd; Raḥmânî, Gulâmresûl, “Ḥâniş-i Mektûbât-i Mevlânâ ber Esâs-i Târîḥ-girâyî-i Nev”, **Faṣlnâme-i ‘İlmî-i Pijûhiş-i Ğâlib**, Tâbistân 1400 hş./2021, Yıl: 10, Sayı: 33, s. 35-51.

Tahrânî, Selmân, “Mu‘arrifî ve Naḡd-i Kitâb: Ahvâl-i Dil-i Godâhte”, **Buḥârâ**, S: 95-96, 1392 hş./2013, s. 495-498.

Uzluk, F. Nafiz, “Konya Revüsü Direktörlüğüne”, (Mektûbât-ı Mevlânâ Hakkında, Karşılık), **Konya Dergisi**, II, C. 16-17, Sayı: 12, 1937-1. 1938, s. 982-986.

_____, “Mektûbât-i Mevlânâ’ya Dair”, **Ekekon Gazetesi**, Konya, 16.06.1954.

Uzun, Mustafa İsmet, “Münşeât”, **DİA**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, C. 32, s. 18-20.

Ünver, Süheyl, “Mevlânâ’nın Mektupları ve Selçuklu Tababeti”, **Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul, 23.08.1937.

Yaltkaya, M. Şerefeddîn, “Tahlil ve Tenkitler”, **Türkiyat Mecmuası**, VI, s. 323-345, 1939.

Zerrînkûb, ‘Abdulḥuseyn, Costocû der Taşavvuf-i Îrân, Tahrân, 1379 hş./2000.

Web Adresleri

<https://kuran.diyaret.gov.tr/> Son Erişim Tarihi: 05.06.2024.

ÖZET

Belli bir dönemin içtimâî durumunu ve bu dönemde yaşamış insanların şahsiyetlerini tanımada elimizdeki önemli kaynaklardan biri, o zamanda kaleme alınmış ve bizlere kadar ulaşmış mektuplardır. Yazarının şahsiyeti, toplumun farklı kesimleriyle ilişkileri, çeşitli hadiseler karşısındaki tutumu, bazen de özel hayatındaki en mahrem bilgiler, mektuplar sayesinde sonraki nesillere aktarılır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mektupları da Mevlânâ'nın yaşadığı dönemi ve bizzat Mevlânâ'nın kişiliğini anlamada istifade edilen en önemli kaynaklardandır. Söz konusu mektuplardan 145 tanesi istinsâh edilerek kitap haline getirilmiş ve eserin bazı yazma nüshaları günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmada, söz konusu eserin mevcut yazma nüshaları bilimsel usullerle incelenerek tenkitli metni oluşturulmuş, müellif nüshasına en yakın metnin tespit edilmesine çalışılmıştır.

Tez çalışmamız, bir giriş ile üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Mevlânâ'nın mektupları ile ilgili bilgi verilmiş, eserin edebî hususiyetlerine değinilerek bu alanda daha önce yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Birinci bölümde, nüsha tavsifleri yapılmış, nüsha şeceresi çıkarılarak esas nüshaların ve tenkitli metnin imlâ özelliklerine değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde mektupların özetleri ile birlikte mektuplarda ismi geçen kişiler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Mektûbât'ın beş nüshadan faydalanılarak oluşturulan tenkitli metni yer almıştır. Üçüncü bölümde ise Mektûbât'ta yer alan âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler, Farsça ve Arapça şiirlerin indeksleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mektûbât, tenkitli metin, Mevlânâ'nın mektupları

ABSTRACT

One of the important sources we have in getting to know the social situation of a certain period and the personalities of the people who lived in that period are the letters written at that time and reached down to us. The author's personality, his relations with different segments of society, his attitude towards various events, and sometimes the most intimate information about his private life are transferred to the next generations through letters. Mawlana Jalaladdîn-i Rumi's letters that have survived to the present day are among the most important sources used to understand the period in which Mawlana lived and the personality of Mawlana himself. 145 of the letters in question were copied and turned into a book, and some manuscript copies of the work have survived to the present day. In this study, the existing manuscripts of the work in question have been examined with scientific methods. A critical text has been created, and an attempt has been made to identify the text closest to the author's copy.

Our thesis study consists of an introduction and three chapters. In the introduction, information about Mawlana's letters is given. The literary characteristics of the work are explained, and previous studies in this field are listed. In the first chapter, the copies are described. The genealogy of the copies is drawn, and the orthographic features of the original copies and the criticized text are mentioned. Additionally, in this section, summaries of the letters and information about the people mentioned in the letters are given. In the second part, the critical text of Maktubat, formed using five copies, is included. In the third section, there are indexes of Qur'anic verses, hadiths, Persian and Arabic poems in Maktubat.

Keywords: Mawlana, Maktubat, critical text, Mawlana Jalaladdîn-i Rumi's letters

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEKTÛBÂT-I MEVLÂNÂ -METİN-

جمهوری ترکیه
دانشگاه آنکارا
انستیتوی علوم اجتماعی
گروه زبان و ادبیات فارسی

مکتوبات مولانا جلال الدین رومی
(بررسی - متن فارسی - فهرست)

پایان نامه دکتري

طولنه گوجوک

استاد راهنما
عدنان قره اسماعیل اوغلی

آنکارا، 2024

مكتوبات مولانا جلال الدين رومی

متن مکتوبات

نامه یکم [KSMiH]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ بِهِ نَسْتَعِينُ¹

[62^b] باری تَعَالَى چون خواهد که² عَنایت و لُطف و نُصرت و دولت و سعادت را بر بنده‌ای از³ بندگانِ خود⁴ مُقیم و پیوسته گرداند، او را توفیقِ شُکر دهد که⁵ اگر صد بار تلخی بدو رسد و⁶ یک بار شیرینی، آن یک شیرینی را صد بار به صد عبارت، به صد مقام باز گوید و آن صد⁷ تلخی را یک بار هم باز نگوید، اَلَا تلخی فراقِ یارانِ دین، که افغان کردن از فراقِ یارانِ دین، تسبیح است و قرآن خواندن است و سَنَتِ انبیاست⁸ - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ⁹ - که ایوب - عَلَیْهِ السَّلَامُ - با چندان رنج که هیچ دل طاقت ندارد عظمتِ بلائی او شنیدن، با آن همه، زبانِ او¹⁰ در آن هشت سال روزی خالی نگشت. چو درد¹¹ فراقِ یار¹² دین - یعنی عیالِ او که هم‌درد و هم‌نفس¹³ او بود در دین - بدو رسید، فریاد برآورد که (مَسْنِي الضُّرِّ) [انبیاء: ۸۳/۲۱]. قدرِ یارِ دین، مردِ دین داند. قدر

¹ وَ بِهِ نَسْتَعِينُ K : SMiH -

² که KSMH : İ -

³ بنده‌ای از KSİH : M -

⁴ خود K : خوش SMiH

⁵ که اگر صد بار ... وَ الْبَيَانُ أَخَافُ عَلَيْهِ - M

⁶ و KSİ : H -

⁷ صد KSİ : H -

⁸ انبیاست KSİ : انبیا H

⁹ صلوات الله عليهم KSİ : عليهم السلام H

¹⁰ او K : + شکر S : + از شکر İH

¹¹ درد KH : در Si

¹² یار KSH : یاران İ

¹³ هم‌درد و هم‌نفس KH : هم‌نفس و هم‌درد S : هم‌درد او و هم‌نفس İ

و¹⁴ ذوقِ یارانِ دین هرکه خواهد که آموزد، از فرزندِ اَعَزّ، امیرِ سپاه‌سالار¹⁵ عالمِ عادلِ مُقْبِل، نجم‌الدین، دین‌پرورِ خدای‌ترسِ حلیمِ کریم، رُوحُ الْأَمْرَاءِ، مُقَرَّبُ الْمُلُوكِ وَ السَّلَاطِينِ، الْمُسْتَعْنِي عَنِ النَّتَاءِ لِشَهْرَتِهِ فِي الدِّينِ وَ الصَّدَقِ وَ الصَّفَاءِ وَ الْيَقِينِ.

حقّ علیم است و گواهی دهد که آن فرزندِ عزیز¹⁶، چنان‌که در این سفرِ درازِ غریب بوده است، در شهرِ خویش و میانِ خویشان¹⁷ و تَجَمُّلِ¹⁸ خویش هم غریب است. خدای می‌داند که این پدر از آغازِ دولتِ عالم‌آرایِ شهریارِ راستین، الْتَادِرُ بَيْنَ سَلَاطِينِ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ، بَحْرُ الْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ، مَهْدِي الرَّحْمَةِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ، عَمَّتْ مَنَاقِبُهُ فَاسْتَعْنَى عَنِ الشَّرْحِ وَ الْبَيَانِ، أَخَافُ عَلَيْهِ مِنْ غَيْرَةِ الرَّحْمَانِ وَ إِلَّا أَثْنَيْتُ عَلَيْهِ بِبَعْضِ مَا يَلِيقُ بِإِقْبَالِهِ وَ أَقَمْتُ الْبُرْهَانَ - خَلَدَ اللَّهُ سُلْطَنَتَهُ وَ جَدَّدَ دَوْلَتَهُ مَا¹⁹ تَجَدَّدَ الْجَدِيدَانِ²⁰، إِنَّهُ الْمُجِيبُ الْمُسْتَعَانُ - طَبْعًا وَ طَوْعًا وَ عَشَقًا از اندرونِ دل و جان، هواخواهِ دولت‌ش بوده‌ام - لِلَّهِ تَعَالَى بی‌علتی. اگرچه مُلَازِمِ صورت²¹ نبوده‌ام، ملازمِ هواخواهی و دولت‌جویی بوده‌ام در آن حضرتی که همهٔ حضرت‌ها²² دم به دم محتاج و مددخواه و درپوزه‌گرِ آن حضرت است؛ و این عرضِ دوستی و هواخواهی به دستوری و فرمانِ صدرِ رسالت - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ - افتاد؛ که یکی از صحابه به خدمتِ رسول²³ نشسته بود. بزرگی از درِ مسجد گذر کرد. آن صحابی گفت: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ مِنْ دُلِّ دُوسْتٍ مِی‌دَارَمِ این عزیز را که گذشت. رسول - عَلَيْهِ السَّلَامُ²⁴ - فرمود²⁵ که برو²⁶ او را اعلام

¹⁴ و KSH : İ

¹⁵ سپاه‌سالار KSH : سپه‌سالار İ

¹⁶ عزیز KSH : İ

¹⁷ خویشان KSI : قومِ خویش H

¹⁸ تَجَمُّلُ KIH : تَحَمُّلُ S

¹⁹ ما KSMİ : کما H

²⁰ الجدیدان KMIH : حدان S

²¹ صورت KSIH : صوت M

²² همهٔ حضرت‌ها KSMH : حضرت‌ها همه İ

²³ رسول KSH : + علیه السلام İ : + صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ M

²⁴ علیه السلام KSMH : صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ İ

²⁵ فرمود KSMH : گفت İ

²⁶ برو KSIH : رو M

ده²⁷. و اگر حکمت و سرّ این اشارت را²⁸ در قلم آرند، درازتر شود. مقصود²⁹ دیگر آنکه هر باری لطفی و رحمتی و پادشاهی از جنابِ مُسْتَطَابِ شاهِ عالم - اَعْلَى اللّٰهُ رَأَيْتُهُ - نو به نو به سمع این پدر می رسید، شاد می شدم³⁰ از دو وجه: یکی فَرْطِ محبّت و هواخواهی که مُحِبّ³¹ هرگز در بندِ کمال و نیکونامی خود نباشد، در بندِ کمال و نیکونامی محبوب باشد و بدان شاد باشد. و این مسئله‌ای است از درس³² مدرسه عشق. نمی‌توانم در این غُلُو کردن که سیلابِ این بحث مرا دربراید و نامه را و هم نویسنده را، شَيْخُ الْمَشَائِخِ حُسَامُ الدِّينِ، أَمِينُ الْقُلُوبِ - أَدَامَ اللّٰهُ بَرَكَتَهُ - که در این مدّت یک دم از دعا و ثنا خالی نبوده است. و وجه³³ دیگر موجبِ شادی این پدر به آوازه احسان‌های این شاه - اَعْلَى اللّٰهُ دَوْلَتُهُ - آن³⁴ بودی که گفتمی الْحَمْدُ لِلّٰهِ که محبّت و هواخواهی من این اقبال را - لَا زَالَ مُتَضَاعِفًا - به موقع و لایق³⁵ افتاد؛ زیرا از صفای جوهرِ محبّ باشد که محبّت او بر جوهرِ لطیف افتد. زیرا هرکه هست در هجده هزار عالم، هر یک محبّ و عاشقِ چیزی³⁶ است؛ شرفِ هر عاشقی به قَدْرِ شرفِ معشوقِ اوست. معشوقِ هرکه لطیف‌تر و ظریف‌تر و شریف‌جوهرتر³⁷، عاشقِ او عزیزتر.

بیت³⁸

ضُرُوبُ النَّاسِ عُشَاقُ ضُرُوبًا فَأَكْرَمُهُمْ أَشْفُهُمْ³⁹ حَبِيبًا

²⁷ ده KSİ : کن MH

²⁸ را KSİH : - M

²⁹ مقصود KSMİ : و مقصود H

³⁰ شدم KSMH : شوم İ

³¹ محبّ KMİ : محبّت SH

³² درس KSMH : - İ

³³ و وجه KH : - SM : وجه İ

³⁴ آن KMİH : این S

³⁵ و لایق KSMİ : - H

³⁶ چیزی KSMH : هر چیزی İ

³⁷ ظریف‌تر و شریف‌جوهرتر KSİH : شریف‌تر و جوهرتر M

³⁸ بیت K : شعر Sİ : - MH

³⁹ اشفهم KSMH : اشرفهم İ

مرغِ روز را بر⁴⁰ مرغِ شب ترجیح است، چندان که نور را بر ظلمت؛ که آن عاشقِ نورِ آفتاب است و مرغِ شب عاشقِ ظلمت⁴¹. و شرح این مسئله هم اِطْنَابِ عظیم⁴² و شاخ و بیخ بسیار دارد - شَرَحَ اللَّهُ صُدُورَكُمْ⁴³ وَ أَيْدَكُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ. از جمله آنچه فال⁴⁴ گرفتیم بر بالا گرفتن آتشِ اقبال و دولت⁴⁵ شاهِ عالم و غالب شدنِ شمشیرِ نفاذِ فرمانش - أَنْفَذَهَا اللَّهُ وَ أَمْضَاهَا وَ أَعْلَاهَا مَا دَامَتِ الشَّمْسُ وَ ضَحَاهَا - یکی آن بود که آفتابِ عنایتش بر بنده‌اش، فرزندِ عزیز، رُوحِ الْأَمْزَاءِ وَ أَفْضَلُهُمْ، نجم‌الدین - لَا زَالَ⁴⁶ نَجْمُهُ مُسْتَنِيرًا مِنْ شَمْسِ دَوْلَةِ سُلْطَانِنَا فَضَّلَهُ اللَّهُ عَلَى السَّلَاطِينِ بِالْإِقْبَالِ وَالْكَمَالِ وَ حُصُولِ الْأَمَالِ - افزون شد و او را مخصوص‌تر کرد هم در بارگاهِ حُكْم و پایه‌ تخت و هم در بارگاهِ حلم⁴⁷ و رحمتِ دلِ مبارکش. خود چه جای این است که⁴⁸ خود⁴⁹ جمله اشارات و اندیشه‌های شاهِ عالم، خجسته⁵⁰ و همایون و مُیَسِّر⁵¹ اقبال است⁵² دم به دم؛ که⁵³ خاطر⁵⁴ مبارکش سویِ ضعیفان و مظلومانِ نگران است⁵⁵ و چشمش⁵⁶ سویِ دادخواهان و محتاجانِ مُلْتَفِت⁵⁷ است. لاجرم نظر⁵⁸ عنایت (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ)

⁴⁰ بر KSMi : H

⁴¹ ظلمت KSM : + حاشا I : شب ظلمت H

⁴² عظیم KSMH : + دارد I

⁴³ صدورکم KSMH : صدرکم I

⁴⁴ فال KSMH : خال I

⁴⁵ بالا گرفتن آتشِ اقبال و دولتِ KSMH : بلا گرفتن آتش و اقبال دولتِ I

⁴⁶ زال KSMH : یزال I

⁴⁷ حلم KSMH : علم I

⁴⁸ که KSi : MH

⁴⁹ خود KSMH : I

⁵⁰ خجسته KMİH : خجست S

⁵¹ میسر KSi : میسر MH

⁵² است KSMH : I

⁵³ که KSMH : I

⁵⁴ خاطر KI : همه خاطر SMH

⁵⁵ است KMİH : S

⁵⁶ چشمش KMİH : چشمش S

⁵⁷ ملتفت KSMH : ملتفت I

⁵⁸ نظر KSMi : H

[انعام: ۱۶۰/۶] به جانبِ جاه و دولتش نگران باشد؛ [63^a] و از غیرتِ الهی بود و عنایت که این همه بی‌مرادی‌ها به دولتش در این مدّت راه یافت تا رجوعِ دلِ مبارکش از همه سلاطین به حضرتِ سلطانِ سلطانان - جَلَّ وَ تَعَالَى - دم به دم افزون باشد. حضرتِ حقّ بانگ بر زد به⁵⁹ مُلکِ دنیا که برهنه شو پیشِ شاه تا عیب‌های بی‌وفایی تو را ببیند⁶⁰ و فروشوی از⁶¹ خود حَفَه⁶² و رَفَه خود را به آبِ مکروهات تا آنچه شاهانِ دیگر⁶³ رنگِ فَنات را در آخرِ دولتِ خود دیدند و از عشق‌بازی‌ها با تو و مهر پیوستن با تو پشیمان شدند، این شاه در اوّلِ دولت ببیند و دلِ مبارک، تمام در حضرتِ ما بندد تا هر دو ملکش از دیگران بیفزاید و مُخَلَّد شود. (وَ مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ) [طلاق: ۳/۶۵]. و هر سطری از این نامه نکته‌ای است که شرح می‌باید کردن تا ظاهربینی به فهمِ ریکیِ خود تأویلش نکند؛ امّا از عیبِ تطویل ترسانم و از خدا خواهانم که بر خاطرِ عاطر و⁶⁴ ضمیرِ منیر واضح و مکشوف گردد. إِنَّهُ وَلِيُّ الْإِجَابَةِ وَ دَعْوَةُ الْمُخْلِصِينَ مُسْتَجَابَةٌ⁶⁵.

نامه دَوَم [KSMİ]

مَلِکِ تَعَالَى - جَلَّ جَلَالُهُ - که مَالِکُ الْمُلْکِ است، یکی را به مُلکِ دنیا مخصوص گرداند و تاجِ عِزّت بر فَرْقِ او نهد و بر تختِ مملکت نشاند و بِقاع و بلاد را مُسَخَّر و رامِ فرمان و اشارتِ او گرداند و دل‌های سرکشان را⁶⁶ طَوْعًا و⁶⁷ کَرْهًا خاضِع و مُنْقَادِ او دارد و خزاین و عساکر را فدایِ مراداتِ او گرداند تا به لطفِ خزاین و قهرِ عساکر⁶⁸، مکافاتِ هواخواهانِ مُلکِ خود کند و صدرِ منبر⁶⁹ و نقدِ نقره و زر را به نام و القاب و

⁵⁹ به KS : بر MİH

⁶⁰ ببیند KMH : ببند S : ببند İ

⁶¹ از KSMİ : + روی H

⁶² حفه KİH : جفه SM

⁶³ دیگر KMİH : دگر S

⁶⁴ و KSMİ : H

⁶⁵ مستجابة K : + آمین یا ربّ العالمین SMİH

⁶⁶ را KSM : İ -

⁶⁷ و KSİ : او M

⁶⁸ عساکر KSİ : + و M

⁶⁹ منبر K : منبر SMİ

خطبه و سکه او مرسوم گرداند و در زمان اندک این همه رقوم عَجَب را که بر لوح خاک مهندسِ قدیم نقش کرد⁷⁰، هر شبی محو کند که (فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ) [اسراء: ۱۷/۱۲] تا در بی خبری شب نه امیر ماند نه مأمور، نه حاکم ماند و⁷¹ نه محکوم، نه مَلِک ماند و⁷² نه مملوک تا بدانند که این خطوط، محکوم دستِ مهندسی است؛ و چون بوی نبردند، به شب⁷³ مرگ به کلّی محو کند تا همه را معلوم شود که این عَوَاصِ مُلُکِ ناپایدار نمونه‌ای⁷⁴ است و اصطربابی است از بهرِ اِغْلَامِ مُلُکِ پایدار و تاج و تخت و عسکر و مخزنِ پایدار؛ که هر خیالی، نمونه حقیقتی⁷⁵ است و هر خوابی، نمونه تعبیری است. و مَصْرُوفِ بُوْدِنِ هَمَّتِ عَالِي مَلْكَانَهُ پیغامبرانهُ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ پروانه مُعْظَم و شوقِ او به لِقَائِ⁷⁶ حضرت لَا يَزَالُ و اجتهاد و رضاطلبی و دلدارِ فقرا و عاقبت‌اندیشی و اعتماد به وعده‌های حقّ، خوابی است که تعبیرِ این، عُلوّ مرتبت و کمالِ عنایت و حُسْنِ عاقبتِ آن یگانه حضرت - أَدَامَ اللَّهُ عُلوّه - است. خصالِ خوبِ او، گواهِ کمالِ اوست. این سعادتِ توفیق که بخشیده استش، بی‌نهایت و بی‌انقطاع باد. لطف‌هایی که فرمود در حقّ فرزند⁷⁷ اَعَزّ، صدرالدین، معلوم شد، شکرها گفته آمد. امید داشته می شود که در تأخیر نیفتد که «فِي التَّأَخِيرِ آفَاتٌ»، «الْخَيْرُ لَا يُؤَخَّرُ»، «عَجَلُوا بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْفَوْتِ»⁷⁸. نُوَابِ می گویند که از کجا دهیم و چون کنیم؟ حضرت می گوید⁷⁹:

استادِ تو عشق است چو آنجا برسی او خود به زبانِ حال گوید چون کن

⁷⁰ کرد KSİ + و M

⁷¹ و KSİ - İ

⁷² و KSİ - İ

⁷³ شب KSİ : سبب İ

⁷⁴ نمونه‌ای KSİ : نمونه M

⁷⁵ حقیقتی KS : حقیقت İ : حقیقتی M

⁷⁶ لقای KSİ - M

⁷⁷ فرزند KSİ - İ

⁷⁸ الفوت KSİ : الموت S

⁷⁹ گوید KSİ + : شعر İ

چاره نفس خود و فرزندان خود که عدو وی‌اند⁸⁰ و عدو⁸¹ جان و ایمان وی‌اند و مانع و حجاب وی‌اند، به صد لون می تواند کردن⁸² و چاره اهل حق و نکوبندگان و نازنینان حق، که از بهر امتحان، حق تعالی ایشان را حواله کرد به کسانی که ایشان⁸³ دعوی محبت حق می کردند و قرآن و اوراد می خواندند تا⁸⁴ منافقان گفتند: (أَنْ نُّطْعِمَ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ) [یس: ۴۷/۳۶]، چنین خدای که ایشان دعوی اختصاص می کنند به وی، نمی تواند مهمّات خاصان⁸⁵ خود را بر آوردن که به غیر حواله می کند؟ جواب می فرماید که⁸⁶ (وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ) [منافقون: ۷/۶۳]. نمی دانند که از بهر ابتلاست که⁸⁷ رضای این بندگان ما، رضای ماست که ما رضای خود را در رضای ایشان پنهان کرده‌ایم. اگر به حیل به هفت آسمان بر آیی، رضای من نیابی؛ ابلیس وار در مقام قهر باشی. و اگر تا به پشت گاو و ماهی فروری، در تواضع هوا و هوس خود رضا نیابی. قَالَ: «مَا وَسَعَنِي أَرْضِي وَمَا وَسَعَنِي سَمَائِي وَإِنَّمَا وَسَعَنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ». و رضای خود در رضای ایشان نهاده‌ام. رضای ایشان جو که عاقل و مقبل آن است که هر چیزی را⁸⁸ آنجا بجوید که من نهاده‌ام⁸⁹.

از صدف دُر طلب ز آهو ناف دل ز مردان طلب ز نادان لاف

وَالْبَاقِي مَكْشُوفٌ وَ مَعْلُومٌ؛ اللَّهُ، اللَّهُ، اللَّهُ⁹⁰، در این باب به ثواب حواله نکند.⁹¹

⁸⁰ عدو وی‌اند KM : عدوی‌اند S : عدوی وی‌اند I

⁸¹ عدو KM I : عدوی S

⁸² کردن KM I : کر S

⁸³ ایشان KSM : I -

⁸⁴ تا KM I : با S

⁸⁵ خاصان KM I : خاصا S

⁸⁶ که KM I - : KS

⁸⁷ که KS I : و S

⁸⁸ را KSM : + از I

⁸⁹ نهاده‌ام KSM : + شعر I

⁹⁰ اللَّهُ اللَّهُ اللَّهُ KSM : اللَّهُ I

⁹¹ نکند KM : + شعر SI

وَ مَا غُلْظَتْ رِقَابُ الْأُسْدِ حَتَّى
بِأَنْفُسِهَا تَوَلَّتْ مَا عَنَّاها

نامه سوم [KSMi]

همان خدای که ما را طریقِ هجر نمود امید دارم⁹² کآسان کند طریقِ وصال

خدای - جَلَّ جَلَالُهُ وَ تَوَالَى أَفْضَالُهُ - گواه است و مُطَّلِع - (وَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً) [فتح: ۲۸/۴۸]، (أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ) [انعام: ۱۹/۶] - که صورت و تصویر⁹³ فرزندِ عزیز، فَخْرُ الْأَيْمَةِ وَالْمُعِيدِينَ⁹⁴، تَاجُ الْفُضْلَاءِ وَالْمُعِيدِينَ، دُوفُنُون⁹⁵، أَنْيْسُ الْأَوْلِيَاءِ، وَلِيٌّ پنهانی، جوهرِ کانی، أَنْوَرُ⁹⁶ الْأَهْلَةِ، مَفْخَرُ الْأَجَلَّةِ، جمالِ الدِّین - بَلَّغَهُ اللَّهُ تَعَالَى أَعْلَى مَرَاتِبِ الْبَصِيرَةِ وَالْيَقِينِ وَ فَضَّلَهُ عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُحِبِّينَ⁹⁷ - و خیالِ فرح‌افزای صِدِّیقِ سیمایِ همایونِ مَنْظَرِ مَبَارَكِ مَخْبِرِ⁹⁸ پاک‌بازِ شریف‌راز، [63^b] لَيْلاً و نَهَاراً در پیشِ نظر است؛ نه چنان است⁹⁹ خَلَاوَتِ صَحْبَتِ و صَدَقِ آن عزیز که هُبُوبِ غُبَارِ نِسْیان، آثارِ تَصَوُّرِ عزیزش را از نظرِ دیده و دل به مُرُورِ زمان و تَوَاتُرِ¹⁰⁰ هِجْرانِ مَحْوِ تواند کردن؛ که اخلاقِ مَلْکانه آن عزیز، ناسخِ «طُولُ الْعَهْدِ مُنْسِي» است. و با اینهمه، اِسْتِسْقَايِ اِشْتِیاقِ و جُوعِ الْبَقَرِ آرزومندی هیچ به وفاداری و غم‌گساریِ تَصَوُّرِ و خیالِ سیر نمی‌شود و راضی نمی‌گردد و هیچ مَجْمَعِ یاران و مَجَالِسِ ذِکر و مُرَاقَبَتِ نیست که تَمَنَّايِ حُضُورِ آن فرزند، مُتَخَلِّفِ¹⁰¹ گشته است. امید از جامعِ شَتَاتِ¹⁰² و مُنْزِلِ الْبَرَکَاتِ و قَاضِيِ الْحَاجَاتِ - جَلَّ جَلَالُهُ - داشته می‌آید که عَنْ قَرِيبٍ غَيْرِ بَعِيدٍ، صَوَارِفِ و مَوَانِعِ را از میان بردارد و چون تَخْتِ بَلْقِیسِ و جِسْمِ ادریس - (آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ

⁹² امید دارم KSM : همو تواند I

⁹³ صورت و تصویر KSM : تصویر و صورت I

⁹⁴ المعیدین KSM : المدرسین I

⁹⁵ دوفنون KSM : + و I

⁹⁶ انور KM : انوار SI

⁹⁷ المحبین KSM : الصالحین I

⁹⁸ مبارک‌مخبر KMi : مَبَاکِ مَخْبِرِ S

⁹⁹ است KSİ : + که M

¹⁰⁰ تواتر KMi : توان S

¹⁰¹ متخلف KS : مختلف MI

¹⁰² شتات KSİ : الشتات M

طَرَفُكَ) [نمل: ۴۰/۲۷]، (إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) [نحل: ۴۰/۱۶] - اسباب لطیف ظریف فراهم آورد که دیده‌های تشنه به دیدار آن فرزند مسرور و روشن گردد؛ «إِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرٌ وَ بِالْإِجَابَةِ جَدِيرٌ». آنچه از نفقات کم باشد، عَلَيْنَا؛ و آنچه در بایست آن فرزند است، حَوَالِنَا. طمع است که تأخیر نفرماید.

قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِلَّهِ¹⁰³ فِي أَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ، أَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا». نزد محققان، این نَفَحَات، آنفاس برادران دین است که سَبَق یافته‌اند بر برادران دیگر. انفاس ایشان و نظرهای ایشان و آمیزگاری با ایشان، نفحات و مَوَاهِب و عَطَايَا و خِلْعَتِ حَقِّ است، غنیمت داشتنی است؛ و غیر آن را سهل داشتن، عین آن را غنیمت داشتن است.

بیت¹⁰⁴

بر مدار از مقام مستی پی سر همان جا بنه که خوردی می
«مستان سلامت می‌کنند». آن مستان که¹⁰⁵ هزارند، یکی‌اند. عَلَيكَ السَّلَامُ آن باشد که بیایی نه آنکه از دور بگویی و بنویسی؛ بلکه بدان وصال که در یک خانه‌ایم، قانع نباید بودن؛ بلکه بدان که در یک پیرهن¹⁰⁶ جمع باشی، قانع نباید بودن¹⁰⁷ که پشیمانی آرد. باری - جَلَّ جَلَالُهُ - که جامعِ أَحْبَاب و مُؤَلَّفِ أَصْحَاب و مُزِيلِ أَخْرَان و دافع¹⁰⁸ هِجْرَان است و کارسازِ زمین و آسمان است¹⁰⁹، عالم است و شاهد است - وَكَفَى بِاللَّهِ عَلِيمًا شَهِيدًا - که اگر ممکن بودی در این مدّت و فرصت دست دادی و مَوَانَعِ¹¹⁰ که در قلم نمی آید و پای‌بندهای

¹⁰³ لله KSM : + تعالی I

¹⁰⁴ بیت K : شعر SI - M

¹⁰⁵ که KMI : S

¹⁰⁶ پیرهن KS : پیرهن M

¹⁰⁷ بلکه بدان ... نباید بودن KSM : I

¹⁰⁸ دافع K : رافع SMi

¹⁰⁹ است KMI : S

¹¹⁰ موانعی KSI : موانع M

محکم؛ که خاطرِ روشنِ برادرِ اَعَزَّ - فَخْرُ الْمُدَرِّسِينَ وَالْمُعِيدِينَ، اَعْلَمَ اَعْدَلِ اَمَجِدِ اَشْرَفِ اَرْوَعِ¹¹¹ اَوْرَعِ¹¹² اَفْضَلِ اَكْمَلِ، مَجْدُ الْاُمَّةِ، سِرَاجُ الْاُمَّةِ، مَلِكِي الْاَخْلَاقِ، صَفِي الْأَعْرَاقِ¹¹³، النَّجْمُ الزَّاهِرُ وَ الْبَدْرُ الْفَاخِرُ، مَعَ بَقِيَّةِ الْقَابِهِ وَ اَوْصَافِهِ الْأَصْلِيَّةِ الْجَبَلِيَّةِ¹¹⁴ - اَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ فَضْلَهُ وَ تَوْفِيقَهُ وَ اِرْشَادَهُ اِلَى سُلُوكِ اَحْسَنِ السُّنَنِ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ تَجَاوَزَ عَنْ سَيِّئَاتِهِ وَ اُسْبَغَ عَلَيْهِ كَرَامَاتِهِ - وَ ضَمِيرِ مِنْبِرِ خَيْرَانْدِيشِ شَفَقَتِ پِيشَهُ سَخَاشِعَارِ وفادتارِ مبارکش داند که حقّ تَعَالَى چه مَوَانِعِ و پابندها پيش نهد چون چیزی¹¹⁵ را محبوس گرداند و وابسته جایی کند؛ بندی نه از آهن، نه از تخته¹¹⁶، نه از مُوَكَّل، نه از شهر بند، اَلَا بندهایِ روحانی؛ که از بندهایِ آهنینِ مَخْلَصُ بُود و از مُوَكَّلانِ تُرکِ گریختن ممکن بُود و از آن روابطِ روحانی؛ که (إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا) [یس: ۸/۳۶]. این اغلالِ روحانی است که نامش قضا و تقدیر است در گردنِ خاصّ و عام تا یک گام نتوانند از محکوم و مقدور بیرون نهند؛ که اگر چنین مَوَانِعِ نبودی بر این برادر، صد بار عزم کرده‌ام و مُسْتَعِد شده‌ام تا بدان مقام آیم، به خودیِ خود، بی‌رسالت و بی‌کتابت از بی‌صبری و کَثَرَتِ اِشْتِیاقِ و طولِ فِرَاقِ.

شعر¹¹⁷

وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟

تَوَقُّعِ از وفاداری و برادری و حُسنِ عهد و مَوَدَّتِی و رابطه‌ای¹¹⁸ که به قلم شرح نتوان کرد و نه به زبان در بیان آید؛ و آن مَوَدَّتِ، مُؤَكَّد شده به سَوَاقِ الْفَتِ و جَنَسِيَّتِ؛ که¹¹⁹ «الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ».

رباعی¹²⁰

¹¹¹ اروع K : اروع SMİ

¹¹² اروع K : اروع SMİ

¹¹³ الأعراق KMİ : الأعراف S

¹¹⁴ الجبلية KMİ : الجبلية S

¹¹⁵ چیزی KMİ : چیز S

¹¹⁶ تخته KSİ : تخته‌بند M

¹¹⁷ شعر Kİ - SM

¹¹⁸ رابطه‌ای KMİ : روابطه‌ای S

¹¹⁹ که KSİ : M

در اصل یکی بُدست جانِ من و تو پیدایِ من و تو و نهانِ من و تو¹²¹
 خامی باشد که گویم آنِ من و تو¹²² برخاست من و تو از میانِ من و تو

اگرچه این را عوام به طریقِ تأویل و تشبیه فهم کنند، دور از روحِ شریف و فقیرِ صفتِ درویشِ عنصرِ آن برادر که به سمعِ تأویل و تحریض¹²³ در این کلمات تأمل کند؛ چندان که امکان دارد، علایق را سهل گیرد و تَوَقُّعِ نَفْعی که از جایگاه‌هاست عدم انگارد و از آن تَوَقُّفِ¹²⁴ و طَمَعِ إِعْرَاضِ کند و از دعوتی¹²⁵ که وسیلت ساخته است و مُنْتَظِرِ مُكَافَاتِ آن است از آن طایفه. آن تَوَقُّعِ¹²⁶ را قَرَضِ¹²⁷ دهد به حضرت که (مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا) [بقره: ۲/۲۴۵] و بدین طرف تشریف دهد، أَضْعَافِ آن حَقِّ تَعَالَى پیدا آرد از آن حلال‌تر¹²⁸ و¹²⁹ از آن پاکیزه‌تر که¹³⁰ (إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ) [آل عمران: ۳/۳۷]، (وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ) [طلاق: ۳/۶۵]. و معلوم باشد که «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفِرْقَةُ عَذَابٌ»، لَاسِيَّمَا فِرْقَتِ ما که به فِرْقَت‌هایِ دیگر نسبت ندارد.¹³¹

فرقت میانِ عشقِ کر جان خیزد با آنکه به ریسمانش بر خود بندی

اللّٰه، اللّٰه، اللّٰه¹³²، محتاج نگرداند به نوشتنِ نامه بارِ دیگر بعد از این نامه¹³³ تا ثوابِ آسمان و زمین بیابد. و امام یگانه، برادرِ اَعَزَّ¹³⁴، سِرَاجُ الدِّین، مُجَاهِدِ طَالِبِ الْحَقِّ - اَتَمَّ اللّٰهُ مُرَادَهُ وَ مُرَادَ اَحِبَّتِهِ - لیلاً و نهاراً

¹²⁰ رباعی K : بیت S - : M : شعر I

¹²¹ پیدایِ من و تو و نهانِ من و تو KI : خامی باشد که گویم آنِ من و تو S

¹²² خامی باشد که گویم آنِ من و تو KI : پیدایِ من و تو و نهانِ من و تو S

¹²³ تحریض KM : تحریض SI

¹²⁴ توقف KS : توقع M

¹²⁵ دعوتی K : حقوقی SM

¹²⁶ توقع KI : توقیع S

¹²⁷ قرض KI : فرض S

¹²⁸ حلال‌تر KM : حلال پر SI

¹²⁹ و KI : S -

¹³⁰ پاکیزه‌تر که KM : پاکیزه برکت S : پاکیزه برکت I

¹³¹ ندارد KM : + بیت S : + شعر I

¹³² الله KS : M -

مُتَنَسِّمِ اخبار و آثار¹³⁵ آن برادر است از صادر و وارد، و به هر کس وصیت [64^a] می‌کند که تَحْرِیض¹³⁶ کند¹³⁷ به أَبْلَغُ مَا يُمَكِّنُ و شرایط نیابت از آن دور؛ تا اکنون¹³⁸ هیچ کم نکرده است و سلام می‌رساند عَلَی التَّجْدِيدِ و می‌گوید که همه چیزها را سهل گیر بر عادتِ علوهمَّتِ خویش که آن¹³⁹ همه را عَوْضِها هست و ملاقاتِ بقیهٔ عمر را سهل مگیر.

شعر¹⁴⁰

خود را چو دمی ز یارِ محرمِ یابی در عمرِ نصیبِ خویش آن دمِ یابی
 زنهار که ضایع نکنی آن دم را زیرا که چنان دمی دگر کمِ یابی
 و باقی یاران از فقها و درویشان - بِأَجْمَعِهِمْ - مشتاق‌اند و منتظرند «كَانَتْظَارِ الرُّبَا لِأَمْطَارِ¹⁴¹ السَّمَاءِ»؛ زیرا
 رُبَا¹⁴² را هیچ مدد از جوی نیست، مددِ او از آسمان است. إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى بِأَسْرَعِ الْأَزْمَانِ وَ أَبْرِكِ الْأَحْوَالِ،
 ملاقاتِ حاصل شود. آمین، يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

غنایم و ارزاقی هست در خزینة کرم که تو تنها هرچند آنجا¹⁴³ بکوشی دست ندهد، و ما هم بی‌تو اینجا
 هرچند¹⁴⁴ بطلبیم نیایم؛ چنان‌که آهنِ مَقْدَحِه¹⁴⁵ هرچند تنها بی‌سنگ حرکت کند، ستارهٔ آتش پدید نیاید؛ و

¹³³ بعد از این نامه KSM : - İ

¹³⁴ اعز KSİ : عزیز M

¹³⁵ اخبار و آثار KS : آثار و اخبار Mİ

¹³⁶ تحریض KMI : تحریض S

¹³⁷ کند KMI : کنید S

¹³⁸ اکنون KSİ : + از آن M

¹³⁹ آن KSİ : این M

¹⁴⁰ شعر KI : بیت S - M

¹⁴¹ الرُّبَا لِأَمْطَارِ KSM : بر بامطار İ

¹⁴² الرُّبَا KSM : بر İ

¹⁴³ هرچند آنجا KI : آنجا S : آنجا هرچند M

¹⁴⁴ هرچند KSM : - İ

¹⁴⁵ بکوشی دست ندهد و ما هم بی‌تو اینجا هرچند بطلبیم نیایم چنان‌که آهنِ مَقْدَحِه KMI : - S

همچنین سنگ بی‌آهن، و همچنین هر دو بی‌سوخته و همچنین هر سه بی‌دست عمل کننده که «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةً». و این سخن را تمثیل نداند بلکه تحقیق و واقع داند و بدین عمل کند - مُتَوَكَّلًا عَلَى رَبِّهِ. آب را بر سر زنی سر نشکند؛ خاک را بر سر زنی سر نشکند؛ آب را و خاک را بر هم زنی، بر سر زنی سر بشکند. «الرَّفِيقُ ثُمَّ الطَّرِيقُ»، «الْجَارُ ثُمَّ الدَّارُ»، (الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَتْهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ) [صف: ۴/۶۱]، چنان بر هم چفسیده¹⁴⁶ که دیوارِ مرصوص، که باد در میان نگنجد و سیخِ پولاد هم به حيله راه نیابد از غایتِ التِّصَاقِ ایشان با همدیگر؛ چون نُصْرَتِ مَوْقُوفِ چنان التِّصَاقِ است، به شهرهای¹⁴⁷ پراکنده بودن، از همدیگر جدا بر امید نُصْرَتِ، وجهی ندارد. می‌فرماید: (كَزْرَعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ) [فتح: ۲۹/۴۸]. پس اجتماعِ خوشی‌ها¹⁴⁸ شرطِ نشو و نماست که همان یک دانه را در همان زمین¹⁴⁹ و در همان هوا بکاری تنها، آن نشو نیابد. و اگر نظایر و شواهد این نبشته آید، در طوامیر نگنجد. (قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا... الْآيَةُ) [کَهِف: ۱۰۹/۱۸]، «وَلَوْ تَأَمَّلْتَ فِيهِ قَلِيلًا، تَبَيَّنَ لَكَ مِنْ قَلِيلِهِ كَثِيرًا، قَلِيلُهُ يَدُلُّ عَلَى كَثِيرِهِ». از انبار مشتی و از گلستان دسته‌ای بیش نتوان نمونه بردن. انبار را و باغ را نتوان به بازار آوردن¹⁵⁰ به نمونه، بستان را نتوان به شهر آوردن. «الْهَمَةُ اللَّهُ وَ إِيَّانَا مَا يُحَقِّقُ»¹⁵¹ به¹⁵² آمَالَنَا وَ يُصْلِحُ بِهِ أَعْمَالَنَا «؛ آمِنْ، يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه چهارم [KSMi]

«اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَنْ بَيْنِنَا فَهُوَ مُفْتَحُ الْأَبْوَابِ وَ مُسَبِّبُ الْأَسْبَابِ».

ایام و اوقاتِ فرزندِ عزیزِ مُخْلِصِ روشن‌دلِ ذوفنونِ روحانی، وَاسِعُ الصُّدْرِ، رَفِيعُ الْقَدْرِ، اِفْتِخَارُ الْعُلَمَاءِ وَ الْعَارِفِينَ، صَالِحُ الْحَقِّ وَ الدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - در بهترینِ مَکَاسِبِ و در عالی‌ترینِ مَطَالِبِ گذارد¹⁵³ و رَفِيعُ

¹⁴⁶ چفسیده KSi : چفسیده‌اند M

¹⁴⁷ شهرهای KSM : شهرهای دیگر I

¹⁴⁸ خوشی‌ها KS : خوشه‌ها Mi

¹⁴⁹ زمین KSM : یک زمین I

¹⁵⁰ آوردن KS : بردن Mi

¹⁵¹ یحقیق KSi : تحقق M

¹⁵² به KMi : S -

¹⁵³ گذارد KSM : گذارد I

الدَّرَجَات، سیرانِ روحِ مُطَهَّرِ مُقَدَّسٍ¹⁵⁴ او را در اَعْلَى المَرَاقِی سایر دارد - بِمَنْهٍ وَ جُودِهِ. سلام و تحیت از این والدِ مُخْلِصِ مُطَالَعِه¹⁵⁵ فرماید. و معلوم است که قِسْمَتِ رَبَّانِی و تقدیرِ آسمانی، احوالِ اِجْتِمَاعِ دوستان¹⁵⁶ و مُجِبَّان را چون موجِ دریا در جَزَر و مَدّ می‌دارد؛ و به هر دو حال، چون به حقیقتِ بنگری، جمع‌اند مِنْ حَيْثُ الْمَعْنَى و در تکمیلِ حَالِ همدیگرنند؛ چنان‌که جَزَر و مَدّ و¹⁵⁷ اِجْتِمَاع و اِفْتِرَاقِ اُمَواج در هر دو حال، مُکَمِّلِ حَالِ دریا و اهلِ دریایند، و چنان‌که کَرّ و فَرّ مُبَارِزان، مُکَمِّلِ حَالِ ایشان است در طَلَبِ ظَفَر و نُصْرَت؛ اگرچه به ظاهر یکی در کَرّ باشد و دیگری در فَرّ، آن به معنیِ مخالفت¹⁵⁸ نیست.¹⁵⁹

خرفروشانه یکی با دگری درجنگند خیزد لیک چون درنگری مُتَّفِقِ یک کارند

با این همه قادرِ بر اطلاق که قدرتِ او مقصور نیست بر یک صفت، بلکه شامل است بر همه اوصاف و همه احوال، قادر است که ظاهراً و باطناً دوستان را جمع دارد و این غرضِ معنوی را موقوفِ اجتماع¹⁶⁰ ظاهر صورت ندارد، به صورت و معنی جمع‌شان دارد تا نه ظاهر گریان باشد از فراق و نه باطن گریان باشد از فَوْتِ مقصود. قدرتِ عظیم است که هرچه گویی از لطف و رحمت و بخشایش از آن افزون باشد. «حَدَّثَ عَنِ الْبَحْرِ وَ لَا حَرَجَ».

ایامِ مُفَارَقَتِ صورتِ آن فرزند سال‌ها نمود در شدّت و کراهِت. اِلْتِمَاس می‌رود از لطفِ فرزندی که در آن کوشد که بدین جانب مُرَاجَعَت فرماید که «سِنَةُ الْهَجْرِ سَنَةٌ»، و عهدِ مُوَاصَلَتِ شیرینِ لطیف¹⁶¹ خود را هدیه آرد، مقبول و مبرور خواهد بودن. اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى که¹⁶² مانعی و عَلاَیْقِ پیش نیاید که فوایدِ آمدن را پوشیده گرداند.

¹⁵⁴ مُطَهَّرِ مُقَدَّسِ KSM : مقدّس مطهّر I

¹⁵⁵ مطالعه KSM : مطالع I

¹⁵⁶ دوستان KSİ : + را M

¹⁵⁷ و KSİ - : M

¹⁵⁸ مخالفت KSİ : مخالف M

¹⁵⁹ نیست KM : + بیت S : + شعر I

¹⁶⁰ اجتماع KSM : افتراق I

¹⁶¹ لطیف KSM - : I

¹⁶² تعالی که K - : S : تعالی Mİ

ارواحِ مُحِبَّانِ منتظرند؛ امید است که شاد¹⁶³ شوند بی توقُّف به لقا و مکالمه¹⁶⁴ و مُحَادَثَه و إِفَادَت و إِفَاضَت لطایفِ عزیزش که کفو¹⁶⁵ ندارد؛ «لَا زَالَ مُتَضَاعِفًا مُتَصَاعِدًا»، (وَ أَنَّ إِلَيَّ رُبُّكَ الْمُنتَهَى) [نجم: ۴۲/۵۳]. جاویدِ وَاسِعِ الصَّدْرِ باد¹⁶⁶.

نامه پنجم [KSMI]

امیر امیرزاده مُحَسِّنِ مُخْلِصِ عَالِی هِمَّت، اَلْمُتَوَجِّه لَطَلَبِ الْعُلُومِ، اَلْحَرِیصُ عَلٰی اِحْرَارِ الْفَضَائِلِ، ظَهیر الدِّین - حَصَلَ اللّٰهُ مُرَادُهُ وَ شَرَحَ صَدْرُهُ وَ أَفَرَّ عَيْنُهُ وَ عُيُونُنَا بِرُؤُوسَتِكُمْ وَ لُقِّیَاكُمْ¹⁶⁷، وَ عَنْ أَعْيُنِنَا لَا أَخْلَاكُمْ - شفیع گرفت والد و داعی را در مبالغه کردن و إلحاح کردن، لیک¹⁶⁸ تطویل نرفت از خوفِ ملالتِ جسمِ نحیفِ مرتاضِ ولدی - أَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُ. امید است که شفاعتِ [64^b] این والد مقبول باشد؛ و سخت تَایِق¹⁶⁹ و مشتاق است و محتاج به ارشاد و مُعَاوَنَتِ این والد؛ و عهدها دارد که نفس و مالِ فدایِ شما دارد و هیچ دریغ ندارد. و والد را¹⁷⁰ خود این دعوتِ کارِ خود بود.¹⁷¹

مادرِ موسی‌ام که از شاهم شیرِ فرزند را بها خواهم
وَالسَّلَامُ¹⁷².

نامه ششم [KSI]

عَالِمُ السِّرِّ وَ مَا فِي الْحِجَابِ¹⁷³.

¹⁶³ شاد KMI : S -

¹⁶⁴ مکالمه KSI : + و محاوره M

¹⁶⁵ کفو KMI : كفوا S

¹⁶⁶ باد KSM : + آمین یا رب العالمین I

¹⁶⁷ لقیاکم KM : لِقَاكُمْ SI

¹⁶⁸ لیک KSM : لیکن I

¹⁶⁹ تایق KMI : یا یق S

¹⁷⁰ را KSM : I -

¹⁷¹ بود KM : + بیت S : + شعر I

¹⁷² والسلام KSM : I -

أَلَمْ يَحْذَرُوا مَسْخَ الَّذِي يَمْسَحُ الْعَدَى وَ يَجْعَلُ أَيْدِي الْأُسْدِ أَيْدِي الْخِرَانِقِ
وَ قَدْ عَايَنُوهُ فِي سِوَاهُمْ وَ رُبَّمَا أَرَى مَارِقًا فِي الْحَرْبِ مَصْرَعِ مَارِقِ
تَعَوَّدَ أَنْ لَا يَقْضَمَ الْحَبَّ حَيْلُهُ إِذَا الْهَامُ لَمْ تَرْفَعِ جُنُوبَ الْعَلَائِقِ
وَلَا تَرِدَ الْغُدْرَانَ إِلَّا وَ مَاؤُهَا مِنْ الدَّمِ كَالرَّيْحَانِ تَحْتَ الشَّقَائِقِ

فرزندِ عزیز، فخرُ الدِّین¹⁷⁴ و رُوحُ المُدرِّسین - کَلَاهُ اللَّهُ وَ رَعَاهُ وَ مِنَ الْخَيْرِ وَالسَّعَادَةِ لَا أَخْلَاهُ - سلام و دعایِ این پدر را مُنْقَطِع نداند، نه روز¹⁷⁵ نه شب، نه در فراق¹⁷⁶ نه در تلاق؛ لیکن این دم چنانم که پروایِ سلامِ علیک نیستم از حیرتِ حیرتِ آفرینی¹⁷⁷ که او را خطابِ این کنند سلام کنندگان که أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ¹⁷⁸ وَ إِلَيْكَ يَرْجِعُ السَّلَامُ يَا مُنْتَهَى الْأَوْهَامِ - تَبَارَكَ وَ تَعَالَى. و در چنین حالتِ ناپروایی از کمال و¹⁷⁹ وفور و غلیانِ شفقت و فرطِ مهر که در حالتِ مرگ و عَقَبِ مرگ هیچ آن مهر، آن کوشش نمی‌آرآمد که (يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي) [یس: ۲۶-۲۷]، «قِيلَ: قَتَلُوكَ وَ قَطَعُوكَ وَلَمْ يَقْطَعْ النَّصْحُ عَنْهُمْ لَا حَيًّا وَ لَا مَيِّتًا لِأَنَّكَ نَاصِحٌ لَا مُنْتَصِحٌ»، بر رُسته در نصیحت و مهر نی بر بسته، از فرطِ این شفقت این چند حرفِ مُشَوَّش نبشته شد¹⁸⁰، بی‌دل و بی‌دست، نه هشیار¹⁸¹ نه مست، نه نیست و نه هست در وصیّت، جهتِ رعایتِ شاهزادهٔ ما و روشناییِ دل و دیدهٔ ما و همهٔ عالم که امروز در حواله و جِبَالُهُ آن فرزند است، (وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا) [آل عمران: ۳۷/۳]، جهتِ امتحانِ عظیمِ امانت سپرده شد. تَوَقُّع است که آتش در بنیادِ عذرهایِ زند و یک دم و یک نفس، نه قصد و¹⁸² نه سهو حرکتی نکند و وظیفهٔ مُراقَبَتی¹⁸³ را نگرداند که در خاطرِ ایشان یک ذره تَشْوِيشِ بی‌وفایی و

¹⁷³ الحجاب KS : + شعر I

¹⁷⁴ الدین KS : البین I

¹⁷⁵ روز KS : + و I

¹⁷⁶ فراق KS : + و I

¹⁷⁷ حیرت‌آفرینی KS : حیرت‌آفرین I

¹⁷⁸ و منك السلام KS : - I

¹⁷⁹ و KI : - S

¹⁸⁰ شد KI : شده S

¹⁸¹ هشیار KS : + و I

¹⁸² و KS : - I

¹⁸³ مراقبتی KI : من آبتی S

ملالت درآید. خود ایشان هیچ نگویند از پاک‌گوهری خود و عنصرِ شاهزادگی و صبرِ موروثِ برُسته که¹⁸⁴
 بیت¹⁸⁵:

بِجَهْ بَط اِگرچه دینه بود آبِ دریاش تا به سینه بود
 اَمَّا حَذَرَ از مِرْصاد و اِشهاد و مَشْهُودِ ارواحِ الهی که مُراقِبِ ذُرِّیَّاتِ طِیِّبَاتِ ایشان است که (أَلْحَقْنَا بِهِمْ
 ذُرِّیَّتَهُمْ) [طور: ۲۱/۵۲]. الله الله الله الله الله الله الله، و از بهرِ سپیدرویِ ابدیِ این پدر و از آن
 خود¹⁸⁶ و از آن همهٔ قبیله، خاطرِ ایشان را عزیزِ عزیز¹⁸⁷ دارد، و هر روز را و هر شب را چون روزِ اوّل و شبِ
 گردک¹⁸⁸ دارد در صید کردن به دامِ دل و جان؛ و نپندارد که صید شده است؛ و محتاجِ صید نیست که آن
 مذهبِ ظاهرینان است که¹⁸⁹ (يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) [روم: ۷/۳۰] که ایشان نه از آن عنصرند که
 کهنه شوند¹⁹⁰. نُصْرَتِ عِنَايَتِ ازلی از آن وافرتر است که در¹⁹¹ در و¹⁹² دیوارِ ایشان مُنَوَّر و مُعَطَّر نباشد که (وَالثَّيْنِ
 وَالزَّيْتُونِ وَطُورِ سِیْنِیْنِ) [تین: ۲-۱/۹۵] که قَسَم به جماداتی است که روزی قدمِ ایشان بدانجا¹⁹³ رسیده است
 تا مرتبهٔ «يَا عَلِيُّ، لَوْ رَأَيْتَ كَيْدِي يَنْجَرُ»¹⁹⁴ عَلَي الْأَرْضِ، أَيُّشٍ تَصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ الْجَوَابَ يَا رَسُولَ اللَّهِ،
 أَجْعَلُ جَفْنَ عَيْنِي مَأْوَاهُ وَ حَشَوُ فُؤَادِي مَثْوَاهُ وَ أَعِدُّ نَفْسِي فِيهِ مِنَ الْمُجْرِمِينَ الْمُقَصِّرِينَ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ¹⁹⁵ - : فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي. «أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا تَمْشِي عَلَي الْأَرْضِ.»

¹⁸⁴ که KI : S

¹⁸⁵ بیت KS : شعر I

¹⁸⁶ و از آن خود KI : S

¹⁸⁷ عزیز KS : + عزیز I

¹⁸⁸ گردک KS : زفاف I

¹⁸⁹ که KI : S

¹⁹⁰ شوند KS : + و شیب شوند I

¹⁹¹ در K : SI

¹⁹² و KS : I

¹⁹³ بدانجا KS : آنجا I

¹⁹⁴ ینجر KS : تنجر I

¹⁹⁵ صلی الله علیه و سلم KI : علیه السلام S

و¹⁹⁶ وَاللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ که هیچ گله‌ای نکرده‌اند و پیغام نکرده‌اند، نه¹⁹⁷ به ایما نه به اشارت نه تعریض؛ بلکه شکرها و دعایِ مُتَوَاتِر و مُتَعَاقِب و صد آزادی از حُسْنِ مُعَاشَرَت و مُرُوت و دل‌داری و دقایقِ مُرَاقَبَت. إِلَّا بی‌گفتِ خَلْق و اشارتِ ایشان چند روز است که از صدایِ عَالَمِ جان و وَرَایِ عَالَمِ صورت، صوتِ بی‌صورت به هوشم می‌آید و مرا می‌خلد؛ ندانم که حکایتِ حال است یا مَال، امتحانِ نقد است یا نسیه؟ فی‌الجمله - حَرَسَهَا اللَّهُ (مِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ) [فلق: ۴/۱۱۳] وَ آفَاتِ الشَّبَكَاتِ فِي الْحَالِ وَالْمَالِ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ صَحْبِهِ خَيْرٌ صَحْبٍ وَ آلٍ - آزارِ آن ارواح یک آزار نیست و صد نی و هزار نی. بیت¹⁹⁸:

برخاستن از جان و جهان مشکل نیست مشکل ز سرِ کویِ تو برخاستن است

*

مَا ذَا الْفِرَاقُ فِرَاقُ الْوَامِقِ الْكَمِيدِ هَذَا الْفِرَاقُ فِرَاقُ الرُّوحِ وَ الْجَسَدِ

*

من خود دانم کز تو خطایی ناید لیکن دلِ عاشقان بدانیش بَوَد
و این وصیت را مَحْفُوظ¹⁹⁹ دارد و مَكْتُوم²⁰⁰ و با هیچ کس²⁰¹ نگوید حدیثِ این نبشته که در این سرّی
است و سخن‌هایِ دیگر تَتِمَّهٔ این؛ و مُخْلَصِ این در خاطر است، امکانِ نبشتن²⁰² نیست. امّا چون پاسِ این
بدارد²⁰³ و نگوید که می‌دارم دگر چه کنم؛ از برکتِ آن پاس داشتن، آن باقی که معلوم او²⁰⁴ نیست، معلوم²⁰⁵
شود و چیزِ دیگر نیز مزید. «مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ، أَوْرَثَهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ».

¹⁹⁶ و KS : - İ

¹⁹⁷ نه KS : - İ

¹⁹⁸ بیت KS : شعر İ

¹⁹⁹ محفوظ K : مکتوم Sİ

²⁰⁰ مکتوم K : محفوظ Sİ

²⁰¹ کس KS : کسی İ

²⁰² نبشتن K : نوشتن S : - İ

²⁰³ بدارد KS : ندارد İ

²⁰⁴ معلوم او KS : - İ

²⁰⁵ معلوم K : + او Sİ

جاوید بیدار باد و هشیار در این کمینگاه باخطار. آمین، یا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

هرکه را دوست دارد حضرت (يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) [مائده: ۵۴/۵]، اندک زَلَّتِ او را صد هزار مُکافات کند و آن دیگران را به کوه‌ها نگیرد. هرکه را سر به صحرا دادند، آن بیگانگی است. این کلمه، یادگار است از سُلْطَانُ الْفُقَرَاء - عَظَّمَ اللَّهُ قَدْرَهُ²⁰⁶.

نامه هفتم [KSİ]

كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى²⁰⁷: (وَالْكَافِرِينَ الْغِيَظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) [آل عمران: ۱۳۴/۳]. [65^a] وَفَقَهُ اللَّهُ عَلَى الْعَفْوِ الْكَرِيمِ وَالْخُلُقِ الْعَظِيمِ (وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا) [فتح: ۲۶/۴۸]. اگر خاطرِ فرزندِ عزیز²⁰⁸، قُرَّةُ الْعُيُونِ، اِفْتِخَارُ الْمُدَرِّسِينَ، مُؤْنِسُ الْفُقَرَاء - زَادَهُ اللَّهُ غُلُوًّا²⁰⁹ - از تَقْصِيرِ والد در سلام و پرسشِ تَغْيیری کرده باشد و از تَعْجِيلِ جماعت در آمدن از باغ به شهر، اومید است که این مَكْرُوهات را به خُلُقِ خوب و خَلْقِ مَحْبُوبِ خود اِحْتِمَال کند و عفو کند و زود به شهر آید و نقل کند به مبارکی و شادی تا همه را یقین شود که در خاطرِ عزیزش تَغْيیری و آزاری نمانده است از مُخَالَفَتِ هَایِ مُخَالَفَان. و این والد²¹⁰ بارِ دیگر مَمْنُونِ مَنَّتِ عَظِيمِ باشد و بر اِنْقِیادها و احسان‌هایِ سَالِفِ مُضَاعَف و مُنْظَم شود، اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى²¹¹.

هرچند که یارانِ نُوت محتشم‌اند یارانِ قدیم را فراموش مکن
یارِ نُوت اگر یگانه است، یارِ قدیمت هم از خانه است²¹².

وَاذْكُرْ صَبَابَتَنَا إِلَيْكَ وَ شَوْقَنَا وَارْحَمْ بَنَاتِكَ إِنَّهُنَّ صِغَارُ

و پوشیده نباشد بر عقلِ دَرَاكِ آن فرزندِ عزیز که در نقل کردن به تَعْجِيلِ اینجا به زودی، در این وقت، و سایه افکندن بر فرزندانِ عزیز و بر شاگردان و مُتَعَلِّمان، مَصَالِحِ بسیار است که به تفصیل نتوان نوشت؛ و بستن

²⁰⁶ قدره KS : ذكره I

²⁰⁷ كما قال الله تعالى K : - SI

²⁰⁸ عزيز KI : - S

²⁰⁹ زاده الله علوا KI : زاد الله علوه S

²¹⁰ والد KS : + و این I

²¹¹ تعالى KS : + شعر I

²¹² است K : + شعر SI

دهانِ بدگویان و اِبطالِ کیدِ ایشان و مَصالحِ تَسَلّی و دَفْعِ مَلَامَتِ²¹³ خَلْق و خَلُوتِ²¹⁴ و اِسْتِزَواح به عَزَلتِ افزون است، بلکه اَضَعافِ این²¹⁵ است؛ و هرچه فَوْتُت شود از مَصالحِ باغ، اِسْتِیناس و اِسْتِزَواح به خلوت، به رعایتِ²¹⁶ اجتماع و مُعاوَدَتِ آن همه مجبور شود به اضعافِ آن: «مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِدًا، كَفَاهُ اللَّهُ سَائِرَ هُمُومِهِ»، (وَ عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ) [بقره: ۲/۲۱۶]، «خَفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَ خُفَّتِ²¹⁷ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ²¹⁸».

من بد کنم و تو بد مکافات کنی پس فرق میانِ من و تو چیست بگو
 الله الله، زود زود، چون باز از نشیمنِ آشیان²¹⁹ و چون تیر از قَبْضَهُ کمانِ این دَعَوَاتِ²²⁰ را اِجَابَتِ کند، بِقَلْبِ مُنْشَرِحٍ وَ عَارِضِ مُنْفَسِحٍ. «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ²²¹». اگر این رحمتِ مَخْفِی نبودی از آدمی، ذکرِ آن بی فایده بودی - جَلَّ الْمُصْطَفَى عَنْ ذَلِكَ²²².

آخرِ مَجْمَعِ اَشْجَار و نَامِیَاتِ دُونِ مَجْمَعِ حِیَوَانَاتِ²²³ است، و مَجْمَعِ حِیَوَانَاتِ²²⁴ دُونِ مَجْمَعِ اَدَمِیَانِ است در خوشی و اُنْس، و مَجْمَعِ اَدَمِیَانِ دُونِ مَجْمَعِ یارانِ همدرد است. و اگر کسی را اُنْسِ بود به خلوت با یاران، همدرد افزون شود؛ «الْخَلْوَةُ خَيْرٌ مِنْ جَلِیسِ الشُّوْءِ وَ جَلِیسِ الْخَیْرِ خَيْرٌ مِنَ الْوَحْدَةِ». این ضعیفان را از

²¹³ ملامت KS : ملالت I

²¹⁴ و خلوت KS : - I

²¹⁵ این KS : آن I

²¹⁶ به رعایت KS : بر رعایت I

²¹⁷ خفت KS : - I

²¹⁸ بالشهوات KS : + شعر I

²¹⁹ آشیان KS : ایشان I

²²⁰ دعوات KS : دعوت I

²²¹ رحمة KI : + جَلَّ الْمُصْطَفَى عَنْ ذَلِكَ S

²²² جَلَّ الْمُصْطَفَى عَنْ ذَلِكَ KI : - S

²²³ حیوانات KS : آدمیان I

²²⁴ و مَجْمَعِ حِیَوَانَاتِ KI : - S

مَذَلَّتْ غَمٌ وَ وَسْوَاسٍ فَرَقَتْ خَلَاصَ دَهْدٍ وَ آزَادِ كَنْدِ، (وَ مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً) [مائه: ۳۲/۵]²²⁵.

آزادی را به لطفِ خود بنده کنی
به زانکه هزار بنده آزاد کنی
جاوید مُحْسِن و عافی²²⁶ و صافی و مُصَفِّی باد، آمین یا رَبَّ الْعَالَمین. وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى الْمُصْطَفَى إِمَامِ الْحَسَنَاتِ وَ نِظَامِ الْكَرَامَاتِ وَ عَلَى آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ أَجْمَعین²²⁷.

نامه هشتم [KSMi]

سعادت نامه مُبَشِّرِ راحت افزای²²⁸ دل و جان از خدمتِ اِفْتِخَارُ الْأَمْراءِ، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطین، عالمِ عادل، مَلِكِ الْأَخْلَاقِ، فَخْرُ الْأَفَاقِ، یَکَانُهُ عَالَمٌ، نَادِرَةُ الزَّمَانِ، الْحَسِيبُ النَّسِيبِ، وَلِيُّ الْأَيَادِي وَالْإِحْسَانِ، مَجْدُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّینِ²²⁹، عَلَاءُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمین، نَاصِرُ الْهُدَى وَ الْیَقینِ مَعَ سَائِرِ أَلْقَابِهِ²³⁰ الَّتِي فِي الْإِضْمَارِ وَ بَجَلَهَا²³¹ عَنِ الْإِفْشَاءِ وَ الْإِظْهَارِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ كَبَتْ عَدُوُّهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ وَ يَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى وَ جَنَّبَهُ عَنِ الْعُسْرَى - رسید به مبارکی و شادی، و صد گونه روشنائی چشم بدان حاصل شد. دلدارِها و کهنرِ نوازیها و مولات و مؤاخات به أَلْفَاظِ لَطِيفِ ظَرِيفِ²³² مَهْرَافَزِی غَم سوزِ رُوح افروز، صد در گلستانِ روحانی گشاد، و مَنْطِقُ الطَّيْرِ سلیمانی²³³ - خَلَدَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ وَ أَتَمَّ بُغْيَتَهُ وَ نَصَرَ²³⁴ أَحِبَّتَهُ - گوش را حلقه های زرینِ مُصَوِّغِ بخشید و هوش را مَنْظَرِ مدِّ بَصَرِهِ در بازگشاد.

²²⁵ جمیعاً K : + بیت S : + شعر I

²²⁶ عافی KS : عالی I

²²⁷ اجمعین KS : + شعر لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَسْبُتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُودُ الْجَنَاحِ I

²²⁸ راحت افزای KSM : راحت فرای I

²²⁹ الدولة والدين KSİ : الدولة الدين M

²³⁰ ألقابه KSM : - I

²³¹ بجلها KSİ : تجلها M

²³² لطيف و ظريف K : ظريف و لطيف SMİ

²³³ سلیمانی KSM : سلیمان I

²³⁴ نصر KMI : انصر S

شعر²³⁵:

لَأَدَّى كِتَابًا فِي سَطُورٍ كَانَتْهَا مَخَانِقُ دُرٍّ فِي صُدُورِ الْكَوَاعِبِ
وَ أَغْدَبَ مِنْ مَاءِ الْغَمَامِ عَلَى الظُّمَاءِ وَأَطْيَبَ رِيًّا مِنْ نَسِيمِ الْجَنَائِبِ
حمدِ خدای بی‌نهایت و شکرِ او که کلّ وجود از ادایِ آن عاجز است که «لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ
كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ» به قدرِ امکانِ بشری که «الْقَلِيلُ، عِنْدَ اللَّهِ كَثِيرٌ»، و «مَا لَا يُدْرِكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ» گفته
آمد که²³⁶:

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ قَدْ وَصَلَ²³⁷ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ

شعر²³⁸:

معشوق²³⁹ به سامان شد تا باد چنین بادا کُفرش همه ایمان شد تا باد چنین بادا
مُلُکی که پریشان شد، از شومی شیطان شد باز آن سلیمان شد تا باد چنین بادا
فاتحه‌ها خوانده آمد تا خاتمه‌های این بشارت جز به مزید مقرون نباشد، و آیهُ الْکُرْسِ خوانده آمد تا این
تختِ بخت²⁴⁰ بدان نیکوخواهان²⁴¹ دین و دولت دایماً مثبّت باشد. مقبول باد آن دعوات را که محبّانِ آن دولت و
هواخواهانِ آن سعادتِ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا در خَلَاءٍ وَ مَلَأَ می‌گویند. فضل و پذیرنده بی‌نهایتِ حقّ آمین
کننده باد. چه منّت باشد و چه وصیّت حاجت آید بهر دعا کردن در این باب که هر که را اندکی بیداری است،
داند که دعایِ آن دولت، دعایِ خویشتن است از وجوه، نه از یک وجه²⁴². یکی از آن وجوه آن است که در نظر
تحقیق، ما همه یک نفسیم؛ (مَا خَلَقْتُمْ وَلَا بَعَثْتُمْ إِلَّا كُنُفُسٍ وَاحِدَةً) [لقمان: ۲۸/۳۱]، و هر عضوی که
رئیس‌تر است، او واقف‌تر است بر این اتّحاد. لاجرم همه صدق است نه رنگ، همه صلح است نه جنگ.

²³⁵ شعر KSİ - M

²³⁶ که KSİM - İ

²³⁷ وصل KSİM - İ

²³⁸ شعر KSİ - M

²³⁹ معشوق KS : MI

²⁴⁰ بخت KSİM - İ

²⁴¹ نیکوخواهان KS : MI

²⁴² وجه KSİ + و M

باری²⁴³ تعالی، آن مژده را مقدمه مژده اکبر گرداند که همه مژده‌های عالم به پرتو آن مژده خوش است؛ و اگر پرتو و تاب آن مژده اکبر نبود، در جهان هیچ مژده²⁴⁴ را مژه نبود، مژه خاک و کاه داشتی. آن کس که پرتو عطای او کاه را گندم داد و دود را انجم داد²⁴⁵ و خاک را حُسنِ مردم داد، تابِ آفتاب [65^b] مژده وصال او این مژده‌های²⁴⁶ وصال ارواح جزوی را به آمال و مرادات خود مژه داد تا عاقلان بدین قناعت نکنند، طالبِ اصل و معدن و کانِ بی‌پایان این مرادات و حصولِ مقصودات شوند تا از این فروع با²⁴⁷ آن اصول وصول یابند و از این مجاز با آن حقیقت حصول روند. و هر کسی اکابر را به زبانی و لغتی ستایند و محبت نمایند، که لغت و زبان هر قومی نوعی دیگر است؛ ارمنی به زبانِ آرمن و اصطلاحِ آرمن ستاید، و تُرک²⁴⁸ زبانِ ترکی. و وراي ظاهر لغت‌های مختلف، زبان‌هایی است که تازی‌گوی، زبانِ آن تازی‌گوی²⁴⁹ دیگر فهم نکند به صد ترجمان به سبب اختلافِ روشِ آن هر دو؛ اما تُرک، تازی را به ترجمان تواند فهم²⁵⁰ کردن. (وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ) [اسراء: ۴۴/۱۷].

دایماً ضمیرِ مبارکش، مستغرقِ تماشایِ گلستانِ بی‌نهایتِ دل‌ربایِ جان‌فزایِ پنهانِ آشکارا²⁵¹، بعیدِ قریب، نیست‌نمایِ هست، بیگانه‌نمایِ آشنا، طرب‌فزایِ جوانی‌انگیزِ زندگی‌افروز باد. (وَ حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ) [بقره: ۱۴۴/۲].

چون سلامِ آن مخدوم، لَا زَالَ مَخْدُومًا، رسانیدم به حضرت²⁵² خداوندگارِ بِحَقِّ، - أَدَامَ اللَّهُ ظِلَّهُ - مُسْتَبَشِّرِ گشت. عظیم سلام و دعا می‌رساند و به لقایِ مُنیرِ آن مخدوم²⁵³ آرزومند است دائماً، و²⁵⁴ به دعواتِ

²⁴³ باری KSM : حق I

²⁴⁴ مژده KSI : مژده‌ای M

²⁴⁵ داد KSM : I -

²⁴⁶ وصال او این مژده‌های KMI : S -

²⁴⁷ با KS : MI

²⁴⁸ ترکی KSM : + به I

²⁴⁹ زبانِ آن تازی‌گوی KSM : I -

²⁵⁰ تواند فهم K : فهم توند SMI

²⁵¹ آشکارا KSM : آشکار I

²⁵² حضرت KS : + مقدس MI

²⁵³ مخدوم KMI : + لا زال مخدوما S

صالحه مشغول است؛ مقبول باد عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى. و اصحاب جمله²⁵⁵، صَغِيرُهُمْ وَ كَبِيرُهُمْ، به دعواتِ صالحه در عقبِ خمسِ صلواتِ ذاکر²⁵⁶ می‌باشند و تَضَاعُف و تَزَائِدِ آن دولت که نَفَاعِ عالمیان است، می‌خواهند²⁵⁷؛ مقبول باد.

مراجعت و معاودتِ عزیزان و بزرگانِ دولتِ ما، مبارک و همایون و سببِ امن و امانِ اهلِ اسلام باد. رنج‌های سفر که کشیدند و منزل‌های خشن که تحمل نمودند و صحبتِ بیگانگان و خشونتِ ایشان احتمال کردند جهتِ آسایشِ درویشان و بقایِ بقیهٔ اسلام، مُسْتَشْمِرِ کرامات و عطیاتِ باد؛ و سببِ توفیقِ شکر²⁵⁸ کافهٔ مؤمنان بر این²⁵⁹ سعی و افتادِ مهر و تخمِ محبتِ مسلمانی در دلِ بیگانگان به برکتِ این سفر، مُحَصِّلِ باد تا ثمراتِ آن سعی، آن بیگانگان را به آشنایی ابدی کشد و مؤمنان را به روشنایی شکر. و آن سعی (کَمَثَلِ حَبَّةِ أَنْبَتِ سَبْعِ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲/۲۶۱] بود. و بُود که اکابر، این رفتن را جهتِ دفعِ فتنه کرده باشند²⁶⁰ و باری تعالی بدین بهانه در دل‌های آن بیگانگان، عشق و شور و آشوب²⁶¹ این دین به حق پیدا آورده باشد؛ چنان‌که آن اعرابی دوان به جانبِ آن²⁶² چاه رفت جهتِ آنکه قُزْبِه‌ای پر کند و جگر خنک کند²⁶³ و به تقدیرِ الهی آنگه پیغامبری، پیغامبرزاده‌ای از چاهِ تاریک برآید و بر تختِ سلطنت نشیند. «الْعَبْدُ يُدَبِّرُ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ». کَمَا قَالَ²⁶⁴:

یا تشنه چو اعرابی در چَه فِکَنَد دَلْوِی در دَلو نگارینی چون تَنگِ شَکَرِ یابد
یا موسی آتش‌جو کَارَد به درختی رو آید که بَرَد آتش صد صبح و سحر یابد

²⁵⁴ و KSI : M

²⁵⁵ جمله KSI : همه M

²⁵⁶ ذاکر KSM : ذکر İ

²⁵⁷ می‌خواهند KS : می‌خواهد M : می‌خواهد که İ

²⁵⁸ شکر KSM : İ -

²⁵⁹ این KSM : İ -

²⁶⁰ باشند KS : باشد Mİ

²⁶¹ شور و آشوب KSM : آشوب و شور İ

²⁶² آن K : SMİ -

²⁶³ و جگر خنک کند KSM : İ -

²⁶⁴ کما قال K : + شعر S : M : شعر İ

یا همچو سلیمانی بشکافد ماهی را اندر شکم ماهی آن خاتم زر یابد
ورای غرض²⁶⁵ آدمی در هر کاری صد هزار فواید است ارادت حق را؛ و آن غرض²⁶⁶ را مهار بینی او کرده
است (لِیَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا) [انفال: ۴۲/۸]، (وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ) [انعام:
۵۹/۶].

نامه نهم [KSMi]

همواره ایام و اعوام صاحب اعظم، دستور معظم، آصف زمان، نظام الملک وقت، افضل اعلم اعدل²⁶⁷،
ظهیر الملة المحمدیه، الیف القربة الاحدیة، منیر للعدل²⁶⁸، عالی الهمم، مغيث الأمم، مجد الدولة والدين²⁶⁹،
أب الملوك والسلاطين - أدام الله علوه - در توفیق افضل اعمال و اکرم خصال و تحصیل رضای حضرت ذو
الجلال که (وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى، وَلَسَوْفَ يَرْضَى) [لیل: ۱۹/۹۲ -
۲۱]، مصروف و مستغرق باد؛ اولیای آن دولت مسرور، و آعدای حضرت مقهور، و باری - جل جلاله - اولاً و
آخرأ حافظ و حامی و معین و غفور - بحق محمد و آله.

سلام و تحیت و دعا و مدحت از خلوص عقیدت و وداد طویت مطالعه فرماید و²⁷⁰ آرزومندی به دیدار
شادی افزای همایون خوب سیمای (سیماهم فی وجوههم من أثر السجود) [فتح: ۲۹/۴۸] و تعظیم المعبود و
بذل المعهود غالب و باعث داند؛ باری - جل جلاله²⁷¹ - ملاقات ابدی که (إخواناً على سرر متقابلین)
[حجر: ۴۷/۱۵]، میسر و مهیا گرداناد، «إِنَّهُ عَلَى مَا يَشَاءُ قَدِيرٌ وَبِالْإِجَابَةِ وَالْمَرْحَمَةِ²⁷² جَدِيرٌ».

²⁶⁵ غرض KMi : عرض S

²⁶⁶ غرض KMi : عرض S

²⁶⁷ اعلم و اعدل KSi : اعدل و اعلم M

²⁶⁸ منیر للعدل K : منیر العدل SMi

²⁶⁹ مجد الدولة والدين KSi : مجد الدولة الدين M

²⁷⁰ KSM : i -

²⁷¹ جل جلاله KSi : جل و علا M

²⁷² الرحمة KS : الرحمة Mi

چون صادر و وارد، زبان به شکر و ثنای آن عزیز گشاده‌اند علی التَّوَاتُرِ وَ التَّوَالِي، یقین‌تر می‌شود جد و اجتهاد و توفان و رغبت عنصر خَلَقْتَنِي آن عزیز «تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ وَ طَلَبُ رِضَاءِ اللَّهِ وَ شَفَقَةٌ»²⁷³ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ» که آن هم به معنی²⁷⁴ تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ است. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: «أَلْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَ أَعَزُّهُمْ وَ أَكْرَمُهُمْ»²⁷⁶، أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ».

عَرَض می‌رود حالِ فرزند²⁷⁷ مُخْلِصِ مُعْتَقِد، نظام‌الدین - نَظَّمَ اللَّهُ أُمُورَهُ - که فرزند²⁷⁸ قدیم این داعیِ مُخْلِص است و اخلاقی که آن به ریاضتِ بسیار طالب را مُیَسَّر نشود، حَقَّ تَعَالَى که وَهَّاب وَ مُعْطِي النِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا وَ قَدِيمُ الْإِحْسَانِ است - جَلَّ جَلَالُهُ، در نهادِ او نهاده است؛ پیوسته مَكْسَب و مالِ او مَصْرُوف به فُقَرایِ رَبَّانِی بوده است و به تن و به جان به خدمتِ فُقَرایِ یاری‌ها و مُعَاوَنَت‌های بی حد دارد - تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ.

تَوَقَّع است از درویش‌پروری و کهترنوازیِ صاحبِ اعْظَم - عَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَهُ فِي الدَّارَيْنِ - که سایه لطف و رحمت و پادشاهی بر احوالِ او گستراند - که بس زیان‌ها رسیده است بدو از وجوهی که به شرح آن، خدمتِ شما را تَصَدِيع نمی‌دهیم - تا ثَوَابِ جَزِيل و ثنایِ جَمِيل مُدْخِر گردد. و این عِنَايَت و إِعَانَت از عَظَائِمِ خیرات [66^a] خواهد بودن و مُسْتَثْنَا از خیراتِ دیگر که تَعَلَّقُ به فُقَرایِ راستین²⁷⁹ دارد. جاویدِ مُحْسِنِ باد، آمِینَ يَا رَبَّ الْعَالَمِینَ.

نامه دهم [KSMİ]

رَأَى عَالِي مَلِكُ الْوُزَرَاءِ، مُغِيثُ الْإِسْلَامِ، نَاشِرُ الْخَيْرَاتِ وَالْإِكْرَامِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - که امروز پناهِ اسلامیان است، به فَيْضِ نورِ رَبَّانِی مُؤَيَّد باد.

²⁷³ شَفَقَةٌ KS : شَفَقَتْ Mİ

²⁷⁴ به معنی KSM : İ -

²⁷⁵ صَلَّى اللَّهُ KSM : İ -

²⁷⁶ أَكْرَمُهُمْ KSI : M -

²⁷⁷ فرزند KSM : + عزیز İ

²⁷⁸ فرزند KMI : + قدر S

²⁷⁹ راستین KMI : + راستن S

سلام و دعا و شکر ایادی²⁸⁰ رسانیده می‌آید. هر لطف که می‌فرماید، (مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ) [فاتحه:

۴/۱]، أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً مُّجَازَاتٍ و مُكَافَاتٍ فرماید.

در اخبار است که یوسف صَدِیق - عَلَیْهِ السَّلَام - دوازده²⁸¹ سال روزه نگشاد و شب پهلوی بر زمین نهاد. گفتند که مُلْکِ دین و بُبُوتِ مُسَلَّم شد تو را و مُلْکِ دنیا مُسَلَّم شد. وقتِ آسایش است بعدِ چندین مجاهده، «إِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَیْكَ حَقًّا». گفت: تا جمله برادرانِ خود را خلعتِ نبوت پوشیده نبینم، نیاسایم. یوسف در سایه نشیند و برادران در آفتاب محرومی. حاشا! گفتند که²⁸² ایشان چندان وفایِ برادری²⁸³ به جای²⁸⁴ نیاوردند. گفت: من²⁸⁵ خواهم که ایشان را و غیر ایشان را²⁸⁶ برادری کردن و پادشاهی کردن بیاموزم.

حالِ فرزندِ عزیز، نجم‌الدین ابن خُرم چاوش - عَجَلَ اللَّهُ فَرْجَهُ وَ فَرَجَ الْمُسْلِمِينَ - به خدمت عرض رفت. لطف‌ها فرمودیت و وعده‌ها؛ مگر هنوز هنگام و وقت نیامده بود. داعی اِلْتِزَام می‌کند که چون به سعیِ مبارکِ مَلِکِ الْوُزَرَاء - عَظَّمَ اللَّهُ عُلوَّهُ²⁸⁷ - و از آن شاهِ عالم - خَلَدَ اللَّهُ مَمْلَكَتَهُ - از وی تَجَاوُز رفت و (رَبَّنَا ظَلَمْنَا) [اعراف: ۲۳/۷] ها می‌گوید؛ و اِلْتِمَاس از حضرت نکنیم از که کنیم؟ امروز، ساعیِ خیرات و دافعِ بَلِیَّات از عَرَضِ مسلمانان، رَأِیِ صَاحِبِ اَعْظَم است. مُؤَيَّد و مُظَفَّر باد و مُوَفَّق. می‌دانم که هنگامِ تَشْوِیْش است و مشغولی‌ها؛ اَمَّا آتَشِ فتنه‌ها را جز آبِ خیرات نشانند: «دَاوُوا مَرَضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ». در عهدِ عُمَر - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - در قصبه‌ای آتش افتاده بود و می‌سوخت. اهلِ شهر به آب کشیدن مشغول شدند. اَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عمر - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ²⁸⁸ - گفت²⁸⁹: به صدقات مشغول²⁹⁰ شوید که این آتش را صدقات بنشانند. و این در شَأْنِ مَلِکِ الْوُزَرَاءِ اولی‌تر که

²⁸⁰ شکر ایادی KSİ : شکر و ایادی M

²⁸¹ دوازده KMI : دوازده S

²⁸² که KSM : I -

²⁸³ چندان وفای برادری KSM : وفای برادری چندان I

²⁸⁴ به جای KSM : به جا I

²⁸⁵ من KSM : + می I

²⁸⁶ و غیر ایشان را KSM : I -

²⁸⁷ علوه KMI : S

²⁸⁸ رضی الله عنه KSİ : M -

²⁸⁹ گفت KS : فرمود MI

رحمتِ او²⁹¹ از بهرِ خلقی که هنوز در وجود نیامدند، رحمت‌ها می‌فرماید و بناها می‌افکند. تَوْفِیقٌ²⁹² مُضَاعَفٌ باد²⁹³.

نامه یازدهم [KSMİ]

فُتُوحَاتِ غِیْبِی و مَوَاهِبِ آسْمَانِی و اِقْبَالِ دَو جِهَانِی، نِثَارِ دَوْلَتِ²⁹⁴ مَلِکِ الْأُمَرَاءِ وَ الْأَکَابِرِ²⁹⁵، مُغِیْثُ الْمَظْلُومِیْن، مُعِیْنُ الْفُقَرَاءِ، الْمُعَظَّمُ لِأَمْرِ اللَّهِ، الْمُصَدِّقُ لَوَعْدِ اللَّهِ، الذَّاكِرُ لِآلَاءِ اللَّهِ، الشَّاكِرُ لِنِعْمَاءِ اللَّهِ، كَهْفُ الْمُسْتَعِیْثِیْن، مَلَاذُ الْمَلْهُوْفِیْن، ظِلُّ الرَّحْمَةِ الْوَافِیَةِ، نِظَامُ الْمُلْکِ، صَاحِبُ الدَّوْلَتِیْن، ذُخْرُ الْحَضَرَتِیْن - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - باد، أَبَدًا مُخَلَّدًا. سفر و حَضَر²⁹⁶، نَهَضَتْ و مَرَاجَعَتْ رِکَابِ هَمایُونِش²⁹⁷ که از بهرِ صلاحِ اسلام و امان و ایمنیِ اهلِ ایمان و دفعِ آفات و فتنه‌ها می‌فرماید، مقبول و مبرور باد. و آرزومندی به ملاقاتی که وهم و خیالِ جدایی و بیمِ ملالت و آسیبِ سَآمَت و اختلافِ طباع و خوفِ نَعِیقِ غُرَابِ الْبَیْنِ و کیدِ زمانه نباشد²⁹⁸ و بر سرپرده آن مجلسِ اخوانِ صفا و اصحابِ وفا به خطِ خلود و بقا نبشته باشد که «هَذَا وَصَالٌ لَا فِرَاقَ بَعْدَهُ وَ هَذَا حَیَوَةٌ لَا مَوْتَ یَعْقِبُهُ»²⁹⁹، ذُبِحَ الْمَوْتُ ذُبْحًا لَا رَدِیدَ لَهُ³⁰⁰. این چنین ملاقاتی مُیَسَّر و مُهَيَّا³⁰¹ باد به آن خوب‌خصالِ پاک‌نهاد، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

²⁹⁰ شدند امیر المؤمنین ... به صدقات مشغول K : - S : شدند امیر المؤمنین عمر فرمود به صدقات مشغول M : شدند امیر المؤمنین عمر رضی الله

عنه فرمود به صدقات مشغول I

²⁹¹ او KSM : I

²⁹² توفیق KSM : + تأیید I

²⁹³ باد KSM : + آمینُ یا رَبَّ الْعَالَمِیْنَ I

²⁹⁴ دولت KSM : + اقبال I

²⁹⁵ الاکابر KS : الکبرا MI

²⁹⁶ حضر KS : + و MI

²⁹⁷ همایونش KSM : همایون I

²⁹⁸ نباشد KMI : باشد S

²⁹⁹ یعقبه KSI : بعقبه M

³⁰⁰ ذُبِحَ الْمَوْتُ ذُبْحًا لَا رَدِیدَ لَهُ KSI : - M

³⁰¹ مُیَسَّر و مُهَيَّا KSI : مُهَيَّا و مُیَسَّر M

صورت پریشان بی ادب دارم، زحمتش را از حضور اکابر دولت - اَيَّدَهُمُ اللَّهُ وَ نَصَرَهُمْ³⁰² - دور می دارم؛ و ضمیر مشتاق محب مخلص دارم، به دعاگویی می فرستم تا بی ادبی صورت، صفای دل³⁰³ مخلص را مَکَدَّر نگرداند. این عذر، مقبول باد. والسلام³⁰⁴.

نامه دوازدهم [KSMI]

أَتَمَّ اللَّهُ - سُبْحَانَهُ وَ عَزَّ شَأْنُهُ وَ تَعَالَى³⁰⁵ - مَمْلَكَةَ الدُّنْيَا الَّتِي هِيَ وَسِيلَةٌ إِلَى مَمْلَكَةِ الْعُقْبَى عَلَى مَلِكِ الْأُمَرَاءِ، عَوَثِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، مَلَاذِ الضُّعْفَاءِ³⁰⁶ وَالْمَلْهُوفِينَ، الْمُؤَيَّدِ بِالْعَطِيَّةِ الْأَبَدِيَّةِ وَالِدَوْلَةِ السَّرْمَدِيَّةِ، كَرِيمِ النَّجَارِ، قَلِيلِ الْعِثَارِ، جَمِيلِ الْخِصَالِ، حَمِيدِ الشَّيْمِ، مَشْرُوحِ الصَّدْرِ، رَفِيعِ الْقَدْرِ، مَدَّ اللَّهُ جَلَالَهُ فِي الدَّوْلَةِ الدَّائِمَةِ الْمَصُونَةِ عَنِ اللَّائِمَةِ³⁰⁷. سلام و تحیت از این داعی مخلص مطالعه فرماید و آرزومندی به لقای همایون و طلعت مبارک - که از (وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ، ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ) [عبس: ۳۸-۳۹] بادا - غالب و باعث داند و شاکر نعم و ذاکر کرم و احسان بی حد³⁰⁸، تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ وَ جَاوَزَهُ أَحْسَنَ مَا جَزَا بِهِ مُحْسِنًا، (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَ إِنَّ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَ يُوْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴]. اگر درخور شوق و محبت و ایتلاف قلوب، مکاتبات نبشته شدی، هر روز نامه ای مَطْوَّل از این داعی بدان ولئی الإنعام رسیدی؛ ولیکن عقل فتوی نمی دهد که در تصدیع و ابرام مفتوح باشد. «وَالْمَوَدَّةُ كَنْزٌ، وَالْكَنْزُ بِالْإِخْفَاءِ أَوْلَى، وَ إِنْ كَانَتْ الْمَحَبَّةُ لَا تَخْتَفِي³⁰⁹».

يَا حَسْرَةً لِلْعَاشِقِينَ تَحَمَّلُوا ثِقَلَ الْمَحَبَّةِ وَ الْهُوَى فَضَّاح³¹⁰

*

³⁰² نصرهم KMI : نصر S

³⁰³ دل KMI : - S

³⁰⁴ والسلام KS : - M : و باری تعالی حافظ و حارس بالنبی و آله أ

³⁰⁵ عز شأنه و تعالی KSM : تعالی شأنه أ

³⁰⁶ الضعفاء KSİ : + والمظلومين M

³⁰⁷ اللائمة KSİ : الآفة M

³⁰⁸ بی حد KSİ : بی عد و حد M

³⁰⁹ تختفی KM : + شعر SI

³¹⁰ فضاح KM : + بیت S : + شعر أ

خود عشق و³¹¹ ضمیرِ دل چه پنهان ماند
 کز دیده به رخ هزار صاحب نظرست
 «مَنْ الْقَلْبِ إِلَى الْقَلْبِ رَوْزَنَةٌ». این محبت مستدام باد که «أَحَبُّ الْأَعْمَالِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى³¹² وَ أَفْضَلُهَا
 الْحُبُّ فِي اللَّهِ تَعَالَى³¹³». سعی های خیرات که می فرماید، تا³¹⁴ این گوشه در امن باشد و اهل خیر به فراغت و
 امن، به معالی الأمور مشغول و متفرغ باشند و ثواب آن عاید است جمله بدان یگانه عالم، قیوم خیر، الذاب عن
 حريم الدين و الحراس لبیضة الاسلام³¹⁵ - أَيْدُهُ اللَّهُ وَ نَصْرُهُ وَ كَلَاهُ³¹⁶ وَ مِنْ الْفَضْلِ لَا أَخْلَاهُ. آرنده تحیت،
 بهاء الدین³¹⁷ - زَادَ اللَّهُ بِهَاءَهُ³¹⁸ - متوجه خدمت است.

قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ جَمَعَ شَمْلَ مُتَفَتِّتِ جَمَعَ اللَّهُ³¹⁹ شَمْلَهُ». [66^b] امید است که
 به نظر عنایت منظور گردد و شاکر و ذاکر باز گردد³²⁰ چنان که کافه محتاجان، تا به ثنای جمیل و ثواب جزیل
 مدخر گردد، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نامه سیزدهم [KSİ]

سِرَاجُ الذَّاكِرِينَ، تَاجُ الشَّاكِرِينَ، رَائِضُ مَطِيَّةِ النَّفْسِ، فَاسِيخُ صَفَقَةِ الْبَخْسِ، وَارِثُ الْفَلَاحِ، سَالِكُ نَهْجِ الصَّلَاحِ،
 الْمُنِيبُ إِلَى اللَّهِ، الْمُتَوَكِّلُ عَلَى اللَّهِ، خَالِعُ ثِيَابِ الدَّنَسِ، عَامِرُ أَرْكَانِ خَيْرِ الْكَنَسِ، صَاحِبُ الْوَفَاءِ وَالْإِسْتِقَامَةِ قَبْلَ
 يَوْمِ النَّدَامَةِ، مَعْدِنُ الْحَيَاءِ، خَالِعُ الرِّيَاءِ، طَالِبُ بَشَارَةِ الْمَعْرِفَةِ، الْمُعْتَصِمُ بِحَبْلِ اللَّهِ، الْمُعْتَمِدُ عَلَى فَضْلِ اللَّهِ،
 سَالِكُ³²¹ سُنَنِ الْأَنْبِيَاءِ، نَاصِرُ زُمْرَةِ الْأَوْلِيَاءِ، طَالِبُ مَحْوِ الْأَوْزَارِ بِحُسْنِ الْإِعْتِدَارِ، مُسْتَقِيلُ الْفَاسِدَاتِ، مُسْتَكْثِرُ

³¹¹ و KSİ : M

³¹² تعالی K : SMİ

³¹³ تعالی KSM : İ

³¹⁴ تا SMİ : K با

³¹⁵ عالم قیوم ... لبیضة الاسلام K : Mİ

³¹⁶ وَ كَلَاهُ K : + و رعا SMİ

³¹⁷ بهاء الدین KSİ : M

³¹⁸ بهاء KS : Mİ

³¹⁹ آرنده تحیت... جمع الله KI : S

³²⁰ باز گردد KSİ : مراجعت سازد M

³²¹ سالک KI : ساکن S

الصَّالِحَاتِ، مُرْسِلُ النَّفْسِ فِي أَحْكَامِ اللَّهِ، مُدْخِرُ الْخَيْرِ لِأَنَامٍ³²² اللَّهُ، الرَّاضِي بِالْقَضَاءِ، الثَّابِتُ فِي الرِّضَاءِ، سَاكِنُ الْقَلْبِ بِمَوْعُودِ اللَّهِ، الْوَائِقُ بِجُودِ اللَّهِ، الْمُسْتَظْهَرُ بِنَعِيمِ الْمَوْلَى وَ الْمُقَدَّمُ عَلَى الْأَفْاضِلِ وَالْأَوْلَى، الصَّافِحُ³²³ عَنْ عَثَرَاتِ الْخَوَانِ، الْمُنْجِحُ لِحَاجَاتِ الْإِخْوَانِ، رَاجِعُ النَّفْسِ عَنِ الْخِصَالِ الْمُهَانِ، الصَّادِقُ عِنْدَ الْجَفَاءِ، الثَّابِتُ عِنْدَ الْوَفَاءِ، كَافٌ الْأَذَى، بَاذِلُ النَّدَى، تَارِكُ الشُّكُوى، أَلِيفُ الْحَقِّ، رَدِيفُ الصِّدْقِ، الْمُرَكَّبُ بِأَحْسَنِ التَّرْكِيبِ وَ الْمُرْتَّبُ بِأَيْمَنِ التَّرْتِيبِ، أَحْسَنُ جَوَاهِرِ الْحَيَاةِ، تَرْيَاقُ سُمُومِ الْبَلِيَّاتِ، ثَمَرَةُ شَجَرَةِ الْعُقُولِ، مُحْرِقُ رِيعِ الْفُضُولِ، ذِي الْخِصَالِ الْكَرِيمَةِ، حَافِظُ عَهْدِ الْمَوَدَّةِ الْقَدِيمَةِ، تَاجُ أَرْبَابِ الدُّوَلِ، قَاطِعُ حَبَائِلِ الْأَمَلِ، سَائِسُ رَعِيَّةِ الْحَوَاسِّ، بَاسِطُ طَرِيقَةِ الْإِسْتِنَاسِ، مَطِيئُهُ الْحَالِ³²⁴، كَيْسُ الْمَالِ³²⁵، الْمُسْتَأْنَسُ³²⁶ بِالذِّكْرِ، الْمُصِيبُ فِي الْفِكْرِ، رَافِعُ هَفَوَاتِ الْإِنْسَانِيَّةِ، قَامِعُ خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِيَّةِ، الْبَعِيدُ عَنِ الدُّنْيَا، الْقَرِيبُ إِلَى الْمَوْلَى، الْمُتَفَرِّغُ³²⁷ نَفْسُهُ عَنْ أَرَبِهِ، الْمُقْبِلُ بِوَجْهِهِ إِلَى رَبِّهِ، الْمُتَبَرِّئُ مِنْ قُوَّتِهِ وَ حَوْلِهِ، الْمُتَمَسِّكُ بِفَضْلِ اللَّهِ وَ طَوْلِهِ، مَحْمُودُ الْخُلُقِ، مَقْبُولُ الْحَقِّ، الْمَخْتَوْمُ بِخَاتَمِ الْفَلَاحِ، الْفَارِسُ عَلَى مَرْكَبِ النَّجَاحِ، طَالِبُ الْآخِرَةِ وَ الْمُنَاسِكِ الْفَاحِرَةِ، وَالسَّلَامُ³²⁸.

نامه چهاردهم [KSMi]

تَحِيَّتِ وَ سَلامِ صدرِ كبير، مَلِكُ الْحُكَمَاءِ، أَصْفَى جَوَاهِرِ الْحَيَاةِ، تَرْيَاقُ سُمُومِ الْبَلِيَّاتِ، ثَمَرَةُ شَجَرَةِ الْعُقُولِ، قَامِعُ غَوَائِلِ الْفُضُولِ، ذِي الْخِصَالِ الْمَحْمُودَةِ وَ الْخَطَرَاتِ الْمَقْصُودَةِ، رَضِي الصِّدِّيقِينَ، يَنْبُوعُ الْيَقِينِ، ذِي الثَّقَى وَ الْوَرَعِ، خَيْرُ مَنْهَلٍ وَ مُكْتَرِعٍ، عَالِي الْأَفْكَارِ، سَنِي الْأَذْكَارِ، أَكْمَلُ الْحَقِّ وَالِدَيْنِ، رَاحُ الرُّوحِ، مِفْتَاحُ الْفُتُوحِ - أَدَامَ اللَّهُ فَضْلَهُ وَ حَوْلَهُ³²⁹ وَ أَوْلَاهُ³³⁰ وَ مَنَحَهُ وَ أَعْطَاهُ خَيْرَ مَا أَعْطَى مُحْسِنًا - رَسِيدٌ، مُشَابِهًا لِكَرَمِهِ وَ فَضْلِهِ،

³²²لأنام KS : لأيام I

³²³الصافح KI : الصالح S

³²⁴مطيئ الحال KS - : I

³²⁵كيس المال KS - : I

³²⁶المستأنس KS : المتأنس I

³²⁷المتفرغ KS : المفرغ I

³²⁸والسلام KS - : I

³²⁹حواله KS : حوله MI

³³⁰أولاه KMi : أولاده S

مُشَاكِلاً لِنُبْلِهِ وَ سُؤْدَدِهِ³³¹، مُوَازِياً³³² لِشَرَفِهِ وَ مَحْتَدِهِ³³³، وَ نَسِيمِ مَوَدَّتِ وَ خُلُوصِ مَحَبَّتِ از آن به مشام رسید و به شکر و دعا مقابل افتاد³³⁴.

فَمَا³³⁵ كُلُّ مَنْ قَادَ الْحَيَادَ يَسُوسُهَا وَ لَا كُلُّ مَنْ أُجْرِيَ يُقَالُ لَهُ مُجْرِي
وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَصَّهُ بِالْفَضْلِ وَ أَيْدَهُ بِالسَّبْقِ وَ رَدَّاهُ مِنَ الْمَجْدِ وَ زَادَهُ بَرًّا وَ فَضْلاً وَ قَدَّمَهُ إِلَى الْخَيْرَاتِ
قَوْلًا وَ فِعْلاً، هيجانِ شوق افزون شد و مُتَضَاعِفِ گشت³³⁶.

وَ وَدِدْتُ أَنْ أُعْطِيَ الْمُنَى فَأَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْهِ³³⁷ مَعَ الْحَمَامِ الطَّائِرِ
سلام و تحیت از این طرف مطالعه فرماید و آرزومندی و تَعَطُّشِ بدان دیدارِ عزیز که یَرْتَاخُ لَهُ النَّفْسُ وَ
يَتَكَامَلُ بِهِ الْأَنْسُ وَ يُبْجَلُ مَوْقِعُهُ مِنَ الْعُقُولِ وَ يُعَمَّرُ مَا سَلَفَ مِنْ بَرِّهِ وَ يَحُلُّ عِنْدِي مَحَلَّ النِّعَمِ الْجِسَامِ وَالْمَوَاهِبِ
الْعِظَامِ، غالب و باعث داند. ملاقاتِ فِي أَيْمَنِ الْأَوْقَاتِ³³⁸ میسر و مهیا باد³³⁹.

نامه پانزدهم [KSİ]

فَقُرْبُكَ مِنْ صَوْبِ³⁴⁰ السَّحَابِ أَنْجَعُ وَ أَجْدَى عَلَى أَهْلِ الْبِلَادِ وَ أَنْفَعُ
فِعْشَ لِلْمَسَاعِي وَ الْمَآثِرِ وَ الْعُلَى فَإِنَّ حِمَاها مَا بَقِيَتْ مُمْنَعُ
عَزَمَ اللَّهُ لَهُ عَلَى الرَّشْدِ الْأَعْظَمِ وَ وَفَّقَهُ وَ تَوَلَّاهُ بِهِ، إِنِّي لَمْ أَمْلِكْ مِنَ اللَّهِ إِلَّا الدُّعَاءَ الْمَرْجُوَّ بَرَكَتَهُ، أَلْمَأْمُولَ
إِجَابَتِهِ، سَمِعَهُ اللَّهُ وَ قَبِلَهُ وَ اسْتَجَابَ فِيهِ صَالِحَهُ وَ أَفْضَلَهُ.

³³¹ لِنُبْلِهِ وَ سُؤْدَدِهِ KSM : لِسُؤْدَدِهِ وَ نُبْلِهِ I

³³² موازنا KSM : موازنا I

³³³ محتده KM : + و اصله SI

³³⁴ افتاد KM : + شعر SI

³³⁵ فما KSİ : و لا M

³³⁶ گشت KSM : + شعر I

³³⁷ إِلَيْهِ KSİ : إِلَيْكَ M

³³⁸ الْأَوْقَاتِ KSİM : + و أسعد الحالات I

³³⁹ باد KMI : + والسلام S : + آمين يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ I

³⁴⁰ صوب KI : صوت S

در این وقت فرزندانِ امیر سیف‌الدین حماء، امیرِ عالم - سَلَّمَهُمَا اللَّهُ - لایه کردند به نوشته‌ای به خدمتِ مَلِكِ الْأَمْرَاءِ، مَقْبُولُ الْحَقِّ، مَحْمُودُ الْخُلُقِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - جهتِ دستوری دادنِ او بدین طرف تا ایشان او را ببینند³⁴¹ و آرام گیرند و وصیت رفت که این نبشته را به خدمتِ شما³⁴² تسلیم کنند تا بِأَحْسَنِ الْعُرْضِ فِي أَوَانِهِ عرض رود، حاجتِ آن محتاجان برآورد، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

معلوم باشد که امسال سَيِّدُ الْمَشَايخ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، أَبَا يَزِيدِ الْوَقْتِ، أَمِينُ الْقُلُوبِ، مُشْرِفُ الْحَقَائِقِ، حُسَامُ الْحَقِّ وَالِدَيْنِ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - به سببِ عمارتِ دیوارِ باغ که ویران شده بود، بسیار زحمت دید و خرج بسیار رفت. و معلوم شماسست که خاطرِ این داعی آویخته آن بود که در³⁴³ خرجِ آن معاونتی رود. اکابر اینجا نبودند³⁴⁴ و خاطرِ اشرفِ شما مُتَأَسَّى است با خاطرِ این داعی³⁴⁵.

رُوحِي بِرُوحِكَ مَمْرُوجٍ وَ مُتَّصِلٍ فَكُلُّ عَارِضَةٍ³⁴⁶ تُؤْذِيكَ تُؤْذِينِي
این اتصال افزون باد و الْمَقْصُودُ مَعْلُومٌ. (وَمَا تَقْدُمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ) [بقره: ۲/۱۱۰ و مُزْمَل: ۲۰/۷۳]، (لَا تُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا) [انسان: ۹/۷۶]³⁴⁷. «أَنْتَ لَنَا فِي الرَّحَاءِ جَمَالٌ وَ زِينَةٌ، وَ فِي الشَّدَّةِ عُدَّةٌ وَ ذَخِيرَةٌ».

نامه شانزدهم [KSMi]

وَقَرَّ اللَّهُ³⁴⁸ قِسْطَ مَلِكِ الْأَمْرَاءِ الْمُتَبَرِّئِ مِنْ قُوَّتِهِ وَ حَوْلِهِ، الْمُتَمَسِّكِ³⁴⁹ بِفَضْلِ اللَّهِ وَ طَوْلِهِ، الْمَخْتُمِ بِخَاتَمِ الْفَلَاحِ، [67^a] الْفَارِسِ عَلَى مَرْكَبِ النَّجَاحِ، طَالِبِ دَارِ الْآخِرَةِ وَ الْمَنَازِلِ الْفَاحِشَةِ، أَلِيفِ الْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ، رَدِيفِ

³⁴¹ ببیند KI : ببیند S

³⁴² شما KS : I

³⁴³ در KS : به I

³⁴⁴ نبودند KI : نبودید S

³⁴⁵ داعی KS : + شعر I

³⁴⁶ عارضة KS : حادثه I

³⁴⁷ شکورا KS : + شعر من بنده آن کسم که بيماش خوش است جفتِ غم آن کسم که تنهاش خوش است گویند وفاهاش چه لذت دارد زانم خبری

نیست جفاهاش خوش است I

³⁴⁸ الله KS : + تعالی MI

³⁴⁹ المتمسك KMI : المستمسك S

الصَّدَقِ وَالْإِيقَانِ، الْمَقْبُولِ عِنْدَ الْحَقِّ، الْمَحْمُودِ عِنْدَ الْخَلْقِ، مُعِينِ الدَّوْلَةِ وَالِدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ أَخْلَصَهُ لِبَطَاعَتِهِ وَ تَابَعَ³⁵⁰ الشُّرُورَ وَ ظَاهَرَ لَدَيْهِ الْمَحْبُورَ³⁵¹ وَ كَثَرَ³⁵² قِسْمَتَهُ³⁵³ مِنْ سَعَادَةِ الدَّارَيْنِ وَ كَرَامَةِ الْمَنْزِلَيْنِ. سلام و تحیت مطالعه فرماید و آرزومندی و شوقِ اِلَى لِقَائِهِ الَّذِي هُوَ رَوْضَةُ الْأَنْوَارِ وَ نُزْهَةُ الْأَبْصَارِ، تَقَرَّ³⁵⁴ بِهِ الْعُيُونُ وَ يُسَرُّ بِهِ الْمَحْزُونُ، الَّذِي جَعَلَهُ اللَّهُ لِلشُّرُورِ نِظَامًا وَ لِلنَّعْمَةِ تَمَامًا، غَالِبٌ وَ بَاعِثٌ دَانِد³⁵⁵.

إِنْ كُنْتَ لَسْتَ مَعِيَ فَالذِّكْرُ مِنْكَ مَعِيَ قَلْبِي يَرَاكَ وَ إِنْ غُيِّبَتْ عَنْ بَصَرِي
الْعَيْنُ تَفْقِدُ مَنْ تَهْوَى وَ تُبْصِرُهُ وَ نَاطِرُ الْقَلْبِ لَا يَخْلُو مِنَ النَّظَرِ

در این وقت، مُلْتَمِسَانِ این تحیت و جاذبانِ این اِبرام بدان حضرت، فرزندانِ عزیز و عشایرِ بنده مُعْتَقِ محرّر، سیف‌الدین، که مَعْفُو و مغفور شد³⁵⁶ و تشریفِ عفو و مغفرتِ شما پوشید³⁵⁷، ذریّات و فرزندانِ زنده شدند و حیاتِ نو یافتند و در رکوع و سجود و صلوات و خلوات³⁵⁸، شکرِ آن نعمت و دعایِ آن دولت گفتند و می‌گویند و می‌خواهند آنچه به گوش و هوش رسید³⁵⁹ از لطفِ شاهانه و احسانِ³⁶⁰ بی‌کرانه شما، به چشم نیز مشاهده کنند، (قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي) [بقره: ۲/۲۶۰]، خلیل‌وار نعره می‌زنند که (أَرِنِي كَيْفَ تُخَيِّي الْمَوْتَى) [بقره: ۲/۲۶۰]. بدان کرمِ عمیم که خود را چون شجره طیبه سپرِ سطواتِ آفتابِ آفات کرده‌اید³⁶¹ تا خلایق در سایه شما از آن سطواتِ آسوده‌اند³⁶² - جَزَاكُمُ اللَّهُ خَيْرًا. اگر³⁶³ درخواست و آرزوی

³⁵⁰تابع KSİ : + اِلَى M

³⁵¹المحبور KSİ : المحبور M

³⁵²كثّر KSM : كبر I

³⁵³قسمته KMI : قسمة S

³⁵⁴تقرّ KS : يقرّ MI

³⁵⁵غالب و باعث داند K : + شعر SI - M

³⁵⁶مغفو و مغرور شد KSM : مغفور و معفو شده است I

³⁵⁷پوشید KSM : بپوشیده I

³⁵⁸صلوات و خلوات KSİ : خلوات و صلوات M

³⁵⁹رسید KSM : رسد I

³⁶⁰و احسان KSM : - I

³⁶¹کرده‌اید KSM : کرده‌اند I

³⁶²آسوده‌اند KMI : آسوده‌اید S

³⁶³اگر KSİ : + و اگر M

دل بدین ضعیفان رسد³⁶⁴ که چون ماهی می‌طپند در آرزوی آنکه آن³⁶⁵ امیر آب³⁶⁶ رحمت و عاطفت کند - لَا زَالَ أَمِيرًا - و آن آب را باز روان کند این سوی، ثواب بی‌نهایت باشد. «إِرْحَمَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكَ³⁶⁷ مَنْ فِي السَّمَاءِ». جاوید مستغاث ضعیفا و قوای عالم باد، (فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ) [ضحی: ۹۳-۱۰]. وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَهْلِ دِينِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ، (فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَ هُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ) [یوسف: ۶۴/۱۲].

نامه هفدهم [KSMi]

توفیق خیر و طاعت که سرمایه همه سعادت‌هاست که (وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ) [ذاریات: ۵۱/۵۶]، میسر³⁶⁸ روزگار مبارک امیر دین‌دار، وَلِيَّ الْأَيَادِي وَ النَّعْمِ وَ الْإِحْسَانِ³⁶⁹ وَ الْكَرَمِ، (أَشْدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ)³⁷⁰ [فتح: ۲۹/۴۸]، مُرَبِّي الْمُظْلُومِينَ، مُغِيثُ الْمُلهُوفِينَ، مَجْدُ الدَّوْلَةِ وَ الدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - دائم باد و ایزد تعالی³⁷¹ در همه افعال و اقوال و احوال، مرشد و هادی و موفق و مسدد، بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

سلام و تحیت که از واجبات است مطالعه فرماید و آرزومندی به دیدار مبارکش بی‌حد شناسد. جَعَلَنَا اللَّهُ (إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵].

رافع تحیت، فرزند عزیز، کمال‌الدین - کَمَلَ اللَّهُ سَعَادَتُهُ - از فرزندان مخلص این داعی است و مشغول به طاعت و اوراد و اندیشه آخرت؛ و لاشک، چون در دین³⁷² داعیه کسب را و گمان حرص را سُست کرد، بسی زیان‌ها در مال افتاد³⁷³، وام دارد و مُعیل است. تَوَقُّعُ است که آنچه طرح می‌کند بر عامه، او را از آن مُعاف دارد

³⁶⁴ رسد K : برسد SMi

³⁶⁵ آن KSM : I -

³⁶⁶ امیر آب KMİ : امیرات S

³⁶⁷ برحمتك KMİ : برحمتك S

³⁶⁸ میسر KSM : مبشر I

³⁶⁹ وَالْإِحْسَانِ KSi : منبع الْإِحْسَانِ M

³⁷⁰ أَشْدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ KSi : M -

³⁷¹ تعالی K : تبارك و تعالی SMi

³⁷² دین KMİ : این S

³⁷³ افتاد KSM : + و I

که «لَيْسَ عَلَى الْخَرَابِ خَرَجٌ» تا به دعای دولت مشغول باشد و بر این داعی مِنت‌ها باشد و بر احسان‌های بسیار بی‌شمار³⁷⁴ سابق مُنْضَم گردد؛ جاوید مُحْسِن³⁷⁵ باد³⁷⁶.

نامه هجدهم [KSMİ]

سعادت و اقبال و دولت و توفیق طاعت و تیسیر عبادت که (فَسْتَيْسِرُهُ لِلْيُسْرَى) [لیل: ۷/۹۲] و جَنَّبُهُ عَنِ الْعُسْرَى، مُقَيِّضٌ و ميسر ايام همایون ملک الأمراء وَالْخَوَاصِّ، مُغِيثُ الْمَظْلُومِينَ، (كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَ بِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ) [ذاریات: ۱۷/۵۱-۱۸]، عالی‌همت، لطیف‌ادراک، صَادِقُ الْفِرَاسَةِ، «يَنْظُرُ بَنُورِ اللَّهِ»، أُلْغِ قُتْلُغْ، نَادِرَةُ الزَّمَانِ، نَاشِرُ الْإِحْسَانِ، نایب بک - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - پیوسته باد؛ اولیا منصور و اعدا مقهور و طاعات مبرور³⁷⁷. سلام و دعا از سرِ صدق و صفا رسانیده می‌آید و³⁷⁸ آرزومندی ملاقاتِ مبارکش دم‌به‌دم افزون است. جَعَلْنَا اللَّهُ (إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]، آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ.

آرنده تحیت، شمس‌الدین محمد پسر جمال‌الدین، فرزندِ عزیزِ مخلص³⁷⁹، سخت مُقِلُّ الْحَالِ و بی‌نواست؛ و پدر او، جمال‌الدین امیر³⁸⁰ احمد - رَحِمَهُ اللَّهُ³⁸¹ - از کوچکی فرزند و³⁸² پیوسته این داعی بوده است³⁸³. توقع است از مکارم اخلاق، «خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ»، پادشاهی فرماید و او را به شغلی که لایق او باشد، از بندگانِ خود گرداند تا مشرف گردد و بر ابنایِ جنسِ خود افتخار نماید و مباهات کند و بدان فراغت به

³⁷⁴ بی‌شمار KSM : I

³⁷⁵ محسن KSM : + و منعم و مفضل I

³⁷⁶ باد KSM : + آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ I

³⁷⁷ اعدا مقهور و طاعات مبرور KSİ : طاعات مبرور و اعدا مقهور M

³⁷⁸ و KSM : I

³⁷⁹ پسر جمال‌الدین فرزندِ عزیزِ مخلص KSİ : M

³⁸⁰ امیر KSİ : M

³⁸¹ رحمه الله KM : رحمة الله S : سلمهما الله I

³⁸² فرزند و KSİ : M

³⁸³ بوده است KSM : است I

دعای دولت مشغول باشد. جاوید مغیثِ خلاق باد. داعی منت‌دار این³⁸⁴ خواهد بودن و به لطف‌های بی‌حد سابق مُنْضَم³⁸⁵ گردد³⁸⁶.

نامه نوزدهم [KSİ]

أَدَامَ اللَّهُ ظِلَّ مَلِكِ الْأَمْرَاءِ، سَيِّدِ الْخَوَاصِّ، الْمُعَظَّمِ لِأَمْرِ اللَّهِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - سلام و دعا قبول کند و مشتاق داند و بدان جرعه تشنگی اشتیاق افزون شد و ساکن نشد³⁸⁷، جَعَلَنَا اللَّهُ (إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِمُوسَى: «إِذَا رَأَيْتَنِي عَلَى بَابِكَ كَيْفَ تَصْنَعُ؟ قَالَ: يَا³⁸⁸ رَبِّ، أَنْتَ مُنَزَّهٌ عَنْ ذَلِكَ. قَالَ: إِذَا رَأَيْتَ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي عَلَى بَابِكَ، فَافْعَلْ بِهِ مَا أَنْتَ فَاعِلٌ بِي. فَإِنِّي اصْطَفَيْتُهُ مِنْ عِبَادِي وَ نَوَّرْتُهُ بِنُورِي وَ أَحْيَيْتُهُ بِحَيَاتِي».

به خدمت عرض رفت که³⁸⁹ اگرچه نماز عملِ فضلمند است ولیکن جانِ نماز و معنی نماز از صورتِ نماز فاضل‌تر است، چنان‌که جانِ آدمی از صورتِ آدمی³⁹⁰ فاضل‌تر است و باقی‌تر است؛ که صورتِ نماز و جانِ آدمی بماند [67^b] و صورتِ نماز بماند و معنی و جانِ نماز بماند؛ چنان‌که فرمود: (الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ) [معارج: ۲۳/۷۰]. و از بهر این سخن، آن حکایتِ شیخ³⁹¹ گفته شد که آن جماعت چون³⁹² ترکِ تعظیم³⁹³ شیخ کردند، که اگر تو نمازِ شام نمی‌کنی، ما برخیزیم و بکنیم. اگرچه این به زبان نگفتند، الا اداراکِ مشایخ را گفتن به زبان حاجت نیست، «إِنَّهُمْ جَوَاسِيسُ الْقُلُوبِ، يَدْخُلُونَ فِي قُلُوبِكُمْ وَ يُخْرِجُونَ مِنْ أَسْرَارِكُمْ فَإِذَا جَالَسْتُمُوهُمْ فَجَاسُواهُمْ بِالصَّدْقِ. فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَجْلِسَ مَعَ اللَّهِ فَلْيَجْلِسْ مَعَ أَهْلِ التَّصَوُّفِ».

³⁸⁴ این KSM : I

³⁸⁵ منضم KS : + و لاحق M : لاحق I

³⁸⁶ گردد KSİ : + و السلام M

³⁸⁷ نشد KS : شد I

³⁸⁸ یا KS : I

³⁸⁹ که KS : I

³⁹⁰ از صورت آدمی KI : - S

³⁹¹ سخن آن حکایت شیخ KS : حکایت آن شیخ اعظم I

³⁹² چون KS : I

³⁹³ تعظیم KS : + آن I

تا یکی قوم بینی از خود پاک با تو بر خاک و برتر از افلاک³⁹⁴

*

در صورت اگرچه بر زمین است معنیش به چرخ هفتمین است
پس صورت نماز را فقیه بیان می‌کند: اولش تکبیر، آخرش سلام؛ و جان نماز را فقیر بیان می‌کند که
«الصَّلَاةُ اتِّصَالٌ بِاللَّهِ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا اللَّهُ». شرط این صورت نماز، طهارت است با نیم من آب و شرط
جان³⁹⁵ نماز، چهل سال مجاهده جهاد اکبر و دیده³⁹⁶ و دل خون کردن و از هفتصد حجابِ ظلمانی برون³⁹⁷
رفتن و از حیات و هستی خود مردن و به حیات و هستی حق زنده شدن³⁹⁸.

گر چو شاهان بر سریر تخت نتوانی نشست همچو فراشان طنابِ خیمه شاهی بگیر

*

چون که سلطان نه‌ای رعیت باش چون پیمبر نه‌ای ز امت باش
تا در این داخل شوی که (الْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ) [طور: ۲۱/۵۲] و اگر به صورت عمل خود مغرور شوی
و طاعی شوی و از قطبان وقت خویش که محرم دل و محرم روح‌اند، رو³⁹⁹ بگردانی و استغنا نمایی و چنان
پنداری خود را که در نمازی و روی به قبله آورده‌ای، به حقیقت چنان باشی که آن درویش دید که امام و قوم،
پشت به قبله کرده بودند و آن دو شخص که به خدمت شیخ نشسته بودند، هر دو را روی به قبله بود؛ چنان که
حق تعالی بفرمود ابا یزید⁴⁰⁰ را - قَدَسَ اللَّهُ سِرَّهُ: «أُخْرِجْ بِصِفَاتِي إِلَى خَلْقِي، مَنْ رَأَاكَ رَأَانِي وَ مَنْ قَصَدَكَ

³⁹⁴ افلاک KS : + شعر I

³⁹⁵ جان KS : - I

³⁹⁶ دیده KI : دنده S

³⁹⁷ برون KS : بیرون I

³⁹⁸ شدن K : + بیت S : + شعر I

³⁹⁹ رو K : روی SI

⁴⁰⁰ ابا یزید KS : با یزید I

قَصَدْنِي». و همچنین تا باقی آن سخن که پایان ندارد. باری تعالی سِرِّ پاکِ شما را منور گرداناد و واقف کند⁴⁰¹ بر جان و حقیقتِ ایمان و نماز⁴⁰² که ورايِ صورتِ ایمان و نماز است؛ إِنَّهُ الْهَادِي وَالْمُوفِّ.

در بابِ فرزندِ مخلص، نظام‌الدین - نَظَّمَ اللَّهُ أُمُورَهُ - وعده‌هایِ خیر و احسان و معاونتِ پیغام فرموده بودیت⁴⁰³، منت‌ها داشته آمد و دعاهايِ خیر کرده شد. منتظرِ آنم و چشم و گوش نهاده‌ام که آن احسان‌ها تمام شود که «إِنَّمَا الْمَعْرُوفِ خَيْرٌ مِنْ ابْتِدَائِهِ». نیتِ نماز و تکبیر بستن نیکوست، اما چون تمام کنند رکوع‌ها و سجودها و قعودها، خوب‌تر و لطیف‌تر. نیکویی و نیتِ نیک، همچون ماهِ نو است و آن را تمام کردن همچنان است که ماهِ نو بدر شود. حقّ تعالی از راه‌زنان⁴⁰⁴ ظاهر و راه‌زنان⁴⁰⁵ باطن - خَذَلَهُمُ اللَّهُ - که نیکی کس نخواهند و همه کس را همچو خود نگوسار و نومید خواهند، شما را نگاه دارد⁴⁰⁶.

کسی کو⁴⁰⁷ را بُود در طبعِ سستی نخواهد هیچ کس را تندرستی⁴⁰⁸ واليِ نو چون با آن واليِ کهنه معزول⁴⁰⁹ مشورت کند، بر کارهاش دارد که همچون خودش معزول کند. شیطانِ پنهان و آدمی شیطان‌صفت، والیانِ معزول‌اند و حسودند و راهِ خیر بر مردم زنند به صد سخنِ چرب و آن خیر را بر دلِ او سرد کنند⁴¹⁰.

چون زبانِ حسد شود نخّاس یوسفی یابی از گری کرباس از ایشان حذر کنید و به خدا پناه گیرید⁴¹¹ و به جدّ تخمِ خیر کارید از آن پیش که برُوید و انبارِ پرگندم⁴¹² ناکاشته مرده‌ریگ بماند⁴¹³.

⁴⁰¹ کناد KS : گرداناد I

⁴⁰² ایمان و نماز KS : نماز و ایمان I

⁴⁰³ بودیت KS : بودید I

⁴⁰⁴ راه‌زنان KS : ره‌زنان I

⁴⁰⁵ راه‌زنان KS : ره‌زنان I

⁴⁰⁶ شما را نگاه دارد K : بیت S : شعر I

⁴⁰⁷ کو KS : که او I

⁴⁰⁸ تندرستی KI : + شما را نگاه دارد S

⁴⁰⁹ معزول KS : - I

⁴¹⁰ کنند KS : + شعر I

⁴¹¹ گیرید KI : گیرند S

زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنی ست می باید داد
توقع است که این خیر را از حساب آن خیرات دیگر نشمرد و این خیر را از آن خیرها جدا داند به
فضیلت، که پیاز کاشتن همچون زعفران کاشتن نباشد. جاوید مُحسِن باد، از آن محسنانی که داند و کند و
داند که چه می کنند، بی گمان و بی دودلی؛ و روند و داند که کجا می روند - وَفَّقَهُ اللَّهُ وَ سَدَّدَهُ وَ ثَبَّتَهُ وَ عَصَمَهُ
بِفَضْلِهِ وَ كَرَمِهِ وَ هُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ. وَالصَّلَاةُ عَلَى⁴¹⁴ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَ
الْمُرْسَلِينَ. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه بیستم [KSMi]

خیرات و حسنات و صدقاتِ امیر سپه سالارِ اجل کبیر⁴¹⁵، عالِمِ عادل، اَسَدُ الْوَعَى، مُقَدِّمُ الْجُيُوشِ،
اِفْتِخَارُ الْمُجَاهِدِينَ، اُغْرُلُو، اُلْغُ قُتْلُغُ بِلْکَا دِلْکَا اِیْتَانْجِ، خداترس⁴¹⁶، رَبَّانِی هَمَّت⁴¹⁷، شُجَاعُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّینِ، عَضُدُ
الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ - اَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ کَبَّتْ بِالذَّلِّ عَدُوَّهُ - به حضرت ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، مقبول و مبرور باد.
(مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ
يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲۶۱/۲].

سلام و دعا و تحیت و ثنا مطالعه فرماید. آرزومندی که فرموده بود، عَلِمَ اللَّهُ تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ، از طرف
این داعی اَضْعَاف و آلفِ آن است. باری⁴¹⁸ تعالی، جَامِعُ الشَّتَاتِ وَ مُحْيِي الْأَمْوَاتِ وَ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ وَ قَاضِي
الْحَاجَاتِ⁴¹⁹ - عَزَّ وَ جَلَّ - ملاقات و موافاتِ لطیفِ شریف⁴²⁰ شما را با این داعی سببی سازد سریع؛ «إِنَّهُ مُجِيبٌ
سَمِيعٌ».

⁴¹² از آن پیش که برُوید و انبارِ پر گندم KS : تا بروید پیش از آن که انبار I

⁴¹³ بهمانند KI : + بیت S

⁴¹⁴ علی K : + نبیه SI

⁴¹⁵ کبیر KSM : - I

⁴¹⁶ خداترس KS : خدای ترس MI

⁴¹⁷ ربانی همت KS : ربانی عالی همت MI

⁴¹⁸ باری KSM : بار I

⁴¹⁹ الحاجات KSM : + است I

⁴²⁰ شریف KSM : - I

و آورده‌اند که سلطان محمود - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - در پیکارِ هند، سخت مغلوب شد⁴²¹ و سپاهِ هند سخت بسیار بود، چنان‌که لشکرِ سلطان محمود دست از جان شسته بودند. در آن حالتِ ناامیدی، سلطان محمود سجده کرد خدای را و گفت: خداوندا، با تو عهد کردم اگر ما را⁴²² نصرت دهی، [12^b] در این ناامیدی هرچه غنیمت ستانیم، جمله به درویشان صدقه کنیم. تضرّع نمود. سَمِيعُ الدُّعَا، دُعا را مُستجاب کرد و بادِ نُصرت وزان شد و ترسِ عظیم در دلِ سپاهِ هند افتاد و شکسته شدند و غنایمِ بی‌حدّ از سپاهِ هند رسید، از خزاین و اسبان و بندگان که در هیچ پیکاری به دست نیامده بود. پادشاه⁴²³ گفت که⁴²⁴ هیچ دست مکنید که من نذر کرده‌ام. لشکرِ فغان برآوردند که سپاه سخت محتاج است، پیکارهایِ گران کرده‌اند؛ اگر نذری⁴²⁵ کردی که به درویشان دهی، این‌ها نیز درویشانند، سپاه⁴²⁶ درویش شده است. چندانی لابه کردند که شاه را وسوسه کردند که این نیز خیر است. شاه، دودل شد و تأویل‌جوی شد. ناگاه شورنده⁴²⁷ فقیری گذشت از فقرایِ الهی ربّانی، نه فقرایِ نانی. سلطان گفت: او را بخوانید. تا این نذر را با او⁴²⁸ بازگفت. درویش گفت: اگر تو را دیگر به حقّ حاجتی⁴²⁹ نخواهد بودن، این کن که این‌ها می‌گویند⁴³⁰؛ امّا اگر به مثَلِ این باز با⁴³¹ او محتاج خواهی شدن، این ساعت را یاد دار و نذر را مگردان.

داعی نمی‌داند که موجب⁴³² این حکایت⁴³³ که به قلم⁴³⁴ می‌رود چیست؟ الاّ دانم که هم به موضع رود، (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ) [مائده: ۱/۵]. بیت⁴³⁵:

⁴²¹ شد KSM : شده I

⁴²² ما را KSM : بر ما I

⁴²³ پادشاه SM : شاه I

⁴²⁴ که S - : MI

⁴²⁵ نذری SM : نذر I

⁴²⁶ سپاه SI : + نیز M

⁴²⁷ شورنده S : شورنده MI

⁴²⁸ با او SMi : او دهیم I

⁴²⁹ به حقّ حاجتی SM : حاجتی به حقّ I

⁴³⁰ می‌گویند SM : + و I

⁴³¹ با SI : به M

⁴³² موجب MI : مواجب S

زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنیست می‌باید داد
 که هیچ مرده را حسرت موت نیست، همه را حسرت فوت است که چرا فلان چیز⁴³⁶ نکردم؟ داعی
 بهتر از این موعظه نیافت تا بفرستد. امید است که قبول افتد⁴³⁷. وَالسَّلَامُ.

نامه بیست و یکم [SMĪ]

مشرّفه کریم فرزندِ مُخْلِص، مُسْتَبِینُ الْعَوَاقِب، نُورُ الْقُلُوب، فَارُوقُ الْحَقِّ، مُصِيبُ الظُّنِّ، صَادِقُ الْفِرَاسَةِ،
 فَطِيمُ النَّفْسِ، نَقِي الْقَلْبِ، وَاضِعُ الْخَيْرِ مَوْضِعُهُ⁴³⁸، مُتَّقِي الرَّبِّ، مُحَاسِبُ النَّفْسِ، عَلَمُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّينِ، وَاهِبُ الدُّنْيَا
 لِلْآخِرَةِ - أَدَامَ اللَّهُ مَعَالِيَهُ - رسید، مشتمل بر انواع لطایف و غرایب و دقایق و حقایق⁴³⁹؛ خوانده شد. مضمون آن
 همه اخلاص و مودّت و دل‌بیداری و عاقبت‌بینی و آخرت‌طلبی بود - زَادَهُ اللَّهُ حِرْصاً وَ شَوْقاً إِلَى لِقَائِهِ وَ لِجَمِيعِ
 الطَّالِبِينَ. سلام و دعا مطالعه کند و آرزومندی به دیدارِ مبارک⁴⁴⁰، (سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ)
 [فتح: ۲۹/۴۸]، غالب و باعث داند. حَقَّ تَعَالَى مَلَاقَاتِ حَقِيقِي نَافِع و شَافِعِ مُؤْنَسِ فِي أَيْمَنِ الْأَوْقَاتِ وَ أَحْسَنِ
 السَّاعَاتِ مِيسَّر و مهیّا گرداناد.

آنچه نمود از شوقِ آخرت و طلبِ سعادتِ باقی، عینِ الهام [13^a] مَلَكِي است و عنایتِ ملیکی و فضلِ
 آسمانی و مَنبّه رحمتِ الهی. إِنْ شَاءَ اللَّهُ که روزافزون باشد و صبح⁴⁴¹ صادق باشد و هیچ شکّی⁴⁴² نیست که

⁴³³ حکایت SM : + را I

⁴³⁴ به قلم SM : تعلیم I

⁴³⁵ بیت S : - MĪ

⁴³⁶ چیز SM : خیر I

⁴³⁷ افتد SM : + جاوید موفق و مؤید باد I

⁴³⁸ موضعه S : مواضعه MĪ

⁴³⁹ حقایق SĪ : + و M

⁴⁴⁰ مبارک SM : مبارکش I

⁴⁴¹ صبح SM : + سعادت I

⁴⁴² شکّی SĪ : شکّ M

این همه⁴⁴³ عالم ویرانه‌ای است و در او گنجی است. عاقل به ویرانه آرام نگیرد و بدین جغدان که عاشق ویرانه‌اند، اقتدا نکنند و مغرور نشود و⁴⁴⁴ آنَاءَ اللَّيْلِ وَ أَطْرَافَ النَّهَارِ طَالِبِ آن گنج باشد. شعر⁴⁴⁵:

بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِي وَ مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي
تَرْوُمُ الْعِزَّ ثُمَّ تَنَامُ⁴⁴⁶ لَيْلًا يَعُوضُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ الْأَلَاكِي

*

زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنی ست می باید داد⁴⁴⁷

*

طین کرو داشت دیو ملعون ننگ تو گرفتی چو دینش اندر چنگ
آن که او کوک و کوکنار خُورَد کی غم بوسه و کنار خُورَد
أَيَّدَهُ اللَّهُ وَ سَدَّدَهُ وَ وَفَّقَهُ وَ أَحْسَنَ أَقْرَانَهُ وَ أَتَمَّ بَيَانَهُ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ رَضِيَ⁴⁴⁸ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ وَ مِنَ الْخَيْرِ لَا
أَخْلَاهُ. بیت⁴⁴⁹:

روزی دو سه کاندَرین جهانی زنده حیف است دلا اگر به جانی زنده
بی عشق مباش تا نباشی مرده در عشق بمیر تا بمانی زنده
(وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ) [کَهْف: ۴۶/۱۸ - مَرِيَم: ۷۶/۱۹]، عشق است. دنیا چو کاه است، عشق
چو گندم. باز⁴⁵⁰ اجل کاه را ببرد، یک پرّه کاه نماند. (نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) [تَحْرِيم: ۸/۶۶]. جاوید
عاقبت بین باد. بر این باش که نیت کرده‌ای و دوستان را هم بر این دار و نصیحت کن و یاری ده که این است
کار و باقی همه پشیمانی. مُلْكِ دُنْيَا چون دُھل است. خلاق از بانگ او حیران، بر او جمع می‌آیند و او

⁴⁴³ همه SI - M

⁴⁴⁴ و I - SM

⁴⁴⁵ شعر SI - M

⁴⁴⁶ تنام SI : بنام M

⁴⁴⁷ زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنی ست می باید داد SM - I

⁴⁴⁸ رضي SM : + الله I

⁴⁴⁹ بیت S - M : شعر I

⁴⁵⁰ باز S : باد MI

میان تهی، در او هیچ چربشی نه و منفعتی نه. خُنک آن⁴⁵¹ که⁴⁵² طبله عطارِ عشق یافت و از بانگِ طبلِ مُلکِ دنیا دل سرد کرد⁴⁵³.

مُلکِ عالم سر به سر جز در دسر نارد به سر ای سبک سر در دسر چندین منه بر فرقِ سر
آفتاب و ماه اگر⁴⁵⁴ تاجی کنی بر سر نهی سر به خشتی بر نهی آخر چو عمر آید به سر
جاوید مُتَقِظ باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمین.

نامه بیست و دوم [SMI]

آفتابِ اقبالِ مَلِکُ الْأَمْرَاءِ، امیرِ رِبَّانی، کَرِیمُ الذِّکْرِ، لَطِیفُ الْفِکْرِ، مَغْبُوطُ الْأَیَّامِ، مِصْبَاحُ الْمَسَاکینِ⁴⁵⁵،
اعلمِ اعدل، مَشْهُورُ الْأَفَاقِ، فخرِ خراسان و عراق⁴⁵⁶، صَاحِبُ الدَّوْلَتَینِ، وَلِیُّ السَّعَادَتَینِ، عدل گستر، مظلوم پرور،
احسان پیشه، عاقبت اندیشه، اَمَانُ الْبِلَادِ، مَلَاذُ الْعِبَادِ، مَأْمُنُ⁴⁵⁷ الْفُقَرَاءِ، تَاجُ الْحَقِّ وَالْدِّینِ، (الْعَافِینَ عَنِ النَّاسِ
[13^b] وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِینَ) [آل عمران: ۱۳۴/۳] - اَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ کَبَّتْ عُدُوَّهُ وَ اَیَّدَهُ وَ نَصَرَهُ وَ یَسِّرَ لَهُ
الْیُسْرَى وَ جَنَّبَهُ عَنِ الْعُسْرِ - در بروجِ سعادت و سیادت و شادکامی و بلندنامی مدام تابان باد و الهامِ ربّانی و
توفیقِ یزدانی، در هر بَرّی و بحری⁴⁵⁸، هادی و مُرْشِد و مُسَدِّد. حافظانِ غیبیِ آسمانی⁴⁵⁹، (لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِنْ بَیْنِ
یَدَیْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ یَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ) [رعد: ۱۱/۱۳]، حارسان و مراقبانِ آن دولت باد.

سلام و دعا مطالعه فرماید و آرزومندی به لقایِ شریفِ مبارک غالب و باعث داند. «شُکْرُ الْمُنْعَمِ
وَاجِبٌ»، اَمَّا چون انعام و دلجویی و دلداریِ آن وَلِیِّ الْإِنْعَامِ از حدّ و اندازه گذشت، از شکرِ آن عاجزیم. حواله

⁴⁵¹ خنک آن Sİ : چنان M

⁴⁵² که Sİ : + آن M

⁴⁵³ کرد SM : + شعر İ

⁴⁵⁴ اگر SM : را İ

⁴⁵⁵ مساکین Mİ : مساکین S

⁴⁵⁶ عراق SM : العراق İ

⁴⁵⁷ مأمن SM : مونس İ

⁴⁵⁸ برّی و بحری S : بحری و برّی Mİ

⁴⁵⁹ آسمانی Sİ : + که M

آن به خزانۀ کرم و مکافاتِ بی‌نهایتِ ذُو الْجَلَالِ مَفُوض و موکول است، (وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَ يُوْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴].

فرزندِ مخلصِ معتقد، نِظَامُ الدِّین - نَظَّمَ اللَّهُ أُمُورَهُ - فرزندِ این داعی است و حقوقِ فرزندی و خدمت و جانبازیِ مخلصانه بر این داعی بسیار⁴⁶⁰ ثابت دارد و از عهدِ صغر، در بابِ فقرایِ ربّانی، مال چه باشد که جان بذل کرده است؛ زیرا در بندگیِ فقرا⁴⁶¹ بر رُسته بوده است، نه بر بسته. شعر⁴⁶²:

فَلَا تَحْقِرَنَّ نَفْسِي وَ أَنْتَ حَبِيبُهَا فَكُلُّ أَمْرِي يَصْبُو⁴⁶³ إِلَى مَنْ يُجَانِسُ⁴⁶⁴

*

به جنسِ خویش دارد مرغ پرواز کبوتر با کبوتر باز باز
از روشِ مرد حاجت نیست پرسیدن، در هم‌نشینانش بنگرند؛ و از مال نباید پرسیدن که از کجا⁴⁶⁵ حاصل کردی، به مصرفِ خرجش نظر باید کرد⁴⁶⁶ که کجا خرج⁴⁶⁷ می‌شود. هر انعام و لطف و مسامحت و پادشاهی که مَلِكُ الْأُمَرَاءِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ - از اوّل تا آخر، در بابِ فرزند، نِظَامُ الدِّین، فرمود و⁴⁶⁸ فرماید، خاص در حقّ این داعی فرموده است و در حقّ فقرا مقبول و مبرور باد؛ که مال و تن او و عرض او از صغر تا کنون وقفِ فقر است. و این به نوشتنِ راست نمی‌آید. داعیِ مخلص می‌خواست که به خودیِ خود آید در مُشَافَهه به خدمت بگوید؛ لیکن بر فراستِ ربّانیِ خاطرِ اشرف که «الْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ» اعتماد رفت. اِنْ شَاءَ اللَّهُ حاجت نیاید زحمت آوردن. خود به معنی حاضرِ خدمتم که به دعایِ دولت میان بسته‌ایم. از انواعِ کسر و زیان افتاده است، یک سبب. رعایت⁴⁶⁹ شفاعت‌ها که می‌کنند و استیفایِ حقوق که تواند کرد؟ با استیلايِ شرم و اعتقاد و محافظتِ

⁴⁶⁰ بسیار SM : I

⁴⁶¹ فقرا Mi : + می S

⁴⁶² شعر S : Mi

⁴⁶³ یصبو SM : I یصیب

⁴⁶⁴ یجانس SM : + شعر I

⁴⁶⁵ کجا SM : I

⁴⁶⁶ کرد SM : I کردن

⁴⁶⁷ خرج SM : صرف I

⁴⁶⁸ و S : + می Mi

⁴⁶⁹ رعایت SM : رعایت‌های I

جانب⁴⁷⁰ ضعفا و اهل خیر لَا بُدَّ مسامحت‌هاش لازم آمد. هنگام آن است که پادشاهی فرمایی این بار دیگر [14^a] که این کشتی بی‌حمایت آن نوح کرم - أَذَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - از گرداب طوفان خلاص نمی‌یابد⁴⁷¹. بیت⁴⁷²:

گر آب دهی، نهاله تو کاشته‌ای
ور پست کنی، همش تو افرشته‌ای
(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ) [محمد: ۷/۴۷]. خود مَلِكُ الْأُمَرَاءِ استاد این آزمایش است که حقّ تعالی سَرِيعُ الْحِسَابِ و سَرِيعُ الْمُكَافَاتِ است. هیچ کس در این باب زیان نکرد و نخواهد کرد⁴⁷³. چشم می‌دارم که سایه عنایتِ ملکانه پادشاهانه مخدمانه، درباره فرزندِ مخلص، نِظَامُ الدِّين، این بار دیگر مبذول فرماید و خداوندی کند تا از این عهده گران بیرون آید. (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ) [صفت: ۱۰/۶۱]. و لَا سَيِّمًا این خیر به خیرهای دیگر نمائد، از آسمانِ هفتم تا زمینِ هفتم فرق است میان احسان کردن به فقراي اهلِ نفس و تن⁴⁷⁴ تا⁴⁷⁵ فقراي اهلِ دل و حقیقت. و معلوم است که خویش و پیوسته به خدمتِ مَلِكُ الْمَشَايخ، جُنَيْدُ الزَّمَان، أَمِينُ الْقُلُوب، شَمْسُ الْحَقَائِق، إِمَامُ الْهُدَى، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّين - مَنَّعَ اللَّهُ الْعَارِفِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ. اللَّهُ، اللَّهُ، این احسان را از جنس احسان‌های دیگر نفرماید شمرد. «لَيْسَ التَّكْحُلُ فِي الْعَيْنَيْنِ كَالْكَحْلِ»⁴⁷⁶.

کو دیده که گوهر ز خسی بشناسد
یا باز سپید از مگسی بشناسد
الّا چون گمان برده باشند⁴⁷⁷، پاس آن داشتن عینِ فرض باشد، تا چون ظاهر شود روزِ اجل که (فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ) [ق: ۵۰/۲۲]، پشیمانی نیاید، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى⁴⁷⁸. دیده آن دولت به کُحْل⁴⁷⁹ هدایت و توفیق

⁴⁷⁰ جانب SI : + فقرا و M

⁴⁷¹ نمی‌یابد SI : یابد M

⁴⁷² بیت S - : M : شعر I

⁴⁷³ کرد MI : کردن S

⁴⁷⁴ نفس و تن SM : تن I

⁴⁷⁵ تا MI : با S

⁴⁷⁶ کالکحل SM : + شعر I

⁴⁷⁷ باشند SI : باشد M

⁴⁷⁸ تعالی SM : - I

⁴⁷⁹ به کحل SI : مکحل M

ابداً مُكْتَحَلٌ⁴⁸⁰ باد، آمین یا رَبَّ الْعَالَمِینَ⁴⁸¹ که «أُولَیَّائِی تَحْتَ قَبَائِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی». عابد شش صد هزار ساله گوهرِ آدم را نشناخت و زاهدِ صاحبِ کرامات⁴⁸² - یعنی بلعم باعور - گوهرِ موسی را نشناخت، الا چو گمانی برده بود، پاسِ آن نداشت، مؤاخَذ آمد⁴⁸³. آنکه چون مؤاخَذ آمد، سرّ «مَرَضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِی» چه کارها کرد؟

داعی را در این گواهی‌ها غرض نیست، جز شفقت و حق‌گزاریِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ که می‌فرماید که⁴⁸⁴ با بندگانِ من آشنایی و دوستی کنید در این عالم و غنیمت دارید تا چون روزِ دولتِ ایشان بیاید و دورِ «مَنْ كَانَ لِلَّهِ» بگذرد که دنیاست و⁴⁸⁵ دورِ «كَانَ اللَّهُ لَهُ» بیاید که عقبی است⁴⁸⁶، پشیمان نشوید و حسرت نخورید. در این عالمِ دو روزه دروغین، مهمّاتِ ملوکِ دو روزه چنین مخاطره است و چنین مهمّ، آخر به طالبانِ عالمِ راستین کم از این نباشد، اگرچه عذر گویند که مخفی بودند، نشناختیم⁴⁸⁷؛ لا سِیَّمَا که [14^b] گواهانِ بی‌غرضی⁴⁸⁸ گواهی داده باشند که او، آن است.

نامه بیست و سوم [SMİ]

صباحِ سعادت و اقبالِ صدرِ کبیر، امیرِ اجل⁴⁸⁹، اعلمِ اعدل، صاحبِ الدَّوْلَتَیْنِ، عدل‌گستر، وَلِیُّ السَّعَادَتَیْنِ⁴⁹⁰، مظلوم‌پرور، احسان‌پیشه، عاقبت‌اندیشه، مُعِینُ الْفُقَرَا، مُرَبِّی الْعُلَمَاءِ، جَلالُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّینِ، عَضُدُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِینِ، ذُخْرُ الْمُلُوكِ وَ السَّلَاطِینِ، همایونِ صاحبِ دِیَوَانُ الْإِسْتِیْفَا - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ كَبَّتْ عَدُوُّهُ وَ

⁴⁸⁰ مکتحل SM : مکتحل İ

⁴⁸¹ آمین یا رب العالمین SM : İ -

⁴⁸² کرامات SM : کرامت İ

⁴⁸³ مؤاخَذ آمد SM : M -

⁴⁸⁴ می‌فرماید که SM : İ -

⁴⁸⁵ و SM : İ -

⁴⁸⁶ که عقبی است S : Mİ -

⁴⁸⁷ نشناختیم Mİ : نشناختم S

⁴⁸⁸ بی‌غرضی SM : بی‌غرض İ

⁴⁸⁹ امیر اجل SM : İ -

⁴⁹⁰ عدل‌گستر وَلِیُّ السَّعَادَتَیْنِ SM : وَلِیُّ السَّعَادَتَیْنِ عدل‌گستر İ

أَيَّدَهُ⁴⁹¹ وَ نَصَرَهُ وَ يَسَّرَ لَهُ الْيُسْرَى وَ جَنَّبَهُ عَنِ⁴⁹² الْعُسْرَى - از مساء زوالِ عَيْنِ الْكَمَالِ مصون و محروس باد. اولیا منصور و چشم روشن، و اعدای آن دولت⁴⁹³ مقهور، و باری - جَلَّ جَلَالُهُ - لَيْلًا وَ نَهَارًا حافظ و ناصر و شکور.

سلام و دعا مطالعه فرماید و آرزومندی به لقای شریف و منظر لطیف از حدّ و حصر بیرون شناسد. ایزد تعالی ملاقات را سببی سازد سریع، «إِنَّهُ مُجِيبٌ سَمِيعٌ».

فرزندِ مخلصِ معتقد، نِظَامُ الدِّين، که از هواخواهان و محبّانِ آن عزیز است و شاکرِ نِعَم و ناشر⁴⁹⁴ کرم و احسانِ شماست، متوجّه شد به خدمت، به امیدِ معاونت و احسان و تربیتی که معهود و مألوف و موظّف دارد از آن خدمت، «وَالْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ». امید است که بر عادتِ کهنرنوازی و بنده‌پروری - حِسْبَةُ اللَّهِ تَعَالَى وَ ذَرِيعَةً وَ وَسِيلَةً إِلَى مَرْضَاتِ اللَّهِ تَعَالَى - مخدومانه و شاهانه معاونت فرماید که اسبابِ شکست و زیان و اتفاقات ناموافق⁴⁹⁵، متواتر شد. هنگامِ رَقّت است و وقتِ عاطفت. و از جمله اسبابِ انکسار که از وی دوازده⁴⁹⁶ هزار عدد نُوَابِ سَيِّدِ الْأُمَرَاءِ، زَعِيمِ الْجُيُوشِ، نُورِ الدَّوْلَةِ وَالِدِّين - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - ستده‌اند و باقی در ولایت مانده است. توقع است که دستِ او قوی دارند تا احیای حقوقِ او باشد؛ (وَ مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مائده: ۳۲/۵]، «ارْحَمْ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمْكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ».

هر پادشاهی که فرماید و لطفی که کند، حقیقت در حقّ این داعی کرده است و منت‌دار باشم. تا به غایت است که اگر⁴⁹⁷ این داعی را ملکی بودی قریب به وفای این⁴⁹⁸، بفروختی⁴⁹⁹ و آن را گزاردی جهتِ او و

⁴⁹¹ایده : S + و اُبدِه Mi

⁴⁹²عن Si : M

⁴⁹³اعدای آن دولت Si : اعدا M

⁴⁹⁴ناشر SM : ذاکر I

⁴⁹⁵ناموافق SM : + بسیار I

⁴⁹⁶دوازده S : دوازده Mi

⁴⁹⁷اگر Si : M

⁴⁹⁸این SM : I

⁴⁹⁹بفروختی S : فروختی Mi

حقوقِ خدمتِ قدیم، و به خدمتِ این زحمت⁵⁰⁰ ندادی⁵⁰¹. اَمَّا بِحَمْدِ اللَّهِ حاجت خواستن از کرام افتخار باشد و مُباهات - نَصَرَکُمُ اللَّهُ وَ أَيْدَکُمْ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَکُمْ. شعر⁵⁰²:

[15^a] اِکْرَامُ أَهْلِ الْهَوَى مِنَ الْکَرَمِ وَ أُمَّةُ الْعِشْقِ أَضْعَفُ الْأُمَمِ
«أَنَا عِنْدَ الْمُتَكَسِّرَةِ قُلُوبُهُمْ فَاطْلُبُونِي عِنْدَهُمْ». باقی رأیِ عالیِ روشنِ شما نانبشته بخواند⁵⁰³، «إِتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ»، تا بر منت‌هایِ سابق و لطف‌هایِ پیشین⁵⁰⁴ مُنْصَمَّ گردد. الله، الله، الله، امید داریم که از⁵⁰⁵ حضرت، بی‌مراد باز نیاید؛ «لَيْسَ قَرْيَةً وَرَاءَ عَبَّادَانَ». از آن وَلِيُّ الْإِنْعَامِ گذری نیست جز یأس⁵⁰⁶. جاوید مُغِيثِ مظلومان باد. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه بیست و چهارم [SMİ]

فرزندِ عزیز، قُرَّةُ الْعُيُونِ، اِفْتِخَارُ الْبَنِينَ⁵⁰⁷ - عَيْنُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ أَيْدُهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - از این پدرِ مخلصِ سلام و تحیت بخواند و بداند⁵⁰⁸ که در رنجم از آنکه از خانه بیرون می‌خسبد و دل‌داریِ آن ضعیفان نمی‌کند، علی‌کلِّ حال، امانتِ خدای‌اند. الله، الله، از⁵⁰⁹ جهتِ رضایِ دلِ این پدر، ملازمِ خانه باشد و طرفِ ایشان را از شکرخانهِ خویِ ظریفِ خود شکرشان دارد تا شکرِ آن به من رسد. بیت⁵¹⁰:

ای دوست به دردِ دیگرانِ درمانی چون نوبتِ دردِ ما رسد درمانی؟
آن که بیگانه را تواند فریفتن، بنده خود را هم تواند فریفتن. بیت⁵¹¹:

⁵⁰⁰ زحمت MI : S -

⁵⁰¹ ندادی SM : İ

⁵⁰² شعر SI : M -

⁵⁰³ بخواند SM : İ

⁵⁰⁴ پیشین SM : + لاحق و İ

⁵⁰⁵ از S : + آن MI

⁵⁰⁶ جز یأس S : MI -

⁵⁰⁷ اِفْتِخَارُ الْبَنِينَ SM : İ -

⁵⁰⁸ بداند MI : بدان S

⁵⁰⁹ از SM : İ -

⁵¹⁰ بیت S : M - شعر İ

⁵¹¹ بیت S : MI -

گرفتم درد را مرهم نداری بده عشوه دروغی هم نداری؟
 هوا و هوسِ فانی بی‌وفا آن نیززد که مردی و مروّت و ⁵¹² دلِ دوستان را مجروح داری. إِنَّ شَاءَ اللَّهُ حجابِ
 غرور از پیشِ چشمِ آن فرزندِ زودتر ⁵¹³ برخیزد تا بداند ⁵¹⁴ که آن آب نیست؛ که آن طرف که ⁵¹⁵ اسب را می‌دوانی و
 مرکب را سقط می‌کنی سرابی است که بسی چون تو آن سو دوانیدند. چون آنجا رسیدند، آب نبود. مرکب و
 سوار از تشنگی و ماندگی - دور از آن فرزند و از همه ⁵¹⁶ فرزندانِ ما - هلاک شدند و دانست که اوّلِ عنان
 بکشد، پیش از خَرَابُ الْبَصْرَةِ، اگر نه خود همه ابلهان نیز عنان کشند. مکن، مکن، مکن، مکن، مکن، مکن ⁵¹⁷،
 والسلام. شعر ⁵¹⁸:

از بی دانه مرغکی صد بار بنگرد پیش و پس یمین و یسار
 دلِ او زان قِبَلِ بداندیش است کش غمِ جان ز عشقِ نان بیش است
 وَ اللَّهُ که آن گرگین اسب بدین زین نمی‌ارزد، نمی‌ارزد. بیت ⁵¹⁹:

آبریزی کشیده اندر پوست تو گهی جانش خوانی و گه دوست
 [15^b] فِي الْجُمْلَةِ توقّع است از مردی و حلال‌زادگی و مروّتِ آن فرزند که خاطرهایی که مشغول‌اند به
 دعایِ دولت و سعادت و خیرِ تو مجروح و پراکنده نداری ⁵²⁰. و این ضعیف ده بار با ⁵²¹ امیر سیف‌الدّین - سَلَّمَهُ
 اللَّهُ تَعَالَى - و با اهلِ او پایندان شدم و دست بر سینه زدم و عادتِ من نبود، جهتِ شفقتِ تو کردم. و اگر این
 ساعت در نظرِ تو آن مصلحتِ بازیچه نماید، امّا آن به هوایِ خود نکردم. واقعات دیده بودم و از غیبِ اشارت.

⁵¹² مردی و مروّت و SI : M -

⁵¹³ زودتر SI : M

⁵¹⁴ بداند MI : S

⁵¹⁵ که SM : I -

⁵¹⁶ همه SI : M -

⁵¹⁷ مکن مکن SI : M

⁵¹⁸ شعر SI : M -

⁵¹⁹ بیت S : M - شعر I

⁵²⁰ نداری SM : نکنی I

⁵²¹ با SM : به I

فِي الْجُمْلَةِ سَرِيوشیده می‌گویم و لایه می‌کنم، اللَّهُ، اللَّهُ، اللَّهُ، اللَّهُ، ملازمِ خانه و ملازمِ آن جماعت⁵²³ باشد و با من از این عذرها نپندیشد که چنین‌اند و چنان‌اند که آن سخت سهل است که عقلِ ایشان چالیکِ عقلِ توسست؛ که هر چون خواهی بدان بیازی⁵²⁴، قادری بر مرغِ هوایی صید کردن، کبوترِ آموخته را نتوانی نگاه داشتن⁵²⁵.

جرمش همه این که آشنایِ تو شدست⁵²⁶

*

ای زنده‌کُشِ مرده‌زیارت‌کنِ من⁵²⁷، پهل تا دل⁵²⁸ پدر فارغ باشد از رقعهِ و اندیشه‌ رقعهِ نوشتن⁵²⁹؛ عوضِ رقعهِ به دعایِ خیرِ تو⁵³⁰ مشغول باشد⁵³¹.

سَوْفَ تَرَى إِذَا انْجَلَى الْغُبَارُ أَوْ فَرَسٌ تَحْتَكَ أَمْ حِمَارٌ؟

*

زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنی‌ست می‌باید داد
و سَلَامٌ⁵³² عَلَيْهِ وَ تَوْفِيقُهُ وَ عَزَّتُهُ.

نامه بیست و پنجم [SMI]

⁵²² اللَّهُ، اللَّهُ، اللَّهُ، اللَّهُ، S : اللَّهُ، اللَّهُ، اللَّهُ : M : اللَّهُ، اللَّهُ، I

⁵²³ و ملازمِ آن جماعت SI - : M

⁵²⁴ که عقلِ ایشان چالیکِ عقلِ توسست که هر چون خواهی بدان بیازی SI : M -

⁵²⁵ داشتن SM : + شعر I

⁵²⁶ جرمش همه این که آشنایِ تو شدست I : جرمش این است که آشنایِ تو شدید S : M -

⁵²⁷ ای زنده‌کُشِ مرده‌زیارت‌کنِ من SI : M -

⁵²⁸ دل SM : + این I

⁵²⁹ از رقعهِ و اندیشه‌ رقعهِ نوشتن S : از رقعهِ و از رقعهِ نوشتن M : از رقعهِ نوشتن I

⁵³⁰ تو SM : - I

⁵³¹ باشد SM : + شعر I

⁵³² سلام S : سلام الله MI

(إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ) [نحل: ۱۶/۱۲۸]، زندگانی مجلسِ عالی امیرِ اجل، خدای ترس⁵³³، خیرپیشه، پاک‌اندیشه، زاهدِ عابد، طالبِ آخره، صاحبِ الصفاتِ الفاخره، الْمُعْظَمُ لِأَمْرِ⁵³⁴ الله، الْحَافِظُ لِحُدُودِ الله، لَطِيفُ الْأَفْعَالِ، كَرِيمُ الْأَقْوَالِ، نُورُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّينِ، إِفْتِخَارُ الْأُمَرَاءِ فِي الْعَالَمِينَ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - در غرایبِ خیرات و نوادرِ حسنات و دقائقِ تعظیمِ حق، سال‌های نامحصور باقی باد.

سلام و دعای فراوان از این داعیِ مخلص، عَلَى تَجَدُّدِ السَّاعَاتِ وَ تَوَاتُرِ الْأَوْقَاتِ، بپذیرد و آرزومندی و اشتیاق به لقای عالم‌آرای (سَيِّمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ) [فتح: ۲۹/۴۸]، غالب و باعث داند. ملاقات به خیر باد.

اعلام می‌رود حالِ فرزندِ مخلص، نِظَامُ الدِّينِ - نَظَّمَ اللَّهُ أُمُورَهُ - که سخت زیانمند⁵³⁵ است به انواع، و دل‌های دوستان همه خسته و رنجور است و متوجه است بدان طرف. امید از یاری و کهترنوازی و لطفِ شما آن است که بر قاعدهٔ معهود [16^a] خود نوازش کنید⁵³⁶ و دستش گیرید⁵³⁷ و یاری دهید⁵³⁸، چنان‌که پیش از این لطف‌ها فرموده‌ایت⁵³⁹ و بر خود حیف‌ها گرفته‌اید⁵⁴⁰، لِلَّهِ تَعَالَى. آن نزد حق ضایع نیست و قبول است. (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ) [نساء: ۴۰/۴]، «الَّذِينَ مَزَعَةُ الْآخِرَةِ»، (مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ) [بقره: ۲۶۱/۲]. پیش از آنکه هنگامِ زرع بگذرد و وقتِ زراعت منقضی شود، از رویِ عقل و ایمان واجب است و فرض است مبالغه کردن و مبادرت نمودن و هر نوعی⁵⁴¹ تخمِ خیر کاشتن، خاصه که فرزندِ عزیز، نِظَامُ الدِّينِ، خویشی و مصاهره به خدمتِ مَلِكِ الْمَشَائِخِ، ضِيَاءُ الْحَقِّ، أَمِينُ الْقُلُوبِ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، حُسَامُ الدِّينِ - مَتَعَ اللَّهُ الْمُسْلِمِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ - دارد و این خیر به خیرهای

⁵³³ خدای ترس SI : خداترس M

⁵³⁴ لِأَمْرِ SI : لِأَمْرِ M

⁵³⁵ زیانمند SI : نیازمند M

⁵³⁶ کنید M : کنند SI

⁵³⁷ گیرند M : گیرند SI

⁵³⁸ دهید M : دهند SI

⁵³⁹ فرموده‌اند SM : فرموده‌اند I

⁵⁴⁰ گرفته‌اند SM : گرفته‌اند I

⁵⁴¹ نوعی S : نوع MI

دیگر نماند، «إِنَّ لِلَّهِ⁵⁴² تَعَالَى عِبَادًا أَمْجَادًا مَحَلُّهُمْ فِي الْأَرْضِ⁵⁴³ كَمَحَلِّ الْمَطَرِ، إِنَّ وَقَعَ عَلَى الْبَرِّ أَخْرَجَ الْبَرَّ وَ إِنْ وَقَعَ عَلَى الْبَحْرِ أَخْرَجَ الدَّرَّ».

امید دارم فرزند، نِظَامُ الدِّین، به تربیت و احسانِ شما⁵⁴⁴ که در حَقِّ همه محتاجان مشهور و معروف است و همه شاکرند و ذاکرند از خدمتِ شما، طُوبَى لَكُمْ، او نیز در جوارِ عصمت و حریمِ حمایت و فرطِ عنایتِ شما، شادمانی⁵⁴⁵ سالم و غانم باز گردد تا بر این داعی و فقرایِ ما مَنّت‌ها باشد و ثوابِ بی‌حدّ و ثنای⁵⁴⁶ بی‌عدّ به حاصل آید، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نامه بیست و ششم [SI]

سایه مَعْدَلَتِ مَلِكُ الْأَمْراءِ وَالْخَوَاصِّ، عُمْدَةُ الْمُلْكِ، الْقَمَرُ الْأَنْوَرُ وَالسَّحَابُ الْأَمْطَرُ، مُرَبِّي الْعُلَمَاءِ، غِيَاثُ الْمَظْلُومِينَ، مُؤَنِّسُ الْفُقَرَاءِ، أُلْغُ قُتْلُغُ اعْظَم، همایون پروانه بک - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - بر کافّه خلائق مستدام باد. اولیا منصور و اعدا مقهور، اَمَدَادِ تَوْفِيقِ خیرات بر تزیاد، بِمَنِّهِ وَ كَرَمِهِ.

سلام و دعا از این داعی مطالعه فرماید و از ابرامات و تصدیعات، داعی را خجل داند و ذاکر و شاکر.

رافع تحیت، فرزندِ عزیزِ معتقد، فَخْرُ التُّجَّارِ، شَهَابُ الدِّین - أَحْسَنَ اللَّهُ عَاقِبَتَهُ - از هواخواهان و دعاگویان آن درگاه است و به خیرات و عبادات، چنان‌که آن یگانه دوست دارد، راغب و مُوَلِّع⁵⁴⁷ است؛ ولیکن کثرتِ عیال لازم می‌دارد مشغول شدن به تجارت تا به سیواس و حدودِ آن؛ و از سببِ باج‌داران و تصدیعِ ایشان، مدّتی است تا از بازرگانی مانده است. [16^b] و خَیْرَاتِ مَلِكِ الْأَمْراءِ به همه عالم می‌رسد⁵⁴⁸. امید می‌دارد که به نشانِ مبارک از باج‌داران معاف باشد و آن را به حَجَّتِ دارد و بر ابنایِ جنسِ خود مفاخرت نماید. صدقه‌ای باشد از صدقاتِ

⁵⁴²لله : SM I

⁵⁴³الأرض SI : الدنيا M

⁵⁴⁴شما S : و لطف عام شما MI +

⁵⁴⁵شادمانی S : شادمان MI

⁵⁴⁶ثنای MI : نیای S

⁵⁴⁷مولع S : مولع I

⁵⁴⁸می‌رسد S : رسید I

مَلِكُ الْأُمَرَاءِ بر وی و بر عیالِ وی و عتیق⁵⁴⁹ آن مَنّت و مکرمّت گردد؛ و داعی مَنّت دار باشد و بر احسان‌های سابق منظمّ شود⁵⁵⁰ و ذخیره روز جزا. جاوید محسن و معین و مغیث باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ.

نامه بیست و هفتم [SMI]

احسان و انعام و درویش‌نوازی و وعده‌های خوبِ لَطِيفُ الْخِطَابِ و حَسَنُ الْجَوَابِ و عفو و مرحمتِ پادشاهانه مَلِكُ الْأُمَرَاءِ وَ الْحُجَّابِ، نِظَامُ الْمُلْكِ، صَاحِبُ السَّعَادَتَيْنِ، مُعِينُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ⁵⁵¹ - بدین داعی مخلص رسید. شکرها و دعواتِ خیر برای دوامِ آن دولت و تضاعفِ آن سعادت گفته آمد. و هیچ شک نیست که وعده صادقِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ وَالْحُجَّابِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ - در قبولِ این شفاعت مُعْتَمِدٌ عَلَيْهِ است و صادق است و آرامِ دل‌هاست «وَالْكَرِيمُ»⁵⁵² إِذَا وَعَدَ وَفَى، لَاسِيَّما که آن کریم سرچشمه کرم‌هاست و سلطانِ همه مروت‌هاست؛ و بر آن وعده مزیدی نیست که⁵⁵³ آن بزرگوار جهتِ رضایِ حقّ تعالی و ذخیره آخرت، التماس و شفاعتِ این فقرا و ضعفا را بِأَحْسَنِ الْقَبُولِ تَلَقَّى نمود. و آنچه جهتِ رضایِ خدا باشد از آن ندامت و رجوع و پشیمانی ممکن نباشد، دور از کمال⁵⁵⁴ اعتقاد و دین‌داری و همتِ عالی و خداپرستی⁵⁵⁵ و پادشاهیِ آن یگانه - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ «جَعَلَ لَهُ لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ». ولیکن این ضعفا از حزن و ضعیف‌دلی هر روز می‌نالند و می‌زارند و از این داعی مخلص که محترّز است - غَايَةِ الْإِحْتِرَازِ - از ابرام و تصدیع بدان حضرت⁵⁵⁶، تکرارِ شفاعت و لابه‌گری می‌خواهند.

داعی مخلص، مُعْتَمِداً و مُتَّكِلاً⁵⁵⁷ عَلَى كَمَالِ جِلْمِكُمْ وَ حُكْمِكُمْ⁵⁵⁸ وَ إِحْسَانِكُمْ وَ طُولِ رُوحِكُمْ فِي إِعَايَةِ الضُّعَفَاءِ وَالْعَفْوِ عَنْهُمْ، إنها می‌کند به خدمت که هر عفو و اغماض و رحمت که در این باب فرماید ذخیره

⁵⁴⁹ عتیق I : عشق S

⁵⁵⁰ شود S : گردد I

⁵⁵¹ الله SM : - I

⁵⁵² والکریم SM : الکریم I

⁵⁵³ که SM : - I

⁵⁵⁴ کمال SI : + و M

⁵⁵⁵ خداپرستی SM : خداترسی I

⁵⁵⁶ حضرت SM : جناب I

⁵⁵⁷ متوکلا SM : متوکلا I

آخِرَت و شُكْرِ نُصْرَتِ خَوَاهِدِ بُوْدَن «وَقَدْ نَصَرْتَكُمْ عَلَى عَدُوِّكُمْ فَإِنْ شَكَرْتُمْ بِالْعَفْوِ وَ الرَّحْمَةِ لَأَزِيدَنَّكُمْ»،
(وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ [17^a] الْمُحْسِنِينَ) [آل عمران: ۱۳۴/۳]. قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
لِعِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رُوحَ اللَّهِ، أَيُّ شَيْءٍ أَشَدُّ وَأَصْعَبُ؟ قَالَ: غَضَبُ اللَّهِ. قَالَ: فَمَا⁵⁵⁹ الَّذِي يُنْجِي مِنْ غَضَبِ
اللَّهِ؟ قَالَ: أَنْ تَكُفَّ غَضَبَكَ وَ تَعْفُو إِذَا قَدَرْتَ.

حَقِّ جَلِّ وَ عَلَا مَلِكُ الْأُمَرَاءِ وَالْحُجَّابِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - را از آن قبیل گرداند⁵⁶⁰. (كَمْثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِثْلُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲۶۱/۲]. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ، جاوید
مُسْتَعَاثِ⁵⁶¹ مظلومان باد و مؤیّد به رُوحِ الْقُدُسِ.

نامه بیست و هشتم [SMI]

سلام حق⁵⁶² و رحمت ابدی بر ذاتِ شریفِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ، بَاسِطُ الْعُدْلِ، نَاصِرُ الْحَقِّ، أَبِ الْمُلُوكِ
وَالسَّلَاطِينِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - باد. ثنا و القاب آن است که حقّ تَعَالَى می‌فرماید در حقّ بندگانِ نیکوکار⁵⁶³ خویش
که ثنایِ حقّ مر بندگانِ صادق را خلعتی است که کهن نشود و بخششی است که روزافزون باشد و دولتی است
که ابد⁵⁶⁴ پاینده بود⁵⁶⁵ و کسی از او نستاند و کسی از او میراث نبرد، هر جایی⁵⁶⁶ که رود آن دولت و آن ثنا رفیقِ
او باشد، چنانکه بندگان را می‌ستاید و ثنا⁵⁶⁷ و القاب می‌شمرد در کتابِ قدیم که (الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ
وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ) [آل عمران: ۱۷/۳]. چنانکه امروز در این دولتِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ
وَالْخَوَاصِّ⁵⁶⁸ است - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ زَادَ تَوْفِيقَهُ - که آمدن و رسیدنش مبارک باد. بسی خیرات را زنده کرد و

⁵⁵⁸ و حکمک Mİ - : S

⁵⁵⁹ فما SM : فمن I

⁵⁶⁰ گرداند SM : + که I

⁵⁶¹ مستعاث SM : + مستعان I

⁵⁶² حقّ SI : - M

⁵⁶³ نیکوکار S : نیکوکار Mİ

⁵⁶⁴ ابد SM : ابد I

⁵⁶⁵ بود SI : باشد M

⁵⁶⁶ جایی SM : جا I

⁵⁶⁷ و ثنا SM : - I

⁵⁶⁸ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ وَالْخَوَاصِّ SM : مَلِكِ الْخَوَاصِّ I

مظلومان را شاد کرد، و خلق را شاد و شاکر دیدم، پرسیدم: سبب این شادی چیست؟ گفتند: قدوم و احسان مَلِكُ الْأُمَرَاءِ. خواستم که به خدمت آیم و روی مبارک را زیارت کنم، الا هنوز قسمت نبود و به سبب ضعف و ناتوانی شَيْخُ الْمَشَايخِ، وَلِيُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، أَبَايَزِيدُ الْوَقْتِ، قُطْبُ الزَّمَانِ، صَلَاحُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ - مَدَّ اللَّهُ بَرَكَاتِهِ عَلَيْنَا وَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ - مشغول بودم. چنانکه شما را معلوم است، خاطر مبارک ایشان با این همه رنجوری دراز و با چنان استغراق دریایِ انوارِ رحمتِ حق که اولیا را دم به دم، موج بر موج است که فراغتِ سر خریدن⁵⁶⁹ ندارد از غلباتِ موج‌های نورِ حق، قیاس کند مَلِكُ الْأُمَرَاءِ که امرای دولت را و رعیتِ این مُلک را چون حواله امروز به عنایت و اهتمامِ شماس است، از محافظتِ مصالحِ فراغت ندارند. پس آن بنده را که نایب و خلیفه حق بود در ملکوتِ آسمان و زمین که (إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً) [بقره: ۳۰/۲] [17^b] و جمله جان‌های⁵⁷⁰ روشن را حواله بدو بود، چند استغراق⁵⁷¹ و مشغولی باشد؛ نامه بر نامه، پیک⁵⁷² بر پیک که (وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا) [مرسلات: ۱/۷۷]. این سخن را نهایت نیست. مقصود آن است که با این همه مشغولی‌های لطیف و نازک، از بس که خاطر ایشان متعلق بوده است به جانبِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ، در این مدّت، کم روز بوده است که به دعا مدد کرده نشد⁵⁷³. باری تعالی برکاتِ اوقاتِ ایشان را از ما و از شما و از این دولت منقطع مگرداند و دعای ایشان در⁵⁷⁴ دوام دولتِ شما مستجاب باد. آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه بیست و نهم [SMI]

سعادتِ هر دو جهانی و حصولِ جمله امانی و آمدادِ آسمانی، رفیقِ روزگار⁵⁷⁵ گزیده خیرِ آثار، احسان‌نثار، سَيِّدُ الْأُمَرَاءِ وَالْخَوَاصِّ، مُقَرَّبُ الْحَضَرَةِ بِالْإِخْتِصَاصِ، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ⁵⁷⁶، تَمَامُ الْإِنْسِ، قَوَامُ الْإِنْسِ، عَلَمُ الْهُدَى، فَخْرُ الْوَرَى، شُجَاعُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ كَبَّتْ عَدُوَّهُ - باد.

⁵⁶⁹ خریدن MI : خارندن S

⁵⁷⁰ جان‌های MI : جان‌ها S

⁵⁷¹ استغراق MI : استغرق S

⁵⁷² پیک MI : + که S

⁵⁷³ کرده نشد SM : نکرده شد I

⁵⁷⁴ در SI : + دولت M

⁵⁷⁵ روزگار SI : + و M

⁵⁷⁶ مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ SI : خلیل الملوك M

سلام و تحیت از خلاصه محبت و ولا پاک از تکلف و ریا موظف داشته می‌شود، و آرزومندی به دوام صحبت و مؤانستِ غریبِ لطیفِ او مُتَجَاوِزُ الْحَدِّ است. باری تعالی این مراد را سببی سازد سریع، إِنَّهُ مُجِيبٌ سَمِيعٌ.

مصورِ رأیِ انور - اَيَّدَهُ⁵⁷⁷ اللَّهُ⁵⁷⁸ بِنُورِهِ - باد که آرنده تحیت، فرزندِ عزیز، هنرمندِ کافی، نظام‌الدین را - دَامَتْ مَعَالِيهِ - دامادِ سَيِّدِ الْمَشَايِخ، اَبَا يَزِيدُ الْوَقْتِ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، خِضْرُ الْقَدَمِ⁵⁷⁹، مَسِيحُ الْأَنْفَاسِ، نُورٌ يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ، صَلَاحُ الْحَقِّ وَالِدِّينِ که فرزندِ جان و دلِ سَيِّدِ بُرْهَانِ الدِّينِ الْمُحَقِّقِ و خلیفه اوست به استقلال - مَدَّ اللَّهُ ظِلَّهُ وَ لَا أَخْلَا بَرَكَتَهُ عَنْ جَنَابِكُمْ وَ تَحْصِيلِ أَسْبَابِكُمْ - در این وقت شنوده آمد که طغریایی وقت و بزرگانِ مُلْکِ، به نیابتِ طغرا و انشا اختیار کرده‌اند. تَوَقَّعَ از مکارمِ اخلاق و لطفِ شاملِ شما آن است که در تقریرِ آن و اتمام و تعیینِ جامگی هرچه وافرتر و بیشتر⁵⁸⁰ سعی فرمایند، مخدومانه و پدرانیه، که تا برکاتِ این سعی، عنایتِ هِمَّتِ عَالِيِ مَلِكِ الْمَشَايِخ که متصرف است در کونین و فعال است در دارین، سببِ دوامِ دولتِ قاهره - ثَبَّتَهَا اللَّهُ - گردد و سببِ مزیدِ جاه و حشمت و حصولِ مراد و سعادتِ دو جهانی شما گردد.

همّت از آنجا که نظرها کند خوار مدارش که اثرها کند
جاوید در عمر و جاه ثابت باد. آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه سی ام [SMI]

آفتابِ اقبال‌بخش (لَا شَرْقِيَّهِ وَلَا غَرْبِيَّهِ) [نور: ۳۵/۲۴] وَ لَا أَرْضِيَّةً⁵⁸¹ وَ لَا سَمَآوِيَّةً، بَلْ إِلَهِيَّةٌ رَبَّانِيَّةٌ أَرْزِيَّةٌ [18^a] أَبَدِيَّةٌ، بر ذاتِ مُطَهَّرِ مُنَوَّرِ مُعَطَّرِ لَطِيفِ شَرِيفِ وَلِيِّ الْأَيَادِي وَالنَّعَمِ، مَلِكِ الْأُمَرَاءِ وَ الْحُجَّابِ، فَلِكُ

⁵⁷⁷ اَيَّدَهُ : SI : اَمَدَهُ M

⁵⁷⁸ اللَّهُ SM : I -

⁵⁷⁹ خِضْرُ الْقَدَمِ SM : + آية القدم I

⁵⁸⁰ وافرتر و بیشتر SI : وافرتر M

⁵⁸¹ وَ لَا أَرْضِيَّةً SM : I -

الْمَعَالِي، تَاجُ الْأَعَالِي، الدَّسْتُورُ الرَّبَّانِيُّ وَ⁵⁸² الْحَاكِمُ الرُّوحَانِيُّ، اُلْغُ قُتْلُغُ دِينَ پَرُور، پروانه بک - خَلَدَ اللَّهُ عُلوَّهُ - تابنده و مُشْرِق⁵⁸³ باد.

رَبُّ الْأَرْبَابِ وَ مُلْهِمُ الصَّوَابِ⁵⁸⁴ در هر اندیشه⁵⁸⁵ و تردّی مرشد⁵⁸⁶ و هادی؛ و آن ذاتِ خوب صفات را از شرّ و شومی و مکر و وسوسه قاطعانِ طریقِ دین و غولان و دیوانِ راه بُرِ این صراطِ مستقیم⁵⁸⁷ نگاهش دارد تا همچون خود زشت⁵⁸⁸ و ناخوش و سرد و فسرده و محروم نش نکنند. حق تعالی می فرماید در حقّ این راهزنان که راهنمایی دعوی می کنند: (إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) [توبه: ۹/۳۴]. بیت⁵⁸⁹:

اندرین ره صد هزار ابلیسِ آدم روی هست تا هر آدم روی را زنهار کادم⁵⁹⁰ نشمری⁵⁹¹

*

اندرین آستانِ پر تلبیس نان به لاحول می خورد ابلیس
قَدَسَهُ⁵⁹² اللَّهُ عَنْهُمْ بِحِفْظِهِ. و با این همه کوری، طعن زنند در اهلِ دین و احتیاط نکنند و نگویند⁵⁹³:

چو ما را چشمِ باطنین تباه است کجا دانیم کان گُلِ یا⁵⁹⁴ گیاه است

⁵⁸² و SM : - I

⁵⁸³ مُشْرِقُ MI : مشرق S

⁵⁸⁴ مُلْهِمُ الصَّوَابِ MI : مُلْهِم S

⁵⁸⁵ اندیشه ای SI : اندیشه ای M

⁵⁸⁶ مرشد MI : من شد S

⁵⁸⁷ مستقیم SI : المستقیم M

⁵⁸⁸ زشت MI : زشب S

⁵⁸⁹ بیت S : - M : شعر I

⁵⁹⁰ کادم SM : آدم I

⁵⁹¹ نشمری SM : + شعر I

⁵⁹² قَدَسَهُ SM : قَدَس I

⁵⁹³ نگویند SM : + شعر I

⁵⁹⁴ یا MI : تا S

سلام و دعا و تحیت⁵⁹⁵ از صدق و ولا و اخلاص و صفا رسانیده می آید و شکرهای بی حد داریم. عذر⁵⁹⁶ و مکافات این احسانها از خزانه: (وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) [منافقون: ۷/۶۳] به ذات شریفش⁵⁹⁷ متواتر و متواصل باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ⁵⁹⁸.

نامه سی و یکم [SMI]

سَلَامٌ عَلَیْكُمْ، لَا سَلَامٌ مُودِّعٍ وَلَكِنْ سَلَامٌ لَا یَزَالُ جَدید
حَقِّ تَعَالَى - جَلَّ جَلَالُهُ - حِلْم و کَرَم و شفقت و رَأْفَت و احسانِ مَلِکِ الْأَمْرَاءِ وَ الْکُبَرَاءِ، الْمُؤَيَّدُ بِالْعَطِیَّةِ
الْأَبَدِیَّةِ وَ الدَّوْلَةِ السَّرْمَدِیَّةِ، الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى وَ الرُّكْنُ الْأَعْلَى، الشَّمْسُ لَا یَخْفَى فِی الْجُودِ وَ الضُّحَى، ظِلُّ الرَّحْمَةِ
الْوَافِیَةِ، ظَهِیرُ الْمِلَّةِ⁵⁹⁹ الصَّافِیَةِ، مُخْتَصَّصُ الْخَضِرَتَيْنِ، مُؤَيَّدُ الدَّوْلَتَيْنِ، بَلْکَا دِلْکَا دیندار، پروانه بک - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ -
را کعبه محتاجان و قبله امیدواران دارد⁶⁰⁰، ابداً و سرمداً.

سلام و دعایی که در آن فتور و انقطاع راه نیافته است⁶⁰¹، نو نو می رسانم و می نمایم و آرزومندی،
همچون فضایل و شمایل و فواید⁶⁰² وَلِیُّ الْأَیَادِی، تازه و شکفته تر است. جَمَعَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ عَلَى مَوَائِدِ فَضْلِهِ.

حَقِّ - جَلَّ جَلَالُهُ - چون آن ذات [18^b] شریف را جهتِ مهمّاتِ درویشان و محتاجان، به اختیار و
اضطرار، انگشت نما گردانید، هرچند می خواهم تا غبارِ زحمت بر⁶⁰³ رِکَابِ همایون ننشیند ولیکن چون همّت
عالی مبارکش طالبِ دولتِ آن جهانی است که⁶⁰⁴ (مَنْ كَانَ یُرِیدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِی حَرْثِهِ) [شوری:
۲۰/۴۲] و طلبِ آن دولتِ جاودانی بی کرانی نهاده اند «خَفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ»، عرض می رود امیدواری و

⁵⁹⁵ دعا و تحیت SM : تحیت و دعا I

⁵⁹⁶ عذر SM : عقد I

⁵⁹⁷ شریفش SI : شریف M

⁵⁹⁸ یا رَبِّ الْعَالَمِينَ SI : M -

⁵⁹⁹ السَّرْمَدِیَّةِ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى وَ الرُّكْنُ الْأَعْلَى الشَّمْسُ لَا یَخْفَى فِی الْجُودِ وَ الضُّحَى ظِلُّ الرَّحْمَةِ الْوَافِیَةِ ظَهِیرُ الْمِلَّةِ SM : I

⁶⁰⁰ دارد SI : دارد M

⁶⁰¹ است SI : + و اشتیاق M

⁶⁰² فواید MI : + الانعام S

⁶⁰³ بر SM : به I

⁶⁰⁴ که S : MI -

چشم داشتِ امیرِ عالم - وَفَّقَهُ اللَّهُ - که پیوسته در ظلّ عنایت و شفقت و رعایتِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ وَ الْکُبَرَاءِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ - بوده است و آن مرحمت و رَأْفَت را همچون اقبالِ بی‌زوالِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِی در حقّ خود نو و تاره می‌خواهد؛ که هرکه بنایِ خانه و سرای⁶⁰⁵ و عمارت کند تا آخرِ نظرِ شفقت در خلل و خیر و شرّ آن مصروف دارد، مگر در اِقطاعِ او مداخلتی می‌رود و به سببِ آن تَزَاحُم و اِنْرِجَاجِ رعایا می‌شود و در وظیفه او از آن نان‌پاره قَلَّت و قصور روی می‌نماید. کِشْتِ اومید را از امطارِ عاطفتِ قدیم که عَلَی الْعُمُوم است و در حقّ او خَالِصاً عَلَی الْخُصُوص می‌طلبد تا با شاگردان و احسان‌یافتگانِ دیگر به دعایِ دولت مشغول باشد. جاوید پناه پناه‌خواهان⁶⁰⁶ باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمینَ.

نامه سی و دوم [SMİ]

بعد از اورادِ سلام و تحیت و عذرِ زحمت‌ها که داده می‌شود به اعتمادِ کرمِ آن حضرتِ مَنبُعُ الْفَضْلِ وَالْکَرَم، قَاضِی الْقَضَا، أَفْضَلُ الْعَالَمِ، الصَّدْرُ الْکَبیر، الْبَدْرُ النَّحْرِی، الْمُحَقِّقُ الْمُدَقِّق، سِرَاجُ الْحَقِّ وَالْدِّین - أَدَامَ اللَّهُ فَضْلَهُ وَ مَتَّعَ الْعَالَمینَ بِسَعِیهِ الْجَمیلِ وَ فَضْلِهِ الْجَزِیلِ، آمین یا رَبِّ الْعَالَمینَ، از زبانِ ناطقِ صادق⁶⁰⁷ مُفِیضُ الْحَقَائِقِ، مُفِیدُ الْخَلَائِقِ، لَا زَالَ نَاطِقاً بِمَا یُرْضِی الْإِلَاهَ وَ یُزِیِّنُ الْأَسْمَاعَ وَالْأَفْوَاهَ وَ یُزِیلُ الظُّلْمَةَ وَالْإِشْتِبَاهَ⁶⁰⁸، چنین نقل کردند، به کرات به سمعِ این داعیِ مخلص که در ضبط و کدخداییِ مُحَقَّری که ترکّه داعی‌زاده، علاءالدین است - رَحِمَهُ اللَّهُ وَ أَبْقَاکُمْ - جهتِ مصلحتِ ایتامِ او، چون از خدمتِ مولانا التماس کردند، مولانا چنین فرمود که در آن باب آنگه سعی نمایم که فلانی - یعنی داعی - بر من بنویسد که چنین تیمار کن و چنین کدخدایی کن. داعی چون این بشنود، واجب نمود به تجدیدِ اعتقادِ خود⁶⁰⁹ و اعتمادِ خود بر لطف و کرمِ عامِّ مولانا، که بر خاصّ و عامِ فایض است، باز نمودن.

هر شفقت و مهتری و لطف که مولانا فرماید، دل و جانِ داعی بدان شاد است، بلکه فرهنگ و تدبیر و لطف و حسنِ حیضانت و صیانت همه از خرمنِ فضلِ مولانا دزدند و استفادت کنند. داعی به دعایِ مولانا

⁶⁰⁵ سرای MI : سرایی S

⁶⁰⁶ پناه پناه‌خواهان MI : پناه خواهان S

⁶⁰⁷ ناطق صادق S : صادق ناطق M : ناطق و صادق I

⁶⁰⁸ الاشباه SM : الاشباه I

⁶⁰⁹ خود S : - MI

مستغرق است. توقّع است⁶¹⁰ که موقوف گفت و شنود این داعی ندارد تا آن ضعفا [19^a] بی نظر عنایت مولانا ضایع و محروم نمانند. «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ» و بدین گستاخی معذور فرماید⁶¹¹ که اشارت مصطفوی داد این گستاخی کردن⁶¹²: «إِسْتَعِينُوا عَلَى حَوَائِجِكُمْ مِنْ رُحَمَاءِ أُمَّتِي»، خاصّه مولانا، مفخر و امام و مقتدای همه رحما و علمای امت است. ایزدش مستدام دارد⁶¹³، والسلام⁶¹⁴.

نامه سی و سوم [SMI]

ابواب سعادت و کرامت و عنایت بر ضمیر روشن مولانا اَلْعَالِمُ الْفَاضِلُ، قَاضِي الْقَضَاةِ، بَاسِطُ الْعَدْلِ، نَاشِرُ الْفَضْلِ، مَفْخَرُ الْعُلَمَاءِ، تَاجُ الْمِلَّةِ وَالِدِّينِ، اِفْتِخَارُ الْإِسْلَامِ وَ الْمُسْلِمِينَ، نَاصِحُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينَ - أَدَامَ اللَّهُ⁶¹⁵ فَضْلُهُ وَ مَنَعَ الْمُسْلِمِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ - مفتوح باد. و الهام ربّانی و اقبال جاودانی عنان کش⁶¹⁶ اندیشه و تحریر رأی عالم آرای مظلوم نواز ظالم گداز دین پرورش باد. سلام و خدمت از این مخلص مطالعه⁶¹⁷ فرماید و آرزومندی دوام مصاحبت و مجاورت آن لطیف الصّحاب فخر الأصحاب غالب و باعث داند. باری تعالی وَ تَقَدَّسَ که جامع الأَحْبَابِ وَ رَبُّ الْأَرْبَابِ است، ملاقات را سببی سازد سریع، «إِنَّهُ مُجِيبٌ سَمِيعٌ».

عَيْنُ الْيَقِينِ می دانند دوستان که صدقِ رغبتِ مولانا - دَامَ فَضْلُهُ - در اعانت⁶¹⁸ فقرا و اهلِ الله و صفوته، خاصّه در بابِ حفظِ جانبِ شَيْخِ الْمَشَايِخِ، أَبَا يَزِيدَ الْوَقْتِ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى وَالرُّكْنُ الْأَعْلَى، أَمِينُ الْقُلُوبِ، مَخْزَنُ أَسْرَارِ الْعَرْشِ، حُسَامُ الْحَقِّ وَالِدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - که به خدمت بعضی از فضایلش⁶¹⁹ شرح کرده ام، صُبْرهای و قطره ای⁶²⁰ از آن بحر نموده. و ضمیر مؤید و منور⁶²¹ مولانا را این تأیید می دانم که از ورقی

⁶¹⁰ توقّع است SM : I -

⁶¹¹ فرماید SM : فرماید I

⁶¹² کردن S : + که MI

⁶¹³ دارد SI : دارد M

⁶¹⁴ والسلام S : MI -

⁶¹⁵ الله SI : M

⁶¹⁶ عنان کش MI : عیان کش S

⁶¹⁷ مطالعه SM : I -

⁶¹⁸ اعانت SM : رعایت I

⁶¹⁹ به خدمت بعضی از فضایلش SM : بعضی از فضایلش به خدمت I

⁶²⁰ صبرهای و قطره ای SM : صبره و قطره I

دفتري ضبط فرمايد و خود نامه نانوشته بخواند كه «الْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ»، و قَالَ الرَّسُولُ⁶²² - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ⁶²³: «مَنْ أَرَادَ أَنْ يَجْلِسَ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى⁶²⁴ فَلْيَجْلِسْ مَعَ أَهْلِ⁶²⁵ التَّصَوُّفِ»، «أَحْسِنُوا إِلَى الْفُقَرَاءِ الرَّبَّانِيِّينَ وَاتَّخِذُوا عِنْدَهُمُ الْأَيَادِي، فَإِنَّ لَهُمْ دُولًا يُقَالُ لَهُ⁶²⁶: خُذْ بِيَدِكَ مَنْ شِئْتَ وَادْخُلْهُ الْجَنَّةَ. إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا يَحْتَاجُونَ إِلَى شَفَاعَتِي وَ إِنَّمَا لَهُمْ شَفَاعَةٌ فِي اللَّهِ⁶²⁷».

عرض این معنی، اگرچه از یک جهت بی ادبی است، اما از این جهت كه مولانا اصل فضایل و فواید است و «كُلُّ⁶²⁸ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ»، هم بر موجب وعده کریم، این مخلص را كه کفیل آن معدن کرم شده ام روی⁶²⁹ سپید کند و عنایت مخدومانه در این باب موهبت فرماید⁶³⁰. جاوید مصدر کرامات و مظهر عنایات⁶³¹ باد، آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ. والسلام⁶³².

نامه سی و چهارم [SI]

[19^b] مَلَاذُ الضُّعْفَاءِ فِي الْعَالَمِ - مَدَّ اللَّهُ عُلُوَّهُ - سلام و تحیت مطالعه فرماید و رافع این تحیت را، و هو فرزند عزیز صالح متدین خوب اعتقاد - شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ - از هواخواهان و دعاگویان دولت خود داند؛ و مخفی نباشد استحقاق او و اضطرار او، و کثرت⁶³³ عیال و کثرت حیا و مروّت نفس و تعفّف و از هیچ آفریده، تا ممکن باشد التماس ناکردن، نه صریح نه کنایت، و روزگار او جمله مصروف به صبر و شکر و طاعت و قناعت و دعای

⁶²¹ و منور SM : I

⁶²² الرَّسُولُ SI : التَّيِّبِ M

⁶²³ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ SM : عليه السلام I

⁶²⁴ تَعَالَى SM : I

⁶²⁵ اهل SM : I

⁶²⁶ يُقَالُ لَهُ MI : يقاله S

⁶²⁷ فِي اللَّهِ SM : فِي النَّاسِ I

⁶²⁸ كُلُّ SI : كُلُّ شَيْءٍ M

⁶²⁹ روى SM : رو I

⁶³⁰ فرماید SI : M

⁶³¹ عنایات SM : عنایت I

⁶³² باد آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ والسلام S : I : باد آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ M

⁶³³ کثرت S : به کثرت I

آن دولت. امروز که کارِ ضرورت به استخوان رسید، طلبِ وظیفهٔ مبارک، که به خلائقِ درمانده می‌رسد از آن جنابِ رحمت، با ضعفِ تن آمده است و اینجا اولاد و اطفال منتظرِ هنگامِ مرحمت و وقتِ عاطفت است. توفیقِ خیرات از آن خاطر و از آن دست منقطع مباد. آمین یا ربِّ الْعَالَمین.

نامهٔ سی و پنجم [SI]

دلِ خیراندیش و جانِ عاقبت‌بینِ فرزندِ مخلصِ مقبل، مُجَمَّلُ الصِّفَات، مُشَرَّفُ الثُّعُوت، روشن‌دل، حلیمِ کریم، اَلْمُعَظَّمُ لِأَمْرِ اللَّهِ، اَلْمُشْفِقُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ، مُخْلِصُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِین، أَكْفَى الْكُفَاةِ، قَامِعُ الْبُغَاةِ، صَاحِبُ الْأَخْلَاقِ الْجَمِيلَةِ وَ الْفَضَائِلِ الْجَمَّةِ⁶³⁴ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ زَادَهُ فَضْلاً وَ إِقبالاً وَ حِرْصاً عَلَى إِحْرَازِ الْفَضَائِلِ وَ أَيْدُهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - پیوسته بر معارجِ قبول و مدارجِ قربِ مُتَرَقِّی باد. اولیا منصور، و آن اولیا ملائکه‌اند که رقیبانِ مایند که ما را از مهالکِ هر دو جهان نگاه می‌دارند، (أُولِیْ أَجْنِحَةٍ مَثْنِی وَ ثَلَاثَ وَ رُبَاعَ) [فاطر: ۱/۳۵] و همچنین تا هفتصد بر بر قدرِ شرفِ آن محفوظ؛ و اعداِ مقهور، و آن اعداِ شیاطین‌اند، هم بر این مثال. و اولیا و اعدایِ ظاهر، فروعِ آن اولیا و اعدایند که صفت کردیم و در مشافهه بگوییم که در رقعہ نمی‌گنجد.

سلام و دعا از این پدرِ مطالعه فرماید و⁶³⁵ آرزومندی جذب کردی⁶³⁶ شما را؛ اما چون مقدور هست که از شما به انواع بیاسایند، نصیب‌هایِ ایشان نمی‌گذارد، حتّی حین یا وقت آید عَنْ قَرِیبٍ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى. امامِ أَجَلِّ فلان، که رافعِ تحیت است، این پدر را شفیع گرفت از جهتِ عنایت که از خُلُقِ خوبِ شما سازد به او هم برسد⁶³⁷. این پدر ضامن شد که از آنچه توقّع است افزون کند⁶³⁸. خوی او می‌دانم، واقفم⁶³⁹ به حسنِ عهدِ او. توقّع است که این پدر را صادق گرداند از رویِ ظاهر نیز؛ و اگر در باطن عتابی باشد که دزدیده و پنهان از

⁶³⁴ الجَمَّةُ S : الجزيلة I

⁶³⁵ S : I -

⁶³⁶ کردی S : کرد I

⁶³⁷ برسد S : نرسید I

⁶³⁸ کند I : نکند S

⁶³⁹ واقفم S : واقف I

آن عتاب لطف فرماید وافر و عنایت تمام در باب او موهبت فرماید و آن را از جمله صدقاتِ مقبول⁶⁴⁰ داند و به منتِ عظیم و به لطف‌ها [20^a] و ثناهایِ سابقِ مُنْظَم گردد⁶⁴¹.

آزادی را به لطفِ خود بنده کنی به زانکه هزار بنده آزاد کنی که حقّ تعالی می‌فرماید: (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مائده: ۳۲/۵]. الله الله، این پدر را سپیدرو گرداند تا (يَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ) [زمر: ۳۵/۳۹] حاصل آید، إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى.

نامه سی و ششم [SMI]

لطفِ قدیم، ناصر و مُعینِ برادر، امیر⁶⁴² اجلّ دیندار، خوب‌اخلاق، خدای‌ترس، عاقبت‌اندیش، مظلوم‌پرور، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، فَلَانُ الدَّوْلَةِ وَالِدَيْنِ⁶⁴³ - أَدَامَ اللهُ عُلوَّهُ - باد. خیرات و حسنات و اندیشه‌هایِ نیکو⁶⁴⁴ که بر او امیدِ نجاتِ آخرت می‌فرماید، به حضرت (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) [فاتحه: ۴/۱] مقبول و پذیرفته و مضاعف گشته باد.

سلام و تحیت مطالعه فرماید و این داعی را شاکرِ اکرام و ذاکرِ انعام⁶⁴⁵ برادرانه خود داند. اگرچه به آب و گل زحمت نمی‌دهم⁶⁴⁶، به جان و دل کمالِ آن برادرِ عزیز می‌خواهم. احسان‌هایِ بی‌حدّ او مرا خجل می‌دارد⁶⁴⁷، از من مکافاتِ عذرِ آن نیاید؛ از خزانه نامتناهی و از فضلِ الهی هر یکی را هفتصد بلکه بی‌عدد⁶⁴⁸ (أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٍ) [بقره: ۲۶۱/۲]، و بر این اقتصار⁶⁴⁹ نفرمود، بعد از آن

⁶⁴⁰ مقبول S : قبول I

⁶⁴¹ گردد S : + شعر I

⁶⁴² امیر SM : - I

⁶⁴³ فَلَانُ الدَّوْلَةِ وَالِدَيْنِ S : بَدْرُ الدَّوْلَةِ وَالِدَيْنِ M : فخر الدین I

⁶⁴⁴ و اندیشه‌هایِ نیکو SM : - I

⁶⁴⁵ شاکرِ اکرام و ذاکرِ انعام SM : شاکرِ انعام و ذاکرِ اکرام I

⁶⁴⁶ نمی‌دهم SI : می‌دهم M

⁶⁴⁷ می‌دارد SM : می‌دارند I

⁶⁴⁸ بی‌عدد SM : بی‌حدّ I

⁶⁴⁹ اقتصار SI : اختصار M

می‌فرماید: (وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲/۲۶۱] - اضعافِ آن باشد⁶⁵⁰، آن را که حقّ خواهد. بِحَمْدِ اللَّهِ، امیرِ اجلّ، برادرِ اعزّ در آن خواست و در آن عنایت پناه گرفته است. محفوظ و ملحوظ باد.

اعلام⁶⁵¹ می‌رود که جماعت⁶⁵² یارانِ ما که در این ایامِ صعب، به عنایتِ شما از مطالبات و مصادرات فَارِغُ الْبَال، به دعایِ شما مشغول بودند، از آن همه جماعت، پنج شش کس بیش نمانده است که در مَعْرِضِ مطالبه‌اند. بزرگان و خاصّانِ حقّ چنین گفته‌اند⁶⁵³ که آغازِ خیر اگرچه مبارک است و بزرگ کاری است و علامت⁶⁵⁴ عنایتِ ازلی و سعادتِ ابدی، امّا تمام کردنِ آن خیرِ بهتر است از آغازش. «إِتْمَامُ الْمَعْرُوفِ خَيْرٌ مِنْ ابْتِدَائِهِ». و مثالی آن چنان گفته‌اند بینایان⁶⁵⁵ که اگرچه ماهِ نو مبارک است ولیکن چون تمام شود به شبِ چهارده، آن کامل‌تر بود. سخن کوتاه کنیم و⁶⁵⁶ بر دعا اقتصار⁶⁵⁷ کنیم. چشم می‌داریم که عنایتِ امیر، برادرِ اعزّ - ضَاعَفَ اللَّهُ سَعَادَتَهُ وَ تَوَفَّقَهُ - آن عنایت را به اتمام رساند، تا بر مَنّت‌هایِ پیشین و احسان‌هایِ سابقِ مُنْظَم گردد⁶⁵⁸، سببِ سعادتِ آخرت و ذخیرهٔ آن روزِ بزرگ باشد. إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نامهٔ سی و هفتم [SMI]

[20^b] دیده نادره بینِ مَلِكُ الْأَمْراء، نَاشِرُ الْعَدْل، بَاسِطُ الْفَضْل، مَلْجَأُ الضُّعَفَاءِ وَالْمَسَاكِين، مُحْيِي الْهُدَى وَالْيَقِين، صاحبِ اعظم، پروانهٔ مُعْظَم، مُغِيثُ الْخَلَائِقِ، مُبِيرُ الْحَقَائِقِ، شَرِيفُ الْأَلْقَاب، مَفْخَرُ ذَوِي الْأَلْبَاب⁶⁵⁹، مُعِينُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّين - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ شَرَحَ صَدْرَهُ وَ أَيْدَهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ - بر اسرارِ غیب⁶⁶⁰ و عاقبتِ پایانِ کارها هر روز واقف‌تر و مطلع‌تر باد؛ گوشِ او مقناطیسِ نصیحت و سخنِ صواب باد؛ قبلهٔ جانِ مبارکش، نورِ توحید و

⁶⁵⁰ باشد SM : + که I

⁶⁵¹ اعلام SM : + رأی روشن I

⁶⁵² جماعت MI : جماعتی S

⁶⁵³ چنین گفته‌اند I : - SM

⁶⁵⁴ علامت M : علامات S : علامت و I

⁶⁵⁵ بینایان SM : به بیان I

⁶⁵⁶ و SI : - M

⁶⁵⁷ اقتصار SI : اختصار M

⁶⁵⁸ گردد S : + و MI

⁶⁵⁹ ذوی الالباب I : ذوی الالقاب M : الالباب S

⁶⁶⁰ غیب SM : غیبت I

خلوصِ تفریدِ فردانیتِ باد. خُلُقِ خوشش، شاکرِ شکرستانِ بی‌نهایت و لطفِ ذاتش، ذاکرِ لطفِ دریایِ بی‌غایت که (فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي) [بقره: ۱۵۲/۲] دعوتِ اکرامِ اوست.

سلام و تحیت مطالعه فرماید، و⁶⁶¹ آرزومندی غالب و باعث و مهیج داند، ولیکن «الْأُمُورُ مَرْهُونَةٌ بِأَوْقَاتِهَا». و اگر از روی مطالعه⁶⁶² صورتِ کرم و لطف نباشد، خبرِ متواتر موجبِ علمِ قطعی است. آثارِ خیر و خُلُقِ خویش و انعامِ عام⁶⁶³ و اکرامِ تامِ آن عزیز، متواتر⁶⁶⁴ می‌شنودم⁶⁶⁵ و می‌دانستم و مزیدش⁶⁶⁶ می‌خواستم که (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ) [یونس: ۲۶/۱۰]. و «لَيْسَ الْخَبْرُ كَالْمُعَايَنَةِ»؛ خبر، اگرچه متواتر باشد، هرگز چون معاینه نباشد. آثارِ لطف و احسانش بعد از خبر، معاینه دیدم و به دعایِ خیر مشغولم و نخواستم که عرضه کنم محبت و دعا را تا به ریا آمیخته نشود؛ اما از بهرِ اشارتِ مصطفی - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - که در مسجد نشسته بود، کسی از درِ مسجد بگذشت. یکی از یاران گفت: يَا رَسُولَ اللَّهِ، این مرد را که بگذشت، دوست می‌دارم. مصطفی⁶⁶⁷ فرمود که برخیز و او را اعلام کن از این دوستی. اگر در این اعلام آفتِ ریا بودی، هرگز آن دقیقه‌بینِ عالم و آدم فتوی ندادی به⁶⁶⁸ اعلام کردن که «مَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَحَدًا فَلْيُعْلِمْهُ». چنان که مَلِكُ الْأُمَرَاءِ مُجِبُّ حَضْرَتِ حَق است، به لطفی و احسانی و مسکین‌نوازی اعلام می‌کند از صدق و دوستی خویش آن حضرت را که او را اعلام حاجت نیست؛ لیکن اعلام را دوست می‌دارد، اگرچه آن خُلُق و آن لطف و رحمت و مسکین‌نوازی⁶⁶⁹ و عَفْوِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ را که حجاب شود از اعتماد و توکل، و از مکرِ حَقِّ غافل کند، که یک توکل و جانبِ حَقِّ را گزیدن، آن کند که صد هزار احتیاط نکند. فرعون صد هزار طفلِ بی‌گناه را از بنی اسرائیل از بهرِ احتیاط و حزمِ سر می‌برد و آنکه اصل بود و خصم، در سرایِ خود⁶⁷⁰، در کنارِ خود به هزار ناز می‌پرورد.

⁶⁶¹ و SM : I -

⁶⁶² مطالعه I : مطالع SM

⁶⁶³ عام SM : I -

⁶⁶⁴ متواتر S : به تواتر MI

⁶⁶⁵ می‌شنودم SM : می‌شنیدم I

⁶⁶⁶ مزیدش SM : مزیدش I

⁶⁶⁷ مصطفی S : + علیه السلام MI

⁶⁶⁸ به SM : I -

⁶⁶⁹ اعلام می‌کند ... و مسکین‌نوازی SI : M -

⁶⁷⁰ خود SI : + و M

مکر، خود چنین چشم‌بند است؛ [21^a] و اگر اعتماد بر حقّ کردی، حقّ تعالی آن همه اوتادِ مُلکِ او را مُؤسّس و مُثبّت و دوست‌کام و نیک‌نام داشتی چون مُلکِ داوود و سلیمان⁶⁷¹. توقّع است که بنده مُقَصّر، فلان را - خَلَصَهُ اللَّهُ - از بهر دلّ این داعی به عفو و رحمتِ مخصوص گرداند و بر حقّ توکّل فرماید در دفعِ شرّها⁶⁷² و آفات تا این داعی، رهینِ منت باشد. یک نشانِ سعادت، آن است که چون⁶⁷³ ظفر و نصرتِ رو⁶⁷⁴ نماید، آن را حواله به محضِ عنایتِ حقّ کنند و از آن بینند، نه از تدبیرهای لطیفِ خویش و چالاکي خویش. حقّ تعالی این⁶⁷⁵ توفیق را افزون دارد تا جهد در تحصیل⁶⁷⁶ رضای حقّ کند⁶⁷⁷ نه در جمعِ رأی خود⁶⁷⁸.

عطار بگفت آنچه دانست باقی همه بر شنود دارد⁶⁷⁹
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

نامه سی و هشتم [SMI]

بشارتِ رفعت و اقبال و⁶⁸⁰ سعادتِ ملکِ عادل، نَاشِرُ الْخَيْرَاتِ، یگانه عالم، نادره زمان، پادشاهِ کیهان، گنجِ نهان، گزیده رحمان⁶⁸¹، سلطانِ سلطان‌نژاد، امن و رحمتِ بلاد و عباد، الْمُتَوَكِّلُ عَلَى اللَّهِ، الْمَخْصُوصُ بِفَضْلِ اللَّهِ، قِبْلَةُ الْإِقْبَالِ، كَعْبَةُ الْأَمَالِ، خُلَاصَةُ الْوُجُودِ، فَخْرُ آلِ دَاوُود - عَظَّمَ اللَّهُ دَوْلَتَهُمْ - بدین والد رسید؛ و هم پیش از رسیدنِ مُشْرِفَهُ کریم⁶⁸² و نامه عزیز، از راه (تَبَّانِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ) [تحریم: ۳/۶۶]، از حالِ آن یگانه عالم، دلّ این والد را خبر می‌دهند از سویِ عالمِ غیب. و از رویِ ظاهر، مُشْرِفَهُ عزیزِ شریف و نامه شادی‌افزای

⁶⁷¹ سلیمان SM : + علیهما السلام I

⁶⁷² شرّها SI : شر M

⁶⁷³ چون SI : - M

⁶⁷⁴ رو SM : روی I

⁶⁷⁵ این SI : آن M

⁶⁷⁶ تحصیل SM : - I

⁶⁷⁷ کند SI : کنند M

⁶⁷⁸ خود SM : + شعر I

⁶⁷⁹ دارد SM : گردد I

⁶⁸⁰ و SM : - I

⁶⁸¹ گنجِ نهان گزیده رحمان SM : گزیده رحمان گنجِ نهان I

⁶⁸² کریم SI : گرامی M

رسید، حرزِ شادمانی گشت و تعویذِ خوش‌دلی⁶⁸³ و هیكل و آرام دل ساخته شد⁶⁸⁴. هزاران سلام و تحیت و ثنا از صدق و صفا رسانیده می‌آید. آرزومندی به لقایِ مبارک و دیدنِ آن نورِ عنایت پیش از اجل، إِنَّ شَاءَ اللَّهُ الْعَزِيزُ که بسیار دیده شود، «إِنَّ اللَّهَ يَجْمَعُ مَنْ يَشَاءُ وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَمَّنْ⁶⁸⁵ يَشَاءُ». آسان کننده هر دشواری و سهل کننده هر مشکل، به فضل و کرم بی‌نهایت، فراقِ ما را به وصال مبدل گرداند و راهِ دور را نزدیک گرداند، چنان که اوّل⁶⁸⁶ ملاقاتِ ما را بدان یگانه جهان - عَظَّمَ اللَّهُ إِقْبَالَه - سبب‌هایِ عجب ساخت که در وهم ما نبود؛ چنان که یوسفِ صدیق⁶⁸⁷ چون بعد از فراقِ دراز و جدایی و نومید شدن از دیدارِ پدر و برادران، باز ایشان را بیافت و رو⁶⁸⁸ به آسمان کرد⁶⁸⁹، گفت: يَا رَبِّ، چه سبب‌ها ساختی تا پدر و برادرانِ مرا⁶⁹⁰ به من رساندی⁶⁹¹ و بعد از چنان فراقی وصال دادی، (إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ) [یوسف: ۱۰۰/۱۲]. ایشان به ولایتِ کنعان بودند و من در مصر و ایشان را از حالِ من خبر نی؛ در عالم، قحط انداختی تا برادران [21^b] و پدر محتاجِ نان شدند که نان را هم‌سنگ زر می‌خریدند و نمی‌یافتند؛ و مرا که یوسفم، پادشاهِ مصر گردانیدی و آوازه من در عالم مشهور کردی⁶⁹² که پادشاهِ مصر گندم می‌دهد⁶⁹³ و ارزان می‌دهد⁶⁹⁴ و بسیار می‌دهد و از درویش سیمِ قلب به جایِ سُرّه قبول می‌کند و گندم می‌دهد. و برادرانش⁶⁹⁵ بر این⁶⁹⁶ آوازه از اقصایِ کنعان به مصر آمدند، و ایشان را وهم نی که

⁶⁸³ خوش‌دلی SM : خوش I

⁶⁸⁴ شد SI : - M

⁶⁸⁵ عَمَّن SI : + من M

⁶⁸⁶ اوّل SI : + بار M

⁶⁸⁷ صدیق SI : + علیه السلام M

⁶⁸⁸ رو SM : روی I

⁶⁸⁹ کرد SM : و I

⁶⁹⁰ مرا SI : ما را M

⁶⁹¹ رساندی S : رسانیدی MI

⁶⁹² کردی SI : گردانیدی M

⁶⁹³ دهد MI : دهند S

⁶⁹⁴ و ارزان می‌دهد M : و ارزان می‌دهند S - I

⁶⁹⁵ برادرانش SM : برادرانم I

⁶⁹⁶ بر این S : بدین MI

سوی⁶⁹⁷ برادر⁶⁹⁸ خویش می‌رویم و این پادشاه مصر برادر ماست. و⁶⁹⁹ اگر دانستندی، کی آمدندی و به کدام روی آمدندی؟

چه سبب‌های لطیف غریب⁷⁰⁰ ساخت سازنده کارها⁷⁰¹ تا یوسف صدیق را⁷⁰² با پدر و برادران⁷⁰³ جمع کرد. در شبان‌روزی صد هزار چنین کارها می‌سازد و قومی را جدا می⁷⁰⁴ کند و فراق می‌دهد و موج تقدیر هر یکی را به شهری می‌افکند و باز سبب‌ها می‌سازد و به موج دریای تقدیر، این سبب‌های پراکنده گشته را باز جمع می‌کند. امید داریم از رحمت این کارساز که بعد⁷⁰⁵ این فراق دراز، اسباب لطیف مبارک در هم پیونداند، چنان‌که وصال اولین میسر کرد که در و هم نبود. إِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرٌ وَ بِالْإِجَابَةِ جَدِيرٌ.

حق تعالی علیم است وَكَفَىٰ بِهِ عَلِيمًا که همان محبت و دعای خیر و هواخواهی و غم‌خوارگی، که در آن ایام وصال که⁷⁰⁶ می‌دیدیم صورت همدگر را، قائم بوده است و خیال شما و احوال شما پیش چشم بوده است در این ایام فراق، و چنان نبوده که «هرچه از چشم دور، از دل دور»؛ و حاشا از لطف پادشاهی و فرزندی و ادب پیغامبرانه آن یگانه که از پیش چشم و دل این پدر غایب شود. محبت که خاص از برای حق باشد و پدری و فرزندی که خالصاً لله باشد، هرگز متغیر نشود؛ چنان‌که حق تعالی می‌فرماید که روز قیامت، در آن سیاست⁷⁰⁷ و زلزله هیبت و نفسی نفسی، همه خویشاوندی‌ها بریده شود و از همدیگر خویشاوندان گریزند⁷⁰⁸ و روی گردانند که

⁶⁹⁷ سوی SM : به سوی I

⁶⁹⁸ برادر SI : + و M

⁶⁹⁹ و SI - : M

⁷⁰⁰ لطیف غریب S : غریب لطیف MI

⁷⁰¹ کارها SM : سبب‌ها I

⁷⁰² صدیق را SI : + علیه السلام M

⁷⁰³ با پدر و برادران SM : و برادران I

⁷⁰⁴ جدا می MI - : S

⁷⁰⁵ بعد S : + از MI

⁷⁰⁶ که S - : MI

⁷⁰⁷ سیاست SM : سیادت I

⁷⁰⁸ گریزند MI : گریز S

برو چه وقتِ خویشی است، الا آن خویشی و پدری و فرزندی⁷⁰⁹ که از بهرِ لِّلّه بوده⁷¹⁰ باشد؛ زلزله قیامت آن خویشی را⁷¹¹ هرگز⁷¹² نبرد؛ همدیگر را جویند و پرسند و به قدر و⁷¹³ مقام و قربتِ خود دست گیرند که (الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ) [زخرف: ۶۷/۴۳]، این⁷¹⁴ درجه خود، متَّقیانِ مقلِّدِ راست که به دلِ ایمان و صدق دارند ولیکن چشمشان دوخته است⁷¹⁵، چنان که فرزندِ طفلِ نابینا، مادر را می داند و شیر او می خورد، ولیکن اگر او را بپرسند که مادرِ تو چه شکل دارد؟ اسمر است؟ [22^a] اشقر است؟ گشاده ابرو است؟ درازبالا است؟ کوتاه است؟ شمشیری است؟ پَخس است؟ گردن دراز است؟⁷¹⁶ هیچ از این نشان ها نتواند گفتن الا به تقلید و شنیدن⁷¹⁷؛ اَمَّا متَّقیانِ⁷¹⁸ که ایشان را چشم گشاده اند و فرمان داده اند که هر که را خواهند چشمش را بگشایند و گوششان بکشند⁷¹⁹ و مُرده را زنده کنند⁷²⁰، ایشان را خود چه گویم؟ قیامت برای ایشان است تا آنچه با خلق گفته اند و تهدید کرده اند، سخن ایشان راست شود. (فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخَلِّفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ) [ابراهیم: ۴۷/۱۴]. پس قیامت بر دیگران روزِ وعید است و بر بندگانِ خاصّ قیامتِ روزِ عید است و روزِ مزید⁷²¹. تعیین نمی کنم که این بنده خاصّ در این دورِ ما کیست، الا از حقّ تعالی می خواهم تا چشم و دلِ آن یگانه جهان را به نورِ خود منور گرداند و بر مزید دارد تا او را گفتِ کسی و تعریفِ کسی حاجت نیاید. بیت⁷²²:

⁷⁰⁹ فرزندی S : + و برادری Mİ

⁷¹⁰ بوده SM : İ

⁷¹¹ را SM : İ

⁷¹² هرگز SM : + هیچ İ

⁷¹³ و SM : İ

⁷¹⁴ این Sİ : M

⁷¹⁵ دوخته است SM : İ

⁷¹⁶ شمشیری است پَخس است گردن دراز است S : M : شمشیری است گردن دراز است İ

⁷¹⁷ شنیدن S : شنیده Mİ

⁷¹⁸ متَّقیانِ SM : متَّقیانِ İ

⁷¹⁹ بکشند Mİ : بکشد S

⁷²⁰ کند Mİ : کند S

⁷²¹ مزید S : + و Mİ

⁷²² بیت S : M : شعر İ

دلا تا کی در این زندان فریبِ این و آن بینی یکی زین چاهِ ظلمانی برون شو⁷²³ تا جهان بینی از این جهان و از آن جهان و از ورای هر دو جهان مُمتّع و برخوردار باد. آمینَ یا رَبَّ الْعَالَمینَ.

نامهٔ سی و نهم [SMI]

کرامات و طیبّات و سعاداتِ آسمانی که مطلوب و مقصود⁷²⁴ عالمیان است و نصیبِ انبیا و اولیا و خاصّان است و آن است که می‌ارزد به طلب کردن، نثارِ جانِ پاکِ پادشاهِ عِلْمِ شِعَار، عَدْلِ دِنَار، عالی‌هَمّت، مَلکِ صِفّت، عاقبت‌بین، خدای پرست، خیرگستر، فَخْرُ الْمُلُوک، اِفْتِخَارُ آلِ دَاوُود - اَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُمْ - قرینِ ذاتِ شریفش باد. و ایزد - جَلَّ جَلَالُهُ - اوتادِ دولت و اقبالِ مُکْتَسَب و مَوْزُوث را به تثبیتِ ابد⁷²⁵ مُثَبَّت و مُشَيَّد دارد؛ خیرات و حسنات و درویش‌نوازی و مظلوم‌پروریِ پادشاهانهٔ آن پادشاه را سببِ مزیدِ عنایت و تَضَاعُفِ کرامت گرداناد.

هزاران سلام و تحیّت⁷²⁶، دعا و خدمت از این داعیِ مخلصِ مطالعه فرماید و شکرِ احسان‌ها و نوازش‌ها و دل‌داری‌های⁷²⁷ پادشاهانه⁷²⁸ که در گفتن و نبشتن نگنجد، تأمل نماید. باری تعالی اسبابِ مُلاقات را فراهم آرد تا در⁷²⁹ حضور، شُکرِ آنها⁷³⁰ گفته آید. امید است که آن را غنیِ مطلق و خالقِ بِحَقِّ از خزانهٔ بی‌نهایتِ بی‌کرانهٔ بی‌حدّ خویش صد هزار، اَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً، مُجازات کند.

عرضه داشته می‌آید که برادرِ عزیز، عالمِ فاضلِ معتقد، شمس‌الدّین [22^b] و فرزندش، قُرَّةُ الْعُیُون، نورالدّین، تا از خدمتِ آن بزرگ مُفارقت کرده‌اند، یک روز بلکه یک ساعت نیاسوده‌اند. کسی را که در خدمت و سایهٔ آن پادشاهِ مُکَرَّم عادت کرده باشد و لطف‌هایِ او دیده، پیشِ پادشاهانِ دیگر قرار نتواند کردن؛ و می‌خواستند تا به خدمت رجوع کنند، از خجالت نمی‌توانستند. چون کارد به استخوان رسید و فراقِ شما، بترّین

⁷²³ شو : SM I

⁷²⁴ مطلوب و مقصود : SM I

⁷²⁵ ابد : SM - I

⁷²⁶ تحیت : SM + و I

⁷²⁷ دل‌داری‌های : S : دل‌داری‌ها MI

⁷²⁸ پادشاهانه : SM : پادشاهانه‌ای I

⁷²⁹ در : SM - I

⁷³⁰ آنها : SM : آن I

زخم‌هاست، به نهایت رسید، این داعی را شفیع گرفتند به خدمت. چون عنایت آن پادشاه می‌دانند و اعتقاد پاک در حق این داعی، اعتماد نمودند که شفاعت این داعی قبول⁷³¹ شود و هر جُرمی و تقصیری که بوده است، آن پادشاه یاد آن نکند و سایه عنایت اولین بر سر ایشان بگستراند⁷³² تا بر این داعی از زمین تا آسمان منت باشد و بر احسان‌های پیشین مُنْضَم شود که ایشان بر این داعی حقوق خدمت و یاری قدیم دارند.

امید دارم از لطف آن پادشاه که داعی را عزیز فرماید به قبول این شفاعت. کنیزکان و بندگان، خُرد و بزرگ، مشتاق دیدار همایون می‌باشند و روز و شب⁷³³ به دعا مشغول‌اند تا باشد که سبب‌سازنده مشرق و مغرب ملاقات را سببی سازد که سبب‌ها ساخت تا ما را از قطره آب منی که نه گوش داشت⁷³⁴، نه هوش، نه عقل، نه چشم، نه صفت پادشاهی، نه صفت بندگی، نه غم می‌دانست نه شادی، نه خواری نه عزیزی، آن قطره آب بی‌خبر را در ارحام پناه داد و به تربیت لطیف، آن آب را خون کرد و آن خون را بسته و فسرده کرد و آن خون بسته را گوشت تازه⁷³⁵ کرد. در آن⁷³⁶ خانه خلوت که نه دست بود نه آلت، بر آن گوشت پاره دریچه دهان و چشم و گوش⁷³⁷ بشکافت و زبان داد و از پس دهان خزینه سینه؛ که⁷³⁸ در او دلی نهاد که هم قطره‌ای است و هم عالمی، هم گوهری است و هم دریایی، هم بنده‌ای است و⁷³⁹ هم پادشاهی. کدام عقل دریابد که ما را از آن ولایت حقیری⁷⁴⁰ و بی‌خبری بدین ولایت آورد و فرمود که دیدی و شنیدی که تو را از کجا به کجا آوردم؟ اکنون هم می‌گویمت که تو را اینجا رها نخواهم کردن؛ از این آسمان و زمین تو را بیرون برم به زمینی که از نقره خام لطیف‌تر باشد و آسمان⁷⁴¹ که در و هم و صفت نگنجد از جان‌فزایی و لطیفی که از گردش آن آسمان، جوان پیر

⁷³¹ قبول SM : مقبول I

⁷³² بگستراند SI : گستراند M

⁷³³ و M : SI

⁷³⁴ داشت SI : + و M

⁷³⁵ گوشت تازه SM : گوشت پاره I

⁷³⁶ آن SM : I -

⁷³⁷ چشم و گوش SM : گوش و چشم I

⁷³⁸ که S : MI -

⁷³⁹ و SI : M -

⁷⁴⁰ حقیری SI : حقیر M

⁷⁴¹ آسمان SM : آسمانی I

نشود و نوها کهنه نشوند⁷⁴² و هیچ چیز نپوسد و گنده نشود و هیچ چیز⁷⁴³ نمیرد و هیچ بیداری نخسبد؛ زیرا خفتن برای آسایش و دفع رنج بُود و آنجا رنج نیست و مَلُولی نَبُود. و اگر تو را باور نمی‌آید، [23^a] اندیشه کن که اگر آن یک قطره منی را بگفتی که خدای را عالمی است بیرون⁷⁴⁴ این تاریکی⁷⁴⁵، در او آسمانی و آفتابی و ماهتابی و ولایت‌ها و شهرستان‌ها⁷⁴⁶ و باغ‌ها و در او بندگان اند بعضی پادشاهان و بعضی توانگران و بعضی تندرستان و بعضی مبتلایان و کوران، اکنون خائف باش ای قطره منی تا از این خانه تاریک چون برون آیی، از کُدامان خواهی بودن؟ هیچ توهم⁷⁴⁷ و عقل آن قطره را این قصه باور نیامدی که جز آن تاریکی و غذای خون عالمی هست یا غذایی هست؛ و بدان که آن قطره غافل و مُنکِر بود، هیچ برهید⁷⁴⁸؟ کشانش⁷⁴⁹ آوردند و هَذَا كِفَايَةٌ.

سَيِّدُ الْمَشَايِخ، قُطْبُ الزَّمَانِ، أَمِينُ الْقُلُوبِ، جُنَيْدُ الْوَقْتِ، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ⁷⁵⁰ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَاتِهِ⁷⁵¹ - سلام و دعا می‌رساند؛ و سلام و دعای مبارک او از فرزندان و مُعْتَقِدَانِ مُنْقَطِعِ⁷⁵² نیست. کار دوستی و پیوند بندگان خدا مُنْقَطِع و اَبْتَر نباشد، باقی باشد، همچون جانِ باقی ابدی ایشان که به هیچ علّتی و مراعاتی از خلقان یا غفلت ایشان دیگر نشود⁷⁵³؛ زیرا ایشان به دست و فرمان خود نیستند و دوستی و مهر ایشان به اشارت حق باشد نه به هوای ایشان. آن دوستی که به هوا و هوس باشد، سرد شود و گرم شود، همچون هوای این جهان که گاهی تابستان بُود و گاهی زمستان؛ اما آن دوستی که از هوا بیرون باشد، به هویت حق باشد، سرد و گرم نشود که (لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمَهْرِيرًا) [انسان: ۱۳/۷۶]، (لَا شَرْقِيَّةً وَلَا غَرْبِيَّةً) [نور: ۳۵/۲۴]. اگر

⁷⁴² نشوند SI : نشود M

⁷⁴³ چیز SM : زنده I

⁷⁴⁴ بیرون SM : + از I

⁷⁴⁵ تاریکی SI : تاریک M

⁷⁴⁶ شهرستان‌ها SM : شهرها I

⁷⁴⁷ توهم S : به وهم MI

⁷⁴⁸ برهید SI : نهید M

⁷⁴⁹ کشانش SM : کشاکش I

⁷⁵⁰ حسام الحق والدين SI : حسام الدين M

⁷⁵¹ برکاته SI : برکته M

⁷⁵² منقطع SI : دور M

⁷⁵³ نشود SM : نشوند I

غافلان⁷⁵⁴ وفا نكنند، بنده خدا اين گويد: «اللَّهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ». جاويد بر مُلكِ ايمان و مُلكِ اركان مُستدام باد. آمين يا رَبَّ الْعَالَمِينَ⁷⁵⁵.

نامه چهلهم [SI]

أَدَامَ اللَّهُ أَيَّامَ مَوْلَانَا وَلِيِّ الْأَيَادِي، الْمَوْلَى الْعَلَّامَةِ، الْمُحَقِّقِ الرَّبَّانِيِّ، رَافِعِ مَنَازِلِ الْهُدَى، مُطَهِّرِ الذَّاتِ، مُجَمِّلِ⁷⁵⁶ الصِّفَاتِ، عَيْنِ الْفَضْلِ وَ إِنْسَانِهِ⁷⁵⁷ وَ تَرْجُمَانِ الْحَقِّ وَ لِسَانِهِ، السِّرِّ الْأَكْبَرِ وَ الثُّورِ الْأَبْهَرِ وَ الْحَقِّ الْأَشْهَرِ، صَاحِبِ السَّعَادَتَيْنِ فِي الْحَيَاتَيْنِ، بُرْهَانِ السَّفَارَةِ فِي الْخَضِرَتَيْنِ، كَمَالِ الْحَقِّ وَ الدِّينِ، لَا زَالَ السَّعْدُ لَهُ نَزِيلاً وَ الْمَكَارِمُ بِخَضْرَتِهِ عَاكِفَةً وَ الْمَعَالِمُ عَلَيْهِ وَاقِفَةً وَ خَلَّدَ اللَّهُ فِي جَوَابِ الْفَتَاوَى أَقْلَامَهُ وَ نَشَرَ فِي مَوَاقِبِ الْوَحْدَانِيَّةِ أَعْلَامَهُ.

وَ يَنْتَهِي إِلَى جَنَابِهِ الْعَالِي أَنَّهُ لَا يَخْفَى⁷⁵⁸ [23^b] عَلَى الْعَالَمِينَ إِدْرَاكَ خِدْمَتِهِ الشَّرِيفَةِ وَ⁷⁵⁹ التَّشْرِفُ بِزِيَارَتِهِ الْكَرِيمَةِ، مَفْخَرُ الْأَحْرَارِ وَ مُقْتَبَسُ الْأَنْوَارِ، الَّذِي هُوَ لِعِطَاشِ الْفَضَائِلِ كَالْمَاءِ الْفُرَاتِ، لَا سِيَّمَا لِهَذَا الدَّاعِي الَّذِي هُوَ أَحْرَصُ النَّاسِ عَلَى إِدْرَاكَ تِلْكَ الزِّيَارَةِ الْبَاهِرَةِ. فَالْتَّنَائِي عَلَى⁷⁶⁰ ذَلِكَ الْجَنَابِ لَا يَكُونُ لِكَسَلٍ بَلْ لِحَجَلٍ، وَ لَا يَقَعُ التَّقْصِيرُ عَنْ قِلَّةِ رَغْبَةٍ، بَلْ لِإِجْلَالٍ وَ رَهْبَةٍ، كَمَا وَرَدَ عَنْ وَالِدِ⁷⁶¹ الْبَشَرِ، آدَمَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - بَعْدَ ارْتِكَابِ الْمُنْهَيِّ كَانَ يَفِرُّ مِنْ مَوَاقِفِ الْمُنَاجَاةِ. فَخَاطَبَهُ الْجَلِيلُ مُنَادِيًا⁷⁶²: أَوْارَا مَنِّي يَا آدَمُ؟ قَالَ: لَا⁷⁶³، يَا رَبِّ، بَلْ حَيَاءٌ مِنْكَ. وَ قَوْلُهُمْ:

⁷⁵⁴ غافلان SI : عافلان M

⁷⁵⁵ آمين يا رَبَّ الْعَالَمِينَ SM : I -

⁷⁵⁶ مجمل I : محمل S

⁷⁵⁷ إنسانه S : أسنانه I

⁷⁵⁸ يخفى S : يخفي I

⁷⁵⁹ و I : S -

⁷⁶⁰ عن I : على S

⁷⁶¹ والد I : ولد S

⁷⁶² مناديا S : ناديا I

⁷⁶³ لا S : I -

لَوْ⁷⁶⁴ اخْتَصَرْتُمْ مِنَ الْإِحْسَانِ زُرْتُمْ وَالْعَذْبُ يُهْجَرُ فِي الْإِفْرَاطِ فِي الْخَصْرِ⁷⁶⁵
ثُمَّ لَمْ يُغْنِ عَنِّي صَبْرِي عَنْ خِدْمَتِهِ إِبْعَاداً لِنِاقِلِي إِذَا التَّمَسَّ مَنِّي الْوَالِدَانِ الْأَعْزَانِ وَهُمَا الْإِمَامُ عِمَادُ الدِّينِ
وَالْإِمَامُ مَجْدُ الدِّينِ - دَامَ تَوْفِيقُهُمَا وَحِرْصُهُمَا عَلَى مُلَازِمَةِ حَضْرَةِ الْمَوْلَى - مَدَّ اللَّهُ عُلوَّهُ - وَكَأَنَّهُ نُقِلَ إِلَى ذَلِكَ
الْجَنَابِ الْمَخْصُوصِ بِالْعَفْوِ وَالرَّأْفَةِ زَائِداً عَمَّا صَدَرَ مِنْهُمَا⁷⁶⁶. فَالْمَرْجُو مِنْ جَلِيلِ كَرَمِهِ أَنْ لَا يَجْعَلَ ذُنُوبَهُمَا مِنَ
الذُّنُوبِ الَّتِي لَا يُغْفَرُ، وَ يَغْفُو⁷⁶⁷ عَنْ خَطِيئَتِهِمَا وَإِنْ جَلَّتْ، وَ يُثَبِّتَ عَلَى الْإِسْتِقَامَةِ أَقْدَامَهُمَا وَإِنْ زَلَّتْ، وَ لَا
تُشَمِّتَ بِهِمَا الْعِدَا لَا شَمَّتَ اللَّهُ أَعْدَاءَ دَوْلَتِهِ، وَ حَرَسَهُ فِي إِقَامَتِهِ وَ سَفَرَتِهِ.

وَ أَرَدْتُ أَنْ أَجِيءَ لِأَجْلِ هَذِهِ الشَّفَاعَةِ وَ أَشْفِي غَلِيلِي وَ شَوْقِي مُتَعَلِّلاً بِهَذَا الْإِلْتِمَاسِ. لَكِنْ قَدْ⁷⁶⁸ عَلِمْتُ وَ
جَرَّبْتُ كَثِيراً أَنِّي كَلِيلُ اللِّسَانِ فِي حَضْرَةِ السَّادَاتِ وَالْمَوَالِي، قَلِيلُ الْبَيَانِ عِنْدَ مُلَاقَاةِ الْعِيَانِ، وَ إِنْ حَرَصْتُ عَلَى
ذِكْرِ الْمَوَدَّةِ الْمُحِبَّةِ وَ شَرَحِ الْمَحَبَّةِ⁷⁶⁹ الْإِلَهِيَّةِ بِاللِّسَانِ. إِذْ قَالَ قَائِلٌ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: إِنِّي أُحِبُّ
فُلَانًا. قَالَ: قُمْ وَ أَخْبِرْهُ. وَ قَوْلُهُ: «تَكَلَّمُوا حَتَّى تُعْرِفُوا»، وَلَكِنْ لَا يُطِيعُنِي لِسَانِي وَ لَا يَنْقَادُنِي بَيَانِي، وَ أَرْجِعُ عَنْ
حُضُورِ الْمَوْلَى لَا ئِمَاءَ نَفْسِي مُعَاضِباً لِمَنْطِقِي⁷⁷⁰. وَ هُمَا يُشْهَدَانِ اللَّهُ عَلَى مَا فِي سِرِّهِمَا وَ هُوَ مَوَدَّةُ أَهْلِ الْفَضْلِ، لَا
سِيَّامَا مَوْلَانَا، لَا نَقْصَانَ فِي الْوَلَاءِ وَالْمَوَدَّةِ، وَلَكِنَّ اللِّسَانَ عَنْ بَيَانِهِ مَقْفُولٌ عِنْدَ مُلَاقَاةِ سَيِّدِ الْفَضْلَاءِ وَ الْفُحُولِ، وَ
«كُلُّ مُيسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ». لَا زَالَتْ فِرَاسَةُ مَوْلَانَا مُسْتَغْنِيَةً عَنْ لَحْنِ اللِّسَانِ وَ ظَاهِرِ الْبَيَانِ، مُبْصِراً بِثَوْرِ الْحَقِّ بِسِيَمَاءِ
الْوُجُوهِ وَ لَمَحَاتِ الْأَجْفَانِ، وَ لَا زَالَ دُونَ أَحْمَصِهِ النُّجُومُ وَ قَلَّ أَوْصَافُهُ الْعُلُومُ⁷⁷¹، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه چهل و یکم [SMI]

⁷⁶⁴ لو : I - S

⁷⁶⁵ الْخَصْرُ : الْخَضِرُ : S : الْحَضِرُ I

⁷⁶⁶ مِنْهُمَا I : مِنْهَا S

⁷⁶⁷ يَغْفُو : S : تَغْفُو I

⁷⁶⁸ قَدْ : S - I

⁷⁶⁹ وَ شَرَحِ الْمَحَبَّةِ : S - I

⁷⁷⁰ لِمَنْطِقِي : S : مَنْطِقِي I

⁷⁷¹ الْعُلُومُ : S : النُّجُومُ I

دیباجهٔ مُحَبَّایِ همایون‌لقا⁷⁷²، خورشیدآسا، مَفْخَرُ الْأُمَرَاءِ وَالْخَوَاصِّ، عُمْدَةُ الدَّوْلَةِ [24^a] الْقَاهِرَةِ، عِمَادُ السُّلْطَنَةِ الْبَاهِرَةِ⁷⁷³، مَنبُعُ الْمَكَارِمِ وَالْمَعَالِي، سَيِّدُ الْأَكْبَارِ⁷⁷⁴ وَالْأَعَالِي، ذُو فُنُونِ الْفَضَائِلِ، شَرِيفُ الشَّمَائِلِ، مُرَبِّي الْأَفَاضِلِ، إِفْتِخَارُ الْأُمَثِلِ⁷⁷⁵ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - قَبْلَهُ أَقْبَالِ⁷⁷⁶ مُؤَيَّدٌ وَ كَعْبُهُ أَرْكَانِ مُلْكٍ مُمَجَّدٌ وَ مَشْرَبٌ أَرْوَاحٍ مُقَدَّسَةٍ وَ اَمِيدِ گَاهِ خَوَاطِرِ مُصَوَّرَةٍ⁷⁷⁷ باد، سال‌های افزون از اعداد. آثار اخلاق لطیفش و اوصاف شریفش چون اخبار حُسنِ یوسف و مُلْکِ سلیمان - عَلَیْهِمَا السَّلَامُ - و جودِ حاتم منتشر است و چشم⁷⁷⁸ و دلِ دوستان به کهنترنوازی و احسان گستری و نیک‌اندیشی آن ذاتِ شریف هر روز روشن‌تر است، بر مزید باد.

سلامی⁷⁷⁹ که موصوف است در کتابِ کریم و خطابِ قدیم که (وَ سَلَامٌ عَلَیْهِ یَوْمَ وُلِدَ وَ یَوْمَ یَمُوتُ وَ یَوْمَ یُبْعَثُ حَیًّا) [مریم: ۱۵/۱۹]، تبلیغ کرده می‌شود و آرزومندی غالب است به لقای آن ذاتِ شریف که در پردهٔ مصالح و تدبیرِ مهمات مستور است که اگر این⁷⁸⁰ حُجُبِ اشغال نبودی، در آینهٔ صفا چهرهٔ خود بدیدی، چنان حیرانِ خود گشتی که به هیچ مصلحت و تدبیر نرسیدی. ولیکن حکمتِ قدیم آن آینه را از پیشِ او برداشت تا هر کسی از او نصیبی یابد. بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى که نصیبه‌جویان از آن جنابِ عالی شاکر و ذاکرند⁷⁸¹ و تأثیرِ شکرِ شاکرانِ دیگر از آن خدمت باعث شد بر التماسِ عنایت و رحمت دربارهٔ رافع⁷⁸² این تحیت. فرزندِ بهاء‌الدین - یَسِّرَ اللَّهُ لَهُ الْیُسْرَى - که پیوسته شاکرِ ایادی و ذاکرِ ثنائی آن جنابِ عالی است، از دل و جان در مجامع و مجالس⁷⁸³، داعیِ مزیدِ آن دولت است. و این ساعت، کَثُرَتِ عِیَالٌ وَ مُتَعَلِّقَانِ وَ قَلَّتِ مَنَالٌ مانع می‌شود از مشغول

⁷⁷² همایون‌لقا SM : همایون‌لقای I

⁷⁷³ مَفْخَرُ الْأُمَرَاءِ وَالْخَوَاصِّ عُمْدَةُ الدَّوْلَةِ الْقَاهِرَةِ عِمَادُ السُّلْطَنَةِ الْبَاهِرَةِ SM : I

⁷⁷⁴ الْأَكْبَارِ SM : الْأُمَرَاءِ I

⁷⁷⁵ إِفْتِخَارُ الْأُمَثِلِ SM : I

⁷⁷⁶ أَقْبَالِ SM : الإقبال I

⁷⁷⁷ مُصَوَّرَةٍ SM : متصوره I

⁷⁷⁸ چشم SI : جسم M

⁷⁷⁹ سلامی SM : سلام I

⁷⁸⁰ این SM : آن I

⁷⁸¹ ذاکرند SM : ذاکر I

⁷⁸² رافع SI : رافع M

⁷⁸³ مجامع و مجالس SM : مجالس و مجامع I

شدن به دعای دولت و تحصیل سعادت که «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ⁷⁸⁴ كُفْرًا». اگر از میامین⁷⁸⁵ عنایات آن کریم - لَا زَالَ مُكْرَمًا - مددی یابد و مدرسه‌ای⁷⁸⁶ که محلول است یا غیر آن، آنچه لایق حال او بیند⁷⁸⁷ بر قاعده کهنرنازی و دل‌داری و عالم‌پروری، هیچ شک نیست که آن شکر به سمع‌های⁷⁸⁸ دوستان برسد و در دعاها مدد کرده شود و ثواب عظیم خواهد بودن و سبب دوام دولت و سعادت و قهر اعدا⁷⁸⁹ و امن عباد و بلاد؛ و دل‌های جمعی از حلقه اهل خیر بدین شاد خواهد شدن، چنان‌که بر رأی شما پوشیده نیست. جاوید ناصر و منصور و ذاکر و مذکور باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ.

نامه چهل و دوم [SI]

[24^b] اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَنْ بَيْنِنَا. صَرَفَ اللَّهُ الْمَكَارَةَ عَنْ مَوْلَانَا الْأَمِيرِ الرَّبَّانِيِّ، الْجَلِيلِ الْأَصِيلِ، مَلِكِ الْأُمَرَاءِ وَ الْأَيَّامِ، پروانه بک - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ شَرَحَ صَدْرَهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ. سلام و دعا از این مخلص قبول فرماید.

معلوم⁷⁹⁰ باشد که چنان‌که توانگران را کمی مال عیب است و از آن ننگ⁷⁹¹ دارند، درویشان را ذخیره داشتن و خُمره سیم پنهان کردن صد چندان عیب است و از آن شرم دارند. بیت⁷⁹²:

درویشان را عار بُود محتشمی بر خاطرشان بار بُود محتشمی
چون سیل درآید رزقشان⁷⁹³ و نپاید به سبب این خُلق. وام و قرض⁷⁹⁴ به هشت هزار و⁷⁹⁵ افزون رسیده است و امروز مطالبه استر می‌کنند جهت ترکان. لِلَّهِ⁷⁹⁶ وَ فِي اللَّهِ، عنایتِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ در حق این داعیان از

⁷⁸⁴ یكون SM : I

⁷⁸⁵ میامین SI : M

⁷⁸⁶ مدرسه‌ای SI : M

⁷⁸⁷ بیند SM : I

⁷⁸⁸ سمع‌های SM : I

⁷⁸⁹ اعدا SM : I

⁷⁹⁰ معلوم S : I

⁷⁹¹ ننگ S : I

⁷⁹² بیت S : I

⁷⁹³ رزقشان S : I

صفت⁷⁹⁷ بیرون بوده است و فراموش نکرده‌ایم، (وَ مَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) [مریم: ۶۴/۱۹]. مکافات اگر⁷⁹⁸ تأخیر شد بر حضرت، فراموش نشده است، «تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ». هنگام رقت است⁷⁹⁹ و وقتِ مرحمت است که داعیان را از قبیلِ دیگران نشمرد که ایشان را آلتِ صید هست⁸⁰⁰ و ما صید شده‌ایم. صید شده صید نتواند کردن. شعر:

إِكْرَامُ أَهْلِ الْهَوَى مِنْ الْكَرَمِ وَ أُمَّةُ الْعِشْقِ أَضَعْفُ الْأُمَمِ
دراز گفتن حاجت نیست که در ضمیرِ پادشاهانه پروانه اعظم - أَحْسَنَ اللَّهُ عَاقِبَتَهُ وَ أَكْرَمَهُ - شفيعی داریم که دراز کشد در نیکوگویی این داعیان به امیر. جاوید مُحْسِن باد و این بخششِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ باشد و هدیه به وقتِ حاجت مقبول باشد.

نامه چهل و سوم [SMi]

ابوابِ اجابت و عنایتِ آسمانی، قرینِ ذاتِ مُطَهَّرِ مُنَوَّرِ مَلِكِ الْوُزَرَاءِ، آصِفُ الْعَدْلِ، دستورِ مُعَظَّم، مُنْشِئُ الْخَيْرَاتِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ أَهْلَكَ عَدُوَّهُ - گشاده و پیوسته، روزگارِ همایونش را از غرورِ دَارِ الْغُرُورِ معصوم دارد؛ إِنَّهُ مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ وَ مُنْزِلُ الْبَرَكَاتِ⁸⁰¹ وَ قَاضِي الْحَاجَاتِ.

سلام و تحیت از این داعیِ مخلصِ مطالعه فرماید و تقصیرِ آمدن به آب و گل به خدمت بر بیگانگی و فراموشی حمل نفرماید که میانِ دل‌ها تا دل‌ها راهی است دزدیده، «مِنْ الْقُلُوبِ إِلَى الْقُلُوبِ»⁸⁰² رُؤْزَنَةُ⁸⁰³. بیت:

گر شش جهت⁸⁰⁴ بسته شود⁸⁰⁵، باک مدار
کز قعرِ نهادت سویِ جانان راهی‌ست

⁷⁹⁴ و قرض S : I

⁷⁹⁵ و S : I

⁷⁹⁶ لله I : الله S

⁷⁹⁷ صفت S : حد I

⁷⁹⁸ اگر S : + در I

⁷⁹⁹ است S : - I

⁸⁰⁰ هست S : نیست I

⁸⁰¹ و مُنْزِلُ الْبَرَكَاتِ SM : - I

⁸⁰² الْقُلُوبِ إِلَى الْقُلُوبِ SM : القلب إلى القلب I

⁸⁰³ بیت S : - M : شعر I

[25^a] آفتاب را به لعلی که اندرونِ کان است، راهی است مخفی مخصوص که او را به تابش، لعلی⁸⁰⁶

می‌گرداند. آن سنگ‌ها و آن لعل از آن خبر ندارند. همچنان آفتابِ عنایتِ حقّ به گوهرِ دلِ مؤمن که در کانِ قالبِ اوست، راهِ پنهان دارد که سنگِ قالب و لعلِ دل⁸⁰⁷ از آن راه خبر ندارند. همین راه‌آوردی بیند که می‌رسد.⁸⁰⁸

خون می‌رود و جراحتش پیدا نیست

بویِ جگرِ بریان می‌رسد و مطبخ پیدا نیست. این سخن همچون فضائلِ مَلِکُ الْوُزَرَاءِ پایان و نهایت⁸⁰⁹ ندارد ولكن «مَا لَا يُدْرِكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ⁸¹⁰ كُلُّهُ». بیت⁸¹¹:

جاوید شبی باید و خوش مهتابی تا با تو غمِ تو گویم از هر بابی
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (إِنَّمَا نَطْعُمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا) [انسان: ۹/۷۶]. یعنی آن محسنان که محتاجان را جهتِ رضایِ ما دست گیرند، اگر از آن محتاجان شکرِ آن نیابند و جفا و بی‌شکری یابند، گویند که ما به جفایِ شما و بی‌شکریِ شما این درِ احسان بر شما ننیدیم، که ما آن احسان، خالصِ جهتِ رضایِ خدا کردیم نه بر طمعِ شکرِ شما و حق‌شناسیِ شما⁸¹². و سببِ نزولِ این آیت بر قولِ بعضی آن است که در عهدِ رسول - عَلَيْهِ السَّلَام⁸¹³ - مُحْسِنِی درویشی⁸¹⁴ را در سالِ قحط هر روز نانی وظیفه کرده بود. روزی حاسدی گفت: ای برادر، تو از گلوئی اطفالِ خود⁸¹⁵ می‌بری، با وی می‌دهی؛ او چنین تو را ناسزا می‌گوید

⁸⁰⁴ جهت MI : جهت S

⁸⁰⁵ شود SM : بود I

⁸⁰⁶ لعلی S : لعل MI

⁸⁰⁷ مؤمن که در کانِ قالبِ اوست، راهِ پنهان دارد که سنگِ قالب و لعلِ دل SM : I -

⁸⁰⁸ می‌رسد M : + بیت S : + شعر I

⁸⁰⁹ و نهایت SM : I -

⁸¹⁰ یتْرَك SM : یدرك I

⁸¹¹ بیت S : - M : شعر I

⁸¹² و حق‌شناسیِ شما SM : I -

⁸¹³ علیه السَّلَام SM : صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ I

⁸¹⁴ محسنی درویشی I : درویش SM

⁸¹⁵ خود SM : + در چنین قحطی I

و می‌گوید: صدقه او به روی او می‌ماند، مرا نان سوخته داد که اگر پیش سگان اندازم، بوی نکنند و نخورند. و دیگر جفاها گفت که نوشتن آن به خدمت بی‌ادبی است. آن مسلمان، بعد از آن که این زشتی‌ها بشنید، از آن دلش درد کرد؛ اما وظیفه را دو دو کرده بود هر روزی و بر خود نذر کرد و لازم کرد و گفت: خداوندا، بنده تو را امتحان می‌کنند⁸¹⁶ که می‌گفتم که خاص⁸¹⁷ برای او⁸¹⁸ می‌دهم.

امروز آن مُحْسِنِ مَلِكِ الْوُزَرَاءِ است و آن خواهنده و صاحب‌وظیفه فرزند ما⁸¹⁹، نظام‌الدین، غریقِ آن نِعَم و عتیقِ آن کَرَمِ مَلِكِ الْوُزَرَاءِ است. اگر بدخدمتی کرده باشد، حِسْبَةُ اللَّهِ تَعَالَى و جهتِ رضایِ وجهِ اللَّهِ که همه همّتِ شما و اومیدِ شما آن است، عنایت را از او کوتاه نکنند و وی را مَعْصُوبِ عَلَیْهِ نگردانند و تمام آنگاه شاد شوم که او را اطلاق فرمایند، لِلَّهِ تَعَالَى تا بیرون رود و دست و پای بزند. و اگر امروز آن حضرت را از این احسان زبانی باشد، حَقًّا وَ⁸²⁰ ثُمَّ حَقًّا صَدَّ خَلْفَ [25^b] و عَوَضَ از درگاهِ حقّ برسد که بسی خاطرهایِ عزیزانِ حضرت⁸²¹ حقّ روز و شب بسته کارِ اوست. هنگامِ رَقَّتِ است و وقتِ مرحمت و شفقت⁸²²، (وَ مَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ) [یس: ۱۷/۳۶].

بشنو سخن و پندِ سنایی و نگه دار کارزد سخنِ بنده سنایی به شنیدن جاوید مُحْسِن و وَهَّاب و مُؤَثِّر و مُفَضِّل باد. آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ⁸²³.

نامه چهل و چهارم [SMI]

سایه عدل و رافَتِ مَلِكِ الْوُزَرَاءِ، نَاشِرُ الْخَيْرَاتِ، مُغِيثُ الْخَلَائِقِ، أَبُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ بر کافّه اسلامیان، سال‌هایِ نامحصور باقی باد. سلام و دعا از سرِ صدق و وفا⁸²⁴ و وفورِ هوا⁸²⁵ رسانیده می‌آید و شکر

⁸¹⁶ می‌کنند SM : کنند I

⁸¹⁷ خاص SI : خالص M

⁸¹⁸ او SM : خدا I

⁸¹⁹ ما SM : - I

⁸²⁰ و SI : - M

⁸²¹ حضرت SM : به حضرت I

⁸²² شفقت SM : + است I

⁸²³ آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ SI : آمین M

⁸²⁴ وفا SI : صفا M

ایادی و احسان و عنایت‌ها که فرموده است در حقّ این داعی و برادران و متعلّقان این داعی، در شرح و بیان و تفسیرِ بنانِ درنیاید⁸²⁶، چون خالصاً لِلّهِ تَعَالَى است - شَكَرَ اللَّهُ سَعْيَهُ وَ أَعْلَى ذِكْرُهُ. صد هزاران⁸²⁷ رحمت بر آن جانِ پاکِ مقدّسِ روشن باد که هر دم در راهِ آخرت و روزِ عاقبت، تخمِ سعادت می‌کارد و منت و سپاس می‌دارد و آن توفیق را خلعتِ آسمانی و گنجِ جاودانی⁸²⁸ می‌شمرد که (أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ) [زمر: ۲۲/۳۹] و یقین⁸²⁹ داند که از آن دولت و سعادت و منصبِ این جهانی هیچ به کفّ نخواهد ماندن الاّ آن ذخیرهٔ عدل با⁸³⁰ احسان؛ اِمّا عدل دفعِ شرّ ظالمی از مظلومی⁸³¹، اِمّا احسان دست گرفتنِ مستحقّی محرومی. خود این صنعتِ قدیم و پیشهٔ عالمِ عادلِ حکیم⁸³² کریم، مَلِكُ الْوُزَرَاءِ - مَدَّ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ صَانَهُ عَنْ نَوَائِبِ الدَّهْرِ وَ صَدَمَاتِ الشَّرِّ وَ الْقَهْرِ.

در این وقت، فرزند و داعی‌زاده متوجّه رحمت و عنایت⁸³³ مُوظَّفِ قدیمِ مَلِكُ الْوُزَرَاءِ است و جز آن عنایت و آن لطف امروز پناه طالبان نیست تا در آن سایهٔ رحمت از تاب و سوزشِ مزاحمتِ مزاحمان خلاص یابد که (قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ) [نساء: ۷۷/۴]⁸³⁴. از سببِ تنگیِ این لقمهٔ فانی، هر ساعت دست در کاسهٔ همدیگر می‌کنند و قصد⁸³⁵ کیسهٔ همدیگر می‌دارند. لقمهٔ عالمِ غدار تا بوده است تنگ بود⁸³⁶، خاصّه اکنون؛ از این می‌فرماید: (يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةً) [عنکبوت: ۵۶/۲۹]. آن ارضِ توکل و قناعتِ واسع است. آن را که آن در گشاده‌اند، به نظرِ مرحمت در همه وجود می‌نگرد که هر یکی چون مور، چون⁸³⁷ به حيله

⁸²⁵ هوا SI : + و وفا M

⁸²⁶ درنیاید SM : + و I

⁸²⁷ هزاران SM : هزار I

⁸²⁸ جاودانی SI : جاویدانی M

⁸²⁹ یقین SI : معین M

⁸³⁰ با S : و MI

⁸³¹ مظلومی SM : + و I

⁸³² حکیم S : حلیم MI

⁸³³ و عنایت SI : - M

⁸³⁴ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ S : مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ MI

⁸³⁵ قصد SM : + در I

⁸³⁶ بود SM : بوده است I

⁸³⁷ چون SI : - M

[26^a] و لرزه دانه را به خانه می کشند و می افتند و می خیزند. از آنکه دیده خُرد دارند، خرمن باقی (فَهُوَ حَسْبُهُ) [طلاق: ۳/۶۵] را نمی توانند دیدن؛ و آن یگانه متوکل بر سر خرمن باقی ربّانی برآمده است، خوش نشسته و به اطراف خرمن تفرّج می کند که این موران با هم چه می کنند و بر آن دانه مقسوم چگونه می لرزند و از این خرمن های رحمت چه بی خبرند. (ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ) [مائده: ۵۴/۵].

لَا أَخْلَاَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكُمْ مِنْ بَرَكَاتِهِمْ. تَوَقَّعْ مِی دارم که وظیفه کهنرنازی و عنایت قدیم و رحمت بر وی گستراند که آن دولت مُستدام باد. آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه چهل و پنجم [SI]

أَتَمَّ اللَّهُ⁸³⁸ تَعَالَى رَحْمَتَهُ وَ نُورَهُ عَلَى الصِّدْرِ الْأَمِيرِ الْعَمِيدِ، نَاشِرِ الْخَيْرِ وَالْإِحْسَانِ، بَدِيعِ الْفَضْلِ فِي الزَّمَانِ، حَتَّى يَسْعَى نُورُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ يَمِينِهِ⁸³⁹، إِنَّهُ لِمَا⁸⁴⁰ يُرْجَى وَ يُدْعَى قَرِيبٌ مُجِيبٌ.

سلام و خدمت از این داعی دیرینه قبول فرماید، و اگر دیگران به تن ملازم خدمت و دعایند، من به جان ملازمم؛ و⁸⁴¹ اگر به جان ملازم اند⁸⁴²، به جان⁸⁴³ جان ملازمم⁸⁴⁴ و می خواهم که استمداد در دعای دولت او، از خاطر اشرف ملک الأبدال⁸⁴⁵، رُوح العارفين، آمین القلوب، خداوند صلاح الحق والدین، که در این وقت قبله ارواح مقدس است که (اسْجُدُوا لِآدَمَ) [بقره: ۳۴/۲] تا آثار آن دعا، عَنْ قَرِيبٍ، پرده ها بدراند و بر مساعی لطیف کریم مخدومی ظاهر شود فِي أَتَمِّ الظُّهُورِ، (تَنْزَلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا) [فصلت: ۳۰/۴۱] مُيسَّر شود و مُحَصَّل. و علامت حصول این معنی آن باشد که عنایت مخدومانه بلکه پدرانه، در حق فرزند عزیز لبیب ادیب معتقد کافی صافی، نظام الدین - زید فَضْلُهُ - مبذول فرماید که این ساعت به

⁸³⁸ I - : S الله

⁸³⁹ I : المنبه S

⁸⁴⁰ I : S لما

⁸⁴¹ I : S و

⁸⁴² I : S ملازم اند + من

⁸⁴³ I - : S جان

⁸⁴⁴ I : S ملازمم

⁸⁴⁵ I : S الأبدال

خدمتِ خداوند صلاح‌الدین، هم داماد است و هم فرزند؛ و میان کفایتِ وی در کاری که به وی تفویض کنند، در حفظ و امانت و فرهنگ میان او و دیگران فرقِ بسیار است؛ و شرح آن از آن جهت نمی‌کنم که چون او بزرگی⁸⁴⁶ او را به فرزندی قبول کرد و بر رأیِ صدور، حسنِ صفاتِ وی مخفی نماند. از بهرِ شادیِ دل⁸⁴⁷ این داعی و یارانِ مخلص تا عَنْ أَقْرَبِ الْأَوْقَاتِ ثَمَرَهُ آنچه غرس فرماید، که (هُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ [26^b] النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا) [مریم: ۲۵/۱۹]، نقدِ وقت شود؛ الله، الله که داعی به خودیِ خود، خواست آمدن از بهرِ آن تا در این کارِ خیر⁸⁴⁸ تأخیر نرود⁸⁴⁹.

می‌آیم پیشِ تو ولی پنهانی این جنس بُود زیارتِ روحانی ذخیرهٔ روزی که (نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتِمِّمْ لَنَا نُورَنَا) [تحریم: ۸/۶۶]، یعنی یَسَار⁸⁵⁰ و خلف را نیز در نور غرق کن؛ اگرچه هیچ یَسَار⁸⁵¹ و خلف آنجا ننگجد. اَيَّدَهُ اللهُ بِرُوحٍ مِنْهُ وَ بِحَوْلٍ وَ قُوَّةٍ عَرْشِيَّةٍ قَدِيمِيَّةٍ رَبَّانِيَّةٍ، «لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ»⁸⁵² وَ مُوَهَّبَةٍ وَ نَحْلَةٍ مِنْ عِنْدِ الْكَرِيمِ وَالسَّلَامِ.⁸⁵³

نامهٔ چهل و ششم [SMI]

سعادت و دولتِ سترِ رفیع و لَیَّةُ الْإِنْعَامِ وَالْإِكْرَامِ، زاهدهٔ عابده، فَخْرُ الْخَوَاتِينِ وَ عِصْمَتُهُنَّ، خوب اخلاق، عالی‌همت، عاقبت‌اندیش، خیرگستر، نیک‌نام، پادشاه‌نژاد، خداوندزاده - أَدَامَ اللهُ عِصْمَتَهَا وَ ضَاعَفَ دَوْلَتَهَا - تا ابد روزافزون باد. دوستانِ چشم‌روشن و دشمنانِ منکوب، و حاجاتِ دین و دنیا محصول، و به⁸⁵⁴ مرادهایِ هر دو جهان و سعادتِ هر دو منزل موصول⁸⁵⁵، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

⁸⁴⁶ بزرگی I : بزرگ S

⁸⁴⁷ دل I - : S

⁸⁴⁸ خیر I - : S

⁸⁴⁹ نرود S : + شعر I

⁸⁵⁰ یَسَار S : بسیار I

⁸⁵¹ یَسَار S : بسیار I

⁸⁵² سمعت S : + و لا خطر علی قلب I

⁸⁵³ عند S : + الله I

⁸⁵⁴ به S - : MI

⁸⁵⁵ موصول MI : موصول S

سلام و تحیت از این داعی قبول فرماید و آرزومندی به دیدارِ همایونِ مبارکش هیچ حدی ندارد. حقّ تعالی گواهی دهد که یک نفسِ خاطر از اندیشه احوالِ آن یگانه خالی نبوده است و هیچ لطف و مهر و محبت و احسان و اکرام شاهانه او فراموش نشده است؛ لیکن به حضرت حقّ⁸⁵⁶ لابه و دعا می‌کردیم⁸⁵⁷، چون امکان آمدن و امکانِ نامه نوشتن⁸⁵⁸ نبوده است. چنان‌که دل روشن و جان پاکِ آن یگانه خود می‌داند که چنین است و تکلفی نیست در این⁸⁵⁹؛ و مهر که از جهت حقّ باشد، به مُردگی و زندگی نقصان نپذیرد و کم نشود. پیوسته از صادر و⁸⁶⁰ وارد پُرسان و جویانِ احوال می‌بودیم⁸⁶¹. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ تَعَالٰی که عاقبت، بشارتِ خیر و سلامتی و سعادت⁸⁶² آن یگانه شنیدیم⁸⁶³. اگر واقعه‌های صعب رسید، الا سببِ درجات و ذریعتِ دولت و نجات باشد. چون ذاتِ آن یگانه دائم اعتماد و توکل بر فضل و عنایتِ حقّ تعالی⁸⁶⁴ داشته است پیوسته، عاقبتِ فضلِ قدیمش دردها را عینِ درمان کند و خلل‌ها را آبادان⁸⁶⁵ کند؛ [27^a] چنان‌که سنتِ الهی بوده است از قدیم که انبیا و اولیا و هواخواهانِ ایشان را که روی به حقّ داشتند⁸⁶⁶ و اعتماد بر فضلِ حقّ کردند، از بهرِ بلاهای⁸⁶⁷ امتحانِ حقّ، بلاهایِ سختِ بسیار می‌رسید؛ چنان‌که نومید شدند و آنگه دشمنان، ایشان را سرزنش‌ها می‌کردند که شما لاف از فضلِ حقّ می‌زنید و فُقاع از آن حضرت می‌گشایید، اینک⁸⁶⁸ حالِ شما این است و دستگیریِ نفرمود⁸⁶⁹. ایشان گفتند: ما اگرچه به تَن و نَفَسِ مسکینیم و ضعیفیم و آهِ نومیدی برمی‌آریم، الا در اندرونِ جان⁸⁷⁰ ما را

⁸⁵⁶ حقّ SI - : M

⁸⁵⁷ می‌کردیم SM : می‌کردم I

⁸⁵⁸ نوشتن SI : نبشتن M

⁸⁵⁹ در این SM - : I

⁸⁶⁰ و SM - : I

⁸⁶¹ می‌بودیم SM : بودیم I

⁸⁶² سعادت M : سعادت SI

⁸⁶³ شنیدیم SI : می‌شنیدیم M

⁸⁶⁴ تعالی SM - : I

⁸⁶⁵ آبادان SI : آباد M

⁸⁶⁶ داشتند MI : داشتند S

⁸⁶⁷ بلاهای SM : از برای I

⁸⁶⁸ اینک SM - : I

⁸⁶⁹ و دستگیریِ نفرمود SM - : I

⁸⁷⁰ جان SM - : I

عهدی محکم است و پیمان⁸⁷¹ ایمان استوار. وعده حق را راست می‌دانیم که عاقبت، این زهرِ ما را⁸⁷² شکر گرداند و ظلمتِ ما را منور⁸⁷³ کند و⁸⁷⁴ دولتِ نگون‌گشته را برافرازد. عاقبت چنان شد، (وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ) [اعراف: ۱۲۸/۷]. نصرت و زینهار⁸⁷⁵ حق در رسید و به عوضِ هر تلخی، صدهزار حلاوت دیدند و عوضِ هر فراق، هزار مواصلت و سعادت یافتند؛ (كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَاجِ الْمُؤْمِنِينَ) [یونس: ۱۰/۱۰۳].

از این طرف چه گویم⁸⁷⁶؟ خرد و بزرگ، لئلاً و نهائاً، به دعایِ آن دولت دست برداشته‌اند به حضرتی که دستگیرِ عاجزان و محتاجان است و مشتاق⁸⁷⁷ آن یگانه‌اند. از آن طرف، ملازمانِ خدمت⁸⁷⁸، خرد و بزرگ، سلام بخوانند وَالسَّلَامُ⁸⁷⁹.

نامهٔ چهل و هفتم [SMI]

أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَ⁸⁸⁰ الصِّدْرِ الَّذِي يَسْتَحِقُّ الصِّدْرِيَّةَ بِسَعَةِ الصِّدْرِ، خَيْرِ الْقَضَاءِ عَلَى الْقَدْرِ وَ أَدَامَ سَعَادَتَهُ وَ لَا زَالَ مُرَاقِبًا⁸⁸¹ فِي مَعَارِجِ الْعَلِّيَّينَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ.

سلام و تحیت⁸⁸² مطالعه فرماید و آرزومندی⁸⁸³ مجالست داند و لکن «تَجْرِي الرِّيَاحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي⁸⁸⁴ السُّفُنُ».

⁸⁷¹ پیمان S : همان MI

⁸⁷² ما را SM : ما I

⁸⁷³ منور SM : نور I

⁸⁷⁴ و SI - : M

⁸⁷⁵ زینهار S : زینهار MI

⁸⁷⁶ گویم SM : گویم I

⁸⁷⁷ مشتاق SM : + دیدار I

⁸⁷⁸ خدمت SI - : M

⁸⁷⁹ والسلام SM : - I

⁸⁸⁰ بقاء SI : + القاضی M

⁸⁸¹ مراقبا S : مراقبا MI

⁸⁸² سلام و تحیت MI : و سلام و تحیت S

⁸⁸³ آرزومندی MI : آرزومند S

⁸⁸⁴ تشتهی SM : تشتهی I

كَمَا قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ - كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ - : «عَرَفْتُ رَبِّي بِفَسْخِ الْعَزَائِمِ وَ نَقْضِ الْهِمَمِ». اَمَّا دَل و خاطر، حاضر⁸⁸⁵ احوال محمودۀ ستودۀ آن عزيز است. هر روز محمودتر باد.

فرزندِ مخلص، مجدالدین، از محبّان و هواخواهانِ آن خدمت است و از دعاگویانِ آن دولت. به اعتمادِ لطفِ جبلی و کرمِ غنّصری ذاتِ شریفِ شما، کلمه‌ای از رویِ شفاعت می‌گوید. اگر نداند آدابِ گفتن، ادبِ [27^b] محبّتِ شما در سینه او مقرر است. امید است که تصدیق فرماید. جاویدِ مُحسِنِ باد، وَالسَّلَامُ⁸⁸⁶.

نامهٔ چهل و هشتم [SMI]

سعادت و اقبالِ مَلِكِ الْوُزَرَاءِ، آصفِ زمان، نِظَامُ الْمُلْكِ عَدْل، مُنْشِئُ الْخَيْرَات، مُرَبِّي الْعُلَمَاء، مُؤَنِّسُ الْفُقَرَاء، نَاصِرُ الْهُدَى وَالْيَقِين - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - بر تقاضمِ ادوار و تجددِ اطوار باقی باد. اولیا و هواخواهانِ آن دولتِ مَنْصُور و مَسْرُور، و أعدَا و بدخواهانِ مَقْهُور و مَحْصُور⁸⁸⁷، بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، أَهْلِ الْهُدَى وَالنُّور.

سلام و تحیت که فرضِ عین⁸⁸⁸ است، رسانیده می‌آید و آرزومندی و اشتیاق به ملاقاتِ شریفِ دل‌نوازش غالب و باعث است. ملاقاتِ طلعتِ همایون⁸⁸⁹ - لَا زَالَ مُنَوَّرًا مَسْرُورًا وَ⁸⁹⁰ مَنْصُورًا، سَفَرًا وَ حَضَرًا، لَيْلًا وَ نَهَارًا فِي أَمَانِ اللَّهِ وَ حِفْظِهِ - در مبارک‌ترین ساعتی و مسعودترین حالتی مُیسّر و مُهیّا باد. از صادر و وارد، اخبارِ شاد کننده آن حضرت می‌پرسد⁸⁹¹. و چون کمالِ حال و توفیقِ ذُو الْجَلَال در اهتمامِ خیرات که⁸⁹² آن علامتِ سعادتِ عاقبت و آمرزشِ آخرت است، می‌شنود از آن حضرتِ خیرگستر، شکرِ باری تَعَالَى می‌گزارد، «وَالشُّكْرُ وَسِيلَةٌ إِلَى الْمَزِيدِ». قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ) [ابراهیم: ۷/۱۴]. نیت‌های خیر و اخلاص‌های⁸⁹³ آن عزیز در

⁸⁸⁵ حاضر SM : I

⁸⁸⁶ والسلام S : MI

⁸⁸⁷ محصور SM : I محصور

⁸⁸⁸ فرض عین SM : I فرض عین

⁸⁸⁹ همایون MI : S همان

⁸⁹⁰ و SI : M

⁸⁹¹ می‌پرسد SM : I می‌رسد

⁸⁹² که SI : M

⁸⁹³ اخلاص‌های SI : M اخلاص

«تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ»، مقبول و پذیرفته⁸⁹⁴ و مقابل به اضعاف⁸⁹⁵ مضاعفه، (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا) [انعام: ۱۶۰/۶]، بل (كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ) [بقره: ۲۶۱/۲]، بلکه⁸⁹⁶ (وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲۶۱/۲]. مَلِكُ الْوُزَرَاءِ، عادل⁸⁹⁷ گره گشا در وعده «لِمَنْ يَشَاءُ» مکتوب و محسوب باد.

برادر عزیز، أَكْفَى الْكُفَاةِ، معتقدِ دین دار، سیف الدّین - كَتَبَ اللَّهُ سَلَامَتَهُ - تعجیل نموده⁸⁹⁸ به خدمت، تا خدمتی که کرده است، بدان حضرت زود عرض کند. تَوَقَّع است از صدقات و مکارمِ حسناتِ آن عزیز که برادرِ عزیز، سیف الدّین را به تعجیل، بی توقّف، به ما بخشد⁸⁹⁹ و بدین سو گسیل کند، تا⁹⁰⁰ آن خبر⁹⁰¹ مصاهره و پیوندی که «النَّكَاحُ سُنَّتِي» تمام شود. در حدیث است که نزدِ مصطفی - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁹⁰² - اسبی آوردند از طرفِ بحر، به اسم⁹⁰³ هَدِيَّة، سخت باقیمت و قامت که خراجِ ولایتی ارزیدی. قبول کرد. فرمود که «لَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ بِكَرَاعٍ لَقَبِلْتُهُ». می فرماید مصطفی - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - که با این فراغت که مراست - که پیدا بُود که خزاین و⁹⁰⁴ گنج های زمین در⁹⁰⁵ خزاین و گنج های آسمان ها⁹⁰⁶ چه باشد، که [28^a] این زمین از آن آسمان ها نان پاره می چیند - آن خزاینِ آسمان ها و گنج ها را⁹⁰⁷ بر من عرضه کردند، به گوشه چشم ننگریستم، (مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى) [نجم: ۱۷/۵۳]. عجب، کسی که لقایِ حقّ ببند، چه چیز پیش او چیزی باشد؟ این

⁸⁹⁴ پذیرفته SM : پذیرفته I

⁸⁹⁵ اضعاف SM : اضعافا I

⁸⁹⁶ بلکه S : بل I -

⁸⁹⁷ عادل SM : اعدل I

⁸⁹⁸ نموده S : نمود MI

⁸⁹⁹ بخشد SM : بخشید I

⁹⁰⁰ تا MI : با S

⁹⁰¹ خبر SI : خیر M

⁹⁰² صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ SI : علیه السلام M

⁹⁰³ به اسم SI : - M

⁹⁰⁴ و SM : I -

⁹⁰⁵ در SI : نزد M

⁹⁰⁶ آسمان ها SI : آسمان M

⁹⁰⁷ گنج ها را SM : گنج های آن را به صد دست I

از روی فراغت بود که کردم؛ اما از روی مرّوت و شفقت و نیک‌آمد خلق، هرکه پیش من⁹⁰⁸ پای خرگوشی⁹⁰⁹ بیارد⁹¹⁰ به هدیه، آن را به عزیزی قبول کنم و آن آرنده را نومید نکنم - صدق⁹¹¹ رسول الله. آن اسب هدیه را قبول کرد. روی به یاران آورد و گفت: ای صحابه، این اسب به کدام چیز لایق است؟ آن یکی گفت: به غزای کافر. گفت: نی، خود آن غزا نیک است الا از آن به می‌پرسم. یکی گفت⁹¹²: بفروشند و⁹¹³ به مستحقان دهند. گفت: آن هم نیک است؛ از آن لایق‌تر می‌پرسم. همچنین هر کسی چیزی می‌گفت تا عاجز شدند. گفتند: یا رسول الله، شما بفرمایید. فرمود که دو کس را گفت و گوی نکاح باشد و نمی‌سازند و یا به⁹¹⁴ مناقشه کابین یا جهاز یا غیر آن مانده باشد⁹¹⁵؛ ما اینجا بشنویم که در فلان شهر چنین نکاحی در گفت آمده است و به مانعی در توقف افتاده، مردی شیرین‌سخن را، عاقلی را بر این اسب نشانیم⁹¹⁶، هرچه تیزتر بدواند و آن نکاح را تمام کند و مانع را برگیرد. و سخن انبیا تهی نباشد، خاصه از آن مصطفی - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁹¹⁷ -. و⁹¹⁸ اگر صد سال ما و امثال ما بیندیشیم به عقل ریزه خویش، آن نبینیم که ایشان با آن⁹¹⁹ یک نظر که «يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ» ببیند⁹²⁰. اگر صدهزار چراغ و شمع گرد شوند و فروغ دهند در شبی، آن نکنند که یک آفتاب کند در جهان؛ با آنکه⁹²¹ آفتاب، نور الله نیست، مخلوق است. و اگر آفتاب، نور الله⁹²² بودی، چون گفתי که «الْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِ

⁹⁰⁸ من Mī : S

⁹⁰⁹ خرگوشی SM : خرگوش I

⁹¹⁰ بیارد Sī : آورد M

⁹¹¹ صدق Sī : سنت M

⁹¹² یکی گفت SM : گفت یکی I

⁹¹³ و Sī : M

⁹¹⁴ به SM : I

⁹¹⁵ مانده باشد I : SM

⁹¹⁶ نشانیم SM : + و I

⁹¹⁷ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ Sī : علیه السلام M

⁹¹⁸ و Sī : M

⁹¹⁹ با آن SM : به I

⁹²⁰ ببیند S : ببیند Mī

⁹²¹ آنکه SM : + نور I

⁹²² نیست مخلوق است و اگر آفتاب نور الله S : M : نیست و اگر آفتاب نور الله I

اللَّهِ؟» که در⁹²³ آفتاب کافر و مؤمن مُشْتَرَك اند، بل⁹²⁴ حیوانات⁹²⁵ در نورِ آفتاب با ما مُشَارِك اند. پس بدین چه ستایش باشد مؤمن را که «يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ؟» «وَالْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ»⁹²⁶. جاوید مُغِيثِ خَلَائِق و مُدْرِكِ حَقَائِق باد⁹²⁷. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ⁹²⁸.

نامه چهل و نهم [SMi]

سعادتِ ابدی و اقبالِ سرمدی و رضای ایزدی، قرینِ روزگارِ همایونِ خواجهٔ اَجَلِّ، زاهدِ عابد، حسیبِ نسیب، نیک‌عهدِ مجاهدِ عالی‌همت، حاجی امیر - اَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ وَ اَيَّدَهُ وَ نَصَرَهُ - باد. و ایزدِ تَعَالَى سینه [28^b] مبارکِ خیراندیشِ او را موردِ الهامات و مصدرِ کرامات گرداناد⁹²⁹، دوستانش⁹³⁰ چشم‌روشن و شادکام و دشمنانش مقهورِ انتقام، بِحَقِّ⁹³¹ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَام⁹³².

سلام⁹³³ و دعا که از مواجب است⁹³⁴ و لوازم است و بر این داعی دَیْنی است⁹³⁵ واجب، مطالعه فرماید و⁹³⁶ آرزومندی و اشتیاق به دیدارِ همایونش و مَنَظَرِ محبوبش که دیباچهٔ بشارتِ عنایتِ آسمانی است، غالب و باعث شناسد. باری تَعَالَى ملاقات را سببی سازد خفیف⁹³⁷ و زودیاب، إِنَّهُ مُسَبِّبُ الْأَسْبَابِ. بیت⁹³⁸:

⁹²³ در SM : + نور I

⁹²⁴ بل SM : بلکه I

⁹²⁵ حیوانات SM : + نیز I

⁹²⁶ وَالْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ SI : الْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ M

⁹²⁷ باد SM : + إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى I

⁹²⁸ آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ SI : - M

⁹²⁹ کرامات گرداناد MI : کرامت گردد S

⁹³⁰ دوستانش SI : دوستان M

⁹³¹ بِحَقِّ SM : - I

⁹³² السلام SI : + و آله الکرام M

⁹³³ سلام SM : - I

⁹³⁴ است SM : - I

⁹³⁵ است SM : - I

⁹³⁶ و SM : - I

⁹³⁷ خفیف SM : - I

⁹³⁸ بیت S : - M : شعر I

دیر آمدی و زود برفتی ز بَرَم دیر آمدن و زود شدن کار گُل است
 اگرچه یقین دانم که هر کجا⁹³⁹ آن عزیز مقیم باشد، عنصر پاکِ جوهرِ املاک در نهادِ اوست، لَابدُّ او را
 قرینِ خیرات و حسنات دارد و طالبِ درجات و ابتغایِ مرضاتِ رَبِّ السَّمَوَاتِ باشد. بیت⁹⁴⁰:

همیشه شب⁹⁴¹، شب است و روز، روز است درختِ گُل، گُل است و یوز، یوز است
 هر آن کو⁹⁴² موزه‌دوزی پیشه گیرد به هر شهری که باشد موزه‌دوزست
 (وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ) [مریم: ۳۱/۱۹]، بلکه هر جان⁹⁴³ خوبی، لطیفی محسن⁹⁴⁴ که مُرد
 در این عالم کون و فساد، چون نقل کند بدان عالمِ حقیقت، هم در آن کار باشد که اینجا بوده است: «كَمَا
 تَعِيشُونَ تَمُوتُونَ وَ كَمَا تَمُوتُونَ تُبْعَثُونَ»⁹⁴⁵ - صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ⁹⁴⁶. اینجا و آنجا و در راه و در منزل، آن عزیز به توفیقِ
 حق و به جذبهٔ اصلِ پاکش دائماً پای بر نردبانِ سعادت می‌نهد و سویِ معراجِ قربت می‌شتابد - ثَبَّتَ اللَّهُ أَقْدَامَهُ.
 داعیِ مشتاق را صعب می‌آید فراقِ صورتِ آن عزیز⁹⁴⁷.

فَيَوْمٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ شَهْرٍ وَ شَهْرٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ عَامٍ
 «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفَرْقَةُ عَذَابٌ». اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَنَّا. بیت⁹⁴⁸:

همان خدای که ما را طریقِ هجر نمود امید دارم کآسان کند طریقِ وصال

نامهٔ پنجاهم [SMĪ]

اشارتِ مولوی - لَا زَالَ مَوْلًا وَ سَيِّدًا وَ سَنَدًا وَ سَابِقًا⁹⁴⁹ - که⁹⁵⁰ دو سه سطر ارسال رود که حاوی باشد
 ارکان و شرایطِ سلوکِ طریق و سیرِ سیرِ صراط⁹⁵¹ مستقیم. هیچ شکّی نیست که وقایع و نوازلِ جسمانی کمتر و

⁹³⁹ که هر کجا S : هر کجا که M : که هر جا I

⁹⁴⁰ بیت S : S - M : شعر I

⁹⁴¹ شب MĪ : S

⁹⁴² کو SM : که I

⁹⁴³ جان SM : جانی I

⁹⁴⁴ محسن SI : M -

⁹⁴⁵ كَمَا تَعِيشُونَ تَمُوتُونَ وَ كَمَا تَمُوتُونَ تُبْعَثُونَ SM : كَمَا يَعْيشُونَ يَمُوتُونَ وَ كَمَا يَمُوتُونَ يُحْشَرُونَ I

⁹⁴⁶ الله SM : + صَلَّى الله عليه و سلم I

⁹⁴⁷ عزیز SM : + شعر I

⁹⁴⁸ بیت S : M - شعر I

نازل‌تر است از وقایعِ عالمِ اندرون. و چندین هزار کُتُبِ فقه تصنیف نوشته‌اند⁹⁵² در [29^a] ارشادِ کیفیتِ محافظتِ ارکانِ سیرتِ ظاهر و هنوز کفایت نمی‌آید. حادثی که⁹⁵³ در ظاهر واقع می‌شود که درمان و چاره آن نگفته‌اند و در آن کُتُبِ بسیار نیابند، چون وقایعِ ظاهر جسمانی مختصر در نطاقِ موضوعات نگنجد، نطاق گسسته می‌شود از کثرت و جسامتِ احوالِ ظاهر که مدد بر مدد است، محافظتِ ارکانِ باطن و احوالِ اندرون که آن را نسبت نتوان کردن به ظاهرِ حقیر، چون در سه سطر توان شرح کردن؟

احوالِ ظاهر را در سه سطر نبشته‌اند که هر سطر را پایان پیدا نیست. یکی سطرِ احوالِ ماضی، یکی سطرِ احوالِ حالی، یکی سطرِ احوالِ مستقبل⁹⁵⁴؛ با آنکه هر سطر را که بخوانی به پایان نرسی. و این سه سطر را بر لوحِ عقلِ جزوی نوشته‌اند⁹⁵⁵ و بر لوحِ عقلِ کل⁹⁵⁶ تمام و مشروح است. اما احوالِ باطن را که آن از این سه سطر بیرون است، عجباً چون طمع می‌دارد که در سه سطر بگنجد⁹⁵⁷ که⁹⁵⁸ از دو و⁹⁵⁹ سه نبوتِ عظیم دارد و نُفورِ بسیار؟

پس مخدومی - لَا زَالَ مَخْدُومًا، إِنْ شَاءَ اللَّهُ⁹⁶⁰ - از دو و سه فراغت یابد، تا بر احوالِ متواتر که در عالمِ باطن نو به نو می‌رسد، محظوظ گردد و هر لحظه⁹⁶¹ نو باشد و تازه باشد و وَهْمِ او از تحدید و تقدیر⁹⁶² و نهایت و غایت و تمامی آن بریده باشد. چون داعی را این معنی رو نمود، نتوانستم آن التماسِ سه سطر که فرموده بودند،

⁹⁴⁹ سابقا S : + سائقا Mİ

⁹⁵⁰ که SM : - İ

⁹⁵¹ صراط Sİ : طریق M

⁹⁵² نوشته‌اند Sİ : + و M

⁹⁵³ که SM : - İ

⁹⁵⁴ یکی سطرِ احوالِ مستقبل Sİ : - M

⁹⁵⁵ نوشته‌اند SM : نوشته İ

⁹⁵⁶ کلّ S : کلّی Mİ

⁹⁵⁷ بگنجد SM : نگنجد İ

⁹⁵⁸ که Sİ : - M

⁹⁵⁹ و SM : - İ

⁹⁶⁰ الله SM : + تعالی İ

⁹⁶¹ لحظه Sİ : لحظه‌ای M

⁹⁶² تحدید و تقدیر SM : تقدیر و تجدید İ

عرضه کردن؛ و تمامیت آنچه به خاطر می‌نماید، در آن معنی که آغاز کردم، در این نوشته نگنجد الا به مشافهه،
إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

از آنجا که گرم‌روی و راست‌طلبی و عشق⁹⁶³ به کمال و تَوْقَانِ⁹⁶⁴ آن مخدوم است - که (وَالْعَادِيَاتِ صَبْحًا) [عادیات: ۱/۱۰۰] صفتِ جوادِ طالبان است، (فَالْمُورِيَّاتِ قَدْحًا) [عادیات: ۲/۱۰۰] صفتِ جوادِ گرم‌روان است، (فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا) [عادیات: ۳/۱۰۰] بشارتِ عاقبتِ طلبِ مبارکِ اوست - بدین طرف، به ذاتِ لطیفِ خویش، که در سَبْک‌رواحی از پیغام سَبْک‌تر است، بلکه در گرم‌روی از⁹⁶⁵ اندیشه پیغام روان‌تر است، و تشریف فرماید، که⁹⁶⁶ «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ»، و به زودی⁹⁶⁷ عزیمتِ این طرف فرماید، که جاذبه تعجیلِ مراجعت را همراه خود نگرداند، که آن⁹⁶⁸ حسابِ آمدن نباشد، حسابِ تجدیدِ فراق باشد و جراحَت تازه کردن، چون حاقنی باشد که در نمازِ جماعت آید و اقتدا کند، پا به پا می‌گردد⁹⁶⁹. از حاقنی نه او مزه یابد از نماز، نه از⁹⁷⁰ جماعت که او را چنان می‌کنند⁹⁷¹؛ از رویِ ظاهرِ جامعِ نماز، از رویِ [29^b] جاذبه بیرونِ قاطعِ نماز⁹⁷². از رویِ ظاهرِ اجتماع، از⁹⁷³ رویِ⁹⁷⁴ جاذبه انقطاع. ظاهرِ مُوَجَّهه و ملاقات، و از رویِ آن جاذبه مُدَابَره و مُوَارَات. این حالتِ دور باد از شما و یاران⁹⁷⁵.

⁹⁶³ عشق SM : عشقی I

⁹⁶⁴ تَوْقَانِ SM : توفانی I

⁹⁶⁵ از SM : I -

⁹⁶⁶ که SM : I -

⁹⁶⁷ زودی SM : + چنان I

⁹⁶⁸ آن SĪ : + از M

⁹⁶⁹ می‌گردد SM : می‌گرداند I

⁹⁷⁰ از SM : آن I

⁹⁷¹ چنان می‌کنند SM : می‌بیند I

⁹⁷² از رویِ ظاهرِ جامعِ نماز از رویِ جاذبه بیرونِ قاطعِ نماز S : - M : از رویِ ظاهرِ جامعِ نماز I

⁹⁷³ از رویِ ظاهرِ اجتماع از SM : I -

⁹⁷⁴ رویِ SĪ : + آن M

⁹⁷⁵ یاران SM : + شما I

اشتیاقِ داعیِ مخلص به لقایِ آن بزرگ صد چندان است که فرموده بود؛ اما مهمّاتی که اینجا رو⁹⁷⁶ می‌نماید⁹⁷⁷ و صُیودی که اینجا به دام می‌آید، ترسم که⁹⁷⁸ اگر تحرّک⁹⁷⁹ کنم، فوت شود. این ترس پُر عزم و اشتیاقِ آن حضرت را بریده⁹⁸⁰ می‌دارد و مرغِ اشتیاق این نوا می‌زند: شعر⁹⁸¹:

لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ
وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟

ای دریغا که صورتِ این واقعه در قلم آمدی یا در کاغذ بگنجیدی تا حقیقت و ماهیتِ آن را بنوشتمی و به خدمت فرستادمی. اما اقلام را آن زهره نیست که در کشفِ آن⁹⁸² جنبش کنند و اوراق را طاقتِ آن نیست که با تَفِ این آتشِ جرم⁹⁸³ خود⁹⁸⁴ نگاه دارد⁹⁸⁵.

آن را که غمی باشد و بتواند گفت غم از دلِ خود به گفت بتواند رُفت
این طُرفه گلی نگر که ما را بشکفت نی رنگ توان نمود و نی بوی نهفت
عَلِمَ اللَّهُ که تکلف بسیار کردم و با غلباتِ جواذبِ اندرونِ مکابره‌ها و معانده‌ها کردم تا توانستم این دو
سه سطر نوشتن⁹⁸⁶ - شُكْرًا لِحُقُوقِكُمْ وَ مُكَافَاةً لِمَوَدَّتِكُمْ - که مُحَدَّثِ اندرون، ناز⁹⁸⁷ عظیم دارد که چون به قلم

⁹⁷⁶ رو SM : روی I

⁹⁷⁷ می‌نماید MI : می‌نماید S

⁹⁷⁸ که SI : M -

⁹⁷⁹ تحرّک SM : ترک I

⁹⁸⁰ بریده MI : پرده S

⁹⁸¹ شعر SI : M -

⁹⁸² آن SI : این M

⁹⁸³ جرم SI : جرم جرم M

⁹⁸⁴ خود SM : + را I

⁹⁸⁵ دارد SM : + شعر I

⁹⁸⁶ نوشتن SM : نبشتن I

⁹⁸⁷ ناز SM : نار I

مشغول شدی و به کاغذ نگاشتن روی⁹⁸⁸ آوردی؟ مگر از نگارخانه ما خبر نیافته‌ای؟ این گناه از دیگران یک تا گیریم و از تو صد تا، چنان که گفته‌اند: شعر⁹⁸⁹:

وَ ظَلُمَ ذَوِي الْقُرْبَى أَشَدَّ مَرَارَةً عَلَى الْمَرْءِ مِنْ وَقَعِ الْحُسَامِ الْمُهْدِدِ
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ)
[احزاب: ۳۰/۳۳]. هرجا معرفت بیشتر، جنایت عظیم‌تر. از جنایت طفلی چنان کینه نگیرند که از جنایت عاقلی. و پادشاهان بر زلت و بی‌ادبی خربندگان، آن مؤاخذه نکنند که بر زلت و بی‌ادبی مُقَرَّبان، که ایشان را از اخلاق و نازکی و⁹⁹⁰ غیرت ملوک خبر⁹⁹¹ بیش باشد⁹⁹². کَمَا قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَّا خَلَقَ الْعَقْلَ، قَالَ لَهُ: أَقْبِلْ، فَأَقْبَلَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَدْبِرْ، فَأَدْبَرَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: قُمْ، فَقَامَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: اقْعُدْ، فَقَعَدَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: تَكَلَّمْ، فَتَكَلَّمَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: اسْكُتْ، فَسَكَتَ. إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ. [30^a] ثُمَّ قَالَ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي، مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَكْرَمَ مِنْكَ إِلَيَّ. لَكَ أَخَاطِبُ وَ لَكَ أُعَاتِبُ وَ لَكَ أَعْفُزُ، وَ لَكَ الثَّوَابُ وَ لَكَ الْعِقَابُ». وَالسَّلَامُ⁹⁹⁴.

نامه پنجاه و یکم [SMI]

(إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ) [آل عمران: ۱۶۰/۳]. بعضی فلاسفه و مُعْتَزِلَه، خدای را - جَلَّ جَلَالُهُ - عالم و⁹⁹⁵ عادل و حلیم و حکیم و کریم و اسمای حسنی نگویند⁹⁹⁶ و روا ندارند اطلاق آن⁹⁹⁷ اسما و⁹⁹⁸ القاب بر وی؛ و گویند که این القاب غیر او را گویند و مُسْتَعْمَلِ مخلوقان شده است. شرم داریم او را گفتن که وَهُمْ مُمَائِلَت بُود. نام بندگان بر خداوندان چنان بُود که شاه را «بَلْبَان» و «سُنْفُر» گفتن. پس القاب دراز گفتن

⁹⁸⁸ روی S : رو MI

⁹⁸⁹ شعر S : - MI

⁹⁹⁰ و SI : M

⁹⁹¹ خبر SM : خير I

⁹⁹² باشد MI : S -

⁹⁹³ لك SM : عليك I

⁹⁹⁴ والسلام MI : S -

⁹⁹⁵ و SM : I -

⁹⁹⁶ نگویند SI : گویند M

⁹⁹⁷ آن SM : این I

⁹⁹⁸ و SI + آن M

دَری دارد در تعظیم و ناگفتن و یا کوتاه گفتن⁹⁹⁹ هم دَری دارد در تعظیم که «الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ». پس تَرکِ القاب و صفت¹⁰⁰⁰ از جهتِ نفی تشبیه نوعی تعظیم باشد. وَ إِنْ كَانَ وَلَا بُدَّ اختصار و اقتصار¹⁰⁰¹ در القابِ چند در حَقِّ مَلِكِ الْأَمْرَاءِ، مُعِیْتُ الْمَظْلُومِينَ، نَاصِرُ الْحَقِّ، مُعِیْنُ الدِّینِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - (سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ) [یس: ۵۸/۳۶]. سَلَامٌ عَلَیْكُمْ فِي جَمِيعِ أَحْوَالِكُمْ وَ أَفْعَالِكُمْ وَ أَقْوَالِكُمْ وَ عَلَی عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. شعر¹⁰⁰²:

لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ
وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟
«خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ»، «سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ»، (وَ أَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمُكُّ فِي الْأَرْضِ)
[رعد: ۱۷/۱۳]، «عَدْلُ السَّاعَةِ»¹⁰⁰³ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سِتِينَ سَنَةً، «الْعَدْلُ وَضْعُ الشَّيْءِ فِي مَوْضِعِهِ»، (فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ، وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ) [ضحی: ۹۳/۱۰-۹]، زیرا این دو مظلوم‌اند و مسکین‌اند، موضعِ قهر و نهر و زجر نیستند. پس وضعِ قهر بر مقهور گشته عدل نباشد و «وَضْعُ الشَّيْءِ فِي مَوْضِعِهِ» نباشد.

أَمْدَادِ توفیق از مُوَفِّقِ ازل و ابد از آن ظِلُّ الرَّحْمَةِ وَالْمَعْدَلَةُ مُنْقَطِعُ مَبَادِ ابدًا. آرنده تحیت، کریم‌الدین محمود - وَفَّقَهُ اللَّهُ - از متعلّقان و نزدیکان این داعی است. بر او تهمتی نهادند از روی طمع. امید است که به¹⁰⁰⁴ شفاعتِ این داعی، یرلیغِ عنایتی¹⁰⁰⁵ و مغفرت و لطفِ پادشاهانه بخشش فرماید که همچون چاکران و کهترانِ دیگر از آن مغفرت‌سرای که پایِ عِلْمِ قِضَائِ حَاجَاتِ¹⁰⁰⁶ خَلایق است - حَرَسَهَا اللَّهُ [30^b] وَ صَانَهَا وَ شَيْدَ¹⁰⁰⁷ بُرْهَانَهَا - شاکر و ذاکر و ثناگویان و شادمان باز گردد. ثوابِ جزیل و ثنایِ جمیل مدّخر گردد و بدین تصدیعاتِ پیایی معذور فرماید که «الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ». بیت¹⁰⁰⁸:

⁹⁹⁹گفتن SM : کردن I

¹⁰⁰⁰صفت SM : + آن I

¹⁰⁰¹و اقتصار SI : - M

¹⁰⁰²شعر SI : - M

¹⁰⁰³عَدْلُ السَّاعَةِ SM : عَدْلُ سَاعَةٍ I

¹⁰⁰⁴به SM : - I

¹⁰⁰⁵عنایتی SI : عنایت M

¹⁰⁰⁶حاجات SM : حاجت I

¹⁰⁰⁷شید SM : شد I

¹⁰⁰⁸بیت S : - M : شعر I

اکنون که رُخت جانِ جهانی بُرُود سیری و ملالت¹⁰⁰⁹ کجا دارد سود؟
 آن دور¹⁰¹⁰ که مه شدی نمی‌دانستی کانگشت‌نمایِ عالمی خواهی¹⁰¹¹ بود؟
 شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ وَ يَسَّرَ عَلَيْهِ أَمْرَهُ وَ بَعَدَ عَنْهُ الْمَلَالُ وَالْكَلالُ وَ أَيْدُهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَ رَوْحُهُ بِرُوحِ الْإِنْسِ.
 آمین یا رَبِّ الْعَالَمینَ.

نامه پنجاه و دوم [SMI]

طاعات و حسنات و خیراتِ امیرِ اجلّ، عالمِ عادل، وَلِیُّ الْأَیَادِی وَالنَّعَم، الْمُعَظَّمُ لِأَمْرِ اللَّهِ، الْمَشْفِقُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِین - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ كَبَتَ عَدُوَّهُ - به حضرتِ ذُو الْجَلَال، (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا) [انعام: ۱۶۰/۶]، (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يَضَاعِفْهَا وَ يُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴]، مقبول و پذیرفته¹⁰¹² باد.

سلام و دعا از این داعیِ مخلصِ متواتر داند و این داعی را شاکرِ نِعَم و ذاکرِ کرم و لطفِ خود شناسد - جَزَاهُ اللَّهُ خَيْرًا -. چون احسانِ خالصِ جهتِ حقّ می‌کند که (إِنَّمَا نَطْعِمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَ لَا شُكْرًا) [انسان: ۹/۷۶]، از دست و زبانِ ما چه شکر آید و چه مکافات آید¹⁰¹³؟ مکافاتِ آن احسان‌ها حواله به حضرتِ حقّ است¹⁰¹⁴ که (لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَ لَا نَوْمٌ) [بقره: ۲۵۵/۲].

جماعتی از جهل و بی‌اعتقادی¹⁰¹⁵، درویشان را که طالبِ الله‌اند، می‌رنجانند از رندی و بی‌باکی؛ و به خدمتِ شما می‌آیند و بازگونه، جهودانه می‌گیرند و شکایت می‌کنند. اگرچه شما را اشغالِ بسیار است و مُهِمَّاتِ بسیار¹⁰¹⁶، معاونتِ¹⁰¹⁷ درویشانِ طالب از مُهِمَّاتِ دیگرِ اولی‌تر باشد. توقّع است که¹⁰¹⁸ به نوعی دیگر تفحص

¹⁰⁰⁹ ملالت MI : ملالت S

¹⁰¹⁰ دور S : روز MI

¹⁰¹¹ خواهی MI : خواهد S

¹⁰¹² پذیرفته SM : پذیرفته I

¹⁰¹³ و چه مکافات آید SI : - M

¹⁰¹⁴ و زبانِ ما چه شکر آید و چه مکافات آید مکافاتِ آن احسان‌ها حواله به حضرتِ حقّ است SM : - I

¹⁰¹⁵ بی‌اعتقادی SM : بی‌اعتقاد I

¹⁰¹⁶ بسیار SI : بی‌شمار M

¹⁰¹⁷ معاونت SI : و معاونت M

فرماید و به زبان و دست¹⁰¹⁹ دیگر یاری دهد درویشان را و مظلومان را تا آن دود به آسمان نرود و فتنه‌ها نه انگیزد. درویشان را آن¹⁰²⁰ زبان نیست و آن دل نیست¹⁰²¹ که با¹⁰²² آن رندانِ جهودِ طبعِ مقابله¹⁰²³ کنند در مکر و حيله، و بازگونه تشنیهی زند، سرِ دیگران بشکنند¹⁰²⁴ و دستارِ دیگران بَرند [31^a] و سربرهنه و سرپسته پیشِ شما آیند و منافقانِ دیگر را به گواهی آرند. آخر شما بنگرید در هر دو طایفه و در روش و طلبِ هر دو طایفه¹⁰²⁵؛ که مناسب‌تر است ظلم و دروغ را و فتنه‌انگیزی را؟ تا ثوابِ بی‌نهایت باشد.

اگر می‌رویم از شهر و زحمت¹⁰²⁶ می‌بریم، نمی‌گذارید؛ و اگر می‌نشینیم، این دو سه درویش از ما نمی‌سگند تا ما در فرویندیم. ما را طاقتِ این ظلم نماند. باقی رأیِ شماست. اگر روا دارید، فتویٰ دهید. وَالسَّلَامُ.

نامه پنجاه و سوم [KSMĪ]

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (وَ الْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَ الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) [آل عمران: ۳/۱۳۴]. «مَنْ كَظَمَ الْغَيْظَ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَ إِيمَانًا». برکاتِ کلامِ رَبِّ الْعَالَمِينَ و¹⁰²⁷ الْفَاطِ سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ - قرینِ روزگارِ امیرِ اجلّ، عالمِ عادلِ مُفْضِلِ مُکَرِّم، نَاشِرُ الْخَيْرَات، مُعِينُ الْفُقَرَاء، مُغِيثُ الْمَظْلُومِينَ، نُورُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّين، ضِيَاءُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - دایم باد. اولیا منصور و اعدا مقهور، لَاسِيْمَا عَدُوّ نَفْسٍ وَ شَيْطَانٍ كَه «أَعْدَى عَدُوّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ». نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَ مِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا.

¹⁰¹⁸ که SI - M

¹⁰¹⁹ و دست MI : دوست S

¹⁰²⁰ آن SM : از I

¹⁰²¹ نیست SM : I

¹⁰²² با SM : به I

¹⁰²³ مقابله SM : مقابلگی I

¹⁰²⁴ بشکنند MI : بشکنند S

¹⁰²⁵ و در روش و طلبِ هر دو طایفه SM : I -

¹⁰²⁶ زحمت SM : رحمت I

¹⁰²⁷ و SM : + میامن I

سلام و دعا از این داعی مخلص مطالعه فرماید و داعی را به دعای خیر خود و اقبال خود راغب داند. یا مَنْ غَابَ شَخْصُهُ وَ حَضَرَ ذِكْرُهُ، «سَلَامٌ عَلَيْكَ يَوْمَ وُلِدْتَ وَ يَوْمَ تَمُوتُ وَ يَوْمَ تَبْعَثُ»¹⁰²⁸ حَيًّا، این دعا مستجاب باد.

اعلام می‌رود که فرزند عزیز، نظام‌الدین - أَحْسَنَ اللَّهُ عَاقِبَتَهُ - شنوده آمد که [68^a] از طرفِ خاطرِ مبارکِ خیراندیشِ درویش‌پرورِ شما مَعْضُوبٌ عَلَيْهِ شده است¹⁰²⁹ و گستاخی رفته است که خاطرِ شریفِ شما از او رنجیده¹⁰³⁰ است. این داعی مخلص به حکمِ شفاعت به خدمت لابه می‌کند، حِسْبَةُ اللَّهِ؛ وَ مَنْ بَدَأَ عَلَى حَسَنَاتِكُمْ وَ صِيَامِكُمْ وَ صَلَاتِكُمْ وَ صَدَقَاتِكُمْ تَقَبَّلَهَا اللَّهُ قَبُولًا حَسَنًا، آن احسانِ دیگر که¹⁰³¹ سِرِّ همه احسان‌هاست.

سُئِلَ عِيسَى - عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا أَشَدُّ الْأَشْيَاءِ وَأَصْعَبُهَا وَ أَشَقُّهَا؟ قَالَ: غَضَبُ اللَّهِ أَشَدُّ الْأَشْيَاءِ، فَقِيلَ: يَا رُوحَ اللَّهِ، مَا¹⁰³² يُنْجِينَا مِنْ غَضَبِ اللَّهِ؟ قَالَ عِيسَى - عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنْ تَكْفُوا غَضَبَكُمْ عِنْدَ قُدْرَتِكُمْ، يَكْفِ اللَّهُ غَضَبَهُ عَنْكُمْ. وَ (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) [رحمن: ۶۰/۵۵].¹⁰³³

زان پیش که داده¹⁰³⁴ را اجل بستاند هر داد که دادنی‌ست می‌باید داد
فرزند، نظام‌الدین، محب است¹⁰³⁵ و هواخواه آن دولت¹⁰³⁶ دایماً، وَ رَطْبُ اللِّسَانِ بوده است به ذکرِ خیر¹⁰³⁷ شما. اگر زَلْتی رفته باشد، اَلْعَفْوُ أَوْلَى¹⁰³⁸.

بهرِ کیکی گلیم نتوان سوخت¹⁰³⁹

¹⁰²⁸ یوم ولدت و یوم تموت و یوم تبعث M : یوم ولدت و یوم یموت و یوم یبعث S : یوم ولد و یوم یموت و یوم یبعث I

¹⁰²⁹ شده است KSM : شد است I

¹⁰³⁰ رنجیده KMI : رنجید S

¹⁰³¹ که KSM : I

¹⁰³² ما KSI : فیما M

¹⁰³³ الإحسان KM : بیت S : + شعر I

¹⁰³⁴ داده KSI : داد M

¹⁰³⁵ است KSM : I -

¹⁰³⁶ دولت KSM : + است I

¹⁰³⁷ خیر KSM : I -

¹⁰³⁸ اولى KMI : + بیت S : + شعر I

از یار به هر جفا گران نتوان کرد

وَ إِذَا الْحَبِيبُ أَتَى بِذَنْبٍ وَاحِدٍ جَاءَتْ مَحَاسِنُهُ بِأَلْفٍ شَفِيعٍ
 «إِرْحَمَ مَنْ فِي¹⁰⁴⁰ الْأَرْضِ يَرْحَمَكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ»، «إِرْحَمَ مَنْ هُوَ دُونَكَ يَرْحَمَكَ مَنْ هُوَ فَوْقَكَ». از بهر
 روزی که امید دارید¹⁰⁴¹ که قَهَّارِ مطلقِ تقصیری‌های¹⁰⁴² شما را عفو کند، در آن روزی که کسی را زهره شفاعت
 کردن نباشد، از این ضعیفِ امروز ذخیره سازد و جهتِ آن امید¹⁰⁴³ شفاعتِ این داعی قبول فرماید¹⁰⁴⁴ تا منت‌ها
 داشته آید و ثوابِ جزیل و ثنایِ جمیل حاصل آید. جاویدِ مُحْسِنِ باد، بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ¹⁰⁴⁵.

نامه پنجاه و چهارم [KSMi]

لَأَدَّى كِتَابًا فِي سَطُورٍ كَانَتْهَا مَخَانِقُ دُرٍّ فِي صُدُورِ الْكَوَاعِبِ
 وَ أَغْدَبُ مِنْ مَاءِ الْغَمَامِ عَلَى الظُّلَمَا وَأَطِيبُ رِيًّا¹⁰⁴⁶ مِنْ نَسِيمِ الْجَنَائِبِ
 بر مضمونِ مکتوبِ شریفِ آن¹⁰⁴⁷ جنابِ مُنِيف، صدرِ کبیر، امیرِ اجلِّ افضل، فَخْرُ الْأَمْرَاءِ¹⁰⁴⁸، ذُو الْفَضْلِ
 الْوَافِرِ وَ الْعَدْلِ الْكَامِلِ، الْحَسِيبُ التَّسْيِبِ، الْمُتَحَرِّي لِلرَّشَادِ وَالْمُوفِّقُ لِلسَّدَادِ، مَجْدُ الدَّوْلَةِ وَالْمِلَّةِ¹⁰⁴⁹ وَالِدِّينِ،
 مُخْتَصَّصُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ كَبَتَ عَدُوَّهُ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - وقوف افتاد. و معلوم است خلوص
 اعتقاد و حُسنِ طلب و تَعَطُّشِ آن بزرگ به مشربِ غیبی و رَحِیقِ ربّانی که¹⁰⁵⁰ مقصودِ وجودِ آن است؛ (وَ مَا

¹⁰³⁹ سوخت KMi : انداخت S

¹⁰⁴⁰ في KSM : - I

¹⁰⁴¹ دارید KSM : می‌دارند I

¹⁰⁴² تقصیری‌های KSM : تقصیرهای I

¹⁰⁴³ امید KSi : + و M

¹⁰⁴⁴ فرماید K : کند SMi

¹⁰⁴⁵ بمحمد و آلہ K : آمین یا رب العالمین S : - Mi

¹⁰⁴⁶ ریا KSM : - I

¹⁰⁴⁷ آن Ki : از SM

¹⁰⁴⁸ فخر الأمرا KSi : مفخر الأمرا M

¹⁰⁴⁹ والملة KS : - Mi

¹⁰⁵⁰ که KSi : - M

خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ [ذاریات: ۵۱/۵۶]، «لَوْلَاكَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ». بِحَمْدِ اللَّهِ، آن عالی‌همت آناء اللَّيْلِ وَ أَطْرَافَ النَّهَارِ، بر مرکبِ نیاز، بدان معدنِ اعزاز، بر نشیب و فراز به توفیقِ ربّانی تَرْكُ تاز¹⁰⁵¹ می‌کند - ضَاعَفَ اللَّهُ تَوْفِيقَهُ. و می‌داند که از دنیا و دولتِ دنیا آن به کار می‌آید و باقی فانی است؛ که دولتِ دنیا مثالِ گردبادی است که تیز و تند درآید و مشتی خاک و خاشاک را در هوا کند و به بالا بَرَد و باز فرو گذارد؛ خاک و خاشاک به حیزِ خود باز رود، که (مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَ فِيهَا نُعِيدُكُمْ) [طه: ۵۵/۲۰]. خنک آن کس که در این گردباد، او گندمِ اعمالِ صالح را از هوایِ نَفْسِ خالص¹⁰⁵² گرداند تا مستعدّ آسیایِ اجل شود و آن زمان خَجَلِ نشود، عرض گردد¹⁰⁵³ و لایقِ فایده¹⁰⁵⁴ ابدی گردد، بَخَّا لَهُ.

و چون در آن ایام به حضورِ شما مسرور شدیم، از انفاسِ شما و حرکاتِ لطیفِ شما بوی بردیم و یقین‌تر شد صدقِ طلبِ شما آن خیر را که طلب را ارزد. بر خود لازم می‌دانیم دعواتِ خیر تا آن طالبِ عزیز را¹⁰⁵⁵ و آن مسافرِ باهمت را از قُطَاغِ الطَّرِيقِ شیاطینِ انس و جنّ و از غُلُولِ غَوَايَتِ¹⁰⁵⁶، در عصمتِ حقّ و حمایتِ رحمان به مستقرّ عزّ سعادتِ ابدی، سالم و غانم بازگردد که (ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً) [فجر: ۲۸/۸۹].

ذکرِ اشتیاق و سلام نکردم¹⁰⁵⁷ که چنین ذاتی که پای¹⁰⁵⁸ عِلْمِ اشتیاقات است و معدنِ آرزومندی‌هاست و سلامیات¹⁰⁵⁹ سلام از او متحلّی‌اند به خواتیم اقبال، پس زیره به کرمان بردن باشد - أَيْدَهُ اللَّهُ وَ سَدَّدَهُ وَ يَسِّرَ لَهُ الْيُسْرَى وَ جَنَّبَهُ عَنِ الْعُسْرَى.

آن اشارات¹⁰⁶⁰ که فرموده بود، به قدرِ امکان، عَلَى حَسَبِ ضَيْقِ الْوَقْتِ، اجتهاد کرده شد - وَ إِتْمَامُهُ عَلَيْنَا وَ مُذَكَّرَاتُ الْوَفَا حَوَالِنَا. و همچنین از این طرف، یاران و درویشان مشتاق‌اند و مُنْتَظِرِ وصال‌اند و به دعا

¹⁰⁵¹ ترک تاز KS : ترک و تاز M : ترک تازی I

¹⁰⁵² خالص KSİ : خلاص M

¹⁰⁵³ اجل شود و آن زمان خَجَلِ نشود، عرض گردد K : اجل شود عرض گردد و آن زمان خَجَلِ نشود S : عرض گردد Mİ

¹⁰⁵⁴ فائده K : مائده SMİ

¹⁰⁵⁵ را KSM : I

¹⁰⁵⁶ غوایت KSM : غوایب I

¹⁰⁵⁷ نکردم K : SMİ

¹⁰⁵⁸ ذاتی که پای K : دامی ربانی SMİ

¹⁰⁵⁹ سلامیات KMI : سلامات S

مشغول‌اند. از این طرف، مظفرالدین امیر عالم، سلام و خدمت می‌رساند و آرزومندی و ¹⁰⁶¹ تَعَطُّش به لقای جان‌افزای دلگشای منیر - لَا زَالَ مُنَوَّرًا - به غایت و بی‌نهایت می‌نماید و منتظر شرف دست‌بوس می‌باشد. به یَمْنِ هَمَّتِ آن یگانه، دست از اشغال ¹⁰⁶² دنیا بازداشت و به احوالِ آخرت ¹⁰⁶³ و عاقبتِ کار مشغول است و خرقة پوشید و از زمره «مُحَلِّقِينَ رُؤُسَهُمْ وَ مُقَصِّرِينَ» گشت. لِلَّهِ الْحَمْدُ، (ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ) [مانده: ۵/۵۴].

و مُشَرَّفَهُ آن خداوند را ¹⁰⁶⁴ به حضرت مولانا عرضه ¹⁰⁶⁵ داشت، و چون سلامتی آن ذاتِ شریف و نگرانی خاطرِ مبارکِ شما را جانبِ فقرایِ دین ¹⁰⁶⁶ و آخرت دید، عظیم شادمان گشت و محبتی و ولایتی که به شما داشت، مضاعف گشت؛ و در چنین دلی - که آن کان ¹⁰⁶⁷ لطف و معدنِ نور است و به حقیقت، جنت و رضوانِ دلِ اولیاست که می‌فرماید: (فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي) [فجر: ۲۹/۳۰] - شما را مقام و جای شد. بَعْدَ الْيَوْمِ، آن نور و آن عنایت، در سفر و حضر، در دنیا و آخرت، پاسبان و نگاهبان و قرین و مؤنس خواهد بودن. لِلَّهِ الْحَمْدُ وَ الْمِنَّةُ، ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ رَبِّي ¹⁰⁶⁸. این سعادت را شما با خود از ازل آورده‌اید ¹⁰⁶⁹؛ «الْسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ». جاوید روح پاکش مُسْتَسْقِي آبِ حیاتِ (يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا) [انسان: ۶/۷۶] باد. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه پنجاه و پنجم [KSMi]

سَلَامٌ عَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ وَ مَنْ حَلَّ يَوْمًا بِوَادِيكُمْ

¹⁰⁶⁰ اشارات KSM : اشارت I

¹⁰⁶¹ KSM : I -

¹⁰⁶² اشغال KSM : احوال I

¹⁰⁶³ آخرت KSM : I -

¹⁰⁶⁴ K : SMi - را

¹⁰⁶⁵ KSI : عرض M

¹⁰⁶⁶ فقرای دین K : فقرای دین SMi

¹⁰⁶⁷ K : کمال SMi

¹⁰⁶⁸ K : الله SMi

¹⁰⁶⁹ با خود از ازل آورده‌اید KSM : با خود دارید و با خود آورده‌اید I

لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ

خواجه علی نَوَّاح، سَحَری جِهَتِ رُوح [68^b] مُحَمَّدِ ما¹⁰⁷⁰ نَوْحِه می کرد در این ایام. در اثنای نوحه می گفت به زبانِ رومی: ای بهشتیِ مرحوم، موسم¹⁰⁷¹ نوحه تو اینک به پایان رسید و گریندگانِ تو به کارها مشغول شدن گرفتند و از یاد و نوحه تو باز آمدند. تو عجب چونی در آن غربت؟ باز گفت: ای خواهران، وی¹⁰⁷² عزیزان، نمی شنوید که آن طفلِ مرحوم چه جوابم می دهد، که اگر همه دهان ها از من بستید¹⁰⁷³ و مرا فراموش کردید¹⁰⁷⁴، اما آن مادرِ سوخته مرا هیچ فراموش نمی کند¹⁰⁷⁵. خیالِ من از چشمِ وی نمی رود. دم به دم سوزان¹⁰⁷⁶ و گریان تر است.

این سخن در حقِّ صلّه¹⁰⁷⁷ اهلِ دنیا، مادر و غیره مبالغه است؛ اما در وصفِ اتّصالِ حالِ با¹⁰⁷⁸ اجلال¹⁰⁷⁹ وفا و عهدِ پایدارِ اهلِ دین و اخوانِ صفا، خاصّه آن رُوحِ الْأَرْوَاحِ وَ عَقْلُ الْعُقُولِ، شَمْسُ الْحَقَائِقِ، آفتابِ ربّانی، رحمتِ آسمانی، دریایِ جنانِ نامتناهی، جنّاتِ انهارِ الهی، فهرستِ (يُحِبُّهُمْ وَ يُحِبُّونَهُ) [مائده: ۵۴/۵] - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ مَتَعَ الْعَارِفِينَ بِدَوَامِ ظِلِّهِ الظَّلِيلِ وَ فَضْلِهِ الْجَزِيلِ - که صلّه مواصلتِ محیطِ مبارکش در خواب و بیداری، در شُغْل و بی کاری¹⁰⁸⁰ تابان است، مقرون به شُعَاعَاتِ مُعَاوَنَتِ و مُنَاصَرَتِ و مُنَادَمَتِ¹⁰⁸¹ در

¹⁰⁷⁰ ما KSM : I

¹⁰⁷¹ موسم K : SMi

¹⁰⁷² وی K : و ای SMi

¹⁰⁷³ بستید KS : بستند Mi

¹⁰⁷⁴ کردید KS : کردند Mi

¹⁰⁷⁵ کند KSM : + و I

¹⁰⁷⁶ سوزان K : سوزان تر SMi

¹⁰⁷⁷ حقِّ صلّه KS : حوصله M

¹⁰⁷⁸ با KSM : و I

¹⁰⁷⁹ با اجلال KS : + و M

¹⁰⁸⁰ بی کاری KSM : بی کار I

¹⁰⁸¹ منادمت KS : مداومت M

اجزای رِمَمِ نائمه¹⁰⁸² و اِحْيَايِ هِمَمِ ساهره، آثَارِ آن تابش و مواهبِ عَلَى التَّوَالِي وَالتَّوَاتُرِ شکوفه می کند و پیدا می شود. فَهُوَ الْخَلِيلُ حِينَ لَا خَلِيلَ وَالظَّهِيرُ حِينَ لَا ظَهِيرَ، مُتَّصِفٌ بِأَوْصَافِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

رَقَّ الرَّجَا جُ وَ رَقَّتِ الْخَمْرُ فَتَشَاكَلَا وَ تَشَابَهَ الْأُمَرُ¹⁰⁸³
لَا زَالَتْ¹⁰⁸⁴ أَرْزَاقُ الْقُلُوبِ فِي يُمْنَاهُ وَ أَزِمَّةُ¹⁰⁸⁵ الْأَقْدَارِ مَبْنُودَةٌ إِلَى يُسْرَاهُ.

فَمَنْ يَرُهُ فِي مَنْزِلٍ فَكَأَنَّمَا رَأَى كُلَّ إِنْسَانٍ وَ كُلَّ مَكَانٍ
شکر کرده شد عَلَى الْإِجْمَالِ، بِلَا شَرْحٍ كه «شُكْرُ الْمُنْعَمِ»¹⁰⁸⁶ وَاجِبٌ»، (فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَ هُوَ أَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ) [یوسف: ۶۴/۱۲]، وَ أَحَقُّ أَنْ يَجْعَلَنَا (عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵] در ممالکِ يَوْمِ
الدِّينِ؛ مُسْتَدَامٌ باد آن سایه پروری¹⁰⁸⁷، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹⁰⁸⁸.

نامه پنجاه و ششم [KSI]

رُوحِي بِرُوحِكَ مُمَزَّوجٌ وَ مُتَّصِلٌ فَكُلُّ حَادِثَةٍ تُؤْذِيكَ تُؤْذِينِي
خدای را - جَلَّ جَلَالُهُ - به گواهی می آرم و سوگند می خورم به ذاتِ پاکِ قدیمِ حَقِّ تَعَالَى كه هرچه خاطرِ
آن فرزندِ مخلص از آن خسته شود، ده چندانِ غَمِ شما غَمِ ماست و اندیشه شما¹⁰⁸⁹ اندیشه ماست و حقوق و
احسان ها و خداوندی های سُلْطَانُ الْمَشَايخِ، مَشْرِقُ أَنْوَارِ الْحَقَائِقِ¹⁰⁹⁰ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ¹⁰⁹¹ - بر گردنِ این داعی
وامی است كه به هیچ شُكْرِی و به هیچ¹⁰⁹² خدمتی نتوان گزاردن. شُكْرِ آن را هم خزینهُ حَقِّ تَعَالَى تواند خواست.

¹⁰⁸² نائمه KSM : ماضیه I

¹⁰⁸³ رَقَّ الرَّجَا جُ وَ رَقَّتِ الْخَمْرُ فَتَشَاكَلَا وَ تَشَابَهَ الْأُمَرُ KS : M - رَقَّ الرَّجَا جُ وَ رَقَّتِ الْخَمْرُ فَتَشَابَهَ وَ تَشَاكَلَا الْأُمَرُ I

¹⁰⁸⁴ لَا زَالَتْ KSM : شعر لَا زَالَتْ I

¹⁰⁸⁵ أَزِمَّةُ K - SM I

¹⁰⁸⁶ شُكْرُ الْمُنْعَمِ KSM : شُكْرُ مُنْعَمِ I

¹⁰⁸⁷ آن سایه پروری KS : آن سایه عدل و رعیت پروری M - I

¹⁰⁸⁸ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ KSI : M -

¹⁰⁸⁹ اندیشه شما KS : I -

¹⁰⁹⁰ الْحَقَائِقُ K : + الْحَقُّ S : الْحَقُّ I

¹⁰⁹¹ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ KS : I -

¹⁰⁹² به هیچ K : هیچ S - I

و توقّع من از آن فرزند آن است که از این پدر هیچ پوشیده¹⁰⁹³ ندارد از هرکه رنجد، تا منت دارم و در یاری به قدر امکان، إِنْ شَاءَ اللَّهُ، تقصیر نکنم. اگر فرزند عزیز، بهاءالدین¹⁰⁹⁴ در آزار شما کوشد، حَقًّا وَ ثُمَّ حَقًّا دل از او بر کنم و سلام او را جواب نگویم و به جنازه من نیاید، نخواهم¹⁰⁹⁵، و همچنین غیر او هرکه باشد. اما خواهم که هیچ غم نخوری و غمگین نباشی که حقّ - جَلَّ جَلَالُهُ - در یاری شماست و بندگان خدا در یاری شمایند. هرکه در حقّ شما نقصان گوید، دریا به دهان سگ نیالاید و تَنَكِّ شَكْرَ به زحمتِ مگس بی‌قیمت نشود. و یقین دارم¹⁰⁹⁶ که اگر صدهزار سوگند بخورند که ما مظلومیم، من ایشان را ظالم دانم که در حقّ شما محبّ و دعاگوی¹⁰⁹⁷ نباشد. ایشان را مظلوم ندانم، سوگند و عذر قبول نکنم. وَاللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ تَاللَّهِ که هیچ عذری و سوگندی و مکرری و گریه‌ای از بدگویِ شما قبول نکنم¹⁰⁹⁸. مظلوم شمایند. با آنکه شما را حرمت دارند، خداوند و¹⁰⁹⁹ خداوندزاده خوانند، پیشِ رو و پسِ پشت، بی‌منافقی، و عیب بر خود نهند که مجرم ماییم، با آن همه هم¹¹⁰⁰ ظالم باشند و شما مظلوم؛ زیرا حقّ شما و حقّ آن سلطان صد چندان است که ایشان کنند. وَاللَّهِ که چنین است و¹¹⁰¹ بِاللَّهِ که چنین است و تَاللَّهِ که چنین است. من اگر در رویِ جماعتی، به سببِ نازکیِ خویش، زهرخنده‌ای کنم، حقّ تَعَالَى آن روشنایی داده است - بِحَمْدِ اللَّهِ - که به دلّ راست نباشم تا آنگه¹¹⁰² که ایشان به دل و جان و آشکارا با حقّ و بندگانِ حقّ راست نشوند و مکر را در آبِ سیاه نیندازند و کارها را بازگونه ننمایند و خاکِ پای و غلامِ بندگانِ حقّ نشوند، پیشِ رو و پسِ پشت. و اعتقادِ این پدر این است که¹¹⁰³ بر این میرم و بر این در گور روم، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى. اللَّهُ اللَّهُ، از این پدر هیچ پنهان ندارند¹¹⁰⁴ و احوالِ یک به یک به

¹⁰⁹³ پوشیده KI : پوشید S

¹⁰⁹⁴ بهاءالدین KS : فلان‌الدین I

¹⁰⁹⁵ نخواهم KS : - I

¹⁰⁹⁶ دارم KS : دانم I

¹⁰⁹⁷ دعاگوی KS : + شما I

¹⁰⁹⁸ وَاللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ تَاللَّهِ که هیچ عذری و سوگندی و مکرری و گریه‌ای از بدگویِ شما قبول نکنم KS : - I

¹⁰⁹⁹ و KS : - I

¹¹⁰⁰ هم K : - SI

¹¹⁰¹ و KI : - S

¹¹⁰² آنگه K : آنگه SI

¹¹⁰³ که KS : - I

¹¹⁰⁴ ندارند K : مدارید SI

من بگویند¹¹⁰⁵، تا به قدر امکان به یاری خدا معاونت کنم. شما هیکلِ امانِ حقید در عالم از آثار آن سلطان، که به برکتِ شما روح پاکِ او از آن عالمِ صدهزار عنایت کند به سببِ شما¹¹⁰⁶ بر اهلِ زمین. هرگز خالی مباد آثارِ شما و نسلِ شما مُنْقَطِعِ مباد تا روزِ قیامت؛ و غمگین مباد دلِ شما و دلِ فرزندانِ شما، آمینِ یا رَبِّ الْعَالَمینَ.

نامه پنجاه و هفتم [KSMİ]

سعادت و اقبالِ دو جهانی، نثارِ روزگارِ آن یگانه عصر¹¹⁰⁷، فَخْرُ الْمُلُوكِ وَ السَّلَاطینَ، افتخارِ آلِ داود، عالی‌همت، مظلوم‌پرور، مُغِيثُ الضُّعَفَاءِ، مُرَبِّي الْفُقَرَاءِ، غِيَاثُ الْعَالَمِ، خدای ترس، رعیت‌پرس¹¹⁰⁸، حلیمِ کریم - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوهُمْ وَ إِقْبَالَهُمْ وَ زَادَ تَوْفِيقَهُمْ وَ إِفْضَالَهُمْ¹¹⁰⁹ - دائماً باد. اولیا و نیک‌خواهانِ آن دولتِ منصور، و حاسدان و بدخواهانِ آن حضرت¹¹¹⁰ سرنگون و مقهور، و باری تعالی در کلِّ احوال و اقوال و افعالِ ناصر و یار و حارس و مُرْشِد و مُعین.

سلام و دعا و تحیت و ثنا از صمیمِ صِدْق و صفا و نهایتِ مودّت و ولا، عَلَى الدَّوَامِ وَ التَّوَاتُرِ، رسانیده می‌آید. آرزومندی [69^a] و اشتیاق به شرفِ ملاقاتِ کریمش از حدِّ بیانِ اقلام و اندازهٔ إحاطتِ پیغام¹¹¹¹ افزون است. مُسَبَّبُ الْأَسْبَابِ وَ مُفْتَحُ الْأَبْوَابِ، مُيسِّرُ كُلِّ عَسِيرٍ، اسبابِ ملاقات و وصالِ آن یگانه عالم در هم پیونداند و متّفق گرداند، بِمَنَّةٍ وَ جُودِهِ. از صادر و وارد، عَلَى الدَّوَامِ، استقامتِ آن دولتِ نَفَاعِ خَلْقِ وَ مَشْرِبِ¹¹¹² عالَمیانِ پرسیده¹¹¹³ می‌آید و چون اخبارِ سارّ شادکننده و بشارتِ انتظامِ آن دولت و تقریرِ آن شهریاری شنیده می‌آید و انبساطِ خیرات و إشاعتِ حسناتِ آن دستِ مُعْطِي مُنْفِق، شُكْرِ باری تعالی گزارده می‌شود و حمدِ خدا گفته می‌آید عَلَى مَا أَكْرَمَ وَ وَفَّقَ وَ أَوْلَى، فَنِعْمَ الْمُنْعَمُ وَ الْمَوْلَى.

¹¹⁰⁵ بگویند KI : بگویند S

¹¹⁰⁶ به سبب شما K : SI

¹¹⁰⁷ عصر KSI : عنصر M

¹¹⁰⁸ رعیت‌پرس KS : MI

¹¹⁰⁹ و افضالهم KSM : I

¹¹¹⁰ حضرت KS : MI

¹¹¹¹ پیغام KSI : افهام M

¹¹¹² مشرب KSM : مسرت I

¹¹¹³ پرسیده KMI : پرسنده S

آرندۀ تحیت، حسام‌الدین، فرزندِ عزیزِ مُقْبِل، شُکْرهایِ خدمت¹¹¹⁴ می‌گفت و آزادی‌هایِ شما؛ و کیست که از آن حضرت شاکر و ذاکر نیست؟ امّا فرزند، حسام‌الدین، مهرِ دیگر و مودّتِ دیگر نمود با آن¹¹¹⁵ حضرت و صادق بود¹¹¹⁶ در آن هواداری در¹¹¹⁷ آن حضرت، (سِیمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ) [فتح: ۲۹/۴۸]. مگر او را با اهلِ خود مناقشه‌ای¹¹¹⁸ افتاده است و در حقّ ایشان نیت ندارد الاّ خیر و احسان. ایشان را نفوری شده است و بر او بدگمان شده‌اند. علاجِ همه رنج‌ها و وحشت‌ها داروخانه لطف و پادشاهی و بنده‌نوازیِ آن یگانه است. توقّع دارم که آن وحشت را هم شما از میان بگیرید، و سخن شما از طرفین نافذتر و فتنه ساکن‌کننده‌تر¹¹¹⁹ و مهر و مودّت افزاینده‌تر، «كَلَامُ الْمُلُوكِ مُلُوكُ الْكَلَامِ». قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَزَالُ¹¹²⁰ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا أَتَاهُمُ الْعِلْمُ وَ النَّصِيحَةُ مِنْ قَبْلِ أَكْبَرِهِمْ فَإِذَا أَتَاهُمْ مِنْ قَبْلِ أَصَاغِرِهِمْ هَلَكُوا». نصیحت چو از شاهان آید، بر رعیت مقبول آید و دل‌ها آن را تعظیم کنند؛ و چون نصیحت از کهتران به سوی مهتران آید، چنان جایگیر نبود. توقّع از پادشاهی و احسانِ بی‌حدّ شما آن است که آن وحشت را از میانِ ایشان بگیرید تا میانِ ایشان جمعیت باشد و هر دو در خدمت و بندگیِ آن بزرگ یارِ همدیگر باشند؛ چنانکه شُکْرِ فرزندِ عزیز¹¹²¹، حسام‌الدین، بدین داعی رسد و این داعی منت‌دار¹¹²² شود و بر احسان‌های¹¹²³ پیشین مُنْضَم گردد. و¹¹²⁴ از این طرف، خُرد و بزرگ مشتاقند و از بسیاریِ دوستی¹¹²⁵ به واقعه و به خواب می‌بینند¹¹²⁶ آن یگانه را اغلبِ شب‌ها¹¹²⁷.

¹¹¹⁴ خدمت KSM : شما I

¹¹¹⁵ با آن KS : به آن Mİ

¹¹¹⁶ بود KSM : I -

¹¹¹⁷ در KSİ : M -

¹¹¹⁸ مناقشه‌ای KSM : مناقشه I

¹¹¹⁹ ساکن‌کننده‌تر KSM : ساکن‌تر I

¹¹²⁰ لا تزال KI : لا يزال SM

¹¹²¹ شکر فرزند عزیز KS : فرزند M : فرزند عزیز I

¹¹²² منت‌دار KMI : منت‌داری S

¹¹²³ احسان‌های KMI : احسان‌ها S

¹¹²⁴ و KSM : I -

¹¹²⁵ دوستی KMI : دوستی S

¹¹²⁶ می‌بینند KSM : می‌بیند I

¹¹²⁷ شب‌ها KM : + شعر SI

وَ مِنْ طُولٍ¹¹²⁸ التَّفَكُّرِ كُلِّ يَوْمٍ رَأَيْتَكَ كُلَّ لَيْلٍ فِي الْمَنَامِ

آمده بود بشارتی که بدین طرف خواهند آمدن؛ خدای می‌داند¹¹²⁹ چه شادی‌ها کردند. باز آن در تأخیر افتاد؛ خدای داند که چه غمگین شدند. باری تَعَالَى اسبابِ ملاقات¹¹³⁰ که عظیم‌ترین مرادهاست مُیَسَّر گرداناد، به هر طریقی که خیر باشد. جاوید رعیت‌نواز باد، آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ¹¹³¹.

نامه پنجاه و هشتم [KSMi]

همواره ایام و اعوامِ صاحبِ اعظم، دستورِ مُعَظَّم¹¹³²، حسیبِ نسیب، مَشْهُورُ الْأَفَاقِ، افتخارِ خراسان و عراق، ذُو الدَّوْلَتَيْنِ، صَاحِبُ السَّعَادَتَيْنِ، وَلِيُّ الْأَيَادِي وَالْإِنْعَامِ، نَاشِرُ الْعَدْلِ، بَاسِطُ¹¹³³ الْفَضْلِ، تَاجُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّينِ، إِفْتِخَارُ¹¹³⁴ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ خَلَدَ دَوْلَتَهُ وَ إِقْبَالَهُ¹¹³⁵ وَ حَقَّقَ آمَالَهُ - در عالی‌ترین مرتبه و مطلوب‌ترین مَنْقَبِهِ، مُسْتَدَام و مُسْتَمِرَّ باد¹¹³⁶. مکارو روزگار و طَوَارِقِ مُضَارَّ دو جهانی از آن ساحتِ باراحتِ مَصْرُوف و مَبْعُود باد و حارسانِ عنایت و حافظانِ صَفْوَتِ آن جنابِ عِصْمَتِ¹¹³⁷ و مَسْكَنِ حِمَايَتِ را مُراقب و حافظ، لَيْلًا وَ نَهَارًا بِعَيْنِهِ الَّتِي لَا تَنَامُ وَ بَرُكْنِهِ¹¹³⁸ الَّذِي لَا يُرَامُ، چنین باد و صد چنین¹¹³⁹، آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ.

¹¹²⁸ طول KSM : كل I

¹¹²⁹ می‌داند KSM : + كه I

¹¹³⁰ ملاقات KSİ : + را M

¹¹³¹ آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ KSİ : آمین M

¹¹³² مُعَظَّم K : + مَكْرَم S : مَكْرَم Mİ

¹¹³³ بَاسِط KSİ : صاحب M

¹¹³⁴ إِفْتِخَار KSİ : مَفْخَر M

¹¹³⁵ وَ إِقْبَالَهُ KI : - SM

¹¹³⁶ باد KSM : + و I

¹¹³⁷ عِصْمَت K : عِظْمَت SMİ

¹¹³⁸ بَرُكْنَهُ KSİ : بَرُكْنَه M

¹¹³⁹ چنین K : چنان SM : چنین باد I

سلام و دعای¹¹⁴⁰ بی‌عَدّ و إحصار¹¹⁴¹، بی‌حدّ و شمار، آنَاءَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ¹¹⁴²، از این داعی مُخْلِصٌ مُسْتَقْتِنٌ دارد و آرزومندی بدان ذاتِ دل‌نوازِ دلدارِ فقیرپرورِ حمولِ بُردبارِ کریمش¹¹⁴³ حدّی و نهایتی ندارد. زمانِ مفارقت، اگرچه قَرِيبُ الْعَهْدِ است نزد اغیار، بَعِيدُ الْعَهْدِ است نزد مشتاقان¹¹⁴⁴ بی‌قرار¹¹⁴⁵.

فَيَوْمٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ شَهْرٍ وَ شَهْرٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ عَامٍ
جَمَعَنَا اللَّهُ¹¹⁴⁶ عَلَى مَجَامِعِ فَضْلِهِ، فَقَدْ (كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ) [انعام: ۱۲/۶] أَنْ يَجْمَعَنَا¹¹⁴⁷
(إِخْوَانًا عَلَى سُورٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵].

آرنده تحیت سیدِ اجلّ، عالمِ عادلِ زاهد، فخرِ آلِ یاسین، سیدُ الأَشْرَافِ، شرف‌الدین - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - متوجّه خدمت است. «وَالْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الزَّحَامِ». لطفِ شما را کلّ جهان طالب‌اند¹¹⁴⁸، لاسیما سیدِ اجلّ. بسی¹¹⁴⁹ قناعت کرده است و صبرِ بسیار کرده بر هست و نیست، و آن بزرگ را از دور دعا می‌گفته¹¹⁵⁰ است و نمی‌خواسته است که بر خاطرِ مبارکش باری نهد از ذکرِ حالتِ خویشتن؛ امّا چون کارد به استخوان رسید و اضطراب¹¹⁵¹ به نهایت انجامید، جنابِ عالی - لَا زَالَ عَالِيًا - از آن مشهورتر¹¹⁵² است در دستگیری¹¹⁵³ فقرا، خاصّه فرزندانِ رسولِ بحقّ، خَاتَمُ النَّبِيِّينَ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹¹⁵⁴ - که ایشان بر همه¹¹⁵⁵ عالمیان حقّ دارند و

¹¹⁴⁰ دعای KSİ : دعا M

¹¹⁴¹ احصار KS : + و Mİ

¹¹⁴² آنَاءَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ KSM : آنَاءَ اللَّيْلِ وَ اطْرَافَ النَّهَارِ İ

¹¹⁴³ کریمش KSM : چون کریمش İ

¹¹⁴⁴ مشتاقان K : مشتاق SMİ

¹¹⁴⁵ بی‌قرار KSM : + شعر İ

¹¹⁴⁶ الله K : + تعالی SMİ

¹¹⁴⁷ یجمعنا KMI : جمعنا S

¹¹⁴⁸ طالب‌اند KMI : طالبید S

¹¹⁴⁹ بسی KMI : یعنی S

¹¹⁵⁰ می‌گفته KSM : می‌کرده İ

¹¹⁵¹ اضطراب K : اضطراب SMİ

¹¹⁵² مشهورتر KSM : مشهور İ

¹¹⁵³ دستگیری KSİ : دستگیر M

¹¹⁵⁴ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ KSM : علیه السلام İ

¹¹⁵⁵ همه KSM : - İ

چگونه حق و بر¹¹⁵⁶ . پدران ما¹¹⁵⁷ و اجداد ما همه را از بت پرستی و سنگ پرستی، ایشان¹¹⁵⁸ خلاص کردند و هر راحتی که در دین و دنیا به ما رسید و امید¹¹⁵⁹ داریم به مزید آن، همه از سایه اقبال مصطفوی و جانبازی او بود در نشر اسلام - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ¹¹⁶⁰ وَ عَلَى آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ .

امید است که سید جلیل¹¹⁶¹، شرف الدین - زَادَ اللَّهُ شَرَفَهُ - بدین طرف شاکر و ذاکر باز گردد، همچون همه قاصدان خدمت، تا ثواب بی نهایت باشد و جزای بی حد¹¹⁶² .

نامه پنجاه و نهم [KSMİ]

سعادت و اقبال صاحب اعظم، مَلِكُ الْأَمْراءِ، نِظَامُ الْمُلْكِ¹¹⁶³، فخر عراق و خراسان، نَاشِرُ الْخَيْرَاتِ، تَاجُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ أَكْرَمَهُ وَ فَضَّلَهُ عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ تَفْضِيلاً¹¹⁶⁴ - دایم باد¹¹⁶⁵ .

سلام و تحیت و شکر بی حد و نهایت از این داعی مخلص مطالعه فرماید و آرزومندی به لقای عالم آرای [69^b] همایونش هیچ حدی ندارد. جَعَلَنَا اللَّهُ تَعَالَى¹¹⁶⁶ (إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]. لطف ها که فرموده است، در شرح نیاید. و آن بنای مبارک را خود چه گویم که چه نادره احسان فرموده است - بَنَى اللَّهُ تَعَالَى لَهُ قُصُوراً فِي أَعْلَى الْجَنَانِ¹¹⁶⁷ . خود روح دیگر گرفت و ذوق دیگر دارد و گشاد دیگر - تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ¹¹⁶⁸ .

¹¹⁵⁶ بر KSM : I

¹¹⁵⁷ ما KSİ : M

¹¹⁵⁸ ایشان KSİ : M

¹¹⁵⁹ امید KI : SM

¹¹⁶⁰ علیه K : + و سلم SMİ

¹¹⁶¹ که سید جلیل KSM : سید خلیل I

¹¹⁶² بی حد KMI : + والسلام S

¹¹⁶³ الملك K : + زمان SMİ

¹¹⁶⁴ عبادِهِ تَفْضِيلاً KSM : عبادنا الصالحين I

¹¹⁶⁵ دایم KS : MI

¹¹⁶⁶ تعالی KMI : S

¹¹⁶⁷ اُعلى الجنان KSM : الجنة I

¹¹⁶⁸ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ K : SMİ

از حسنِ اعتقاد و نیتِ پاکِ آن یگانه عالم پوشیده نباشد¹¹⁶⁹ که نظام‌الدین¹¹⁷⁰، از قدیم و از¹¹⁷¹ عهدِ طفلی، فرزندِ قُرَّة العُیُونِ این داعی بوده است و خاصه که خویشی و پیوندی کرد با¹¹⁷² فخرُ المَشاخِ، اُمینُ القُلُوبِ، جُنیدُ الوَقْتِ، قُطُبُ الزَّمانِ، حُسامُ الحَقِّ¹¹⁷³ والدین - اَدَامَ اللّهُ بَرَکَتَهُ وَ مَتَّعَ الْعَالَمِینَ بِطُولِ بَقَائِهِ. آن فرزندی که اوّل بود، مضاعف شد و صد تُو شد. شب و روز آنچه دارد، اِثَارِ رَاهِ حَقِّ است و فدایِ فقرایِ راستین؛ و این سبب¹¹⁷⁴ دوامِ دولتِ آن یگانه عالم، مَلِکُ الْأُمَرَاءِ است. چشم می‌دارم که مَلِکُ الْأُمَرَاءِ او را بدان عنایت که لایقِ درویش‌نوازی و فقیرپروری شاهانه اوست، نظر فرماید تا این نوازشِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ گواهی باشد بر گوهرِ پاک و حالِ شریفِ فقیرپرورِ درویش‌نوازِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ و¹¹⁷⁵ تحریض باشد خلق را بر خیر؛ که تربیتِ ملوکِ اهلِ خیر را تحریض کردنِ دیگران باشد بر خیر¹¹⁷⁶، و اهمال و اهانت کردنِ اهلِ خیر، فاجر کردن و بی‌رغبت کردنِ خَلْقِ باشد از خیرات.

فضیل ابن عیاض که از مشاهیرِ مشایخ است - رَحْمَةُ اللّهِ عَلَیْهِ - در ابتدایِ کار، راهزن بود¹¹⁷⁷. کاروانی زده بود¹¹⁷⁸ و بازرگانان را بعضی کشته و بعضی را دست بسته و محبوس کرده و رخت‌های بازرگانان را می‌گشادند به خدمتِ فضیل و بر او عرضه می‌کردند¹¹⁷⁹. در جامه‌دانی آيَةُ الْکُرْسِيِّ نبشته به مشک و زعفران پیدا شد. فرمود بندگان را که¹¹⁸⁰ صاحبِ این جامه‌دان را از میانِ بازرگانان بجوید که کیست و بیارید¹¹⁸¹. آوردند. گفت: رختِ خود را به آيَةُ الْکُرْسِيِّ پناه دادی؟ گفت: بلی. گفت: رختِ خود را جمله برگزین از میان و برگیر و باقیان را هم به

¹¹⁶⁹ یگانه عالم پوشیده نباشد KSM : یگانه است تقبل الله منه بر رأی عالی لا زال عالیا پوشیده‌اند I

¹¹⁷⁰ نظام‌الدین KSM : فرزند نظام‌الدین I

¹¹⁷¹ از KSM : I -

¹¹⁷² با KMI : S -

¹¹⁷³ الحق KSM : الدولة I

¹¹⁷⁴ سبب KSM : I -

¹¹⁷⁵ گواهی باشد بر گوهر پاک و حال شریف فقیرپرورِ درویش‌نوازِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ و KSM : I -

¹¹⁷⁶ تحریض باشد خلق را بر خیر؛ که تربیتِ ملوکِ اهلِ خیر را تحریض کردنِ دیگران باشد بر خیر KSM : تحریض باشد دیگران را بر خیر I

¹¹⁷⁷ بود K : + روزی SMi

¹¹⁷⁸ بود KI : بودند SM

¹¹⁷⁹ می‌کردند KSi : + و M

¹¹⁸⁰ که KSM : I -

¹¹⁸¹ بیارید K : بیارید SMi

تو بخشیدم که نخواهم که¹¹⁸² به سبب من اعتقاد تو در آیه الْكُرْسِيِّ فاتر شود که سودم نکرد. «وَالْعَاقِلُ¹¹⁸³ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ».

حقّ تَعَالَى سینۀ مبارکِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ را¹¹⁸⁴ به نورِ (لَا شَرِيقَةَ وَلَا غَرِيبَةَ) [نور: ۳۵/۲۴] مُنَوَّر دارد. آمین
يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹¹⁸⁵.

نامه شصتم [KSMi]

سعادت و اقبال، که وراي سعادت و اقبالی¹¹⁸⁶ است که مفهوم آدمیان و عالمیان است که «لَا عَيْنٌ رَأَتْ
وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ»، (وَإِذَا رَأَيْتَ ثُمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَ مُلْكًا كَبِيرًا) [انسان: ۲۰/۷۶]،
که سعادت دنیا عکس و آثار آن است که (إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌّ وَلَهْوٌ) [محمّد: ۳۶/۴۷]، و هر لعبی عکس
جَدّی باشد و از جَدّ آن را دزدیده باشند¹¹⁸⁷، چنانکه کودکان لعبها از جَدّها دزدند، قرین عاقبتِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ وَ
النُّوَابِ، وَلِيّ الْأَيَادِي وَالْإِحْسَانِ، نَاشِرُ الْخَيْرَاتِ، مُعِثُّ الْخَلْقِ، مُعِينُ الْحَقِّ¹¹⁸⁸، بَاسِطُ الْعَدْلِ، فَخْرُ الصُّدُورِ،
طَالِبُ الثُّورِ، ذُو الْهِمَمِ الْعَالِيَةِ، الْمَجْدُوبُ بِجَذْبَةِ¹¹⁸⁹ التَّوْفِيقِ، أَمِينُ الدَّوْلَةِ وَالِدِينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوّه - باد.

نوابِ آخِرُ الزَّمَانِ از ساحِ شریفش مصروف و مبعود باد¹¹⁹⁰. خاطرِ عزیزش که لَيْلًا وَ نَهَارًا مُتَشَبِّثٌ وَ
مُتَمَسِّكٌ به «تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ»، هماره التفات¹¹⁹¹ مبارکش سويِ مظلومان است و نظرِ
شریفش به جانبِ مسکینان. حقّ تَعَالَى آن خاطر را¹¹⁹² و آن دل را به هیچ فتنه و مکروهی مشغول¹¹⁹³ مگرداند و

¹¹⁸² که KSi - M

¹¹⁸³ والعاقِل KSi : العاقل M

¹¹⁸⁴ را KSM - I

¹¹⁸⁵ العالمين KSM : + والسلام I

¹¹⁸⁶ اقبالی KMi : اقبال S

¹¹⁸⁷ باشند KMi : باشد S

¹¹⁸⁸ معين الحق K - SMi

¹¹⁸⁹ بجذبة KSi : بجذمة M

¹¹⁹⁰ باد KSM - I

¹¹⁹¹ التفات KSi : + خاطر M

¹¹⁹² را KSM - I

¹¹⁹³ مشغول KSM - I

لاهی مکناد از اُنس به لطایفِ حق؛ إِنَّهُ مُجَازِي الْمُحْسِنِينَ وَالشَّاکِرِ يَوْمَ الدِّينِ، (يُؤْتِي كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ) [هود: ۳/۱۱]، و (يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲/۲۶۱].

سلام و تحیت از خلوصِ طویت رسانیده می‌آید و آرزومندی به مُجَالَسَت و مُؤَانَسَتِ کریمش غالب و باعث است. امید است که تقصیرِ ظاهر را بر قصورِ آرزومندی حمل نفرماید که از غایتِ حرصِ داعی است بر ملاقات، تصادفِ مانعات که «الْحَرِيصُ مَحْرُومٌ». حقّ تَعَالَى از غیرتِ خود، دوستانی که حریص‌اند بر¹¹⁹⁴ ملاقاتِ یکدیگر نِهَایَةِ الْحَرِصِ¹¹⁹⁵، به موانعی مبتلا گرداند که اذکیایِ باریک‌بین هم در غلط افتند و بر سَامت و قَلَتِ رغبت حمل کنند و غلط باشند و آخرشان¹¹⁹⁶ معلوم شود که آن دورباشِ غیرت است نه فتورِ محبّت¹¹⁹⁷.

جاوید شبی باید و خوش مهتابی تا با تو غمِ تو گویم از هر بابی حقّ تَعَالَى آن¹¹⁹⁸ مهتابِ امن و امان را و عنایتِ رحمتِ آسمان را تا صبحِ قیامت از غروب و کُشوف نگه دارد¹¹⁹⁹ تا ضَعْفَایِ آخِرُ الزَّمانِ بدانِ اِمهال به امیدهایِ دین و دنیا برسند که «لَوْ بَقِيَ مِنَ الدُّنْيَا يَوْمًا وَاحِدًا يُطَوِّلُ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ إِلَى أَنْ يَبْلُغَ الْمُجْتَهِدُ مَأْمُولَهُ» - صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ.

چون حمایت¹²⁰⁰ و عمارتِ همه خیرات، امروز به سعی و همتِ شماس، فرزندِ عزیز، فَخْرُ الْمُدَرِّسِينَ وَالْمُعِيدِينَ، تَاجُ الْأَئِمَّة، جمال‌الدین - بَلَّغَهُ اللَّهُ مَنَاهُ - که از دعاگویان و هواخواهانِ قدیمِ آن دولت است و شب و روز، از عهدِ صِغَر تا اکنون¹²⁰¹، بی‌فتور و بی‌تبدیل، مُسْتَغْرِقِ علومِ دینی و استفادت و افادت و اقامتِ صلوات و اُوراد و بیداری است در طاعت و علم و عمل، طَبْعًا و طَوْعًا، که نتواند¹²⁰² غیرِ آن کردن و «كُلُّ مُيسَّرٍ لِمَا خُلِقَ

¹¹⁹⁴ KSM : به I

¹¹⁹⁵ نِهَایَةِ الْحَرِصِ KS : نِهَایَةِ الْحَرِصِ M : غَايَةِ الْحَرِصِ I

¹¹⁹⁶ آخرشان KSM : آخر I

¹¹⁹⁷ محبّت KM : + بیت S : + شعر I

¹¹⁹⁸ آن KSİ : M -

¹¹⁹⁹ نگه دارد KS : نگه دارد M : نگه دارد I

¹²⁰⁰ حمایت KSM : + و رعایت I

¹²⁰¹ اکنون KS : کنون Mİ

¹²⁰² نتواند KSM : بتواند I

لَهُ»، که¹²⁰³ اگر امیر را از حالت و سیرت و روزگار او صادقی¹²⁰⁴ بی‌غرض معلوم گرداند، از خاص مال خود واجب بیند و فرض داند خاطر او را فارغ داشتن تا به جمعیت خاطر در علم و عمل مُستغرق باشد. و هَذَا إِشَارَةٌ، و هر روز و هر شب این حالت او را بر مزید است¹²⁰⁵.

لَمَّا رَأَيْتُ مِنَ الْهَلَالِ نُمُوَهُ¹²⁰⁶ أَتَقْنْتُ أَنْ سَيَصِيرُ بَدْرًا كَامِلًا
(كَزَرَجٍ أَخْرَجَ شَطَأَهُ فَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى) [فتح: ۲۹/۴۸]. اشارتِ عالی شما¹²⁰⁷ بر آن بود¹²⁰⁸
که جانبِ اَبْلُسْتَان رود. اشارتِ سَمْعًا وَ طَاعَةً قبول کرده بود و از سامعان و مطیعان بود و رفتن را [70^a] مُتَاهَب می‌شد. الا این داعی و باقی فرزندان و برادران مانع شدند که البته نگذاریم¹²⁰⁹.

سَأَلْتُ النَّاسَ عَنْ خَلِّ صَدُوقٍ فَقَالُوا مَا إِلَيَّ هَذَا سَبِيلُ
تَمَسَّكَ إِنْ ظَفَرْتَ بِذَيْلِ حُرٍّ فَإِنَّ الْحُرَّ فِي الدُّنْيَا قَلِيلُ
(وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ) [سبأ: ۱۳/۳۴]. گفتند: مرو، که پیدا نیست که از عمر چه مانده است
و مَنَاصِبِ دنیای¹²¹⁰ دو روزه، خاصّه در این روزگار، بدان نمی‌ارزد که صحبت و مُجَالَسَت و مُؤَانَسَتِ چنین
دوستان که مقصود از ایجادِ عالم این بوده است¹²¹¹،

مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد
دوستانِ فی الله و لله را برای «الدُّنْيَا جِيفَةٌ وَ طُلَابُهَا»¹²¹² کِلَابٌ»، شاید مفارقت کردن. عزمِ فسخ کرد
جهتِ خاطرِ دوستان و دل بر آن می‌نهاد که از سر همه برخیزد که جانی به از جهانی. (قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ)

¹²⁰³ که KSM : I -

¹²⁰⁴ صادقی KM : صادق S : صافی I

¹²⁰⁵ است KMI : + شعر S

¹²⁰⁶ لَمَّا رَأَيْتُ مِنَ الْهَلَالِ نُمُوَهُ K : لَمَّا رَأَيْتُ الْهَلَالَ أَبْدَا نُمُوَهُ SM : لَمَّا رَأَيْتُ الْهَلَالَ نُمُوَهُ I

¹²⁰⁷ شما KSI : M -

¹²⁰⁸ بود KSM : بوده I

¹²⁰⁹ نگذاریم KM : + شعر SI

¹²¹⁰ دنیای KM : دنیوی SI

¹²¹¹ است KM : + بیت S : + شعر I

¹²¹² طلبها S : طلبها KMI

[انعام: ۹۱/۶]. اَلَا اِنَّكَ قُلْتَ مَعَاشٍ مَّانِعٍ مِّمَّآ اَمَدٌ¹²¹³ مُهَمَّاتٍ دِیْنِی رَا كِه «لَوْلَا الْخُبْرُ لَمَّا عُیِدَ الرَّبُّ»، «نَفْسُكَ مَطِیَّتُكَ فَارْفُقْ بِهَا»¹²¹⁴.

تا تو بر پشتِ ستوری بارِ او بر جانِ توست

توقع از مکارم اخلاقِ شما آن است که او را در¹²¹⁵ سَلَكِ مَمْنُونَانِ مَنَّت و شاکرانِ نَعَمْتِ مُنْسَلِكِ گرداند که انعام و احسانِ شما فراموش¹²¹⁶ نشده است و نخواهد شدن¹²¹⁷ که (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) [مریم: ۶۴/۱۹] مُنْظَمَ گردد. جاویدِ دلدارِ فقرا و مَفْخَرِ کُبرا باد تا صلاحِ خلائق باشد ریاستِ شما که «إِحْتِیاجُ الْأَشْرَارِ إِلَى الْأَخْيَارِ صَلاَحُ الطَّائِفَتَيْنِ وَ إِحْتِیاجُ الْأَخْيَارِ إِلَى الْأَشْرَارِ فَسَادُ الطَّائِفَتَيْنِ»¹²¹⁸.

نامه شصت و یکم [KSI]

بر رأی¹²¹⁹ عَالِی مَلِكُ التُّوَاب، سَيِّدُ الْأَمْرَاء، مَفْخَرُ الْكُبْرَاء، وَلِيُّ الْأَيَادِي، الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى وَالرُّكْنُ الْأَعْلَى، نَاشِرُ الْعَدْل، بَاسِطُ الْفَضْلِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - عرضه داشته می آید¹²²⁰.

بعد از سلام مورود¹²²¹ و تحیتِ ممدود که شنوده آمد جهتِ فرزندِ عزیز، مَفْخَرُ¹²²² الْمُدْرَسِينَ وَالْمُعِيدِينَ، جمالِ الدِّین - دَامَ فَضْلُهُ¹²²³ - به خدمتِ شما نموده آمد¹²²⁴ که این ساعت خوف رفت. آن تبدیلِ مدرسه از ضرورت بود. ضرورتِ نمائد و خوفِ نمائد¹²²⁵. بر رأیِ امیر مخفی نباشد که تا این طایفه مسلطاند بر مسلمانان،

¹²¹³ می آمد KS : می آید Mİ

¹²¹⁴ بها KSM : + مصراع İ

¹²¹⁵ در KSM : İ

¹²¹⁶ انعام و احسانِ شما فراموش KI : فراموشش S : فراموش M

¹²¹⁷ شدن KMI : + انعام و احسانِ شما S

¹²¹⁸ الطَّائِفَتَيْنِ KM : + والسلام S : + جاوید موفق باد آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ İ

¹²¹⁹ بر رأی KI : برای S

¹²²⁰ می آید K : می شود SI

¹²²¹ مورود KS : مورد İ

¹²²² مَفْخَر KS : فخر İ

¹²²³ فضله K : فضایله SI

¹²²⁴ آمد KS : می آمد İ

¹²²⁵ و خوفِ نمائد KS - : İ

خوف قایم است. اگر ساعتی ساکن شود، چنان باشد که افعی‌ای¹²²⁶ در خانه¹²²⁷ سیر شده و گوشه‌ای خفته، همان مار است، سر بردارد. و¹²²⁸ معلوم است که قونیه امروز¹²²⁹ سوادِ اعظم است - حَمَاهَا اللَّهُ تَعَالَى بِطُولِ بَقَائِكُمْ - در آن مدّت که رِکابِ همایونِ شما بدان تُغُور رفته بود به جهتِ مُهِمَّات، چند فتنه اینجا سر بر کرده بود و هر شب خانه‌ای را فرو می‌گرفتند و اطفال و زنان را می‌کشتند و مال‌ها می‌بردند، با وفورِ حافظان و سایسان و جمّ غفیر¹²³⁰ و جَمْعِ کثیر. اگر رِکابِ همایونِ شما - که دایم قرینِ سعدِ اکبر باد - نمی‌رسید و تأخیر می‌کرد، چند ویرانی و خون‌ریزی می‌شد، تا آن گوشه‌های منقطع چون¹²³¹ باشد؟

إِذَا اشْتَكَّتِ الْعَمَائِمُ الْفَلَسَا¹²³² فَأَيْش يَقُولُ¹²³³ السَّرَاوِيلَاتُ؟
 اربابِ فکرِ درس را در آن مقامات بودن به جز تعطیل و تعذیب¹²³⁴ چیزی دیگر نیست، زیرا به هر¹²³⁵
 اَرَاخِیفِ پراکنده‌خاطر شود و هزار اندیشه و خیال تصوّر کند، «الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ». و آنجا¹²³⁶ اَرَاخِیف، در این
 وقت، روز به روز مُتَوَاتِر و مُتَرَادِف و مُتَعَاقِب باشد. و سرمایه تحصیل و تعلیم جمعیتِ فکر است؛ چون فکر بدین
 خیالات و تَوَهُّمات زیر و زبر شد، مجالِ تحصیل نماند¹²³⁷.

سخن کان از سر اندیشه ناید¹²³⁸ نبشتن را و گفتن را نشاید

¹²²⁶ افعی‌ای KI : افعی S

¹²²⁷ خانه KS : خانه‌ای I

¹²²⁸ و KI - : S

¹²²⁹ قونیه امروز KS : امروز قونیه I

¹²³⁰ غفیر SI : خفیر K : حفیر

¹²³¹ چون KS - : I

¹²³² الفلسا : الفُسا KI : الغلسا S

¹²³³ يقول KS : تقول I

¹²³⁴ تعذیب SI : تعذیت K

¹²³⁵ به هر KS : به هزار I

¹²³⁶ و آنجا KS + : از I

¹²³⁷ نماند K : بیت S : + شعر I

¹²³⁸ ناید KS : آید I

که هر روز خبری ناخوش آید و مرد¹²³⁹ هشیار بدگمان باشد. آنجا اگر کسی مقیم باشد یا از خری باشد یا از بی‌خری؛ یا کسی باشد که طبع کودکانه دارد، تا کارد به خلق¹²⁴⁰ او نرسد خبر ندارد همچو¹²⁴¹ حیوانات؛ یا کسی باشد که مضطرب بود، از بی‌خری و بی‌آلتی نتواند از جا جنبیدن.

لطفِ امیر از آن شریف‌تر است که روا دارد که¹²⁴² محتاجان و هواخواهان خود را خاصه مُنْقَطِعَان و مُسْتَهْلِكَانِ علم و عمل را، أَحْلَاس¹²⁴³ الْبُيُوتِ، مَصَابِيحُ الظُّلُمِ، خَلْقُ الثِّيَابِ¹²⁴⁴، جُدُدُ الْقُلُوبِ که¹²⁴⁵ پراکنده شوند و بی‌کار شوند. کسی که به آب شیرین خو کرده بُود¹²⁴⁶ و به مُجَالَسَتِ و مُؤَانَسَتِ اهلِ فضل، بی‌هیچ تشویشی هم¹²⁴⁷ نتواند در آن مقامات زیستن؛ مگر کسی که از حلاوتِ صحبتِ اهلِ فضل خبر ندارد¹²⁴⁸.

مرغی که خبر ندارد از آبِ زلال مِنْقَارِ در آبِ شور دارد همه سال و این اَعْذَارِ، اگرچه پیشِ عامهٔ خلقِ عظمتی و خطری ندارد که اَغْلَبَ کَالْبَهَائِمِ اند و غذا همه نان را دانند و تسکینِ حرارتِ جگر از آب دانند.

إِذَا أَنْتَ لَمْ تَعْشَقْ وَ لَمْ تَذَرِ مَا الْهَوَى فَرَحٌ وَاعْتِلَفٌ تَبْنًا وَ أَنْتَ حِمَارٌ
اما خاطرِ اشرف که جاسوسِ احوالِ مُحَقِّقَانِ است و طلیعهٔ اسرارِ طالبان، هر یکی از این عذر را کوه قاف داند و سدِّ سِکَنْدَرِ. این دَقَّتِ نظر و اصابتِ فکر و کیاست و عنایتِ آن صدر را هر روز افزون باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ.

نامهٔ شصت و دوم [KSİ]

¹²³⁹ مرد KS : مردم İ

¹²⁴⁰ خلق KI : خلق S

¹²⁴¹ همچو KI : همچون S

¹²⁴² که KS : و İ

¹²⁴³ احلاس KS : اجلاس İ

¹²⁴⁴ الثياب KI : الشاب S

¹²⁴⁵ که KI - : S

¹²⁴⁶ بود KS : باشد İ

¹²⁴⁷ هم KS - : İ

¹²⁴⁸ ندارد KS : + شعر İ

سایه فضلِ مولانا اَقْصَى الْقُضَاةِ، اُسْتَاذُ الْاَفَاضِلِ، قَامِعُ الْبِدْعَةِ، مُحْيِي¹²⁴⁹ الشَّرِيعَةِ - اَدَامَ اللّٰهُ فَضْلَهُ - بر کافّه اهلِ اسلام مُسْتَدَام باد، اولیا منصور و اعدا مقهور، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

سلام و تحیت از این داعی مخلص مطالعه فرماید و¹²⁵⁰ آرزومند¹²⁵¹ مُجَالَسَتْ و اِسْتِفَادَتْ شناسد. رافع تحیت، خواجه ابو بکر و مادرش، که از متعلّقان و خویشانِ این داعی‌اند، کودکِ صالح است و مُحِبِّ صالحان و بی‌کس و مظلوم. مُلْکِ او را به ظلم سته‌اند در حالتِ طفولیت. و خِصْمِ یتیمان و بی‌کسان و مظلومانِ سایه رحمتِ مولاناست. چشم می‌دارم که از کرمِ مولانا آن وثاق بدو رسد که هیچ موضعی ندارد که شب آنجا پناه گیرد¹²⁵². مادرش، درویشِ جدّا¹²⁵³ [70^b] و شوهرِ مادرش بدخو و تند و تنگ‌دست و منع کرده کودک را که در خانه من¹²⁵⁴ میا و نانِ من مخور. اللّٰه، اللّٰه، هَمَّتِ مبارک بدان گمارد که آن خانه که¹²⁵⁵ بدو میراث مانده است، بدین مظلوم بی‌کس رسد تا زنده شود، (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مائده: ۳۲/۵]. مادرش و جدّه‌اش و قومشان همه صالحان و نمازگزاران و مظلومان بوده‌اند و صلاحیتِ اصول هم¹²⁵⁶ مَطْنَّةُ صلاحیت و نیکوگوهری فروع است الا نادراً. قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی¹²⁵⁷ فِي قِصَّةِ مَرْيَمَ¹²⁵⁸: (لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا فَرِيًّا، يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا) [مریم: ۲۷/۱۹-۲۸]، يَعْنِي فَاحِشَةً. و معصیت از اولادِ صالحان عجب¹²⁵⁹ است و نزدیکِ عَقْلًا موجبِ استعجاب است. و این طایفه نه آن¹²⁶⁰ طایفه‌اند که در مُلْکِ غیر طمع کنند؛ بلکه آن طایفه‌اند که از حقّ خود بعضی هم اِغْمَاض کنند، حَدَرًا¹²⁶¹ عَنِ الْوَحْشَةِ. مولانا خود چون ببیند،

¹²⁴⁹ مُحْيِي KS : + سنة و I

¹²⁵⁰ و KS : - I

¹²⁵¹ آرزومند KS : آرزومندی I

¹²⁵² گیرد KS : + و I

¹²⁵³ جدّا KS : خدا I

¹²⁵⁴ من KS : - I

¹²⁵⁵ که KS : - I

¹²⁵⁶ هم KI : همه S

¹²⁵⁷ تعالی KI : - S

¹²⁵⁸ مریم K : + قالوا یا مریم SI

¹²⁵⁹ عجب KS : عجیب I

¹²⁶⁰ طایفه نه آن K : - SI

¹²⁶¹ حذرا KS : حذر I

بشناسد. (سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ¹²⁶²) [فتح: ۲۹/۴۸]، (وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ) [محمد: ۳۰/۴۷]. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ يَأْتِ عَمَلًا صَالِحًا لِلَّهِ¹²⁶³ فِي جَوْفٍ¹²⁶⁴ اللَّيْلِ أَلْبَسَهُ اللَّهُ مِنْهُ رِدَاءً يُعْرَفُ بِهِ»، (وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ) [هود: ۳/۱۱].

وَنَسَأَلُ اللَّهَ الَّذِي يَجْزِي أَهْلَ الْخَيْرِ خَيْرًا وَأَهْلَ الْفَضْلِ فَضْلًا، أَنْ يَجْزِيَ مَوْلَانَا خَيْرَ مَا جَزَى بِهِ وَ يَتَقَبَّلَ سَعْيُهُ. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹²⁶⁵.

نامه شصت و سوم [KSI]

بر رأی عالی مَلِكُ الْأَمْرَاءِ، وَلِيُّ الْأَيَادِي¹²⁶⁶ وَالْإِحْسَانِ، أُلُغِ پروانه بَك - أَدَام¹²⁶⁷ اللَّهُ عُلُوَّهُ - عرض داشته می‌آید، بعد از تبلیغ هزاران سلام و تحیت و شکر و¹²⁶⁸ احسان‌هاش به حضرت مَنْ (لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يَضَاعِفَهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴].

حاملِ رقعهِ، فقیهِ صالح، حسیبِ نسیب، اختیارالدین و عمادالدین - سَلَّمَهُمَا¹²⁶⁹ اللَّهُ وَ وَصَّلَ إِلَى هِمَمِهِمَا¹²⁷⁰ - از فرزندانِ مُقْبِلِ این داعی‌اند و مُحَصِّل و مُتَعَبَّد و قَانِع و از آن‌ها¹²⁷¹ که (تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْتَلُونَ النَّاسَ إِلَّا حَافًا) [بقره: ۲۷۳/۲]. چند درمِ جامگی که به صد قناعت و تَعْسِیر بدان تَعِيش می‌کردند، از مدرسه قطع کردند؛ زیرا، غیرِ حَقِّ همنشینی و مُعینی ندارند¹²⁷². مَلِكُ الْأَمْرَاءِ، نایبِ حَقِّ است و آنگاه نایبِ

¹²⁶² وُجُوهِهِمْ KS : + من أثر السجود I

¹²⁶³ لله K - : SI

¹²⁶⁴ جوف KI : - S

¹²⁶⁵ الْعَالَمِينَ KI : + وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا دَائِمًا كَثِيرًا S

¹²⁶⁶ وَلِيُّ الْأَيَادِي KI : وَ الْأَيَادِي S

¹²⁶⁷ أَدَام K : مَدَّ SI

¹²⁶⁸ و KS : - I

¹²⁶⁹ سَلَّمَهُمَا KI : سَلَّمَهَا S

¹²⁷⁰ هِمَمَهُمَا KI : هِمَمَهَا S

¹²⁷¹ آن‌ها KS : آنها I

¹²⁷² ندارند KI : ندارد S

گزیده رحیم کریم بعباد الله¹²⁷³، لَا سِيَمًا بِالْفُقَرَاءِ الطَّالِبِينَ لِلَّهِ، الْمُجَاهِدِينَ لِقَاءِ اللَّهِ، (يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ) [انعام: ٥٢/٦].

با آنکه به غایت خجلم از لطف های ملوک الأمراء - جزاه الله أحسن ما جزا به يوم يحتاج الناس إلى مصلح المجازاة - هم چشم می دارم که دلم را خوش کند به شاد کردن فرزندانم - وَفَقَّهُمَا اللَّهُ تَعَالَى¹²⁷⁴ - و¹²⁷⁵ ایشان را بدین عنایت زنده گرداند، (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مائده: ٣٢/٥]. وَالسَّلَامُ عَلَى الْأَمِيرِ الْمُحْسِنِ¹²⁷⁶ إِلَيْنَا يَتَّعِي بِالْإِحْسَانِ مِنْ رَبِّهِ نُورًا وَحُضُورًا، وَلَا يُرِيدُ¹²⁷⁷ مِنَّا جَزَاءً وَلَا شُكُورًا. جاوید ماناد در چارالش سعاد. آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه شصت و چهارم [KSİ]

فرزند عزیز مُقْبِلِ مُفَضِّلِ مُحْسِنِ خوب اعتقاد، بهاء الدین و فرزند عزیز¹²⁷⁸ امجد اسعد اشرف، علاء الدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُمَا - سلام این پدر¹²⁷⁹ یاد دارند و پدر عزیز، وَلِيُّ التَّزْيِیَةِ وَالْخِدْمَةِ، شرف الدین را هیچ خشونت و درشتی و مکافات و مجابات¹²⁸⁰ نکنند و به نظر این پدر نگرند؛ و چنان پندارند که آن صفرا این پدر کرد، تحمل کنند؛ که پدر عزیز، شرف الدین، بدین پدر حقوق بسیار¹²⁸¹ دارد. از فرزندانِ مُقْبِلِ عظیم عظیم امید دارم به تحمل و تَلَطُّف¹²⁸² و رحمت و فرزندی؛ آن فرزندان، هرچه گویند¹²⁸³ با او، به لطف گویند¹²⁸⁴ و جهت دل این

¹²⁷³ بعباد الله KS : لعباد الله İ

¹²⁷⁴ تعالی KS : - Si

¹²⁷⁵ و KS : - İ

¹²⁷⁶ المحسن KI : المحسنين S

¹²⁷⁷ یرید KI : نريد S

¹²⁷⁸ عزیز KS : اعز İ

¹²⁷⁹ پدر KS : + را İ

¹²⁸⁰ مجابات K : محابات S : مجازات İ

¹²⁸¹ حقوق بسیار KS : بسیار حقوق İ

¹²⁸² تَلَطُّف K : لطف Si

¹²⁸³ گویند KS : بگویند İ

¹²⁸⁴ گویند KS : + و رحمت İ

پدر، به وقتِ خشم دو سه کَرْت خود را به گشتن و خفتن مشغول کنند تا خبر¹²⁸⁵ به من رسد و دعایی¹²⁸⁶ که می‌کنم در حقّ آن فرزندان، افزون باشد و شفقت بیشتر بجوشد و اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى به زودترین زمانی به¹²⁸⁷ مبارکی و شادی باز آیند، مسرور¹²⁸⁸ بر مراد. اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نامه شصت و پنجم [KSMİ]

اللَّهُ مُيسِّرُ الْإِجْتِمَاعِ¹²⁸⁹.

به خدایی که فیضِ رحمتِ او در خُم آسمان نمی‌گنجد
که ز هجران و آرزومندی سخنم در دهان نمی‌گنجد
اتّصالی که دل و جان¹²⁹⁰ به صورتِ همایونِ برادرِ اعزّ اجلّ افضلِ اکمل، سَيِّدُ الصُّدُورِ، مُحَقِّقِ مُدَقِّقِ،
مَفْخَرُ الْأَيْمَةِ، تَاجُ أَهْلِ الصُّفَّةِ، صَاحِبُ الدَّوْلَتَيْنِ، صَلاَحُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوهُ وَ أَيْدَهُ وَ نَصْرَهُ وَ أَعْلَى
مَحَلَّهُ وَ أَنْجَزَ أَمَالَهُ وَ جَمَعَ شَمْلَهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ - در بیانِ قلم نگنجد و در شرح نیاید¹²⁹¹.

تو خود دانی که من بی‌تو چگونه تنگ‌دل باشم مبادا کاندترین معنی ز رویِ تو خَجَلِ باشم
اگر تقصیری رفت در خدمت و مهمان‌داری، حقّ تَعَالَى علیم است وَكَفَى بِهِ عَلِيمًا که نه از سستیِ عهدِ
مودّت بود و نه از فتورِ ارکانِ محبّت؛ که محبّت¹²⁹² آن برادر چون ایّامِ بهار است، هر روز در تَزَايُدِ و اِشْرَاقِ
است. امّا به واسطهٔ اعدا، طَبِيعَتِ ضَعِيفِ غُنْصَرِي محتاج به حوایجِ خسیسه که روح را مغلوب و مُقَيَّدِ می‌دارد و
نمی‌گذارد که آنچه همّتِ اوست در مصاحبتِ اِخْوَانِ صفا و خُلَّانِ وفا تَمَشُّکِ نماید حَقِّ التَّمَشُّكِ¹²⁹³. و همان

¹²⁸⁵ خبر KI : خیر S

¹²⁸⁶ دعایی KS : دعا I

¹²⁸⁷ به KS : I -

¹²⁸⁸ مسرور KI : میسر S

¹²⁸⁹ اللَّهُ مُيسِّرُ الْإِجْتِمَاعِ K : SM - : شعر I

¹²⁹⁰ جان K : + SMİ

¹²⁹¹ نیاید KM : + بیت S : + شعر I

¹²⁹² که محبّت K : - SMİ

¹²⁹³ حَقِّ التَّمَشُّكِ KSİ : M -

قصّه مجنون است که به هزار شوق بر ناقه نشست و کُرّه ناقه را با خود نبرد، به جدّ می‌راند¹²⁹⁴ جانبِ رُبوعِ لیلی؛ ساعتی که حیرتِ محبّت او را از سَوَقِ¹²⁹⁵ ناقه غافل کردی، ناقه رو¹²⁹⁶ بگردانیده بودی به جانبِ وطن و فرزند¹²⁹⁷، مبلغی واپس رفته¹²⁹⁸ تا او به خود آمدن؛ همچنین در آن راه سه روزه، دو ماه¹²⁹⁹ بماند در این [71^a] جزر و مد. بعد از آن گفت¹³⁰⁰:

هَوَى نَاقَتِي خَلْفِي وَقُدَّامِي الْهَوَى وَإِنِّي وَإِيَّاهَا لَمُخْتَلِفَانِ

امید است که از سَعَتِ اخلاقِ طیبّه طاهره صدری آخوی - اَدَامَ اللّهُ عُلوّه وَ فَضْلَه - که از آن تقصیری تجاوز فرماید؛ و علامتِ تجاوز آن باشد که استدعای این برادر و درخواست و درپوزه مراجعتِ صدری افضلی - اَدَامَ اللّهُ فَضْلَه - وفا فرماید کردن¹³⁰¹.

باز آ که از آنچه بودی افرون باشی¹³⁰² و ر تا به کنون نبودی اکنون باشی¹³⁰³

*

عُودُوا إِلَى الْوَصْلِ عُودُوا فَالْهَجْرُ صَعْبٌ شَدِيدٌ

اگر نه عَوَاقِبِ و صِغَارِ مُتَعَلِّقِ حِضَانَه دَارَه¹³⁰⁴ من اندی، این برادر بی توقّف در طلبِ آن عزیز یگانه، مُسْرِعًا و مُسْتَعَجَلًا، آمدی و آن آمدن، دَوْنِ حدّ¹³⁰⁵ مودّت و تَوَقَّان و اشتیاق بودی، بَلْ وَاحِدٌ مِنَ الْأَلْفِ¹³⁰⁶.

¹²⁹⁴ می‌راند KMİ : می‌رانده S

¹²⁹⁵ سَوَقِ KS : شوق M : سوی I

¹²⁹⁶ رو KSM : روی I

¹²⁹⁷ وطن و فرزند KSM : فرزند و وطن I

¹²⁹⁸ رفته KSİ : + بودی M

¹²⁹⁹ ماه KSİ : ماهه M

¹³⁰⁰ گفت KM : + شعر SI

¹³⁰¹ کردن KSM : + شعر I

¹³⁰² باشی KSM : آیی I

¹³⁰³ باشی KSM : آیی I

¹³⁰⁴ داره KSM : دراء I

¹³⁰⁵ حدّ KS : + و MI

¹³⁰⁶ الالف KSM : + شعر I

عِنْدِي جُمْلٌ مِّنْ اسْتِثْقَاٍ وَ فُضُولٌ لَا يُمَكِّنُ شَرْحَهَا بِكُتُبٍ وَ رَسُولٌ
 بَلْ أُنْتَظَرُ الزَّمَانَ وَ الْحَالَ يَحُولُ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَنَا فَتُصْغِي وَ أَقُولُ
 نَسْأَلُ اللَّهَ¹³⁰⁷ مُحَرِّكَ الْقُلُوبِ وَ مُهَيِّجَ النُّفُوسِ أَنْ يَشْرَحَ صَدْرَ الْأَخِ الرَّبَّانِيِّ بِسُرْعَةٍ¹³⁰⁸ النَّهْضِ مِنْهُ وَالْإِفَاضَةِ وَ
 تَقْرِيرِ عُيُونِ الْأَحِبَّةِ مِنْ غَيْرِ رَوِيَّةٍ وَ رَيْبٍ وَ اسْتِخَارَةٍ¹³⁰⁹؛ فَالْخَيْرُ كُلُّ الْخَيْرِ وَالرَّحْمَةُ كُلُّ الرَّحْمَةِ فِي إِبْنِاسِ الْأَحْبَابِ، وَ
 دَفْعِ الْوَحْشَةِ وَالْفَرْقَةِ وَالْعَذَابِ؛ وَ نِعَمِ الْمَرْجُوِّ وَالْمَسْئُولِ.

وَالْأَمِيرُ الْعَامِلُ الْعَامِلُ¹³¹⁰ الطَّالِبُ الْحَسِبُ النَّسِيبُ الْمُشْتَقُّ إِلَيْكَ شَوْقُ الْعَطْشَانِ إِلَى الْمَاءِ الزُّلَالِ وَ شَوْقُ
 الْعَاشِقِ الْكَتِيبِ إِلَى سَاعَةِ الْوَصَالِ، اَيْنِ برادر را شفيع گرفت كه به خدمتِ اِنها كنم كه عهد¹³¹¹ كرده است مَعَ
 اللَّهِ تَعَالَى، كه چون رويِ مباركِ شما ببيند، ميان به خدمت ببندد¹³¹² نَفْسًا وَ رُوحًا وَ مَالًا وَ جَاهًا؛ وَ هر مالى كه
 دارد اَيْنِ جا و به گنگر، مناصفه باشد به خدمتش، بلكه كلِّ آنِ او باشد. اميد است كه شفاعتِ اَيْنِ برادر قبول
 كند¹³¹³ تا ظنِّ او در اتِّصالِ ما و نفوذِ شفاعتِ ما¹³¹⁴ به خدمتش¹³¹⁵ صادق شود، كه چنين اعتقاد دارد كه هرگز
 شفاعت و التماسِ اَيْنِ برادر به خدمتِ آن مَعْدِنُ الْكَرَمِ مردود نباشد. جاويدَ مُحْسِنِ باد¹³¹⁶. وَالسَّلَامُ.

نامه شصت و ششم [KSİ]

اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا، وَ يُفَرِّقُ الْبُعْدَ عَنْ بَيْنِنَا. سَنَةُ الْوَصْلِ سَنَةٌ، سَنَةُ الْهَجْرِ سَنَةٌ¹³¹⁷. تَكَثَّرَتِ الْأَشْوَاقُ إِلَى لِقَاءِ
 الصَّدْرِ الْكَبِيرِ فَخَرِ الْمُدَرِّسِينَ، تَاجِ الْأُدَبَاءِ، ذِي فُنُونٍ، الْحَسِيبِ النَّسِيبِ، مَجْدِ الدَّوْلَةِ¹³¹⁸ وَالِدَيْنِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ.

¹³⁰⁷ نَسْأَلُ اللَّهَ KSM : إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى I

¹³⁰⁸ بِسُرْعَةٍ KSM : بِسُرْعَةٍ I

¹³⁰⁹ اسْتِخَارَةٌ KSM : اسْتِخَارَةٌ I

¹³¹⁰ الْعَامِلُ KSİ : الْعَادِلُ M

¹³¹¹ عَهْدٌ KSM : عَهْدُهُ I

¹³¹² مِیَانِ بَه خِدْمَتِ بِنْدَدِ KSİ : M -

¹³¹³ كُنْدَ K : شَوْدَ SI

¹³¹⁴ مَا KI : S -

¹³¹⁵ بَلَكِه كُلِّ آنِ اَو بَاشَد. اَمِیدِ اسْتِ كِه شَفَاعَتِ اَيْنِ برادر قبول كند تا ظنِّ او در اتِّصالِ ما و نفوذِ شَفَاعَتِ ما بَه خِدْمَتِ K : M -

¹³¹⁶ جَاوِیدَ مُحْسِنِ باد KI : SM -

¹³¹⁷ سَنَةُ الْهَجْرِ سَنَةٌ K : SI -

¹³¹⁸ الدَّوْلَةُ KS : المَلَّةُ I

قُصِرَتِ الْأَلْقَابُ لَا لِقَلَّةِ أَوْصَافِهِ وَ شَمَائِلِهِ الشَّرِيفَةِ، وَلَكِنْ احْتِرَازًا عَنْ سَامَةِ خَاطِرِهِ الشَّرِيفِ فِي مُؤَنَةِ الْمُطَالَعَةِ وَ هِيَ فِي الْقَلْبِ مَكْتُوبَةٌ وَ عِنْدَ اللَّهِ مُعَدَّةٌ لِيَوْمِ الثَّوَابِ.

أُنْهِيَ السَّلَامَ الْكَثِيرَ مَقْرُونًا بِخُلُوصِ الْمَحَبَّةِ فِي سِرِّ سِرِّ الْقَلْبِ. عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى بِكَرَمِهِ الْعُودَةَ الْمُبَارَكَةَ مَعَ الْمُرَادِ وَالسَّلَامَةِ وَالسَّعَادَةِ، خَيْرَ إِيَابٍ وَ أَحْسَنَ رُجُوعٍ. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

وَ نُنْهِي¹³¹⁹ إِلَى خِدْمَتِهِ الشَّرِيفَةِ¹³²⁰ الْمُغْتَنِمَةِ الْمُفَرَّجَةِ الْمُنَشَّطَةِ - لَا سَلَبَهَا اللَّهُ عَنَّا أَبَدًا - أَنَّ حَامِلَ الْخِدْمَةِ، بَهَاءِ الدِّينِ، مِنْ أَقْرَبَاءِ بَيْتِ مَوْلَانَا، وَ هُمْ فِي غَايَةِ الْفَقْرِ وَالْإِقْلَالِ، كَثِيرٌ مِنَ الْحَيَاءِ وَالصَّبْرِ، يَحْتَمِلُونَ مِنَ الْفَاقَةِ مَا لَوْ كَانَ عَلَى غَيْرِهِمْ مَلًا¹³²¹ الْأَذَانَ مِنَ الْإِيدَانِ وَ الشَّكْوَى. وَ¹³²² لَا شَكَّ بِأَنَّ شَبَكَةَ رِزْقِ الدُّنْيَا هِيَ الْوَقَاحَةُ، وَالْحَيَاءُ يَمْنَعُ الرِّزْقَ. وَالْكَرِيمُ يَسْتَحْيِي عَنْ¹³²³ عَرْضِ حَاجَةِ أَخِيهِ¹³²⁴، وَالصَّبْرُ عَلَى فَاقَةٍ نَفْسِهِ مَحْمُودٌ، وَالصَّبْرُ عَلَى فَاقَةِ أَخِيهِ قَسَاوَةٌ وَ مَذْمُومٌ. وَ قَدْ عَلِمْتُ حِلْمَكُمْ وَ مَوَدَّتَكُمْ، لَا سِيَّمَا عَلَى أَهَالِينَا وَ أَقْرَبَائِنَا وَ مَعَارِفِنَا؛ وَ كَيْفَ لَا، وَ أَنْتُمْ نَحْنُ وَ نَحْنُ أَنْتُمْ¹³²⁵.

رُوحُهُ رُوحِي وَ رُوحِي رُوحُهُ مَنْ رَأَى رُوحَيْنِ عَاشَا فِي بَدَنٍ؟
نَرْجُو مِنْ كَرَمِهِ الْبَسِيطِ وَ لُطْفِهِ الْمُحِيطِ أَنْ يُدَبِّرَ حَاجَتَهُمْ وَ يُنْهِيَ حَالَهُمْ¹³²⁶ أَحْسَنَ انْتِهَاءٍ إِلَى حَضْرَةِ الصَّاحِبِ¹³²⁷ الْأَعْظَمِ، مَلِكِ الْوُزَرَاءِ الْأَكْرَمِ الْأَعْلَمِ - مَدَّ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ جَلَالَهُ فِي دَوْلَةِ صَافِيَةٍ وَ نِعْمَةٍ وَافِيَةٍ - أَنْ يَسْلُكَهُمْ فِي سِلْكِ مَمَالِكِهِ وَ خِدْمِهِ¹³²⁸ لِيَسْتَظِلُّوا بِظِلِّهِ اللَّطِيفِ الْوَافِرِ الْوَارِفِ¹³²⁹، وَ يَسْتَعَصِمُوا بِحَبْلِهِ الْحَصِيفِ الْكَانِفِ، وَ يَنْجُونَ مِنْ غَمَزَاتِ الشَّقَاءِ وَالْأَغْلَامِ وَ مَخَالِبِ نَوَائِبِ الْأَيَّامِ - طَلَبًا لِمَرْضَاةِ اللَّهِ تَعَالَى وَ ذَخِيرَةً لِيَوْمِ

¹³¹⁹ ينهي S

¹³²⁰ الشريفة KS : + المنيفة I

¹³²¹ مَلًا K : لَمَلًا SI

¹³²² KS : - I

¹³²³ عن KS : من I

¹³²⁴ حاجة أخيه KS : حاجته I

¹³²⁵ أنتم KS : + شعر I

¹³²⁶ حالهم KS : حالتهم I

¹³²⁷ الصاحب KS : صاحب I

¹³²⁸ خدمه KS : خدمته I

¹³²⁹ الوارف K : - SI

يَحْتَاكُ النَّاسُ فِيهِ إِلَى الْعَمَلِ الصَّالِحِ، وَ يَكُونُ¹³³⁰ الطَّاعَةُ فِيهَا «تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ» الَّتِي قَدَّمَهَا الْعَبْدُ أَكْرَمَ بِضَاعَةٍ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ؛ (يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ) [شعراء: ۸۸/۲۶-۸۹].

وَ خَاطِرُكُمْ مَنِّعُ الْفَضَائِلِ، وَ نَثْرُ الْحِكْمِ عَلَيْكُمْ أَوْلَى؛ لِأَنَّ الْغُيُومَ يَأْخُذُ¹³³¹ مِنَ الْبَحْرِ، وَ أَكْثَرُ مَا يَقْطُرُ يَقْطُرُ عَلَيْهِ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ¹³³².

وَ إِنْ تَرَى عَيْبًا فَسُدَّ الْخَلَا فَجَلَّ مَنْ لَا عَيْبَ فِيهِ وَ عَلَا مُنْتَظَرَاتُ لِعُودِ الْمَجْلِسِ الْكَرِيمِ، أَقَرَّ اللَّهُ أَعْيُنَهُنَّ وَ أَعْيُنَنَا¹³³³.

نامه شصت و هفتم [KSI]

فَخَرُّ الْمُدَرِّسِينَ، خَيْرُ الْبَيْنِينَ، مَحْبُوبُ الْأَوَّابِينَ، از این والد سلام بخواند و به دعای خیر خود را¹³³⁴ مذکور داند و به همان عنصر و طبع سَخَايِ¹³³⁵ نَفْسِ، طالع اصلي خود رجوع کند و سر به دريچه حُبِّثِ ما و من¹³³⁶ و شَحِّ نفوس بیرون نکند؛ هیچ¹³³⁷ از گلستانِ فنا به خارستانِ هوا آمدن به همه جهانِ پُرحور و پُرزر و گوهرِ منشور نیرزد. و اگر کسی ز¹³³⁸ غفلت به فعلی و قولی مخالف، طبعِ فرزندی را اغرا کند بر مُمَارَاتِ و مُسَابَقَتِ¹³³⁹،

¹³³⁰ يكون KS : تكون I

¹³³¹ يَأْخُذُ KS : تَأْخُذُ I

¹³³² به KS : + شعر I

¹³³³ أَعْيُنَنَا KI : + والسلام S

¹³³⁴ را KS - : I

¹³³⁵ سَخَايِ S : سخا KI

¹³³⁶ ما و من K : من و ما SI

¹³³⁷ هیچ K : + که SI

¹³³⁸ ز KS : از I

¹³³⁹ مسابقت KS : مضابقت I

بدان فعل¹³⁴⁰ محمول و سبک دل نشود و مواثیق ربّانی را که (وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ) [مائده: ۲/۵]، وَلَا يَحْمِلَنَّكُمْ ظُلْمُ قَوْمٍ اَنْ تَتْرُكُوْا¹³⁴¹ طَرِيقَتَكُمْ الْمُتْلٰى وَ هِمَّتَكُمْ الْعُلِيَّا الْمَرْضِيَّ عِنْدَ الْمُؤَلٰى¹³⁴².

گر جمله جهان با تو¹³⁴³ دگرگونه شود¹³⁴⁴ تو بر ره خود باش و دگرگونه مشو
چنان انگارد که در آن حجره این پدر همسایه توس¹³⁴⁵. تَحْمِلُ وَ حُسْنُ الْجَوَارِ چنان کند که از او
زیبد. (وَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ) [بقره: ۲/۲۱۶] زیر لب می خواند. و اگر در این باب طبیعت را
کراهیت آید، (لَمْ تَكُوْنُوْا بِالْغِيْهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِ) [نحل: ۷/۱۶]. بسا سلیم دلان به اخلاق مذموم راضی و
راغب می شوند که فلان همچنین است و فلان آغاز کرد. [71^b] هرگز عاقل دیده بینای خود برکند که فلان هم
بی دیده است یا اَعُوْر است؟ یا بر خود فعل قبیح روا دارد که فلان همچنین¹³⁴⁶ مُخَنَّث است؟ چون این صفت¹³⁴⁷
در نفس مذموم است و به هستی آمدن و بُعد است عَنِ اللّٰهِ تَعَالٰی¹³⁴⁸ وَعَنِ الْاَزْوَاحِ الطَّاهِرَةِ. اگر این صفت
مُنْكَرَتَر از عَمٰی و مُخَنَّثی نبود، سبب بُعد نبود¹³⁴⁹ که در این راه بسیار اعمی و مُخَنَّث راه یافته اند، چون رو
آورده اند به ترک منی و غفلت. وَلَوْ تَأَمَّلْتَ فِيْهِ قَلِيْلًا لَّعَرَفْتَ وُجُوْهَ الْقُبْحِ فِيْهِ كَثِيْرًا. با خواجه مجدالدین رمزی چند
گفته ام، هم مسموع دارد¹³⁵⁰. كَتَبَهُ وَالِدُهُ يُعْرِفُ بِلَحْنِ قَوْلِهِ¹³⁵¹.

نامه شصت و هشتم [KSMİ]

¹³⁴⁰ فعل KS : I -

¹³⁴¹ تترکوا KI : یترکوا S

¹³⁴² المؤلی K : بیت S + : شعر I

¹³⁴³ با تو K : از آن SI

¹³⁴⁴ شود KS : شوند I

¹³⁴⁵ همسایه توس K : است SI

¹³⁴⁶ همچنین K : - SI

¹³⁴⁷ این صفت KS : ضعیف I

¹³⁴⁸ تعالی K : - SI

¹³⁴⁹ سبب بعد نبود S : - KI

¹³⁵⁰ دارد K : + والسلام SI

¹³⁵¹ كَتَبَهُ وَالِدُهُ يُعْرِفُ بِلَحْنِ قَوْلِهِ K : - SI

داعیه خیرات و حسناتِ مَلِکُ الْأَمْرَاءِ، النَّاصِرُ لِדَیْنِ اللَّهِ، صَاحِبُ الدَّوْلَتَیْنِ، سَعِيدُ السَّعَادَتَیْنِ، الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى وَالرُّكْنُ الْأَعْلَى، غِیَاثُ الْإِسْلَامِ، مُعِیْثُ الْمُسْلِمِیْنَ، قُتْلُغُ الْغُ¹³⁵²، دیندارِ خاص، پروانه بگ - اَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - از آفتِ ملال و سَآمَتِ¹³⁵³ که سدِّ راهِ مطیعان است، مَضُون و مَحْرُوس باد.

سلام و خدمت، عَلَی التَّجْدِیدِ وَالتَّرْدِیدِ وَالتَّكَاثُرِ وَالتَّوَاتُرِ، مطالعه فرماید¹³⁵⁴. آرزومندی غَايَةِ الْخُدُودِ فرماید شناخت. داعیِ مخلص چندان که جهد می کند که جناب¹³⁵⁵ همایون را از مُکَاتِبَات و مُرَاسَلَاتِ زحمت ندهد، ذَوِی الْحَاجَاتِ مَنْهَلِی و مَشْرَبِی¹³⁵⁶ ندارند¹³⁵⁷ جز آن ماء عَیْنِ¹³⁵⁸ الْحَیَاتِ و کَوْنُ السَّعَادَاتِ. چپ و راست می نگرند¹³⁵⁹، مَلَاذِی و مَحْلَصِی دیگر از دستِ فقر و فاقه روزگار نمی یابند الا مَنْهَل و مَشْرَبِ مَبَارَک که أَقْصَى الدُّهُورِ وَالْأَعْوَامِ مستدام باد.

الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ کَثِیْرُ الرِّحَامِ وَ مَزْرَعُ الدَّهْرِ رَهْیْنُ الرَّهَامِ
دلِ درویشان را نمی توان شکستن. (فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ) [ضحی: ۹۳-۱۰۰].
قَالَ الْجِدَارُ لِلْوَتْدِ: لِمَ تَشْقِي؟ قَالَ: انْظُرْ إِلَى مَنْ¹³⁶⁰ يَدُقُّنِي. بی اختیار زحمتِ پیاپی داده¹³⁶¹ می شود. امید است از مکارم اخلاق که¹³⁶² عفو فرماید از این اِبرامِ بسیار، تا حقّ - جَلَّ جَلَالُهُ - دعوات و حاجاتِ شما را و دوستانِ شما را و بندگانِ شما را¹³⁶³ بی توقّف و انتظارِ مستعجاب گرداند. «كَمَا تَدِينُ تُدَانُ».

¹³⁵² قُتْلُغُ الْغُ : KS : اُلُغُ قُتْلُغُ MI

¹³⁵³ ملال و سَآمَتِ : KSM : سَآمَتِ و ملال I

¹³⁵⁴ فرماید KSM : + و I

¹³⁵⁵ جناب KSM : چنان I

¹³⁵⁶ مشربى K : + دیگر SMi

¹³⁵⁷ ندارند KSM : ندارد I

¹³⁵⁸ عین KSM : - I

¹³⁵⁹ می نگرند KSM : می نگرند I

¹³⁶⁰ اِلَى مَنْ KSİ : لمن M

¹³⁶¹ داده KSM : - I

¹³⁶² از مکارم اخلاق که KSM : که از مکارم اخلاق I

¹³⁶³ و بندگانِ شما را KSM : - I

آرنده تحیت، فرزند مخلص، حمیدالدین - وَفَّقَهُ اللَّهُ - به یمنِ همتِ شما در زیِّ صالحان آمده است و ترکِ رُغونَت و جوانی کرده¹³⁶⁴ و ظاهرِ تن را از شهوات و رُغونات پاک کرد¹³⁶⁵ که آن در دستِ او بود، تا¹³⁶⁶ حَقِّ تَعَالی دل را نیز مبدل گرداند و رویِ بدنِ عالم کند، ظاهرًا و باطنًا.

قَالَ النَّبِيُّ - عَلَيْهِ السَّلَامُ¹³⁶⁷ - «هَذَا عَدْلِي فِيمَا أَمْلِكُ، فَأَعْفُ عَنِّي فِيمَا لَا أَمْلِكُ». خانقاهی که از آن جدّ اوست، نصرت‌الدین - رَحِمَهُ اللَّهُ¹³⁶⁸ - محلول است و «الصُّوفِيُّ أَوَّلَى بِخِرْقَتِهِ». تَوَقُّع است از مکارمِ اخلاقِ پادشاهانه شما که پادشاهی و بخشش فرماید¹³⁶⁹ و آن گوشه را به شیخ حمیدالدین تفویض فرماید¹³⁷⁰ تا مُحَرَّض بوده باشید¹³⁷¹ او را بر مزیدِ اکتسابِ علم و عمل، تَقَرُّبًا وَ لَا تَبَعْدًا، رَغْبًا¹³⁷² وَ لَا تَنْفَرًا. و معلوم باشد که ایشان را بر داعی، حَقِّ¹³⁷³ خدمت بسیار است. مَنّت‌دار خواهیم¹³⁷⁴ بودن و چنان دانم که در حَقِّ داعی کرده است، خَاصَّ عَلَی التَّجْدِيدِ¹³⁷⁵، آن احسان. بِحَمْدِ اللَّهِ از عنوانِ نامه، باز ناکرده عَلَی التَّمَامِ فهم کنند و از فهرست، کتابی را اِلَی آخِرِهِ - اَلْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی تِلْكَ¹³⁷⁶ الْفِرَاسَةِ الْإِلَهِيَّةِ، اَللَّهُمَّ، زِدْ وَ لَا تَنْقُصْ. قَالَ اللَّهُ¹³⁷⁷: وَسَنَزِيدُ الشَّاكِرِينَ.

¹³⁶⁴کرده KMi : + و ظاهر کرده S

¹³⁶⁵پاک کرد KS : پاک کرده Mi

¹³⁶⁶تا KSİ : M -

¹³⁶⁷علیه السلام KS : صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ Mi

¹³⁶⁸اللَّهُ KSM : + و اُتْقَاكُم İ

¹³⁶⁹فرماید KI : فرماید SM

¹³⁷⁰و آن گوشه را به شیخ حمیدالدین تفویض فرماید KI : و آن گوشه را به شیخ حمیدالدین تفویض فرماید S : M -

¹³⁷¹باشید K : باشند SMİ

¹³⁷²رغبا KSİ : M

¹³⁷³حَقِّ KSM : - İ

¹³⁷⁴خواهیم K : خواهیم SMİ

¹³⁷⁵التجدید KMi : التحديد S

¹³⁷⁶تلك KMi : - S

¹³⁷⁷اللَّهُ K : + تعالی SMİ

و از این طرف، مَلِكُ الْمَشَايخ¹³⁷⁸، جُنَيْدُ الرَّمَان، أَمِينُ¹³⁷⁹ الْقُلُوب، قُدْوَةُ الْحَقَائِقِ وَالْأَرْوَاح، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّين - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - سلام و دعا می‌رساند¹³⁸⁰.

نامه شصت و نهم [KSMi]

مَفْعَرُ الصُّدُور، مُؤَنِّسُ الْفُقَرَاء، قُدْوَةُ الْأَخْيَار - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - سلام و تحیت مطالعه فرماید و به مُشَرَّفُهُ عزیز، داعی را مُسْتَبَشِّر داند. يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لِعَبْدٍ أَنْعَمَ عَلَيْهِ: مَاذَا صَنَعْتَ فِيمَا أَسْبَغْتُ¹³⁸¹ عَلَيْكَ مِنَ النِّعْمَةِ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، شَكَرْتُكَ وَ حَمِدْتُكَ، يَغْنِي شَكَرْتُكَ بِمَالِي وَ بِنَفْسِي وَ بِلِسَانِي وَ بِقَلْبِي وَ غَيْرِهَا. فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: لَمْ تَشْكُرْنِي إِذَا لَمْ تَشْكُرْ لِمَنْ أَجْرَيْتُهَا¹³⁸² عَلَى يَدِهِ، يَغْنِي لَمْ تَشْكُرْ لِمَنْ أَجْرَيْتُ تِلْكَ النِّعْمَةَ عَلَى يَدِهِ¹³⁸³، صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ فِيمَا أَخْبَرَنَا عَنِ اللَّهِ¹³⁸⁴.

چون¹³⁸⁵ حق - جَلَّ جَلَالُهُ - آن مُوَفَّق را واسطه ساخت تا نعمتِ حق را به تو رساند، واجب آید شکرِ او کردن؛ چنان‌که جسم¹³⁸⁶ تو را خدا آفرید، ولیکن چون پدر و مادر¹³⁸⁷ تو¹³⁸⁸ را واسطه ساخت تا به واسطه مُوَافَقَتِ¹³⁸⁹ ایشان در تربیت تو آن نعمتِ تن بر تو مُوَفَّر شد، شکرِ ایشان واجب شد که (أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ) [لقمان: ۱۴/۳۱]. همچنین چون نعمتِ علم بر¹³⁹⁰ تو رسید، آن معلّم که حقّ، او را واسطه کرد هم شکرِ او واجب شد.

¹³⁷⁸ ملك المشايخ KSM : سيد المشايخ I

¹³⁷⁹ أمين KSM : امير I

¹³⁸⁰ مي‌رساند KMi : + والسلام S

¹³⁸¹ اسبغت KSi : اسغت M

¹³⁸² اجريتها KSi : اجریت تلك النعمة M

¹³⁸³ يغني لم تشكر لمن اجریت تلك النعمة على يده KSi : M -

¹³⁸⁴ الله KSM : + تعالى I

¹³⁸⁵ چون KSM : - I

¹³⁸⁶ جسم KSM : چشم I

¹³⁸⁷ پدر و مادر KM : مادر و پدر Si

¹³⁸⁸ تو KSM : - I

¹³⁸⁹ موافقت KMi : موافقت S

¹³⁹⁰ بر KSM : به I

چنان‌که آورده‌اند که بعضی رُهبانان پیشِ بزرگی که مُعْتَقِدِ ایشان بود، شکایت کردند که ما از صحابهٔ رسول - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ - رنج و فاقه بیش می‌کشیم و از شهوات دورتریم. آنچه ایشان می‌بایند از کرامات ما نمی‌یابیم. سبب چیست؟ آن بزرگ جواب داد که آن خداشناسی و زهدشناسی¹³⁹¹ و رُهبانیت و انْقِطَاع از دنیا و امثال این، همه موروثِ انبیاست و ارشادِ ایشان است؛ که بی‌ارشادِ ایشان¹³⁹² هیچ کس را به خداشناسی و سیرت و طریقتِ اِلَى اللَّهِ تَعَالَى معلوم نشود¹³⁹³، چون موروثِ ایشان است. شما پشت به¹³⁹⁴ ایشان کرده‌اید که این نعمت از ایشان یافتید¹³⁹⁵. گفتند که ما انبیایِ مُتَقَدِّم¹³⁹⁶ را مُقَرِّم و شاکریم. گفت: چون که¹³⁹⁷ ایشان نَفْسِ واحده‌اند¹³⁹⁸، تکذیبِ یکی تکذیبِ همه باشد؛ چنان‌که غَسَلِ اعضایِ وُضُو¹³⁹⁹ در حَقِّ فایده یک چیزند، اگر یک عُضْو را نشویی، شستنِ آن اعضایِ دیگر سود ندارد؛ و چون انبیا¹⁴⁰⁰ یکدیگر را مُقَرِّم و گواهی می‌دهند بر صِحَّتِ همدیگر، چون یکی را تکذیب کردی، همه را تکذیب کردی. [72^a] و به حقیقت، آن یک نور است که در روزنِ هر خانه‌ای از خانه‌های اجسامِ انبیا¹⁴⁰¹ تافته¹⁴⁰² است از یک خورشید. چون ضدِّ یک نور از آن نورها که در این خانهٔ مُعَيَّن است شدی و مُنْکِرِ او شدی، خُفَّاشیِ تو ثابت شد؛ منْکِرِ همه¹⁴⁰³ باشی. و نظیرِ این آن باشد که خُفَّاشی گوید که من به آفتابِ پارینه مُقَرَّم، با او ضدِّ نیستم، اگرچه به آفتابِ امروزینه ضدِّم. گوید که¹⁴⁰⁴ این پارینه و امروزینه دو نیست، ولیکن پارینه از امتحانِ تو دور است. و همچنین مارِ خاکی گوید که من

¹³⁹¹ و زهدشناسی KSM : I

¹³⁹² است که بی‌ارشاد ایشان KSM : I

¹³⁹³ نشود K : نبود SM : I

¹³⁹⁴ به KSM : با I

¹³⁹⁵ یافتید KMI : یافتند S

¹³⁹⁶ متقدّم KSM : مقدّم I

¹³⁹⁷ که KMI : S

¹³⁹⁸ واحده‌اند KS : واحداً MI

¹³⁹⁹ اعضایِ وُضُو K : اعضا و وُضُو SMi

¹⁴⁰⁰ انبیا KSM : + علیهم السلام I

¹⁴⁰¹ انبیا KSM : + علیهم السلام I

¹⁴⁰² تافته KSM : یافته I

¹⁴⁰³ همه KI : SM

¹⁴⁰⁴ که K : SMi

ماهی آن آبم که پار¹⁴⁰⁵ در جو می‌رفت، با این آب آشنا نیستم. گویند: این آب همان است؛ اما آن آب که غیر است در زعم تو، امتحان کننده روزگار تو نیست. وَ لَا يَتِمُّ بَيَانُهُ أَبَدًا، (وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا) [کَهف: ۱۸/۱۰۹]. جاوید روح پاکش مُسْتَشْفِي آبِ حیاتِ (يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا) [انسان: ۶/۷۶] باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ¹⁴⁰⁶.

نامه هفتادم [KSi]

قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَخْلُقَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ لَا يَحِلُّ لَهُ فَإِنَّ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ». «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَفْقَنَ مَوَاقِفَ التُّهَمِ». مَنْ بَاشَرَ خَيْرًا أَوْ شَرًّا فِي جُنْحٍ لَيْلٍ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ، جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ عَلَيْهِ بِالنَّهَارِ رِذَاءً وَ شِعَارًا يُعْرَفُ بِهِ. يُؤَيِّدُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى: (سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ) [قلم: ۱۶/۶۸]؛ يَعْنِي نَجْعَلُ¹⁴⁰⁷ الْخَيْرَ وَالشَّرَّ عَلَامَةً عَلَى أَنْفِهِ يَرَاهُ كُلُّ أَحَدٍ.

فرزند عزیز، فلان‌الدین - خَلَّصَهُ اللَّهُ تَعَالَى¹⁴⁰⁸ عَنْ¹⁴⁰⁹ أَيْدِي الشَّيَاطِينِ - بداند که در این روزگار، کنج خَلُوت¹⁴¹⁰ محشرکده¹⁴¹¹ شیاطین است. شیران را بیم باشد در این زمان از یارانِ صالح منقطع شدن و به کنج نشستن. بیم، شیران را نشاید که آن نقصانِ شیری، فتنه دیو است که این پدر گوش کر¹⁴¹² کرده است از خیر و شر عالم؛ اما دهان به گوشم می‌نهد و بانگ می‌زند. وَاللَّهِ الطَّالِبِ الْغَالِبِ که در این مدت چیزها می‌گویند از آن فرزند که اگر در خواب دیدمی، خواب بر خود حرام کردم. اگر ممکن بودی، سفر کردم. آخر که گفت¹⁴¹³ آن نافع است؟ صدهزار مضرت در اوست. وَاللَّهِ جز عدوی¹⁴¹⁴ نگفت. چند کَرَّت نصیحت کرده شد و آن فرزند

¹⁴⁰⁵ پار : KSi M

¹⁴⁰⁶ آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ KI : SM

¹⁴⁰⁷ نجعل K : Si

¹⁴⁰⁸ تعالی K : Si

¹⁴⁰⁹ عن KS : من I

¹⁴¹⁰ خلوت KS : غفلت I

¹⁴¹¹ محشرکده KS : محشر کرده I

¹⁴¹² کر K : Si

¹⁴¹³ گفت KS : + که I

¹⁴¹⁴ عدوی KS : عدو I

آن را تأویل‌ها کرد و زیرِ بساط نهاد و فریبِ نفس را هیچ تأویل نکرد. چنان‌که آن شخص بر پیغامبری موسی¹⁴¹⁵ چندان خیال و اشکال و تأویل اندیشید¹⁴¹⁶ و بر خدایی گوساله هیچ تأویلی¹⁴¹⁷ نیندیشید.

به دستِ این پدر دعوتی است و دعایی است، به حقّ آنکه (قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا) [تحریم: ۶/۶۶]، (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) [شعراء: ۲۶/۲۱۴]. دعا خود کارِ من است¹⁴¹⁸ و دعوتِ این¹⁴¹⁹ است که می‌گویم یک‌باره و دوباره، نوح‌وار (ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ) [هود: ۴۲/۱۱]. إِنْ شَاءَ اللَّهُ نگویی: (سَأَوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ) [هود: ۴۳/۱۱]؛ زیرا (لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ) [هود: ۴۳/۱۱]. یعنی پناه به بندهٔ مرحوم گیر و ملازمِ آن مرحوم باش¹⁴²⁰. و اگر نه هر جا روی، زخم خوری. بر جوانی چه غرّه شوی؟ آخر برادرت به سِنِّ از تو کوچک‌تر بود. ای دروغا او را دستوری بودی تا با تو حالِ خود بگفتی. الله، الله، دریابد و آن حجره را ویران کند¹⁴²¹. روی¹⁴²² بر نمی‌تابد که در رویِ کسی نصیحت کنم. دهان پر است، امکانِ گفتن نی؛ دل پر است، امکانِ نبشتنِ آن نیست. آخر از روانِ آن¹⁴²³ شاه بترس و از روانِ آن سلطان شرم دار. خانه‌ای که چو بَيْتُ الْحَرَامِ نیک‌نام بود و انگشت‌نما بود، نزدیک است که چون کاروان‌سرای ضیا مشهور شود.

وَاللَّهُ وَ بِاللَّهِ که روح او چون شیر می‌غُرْد¹⁴²⁴ و باخبر است از قلیل و کثیر آنچه می‌رود. يُمَكِّنُ که بر سرت فرود آید. سوگند مخور و مُنْكَرِ مشو و حال‌ها را باژگونه مگو، (وَقَلِّبُوا لَكَ الْأُمُورَ) [توبه: ۴۸/۹]، که آن مُنْكَرِ شدن یکی گناه¹⁴²⁵ دیگر است. آدم‌وار (رَبَّنَا ظَلَمْنَا) [اعراف: ۲۳/۷] آغاز کن؛ ابلیس‌وار حَجَّتِ مگو.

¹⁴¹⁵ موسی KS : + علیه السلام I

¹⁴¹⁶ اندیشید KI : اندیشه کرد S

¹⁴¹⁷ تأویلی K : تأویل SI

¹⁴¹⁸ است KS : + و اجابت کار حقّ است I

¹⁴¹⁹ این KS : آن I

¹⁴²⁰ باش KS : - I

¹⁴²¹ کند KS : + پیش از آنکه آن حجره او را ویران کند I

¹⁴²² روی KS : + من I

¹⁴²³ آن KS : - I

¹⁴²⁴ می‌غُرْد KS : می‌خرد I

¹⁴²⁵ گناه KS : گناهی I

اگر حالتِ آدمت¹⁴²⁶ خوش تر می آید، الله، الله، گریبانِ مردی بگیرد و خود را زیرِ شیاطینِ سست نیفکند - وَفَقَهُ
 اللَّهُ وَقَوَاهُ وَأَيَّدَهُ بِنَصْرِهِ. الله، الله، ملازمت کند به صحبتِ شَيْخُ الشُّيُوخِ، إِمَامُ الْوَقْتِ، حسام الدین، اگر از من
 حجابی هست یا من مَوْضِعِ مُعَيَّنِ نیستم. الله، الله، الله، دشمنان را شاد نکند¹⁴²⁷.

زین حال چو بشنود عدو شاد شود از بهر خدا چو شادی اوست مکن

*

جهان آن به که عاقل تلخ گیرد که شیرین زندگانی تلخ میرد
 وَ سَلَامٌ¹⁴²⁸ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ¹⁴²⁹ وَ بَرَكَاتُهُ.

نامه هفتاد و یکم [KSMi]

أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَ قَاضِي الْقَضَاةِ، نَاشِرِ الْعَدْلِ وَالْحَسَنَاتِ، الصَّدْرِ الَّذِي اسْتَحَقَّ الصَّدْرَ بِسَعَةِ الصَّدْرِ¹⁴³⁰ وَ
 فَاقَ الْأَفَاضِلَ بِعُلُوِّ الْقَدْرِ، بَقِيَّةِ السَّلَفِ، أَسْتَاذِ¹⁴³¹ الْخَلَفِ، مُفْتِي الْفَرِيقَيْنِ، إِمَامِ الْمَذْهَبَيْنِ، الْأَجَلِّ الْكَبِيرِ، الْعَالِمِ
 النَّحْرِيرِ، الْبَدْرِ الْمُنِيرِ، عَزَّ الْحَقُّ وَالِدَيْنِ، عَلَاءِ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ، عِلْمِ الْهُدَى وَالْيَقِينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ يَسَّرَ لَهُ
 الْيُسْرَى وَ جَنَّبَهُ عَنِ¹⁴³² الْعُسْرَى، وَ لَا زَالَ السَّعْدُ لَهُ خَادِمًا وَالْإِقْبَالُ بِبَابِهِ مُلَازِمًا، كَلَاهُ اللَّهُ وَ رَعَاهُ وَ مِنَ الْخَيْرِ لَا
 أَحْلَاهُ.

سلام و خدمت از این داعی مخلص، الشَّاكِرُ الذَّاكِرُ¹⁴³³، مطالعه فرماید. آرزومندی به ملاقات و موافاتِ
 ذاتِ شریفِ مُفِيضِ الْفَوَائِدِ وَالتَّوَادِرِ، مُتَجَاوِزِ الْحَدِّ شناسد. جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَنَا عَلَى بَسَاطِ الصَّدَقِ، (إِخْوَانًا عَلَى سُورِ
 مُتَقَابِلَيْنِ) [حجر: ۴۷/۱۵]. آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹⁴³⁴.

¹⁴²⁶آدمت : KI S

¹⁴²⁷نکند KS : + شعر I

¹⁴²⁸سلام K : السلام SI

¹⁴²⁹رَحْمَةُ اللَّهِ KS : رَحْمَتُهُ I

¹⁴³⁰اسْتَحَقَّ الصَّدْرَ بِسَعَةِ الصَّدْرِ KSM : يستحق الصدرية I

¹⁴³¹استاذ KMi : اشاذ S

¹⁴³²عن KS I : - M

¹⁴³³الشَّاكِرُ الذَّاكِرُ K : الذَّاكِرُ الشَّاكِرُ SMi

خَيَالُكَ فِي عَيْنِي وَ إِسْمُكَ فِي فَمِي وَ ذِكْرُكَ فِي قَلْبِي إِلَى أَيْنَ أَكْتُبُ؟

*

من و تو کرد آدمی را دو بی من و تو، تو من بدی من تو
کی بُود ما ز ما جدا مانده من و تو رفته و خدا مانده
(كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْمَعَ بَيْنَنَا) [انعام: ۱۲/۶]. اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَنَّا¹⁴³⁵.

ای روح‌های پاک در این توده‌های خاک ای روح‌های پاک در این توده‌های خاک
دیرست تا دمامه محشر همی زند تا کی چو حس¹⁴³⁶ اهل سقر مستقر کنید
ای زنده‌زادگان سر از این خاک بر کنید

*

[72^b] جاوید شبی باید و خوش مهتابی تا با تو غم تو گویم از هر بابی¹⁴³⁷

*

عِنْدِي جُمْلٌ مِّنْ اِشْتِيَاقٍ وَ فُصُولٌ لَا يُمَكِّنُ شَرْحُهَا بِكُتُبٍ وَ رَسُولٌ
بَلْ اَنْتَظِرُ الزَّمَانَ وَ الْحَالَ يَحُولُ اَنَّ¹⁴³⁸ يَجْمَعُ بَيْنَنَا فَتُصْغِي وَ اَقُولُ
«تُصْغِي وَ اَقُولُ» تفسیر «يَجْمَعُ¹⁴³⁹ بَيْنَنَا» است؛ که¹⁴⁴⁰ چون جمع شوند به شرط عین جمع شدن،
کشف کند احوال را بی واسطه قول¹⁴⁴¹ ظاهر؛ و اگر بعضی احوال نامکشوف بماند و محتاج بیان باشد به قول
آن، جمع نشده¹⁴⁴² باشد، تفرقه قایم باشد. زیرا تفرقه¹⁴⁴³ از روی مکان نیست که روح مکانی نیست، تفرقه از

¹⁴³⁴ العالمین KSM : + شعر I

¹⁴³⁵ بیننا KSM : + شعر I

¹⁴³⁶ حس KI : حسن SM

¹⁴³⁷ جاوید شبی باید و خوش مهتابی تا با تو غم تو گویم از هر بابی KMI : - S

¹⁴³⁸ آن KSI : الله M

¹⁴³⁹ یجمع KSM : - I

¹⁴⁴⁰ که KSM : - I

¹⁴⁴¹ قول KSI : + رسول M

¹⁴⁴² نشده KS : شده MI

¹⁴⁴³ تفرقه KSM : - I

توسّط حُجُب است. جمع آنگاه باشند¹⁴⁴⁴ که حُجُب تمام برخیزد. این بر خاطرِ اشرفِ مکشوف باشد، تطویلِ حاجت نیست. «الْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ»؛ لِأَنَّهُ يَتَكَلَّمُ وَ نَسِيَهُ، وَالْعَاشِقُ لَا يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ؛ لِأَنَّهُ يَتَكَلَّمُ وَ يُشِيرُ¹⁴⁴⁵ لَا لِلتَّفَهُّمِ وَحْدَهُ بَلْ لِالْتِدَادِ وَ اعْتِدَارِ وَجْهِ يَدُلُّ¹⁴⁴⁶ الْمَحْبُوبَ ظَاهِرًا وَ بَاطِنًا.

اعلام می‌رود که فرزندِ عزیز، طَالِبُ الْحَقِّ، فخرالدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - از دعاگویان و ثناگویان آن حضرت است¹⁴⁴⁷. شب و روز به تحصیلِ درسِ عشق و «تنبيه» تقوی و «وجيز» قناعت و «وسيط» قُوْتِ الْقَلْبِ¹⁴⁴⁸ و «بسيط» معرفت و «جامع الكبير» مَقْعَدِ صِدْقِ مشغول است و در اصولِ اصولِ خَوْض می‌نماید و طلبِ عبور از علوم و وصول به معلوم - وَ هُوَ الْحَقُّ تَعَالَى - هَمَّت و نَهَمَتْ¹⁴⁴⁹ دارد. خواهرِ او، مرحومه، بدان طرف نقل کرده است - غَفَرَ اللَّهُ لَهَا. تَرَكَهَای که هست، آن به که به وجوهِ خیر مصروف شود، خیری¹⁴⁵⁰ - يَعْنِي¹⁴⁵¹ أَخِيهَا¹⁴⁵² - صدقهٔ متوفات باشد، (وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ) [انفال: ۷۵/۸]. خاصّه چنین دو رحم که صلّهٔ رحمِ دینی به جای می‌آرد¹⁴⁵³ عَلَى أُمَّتِ الْوُجُوهِ، و در إحيای نفسِ خود سعی می‌کند، که به حقیقتِ إحيای همهٔ خلائق است که (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مائده: ۳۲/۵].

فرزندِ مخلص، صدرالدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - می‌رسد به حکمِ وکالت. تَوَقَّع است که بر قانونِ لطف و کهترنوازی و خیرگستریِ مخدومانه و پدرانه عنایت فرماید تا حقّ به مُسْتَحَقِّ رسد و روانِ آن¹⁴⁵⁴ متوفاتِ شادمان

¹⁴⁴⁴ باشند KSM : باشد İ

¹⁴⁴⁵ وَالْعَاشِقُ لَا يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ لِأَنَّهُ يَتَكَلَّمُ وَ يُشِيرُ K : SMİ -

¹⁴⁴⁶ يَدُلُّ KSİ : بذل M

¹⁴⁴⁷ است KSM : + و İ

¹⁴⁴⁸ قُوْتِ الْقَلْبِ K : قُوْتِ الْقُلُوبِ S : قُوْتِ الْقُلُوبِ Mİ

¹⁴⁴⁹ نَهَمَتْ KSM : نعمت İ

¹⁴⁵⁰ خیری K : چیزی SM : و İ

¹⁴⁵¹ یعنی K : به معنی SMİ

¹⁴⁵² أَخِيهَا KM : أَخِيهَا S : - İ

¹⁴⁵³ می‌آرد KSM : می‌آورد İ

¹⁴⁵⁴ آن KSİ : - M

شود و ذخیره آن روز باشد که یَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَى مَا قَدَّمُوا لِأَنْفُسِهِمْ مِنْ خَيْرٍ¹⁴⁵⁵ و حدیث «عَدْلُ السَّاعَةِ»¹⁴⁵⁶ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً» آن روز¹⁴⁵⁷ ظاهر شود و مکشوف و محسوس گردد¹⁴⁵⁸ که (يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ) [طارق: ۹/۸۶]. لطف‌هایی که فرموده است پیش از این و می‌فرماید از حِفْظِ الْغَيْبِ وَ سِتْرِ الْعَيْبِ، وَ عَلَيْنَا شُكْرُهُ وَ عَلَى اللَّهِ جَزَاؤُهُ، جَزَاهُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا جَزَا بِهِ مُحْسِنًا؛ (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يَضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴]¹⁴⁵⁹.

إِكْرَامُ أَهْلِ الْهَوَى مِنَ الْكَرَمِ وَ أُمَّةُ الْعِشْقِ أَضْعَفُ الْأُمَمِ
وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ عَلَى مَنْ حَوْلَكُمْ وَ¹⁴⁶⁰ مَنْ حَلَّ يَوْمًا بِوَادِيكُمْ وَ عَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ (وَ سَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَ يَوْمَ يَمُوتُ وَ يَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا) [مریم: ۱۵/۱۹]. جاوید مُغِيثِ خَلَائِقِ وَ مُبَيِّنِ حَقَائِقِ بَادِ، وَ السَّلَامُ¹⁴⁶¹.

نامه هفتاد و دوم [KSMi]

خیرات و حسنات و صدقات و صلوات¹⁴⁶² امیر سپهسالار¹⁴⁶³، اجل کبیر، عالم عادل، مُؤَيِّدِ مُظَفَّرِ، مَنْصُورِ مُجَاهِدِ، مُرَابِطِ مَثَاغِرِ، أَسَدُ الْوَعَا، مُقَدِّمُ الْجُيُوشِ، مُخْلِصُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، سَعْدُ الدَّوْلَةِ وَالِدَيْنِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ إِقْبَالَهُ وَ حَقَّقَ¹⁴⁶⁴ آمَالَهُ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - به حضرت وَلِيِّ الْحَسَنَاتِ، مُجِيبُ الدَّعَوَاتِ¹⁴⁶⁵، قَاضِي الْحَاجَاتِ مقبول باد. اولیا منصور و أعدا مقهور؛ و عزیزترین اولیا عقل ناصح است و دشمن‌ترین أعدا نفس اماره است¹⁴⁶⁶.

¹⁴⁵⁵ من خیر KSİ : M -

¹⁴⁵⁶ عَدْلُ السَّاعَةِ KSM : عَدْلُ سَاعَةِ İ

¹⁴⁵⁷ آن روز KMi : ازو S

¹⁴⁵⁸ گردد KSM : İ -

¹⁴⁵⁹ عظیمًا KM : + شعر Si

¹⁴⁶⁰ و KSM : + علی İ

¹⁴⁶¹ والسلام K : آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ SMİ

¹⁴⁶² صدقات و صلوات K : صلوات و صدقات SMİ

¹⁴⁶³ سپهسالار KM : سپهسالار Si

¹⁴⁶⁴ حَقَّقَ KSİ : M -

¹⁴⁶⁵ الدعوات KSM : + و İ

¹⁴⁶⁶ است KSM : + شعر İ

جان می‌برد به حضرتِ حورانِ گلشنم تن می‌کشد به خدمتِ گورانِ گلخنم
 عیسیست جانِ پاک و خرس‌ت این تنِ پلید پیکارِ خر هم‌اره به عیسی برافکنم
 تا لاجرم همی زند این طاسِ روزگار بر سینه زخم‌های پیایی چو هاونم¹⁴⁶⁷
 خُنکِ آن را که سر¹⁴⁶⁸ نفسِ اماره را که عدوِّ دین و دولتِ ماست و راهزنِ دنیا و آخرتِ ما¹⁴⁶⁹، به
 صَمَصامِ خیرات و طاعات بُرد تا غازی باشد و مُجاهد¹⁴⁷⁰ نویسند لقبِ او، نه در دیوانِ دنیا بلکه بر ساقِ عرش؛
 أَيْدَهُ اللَّهُ¹⁴⁷¹ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ وَفَّقَهُ بِشُكْرِهِ، (اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورِ) [سبأ:
 ۱۳/۳۴].

از این طرف سلام و دعا قبول فرماید، آرزومندی به ادراکِ حقایق. اگرچه رُؤیتِ قَرِیبُ الْعَهْدِ است، لیک
 روحِ بدان ملاقات قانع نیست¹⁴⁷².

أُغَانِقُهَا وَ النَّفْسُ بَعْدُ عَشِيقَةً إِلَيْهَا وَ هَلْ بَعْدَ الْعِنَاقِ تَدَانِي؟
 ملاقات و موافات¹⁴⁷³ بِأَسْرَعِ الْأَزْمَانِ¹⁴⁷⁴ و أَيْمَنِ الْأَوْقَاتِ و أَسْعَدِ الْحَالَاتِ مُيَسَّرَ و مُهَيَّأ¹⁴⁷⁵ باد، آمین یا
 رَبَّ الْعَالَمِينَ¹⁴⁷⁶.

حاملِ ذکر، سیّدِ اجلّ، حسیبِ نسیب، شَرَفُ الْمَلَّةِ وَالِدَيْنِ - أَدَامَ اللَّهُ شَرَفَهُ - مُسْتَقْبِلِ خدمت است و
 احسان و اکرامِ امیری در حقّ جملهُ اهلِ خیرِ فایض و مشهور است، لَا سَيِّمًا در حقّ ساداتِ اَعَزَّهُ - ضَاعَفَ اللَّهُ
 عِزَّهُمْ. تَوَقَّع است از انعامِ عام¹⁴⁷⁷ و اکرامِ رام و درویش‌پروری و فضل‌گستری آن عزیز که سیّدِ اجلّ از آن جنابِ

¹⁴⁶⁷ هاونم KSM : آهم I

¹⁴⁶⁸ سر K - SM I

¹⁴⁶⁹ ما KMI : تا S

¹⁴⁷⁰ مجاهد KSM : مخلص I

¹⁴⁷¹ الله KSM : + و سدده I

¹⁴⁷² نیست KSM : + شعر I

¹⁴⁷³ موافات KS : موافات MI

¹⁴⁷⁴ الأزمان KSM : الزمان I

¹⁴⁷⁵ مُيَسَّرَ و مُهَيَّأ KSM : مُهَيَّأ و مُيَسَّر I

¹⁴⁷⁶ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ KS - M : يا رب I

¹⁴⁷⁷ عام KMI : اعام S

عالی شاکر و ذاکر بازگردد، چنانکه فقرا و صلحا¹⁴⁷⁸ و امیدواران¹⁴⁷⁹ دیگر از خدمتش شاکر¹⁴⁸⁰ و مثنی باز می‌گردند، تا ثوابِ جزیل حاصل آید و بر احسان‌های پیشین مُنْضَم گردد. دایم مقصد¹⁴⁸¹ رجال¹⁴⁸² و محط¹⁴⁸³ رجال¹⁴⁸⁴ باد. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَخَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ». وَالسَّلَامُ.

نامه هفتاد و سوم [KSMİ]

أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَ قَاضِي الْقَضَا، الصِّدْرِ الْكَبِيرِ، الْبَذْرِ الْمُنِيرِ، الْحَبْرِ¹⁴⁸⁵ التَّحْرِيرِ¹⁴⁸⁶، الْمُحَقِّقِ الْمُدَقِّقِ، عِلْمِ الْهُدَى، مَعْدِنِ الْعِلْمِ وَالتَّقَى، بَقِيَّةِ السَّلَفِ، أَسْتَاذِ الْخَلْفِ، عِزِّ الْمِلَّةِ وَالِدِّينِ، شَرَفِ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ، نَاصِحِ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوهُ لِلدِّينِ وَحَيَاتِهِ وَلِحَقِّ وَرِعَاتِهِ وَلِمَظْلُومٍ وَإِعَانَتِهِ وَأَدَامَهُ اللَّهُ عَلَى الْمَكَارِمِ وَأَيَّدَهُ وَبَسَطَ بِكُلِّ خَيْرٍ يَدَهُ وَعُمَرَهُ وَزَيْنَ الدُّنْيَا وَأَهْلَهَا بِأَفْضَالِهِ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ.

سلام و تحیت مطالعه فرماید و اشتیاق [73^a] إِلَى رُؤْيَتِهِ - الَّتِي هِيَ رَوْضَةُ الْأَمَالِ وَ نُزْهَةُ الْأَبْصَارِ وَ مُخْجَلُ الْأَقْمَارِ، تَقَرُّ بِلِقَائِهِ الْعُيُونُ وَ يُسَرُّ بِهِ الْمَحْزُونُ، إِذْ جَعَلَهُ اللَّهُ لِلشُّرُورِ نِظَامًا وَ لِلنَّعْمَةِ تَمَامًا، لَا وَحْشَةَ مَعَ مُقَابَلَتِهَا وَ لَا أَنْسَ مَعَ مُفَارَقَتِهَا - غَالِبَ دَانِد. بَارِی تَعَالَى ملاقات را سببی سازد خفیف، إِنَّهُ سَمِيعٌ لَطِيفٌ.

رحمتی که دادیم، لطف‌ها فرمودیت - كَافَاهُ اللَّهُ مَا كَافَى بِهِ مُحْسِنًا عَنْ¹⁴⁸⁷ إِحْسَانِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ أَمْلَكَ¹⁴⁸⁸ بِجَزَائِهِ مِنِّي وَ¹⁴⁸⁹ أَوْسَعُ لِمُؤْنَتِهِ، وَاللَّهُ الْمُعِينُ عَلَى صَالِحِ النَّيِّ وَالْعَمَلِ وَالْمُكَافِئُ لِلْحَسَنَةِ بِسَبْعِ مِائَةٍ، وَ أَذْنَاهَا بِعَشْرَةٍ وَ أَكْثَرُهَا لَا نِهَآيَةَ لَهُ.

¹⁴⁷⁸ فقرا و صلحا : KSi M

¹⁴⁷⁹ امیدواران K : امیدواران SMİ

¹⁴⁸⁰ شاکر KSM : + و ذاکر İ

¹⁴⁸¹ مقصد SMİ : مقعد K

¹⁴⁸² رجال KSM : حال İ

¹⁴⁸³ رجال KSM : رجال İ

¹⁴⁸⁴ صلی الله KSM : - İ

¹⁴⁸⁵ المنیر الْحَبْرِ K : SMİ

¹⁴⁸⁶ التحریر KSM : التحریر İ

¹⁴⁸⁷ عن KMİ : علی S

¹⁴⁸⁸ الله أَمْلَكَ K : S - : الله MI

اعلام می‌رود که جماعتِ خویشانِ فرزندِ عزیزِ مخلص، فخرالدین - اَیَّدَهُ اللَّهُ بِعَوْنِهِ - جهتِ شَحِّ نَفْسِ و سِحْرِ دنیا که «الْدُّنْيَا أَشْحَرُ مِنْ هَارُوتَ وَ مَارُوتَ»، مانعِ خیر شدند تا آنچه حقّ باشد تمام¹⁴⁹⁰ به مُسْتَحَقِّ نرسد؛ خاصّه چنین مُسْتَحَقِّ که همه را فدایِ راهِ حقّ می‌کند، (أُخْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ)¹⁴⁹¹ [بقره: ۲/۲۷۳]؛ و حیل و بهانه‌ها بیرون می‌آورند¹⁴⁹² که ما شفقت می‌کنیم، (وَقَلِّبُوا لَكَ الْأُمُورَ) [توبه: ۴۸/۹]، لِيَلْبِسُوا عَلَى النَّاسِ، (وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشِيَهُ) [احزاب: ۳۷/۳۳].

تَوَقُّع از کمالِ لطف و احسان و عنایت و مخدومیِ آن بزرگ آن است که جهد فرماید تا¹⁴⁹³ آن حقّ به مُسْتَحَقِّ برسد و به کفایت و دانشِ شریفِ خود مانعان را دفع کند تا بر این داعیِ مَنّت باشد و بر احسان‌هایِ اولین مزید باشد؛ که «إِتْمَامُ الْمَعْرُوفِ خَيْرٌ مِنْ إِبْتِدَائِهِ». احسان بر مثالِ هلال است؛ اگرچه لطیف و مبارک و شادی‌افزاست، امّا چون به تمام رسد و بَدَر شود، عالم را مُنَوَّر کند. همچنان ابتدایِ طاعت با¹⁴⁹⁴ اِتْمَامِ آن - اَیَّدَهُ اللَّهُ وَ وَفَّقَهُ، وَ هُوَ وَلِيُّ التَّوْفِيقِ. الله، الله، که در این خیر بر منوال و عادت¹⁴⁹⁵ صَلَاحِ دین و نُصْرَتِ حقّ (إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ) [محمد: ۷/۴۷] که صِفَتِ خَلْقَتی و جِبَلِیِ اوست، بر رُسته نه بر بسته، «لَيْسَ التَّكْحُلُ فِي الْعَيْنَيْنِ كَالْكَحْلِ»، آن مَهَمّ را کفایت فرماید، ذَخِيرَةً لِيَوْمِ الْمَعَادِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى. جاوید کاشفِ مُشْكِلاتِ خواصّ و مُصْلِحِ خُطُوبِ عوام و مُغِيثِ مَظْلُوم و مَرَبِّي مَعْشُوم¹⁴⁹⁶ باد. آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ.

نامه هفتاد و چهارم [KSi]

¹⁴⁸⁹ و : K - SMi

¹⁴⁹⁰ تمام : KSM - I

¹⁴⁹¹ أُخْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ : KSi - M

¹⁴⁹² می‌آورند : KSM - I

¹⁴⁹³ تا : KSM - I که

¹⁴⁹⁴ با : KSM - I تا

¹⁴⁹⁵ عادت : KSM - I و +

¹⁴⁹⁶ مَعْشُوم : KSM - I

روحِ مبارکِ خواجه جهان، گریزان از این جهان و ¹⁴⁹⁷آرزومند و مُشتاقِ آن جهان، به جانبِ بی‌جانب، مُنَزَّه از جَوَانِب و ارکان، هر ساعت نگران و مناجات‌کننده ¹⁴⁹⁸پنهان از میان ¹⁴⁹⁹دل و جان که ما را به خود راه نمای از این بیابان و به ساحلِ خلاصی رسان از موج‌های این طوفان؛ و حق ¹⁵⁰⁰جواب می‌فرماید که پیوسته خلاصِ جهانیان در هر روزگاری بازبسته بوده است به یکی از خواصّ بندگان، تا خلق در آن باشند نگران، ننگرند به آسمان؛ که درِ آسمان باز نشود به هر خیره‌نگری حیران. بلکه رضایِ ولیّ خدا ¹⁵⁰¹بجو و فارغ باش از کیوان که می‌فرماید رسولِ صادق، سلطانِ صادقان - عَلَيْهِ صَلَوَاتُ الرَّحْمَنِ - چو درمانید ای امّتِ مؤمنان در آخرُ الزّمان، حیران و سرگردان، رضایِ من بجوید از بنده خاصّ من که برید بر او گمان، به گمانِ روشن، نی چون گمانِ تاریکان. چنان‌که در طوفانِ نوح - عَلَيْهِ السَّلَام - هیچ پناهی نبود، الا ¹⁵⁰²روی آوردن به نوح؛ خُنُکِ جانِ نوحیان. و رسول می‌فرماید - عَلَيْهِ السَّلَام ¹⁵⁰³ - که ای ¹⁵⁰⁴امّت، به هر روزگاری طوفانی است و نوحی؛ و قُطْبِ آن زمان که خلیفه وقت است، کشتیِ نوح است در آن زمان. هرکه گرفت او را دامن، رست از طوفان. و این کلماتِ بیان است و نشان به خواجه جهان - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ عَلَى مَرِّ الزَّمَانِ. جزایِ آن احسان‌هایِ وافر که فرمود آن ولیّ الإحسان که کریمِ مطلقِ هرگز ضایع نکند احسانِ مُحْسِنان که (هَلْ جَزَاءُ الإِحْسَانِ إِلَّا الإِحْسَانُ) [رحمن: ۶۰/۵۵].

ای فخرِ نیکوکاران، بشنو گواهیِ بی‌غرضان و بر خوان نامه بی‌علّتان؛ و آب را چون می‌رانی روان، مران در شورستان و در زمینِ سنگستان، بلکه آن خدمت را بکن با زنده‌دلان که می‌فرماید در شأنِ ایشان: (وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ) [اعراف: ۵۸/۷]؛ و ایشان را بشناس از بی‌خبران، اگرچه باشند با خِرْقَه و طیلّسان، ندارند نورِ جان و حکمتِ لسان. بسی خِرْقَه و دستار و طیلّسان که چون به چشمِ معنی‌نگری، در میانِ آتشِ

¹⁴⁹⁷ و KS : İ

¹⁴⁹⁸ کننده KS : کند İ

¹⁴⁹⁹ میان KI : S

¹⁵⁰⁰ حقّ KS : + تعالی İ

¹⁵⁰¹ خدا KI : جدا S

¹⁵⁰² الا KS : + پناه آوردن و İ

¹⁵⁰³ رسول می‌فرماید علیه السلام KS : رسول علیه السلام می‌فرماید ا

¹⁵⁰⁴ ای KS : İ

دوزخ است سوزان، «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ» گویان. آخر کافران در هر دوری ناجوامردی می کردند در حق پیغامبران و جوامردی می کردند در حق بیگانگان. سنگ را در کنار دستارچه می بستند و گوهر را به سنگ می شکستند، دور از دوستان شما؛ لاجرم قبول نیامد صدقه‌های ایشان، (وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ) [توبه: ۵۴/۹]. و آنها را که چشم روشن گردانید که اگر به گرگ و سگ استخوان اندازند، دانند که به گرگ و سگ می دهند، و اگر به یوسف صدیق ولی حق نواله دهند، دانند که به یوسف می دهند؛ اگرچه هر دو در کار است، ولیکن تمییز دارند.

نخواستیم که زحمت دهم در این خیر، از غایت خجالتِ ابرام‌های سابق؛ باز حق تعالی چون می خواهد که این خیرِ خطیر به معاونت و جدّ و جهدِ زبان و ضمیر و قدم و دم قفل‌گشای همایون رأی عالم‌آرای شما باشد که (الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ) [نور: ۲۴/۲۶]، بدان آورد که زحمت باز به خدمت شما آریم که مرسوم و معهود و مألوفِ زحمت‌های سابق ما بوده‌ایت¹⁵⁰⁵.

قَدْ رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ
 اتمام چنین خیرات کار شماست. اکنون داعی چه گوید که ضمیر و درون مبارک شما خود از جانب داعی می گوید و می شنود. اما چون نیت نیکو کردی¹⁵⁰⁶، مگردان. نانی که به چنین درویش دادی، باز مستان، دو نیم مکن که آن درویش نان بسیار یابد ولیکن تو چنان درویش نیایی تا سبب دوام [73^b] دولت سلطان ما، سلطان صافی جان، فخرِ سلطانان، مهدی آخرزمان، صاحب طالع عنایت یزدان و نظر مردان، - ضَاعَفَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ - گردد. اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى¹⁵⁰⁷.

نامه هفتاد و پنجم [KSMI]

¹⁵⁰⁵ بوده‌ایت KS : بوده است I

¹⁵⁰⁶ کردی KS : + آن را I

¹⁵⁰⁷ تعالی KI : + و سلم تسلیم دائما کثیرا S

مُصَوَّرٌ¹⁵⁰⁸ رَأَى عَالِي إِفْتِخَارِ الصُّدُورِ وَ الْإِيَامِنِ، صدرِ مُعَظَّم، دستورِ مُكَرَّم، مَلِكُ الْوُزَرَاءِ، مُعِينُ الْحَقِّ، الْجَلِيلُ الْأَصِيل، تَاجُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّينِ، عَضُدُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ ضَاعَفَ إِقْبَالَهُ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - باد.

بعد از وظایفِ سلام و تحیت، عذرِ ابرام‌ها خواسته می‌شود. «الْإِسْلَامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَ سَيَعُودُ غَرِيبًا». هرکه در جانِ او از حقیقتِ اسلام بهره‌ها باشد¹⁵⁰⁹، میانِ خلقِ غریب باشد و خلق با او درنیامیزد¹⁵¹⁰ و بیگانه‌وار زیند؛ چنان‌که انبیا و اولیا را قصدِ کُشتن می‌کرده‌اند¹⁵¹¹ و تَهْمَت‌ها¹⁵¹² می‌نهادند¹⁵¹³ و از شهرها بیرون می‌کردند¹⁵¹⁴؛ چنان‌که حقّ تَعَالَى حکایت می‌کند: (فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ) [بقره: ۸۷/۲]، تا آنکه¹⁵¹⁵ که نُصِرَتْ خدا رسید¹⁵¹⁶. و چنان‌که جانورانِ خشکی با جانوران¹⁵¹⁷ دریا، اگرچه قبیله او باشند¹⁵¹⁸ و همشهری او، نیامیزند؛ چنان‌که ابراهیم¹⁵¹⁹ فرمود پدر را و خویشان را چون بیگانگی ایشان بدید: أَنَا بَرِيءٌ مِنْكُمْ. مگر هم باز غریبی که او را هم از آن شَقّه لباسی باشد و از آن آتش داغی، چون از این غریبِ نَفْسِ غریبانه بشنود، حِسَبَتْ و همشهری در جوش آید، خویشی پیدا شود که¹⁵²⁰ (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ) [حجرات: ۱۰/۴۹] و «كُلُّ غَرِيبٍ لِلْغَرِيبِ نَصِيبٌ». نیاز و اخلاصِ شما نادره و غریب است، و بر شما پوشیده نباشد که این داعی آنچه می‌نماید¹⁵²¹ و نمود از

¹⁵⁰⁸ مُصَوَّر : منصور I

¹⁵⁰⁹ باشد MI : KS

¹⁵¹⁰ درنیامیزد KSM : نیامیزند I

¹⁵¹¹ می‌کرده‌اند KI : می‌کردند SM

¹⁵¹² تهمت‌ها KSM : بهتان‌ها I

¹⁵¹³ می‌نهادند KI : می‌نهادند SM

¹⁵¹⁴ می‌کردند KSM : می‌کرده‌اند I

¹⁵¹⁵ آنکه KSM : آنگاه I

¹⁵¹⁶ رسید K : برسد SMi

¹⁵¹⁷ جانوران KSİ : جانوران M

¹⁵¹⁸ باشند KSM : باشد I

¹⁵¹⁹ ابراهیم KS : + علیه السلام MI

¹⁵²⁰ که KM : SI

¹⁵²¹ می‌نماید K : نماید SMi

إِسْتِحْقَاقِ فَخْرُ الْمَشَايخ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - بی‌غرض و بی‌علت است و به تقلید و به¹⁵²² قیاس نیست؛ که ضیاءالدین مرحوم - اگرچه هر کسی به مقام خود نیکوست - از کجا تا به کجا، صد سال مجاهده کشیدی¹⁵²³، گرد ایشان درنیافتی. چون است که او را آنچه داشت، بسیار نبود. از آن همه این دو مقام التماس رفت. دشمنان و صاحب‌غرضانِ کوردل و کوردیده بی‌تمیز راهزنی کنند که¹⁵²⁴ این دو¹⁵²⁵ بسیار است. بِاللَّهِ وَ تَاللَّهِ که غرض¹⁵²⁶ داعی، صلاحِ مُلک و مِلّت است و در این رقعہ بیش از این شرح بر نمی‌تابد. امل است که از برای زادِ آخرت و دستگیریِ روزِ درماندگی که در این خیرِ خطیرِ معاونت فرماید و وصیتِ حاجت¹⁵²⁷ نیست¹⁵²⁸.

استادِ تو عشق است چو آنجا برسی او خود به زبانِ حال گوید چون کن

*

دانم که تو¹⁵²⁹ گوهر ز خسی بشناسی تو بازِ سپید از مگسی بشناسی
اگرچه هر آهنی را قیمتی هست و از فایده خالی نیست¹⁵³⁰، امّا عقل داند که¹⁵³¹ چند غصّه‌ها و مجاهده‌ها و روزگارا باید تا¹⁵³² آهنی آینه کاینات شود و دستگیرِ عالم گردد.

قلم اینجا رسید سر بشکست

جاویدِ مُوَفَّقِ باد¹⁵³³.

نامه هفتاد و ششم [KSMİ]

¹⁵²² به KSM : İ -

¹⁵²³ کشیدی KMi : کشدی S

¹⁵²⁴ که KSM : و İ

¹⁵²⁵ دو KSM : İ -

¹⁵²⁶ غرض KSİ : عرض M

¹⁵²⁷ حاجت KSİ : محتاج M

¹⁵²⁸ نیست KSM : + شعر İ

¹⁵²⁹ تو KSM : İ -

¹⁵³⁰ نیست KMi : + و S

¹⁵³¹ که KMi : S -

¹⁵³² تا KSM : که İ

¹⁵³³ باد KM : + والسلام S : + آمین یا رب العالمین İ

سعادت و اقبالِ مجلسِ عالیِ مَلِکُ الْوُزَرَاءِ، آصِفُ الزَّمانِ، عُمْدَةُ السُّلْطَنَةِ، أَبُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، مُغِيثُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ، بَاسِطُ الْعَدْلِ فِي الْعَالَمِينَ، مُنْشِئُ الْخَيْرَاتِ وَ الْكِرَامَاتِ، صَاحِبِ اعْظَمِ، دَسْتُورِ مُعْظَمِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ خَلَّدَ ذَوْلَتَهُ وَ لَا زَالَ السَّعْدُ لَهُ خَادِمًا وَالْإِقْبَالُ لِرِكَابِهِ مُلَازِمًا - مُسْتَدَام وَ مُحَلَّد؛ وَ رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ، هر روز بر تَقَادُمِ أَذْوَارِ وَ تَجَدُّدِ أَطْوَارِ¹⁵³⁴ اسبابِ رِفْعَتِ وَ کَامِرَانِ¹⁵³⁵ و مَكَانَتِ مُمَهَّدَتَرِ وَ مُشَيَّدَتَرِ دَارِد، إِنَّهُ مُجِيبُ الدُّعَاءِ¹⁵³⁶.

سلام و دعا¹⁵³⁷ از این داعیِ مُخْلِصِ وَ هَوَاخَوَاهِ صَادِقِ مَطَالَعِه فرماید و آرزومندی به لقایِ غُرَّةِ هَمایون و زیارتِ مُعْتَمَشِ غَالِبِ وَ بَاعَثِ داند. و چون فرطِ رَغْبَتِ وَ مِلِ هَمَّتِ عالی - لَا زَالَ عَالِيًا - پیوسته نگران است به سویی محتاجان و مُسْتَحَقَّانِ وَ مَظْلُومَانِ، خاصّه اهلِ تقوی و اهلِ دین که خلاصه وجودِ ایشانند، واجب آید ابوابِ خیر و مصارفِ احسان بر رأیِ عالی عرض داشتن تا به حُسنِ سَعِیِ مَلِکُ الْوُزَرَاءِ آب در جویِ خیراتِ خود¹⁵³⁸ پیوسته روان باشد و زمینِ مزرعه آخرت به آبِ طاعت و احسان سیراب گردد.

در این احوال، فَخْرُ الْمَشَایِخِ وَالْأَبْدَالِ، أَبَا یَزِيدِ الْعَصْرِ، جُنَيْدُ الزَّمانِ، أَوْحَدُ الرِّجَالِ، حَسَامُ الدِّینِ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَکَتَهُ - پوشیده نباشد که روزگارِ عزیزِ او مُسْتَغْرِقِ خَلَوَاتِ وَ مُرَاقِبَاتِ است و لَا شَکَّ که اسبابِ دنیا در خَلَلِ باشد. حَقِّ¹⁵³⁹ تَعَالٰی از برای سعادتِ خَلْقِ، اولیایِ خود را از خزانه خاصّ¹⁵⁴⁰ خود روزی نرساند¹⁵⁴¹ به¹⁵⁴² کمالِ قدرت تا حواله ارزاقِ ایشان به خَلْقِ باشد، از برای ابتلا و امتحانِ خَلْقِ است که می فرماید از زبانِ عیسی - عَلَیْهِ السَّلَامُ: (مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ) [آل عمران: ۵۲/۳].

¹⁵³⁴ اطوار KSM : + و I

¹⁵³⁵ و کامرانی K - SMi

¹⁵³⁶ الدعاء KSİ : الدعوات M

¹⁵³⁷ دعا K : خدمت SMi

¹⁵³⁸ خیرات خود K : خیر S : خیرات Mi

¹⁵³⁹ حق KSM : و حق I

¹⁵⁴⁰ خاص KSM : - I

¹⁵⁴¹ نرساند KI : برساند SM

¹⁵⁴² به K : با SMi

حَقَّ¹⁵⁴³ تَعَالَى قادر بُود¹⁵⁴⁴ بر نُصْرَتِ او؛ از خَلْقِ نُصْرَتِ خواستنِ جِهَتِ رَحْمَتِ خَلْقِ است. و همچنین مصطفی را - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ¹⁵⁴⁵ - می‌فرماید¹⁵⁴⁶: (حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) [انفال: ۶۴/۸] و می‌فرماید: (إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ) [محمد: ۷/۴۷]، از برایِ رَحْمَتِ خَلْقِ؛ که هر کس را مُیَسَّرِ نشود هم‌رازِ حَقِّ بودن، آلا اگر خواهند که با حَقِّ تَعَالَى دوستی کنند، با¹⁵⁴⁷ اولیایِ حَقِّ دوستی کنند و ایشان را یاری دهند به مال و نَفْسِ¹⁵⁴⁸ و آنچه ممکن باشد و ایشان را همچون دیگران نپندارند، اگرچه:

اندرین راه چو طاوس به کارست مگس

هیچ صاحبِ تمیزی¹⁵⁴⁹ برابر ندارد طاوس و مگس را. می‌فرماید¹⁵⁵⁰ که غنیمت دارید¹⁵⁵¹ این طایفه غریبِ نادر را تا روزی که دولتِ ایشان درآید و آن روزگار به مرادِ ایشان باشد، شما را دستگیر شوند و حسرت نخورید و نگویید¹⁵⁵²: (فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ، وَ لَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ) [شعراء: ۱۰۰-۱۰۱]؛ که آن روز هیچ دوست، دوستی را دست نگیرد آلا آن کس را که با¹⁵⁵³ اولیایِ حَقِّ دوستی¹⁵⁵⁴ [74^a] کرده باشد که (الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ) [زخرف: ۶۷/۴۳]. اگر در این عصر کسی جز مَلِكُ الْوُزَرَاءِ - ضَاعَفَ اللَّهُ عُلوَّهُ - بودی که بر¹⁵⁵⁵ عِظَامِ خیراتِ مُوَفَّقِ بودی، این زحمتِ پر رحمت هم بدان حضرت داده نشدی.

¹⁵⁴³ حَقَّ KSİ : M -

¹⁵⁴⁴ بُود KSM : بوده است İ

¹⁵⁴⁵ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ KSİ : علیه السلام M

¹⁵⁴⁶ می‌فرماید KSM : + که İ

¹⁵⁴⁷ با KSM : به İ

¹⁵⁴⁸ نَفْسِ KSM : به نفس İ

¹⁵⁴⁹ تمیزی KSM : تمیز İ

¹⁵⁵⁰ می‌فرماید KSİ : و می‌فرماید M

¹⁵⁵¹ دارند KSİ : دارند M

¹⁵⁵² نگویید KSM : + که İ

¹⁵⁵³ با KS : به M - İ

¹⁵⁵⁴ دوستی KMİ : دستی S

¹⁵⁵⁵ بر KSM : İ -

آنچه حالی خالی شده است مسکنی است که شیخ صدرالدین - دَامَتْ بَرَکَتُهُ - از آنجا نقل کرده است؛ اگر ارزانی فرماید، عظیم به موقع باشد و بر این داعی مَنّت‌ها باشد و بر حلقه اهل خیر که ملازم دعایند. جاوید مَسْنَدِ خیرات و مَصْدَرِ سعادات¹⁵⁵⁶ باد¹⁵⁵⁷.

نامه هفتاد و هفتم [KSMI]

نُجَحِ مقاصد و مُرادات و حصولِ مَرام و اُمَنیّات و کِفایتِ خُطوب و مُهِمّاتِ دینی و مالی، حالی¹⁵⁵⁸ و مَالِ ذاتِ مُطَهَّرِ عالی‌هَمّتِ همایون‌طلعتِ مسعودنیت، حَدَقَةُ الْعَدَلِ، سِدْرَةُ الْکَرَمِ، رَضِيعُ الْمَجْدِ، مَصْدَرُ الشَّرَفِ، غَائِصُ بَحْرِ الدَّرِّ، تَرِیَاقُ سُمِّ الضَّرِّ، أَعَزُّ أَرْكَانِ الْمَمْلَکَةِ، رَبِيعُ جَنَّاتِ السَّلْطَنَةِ، نُورُ الدَّوْلَةِ الْمَنْصُورَةِ، فَرَحُ الْقُلُوبِ الْمَحْضُورَةِ¹⁵⁵⁹، صُبْحُ الْجَلَالِ، قِبْلَةُ الْإِقْبَالِ، فَلَانُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّینِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ فِي حَدَائِقِ الشُّرُورِ وَ النِّعَمِ - به اقصایِ غایات و اعظمِ نهایات رسیده باد.

سلامی که آثارِ آن به هیچ رَیْبُ الْمَنُونِ مُنْدَرِسِ نشود و تحیتی که کمالِ آن به سنین و قرون مُنْطَمَسِ نگردد، از خلاصاتِ مَوَدَّتِ قدیم و رقایقِ مَحَبَّتِ مقیم که میانِ حقایقِ ارواحِ مؤمنان، پیش از دامگاهِ قوالب به ششصد¹⁵⁶⁰ هزار سال عاقِدِ عَلَی الْإِطْلَاقِ - جَلَّ وَ عَلَا - عقد بسته است که (وَأَلْفَ بَیْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَیْنَ قُلُوبِهِمْ) [انفال: ۶۳/۸] هر صباح¹⁵⁶¹ عَلَی الدَّوَامِ رسانیده¹⁵⁶² می‌آید و بدان نظرِ مَوَدَّتِ که به خاشاکِ عوارضِ خشم¹⁵⁶³ و غضبِ آلوده نگردد و به طوارقِ جفا نابوده نشود، در خیال¹⁵⁶⁴ مُشَرَّفِ خِصَالِ آن وجودِ مبارک نگران است. از آینه ضمیر باری تَعَالَى نتایج این سلام و مَحَبَّتِ و اتّحاد و وصلتِ ظاهرِ مخفی را هر روز بر ضمیرِ اشرف - لَا زَالَ مُشَرَّفًا - شادی‌افزای‌تر دارد، إِنَّهُ رَوُوفٌ بِالْعِبَادِ.

¹⁵⁵⁶ سعادات KSI : سعادات M

¹⁵⁵⁷ باد K : + والسلام S : + آمین M : + آمین یا رَبِّ الْعَالَمِینِ I

¹⁵⁵⁸ حالی KSM : و حالی I

¹⁵⁵⁹ الْمَحْضُورَةُ K : الْمَحْضُورَةُ SMi

¹⁵⁶⁰ ششصد SI : شصد SM

¹⁵⁶¹ صباح K : صباحی SMi

¹⁵⁶² رسانیده KMi : رساننده S

¹⁵⁶³ خشم K : به خشم SMi

¹⁵⁶⁴ خیال KS : جمال Mi

می‌خواستم¹⁵⁶⁵ که آینه مودّت هرچند گاهی که¹⁵⁶⁶ از غبارِ نسیان پاک می‌کنم، به تحیتی و مراسله‌ای بهانه می‌جستم تا حامل¹⁵⁶⁷ خدمت که از هواخواهانِ آن حضرت است و از مَمْنُونانِ مَنّتِ آن کرم است، التماس‌ها دارد و شفاعت‌ها¹⁵⁶⁸ گرفت داعیِ مُخْلِص را به نبشتن¹⁵⁶⁹ این چند کلمه¹⁵⁷⁰ مهرآمیز، بر امید آنکه نظرِ عنایت و تربیت‌ها که آن وَلِيُّ الْإِنْعَامِ وَالتَّرِيَّةِ - دَامَ غُلُوهُ - در حاجاتِ او مُوَضَّف داشته است امروز بیفزاید؛ که آن نظرِ عنایت را از نظرِ مشتری به فالِ نیک مَقْرُون تر یافته است و از غُرّه عیدِ اکبر مبارک‌تر آزموده است.

تَوَقُّع است که به آنچه امید¹⁵⁷¹ اوست مَسْرور و شادمان برگردد، چنان‌که چندین خلاق به نُجَحِ حاجاتِ مختلف از آن حضرت شاکر و ذاکرند. امید است که سببِ مزیدِ نور¹⁵⁷² دین و دولت گردد و تَضَاعُفِ اقبال و سعادت¹⁵⁷³. آمینَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه هفتاد و هشتم [KSMİ]

أَبْوَابِ خَيْرَاتِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ، سَيِّدِ الْخَوَاصِّ، مُغِيثِ الْخَلَائِقِ، زَكِيَّ الْحَقَائِقِ، مُحْيِي الْعُدُلِ، وَافِرِ الْفَضْلِ، نَادِرَةُ الزَّمَانِ، زَعِيمُ الْأَمْنِ وَالْأَمَانِ، شَرِيفُ الذِّكْرِ، دَقِيقُ الْفِكْرِ، الْحَسِيبُ النَّسِيبِ، الْجَمِيلُ الْأَصِيلِ، أُلْغِ أَعْظَمَ، پروانه یک - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوهُ وَ كَبَتَ حَاسِدُهُ وَ عَدُوُّهُ - گشاده و افزون باد.

سلام و دعا و آرزومندی مطالعه فرماید و تَعَطُّش به لقایِ خوش‌سیمایِ عالم‌آرایِ شادی‌افزایِ همایونش غالب داند. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا¹⁵⁷⁴، (عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]. اگرچه صورتِ مُقَصِّر است در ادراکِ

¹⁵⁶⁵ می‌خواستم KSM : که می‌خواستم İ

¹⁵⁶⁶ که K : SMİ

¹⁵⁶⁷ حامل KSM : حاصل İ

¹⁵⁶⁸ شفاعت‌ها KSM : شفاعت İ

¹⁵⁶⁹ نبشتن KS : نوشتن Mİ

¹⁵⁷⁰ کلمه چند KSM : چند کلمه İ

¹⁵⁷¹ امید KSİ : اومید M

¹⁵⁷² نور KSİ : M

¹⁵⁷³ سعادت KSM : سعادت إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى İ

¹⁵⁷⁴ جعلنا KSM : + اخوانا İ

خدمت، اما به صفتِ مودّت و محبّت و هواخواهی مُتَّصِل¹⁵⁷⁵ است. و¹⁵⁷⁶ لَيْسَ التَّزَاوُرُ بِقُرْبِ الْمَكَانِ، بَلِ التَّزَاوُرُ بِقُرْبِ الْجَنَانِ.

قَالَ الشَّاعِرُ¹⁵⁷⁷:

فَقُلْتُ وَ مَا نَفْعِي بِقُرْبِ دِيَارِهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْقُلُوبِ قَرِيبٌ
و قَالَ: سَلَامٌ عَلَى الْغَائِبِ الْحَاضِرِ.

پیوسته آوازه و صیتِ خیرات و صدقاتِ اعظم پروانه یک، علی العُموم می‌رسید¹⁵⁷⁸ اِلَى خَلْقِ اللَّهِ بِسَدِّ سُبُلِ الْأَفَاتِ وَ عَلَى الْخُصُوصِ بِبَدَلِ¹⁵⁷⁹ الصَّدَقَاتِ اِلَى اُولِي¹⁵⁸⁰ الْحَاجَاتِ. این داعی را پیوسته آن آرزو و تمنا بوده است که خیرِ شما به مصارفِ شریفه بزرگ منفعتِ خطیر منزلتِ مصروف باشد که آن است لایق¹⁵⁸¹ همتِ عالی¹⁵⁸².

هرکه از نسبِ بلند زاید او را سخن بلند باید
تا زَرُعُ الْخَيْرَاتِ¹⁵⁸³ شما به خَيْرُ الْمَزَارِعِ کاشته شود و رِيعِ هَايِ عجب بردهد، عِنَايَتِ و بَدَلِ¹⁵⁸⁴ و مُعَاوَنَتِ در اِخْرَاجَاتِ شَيْخِ اَجَلِّ اَوْرَعِ اَرْوَعِ، عَارِفُ الْحَقِّ¹⁵⁸⁵، اَمِينُ الْغَيْبِ¹⁵⁸⁶، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، وَلِيُّ اللَّهِ، حَسَامُ الدِّينِ - اَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - تا بر مَنِّ سَالِفِهِ مُنْضَمَّ گردد که «عَلَامَةُ قَبُولِ الْخَيْرَاتِ اِعَادَتُهَا». اگر این کلمات دلپذیر آید بر

¹⁵⁷⁵ مُتَّصِل : KSM : مَفْضَل I

¹⁵⁷⁶ و : KS - : Mi

¹⁵⁷⁷ قَالَ الشَّاعِر : KS - : M : + شعر I

¹⁵⁷⁸ می‌رسید KI : می‌رسد SM

¹⁵⁷⁹ بِبَدَل : KM : Si

¹⁵⁸⁰ اُولِي : KSM : ولي I

¹⁵⁸¹ لایق KS I : - : M

¹⁵⁸² عالی KSM : + شعر I

¹⁵⁸³ زرع الخیرات K : زرع خیرات SM I

¹⁵⁸⁴ بدل KM : Si

¹⁵⁸⁵ الْحَقِّ KS I : - : M

¹⁵⁸⁶ اَمِينُ الْغَيْبِ KSM : اَمِيرُ الْقُلُوبِ اَمِينُ الْغُيُوبِ I

خاطر¹⁵⁸⁷ نَقَادِ وَقَادِ تِزِينَ مُسْتَبِينَ، - لَا زَالَ مُتَوَرًّا وَ مُطَّلِعًا عَلَى الْأَشْيَاءِ كَمَا هِيَ - احسان و ايثار دریغ ندارد که هنگامِ شفقت است و زمانِ رِقَّت است. (وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) [تکویر: ۲۹/۸۱]، (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَ أَهْلُ الْمَغْفِرَةِ) [مدثر: ۵۶/۷۴]. جاوید مُحْسِن باد¹⁵⁸⁸.

نامه هفتاد و نهم [KSi]

گلِ خندان که نخندد چه کند؟¹⁵⁸⁹ عَلم از مُشک نبندد چه کند؟
 آن را که خدایِ تَعَالَى اختیار کرد و خلعتِ صفاتِ کَرَمِ خود¹⁵⁹⁰ در او پوشید¹⁵⁹¹ و تاجِ (وَ لَقَدْ اخْتَرْنَا لَهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ) [دخان: ۳۲/۴۴] بر فَرَقِ او نهاد - أَدَامَ اللَّهُ فِي الْعَالَمِينَ ظِلَّهُ - او بنده‌نوازی و کهن‌پروری نکند چه کند؟ صد بار گواه گرفتم خلق را و خالق را که هرچه آن مخدوم اندیشید¹⁵⁹²، مُنتَهَايِ اندیشه من است و هرچه بفرماید و خطاب کند، خلاصه خطابات من. حقّ، آرزوهایِ روحِ ما را چون¹⁵⁹³ خواست که روا کند، صورتِ مبارکش را مُصَوِّر کرد و¹⁵⁹⁴ هرچه آرزویِ جانِ ما¹⁵⁹⁵ باشد، لَاشکّ در خطاب و اشارت¹⁵⁹⁶ مخدوم حسام‌الدین - لَا زَالَ مَخْدُومًا - لامع باشد. اگر آن مراد برآید [74^b] به ظاهر و اگر برنیاید. بهاء‌الدین را و اصولِ او را آن شرف و عزّت بس کند که مُعَاوَنَت و شفقتِ آن خاطرِ آفتاب‌صفت یاری او کند.
 هرچه شما فرمایید هرکه گوید که مولانا نگفته است، چلبی می‌گوید، غرامت دارد¹⁵⁹⁷.

از هر دو کون گوشه خلوت گزیده‌ای بیرون ز کفر و دینِ ره دیگر گرفته‌ای
 زان چشمه حیات که در کوی دوست بُود تا روزِ حشر مُلکِ سِکَنَدَر گرفته‌ای

¹⁵⁸⁷ خاطر KSM : + اشرف I

¹⁵⁸⁸ باد KMi : + والسلام S

¹⁵⁸⁹ گلِ خندان که نخندد چه کند؟ KS : شعر گلِ خندان که نخندد چه کند؟ I

¹⁵⁹⁰ خود KS : + را I

¹⁵⁹¹ پوشید KI : پوشیده S

¹⁵⁹² اندیشید K : اندیشه کند S : اندیشد I

¹⁵⁹³ چون KS : - I

¹⁵⁹⁴ و K : - Si

¹⁵⁹⁵ ما KS : - I

¹⁵⁹⁶ اشارت KS : اشارت I

¹⁵⁹⁷ دارد KS : + شعر I

گر شُکر شوم، شُکرِ تو نتوانم گفت و عذرِ شوم، عذرِ تو نتوانم خواست
 بعد از هزاران سلام و شُکر و شُکرانه مطالعه فرمایند¹⁵⁹⁸ و آرزومندی روزافزون است و به دعای سعادت و
 خیر مشغول می‌باشم. آن دولت که پناه طالبان و مُقَصِّرانِ عصر است و مددِ مددخواهان است و از کمالِ
 مرحمت مالا مال است و بَدَبرداری و تَقْصیرِ پذیری و عذر و شفاعت‌اندیشی، و آن مُرَوَّتِ لَا یَعْلَمُ إِلَّا اللَّهُ از عالمِ
 مُنْقَطِعِ مباد، آمین. و آن حِرْزِ اعظم که دافعِ بَلِیَّاتِ آخِر زمان است، مَحْفُوظ و مُحَرَّر باد، آمین یا رَبِّ الْعَالَمین. از
 هَمَّتِ شما شُکرها دارم، عذرش هم شما بخواهید¹⁵⁹⁹.

نامه هشتادم [KSİ]

سایه عدل و احسانِ خدایگانِ عالم - عَظَّمَ اللَّهُ سُلْطَانَهُ وَ أَبَدَ بُرْهَانَهُ وَ لَا زَالَتْ الْمُلُوكُ مُنْخَرِطِينَ فِي
 سِلْكِ خَدَمِهِ وَ الْأَيَّامُ سَائِرَةٌ تَحْتَ ظِلِّ عِلْمِهِ - بر سرِ عالمیان، سال‌های بی‌پایان گسترده باد. بر رأیِ مُعَلَّایِ
 خدایگانِ عالم - عَظَّمَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ - عرض داشته می‌شود حالِ بنده کمینه که دامادِ شَيْخِ الْمَشَائِخِ، أَبَا یَزِيدُ الْعَصْرِ،
 جُنَيْدُ الرَّمَّانِ، أَمِينُ الْقُلُوبِ، حُسَامُ الْحَقِّ وَالَّذین - أَدَامَ اللَّهُ بَرَکَتَهُ - که امروز آرام دل¹⁶⁰⁰ و روشنی چشم این پدر
 است. بر رأیِ خدایگانِ عالم، سَيِّدُ السَّلَاطین - خَلَدَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ - پوشیده نیست که سَيِّدُ الْمَشَائِخِ چند¹⁶⁰¹ کَرَّت
 عَزیمَتِ سفر کرد، این داعی به هزار لابه مانع شد¹⁶⁰². این پدر نخواست که بی‌صحبتِ عزیز او باشد و نخواست
 که این خَطُّه مملکتِ خدایگانِ عالم - عَظَّمَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ - از چو او یگانه‌ای و از چنین هَمَّتِ و داعیِ خالی ماند
 که شاهانِ نامدارِ ربّانی به جان بسته‌اند¹⁶⁰³ که در ممالکِ ایشان از خواصِّ حقِّ مقیم باشند¹⁶⁰⁴ و آن را به از

¹⁵⁹⁸ فرمایند KS : فرماید İ

¹⁵⁹⁹ بخواهید KI : + والسلام S

¹⁶⁰⁰ دل KS : + و آسایش جان İ

¹⁶⁰¹ چند K : چندین SI

¹⁶⁰² شد KI - : S

¹⁶⁰³ بسته‌اند KS : خسته‌اند İ

¹⁶⁰⁴ باشند KI : باشد S

خزاین¹⁶⁰⁵ و لشکرهای قاهر دانسته‌اند؛ و خدایگان عالم، بِحَمْدِ اللَّهِ، بدان اعتقاد آراسته است که طالبِ دلِ اهلِ دِلان باشد¹⁶⁰⁶.

اکنون چند بار از والی وقت نمودند که کمینۀ بندگان را می‌رنجاند و قصد و تعدّی می‌کند و آن آزار به خاطر¹⁶⁰⁷ سَیِّدُ الْمَشَايِخ و به دلِ این پدرِ مُخْلِص می‌رسد. تَصَدِيع و اِبرام از حضرتِ مُعَلَّایِ خدایگانی - خَلَدَ اللَّهُ مُلْكُهُ¹⁶⁰⁸ - دور می‌داشتم، امّا چون¹⁶⁰⁹ از حدّ برفت و عنایتِ پادشاهانۀ خدایگانِ عالم بر همه اهلِ خیر و درویشان رایج است خاصّه بدین پدر، چشم می‌دارم¹⁶¹⁰ که به اشارتِ خدایگانِ جهان‌پناه، سکندرِ زمان - خَلَدَ اللَّهُ مُلْكُهُ - ظلمِ این والی و تعدّی او از این کمینۀ بندگان دفع شود تا به فراغتِ خاطر، ایمن چو¹⁶¹¹ کبوترانِ کعبه به دعایِ دولتِ قاهره مشغول باشد¹⁶¹². الْمَفْتَحُ بِدُعَائِهِ، مُحَمَّدٌ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَلْخِيِّ.

نامه هشتاد و یکم [KSMİ]

ثمراتِ خیرات و خیراندیشی و مظلوم‌نوازی و درویش‌پروری و بلندهمتی و عاقبت‌بینی امیرِ اجلّ، وَلِيُّ النِّعَم، فرشته‌اخلاق¹⁶¹³، مَلَكُ صِفَت، مُغِيثُ الْإِسْلَام، فَخْرُ الْأَنْام، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِين، شَمْسُ الدَّوْلَةِ وَالِدَيْن - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ كَبَتَ عَدُوَّهُ¹⁶¹⁴ - در روزِ جزا مَوْفُور و بی‌نهایت باد. (وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعَفْهَا) [نساء: ۴۰/۴]¹⁶¹⁵. أُولَیَا مَنْصُور و أَعْدَاش مَقْهُور¹⁶¹⁶ و باری تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ، راضی و راعی بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

¹⁶⁰⁵ خزاین K : خزینه SI

¹⁶⁰⁶ باشد KS : باشند I

¹⁶⁰⁷ خاطر KI : جان S

¹⁶⁰⁸ خَلَدَ اللَّهُ مُلْكُهُ KS : I -

¹⁶⁰⁹ چون KI : چو S

¹⁶¹⁰ می‌دارم K : دارم SI

¹⁶¹¹ چو K : چون SI

¹⁶¹² باشد K : + والسلام S : باشد إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى I

¹⁶¹³ وَلِيُّ النِّعَم فرشته‌اخلاق KSM : فرشته‌اخلاق وَلِيُّ النِّعَم I

¹⁶¹⁴ عَدُوَّهُ KSI : + و M

¹⁶¹⁵ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعَفْهَا KSI : M -

¹⁶¹⁶ و أَعْدَاش مَقْهُور KSM : I -

سلام و دعا از این داعی نیک‌خواه مطالعه¹⁶¹⁷ فرماید و پُرسان و جویان و شکرگویان خود داند. آن گوهرِ اِسْتِعْدَاد و حُسْنِ ادب و لطفِ ادراکِ مبارکش هیچ از پیشِ نظرم نمی‌رود؛ و چون به مصالح مشغولید¹⁶¹⁸، نمی‌توانیم¹⁶¹⁹ اِبرام دادن. اِنْ شَاءَ اللّٰهُ که آن وصالِ بی‌ضداعِ بی‌انْقِطاع که خلاصه طلب همه طالبان است، مُیَسَّر گردد؛ (اِخْوَانًا عَلٰی سُرُرٍ مُّتَقَابِلِیْنَ) [حجر: ۴۷/۱۵].

لطف‌ها فرمودیت. فرزندِ عزیز، حسیبِ نسیب، پاک‌گوهر، صدرالدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - شکرها گفت. امید دارم که¹⁶²⁰ تمام فرمایند¹⁶²¹ که ابتدایِ خیر نیکوست، اَلّا تمام کردنش خود حدی ندارد. ماهِ نو اگرچه خوب است و زیبا و انگشت‌نما، اَلّا تمامیش¹⁶²² خود چیز¹⁶²³ دیگر است. و معلومِ رأیِ عالی است تَعَلُّقِ این داعی به سَيِّدُ الْمَشَایِخِ وَالْأَبْدَالِ، أَمِینُ الْقُلُوبِ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، حسام‌الدین - أَدَامَ اللّٰهُ بَرَکَتَهُ - و تَعَلُّقِ فَخْرِ الْمَشَایِخِ به حضرتِ ذُو الْجَلَالِ تَعَالٰی خود صد هزار چندان است که در بیان و در قلم نیاید. تَوَقُّع است که چنان‌که همگان شاکرند، فرزند صدرالدین شاکر بازگردد و¹⁶²⁴ این خیر را از خیراتِ دیگر نشمرد که پیغامبران به پالانگران نسبت ندارند. خدای داند که آن عزیز را - دَامَ عُلُوُّهُ - از این سعی چه خیرها¹⁶²⁵ خواهد بودن و بر این داعی چه منّت‌ها خواهد بود. پیوسته مُحْسِنِ باد، آمِینِ يَا رَبَّ الْعَالَمِینِ¹⁶²⁶.

نامه هشتاد و دوم [KSİ]

ثبات¹⁶²⁷ و خیرات و حسنات و دین‌پروری و مظلوم‌نوازی و مَعْدَلَتِ گستری¹⁶²⁸ امیرِ اجلّ خدای ترسِ عاقبت‌بینِ حلیمِ کریم، «مُعْظَمِ اَمْرِ اللّٰهِ، مُشْفِقِ عَلٰی خَلْقِ اللّٰهِ»، (أَشِدَّاءُ عَلٰی الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ) [فتح:

¹⁶¹⁷ مطالعه K : قبول SMİ

¹⁶¹⁸ مشغولید K : مشغولند SMİ

¹⁶¹⁹ نمی‌توانیم KM : نمی‌توانم Sİ

¹⁶²⁰ که KSM : - İ

¹⁶²¹ فرمایند KSM : فرماید İ

¹⁶²² تمامیش K : تمامتش SMİ

¹⁶²³ چیز KS : چیزی Mİ

¹⁶²⁴ و KSM : - İ

¹⁶²⁵ خیرها KSİ : چیزها M

¹⁶²⁶ آمِینِ يَا رَبَّ الْعَالَمِینِ K : - SM : آمین İ

¹⁶²⁷ ثبات KS : ثبات İ

۲۹/۴۸]، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، قَامِعُ الْكَفَرَةِ وَالشَّيَاطِينِ¹⁶²⁹، أُلْغِ قُتْلُغ، پروانه یک - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ كَبَتْ عَدُوَّهُ - به¹⁶³⁰ حضرت (غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ) [مؤمن: ۳/۴۰] مَقْبُول و مَبْرُور و مَشْكُور و مَذْكُور باد.

سلام و دعای¹⁶³¹ فراوان از این داعی مطالعه فرماید و آرزومندی [75^a] بر تَزَايُد داند. اِتِّقَا در اَوْفَقِ الْأَحْوَالِ مُيسَّر باد. اعلام می‌رود که اخلاق و اخلاصِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ «أَظْهَرُ مِنَ الشَّمْسِ» است در تربیت مظلومان و درویشان، خاصه درویشانِ الهی که¹⁶³² (لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ) [نور: ۳۷/۲۴]. و در این وقت جماعتی از مُتَعَلِّقَانِ شما، بی‌خبر شما، به زاویه خواهرِ عزیزه زاهده عابده ناسکه - أَدَامَ اللَّهُ عِصْمَتَهَا - منزل ساختند و اهلِ خیر را تشویش و پراکندگی خاطر حاصل آمد. و اوقاتِ ایشان و دَعَوَاتِ ایشان مُعْتَمَم است، خاصه در اعتقاد و ظنِّ عالی مَلِكُ الْأُمَرَاءِ.

تَوَقَّع است که اشارت فرماید تا درویشان را زحمت ندهند و آنجا منزل نساوند. داعی خواست که به خودیِ خود به خدمت آید جهتِ این خیر؛ لیکن چه محتاج است¹⁶³³، لطفِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ¹⁶³⁴ مُسْتَعِدَّ خیرات است و بهانه می‌جوید تا خیر پیش فرستد. جاویدِ مُحْسِن باد، آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه هشتاد و سوم [KSİ]

سعادتِ دو جهانی و امدادِ رحمتِ آسمانی قرینِ روزگارِ همایونِ مُشَرَّفِ مُزَيَّنِ گزیده سَيِّدِ الْأُمَرَاءِ، مَفْخَرُ الْكُتُبَاءِ، عَالِي الْهِمَمِ، مَلِكِي الْأَخْلَاقِ، كَرُوبِي الْأَوْصَافِ، مَعْدِنُ الْخَيْرِ وَ الْإِنصَافِ، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، مَلْجَأُ الضُّعَفَاءِ، مُؤْنِسُ الْفُقَرَاءِ، مُغِيثُ الْمَظْلُومِينَ، جَلَالُ الْمِلَّةِ وَالدين - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ لَا زَالَ السَّعْدُ لَهُ خَادِمًا

¹⁶²⁸ معدلت گسترى K : معدلت SI

¹⁶²⁹ والشياطين KS : والمشرکين I

¹⁶³⁰ به KS - : I

¹⁶³¹ دعای KI : دعا S

¹⁶³² که KI - : S

¹⁶³³ است K : + که SI

¹⁶³⁴ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ KS : مَلِكُ الْأُمَرَاءِ I

وَالْإِقْبَالُ لِجَانِبِهِ مُلَازِمًا - باد. بی باد (نَفَخْتُ فِيهِ) [حجر: ۲۹/۱۵]¹⁶³⁵ نمی شود¹⁶³⁶، و ایزد - جَلَّ جَلَالُهُ - در کل احوال معین و ناصر و مؤید و مُسَدِّد و مُرْشِد و مُؤَنِّس و راعی و شاکرِ مساعی، بِحَقِّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

چون¹⁶³⁷ شفقت و میل و رغبت ذات شریف و عنصر لطیف ظریف مبارکش به جانب تربیت فضلا و تقویت علما و فقرا معاينه می بیند، اگر فقیر ربانی مُحَقِّق در مُهِمِّیِ اسْتِعَانَتِ خواهد جستن و «أُحِبُّ وَضَعَ الشَّيْءِ فِي مَحَلِّهِ» آن باشد که اوّل¹⁶³⁸ حاجت را به خدمتِ شما عرض دهد. در این وقت، ورثه مَلِكُ الْمَشَايخِ وَ الْأَبْدَالِ، سِرُّ اللَّهِ فِي الرَّجَالِ، جُنَيْدُ الطَّرِيقَةِ، أَبَايَزِيدُ الْحَقِيقَةِ، الْمُؤَيَّدُ بِالْأَنْوَارِ¹⁶³⁹ الْإِلَهِيَّةِ وَالْأَضْوَاءِ الرَّبَّانِيَّةِ، الْمُشْرِفُ بِإِشْرَاقِ شَمْسِ الْمَعَارِفِ، الْمُخْتَصُّ بِبَوَارِقِ نُورِ الْإِخْتِصَاصِ، صَلَاحُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ - قَدَسَ اللَّهُ سِرَّهُ وَ أَعَادَ عَلَى الْعَالَمِينَ نُورَهُ وَ بَرَكَتَهُ - در این وقت، باغی خریده اند، از ثَمَنِ آن پانصد درم¹⁶⁴⁰ در تأخیر می افتد، ده پانزده روز. بایع باغ مُسَامَحَتِ نمی کند. هر طرفی نگریسته شد از بهر التماسِ این مُعَاوَنَتِ، موافق تر و سزاوارتر مر این خیر و مُعَاوَنَتِ را از جانبِ مبارکِ آن یگانه عصر دیده نشد¹⁶⁴¹. واجب آمد خدمتِ شما را مُقَدِّم داشتن در التماسِ قرض.

آن مقدار چشم می داریم که بر عادتِ درویش نوازی و فقیرپروری و ذخیره سازیِ آن روز که خلاق به ذخیره عمل صالح محتاج باشند¹⁶⁴²، خاصّه تخم خیر کاشتن در بابِ آن فقرای الهی که به اسمِ فُقَرَايِنْد و به حقیقت¹⁶⁴³ سلاطینِ دو جهان اند که فقرایِ عامّه پرده ایشان اند تا بی تمیزانِ خرقة و عبادت پرستان بدیشان راه

¹⁶³⁵ بی باد نفخت فيه K : - SI

¹⁶³⁶ نمی شود KS : - I

¹⁶³⁷ چون KI : و چون S

¹⁶³⁸ اوّل KS : + آن I

¹⁶³⁹ بِالْأَنْوَارِ KS : بِأَنْوَارِ I

¹⁶⁴⁰ درم KS : عدد I

¹⁶⁴¹ نشد KI : + و S

¹⁶⁴² باشند KS : باشد I

¹⁶⁴³ حقیقت KS : معنی I

نبرد¹⁶⁴⁴. حَقَّ تَعَالَى بِصِيرَتِ آن یگانه را و طَلَبِ لَطِيفِ او را از حِجَابِ حِرْمَانِ مَحْفُوظِ و¹⁶⁴⁵ مَحْرُوسِ دارد¹⁶⁴⁶.
 آمین یا رَبِّ الْعَالَمینَ.

نامه هشتاد و چهارم [KSMI]

همواره روزگارِ همایونِ مَلِکِ الْأَمْرَاءِ وَالْخَوَاصِّ، فَخْرُ الْحُجَّابِ وَالثُّوَابِ، صَاحِبِ اعْظَمَ، الْمُعْظَمُ لِأَمْرِ اللَّهِ،
 الْمُشْفِقُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ، مُغِيثُ الْإِسْلَامِ، مَلَاذُ الْأَنْامِ، نَاشِرُ الْعَدْلِ، مَنْبِغُ الْفَضْلِ، مَعْدِنُ الْحِلْمِ وَ الْکَرَمِ، مَلِکِی الْأَخْلَاقِ، جِبْرِیْلُ الْیُمْنِ، عَرْشِی الرُّوحِ، مُعِینُ الْمَلَّةِ وَالْدَّوْلَةِ¹⁶⁴⁷ وَالْدِّینِ، مُخْتَصُّ الْمُلُوکِ وَالسَّلَاطِینِ، بُرْهَانُ الْهُدَى
 وَالْیَقِینِ، کَعْبَةُ الْأَمَالِ فِي الْعَالَمِینَ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ حَرَسَهُ اللَّهُ¹⁶⁴⁸ الْکَرِیمُ بِعَیْنِهِ الَّتِی لَا تَنَامُ¹⁶⁴⁹ وَ بَرُکَّتِهِ¹⁶⁵⁰ الَّذِی
 لَا یُرَامُ وَ أَعَادَهُ مِنْ شَرِّ الْأَنْامِ وَ حَوَادِثِ الْأَیَّامِ وَ مِنْ کُلِّ طَارِقٍ یَطْرُقُ بِسُوءٍ - این دَعَوَاتِ و دَعَوَاتِ هَمَّهٔ مَحَبَّانِ و
 هواخواهانِ آن دولت در حَقِّ آن یگانه دَهْرِ مُسْتَجَابِ و مَقْبُولِ بادِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى؛ إِنَّهُ رُوּفٌ بِالْعِبَادِ.

سلام و تحیتِ صافتر از بادِ صَبَا و لذیذتر¹⁶⁵¹ از عهدِ صَبَا و نافعتر از هوایِ بهار و باوفاتر از دَارُ الْقَرَارِ
 مطالعه فرماید و آرزومندی به دیدارِ عالم‌آرایِ شادی‌افزایِ (سِیمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ) [فتح:
 ۲۹/۴۸] غالب و باعث شناسد. چنان‌که بارها آرزومندی بدان¹⁶⁵² می‌داشت که بدان طرف سفر کنم، خاص از
 بهر ملاقاتِ آن یگانه، دل گفت که¹⁶⁵³ تو گران‌خیزی در نُزُولِ و اِرْتِحَالِ و پَرَعْقِیلَه¹⁶⁵⁴، من که دلم سَبُک‌رفتارم و
 بی‌مُؤَنَت، این خدمت را¹⁶⁵⁵ من به جای آرم، تو در قُنُوتِ دعا مُقِیم باش.

¹⁶⁴⁴نبرد I : KS

¹⁶⁴⁵و KS : I

¹⁶⁴⁶دارد KS : دارد I

¹⁶⁴⁷والدولة KS : MI

¹⁶⁴⁸الله KS : MI

¹⁶⁴⁹تنام MI : KS

¹⁶⁵⁰برکنه KSM : برکنه I

¹⁶⁵¹صافتر از بادِ صَبَا و لذیذتر KS : صافتر و لذیذتر M : صافتر و صادقتر و لذیذتر I

¹⁶⁵²بدان K : بر آن SMi

¹⁶⁵³که KS : M

¹⁶⁵⁴پر عقیله KS : پر عقیله ای M

¹⁶⁵⁵را KSM : از من بهتر آید و I

وقتی که خاطرِ همایون از اهلِ دنیا ملول شود و از دوستان و اِخوانِ صفا یاد کند¹⁶⁵⁶، دانم که دلِ داعی را در آن میان بیند به¹⁶⁵⁷ آن دل‌ها آمیخته و یک لخت شده که¹⁶⁵⁸:

رُوحُهُ رُوحِي وَ رُوحِي رُوحُهُ مَنْ رَأَى رُوحَيْنِ عَاشَا فِي بَدَنٍ؟
سُئِلَ الشَّيْخُ: مَنْ الصُّوفِيَّةُ¹⁶⁵⁹؟ قَالَ: رُوحٌ وَاحِدَةٌ فِي أَبْدَانٍ مُتَفَرِّقَةٍ¹⁶⁶⁰.

من یک جانم که صد هزارست تنم چه جان و چه تن؟ که هر دو هم خویشتَنم
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (مَا خَلَقْتُكُمْ وَلَا بَعَثْتُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ) [لقمان: ۲۸/۳۱]. بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى که
خاطرِ همایون، وثاق¹⁶⁶¹ لطایف و اسرارِ حکمت است و سینۀ پاکش، مَنبَع و¹⁶⁶² مَنبِتِ رَفایق و حَقایق «أَرِنَا
الْأَشْيَاءَ كَمَا هِيَ». هم از اخلاقِ مبارکش جواهرِ چینیم¹⁶⁶³ و بر سَمْعِ شریفش نثار کنیم، چنان که گفت: «أَخَذْنَا
مِنَ الْبَحْرِ وَ أَهْرَقْنَا عَلَى الْبَحْرِ». جاوید¹⁶⁶⁴ مَصْدَر و مَرَجِعِ معارف و اسرار باد.

آرندۀ تحیت به حاجتی می‌آید به خدمت، و این تحیت را وسیلت می‌سازد بدان احسانی¹⁶⁶⁵ که بی‌بهبانه
و بی‌وسیلت هم فایض است بر همهٔ محتاجانِ عالم که¹⁶⁶⁶ به امید¹⁶⁶⁷ روی بدان کعبۀ کرم نهند، باز نمی‌گردند از
آن جنابِ عالی¹⁶⁶⁸ إِلَّا سَالِمِينَ غَانِمِينَ فَرِحِينَ شَاكِرِينَ؛ که مَكْشُوف [75^b] شده است¹⁶⁶⁹ بر خاطرِ مبارک که

¹⁶⁵⁶ کند KSM : + که I

¹⁶⁵⁷ به KSM : با I

¹⁶⁵⁸ و یک لخت شده که KS : و یک لخت شده M : شعر I

¹⁶⁵⁹ الصُّوفِيَّةُ KSM : الصُّوفِيُّ I

¹⁶⁶⁰ متفرقة KM : + بیت S : + شعر I

¹⁶⁶¹ وثاق KMI : و وثاق S

¹⁶⁶² منبع و KMI : - S

¹⁶⁶³ چینیم K : بر چینیم SMi

¹⁶⁶⁴ جاوید KSM : - I

¹⁶⁶⁵ احسانی KSI : - M

¹⁶⁶⁶ که KSI : - M

¹⁶⁶⁷ به امید KSM : - I

¹⁶⁶⁸ عالی KSI : - M

¹⁶⁶⁹ است KMI : - S

اقبالِ دنیا و مالِ دنیا جهتِ زراعت است و تخم کاشتن است؛ که¹⁶⁷⁰ این تخمِ عمر و اقبالِ جهتِ کاشتن داده‌اند نه جهتِ داشتن، (قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ) [نساء: ۷۷/۴]. تخمی که بهر کاشتن دهند، اندک دهند تا اندکی آن گواهی دهد¹⁶⁷¹ که¹⁶⁷² از بهر کاشتتم، نه بهر انبار کردن¹⁶⁷³. امید است که از حضرت شاکر بازگردد همچون¹⁶⁷⁴ دیگر شاکران؛ و توقیع قبول و عنایتِ شما را سلاحِ مُبَاهَات و اِفْتِخَار و نازیدن بر اَمَائِل و اَقْرَانِ خود¹⁶⁷⁵ سازد؛ و چون پیرسند که از حضرت آن کریم چون بازگشتی، آن عنایتِ زبانِ او باشد.

جاویدِ مُحْسِن و وَهَّاب و مُؤَثِّر و مُفَضِّل باد، آمینِ یَا رَبَّ الْعَالَمینِ¹⁶⁷⁶.

نامه هشتاد و پنجم [KSMi]

خیرات و حسناتِ مِلِّکُ الْأُمَرَاء، دَسْتُورُ الْمَمَالِک، نِظَامُ الْمُلْکِ وقت، نَادِرَةُ الزَّمَان، مُغِیْثُ الْإِسْلَام، مُرَبِّی الْعُلَمَاء، مُحِبُّ الْأَوْلِیَاء، مُؤَنِّسُ الْفُقَرَاء، أَنْوَرُ¹⁶⁷⁷ الشُّهُب، أَمْلَأُ الشُّحْب، أُلْغ دیندار، سَيِّدُ الْخَوَاص، مَعْدِنُ الْإِخْلَاص، مُعِینُ الْحَقِّ وَالِدِّین، پروانه بِک - أَدَامَ اللَّهُ إِقْبَالَهُ وَ زَادَ¹⁶⁷⁸ مَجْدَهُ وَ كَمَالَهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ وَ حَصَلَ آمَالُهُ - به قبولِ جاوید مقرون باد.

سلام بی‌حدّ از این داعیِ مخلص قبول فرماید و به دعایِ دولت و ثنایِ آن حضرت رَطْبُ اللَّسَان داند. باری تَعَالٰی، أَجَلِّ مقامات و أَكْمَلِ سعاداتش کرامت کند¹⁶⁷⁹. بعد از شُکْرِ بی‌پایان، اِعلام می‌رود که فرزند¹⁶⁸⁰، قُرَّةُ الْعُیُون، ثَمَرَةُ الْفُؤَاد، صَدْرُ الدِّین، فرزندِ شَيْخِ الْمَشَايخ، أَمِینُ الْقُلُوب، خَازِنُ أَسْرَارِ اللَّهِ، جَنِّیدُ الزَّمَان، حُسَامُ

¹⁶⁷⁰ که KSi : و M

¹⁶⁷¹ دهد KMi : دهند S

¹⁶⁷² که KSi : و M

¹⁶⁷³ بهر انبار کردن KS : بهر بار کردن و انبار کردن M : از بهر بار کردن و یا انبار کردن I

¹⁶⁷⁴ همچون K : همچو SMi

¹⁶⁷⁵ خود KMi : - S

¹⁶⁷⁶ آمینِ یَا رَبَّ الْعَالَمینِ KMi : آمین S

¹⁶⁷⁷ انور KSM : انوار I

¹⁶⁷⁸ و زاد KMi : - S

¹⁶⁷⁹ کناد KSM : باد I

¹⁶⁸⁰ فرزند KSi : + عزیز M

الْحَقِّ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - به تحصیل علوم مشغول است و به روش خوب و سیرت شریف می‌کوشد و حاجات انسانی مانع و مُشَوِّشِ طَلَبِ معانی¹⁶⁸¹ می‌شود. و هرچند اندیشه کرد داعی که عرضه کند آن حال را بر بزرگان دولت¹⁶⁸²، هیچ دل مُطَاوَعَتِ ننمود، الا منتظرِ رِکَابِ همان¹⁶⁸³ سَيِّدُ الْأُمَرَاءِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - بودم. اگر نظرِ کیمیای صفتِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ¹⁶⁸⁴ بر گزاردنِ آن حاجت سایه افکند تا¹⁶⁸⁵ ثوابِ بی‌نهایت باشد و بر این¹⁶⁸⁶ داعی مَنَّت‌ها باشد¹⁶⁸⁷.

نامه هشتاد و ششم [KSMi]

کمالِ رحمت و بخشایشِ قدیم، حارسِ احوال و اقوال و افعالِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ، بَاسِطُ الْعَدْلِ، نَاشِرُ الْفَضْلِ، عَزْوَةُ الْوُثْقَى وَالرُّكْنُ الْأَعْلَى، أَنْوَرُ الشُّهُبِ، أَمَلَاءُ السُّحُبِ، مُغِيثُ الْخَلَائِقِ، أَعْظَمُ هَمَائُونِ، پروانه بک - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - باد.

سلام و دعا مطالعه فرماید. این نَهَضَت و رِحَلَت به حصولِ مراد مَقْرُونِ باد. اعلامِ رأیِ عالی کرده می‌شود که دو سه درویش که ملازمِ این داعی‌اند در مجالسِ ذکر، و دل در این داعی بسته‌اند و پنداشته که در این داعی چیزی¹⁶⁸⁹ است، احوالِ انقطاعِ ایشان از حرصِ دنیا و فاطرِ شدنِ ایشان در کسب و کار مشهور است. و چون فاطر نشود کسی که از جلالِ رُبُوبِيَّتِ بویی به مَشَامِ او رسد¹⁶⁹⁰؟

پیشِ صَرَصَرِ چراغِ چه فروزد پوستینِ پیشِ شیرِ چون دوزد؟

¹⁶⁸¹ معانی K : SMi

¹⁶⁸² دولت KSİ : M -

¹⁶⁸³ همان K : SMi

¹⁶⁸⁴ الأمراء KSİ : + أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ M

¹⁶⁸⁵ تا K : SMi -

¹⁶⁸⁶ بر این KSM : İ

¹⁶⁸⁷ باشد KM : + والسلام SI

¹⁶⁸⁸ انوار KSM : İ

¹⁶⁸⁹ چیزی KSM : خیری İ

¹⁶⁹⁰ رسد KM : + بیت S : + شعر İ

از فرزندانِ آدم¹⁶⁹¹ یکی را چنین اندیشه فرو گرفته بود. عیالِ او محتاج و از برادران یاری می‌خواست. گفتند: چنان‌که ما می‌کوشیم تو نیز¹⁶⁹² بکوش. حَقِّ تَعَالٰی به آدم¹⁶⁹³ وحی فرستاد¹⁶⁹⁴ که فرزندان را وصیت کن تا او را یاری دهند. آدم¹⁶⁹⁵ فرزندان را بخواند و گفت: از هرچه مَالاً بُد است یاری دهید¹⁶⁹⁶ که فرمانِ این است. ایشان جواب دادند که ما را دست است و او را دست هست¹⁶⁹⁷، ما را پای است و او را پای هست، ما را چشم است و او را چشم هست¹⁶⁹⁸. حَقِّ تَعَالٰی وحی کرد به آدم¹⁶⁹⁹ که به¹⁷⁰⁰ آن ظاهرها منگرید؛ دستِ او را من سته‌ام و پایِ او را هیبتِ قیومی من سته است، چشم¹⁷⁰¹ و عقلِ او را جلالِ نورِ نظرِ من سته است. چنان‌که به خدمت شرح رفت قصّه آهو و شیر. تَوَقُّع است که آنچه ملوکِ ماضی، لِلّٰهِ تَعَالٰی رحمت نموده‌اند، مَلِکُ الْأُمَرَاءِ آن را تمام کند و تأکید فرماید تا ثوابِ بی‌نهایت مُدَخَّر گردد. جاویدِ مُحْسِن¹⁷⁰² باد¹⁷⁰³.

نامه هشتاد و هفتم [KSMI]

احسان و عاطفَتِ امیرِ أَجَلِّ أَمَجَدِ أَسْعَدِ، خوب‌اخلاقِ عاقبت‌اندیش، خدای‌ترسِ عالی‌همت، درویش‌پرورِ مظلوم‌نواز، روشن‌دلِ پاک‌دین، فَخْرُ الْمِلَّةِ وَالْدَوْلَةِ¹⁷⁰⁴ وَالْدِّینِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - عِنْدَ اللَّهِ تَعَالٰی، مقبول و پذیرفته¹⁷⁰⁵

¹⁶⁹¹آدم KSM : + علیه السلام İ

¹⁶⁹²چنان‌که ما می‌کوشیم تو نیز K : تو نیز چنان‌که ما می‌کوشیم SMİ

¹⁶⁹³آدم KSİ : + علیه السلام M

¹⁶⁹⁴فرستاد KSİ : کرد M

¹⁶⁹⁵آدم KS : + علیه السلام M

¹⁶⁹⁶آدم فرزندان را بخواند و گفت: از هرچه مَالاً بُد است یاری دهید KSM : - İ

¹⁶⁹⁷هست KSM : است İ

¹⁶⁹⁸هست KSM : است İ

¹⁶⁹⁹آدم KSİ : + علیه السلام M

¹⁷⁰⁰به KSM : با İ

¹⁷⁰¹چشم KSM : - İ

¹⁷⁰²محسن KSM : + و مفضل و منعم İ

¹⁷⁰³باد KM : + آمینُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ SI

¹⁷⁰⁴والدولة KS : - Mİ

¹⁷⁰⁵پذیرفته KSM : پذیرفته İ

باد و مقابل به¹⁷⁰⁶ أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً¹⁷⁰⁷ که (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا) [انعام: ۱۶۰/۶]؛ و مقرون به وعده‌های کرم که (وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴].

از غایت نیک‌بختی مرد¹⁷⁰⁸ آن باشد که دل او به وعده‌های حق قرار گیرد. بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى آن علامات در عنایات¹⁷⁰⁹ و احسانِ امیر یافته‌ایم. اگر رجوع رفت به طلبِ عنایت و منشورِ پادشاهان از بهرِ مُعَاف داشتنِ این دو سه درویش که به دعای دولت مشغول‌اند و آن¹⁷¹⁰ دعا ایشان را دست‌شکسته کرده است - که از آن کوششِ اولشان ده یکی نمانده است؛ قوتِ دست و پای به حرص باشد - آن طلبِ منشور از بهرِ آن نبود که از خدمتِ امیر دیندار - دَامَ عُلُوُّهُ - تقصیری بود در عنایت و درویش‌نوازی؛ بلکه از بهرِ آن بود که اگر حسودی از بی‌خبری بر امیر اعتراض کند که آن دو سه درویش را چرا مخصوص می‌کنی به عنایت¹⁷¹¹، گواهی پادشاهان - تَعَمَّدهُمُ اللَّهُ بِعِنَايَتِهِ وَ جَزَاهُمْ خَيْرًا - امیر را حجت باشد؛ زیرا امیر می‌داند¹⁷¹² احوالِ درویشان را¹⁷¹³ که شکارِ محبتِ حق گشته‌اند. اگرچه به ظاهر معمورند، در باطن کباب و خراب‌اند. هرکس¹⁷¹⁴ بر آن¹⁷¹⁵ احوال واقف نباشد. آن منشور جهتِ دست‌آویزِ امیر کرده شد. و معلوم است که امیر در عنایتِ مُقَلِّدِ هیچ‌کس نیست، مُقَلِّدِ دلِ پاک [76^a] خود است و مُقَلِّدِ امید¹⁷¹⁶ خود به انوارِ عنایت¹⁷¹⁷.

آه بیمار کی¹⁷¹⁸ شنود؟ بیمار

¹⁷⁰⁶ به KMĪ : S

¹⁷⁰⁷ أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً KI : أَضْعَافُ مُضَاعَفَةٍ SM

¹⁷⁰⁸ مرد KM : مراد SĪ

¹⁷⁰⁹ عنایات KSM : عنایت Ī

¹⁷¹⁰ دعای دولت مشغول‌اند و آن KSĪ : M

¹⁷¹¹ عنایت KMĪ : غایت S

¹⁷¹² می‌داند KSM : + که Ī

¹⁷¹³ درویشان را K : درویشانی را S : درویشانی MĪ

¹⁷¹⁴ هرکس KSM : هرکسی Ī

¹⁷¹⁵ آن KSM : Ī -

¹⁷¹⁶ امید KSĪ : اوامید M

¹⁷¹⁷ عنایت KMĪ : + بیت S

¹⁷¹⁸ کی KSĪ : که M

و شک نیست که یاری دادنِ آن‌چنان¹⁷¹⁹ طایفه مبارک باشد، اَوَّلًا و آخِرًا¹⁷²⁰، نه چنان مبارکیِ سرسری که مردمِ سرسری¹⁷²¹ فهم کنند. بارِ دیگر عَلَی التَّجْدِيدِ التَّماس می‌رود¹⁷²²، اگرچه مُطَابَّات و ضرورات افزون شده است در شهر، اَلَا هُم شَفَقَت و عنایتِ امیری دشوارها آسان کند. در عهدِ عمر - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - آتش افتاده بود در خانه‌ها¹⁷²³. خَلَق می‌کوشیدند به مَشَك‌های آب و مَشَك‌های¹⁷²⁴ سرکه تا آتش را فرو نشانند¹⁷²⁵. عمر مُنَادِی بر نشانند¹⁷²⁶ که بگرد و بانگ زن که نان دهید که این آتش به آب ننشیند. جاوید مُحْسِن باد¹⁷²⁷.

نامه هشتاد و هشتم [KSMiH]

ذاتِ شریفِ امیرِ اَجَلِّ اَكْرَمِ اَمَجَدِ اَسْعَد، ثَابِتُ الْحِلْم، مَلِكُ الْأَمْراء، نِظَامُ الْمُلْك، صَاحِبُ الدَّوْلَتَيْنِ، الْحَسِيْبُ النَّسِيب، تَاجُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّين، اِفْتِخَارُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِين - اُدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ اَيَّدَهُ وَ سَدَّدَهُ وَ ضَاعَفَ دَوْلَتَهُ وَ تَقَبَّلَ طَاعَتَهُ - در كَنَفِ¹⁷²⁸ حَيَاطَتِ الهی سالیانِ نامتناهی باقی¹⁷²⁹ باد.

سلام و دعا از این داعیِ مخلص، عَلَی التَّجْدِيدِ، مطالعه فرماید. آرزومندی به دیدارِ مبارکِ دل‌گشایِ محبوبِ همایونش مُتَجَاوِزُ الْحَدِّ شناسد. از صادر و وارد، اخبارِ سارّ می‌پرسیم؛ و چون احوالِ لطف و مَعْدِلَت و خیرگستری و خداترسی¹⁷³⁰ آن یگانه می‌شنویم، شکر می‌گزاریم؛ «وَالشُّكْرُ قَيْدُ النِّعَمِ الْحَاصِلَةِ وَ صَيِّدُ النِّعَمِ الْأَجَلَةِ».

¹⁷¹⁹ آن‌چنان KSM : این‌چنین I

¹⁷²⁰ مبارک باشد اَوَّلًا و آخِرًا KSM : اَوَّلًا و آخِرًا مبارک باشد I

¹⁷²¹ که مردمِ سرسری KSM : - I

¹⁷²² می‌رود KSM : + که I

¹⁷²³ خانه‌ها KSM : خانه‌های I

¹⁷²⁴ مَشَك‌های KSİ : - M

¹⁷²⁵ نشانند KSİ : نشانند M

¹⁷²⁶ نشانند KMi : شاید S

¹⁷²⁷ باد KM : + والسلام S : + آمینُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ I

¹⁷²⁸ کَنَفِ KM : کیف Si : + و H

¹⁷²⁹ باقی KMiH : - S

¹⁷³⁰ خداترسی KS : خداپرستی MH : خداترس I

اعلام رأی عالی¹⁷³¹ می‌گردد که فرزندِ عزیز، صدرِ صدرزاده¹⁷³²، امامِ اجلّ، فَخْرُ الْمُذَكَّرِينَ، صدرالدین - نَصْرَهُ اللَّهُ وَ زَادَ عِزَّهُ وَ فَضْلَهُ - به خیر و نشرِ علم و تحصیلِ فضلِ شب و روز مشغول است. و آن قوّت¹⁷³³ فراغت و رفاهیت را از عنایات و لطف‌های شما می‌داند. به دعای شما، لَيْلًا وَ نَهَارًا، دست‌ها به سویِ قبله برداشته است و مزیدِ دولتِ شما می‌خواهد. مُسْتَجَاب باد.

در این وقت، إمامتِ مسجدِ قرا ارسلان - رَحِمَهُ اللَّهُ وَ تَقَبَّلْ خَيْرُهُ - که خطابتِ آن مسجد بر ایشان وقف است و بر دُرَیَّتِ صدرِ مرحوم شمس‌الدین الخُجَنْدِی - رَحِمَهُ اللَّهُ - و در این وقت، إمامتِ نیز آیامینِ دولت و بزرگانِ مُلک به فرزندِ عزیز مُفَوَّض کردند که مُعِیل است و مُسْتَحَقِّ مَنَاصِبِ از آن افزون. آن کس که وقتی امامت¹⁷³⁴ آن او بود، طمع کرده است که از وی بازگشاید¹⁷³⁵ و متوجّه دیوانِ اَعْلَى - اَعْلَاهُ اللَّهُ - شده است. و معلوم است فضلِ فرزندِ عزیز، صدرالدین - دَامَ فَضْلُهُ - بر دیگران، به انواعِ حَسَب و نَسَب و ذِکَا و فِطْنَت و اَهْلِيَّت و عِلْم و عَمَل.

تَوَقُّع از مَکَارِمِ اخلاق و احسانِ عامِ آفتاب‌صفت که به مشارق و به¹⁷³⁶ مغارب، فیضِ نورِ او تابان و رسان است عَلَی الْعُمُوم¹⁷³⁷، که در بابِ امامِ امامزاده عنایت¹⁷³⁸ مخدومانه و یاری‌ها و نوازش‌های پادشاهانه خویش، که خود عنصرِ قدیمِ اوست، مبذول فرماید، تا ثوابِ بی‌نهایت حاصل شود و بر این داعی مَنّت و سپاس ثابت باشد و بر مَنّت‌های سابق و احسان‌های پیشین که فرموده است مُنْضَم گردد؛ که «عَلَامَةُ قَبُولِ الطَّاعَةِ، الْجَرِصُ عَلَی طَاعَةِ بَعْدَ طَاعَةٍ¹⁷³⁹»؛ که آن طاعتِ پیشین، چو مقبول آید، دلِ طاعت کننده را جذب می‌کند به

¹⁷³¹ عالی KSİ - MH

¹⁷³² صدر صدرزاده KSMİ : صدرالدین H

¹⁷³³ قوّت KSMH : + و İ

¹⁷³⁴ امامت KSMH : + از İ

¹⁷³⁵ بازگشاید KMİH : گشاید S

¹⁷³⁶ به K - SMİH

¹⁷³⁷ العموم KSMH : العلوه İ

¹⁷³⁸ عنایت KS : عنایات MİH

¹⁷³⁹ بعد طاعت ... نذکر بالرقاع إذا نسینا KSİH : M

مدد دادن آن به¹⁷⁴⁰ طاعتِ دیگر و برهم نهادن؛ چنان که کسی را سرمایه مال به دست آید، دایمًا آن سرمایه، دل او را جذب می کند¹⁷⁴¹ بر طلبِ مزید¹⁷⁴². جاویدِ مُعِیْثِ عَالَمِ¹⁷⁴³ باد¹⁷⁴⁴.

نامه هشتاد و نهم [KSMİH]

شفاعت کرده می شود به خدمتِ امیرِ دیندار، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، نَاشِرُ الْخَيْرِ وَ الْعَدْلِ فِي الْعَالَمِينَ، بعد از سلام وافر و¹⁷⁴⁵ تحیات و دعواتِ خیر و شکر و احسان های سابق و لطف ها که در قلم نیاید، مکافاتِ آن عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مُتَوَافِر است، (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا) [انعام: ۱۶۰/۶]؛ که هیچ کس از اولین و آخرین، یک دم و یک قدم و یک حیف بر خود نهادن از بهر حاجتِ محتاجی¹⁷⁴⁶ برای رضای حقِّ تَعَالَى نکرد و نیندیشید که آن ضایع شد¹⁷⁴⁷، یا شکایت کرد که ضایع کردم؛ بلکه¹⁷⁴⁸ شکایت کرد که چرا بیشتر نکردم. تیزبازاری است ایامِ عمر که (هَلْ أَذِلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ) [صف: ۱۰/۶۱]، که هر که نخرید پشیمان و هر که بخرید پشیمان که چرا افزون نخریدم و چرا ترسیدم از حیف در این حضرتِ بی کیف. بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى که امیرِ ما را - مَدَّ اللَّهُ عُلوَّهُ - خِلَعَتِ تَوْفِيقٍ و تاجِ¹⁷⁴⁹ صِدْقٍ و کمرِ اجتهاد عطا کرده اند؛ هر روز افزون باد و¹⁷⁵⁰ زبان ها به دعایِ خیرِ او گشاده باد و دل ها به محبتِ او مُتَّفِقٌ باد.

آرنده تحیت، خواجه زکی - دَامَتْ بَرَکَتُهُ - اهلِ صلاح و اهلِ قرآن است. جهتِ جماعتِ دوستان، دگانی گرفته است از مُسْتَعْلَلَاتِ سلطان¹⁷⁵¹ - ضَاعَفَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ - و خود را پیش داشت، جهتِ برآمدنِ کارِ

¹⁷⁴⁰ به KSH : İ

¹⁷⁴¹ کند KSİ : + و H

¹⁷⁴² مزید KSİ : + می دارد H

¹⁷⁴³ عالم KSH : خلاق و برید حقایق İ

¹⁷⁴⁴ باد KH : + آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ Sİ

¹⁷⁴⁵ و KSH : İ

¹⁷⁴⁶ محتاجی KİH : + که S

¹⁷⁴⁷ شد KİH : باشد S

¹⁷⁴⁸ شکایت کرد که ضایع کردم بلکه KSİ : - H

¹⁷⁴⁹ تاج KSİ : + و H

¹⁷⁵⁰ و KSİ : - H

¹⁷⁵¹ سلطان K : سلطانی İH - : S

دوستان. امروز ایشان اِسْتَعْفَا می جویند. تَوَقَّع است از صدقاتِ امیرِ دیندار - اَدَامَ اللّهُ عُلُوَّهُ - که عنایت فرماید با این درویشان تا با خیراتِ مُتَقَدِّمِ مَقْرُونِ گردد. (نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ) [نور: ۳۵/۲۴]¹⁷⁵².

نُذَكِّرُ بِالرِّقَاعِ إِذَا نُسِينَا وَ نَكْتُبُ حِينَ يَمْطُلُنَا الْكِرَامُ
فَإِنَّ الْأُمَّ لَمْ تُرْضِعْ غُلَامًا عَلَى الْإِشْفَاقِ مُذْ سَكَتَ الْغُلَامُ

*

آنکه چون ابر خواند کَفَّ تو را کرد بی داد بر خردمندی
او همی گرید و همی بخشد تو همی بخشی و همی خندی

*

تا شوی اهلِ ستایش، اهلِ معنی را ستای تا شوی اهلِ نوازش، اهلِ معنی را نواز
و قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَهْزِي إِلَيْكَ بِجَذَعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا) [مریم: ۲۵/۱۹]، باری تَعَالَى آن
نَخِيلِ عدل و مرحمت را بر بُردردان و مریمِ صفتانِ معرفتِ ساقی¹⁷⁵³ دارد¹⁷⁵⁴. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ¹⁷⁵⁵.

نامه نودم [KSMİ]

جَنَّبَ اللَّهُ تَعَالَى جَنَابَ الْأَمِيرِ الْأَعْلَمِ الْأَعْدَلِ، مُرَبِّي الْفَضْلَاءِ، صَفِيِّ الْأَخْلَاقِ، فَخْرِ الْأَفَاقِ، مُدَبِّرِ الْمُلُكِ،
عِمَادِ الْمَمْلَكَةِ، [76^b] مُغِيثِ الْخَلْقِ، مُخْتَصِّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينَ - اَدَامَ اللّهُ عُلُوَّهُ وَ اِقْبَالَهُ¹⁷⁵⁶ - عَنِ الْعُسْرَى وَ
يَسْرَهُ لِلْيُسْرَى، وَ بَلَغَهُ الْمَقَامَ الْأَسْنَى، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ.

سلام و دعا مطالعه فرماید و آرزومندی به اجتماعِ حقایق و اِخْتِلَاطِ اسرارِ پاکِ لطیفش¹⁷⁵⁷ - زِيدَ لُطْفًا¹⁷⁵⁸
- غالب شناسد؛ اَمَّا عُدِرَ تَقْصِيرٍ، نَفَاذِ تَقْدِيرِ است.

¹⁷⁵² یشاء K : + شعر SİH

¹⁷⁵³ ساقی KSMİ : باقی H

¹⁷⁵⁴ دارد KSH : باد M : کناد İ

¹⁷⁵⁵ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ KS : آمین MH : - İ

¹⁷⁵⁶ اِقْبَالَهُ KSM : + و جنَّب İ

¹⁷⁵⁷ پاک لطیفش KSİ : پاکش M

¹⁷⁵⁸ لطف KSM : لطف İ

بر رأی عالی به طریقِ دریوزه و التماس عرض می‌رود، ضرورتِ رافعِ تحیت، فلان - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - که به انواعِ اهلیت و تحصیلِ علوم آراسته است. تَوَقُّع است که به لطف و عنایت که ظِلِّ ظَلِيل است بر کافه فُقرا و عُلما و غُرَباء، در بابِ او بخشش فرماید و در مدرسه مرحوم - تَعَمَّدَهُ اللَّهُ بِمَغْفِرَتِهِ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ - او را نصب فرماید، که اِسْتِحْقَاقِ او بر دیگران زیادت است بسیار، و اِسْتِعْدَاد و تحصیل¹⁷⁵⁹ او و شَبِّیداری و اجتهاد، تا بر این داعی مَنَّتِ عَظِيم باشد و بر احسان‌هایِ سابقِ سَبَق نماید، و چنان است که خاصّ در حقّ این داعی می‌فرماید. جاوید مُغِیْثِ خَلایق و بَرِّید¹⁷⁶⁰ حقایق باد. آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹⁷⁶¹.

نامه نود و یکم [KSMİ]

پیوسته ذکر و شکر¹⁷⁶² احسان و انعام و درویش‌نوازی شما می‌شنویم و دعا می‌کنیم بر مزید¹⁷⁶³ توفیق - وَفَّقَهُ اللَّهُ وَ أَيْدَهُ¹⁷⁶⁴ وَ نَصَرَهُ وَ لِلْخَيْرِ¹⁷⁶⁵ یَسَّرَهُ.

حاملِ تحیت، فرزندِ عزیزِ مخلص، لیث‌الدین - دَامَتْ¹⁷⁶⁶ سَعَادَتُهُ - حَسِيب و نَسِيب است و این ساعت مُعِیل شده است و اسبابِ دنیا کمتر شده است؛ «الْمَالُ غَاذٍ وَ رَائِحٌ¹⁷⁶⁷».

به مالِ غِرّه مباش و به زندگانی شاد که مالِ آبِ روانست و زندگانی باد می‌خواهد که از جمله بندگان و خادمان و چاکران و مُلَازِمَانِ سَيِّدُ الْأُمَرَاء - دَامَ غُلُوهُ¹⁷⁶⁸ - گردد و در سایه او پناه گیرد. تَوَقُّع است¹⁷⁶⁹ از لطف و کرم¹⁷⁷⁰ و بنده‌نوازی و درویش‌پروریِ آن یگانه که سایه عنایت و قبول

¹⁷⁵⁹ و تحصیل KSİ : M -

¹⁷⁶⁰ برید KSM : مزید İ

¹⁷⁶¹ العالمین KMI : + والسلام S

¹⁷⁶² شکر KS : + و Mi

¹⁷⁶³ مزید KSİ : + و M

¹⁷⁶⁴ وَ أَيْدَهُ KSM : İ -

¹⁷⁶⁵ لِلْخَيْرِ KSİ : الخیر M

¹⁷⁶⁶ دامت KSİ : دام M

¹⁷⁶⁷ رائح KM : + بیت S : + شعر İ

¹⁷⁶⁸ دَامَ غُلُوهُ KMI : أَدَامَ اللَّهُ غُلُوهُ S

¹⁷⁶⁹ است KSM : İ -

¹⁷⁷⁰ لطف و کرم K : کرم و لطف SMİ

بر سر وی گستراند و به خدمتی که لایق او باشد او را نصب¹⁷⁷¹ کند تا بدان حضرت مُشَرَّف شود و بر اقران و اخوان خود مُفَاخَرَت و مُبَاهَات نماید تا ثوابِ جزیل و ثنایِ جمیل مُدَّخِر گردد. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْحَلَقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَفْضَلُهُمْ¹⁷⁷² أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ». (وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ) [بقره: ۱۱۰/۲ و مؤرَّمَل: ۲۰/۷۳]¹⁷⁷³.

زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنیست می باید داد
(هَلْ أَذِلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةِ تُنْجِيَكُمْ) [صف: ۱۰/۶۱]¹⁷⁷⁴.

اگر امروز حالی را تو را اینجا زیان باشد¹⁷⁷⁵ زهی سرمایه و سودی که فردا زان زیان بینی
مر آن مهمانِ علوی را گرمی دار تا روزی کز این گُنبد برون آیی مر او را میزبان بینی

*

آزادی را به لطفِ خود بنده کنی به زانکه هزار بنده آزاد کنی
أَيَّدَهُ اللَّهُ وَ نَصَرَهُ وَ أَرْشَدَهُ وَ أَلْهَمَهُ¹⁷⁷⁶ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ كَمَا سَدَّدَ وَ أَلْهَمَ وَ نَصَرَ أَوْلِيَائَهُ وَ عِبَادَهُ
الصَّالِحِينَ¹⁷⁷⁷؛ إِنَّهُ عَلَى مَا يَشَاءُ قَدِيرٌ وَ بِالْإِجَابَةِ جَدِيرٌ¹⁷⁷⁸.

حرام دارم با مردمان سخن گفتن و چون حدیث تو آید، سخن دراز کنم
نامه نود و دوم [KSMi]

سعادت و اقبالِ ملکِ عادل، فخرِ آلِ داود، شاه¹⁷⁷⁹ شاهنژاد¹⁷⁸⁰ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُمْ - تا أَبَدُ الدَّهْرِ وَ أَقْصَى
الْعُصْرِ در کمالِ اِجْلال بر مَزید باد، درخورِ آن هِمَّت و لایقِ آن کرم و مناسبِ آن کهترنوازی که (هَلْ جَزَاءُ
الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) [رحمن: ۶۰/۵۵].

¹⁷⁷¹نصب KSM : نصیب I

¹⁷⁷²فَأَفْضَلُهُمْ KSM : + عند الله I

¹⁷⁷³الله KSM : + شعر I

¹⁷⁷⁴تنجیکم KM : + شعر SI

¹⁷⁷⁵باشد KMi : - S

¹⁷⁷⁶أَلْهَمَهُ KSM : + و سَدَّه I

¹⁷⁷⁷الصَّالِحِينَ KSM : المخلصين و الصالحين I

¹⁷⁷⁸جدیر KSM : + شعر I

سلام و دعا مطالعه فرماید و معلوم باشد که آنَاءَ اللَّيْلِ وَ اطْرَافَ النَّهَارِ، ذکر آن پادشاه مُکَرَّم، وَلِيُّ الْأَيَادِي وَالنَّعْمِ از دل، و خیال او از چشم، و نام مبارکش از دهان، خالی نیست¹⁷⁸¹.

أَفَادَتْكُمْ النِّعْمَاءُ مِنِّي ثَلَاثَةً يَدِي وَ لِسَانِي وَ الضَّمِيرَ الْمُحَجَّبَا
شکر احسان‌های شاهانه آن پادشاه در بیان نگنجد و در بنان¹⁷⁸² و در قلم درنیاید¹⁷⁸³. عَالِمُ السِّرِّ وَ
الْخَفِيَّاتِ، وَلِيُّ الْإِحْسَانِ وَ الْمُجَازَاةِ - تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - مكافات آن احسان‌ها از خزاین (لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ) [زمر: ۶۳/۳۹] مكافات کناد که (إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا) [كهف: ۳۰/۱۸]، (مَثَلُ
الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَبِيلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ
لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲۶۱/۲].

تَوَقُّع است که این ضعیف¹⁷⁸⁴ را مَعْذُور دارد اگر اجابت نکرد دعوت آن پادشاه را و التماس او را؛ که
عذرها بود و مانع‌ها¹⁷⁸⁵ که امکان نوشتن نیست. اگر دولت یار آید و ایام فراق به کنار آید، در مَشَافَهَه - إِنْ شَاءَ
اللَّهُ - گفته آید¹⁷⁸⁶ و خود ناگفته دانم که دل روشن و فراست صافی و ادراک¹⁷⁸⁷ کامل آن پادشاه - أَدَامَ اللَّهُ
عُلُوَّهُمْ - دریابد عذر درویشان¹⁷⁸⁸ را؛ که درویش در بحر تَصَرُّفِ حَقِّ به حُکْم خود نیست.

تَجْرِي الرِّيَاحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي السُّفُنُ

¹⁷⁷⁹ شاه KMI : S

¹⁷⁸⁰ شاه‌نژاد KSI : شاه‌زاده M

¹⁷⁸¹ نیست KSM : + شعر I

¹⁷⁸² بنان KMI : بیان S

¹⁷⁸³ درنیاید KSI : نیاید M

¹⁷⁸⁴ ضعیف : ضعیفه KSMI

¹⁷⁸⁵ مانع‌ها KSM : + بود I

¹⁷⁸⁶ آید KSM : شود I

¹⁷⁸⁷ صافی و ادراک KSM : I -

¹⁷⁸⁸ درویشان KSM : فقرا I

دستِ تَصَرُّفِ عِزَّتِ¹⁷⁸⁹ «يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ» از آن عظیم‌تر است که درویشان¹⁷⁹⁰ را قدرت مانند و اختیار¹⁷⁹¹؛ «لَيْسَ فِي الدَّارِ غَيْرُ اللَّهِ دَيَّارٌ»، (وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ) [یوسف: ۲۱/۱۲]¹⁷⁹².

احوال ز من می‌رسد کاین از تو خطاست رُوِی شَهْمِ بَیْنِ و مشکل برخاست
هرکه نورِ چهره (يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ) [ابراهیم: ۲۷/۱۴] مطالعه کند، هیچِ اِغْتِرَاضِ در نهادِ او نماند و
بر همه خلائق مرحمت نماید؛ چنان‌که بنده‌ای خواجه را گفت: بر درِ مسجد بنشین تا من درآیم، نماز کنم و
بیرون آیم، طاس را با تو به حَمَامِ برم، چو محتاجِ حَمَامِی. خواجه گفت: بلی و برون در نشست. غلام در
مسجد دیر ماند. خواجه آواز داد که ای غلام، بیرون آی که سخت بیگانه است تا به حَمَامِ رویم. غلام آواز داد
که باش¹⁷⁹³، مرا نمی‌هلند که از مسجد بیرون آیم. خواجه گفت: اندر مسجد غیر تو نیست، تو را که نمی‌هلد تا
برون آیی؟ گفت: همان کس که تو را نمی‌هلد که در مسجد آیی¹⁷⁹⁴.

پس شکایت نماند از هیچ کس. از این گفته‌اند¹⁷⁹⁵: «الشَّكَايَةُ عَنِ الْخَلْقِ¹⁷⁹⁶ شِكَايَةُ عَنِ الْخَالِقِ¹⁷⁹⁷».

هرکه را اسرارِ عشق آموختند مر دهانش¹⁷⁹⁸ را ز گفتن دوختند

نامه نود و سوم [KSMİ]

[77^a] سعادت و اقبالِ فرزند¹⁷⁹⁹ مخلصِ خوبِ اعتقادِ ذُوفُنُون، مَلِكُ¹⁸⁰⁰ الْأَطِبَّاءِ، تَاجُ الْحُكَمَاءِ، أَكْمَلُ
الْمَلَّةِ وَالِدِّين - أَدَامَ اللَّهُ فَضْلَهُ¹⁸⁰¹ - بر تَقَادُمِ آیام و تَرَادُفِ أَعْوَامِ بر تَضَاعُفِ و تَزَايُدِ باد و روحِ پاکِ طالبِ عاشقِ
عارفِ عزیزش به روحِ قُدُسِ مُؤَيَّدِ و مُسَدَّدِ¹⁸⁰².

¹⁷⁸⁹ دستِ تَصَرُّفِ عِزَّتِ KM : - S : دستِ تَصَرُّفِ I

¹⁷⁹⁰ درویشان KSM : فقرا I

¹⁷⁹¹ اختیار KSM : + باشد I

¹⁷⁹² اَمْرُهُ KM : + شعر I : + بیت S

¹⁷⁹³ غلام آواز داد که باش K : + که SM : گفت I

¹⁷⁹⁴ آیی KSI : درآیی M

¹⁷⁹⁵ گفته‌اند KSI : + که M

¹⁷⁹⁶ الخلق K : المخلوق SMİ

¹⁷⁹⁷ الخالق KM : + بیت S : + شعر I

¹⁷⁹⁸ دهانش KSI : زبانش M

سلام و دعا از این داعیِ مخلص مطالعه کند¹⁸⁰³ و آرزومندی غالب داند. لطف‌هایی که فرموده است از رویِ حِفْظِ الْغَيْبِ مکافاتِ آن از خزانة لطفِ الهی، که (يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ) [بقره: ۲/۲۱۲]، برسد؛ (وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ) [هود: ۳/۱۱]، (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ) [نساء: ۴/۴۰]، (إِنَّهَا إِنْ تَكُنْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ) [لقمان: ۱۶/۳۱].

شُكْرِ احسانِ شما در قلم نیاید.

فَيَا لَهَا قِصَّةٌ فِي شَرْحِهَا طُولُ

اعلام می‌رود که بدین نزدیکی مدرسه امیرِ اَجَلِّ فخرالدین ارسلاندُغُمُش - اَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ¹⁸⁰⁴ - گشاده می‌شود و صدرِ کبیر¹⁸⁰⁵، اُسْتَاذُ الْفَضْلَاءِ، شمس‌الدین مَارْدِیْنِی - دَامَ فَضْلُهُ¹⁸⁰⁶ - بدانجا نقل می‌کند. جماعتی از فرزندانِ ما که در مدرسه قَراطایی اِدْراری دارند خایف‌اند که¹⁸⁰⁷ در مدرسه قَراطایی - رَحِمَهُ اللَّهُ¹⁸⁰⁸ - مُدَرِّسِ بیگانه بیاید و ایشان را مُتَعَرِّضِ شود و مُدَارا و مُوَسَا که سَيِّدُ الْمُدَرِّسِينَ، شمس‌الدین¹⁸⁰⁹ می‌کند¹⁸¹⁰ با فرزندانِ ما، آن بیگانه به عکسِ آن کند. و معلومِ شماسست که¹⁸¹¹ فُقَرَا نتوانند وظایفِ تحصیلِ بَجْدٌ به‌جای آوردن و اَغْلَبِ خَلْقِ دشمنِ این طایفه‌اند از رویِ حسد. امید می‌دارند که تربیت فرمایند تا بعد از صدر¹⁸¹²، شمس‌الدین، مدرسه قَراطایی تحویل افتد به صدرِ کبیر، سَيِّفُ النَّظَرِ، فَخْرُ الْمُدَرِّسِينَ، أَفْصَحُ الدِّینِ - دَامَ

¹⁷⁹⁹ فرزند KSİ : + عزیز M

¹⁸⁰⁰ ملک K : مفخر SMİ

¹⁸⁰¹ فضله KSM : + و برکنه İ

¹⁸⁰² مسدد KSM : + باد İ

¹⁸⁰³ کند KSM : + فرماید İ

¹⁸⁰⁴ حسناته KSM : - İ

¹⁸⁰⁵ کبیر KSİ : + عالم M

¹⁸⁰⁶ دام فضله KSİ : - M

¹⁸⁰⁷ در مدرسه قَراطایی اِدْراری دارند خایف‌اند که KSİ : - M

¹⁸⁰⁸ در مدرسه قَراطایی رَحِمَهُ اللَّهُ KMİ : - S

¹⁸⁰⁹ شمس‌الدین KSİ : - M

¹⁸¹⁰ می‌کند KSM : کند İ

¹⁸¹¹ که KMİ : - S

¹⁸¹² صدر KSM : - İ

فَضْلُهُ - که فضیلت دارد بر آن دگران¹⁸¹³ به همه انواع، و از درد فقر و فقرا باخبر است، و همچون خویش است و قرابت جماعت¹⁸¹⁴ فقرا را، و فرزندان ما را و پدر مُشْفِق؛ تا به سعیِ مبارکِ شما بر این منوال مثالی صادر شود تا ثوابِ آن به روزگارِ شاهِ عالم برسد و بدان فرزند¹⁸¹⁵ مخلص¹⁸¹⁶. (وَمَا تَقْدُمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ) [بقره: ۱۱۰/۲ و مؤمل: ۲۰/۷۳].

مَلِكُ الْمَشَايخ، أَمِينُ الْقُلُوب، إِمَامُ الْهُدَى، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّين - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - سلام و دعا می‌رساند و در این باب مبالغه می‌کند در وصیت، که از آنجا که لطفِ کفایتِ شماس است، بر این تقریر که مدرسه قراطایی را - قَدَسَ اللَّهُ رُوحَهُ¹⁸¹⁷ - بعد از نقل کردنِ شمس الدین، کسی دیگر طمع نکند، از آن أَفْصَحُ الدِّين باشد. و اگر در مثالِ آن قید نکنند¹⁸¹⁸ که بعد از فلان هم شاید؛ زیرا که مدرّس، شمس الدین ماردینی بدین¹⁸¹⁹ راضی است و خشنود؛ زیرا خویشاوندانِ اند، میانِ ایشان فرقی نیست. و بدین گستاخی معذور فرماید که¹⁸²⁰ «الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ». جاوید مُنَوَّر و مُعَطَّر و مُفَضَّل و مُقَدَّم باد. آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹⁸²¹.

نامه نود و چهارم [KSMİ]

سعادت و اقبالِ فرزندِ مخلص، فخرِ آلِ داود، مَلِكِ مَلِكِنَزَاد - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُمْ - بر تَقَادُمِ آدَوَار و تَجَدُّدِ أَطْوَار بر تَزَايُد و تَضَاعُف باد. اولیا مَنصُور و اَعْدَا مَقهور، و باری - جَلَّ جَلَالُهُ - در جمله احوال و اقوال¹⁸²² و افعال مُرشد و مُسَدِّد و مُلْهِم خیر و ناصر بِحَقِّ مُحَمَّدٍ و آلِهِ.

¹⁸¹³ دگران KM : دیگران Sİ

¹⁸¹⁴ جماعت KSM : - İ

¹⁸¹⁵ فرزند KSM : + أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ İ

¹⁸¹⁶ مخلص KSM : - İ

¹⁸¹⁷ قَدَسَ اللَّهُ رُوحَهُ KS : + العزيز M : رحمه الله İ

¹⁸¹⁸ نکند KSM : بکنند İ

¹⁸¹⁹ بدین KSM : - İ

¹⁸²⁰ که KSİ : - M

¹⁸²¹ آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ KMI : آمین S

¹⁸²² احوال و اقوال KSİ : احوال و اقوال M

سلام و دعا از این داعی مخلص مطالعه¹⁸²³ فرماید و شاکرِ نِعَم و ذاکرِ آن کرم دانند. حقّ - جَلَّ جَلَالُهُ - مکافاتِ آن احسان‌های پادشاهانه و آن اِنْعَامِ مَلِکانه از خِرانه بی‌نهایت بی‌کرانه (يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ) [بقره: ۲۱۲/۲] مُوَفَّا و مُوَفِّر¹⁸²⁴ دارد، إِنَّهُ كَرِيمٌ مُّجِيبٌ.

اعلام می‌رود که حاملِ تحیت، فرزندِ مخلص، فَخْرُ الثُّجَار، شمس‌الدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - حقوقِ فرزندی دارد و¹⁸²⁵ پیوسته خدمتِ فُقَرَا را مُعْتَنَم می‌دارد، و¹⁸²⁶ التماس کرد، که از ایشان¹⁸²⁷ و خویشانِ ایشان امیرِ اِکْدِشَانِ سیواس افراط می‌کند در مطالبه¹⁸²⁸ مُصادرات و حقوقِ دیوانی، عنایت‌نامه¹⁸²⁹ از خدمتِ شما به پیشِ امیرِ اِکْدِشَانِ جهتِ مُواسا و مُدارا با ایشان، تا ایشان را از بندگانِ شما داند و پناه گرفته به پادشاهی و کَرَمِ شما؛ تا¹⁸³⁰ به فراغت به دعایِ آن دولت و دوامِ آن¹⁸³¹ سعادت مشغول باشند، و بر این داعی مَنّت باشد، و بر احسان‌هایِ سابق که فراموش نشده است و نخواهد شد¹⁸³²، (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) [مریم: ۶۴/۱۹]، مُنْظَم گردد.

و از این طرف، جمله محبان، از که و مه، از فرزندانِ ما که غریقِ آن نِعَم و عَنَیقِ آن کرم‌اند، به شکر و دعا مشغول‌اند و¹⁸³³ سلام و¹⁸³⁴ خدمت می‌رسانند¹⁸³⁵ و مُتَنَظِّرِ اتّفاقِ آسمانی، که خَلایق را جَمْع می‌گرداند از جای‌های دور به اسبابِ مَسْتَوِر، می‌باشند¹⁸³⁶؛ که (كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْمَعَ بَيْنَكُمْ) [انعام: ۱۲/۶]، إِنَّهُ (عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ) [شوری: ۲۹/۴۲]؛ إِنَّهُ جَامِعُ الشُّجَرِ وَ سَامِعُ الْأَصْوَاتِ وَ مُؤَلِّفُ الرِّمِيمِ وَ الرُّفَاتِ

¹⁸²³ مطالعه KSM : - İ

¹⁸²⁴ موفر KSM : موفر İ

¹⁸²⁵ و KMi : S

¹⁸²⁶ و K : SMİ

¹⁸²⁷ ایشان KSM : + قوم İ

¹⁸²⁸ مطالبه KSM : مطالعه İ

¹⁸²⁹ عنایت‌نامه K : SM - : عنایت İ

¹⁸³⁰ تا KSM : و İ

¹⁸³¹ آن KSM : - İ

¹⁸³² شد KI : شدن SM

¹⁸³³ و KSM : - İ

¹⁸³⁴ و KSM : - İ

¹⁸³⁵ می‌رسانند KSM : رسانند İ

¹⁸³⁶ می‌باشند KMi : می‌باشد S

و مُحْيِي الْأَمْوَاتِ وَ لَهُ التَّجَيَّاتُ وَالطَّبَيَّاتُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ¹⁸³⁷. جاوید خیرگستر و مُغِيثِ خَلَائِقِ بَاد. وَالسَّلَامُ¹⁸³⁸.

نامه نود و پنجم [KSMi]

سعادت و اقبال، قرین روزگارِ یگانه عالم، فخرِ آلِ داود، صَفْوَةُ الْوَرَى، قِبْلَةُ الشَّرَى¹⁸³⁹، مُغِيثُ الْمَظْلُومِينَ، مُجِيرُ الْمَحْرُومِينَ، إِفْتِخَارُ السَّلَاطِينِ، بَحْرُ الْمَكَارِمِ، خدایرستِ رَعِيَّتِ نَوَازِ احسان گستر - اَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُمْ وَ دَمَّرَ عَدُوَّهُمْ وَ عَصَمَهُمْ وَ كَلَّاهُمْ وَ رَعَاهُمْ وَ مِنَ الْخَيْرِ لَا أَخْلَاهُمْ - و ایرد - جَلَّ جَلَالُهُ - در جمله احوال و اقوال و افعال، حافظ و مُلْهِمُ الْخَيْرِ و مُرْشِدِ بَاد، بِمَنِّهِ وَ كَرَمِهِ.

سلام و دعا¹⁸⁴⁰ و تحیت و ثنا رسانیده می آید و آرزومندی غالب است. حَقَّ تَعَالَى مُلَاقَاتِ را سببی سازد سریع؛ إِنَّهُ مُجِيبٌ سَمِيعٌ. شنوده آمد مُصَاهَرَةُ مبارکِ همایون. [77^b] مبارکبادها کرده شد و دعاها ی خیر کرده¹⁸⁴¹ آمد.

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ قَدْ وَصَلَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ

مَلِك - جَلَّ جَلَالُهُ - که جامعِ خلائق است، مُنْبِیانِ درگاهِ خود را و مُتَوَكِّلانِ راهِ رحمتِ خود را جایی تَعَلَّقُ دهد که سببِ مَرِيدِ دولتِ هر دو جهانی باشد که (وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ) [طلاق: ۳/۶۵] که هر که توکَّل و اعتماد بر فضلِ حَقَّ¹⁸⁴² دارد - تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ¹⁸⁴³ - و مُتَوَجَّهِ حَضَرَتِ مُقَدَّسِ ازلی او باشد، مَعَاذَ اللَّهِ که گمان داریم که به هیچ حال، حَقَّ تَعَالَى او را بد پیش آرد؛ بلکه هزار نیکی پیش آرد، که ضَيْفُ اللَّهِ باشد و هُوَ الَّذِي لَا يُؤْذِي ضَيْفَهُ. هر که روی به حَقَّ آرد و به بندگانِ خاصِ او، هر چه او را پیش

¹⁸³⁷ الطَّيِّبِينَ KSM : + الطَّاهِرِينَ I

¹⁸³⁸ والسلام KSM : آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ I

¹⁸³⁹ السرى KMi : البسرى S

¹⁸⁴⁰ و دعا KSM : - I

¹⁸⁴¹ کرده KSM : گفته I

¹⁸⁴² حَقَّ KSM : + تعالى I

¹⁸⁴³ تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ KSM : - I

آید، سببِ سعادتِ او باشد و اگرچه حالی او را از آن اندوهی آید¹⁸⁴⁴، آن¹⁸⁴⁵ اندوه از پیش برخیزد و سعادت‌ها مُتَوَاتِر شود¹⁸⁴⁶.

رَضِيتُ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لِي وَ فَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَى خَالِقِي
لَقَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ فِيمَا مَضَى كَذَلِكَ يُحْسِنُ فِيمَا بَقِيَ
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي. مَنْ ذَكَرَنِي فِي مَالِهِ، ذَكَرْتُهُ فِي مَالِي، وَ
مَنْ ذَكَرَنِي عَلَى مَالٍ ذَكَرْتُهُ عَلَى مَالٍ¹⁸⁴⁷، وَ مَنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي.

حقّ - جَلَّ جَلَالُهُ - هر سعادت که افزون‌تر است و هر اقبال که سَنی‌تر است، مُیسّر و مُقَيّضِ آن عزیز دارد، إِنَّهُ مُجِيبُ الدُّعَاءِ.

آرنده تحیت، فرزندِ مخلص¹⁸⁴⁸، قُرَةُ الْعَيْنِ¹⁸⁴⁹، شَرِيفُ الْأَخْلَاقِ، کَرِيمُ الْأَعْرَاقِ¹⁸⁵⁰، حسیبِ نسیب¹⁸⁵¹،
صَدْرُ الدِّينِ ابْنُ الشَّيْخِ، أَمِينُ الْقُلُوبِ، جُنَيْدُ الْوَقْتِ، أَبَايَزِيدُ الزَّمَانِ، مَفْخَرُ الْمَشَايِخِ، قَائِدُ¹⁸⁵² السَّالِكِينَ، حُسَامُ
الْحَقِّ وَالِدِّينِ - مَتَعَ اللَّهُ الْمُسْلِمِينَ بِطَوْلِ بَقَائِهِ - مُتَوَجَّهٍ خدمت است؛ آن کانِ لطف و احسان و همّتِ عالی و
پادشاهانه¹⁸⁵³ بخشش را وصیتِ حاجت¹⁸⁵⁴ نیست¹⁸⁵⁵.

وَلَكِنْ رَأَيْتُ السَّيْفَ مِنْ بَعْدِ شَحْذِهِ إِلَى الْهَزِّ مُحْتَاجًا وَ إِنْ كَانَ مَاضِيًا¹⁸⁵⁶

¹⁸⁴⁴آید : KSİ M

¹⁸⁴⁵آن : KSM I -

¹⁸⁴⁶شود : KM + شعر SI

¹⁸⁴⁷وَمَنْ ذَكَرَنِي عَلَى مَالٍ ذَكَرْتُهُ عَلَى مَالٍ KSİ : M -

¹⁸⁴⁸مخلص : KSM عزیز I

¹⁸⁴⁹العين : KS العيون I

¹⁸⁵⁰شَرِيفُ الْأَخْلَاقِ كَرِيمُ الْأَعْرَاقِ : KS شَرِيفُ الْأَعْرَاقِ كَرِيمُ الْأَخْلَاقِ I

¹⁸⁵¹قُرَةُ الْعَيْنِ شَرِيفُ الْأَخْلَاقِ كَرِيمُ الْأَعْرَاقِ حَسِيبُ نَسِيبِ KSİ : M -

¹⁸⁵²قَائِدُ : KSM قدوة I

¹⁸⁵³پادشاهانه : KS پادشاه MI

¹⁸⁵⁴وصیتِ حاجت KSİ : نهایت M

¹⁸⁵⁵نیست : KSM + شعر I

¹⁸⁵⁶ماضیا : KSM قاضعا I

درویش نوازی و کهترپروری آن یگانه - أَبْقَاهُمُ اللَّهُ فِي دَوْلَةٍ صَافِيَةٍ وَ نِعْمَةٍ كَافِيَةٍ - بر عالمیان و قاصدانِ آن بارگاه¹⁸⁵⁷ «أَظْهَرُ مِنَ الشَّمْسِ» است. «وَالشَّمْسُ»¹⁸⁵⁸ لَا تَخْفَى¹⁸⁵⁹ بِكُلِّ مَكَانٍ». این وصیت جهتِ آن است تا ما را نیز از ثوابِ آن احسانِ حَظِّی باشد که¹⁸⁶⁰ «الَّذَالُ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ». باری تَعَالَى روی زمین را از وجودِ با جود¹⁸⁶¹ و احسانِ بی‌مر و بی‌حد¹⁸⁶² آن یگانه جهانِ خالی مگرداند. آمینُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه نود و ششم [KSMi]

سعادت و اقبال، ملازمِ حضرتِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ، عالمِ عادل، مُؤَيِّدِ مُظَفَّرِ مَنْصُور، تاجُ الْأَيَّامِ، عُمْدَةُ الْمَمَالِكِ، عِمَادُ السُّلْطَنَةِ، مُرَبِّي الْعُلَمَاءِ، مُغِيثُ الْمَظْلُومِينَ، بَاسِطُ الْعُدْلِ، نَاشِرُ الْإِحْسَانِ¹⁸⁶³، مُؤَسِّسُ الْخَيْرَاتِ، مُسْتَحَقُّ الْكَرَامَاتِ، ذُو الْهِمَمِ الْعَالِيَةِ، الْغُفْتُغُ، أَلْبُ خَاصٍّ، عَالِي هِمَّتٍ، الْمُوَيَّدُ بِرُوحِ الْقُدُسِ، پروانه بک - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ أَهْلَكَ عَدُوَّهُ وَ يَسَّرَهُ لِلْيُسْرَى وَ جَنَّبَهُ عَنِ الْعُسْرَى وَ أَصْلَحَ أُمُورَهُ وَ شَرَحَ صَدْرَهُ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - پیوسته باد.

سلام و دعا لیلاً و نهاراً که¹⁸⁶⁴ واجب است، مورد می‌دارم و بر دستِ صبا می‌فرستم.

فَرِيحُ الصَّبَا مِنِّي إِلَيْكَ رَسُولُ

و معلوم است نصیحت و نیکوخواهی و هواداری و حِفْظُ الْغَيْبِ این داعی، خاصه¹⁸⁶⁵ جهتِ آن وَلِيِّ الْإِنْعَامِ وَالْإِحْسَانِ «وَالْبَادِي بِالْخَيْرِ لَا يُكَافَأُ»¹⁸⁶⁶.

وَ لَكِنْ بَكَتْ قَبْلِي فَهَيَّجَ لِي الْبُكَاءُ¹⁸⁶⁷ بُكَاهَا، فَقُلْتُ: الْفَضْلُ لِلْمُتَقَدِّمِ

¹⁸⁵⁷ بارگاه KSM : + معظم I

¹⁸⁵⁸ والشمس KMi : الشمس S

¹⁸⁵⁹ تخفى KMi : يخفى S

¹⁸⁶⁰ که KMi : S -

¹⁸⁶¹ جود Ki : وجود SM

¹⁸⁶² بی حد KS : بی حد M : حد I

¹⁸⁶³ الإحسان KSM : الفضل I

¹⁸⁶⁴ که KSi : M -

¹⁸⁶⁵ خاصه KSi : M -

¹⁸⁶⁶ يكافأ KM : + شعر Si

مُتَقَدِّم در احسان و فقیرنوازی و دل‌داری کردنِ فُقَرَا آن حضرت است و آن درخت است که امروز در این بیابان بی‌پناه سایه افکنده است، که¹⁸⁶⁸ مُحْتَرِقَانِ آفتابِ آفات در آن سایه گریزند که ظِلُّ اللَّهِ است. «خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ وَ شَرُّ النَّاسِ مَنْ يَضُرُّ النَّاسَ. أَطْلُبُوا الْحَوَائِجَ مِنْ سَمَحَاءِ أُمَّتِي، فَإِنِّي وَضَعْتُ فِيهِمُ الرَّحْمَةَ.»

آرنده تحیت، فرزندِ مخلصِ مُعْتَقِد، نظام‌الدین - نَظَّمَ اللَّهُ أُمُورَهُ - از دعاگویان و هواخواهانِ آن دولت است، و امروز فرزندِ درویشان است، و هرچه دارد همه در وجوهِ فُقَرَاست، و آن بر شما پوشیده نیست. مدتی مدید است که واقعه بر واقعه و زیان بر زیان در حقِّ او می‌بود، «مَنْ تَخَنَ دِينُهُ تَخَنَ بَلَاؤُهُ وَ مَنْ رَقَّ دِينُهُ رَقَّ بَلَاؤُهُ». تَوَقُّع است از مرحمتِ عامِ آفتابِ صِفَتِ اِبْرَمَكْرَمَتِ¹⁸⁶⁹ دریا عطیَّتِ آن یگانه که نظرِ پادشاهانه دربارهٔ او فرماید. امروز خویشِ فَخْرُ الْمَشَايِخ، أَمِينُ الْقُلُوب، جُنَيْدُ الزَّمَان، أَبَايِدُ الْوَقْت، بَقِيَّةُ السَّلَف، مُقَدِّمُ الْخَلَف، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّين - مَتَعَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ وَ بَارَكَ فِي أَنْفَاسِهِ - متعلقِ اوست و¹⁸⁷⁰ از کوچکی خود فرزندِ این داعی است. تَوَقُّع است که از تَوَقُّعِ افزون‌تر او را بنوازد و زنده کند، که (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مائده: ۳۲/۵]، تا بر این داعی و بر فُقَرَا مَنَّت‌ها باشد. جاویدِ مُغِيثِ خلائق باد، آمینِ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ، و بر احسان‌ها و ایثارهایِ سابقِ مقبول گشته عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مُنْضَمَّ گردد¹⁸⁷¹. (نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ) [نور: ۳۵/۲۴]¹⁸⁷².

نامه نود و هفتم [KSMi]

قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَطْلُبُوا الْحَوَائِجَ مِنَ السَّمَحَاءِ، فَإِنِّي جَعَلْتُ فِيهِمْ رَحْمَتِي؛ وَلَا تَطْلُبُوهَا مِنَ الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ، فَإِنِّي جَعَلْتُ فِيهِمْ سَخَطِي». بَرَكَاتِ کَلِمَاتِ نبوی و اشاراتِ مصطفوی قرین و معین روزگارِ همایونِ صاحبِ اعظم، مَلِكُ الْوُزَرَاءِ، نِظَامُ الْمُلُك، مُغِيثُ الْمَظْلُومِينَ، نَاشِرُ الْخَيْرَاتِ، مُؤَسِّسُ الْحَسَنَاتِ،

¹⁸⁶⁷ لِي الْبُكََا : SMi : لُبُّكََا K

¹⁸⁶⁸ I - : KSM که

¹⁸⁶⁹ ابرمکرمت K : آب مکرمت SM : آن مکرمت I

¹⁸⁷⁰ I - : KSM و

¹⁸⁷¹ گردد KMİ + : والسلام S

¹⁸⁷² نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ KSİ : M -

¹⁸⁷³ عليه KSM : I -

«الْمُشْفِقُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ، الْمُعْظَمُ لِأَمْرِ اللَّهِ» - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ تَجَاوَزَ عَنْ سَيِّئَاتِهِ وَ أَمَّنَهُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ - دَائِمًا مُخَلَّدًا¹⁸⁷⁴ باد. توفیقی که در خیرات دارد و¹⁸⁷⁵ توفیق‌های دیگر [78^a] مَقْرُون باد. و هیچ شکّی¹⁸⁷⁶ نیست که آدمی مُرْکَب است از تنی که خسیسِ خسیسِ خسیس است و از¹⁸⁷⁷ جانی که شریفِ شریفِ شریف است؛ و حَقِّ تَعَالَى به کمالِ قدرتِ میانِ این دو ضِدّ جمع کرد¹⁸⁷⁸؛ و صد هزار¹⁸⁷⁹ حکمت از آن روحِ شریف پیداست و صد هزار تاریکی از این جسمِ کثیف ظاهر است؛ و از جهتِ آن فرمود¹⁸⁸⁰: (إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ) [ص: ۷۱/۳۸]، (فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ) [حجر: ۲۸-۲۹/۱۵]. تن را به گِلِ تیره نسبت کرد و جان را به نَفَخَهُ روحِ خود¹⁸⁸¹، تا آن نور و¹⁸⁸² نَفَخَهُ¹⁸⁸³ ربّانی این گِلِ تیره را آلتِ خود سازد در اصلاح و مَعْدَلَت و حفظِ امانتِ خدا، تا سببِ نجات بود و رفعت و¹⁸⁸⁴ درجات؛ نه چنان که این گِلِ تیره آن چراغ را به طمعِ نورِ (نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي) [حجر: ۲۹/۱۵] را آلتِ خود سازد در غَدَر و دزدی.

چو دزدی با چراغ آید گزیده‌تر بَرَد کالا

بلکه آن چراغ و شمع¹⁸⁸⁵ روحِ «نَفَخْتُ» طینی تن را نورِ دینی دهد و از طبعِ گِل و جهل و گرانی بازش آرد که «فَمَنْ غَلَبَ عَقْلُهُ شَهْوَتُهُ فَهُوَ أَعْلَى مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ مَنْ غَلَبَتْ شَهْوَتُهُ عَقْلُهُ فَهُوَ أَدْنَى مِنَ الْبَهَائِمِ». سلام و دعا و تحیت و ثنا عَلَی التَّجْدِيدِ مطالعه فرماید. آرزومندی به لقایِ همایونش هیچ حدّی ندارد. باری - تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ - توفیقِ ملاقات را سببی سازد سریع؛ إِنَّهُ مُجِيبٌ سَمِيعٌ.

¹⁸⁷⁴ MI مخَلَّدا : KS

¹⁸⁷⁵ I - : KSM

¹⁸⁷⁶ شکّی : KSM I

¹⁸⁷⁷ از KS I : آن M

¹⁸⁷⁸ ضِدّ جمع کرد KM : جمع کرده ضِدّ S : جمع کرد I

¹⁸⁷⁹ و صد هزار KS I : هزار M

¹⁸⁸⁰ فرمود KM I : فرموده S

¹⁸⁸¹ خود KSM : I -

¹⁸⁸² I - : KSM

¹⁸⁸³ نَفَخَهُ KSM : + الهی I

¹⁸⁸⁴ I - : KSM

¹⁸⁸⁵ شمع KS I : + و M

خبر آمده بود که رِکابِ همایون - اَعَزَّ اللَّهُ نَصْرُهُ - بدین جانب می‌رسد¹⁸⁸⁶. همه دوستان شاد شدند به بشارتِ ملاقات؛ باز آن خبر فاطر شد.

وَ أَيُّ نَعِيمٍ لَا يُكَدِّرُهُ الدَّهْرُ؟

إِنْ شَاءَ اللَّهُ، به مبارک‌ترین زمان¹⁸⁸⁷ و همایون‌ترین وقتی رجوع باشد. جَعَلَنَا اللَّهُ إِخْوَانًا¹⁸⁸⁸، وَ جَمَعَ بَيْنَنَا؛ إِنَّهُ (عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ) [شوری: ۲۹/۴۲].

آرنده تحیت، امیر عالم - عَلَّمَهُ اللَّهُ - پناه به اکرام و انعام¹⁸⁸⁹ عام¹⁸⁹⁰ آفتاب‌صفتِ صاحبِ اعظم - مَدَّ اللَّهُ غُلُوَّهُ¹⁸⁹¹ - می‌آرد. لَا شَكَّ اِكْتُونُ مُعِيلٌ شده است و بسی زیان‌هاش افتاده است، و قَلَّتِ دنیا مانعِ تحصیلِ علم می‌شود. اگر صاحبِ اعظم، بر قاعدهٔ عنصرِ پاکِ خود و کفِّ کریمِ خود، او را بنوازد و احیا کند که (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مائده: ۳۲/۵]، از آن لطفِ بی‌حد¹⁸⁹² هیچ¹⁸⁹³ بدیع نباشد. (وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ) [بقره: ۱۱۰/۲ و مُزَّمِّل: ۲۰/۷۳]، (مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲۶۱/۲]. جاویدِ مُحْسِن و مُنْعِم و ناشرِ خیر باد، آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹⁸⁹⁴.

نامهٔ نود و هشتم [KSMİ]

خیرات و حسنات و اجْتِهَاد و تَعَبُّد و طلبِ فرزندِ مخلص، امیرِ آجَلِّ امجدِ افخرِ اسعد، عالمِ عابدِ عادل، «الْمُشْفِقُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ، الْمُعْظَمُ لِأَمْرِ اللَّهِ»، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، عاقبت‌اندیش، (كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ

¹⁸⁸⁶ می‌رسد KSM : رسد İ

¹⁸⁸⁷ زمان KS : زمانی Mİ

¹⁸⁸⁸ إِخْوَانًا KSM : + علی سرر متقابلین İ

¹⁸⁸⁹ اکرام و انعام KSM : انعام و اکرام İ

¹⁸⁹⁰ عام KSM : + شما که İ

¹⁸⁹¹ آفتاب‌صفتِ صاحبِ اعظم مَدَّ اللَّهُ غُلُوَّهُ KSM : آفتاب‌صفت است İ

¹⁸⁹² بی‌حد KMI : بی‌حد S

¹⁸⁹³ هیچ KSM : - İ

¹⁸⁹⁴ آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ KI : S - : آمین M

مَا يَهْجَتُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ) [ذاریات: ۵۱-۱۸]، شَمْسُ الْمِلَّةِ¹⁸⁹⁵ وَالَّذِينَ - أَذَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - مقبول و مبرور باد؛ و ایرد تعالی که رَزَاقِ رِزْقِ بی حساب است و عَلَامِ عِلْمِ بی کتاب، در همه احوال و ازمان و سفر و حَضَر و خلوت و غُزَلت، ناصر و حافظ و حارس و مُؤَيِّد و مُعین، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ¹⁸⁹⁶.

سَلَامٌ عَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ وَ مَنْ حَلَّ يَوْمًا بِوَادِيكُمْ
 هزاران سلام و دعا که از لوازم¹⁸⁹⁷ و موجب است، فرستاده می‌آید؛ و آرزومندی - كَاشْتِيَاقِ الْعَطْشَانِ إِلَى الْمَاءِ وَالْمَهْجُورِ إِلَى اللَّقَاءِ وَالْمَحْبُوسِ إِلَى الْفُضَاءِ - غالب و باعث داند. حق - جَلَّ جَلَالُهُ - که¹⁸⁹⁸ جامع شتات و مُخْرِجِ نَبَات و مُخَيِّي الْأَمْوَاتِ¹⁸⁹⁹ و سامعِ أَصْوَات است، ملاقات را، عَلَى أَحْسَنِ الْحَالِ وَ أَيْمَنِ الْفَالِ، مُيسِّر و مُهَيِّا گرداناد؛ إِنَّهُ وَلِيُّ الْإِجَابَةِ.

تَوَقُّع است که سایه عنایت، بر وَفْقِ عنصرِ کریمِ رحیمِ مُحْسِنِ احسان‌پیشه خود، بر کار و حاجات و مُهِمَّاتِ فرزندِ مخلصِ عزیزِ مُعْتَقِدِ¹⁹⁰⁰ مُجْتَهِدِ، اخی محمد - سَلَّمَهُ اللَّهُ وَ أَبْقَاهُ وَ مِنَ الْخَيْرِ لَا أَخْلَاهُ - گستراند، تا شاکرِ نِعَم و غَرِيقِ آن کرم گردد؛ بر این داعی منتهی¹⁹⁰¹ بسیار باشد. و به خدمتِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ، صاحبِ اعظم، مشهورِ خراسان و عراق، وَلِيُّ الْأَيَادِي وَالْإِنْفَاقِ¹⁹⁰²، عُضْدُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ¹⁹⁰³، مَعْدِنُ الْأَخْلَاقِ الشَّرِيفَةِ وَالصِّفَاتِ الْمُنِيفَةِ، تَاجُ الْحَقِّ وَالذِّينِ - أَذَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ أَيْدَهُ وَ نَصَرَهُ - سلام این داعی برساند؛ و آنچه داند از مَعَاوَنَت و مُنَاصَرَت، آشکارا و پنهان دریغ ندارد، لِلَّهِ تَعَالَى. (إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ) [اسراء: ۷/۱۷]. اگرچه لطیفِ عنصری شما محتاجِ وصیت نیست¹⁹⁰⁴،

وَلَكِنْ رَأَيْتُ السَّيْفَ مِنْ بَعْدِ شَحْذِهِ إِلَى الْهَرِّ مُحْتَاجًا وَ إِنْ كَانَ مَاضِيًا

¹⁸⁹⁵ الْمِلَّةُ KI : + والدولة SM

¹⁸⁹⁶ آله KSM : + شعر I

¹⁸⁹⁷ لوازم KSI : است M

¹⁸⁹⁸ که KSI - : M

¹⁸⁹⁹ الأموات KM : اموات SI

¹⁹⁰⁰ عزیزِ مُعْتَقِدِ KSM : - I

¹⁹⁰¹ منتهی KSM : منت I

¹⁹⁰² وَالْإِنْفَاقِ KMI : وَالْأَفَاقِ S

¹⁹⁰³ والمسلمين K - : SMİ

¹⁹⁰⁴ نیست KM : + شعر SI

اللّٰهُ اللّٰهُ¹⁹⁰⁵، تَوَقَّعَ است به احسان¹⁹⁰⁶ که پیوسته درخواست‌های این داعی از خدمتش مُنَجِّح بوده است و حُسْنِ إِجَابَتِ رسیده است¹⁹⁰⁷ - تَقَبَّلَ اللّٰهُ حَسَنَاتِهِ وَ ضَاعَفَ أَجْرَهُ¹⁹⁰⁸.

گر آب دهی، نهاله تو کاشته‌ای و ر پست کنی، همش تو افراشته‌ای
«إِتِمَامُ الْمَعْرُوفِ خَيْرٌ مِنْ إِبْتِدَائِهِ». شنوده آمد که اشتغال¹⁹⁰⁹ کَلِّی¹⁹¹⁰ به کارِ آخرت شروع کرده‌ایت¹⁹¹¹؛
مبارک باد، أَوَّلًا وَ آخِرًا. وَ أَعَانَكُمُ اللّٰهُ وَ نَصَرَکُمْ وَ یَسَّرَ عَلَیْکُمُ الْیُسْرَى وَ جَنَّبَکُمْ عَنِ الْعُسْرَى. (فَمَنْ یُرِدِ اللّٰهُ أَنْ
یَهْدِیْهُ یَسِّرْهُ لِلْإِسْلَامِ) [انعام: ۱۲۵/۶].

از این طرف، برادران و فقرا همه مشتاق‌اند؛ سلام و دعا می‌رسانند. جاوید مُغِیْثِ مظلومان باد، بِمُحَمَّدٍ
وَ آلِهِ¹⁹¹².

نامه نود و نهم [KSMİ]

حیاتِ طیبّه، متصّلِ زندگانی مَلِکِ الْأَمْرَاءِ وَالْأَیَّامِ، مُغِیْثُ الْمَظْلُومِیْنَ، الْمُجْتَهِدُ فِی طَاعَةِ اللّٰهِ، الْحَرِیصُ
عَلَى عِبَادَةِ اللّٰهِ، (كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّیْلِ مَا یَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ) [ذاریات: ۵۱-۱۸]،
(یَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِیَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ) [آل عمران: ۱۹۱/۳]، (لَا یَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ) [مائده: ۵۴/۵]،
مُرَبِّی الْفَضَلَاءِ الرَّبَّانِیِّیْنَ، أَنِیسُ الْفُقَرَاءِ الرُّوحَانِیِّیْنَ، [78^b] مُعِیْنُ الدَّوْلَةِ وَالدِّیْنِ - أَدَامَ اللّٰهُ عُلوَّهُ - پیوسته باد.

سلام و دعا رسانیده می‌آید. اَلْسَّلَامُ عَلَیْنَا وَ عَلَی عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِیْنَ. (وَ سَلَامٌ عَلَیْهِ یَوْمَ وُلِدَ وَ یَوْمَ
یَمُوتُ وَ یَوْمَ یُبْعَثُ حَیًّا) [مریم: ۱۵/۱۹]، (سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِیْمٍ) [یس: ۵۸/۳۶]، و¹⁹¹³ آرزومندی و¹⁹¹⁴

¹⁹⁰⁵ اللّٰهُ اللّٰهُ KSM : I -

¹⁹⁰⁶ احسان KSM : + شما I

¹⁹⁰⁷ است KSM : I -

¹⁹⁰⁸ آجره KM : + بیت S : + شعر I

¹⁹⁰⁹ اشتغال KSI : اشغال M

¹⁹¹⁰ کَلِّی KSM : I -

¹⁹¹¹ کرده‌ایت KS : کرده است MI

¹⁹¹² بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ K : و السلام S : M : آمین یا رَبِّ الْعَالَمِیْنَ I

¹⁹¹³ و KSM : I -

¹⁹¹⁴ و KMI : S -

إِشْتِيَاقٌ هَمِجُو¹⁹¹⁵ آرزومندی مَقْطُوعُ الْجَوَارِحِ إِلَى أَعْضَائِهِ وَ أَجْزَائِهِ كه «الْمُؤْمِنُونَ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى سَائِرُ الْجَسَدِ بِالْحُمَى وَ السَّهْرِ»¹⁹¹⁶، (مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ) [لقمان: ۲۸/۳۱]. إِنَّ اللَّهَ عَلَى جَمْعِنَا إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ، (كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْمَعَ بَيْنَكُمْ) [انعام: ۱۲/۶]. جَعَلَنَا اللَّهُ (إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

آرنده تحیت، فرزندِ مُخْلِصِ کافی وافی، شیخ حسام‌الدین - سَلَمَةُ اللَّهِ - متوجّه خدمتِ آن کعبه آمال و قبله سؤال - لَا زَالَ مُفَضَّلًا لِلْوُفُودِ وَ مَطْلَبًا لِلْعَطَاءِ وَ الْجُودِ - شده است¹⁹¹⁷. تَوَقَّع است از انعام بی‌علتِ آن عزیز - لَا زَالَ عَزِيزًا - كه (إِنَّمَا نَطْعُمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا) [انسان: ۹/۷۶] كه به خدمتی كه لایقِ او باشد، او را نصب¹⁹¹⁸ كند تا از چاکران و نواختگانِ آن وَلِيُّ الْإِنْعَامِ¹⁹¹⁹ باشد¹⁹²⁰.

بنواز مرا شها بكن مردمی تا لاف زنم كه دیده‌ام خرمی
ای شاهِ زمان از تو چه گردد کمی كز رحمتِ تو شاد شود آدمی
خود بیشترِ صنعت و كارِ آن یگانه در بازارِ جهان، درویش‌نوازی است و اِشكسته‌بندی، توفیق بر توفیق و تأیید بر تأیید¹⁹²¹ افزون باد. «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَفْضَلُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ»، «خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ». ولیکن منفعتِ زرِ سرخ، درویش را مِثْلِ منفعتِ نقره نبود و منفعتِ نقره همچون¹⁹²² منفعتِ لکس پول نبود؛ اگرچه «الْفَنُّ خَيْرٌ كُلُّهُ»، الا فرق بسیار است از نفع تا به نفع. پدر و مادر، آدمی را در این زندانِ دنیا کشید و نفعِ انبیا و اولیا، خلق را از این زندانِ دنیا¹⁹²³ بگشاد و فضایِ عالمِ غیب رسانید¹⁹²⁴. این سخن را پایان نیست. ثوابِ مَلِكِ الْأَمْرَاءِ و مددِ توفیقِ او بی‌پایان باد.

¹⁹¹⁵ همچون KSM : همچون I

¹⁹¹⁶ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى سَائِرُ الْجَسَدِ بِالْحُمَى وَ السَّهْرِ KSI : M -

¹⁹¹⁷ شده است K : SMİ -

¹⁹¹⁸ نصب KMI : نصیب S

¹⁹¹⁹ الانعام KSM : + والإحسان I

¹⁹²⁰ باشد KM : + بیت S : + شعر I

¹⁹²¹ بر تأیید KMI : - S

¹⁹²² همچون K : همچون SMİ

¹⁹²³ کشید و نفع انبیا و اولیا خلق را از این زندانِ دنیا KSM : - I

¹⁹²⁴ رسانید KSM : رساند I

داعی مُخْلِص، مُعَوَّد است به حاجاتِ عرض کردن بدان حضرتِ کریم؛ و آن حضرت مُعَوَّد است به
 اِنجَاح¹⁹²⁵ حاجات و اتمامِ مطلوبات و دلدارِ بی‌دَلان¹⁹²⁶.

إِكْرَامُ أَهْلِ الْهَوَى مِنَ الْكَرَمِ وَ أُمَّةُ الْعِشْقِ أَضْعَفُ الْأُمَمِ
 جاویدِ مُحْسِنِ باد، آمینُ یا رَبَّ الْعَالَمینَ¹⁹²⁷.

داعی در این احسانِ مُتَحَمِّلِ مَنّتِ عظیم خواهد بود¹⁹²⁸ و بر لطف‌هایِ سابقِ مُنْصَمَّ خواهد گشت.
 وَالسَّلَامُ¹⁹²⁹.

نامهٔ صدم [KSMI]

زندگانیِ مجلسِ عالیِ صاحبِ اعظم، مَلِکُ الْأُمَرَاءِ وَ الْأَیَّامین، مُعِیْثُ الْمَلْهُوفین، غِیَاثُ الْمَظْلُومین،
 مَشْهُورُ الْأَفَاق، فَخْرُ خِرَاسان و عراق، مُؤَنِّسُ الْفُقَرَاء، مُرَبِّی الْفُضَّلَا، الذَّائِبُ عَنْ حَریمِ الْإِسْلَام¹⁹³⁰، كَهْفُ الْأَنَام،
 تَاجُ الدَّوْلَةِ وَالِدین - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ - در دولتی¹⁹³¹ بر¹⁹³² مذاقِ آن استحقاق و سعادتِ لایقِ آن اِشْفَاق¹⁹³³ و عطیَّتِ
 درخورِ آن هَمّت و مُکافاتی و مُجازاتی لایقِ آن نیتِ دراز باد، اقبالِ ساعد و روزگارِ مُسَاعِد و ایزد - عَزَّ وَ جَلَّ¹⁹³⁴ -
 در کُلِّ مَسَاعی، راضی و راعی.

عَالِمُ الْأَسْرَارِ مُطَّلِعُ است که این داعی پیوسته حقوقِ احسانِ سابق و اِنعام و ایادیِ بی‌مَرِّ مَلِکِ الْأُمَرَاء -
 أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ - را فراموش نکرده‌ام¹⁹³⁵ و یاد دارم¹⁹³⁶ و شاکرِ آن نعمتم؛ و جاذبهٔ آن اَلْفَتِ هر روز پیوسته‌تر و بیشتر

¹⁹²⁵ اِنجَاح : KSİ : اِنجاز M

¹⁹²⁶ بی‌دَلان KM : + شعر Sİ

¹⁹²⁷ جاویدِ مُحْسِنِ باد، آمینُ یا رَبَّ الْعَالَمینَ K : جاویدِ مُحْسِنِ باد S : - Mİ

¹⁹²⁸ بود KSM : بودن İ

¹⁹²⁹ والسَّلام KSM : جاویدِ قبلهٔ اقبال و کعبهٔ آمالِ خلقِ باد İ

¹⁹³⁰ الذَّائِبُ عَنْ حَریمِ الْإِسْلَام KS : - M : الذاتِ علی حَریمِ الْإِسْلَام İ

¹⁹³¹ در دولتی SMİ : - K

¹⁹³² بر KSM : - İ

¹⁹³³ و سعادتِ لایقِ آن اِشْفَاق KSM : - İ

¹⁹³⁴ عَزَّ وَ جَلَّ KSM : جَلَّ و علا İ

¹⁹³⁵ نکرده‌ام KSM : نکرده‌ایم İ

است. و دانم به حقیقت که¹⁹³⁷ از آن طرف نیز اعتقاد¹⁹³⁸ و اتصال روزافزون است، که «مِنَ الْقَلْبِ إِلَى الْقَلْبِ رَوْزَنَةٌ»، «وَالْقُلُوبُ تَتَشَاهَدُ». چنان¹⁹³⁹ واجب کند در قضیه عقل و دلیل که البته، البته¹⁹⁴⁰ محبت¹⁹⁴¹ و ایفای¹⁹⁴² دوستی از هر دو جانب باشد، و مُحَرِّکِ شوق و داعیه تَوْقَان¹⁹⁴³ از هر دو طرف بود؛ زیرا دوستی با حق و با خَلْق هرگز از یک جانب نباشد و نبوده است و تَصَوُّر ندارد؛ آواز از یک دست بالا نگیرد و رِقَاصی به یک پای راست نیاید. (يُحِبُّهُمْ) [مائدة: ۵۴/۵]، بی (يُحِبُّونَهُ) [مائدة: ۵۴/۵] نباشد؛ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) [مائدة: ۱۱۹/۵]، بی (رَضُوا عَنْهُ) [مائدة: ۱۱۹/۵] نباشد.

سلام و تحیت از صِدْق و صفا مطالعه فرماید. آرزومندی و اِشْتِیاق به سعادتِ آن ملاقاتِ شریف نه در آن نِصاب است که عقل کوتاه‌نظر را از ادراکِ آن نصیبی تواند بود، یا صبرِ گریزپای را با دستبرد¹⁹⁴⁴ او پایداری‌ای تواند بودن. در غیب، عجایب است و شب‌ها آبتن است تا نتایج و آثارِ آن در عالم ظهور آید و در دل‌ها شوق‌ها و در سر‌ها سوداها متقاضیِ آن نتایج‌اند و جاذبان‌اند¹⁹⁴⁵ و لابه کنان‌اند تا آنچه در غیبِ مکتوم است و شب‌ها بدان آبتن است، در وجود و در ظهور آید¹⁹⁴⁶ و مُصَوِّر شود؛ که حق - جَلَّ جَلَالُهُ - در این جهان و در آن جهان از هر اندیشه‌ای که در چشم نمی‌آید، صورتی خواهد آفریدن که در چشم درآید، لایقِ آن اندیشه؛ و آن صورت را قرین خواهد کرد با اندیشه کننده. «إِنْ كَانَ كَرِيمًا أَكْرَمَكَ وَإِنْ كَانَ لَثِيمًا أَسْلَمَكَ». مَلِكُ الْأَمْرَاءِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى که آن قضیه را دانسته است و اعتقاد کرده. لاجرم همه اندیشه او تَعْظِيمِ أَمْرِ اللَّهِ

¹⁹³⁶ یاد دارم KSM : یاد داریم I

¹⁹³⁷ به حقیقت که KSM : که به حقیقت I

¹⁹³⁸ اعتقاد KSİ : اعتداد M

¹⁹³⁹ چنان K : و چنان SMİ

¹⁹⁴⁰ البته KM : - Sİ

¹⁹⁴¹ محبت KSİ : محب M

¹⁹⁴² التفات KSİ : + و M

¹⁹⁴³ از هر دو جانب باشد و مُحَرِّکِ شوق و داعیه تَوْقَان KSİ : M -

¹⁹⁴⁴ با دستبرد KSİ : بادبرد M

¹⁹⁴⁵ جاذبان‌اند KI : جاذب آن‌اند SM

¹⁹⁴⁶ در ظهور آید KSM : در ظهوراند I

است و شَفَقَتْ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ؛ همه گوشِ او سَوِي نَالَهُ¹⁹⁴⁷ مظلومان است و همه چشمِ او سَوِي گریهٔ ستم‌زدگان¹⁹⁴⁸، تا مرهم فرماید و دست گیرد. حَقَّ تَعَالَى هر روز و هر زمان توفیق بر توفیق¹⁹⁴⁹ و تأیید بر تأیید افزونش دهد، آمِنْ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

فرزندِ عزیزِ مُعْتَقِدِ مُتَعَبَّدِ¹⁹⁵⁰، اخی محمد - اَعَزَّهُ اللَّهُ - از بندگان و چاکرانِ قدیم و دعاگویان و هواخواهانِ دیرینه¹⁹⁵¹ آن حضرت است و پروردهٔ آن رحمت [79^a] و رَضِیعِ آن نعمت. متوجِّه خدمت شده است بر امیدِ آن رحمتِ پادشاهانه. تَوَقَّع است که چون بعد از یأسِ تمام و حیرت و جرمان و مِخْنَتِ فراقِ آن بزرگوار، که مَغْضُوبٌ عَلَیْهِ شده بود، به عفو و بخشایشِ آن عزیزِ مُشَرَّف و زنده شد و (رَبَّنَا ظَلَمْنَا) [اعراف: ۲۳/۷] های او به حضرتِ کریم (وَالْكَافِرِينَ الْغَیْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) [آل عمران: ۱۳۴/۳] - اَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - پذیرفته¹⁹⁵² و مقبول آمد و باز در حلقهٔ بندگان راه یافت و از مُجاوِرانِ کعبهٔ آن اقبال شد، که بسیار همچو او دل‌بسته¹⁹⁵³ و تشنهٔ آن‌اند¹⁹⁵⁴.

كَأَنَّكَ مِنْ بَشَاشَتِنَا ظَلَلْنَا يَوْمَ لَيْسَ مِنْ هَذَا الزَّمَانِ

اکنون جز آن نواختگاه¹⁹⁵⁵ مَلْجَأِی و مَلَاذِی¹⁹⁵⁶ دیگر نمی‌داند و نمی‌خواهد¹⁹⁵⁷.

ای ساقی از آن باده که اوّل دادی رَطْلِی دو درانداز و بیفزای شادی
یا چاشنیی از آن نبایست نمود یا مستِ خراب کن چو سر بگشادی

¹⁹⁴⁷ نَالَهُ KSİ : M

¹⁹⁴⁸ همه گوشِ او سَوِي نَالَهُ مظلومان است و همه چشمِ او سَوِي گریهٔ ستم‌زدگان KSM : همه چشمِ او سَوِي ستم‌زدگان و گوشِ او سَوِي نَالَهُ مظلومان است I

¹⁹⁴⁹ بر توفیق KSM : I

¹⁹⁵⁰ مُتَعَبَّدِ KSİ : M

¹⁹⁵¹ و چاکرانِ قدیم و دعاگویان و هواخواهانِ دیرینه KSM : I -

¹⁹⁵² پذیرفته KSM : پذیرفته I

¹⁹⁵³ دل‌بسته KMI : + و بسته S

¹⁹⁵⁴ تشنهٔ آن‌اند KM : + شعر SI

¹⁹⁵⁵ نواختگاه K : + و معدنِ اقبال SMİ

¹⁹⁵⁶ مَلْجَأِی و مَلَاذِی KSİ : مَلْجَأ و مَلَاذ M

¹⁹⁵⁷ نمی‌خواهد KSM : + شعر I

مهر آن حضرت را بر گوشه جان بسته است و سرمه او¹⁹⁵⁸ در دیده نیاز کشیده بدان حضرت می آید و پیش کشی و دستاویزی ندارد جز آن رحمت بی پایان به شفاعت این داعی مخلص، که از آن حضرت هرگز مردود نشده است. تَوَقُّع از احسان و پادشاهی و درویش نوازی بی حد آن یگانه جهان آن¹⁹⁵⁹ است که احوال پراکنده او را نظامی دهد و به عنایت¹⁹⁶⁰ و رعایت او را زنده کند. (وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا) [مانده: ۳۲/۵].

آزادی را به لطف خود بنده کنی
 به زانکه هزار بنده آزاد کنی
 جاوید معین¹⁹⁶¹ خلاق باد. آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه صد و یکم [KSMi]

سَعَادَتِ مُحَمَّدٍ و اِقْبَالِ مُؤَبَّد، مُيَسَّر و مُفَيِّضِ مَلِكِ الْأَمْرَاءِ، مُغِيثِ الْمَظْلُومِينَ، مُؤْنِسِ الْفُقَرَاءِ، ذُو الْهِمَمِ الْعَالِيَةِ و¹⁹⁶² السَّرِيرَةِ الصَّافِيَةِ، الْمَعْظَمِ لِأَمْرِ اللَّهِ، الْمُحِبِّ لِمَا يُحِبُّ اللَّهُ، (تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا) [سجده: ۱۶/۳۲]، عَالِمِ عَادِل، أَكْرَمِ أَنْجَبِ أَسْعَد، وَلِيِّ الْأَيَّادِي وَالنَّعَمِ، مُعِينِ الدَّوْلَةِ وَالِدِّينِ، عَضُدِ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ، أُلْغِ قُتْلُغ، ذَلِكَ بَلْكََا، أَلْب دِينَدار، پروانه بک - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوهُ وَ كَبَتَ عَدُوَّهُ وَ أَيْدَهُ وَ نَصَرَهُ وَ طَرِيقَ الْخَيْرِ¹⁹⁶³ يَسَّرَهُ - باد ابدًا؛ و هر خیرات که می فرماید و اساس می نهد و آنچه نیت دارد مقبول و مبرور باد؛ (أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ) [توبه: ۱۰۴/۹]. آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

سلام و دعا و ثنا از این مخلص مطالعه فرماید و آرزومندی¹⁹⁶⁴ بدان دیدار درویش نوازِ حلیم کریم، يُحِبُّ لِلنَّاسِ¹⁹⁶⁵ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ وَ يَخْتَارُ لِلنَّاسِ¹⁹⁶⁶ مَا يَخْتَارُ لِنَفْسِهِ وَ هُوَ أَعْظَمُ عُرَى الْإِيمَانِ، غالب و باعث شناسد.

¹⁹⁵⁸ امید KS : Mi

¹⁹⁵⁹ آن KSİ - : M

¹⁹⁶⁰ به عنایت KMi : به غایت S

¹⁹⁶¹ معین KSM : I مغیث

¹⁹⁶² و KMi - : S

¹⁹⁶³ الخیر KSM : I

¹⁹⁶⁴ آرزومندی KMi : آرزومند S

¹⁹⁶⁵ للناس KS : Mi

حقّ - جَلَّ جَلَالُهُ - که جَامِعُ الشَّتَاتِ¹⁹⁶⁷ و مُحْيِي الْأَمْوَاتِ و سَامِعُ الْأَصْوَاتِ و مُجِيبُ¹⁹⁶⁸ الدَّعَوَاتِ است،
مُلاَقَاتِ را سببی سازد¹⁹⁶⁹ سریع، إِنَّهُ مُجِيبُ سَمِيعٍ.

رافع تحیت، فرزندِ مخلصِ کافی هنرمند، شمس‌الدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - از خویشانِ این داعی است و دیر
است که در آرزویِ آن است که به وسیلتی از وسایل به خدمتکاریِ آن بارگاه مُشَرَّف شود و از جملهٔ بندگان و
خادمان¹⁹⁷⁰ و چاکرانِ آن حضرت باشد - أَجَلَّهَا اللَّهُ؛ زحمت از آن جَنَابِ عالی دور می‌داشت تا¹⁹⁷¹ اشتیاق و
ارادت به نهایت رسید¹⁹⁷².

صبر با عشق بس نمی‌آید عقل¹⁹⁷³ فریادرس نمی‌آید
تَوَقُّع است از مکارمِ اخلاقِ آفتابِ صفت، عامُ مَنْفَعَتِ، بی‌دریغِ عَطِیَّتِ که این شفاعت را قبول فرماید تا
ثنایِ بی‌حدّ و دعایِ بی‌عدّ و ثوابِ بی‌غایت¹⁹⁷⁴ مُدَّخِر گردد؛ اگرچه رحمت و پادشاهیِ آن بزرگ هیچ طالبی را
محروم بازنگرداند، لیکن¹⁹⁷⁵ احتیاط را شفاعت کرده شد¹⁹⁷⁶.

من خود دانم کز تو خطایی ناید لیکن¹⁹⁷⁷ دلِ عاشقان بداندیش بود
جاوید مُغِیْثِ خَلایق باد، آمینَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامهٔ صد و دوم [KSİ]

¹⁹⁶⁶ لِلنَّاسِ KSİ : النَّاسِ M

¹⁹⁶⁷ الشَّتَاتِ KSİ : الشَّتَاتِ است M

¹⁹⁶⁸ مُجِيبُ KSİ : مُحِبُّ M

¹⁹⁶⁹ سازد KSİ : + مبارک و S

¹⁹⁷⁰ بندگان و خادمان K : خادمان و بندگان SMİ

¹⁹⁷¹ تا KSİ : یا S

¹⁹⁷² رسید KSİ : + بیت S : + شعر İ

¹⁹⁷³ عقل KS : صبر Mİ

¹⁹⁷⁴ بی‌غایت KSİ : غایت S

¹⁹⁷⁵ لیکن KSM : لیکن İ

¹⁹⁷⁶ شد KSİ : + بیت S : + شعر İ

¹⁹⁷⁷ لیکن KSM : لیکن İ

اقبال و دولت که مقصود و محسود مُقْبِلانِ ابدی و سابقانِ سرمدی باشد، مُلَازِم و مُناصِر و مُمازِجِ ذاتِ شریفِ آن یگانه عالم، فَخْرُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، افتخارِ آلِ داود، ذُو الْمَحَامِدِ الْفَاخِرَةِ، بِإِذْلِ الدُّنْيَا لِلْآخِرَةِ، مُعَاهِدُ قُلُوبِ الْفُقَرَاءِ، اُسُوَةُ الْاَيَامِنِ وَالْكُبَرَاءِ، مُخَلِّصُ الْاَرْوَاحِ، سُورُ الْأَشْبَاحِ، مُغِيثُ أَهْلِ الْمِحْنِ، مَعْدِنُ كُلِّ حُسْنٍ، يَنْبُوعُ النَّفَائِسِ، أَشْرَفُ النَّفُوسِ، ذِي النُّورِ الْفِطْرِيِّ وَالْأَدَبِ الْغَرِيبِيِّ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُمْ - مُؤَيِّدٌ وَ مُسَدِّدٌ أَوْ بَادٍ. اولیای آن دولتِ باهره همواره مَسْرُور و مَنصُور، و اعدا مَبْتُور¹⁹⁷⁸ و مَفْهُور¹⁹⁷⁹.

سَلَامٌ عَلَیْكُمْ، لَا سَلَامٌ مُودِعٍ وَلَكِنْ سَلَامٌ لَا يَزَالُ جَدِيدٌ

*

سَلَامٌ عَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ وَ مَنْ حَلَّ يَوْمًا بِوَادِيكُمْ

*

سلامت کنم زانکه در خاطری گر از چشم دوری، به دل حاضری
ایا غائب از چشم و حاضر به دل سَلَامٌ عَلَى الْغَائِبِ الْحَاضِرِ
آوردِ سلام و تحیت از صدق و¹⁹⁸⁰ صفا و وفورِ ولا رسانیده می آید و پیوسته از صادر و وارد از سرِ اشتیاق و آرزومندی، اخبار¹⁹⁸¹ کمالِ آن دولت و فروغِ آن اقبال که پناهِ ضعیفان¹⁹⁸² است و آرامگاهِ مظلومان و مَلْهُوفان، که سال های نامحصورِ مُسْتَدَامِ باد، می پرسم و مُسْتَبْدِع¹⁹⁸³ و مُتَفَحِّصِ می باشم، بر امیدِ آنکه ناگهانی مبشری¹⁹⁸⁴ شادمانی شادکننده خبرِ مراجعتِ مبارک و مُعَاوَدَتِ آن سعادت بگوید و برساند و این مُشْتاقان را شادمان کند. هنوز چنین¹⁹⁸⁵ صُبْحِ صادق طالع نشد؛ ولیکن به اَرَاخِیفِ خوش و صبح های کاذب، به اخبارِ آمدنِ آن خلاصه شاهی و گزیده الهی، بسی شادی ها داد و یافتیم. «فَعِدُونِي وَأَخْلِفُوا، بَشِّرُونِي وَ لَا تَفُؤا»، دل قانع شده است.

¹⁹⁷⁸ مَبْتُور KS : متبور İ

¹⁹⁷⁹ مَفْهُور K : + شعر Sİ

¹⁹⁸⁰ و KS - : İ

¹⁹⁸¹ اخبار KS : - İ

¹⁹⁸² ضعیفان Kİ : ضعفا S

¹⁹⁸³ و مُسْتَبْدِع KS : - İ

¹⁹⁸⁴ مبشری KS : مبشر İ

¹⁹⁸⁵ چنین KS : - İ

ملاقاتِ مُفَرِّحِ مُشَرَّف و لقایِ ظریفِ شریف - ضَاعَفَهُ اللَّهُ شَرَفًا وَ عِزًّا - به همایون‌ترین وقتی و مبارک‌ترین ساعتی مُیَسَّر و مُهَيَّأ باد. پیوسته ذکر و شکرِ احسانِ پادشاهانه و دلدارِ مَلِکانه گفته می‌آید؛ و گواهِ صادق‌ترین بر این دعوی، مَلِکُ الْمَشَائِخ، أَمِينُ الْقُلُوب، جُنَيْدُ الزَّمَان، أَبَايُودُ الْوَقْت، خَاصَّةُ اللَّهِ فِي الْأَرْض، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّين، عَلَمُ الْهُدَى وَالْيَقِين - مَتَّعَ اللَّهُ الْمُسْلِمِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ وَ أَنَارَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ بِنُورِ لِقَائِهِ - که در دعایِ خیر¹⁹⁸⁶ شما [79^b] و اسْتِزَادَتِ کامرانی و دولتِ شما، همدم و معاونِ آن راه است. آن دعواتِ خیر در دوامِ آن اقبال و تَضَاعُفِ آن دولت و فَيْضِ فَضْلِ الهی و عنایتِ آسمانی مُسْتَجَاب باد. وَاللَّهُ وَلِيُّ الْإِجَابَةِ وَ دَعْوَةُ الْمُخْلِصِينَ مُسْتَجَابَةٌ.

از این طرف، خُرد و بزرگ و جماعتِ فقرا، که برادرانِ مایند، حَالِ الصَّلَوَاتِ وَ الْخَلَوَاتِ، سِرًّا وَ جَهْرًا، دعایِ آن دولتِ مُوْظَف می‌دارند و مزیدِ دولت و کمالِ رِفْعَت از قَاضِي الْحَاجَات و دَافِعِ السَّيِّئَات¹⁹⁸⁷ و وَلِيِّ الْحَسَنَات - تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - در می‌خواهند، تا مُرَادَات و حاجاتِ آن یگانه‌عالم را - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - و بندگان و دوستان¹⁹⁸⁸ به حصولِ مَوْصُول گرداند. إِنَّهُ عَلَى مَا يَشَاءُ قَدِيرٌ وَ بِالْإِجَابَةِ جَدِيرٌ - وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

بندگان و چاکران و مُجَاوِرَانِ آن جَوَارِ عِصْمَت و مُقِيمَانِ آن حَرِیمِ حِمَايَت، که در سایهٔ بسیطِ مُشَرَّف‌اند و مُکَرَّم، سَلَام بخوانند¹⁹⁸⁹. جاویدِ مُغِيثِ خَلایق و پناهِ فقرا باد، آمینِ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ¹⁹⁹⁰.

مُشَرَّفَهُ شَرِيفِ دِلْ‌نَوَازِ کَهْتَرِپُورِ رسید، شادی‌ها افزود - لَا زَالَ مُحْسِنًا¹⁹⁹¹.

نامهٔ صد و سوم [KSMi]

اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَنَّا بَيْنَنَا¹⁹⁹².

¹⁹⁸⁶ خیر KS - İ

¹⁹⁸⁷ السَّيِّئَات KS : البلیات İ

¹⁹⁸⁸ دوستان KI : دستانش S

¹⁹⁸⁹ بخوانند KI + : و S

¹⁹⁹⁰ آمینِ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ KS : آمین İ

¹⁹⁹¹ مُحْسِنًا KI + : والسلام S

¹⁹⁹² بیننا KSM + : شعر İ

همان خدای که ما را طریقِ هجر نمود امید دارم¹⁹⁹³ کآسان کند طریقِ وصال

*

رَضِينَا مِنْ وَصَالِكَ بِالْكَلامِ وَيَكْفِينَا الْإِشَارَةُ بِالسَّلَامِ
فَيَوْمٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ شَهْرٍ وَ شَهْرٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ عَامٍ

*

به خدایی که مُلکش از عظمت در خُمِ آسمان نمی‌گنجد
که ز دوری و آرزومندی سخنم در دهان نمی‌گنجد
(لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ) [هود: ۸۰/۱۱]. اگر سعادت مرا یاوَر بُدی¹⁹⁹⁴ یا تنم را
همچو دلم پَر بُدی¹⁹⁹⁵، به صد پَر پَران شدمی به جنابِ مُسْتَطَابِ خداوند، اِفْتِخَارُ الْمُلُوكِ، تاج آلِ داود،
عالی‌هَمَّت، مُسْتَبَصِرِ عاقبت¹⁹⁹⁶، خدایِ ترس، رَعِيْتُ پُرس، حلیمِ کریم، اَلْمُشْتَاقُ إِلَى لِقَاءِ رَبِّهِ¹⁹⁹⁷، اَلرُّوحُ الْعُلَوِيُّ
وَالضَّمِيرُ السَّمَاوِيُّ - اَدَامَ اللّٰهُ غُلُوَّهُ وَ دَوْلَتَهُ¹⁹⁹⁸.

لَوْ اَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي¹⁹⁹⁹ اِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِاَذْيَالِ الرِّيحِ
وَ كِدْتُ اَطِيرُ مِنْ شَوْقِي اِلَيْكُمْ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟

*

گر توانی ای صبا بگذر شبی بر کویِ او
ور دلم را بینی آنجا، گو حرامت باد وصل
ور گذر یایی، ببر از من پیامی²⁰⁰⁰ سویِ او
من چنین مَهْجور و تو پیوسته هم‌زانویِ او

¹⁹⁹³امید دارم KSM : همو تواند I

¹⁹⁹⁴بُدی KSM : بودی I

¹⁹⁹⁵بُدی KSM : بودی I

¹⁹⁹⁶عاقبت KSM : عاقبت بین I

¹⁹⁹⁷لِقَاءِ رَبِّهِ KSM : لقائه I

¹⁹⁹⁸دَوْلَتَهُ KSM : + شعر I

¹⁹⁹⁹تَحْمِلُنِي KMI : یَحْمِلُنِي S

²⁰⁰⁰پیامی KSI : سلامی M

حقّ علیم است وَكَفَى بِهِ عَلِيمًا که خیالِ آن آفتابِ حُسن²⁰⁰¹، روز و²⁰⁰² شب، به واقعات دیدن و به خواب و²⁰⁰³ مُعَايَنَه، در دیده این ضعیف²⁰⁰⁴ داعیه است²⁰⁰⁵.

وَ مِنْ طُولِ التَّفَكُّرِ كُلِّ يَوْمٍ رَأَيْتُكَ كُلَّ لَيْلٍ²⁰⁰⁶ فِي الْمَنَامِ
بر صادران و واردان²⁰⁰⁷ آن حضرتِ کریم رشک می‌برم و حسود می‌باشم، و به نبشتن²⁰⁰⁸ نامه و به²⁰⁰⁹
تبلیغِ سلام، آتشِ اشتیاق نمی‌آرامد²⁰¹⁰.

من سیر نمی‌شوم ز لب تر کردن الا که مرا درافکنی در جویت

*

أَغَانِقُكُمْ وَالنَّفْسُ بَعْدُ عَشِيقَةً إِلَيْكُمْ وَ هَلْ بَعْدَ الْعِنَاقِ تَدَانِي
كَأَنَّ فُؤَادِي لَيْسَ يَشْفِي غَلِيلَهُ سِوَى أَنْ تَرَى الرُّوحَيْنِ يَمْتَرِجَانِ
چند جهد کردم و چند لابه کردم تا آمدن به خدمت از روی صورتِ مُیسّر شود و حاکم تقدیر در تَوَقُّف
و تَأْخِير²⁰¹¹ می‌دارد²⁰¹².

گر بمانیم زنده، بردوزیم دامنِ کز فراقِ چاک شدست
ور نمانیم، عذرِ ما بپذیر ای بسا آرزو که خاک شدست

²⁰⁰¹ حسن KMI : S -

²⁰⁰² و KMI : S -

²⁰⁰³ و KSM : I -

²⁰⁰⁴ ضعیف SI : KM

²⁰⁰⁵ است KSM : + شعر I

²⁰⁰⁶ لیل KMI : S

²⁰⁰⁷ و واردان KSM : I -

²⁰⁰⁸ نبشتن K : نوشتن SMi

²⁰⁰⁹ به KSM : I -

²⁰¹⁰ نمی‌آرامد K : بیت S : نمی‌آرند M : + شعر I

²⁰¹¹ و تأخیر KI : SM -

²⁰¹² می‌دارد KM : + بیت S : + شعر I

نی نی، غلطم²⁰¹³؛ آرزوی اهل دین و معرفت که از بهر خدا بود نه از بهر هوا، هرگز خاک نشود، بلکه
(إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵] شود²⁰¹⁴، (أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ) [طور: ۲۱/۵۲] باشد، (إِنَّ
اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَ نُوحًا وَ آلَ إِبْرَاهِيمَ وَ آلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ) [آل عمران:
۳/۳۳-۳۴]²⁰¹⁵.

پیش‌تر آ پیش‌تر، چند از این بدخویی چون تو منی من توام، چند منی و تویی؟

*

من و تو کرد آدمی را دو بی من و تو، تو من بدی من تو
کی بُود ما ز ما جدا مانده من و تو رفته و خدا مانده
(أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَزْجَعُونَ، وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ) [یس: ۳۶-۳۱-۳۲].

چنان‌که²⁰¹⁶ جان‌های عزیزان ما و پیشوایان ما - اگرچه از نظر ما بیرون رفتند، نیست نشدند - همچو²⁰¹⁷
استارگان‌اند، امروز در نور آفتاب حق پنهان شده؛ مَوْجُودُ الذَّاتِ، مَعْدُومُ الوَصْفِ. این سخن پایان ندارد²⁰¹⁸. (مَا
نَفَدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ) [لقمان: ۲۷/۳۱]، أَيُّ الْأَرْوَاحِ، قَوْلُهُ: (إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ) [فاطر: ۱۰/۳۵]²⁰¹⁹. اگر
بحرهای عالم مداد و جبر گردد²⁰²⁰ و درختان بیشه‌ها جمله قلم گردد و ذرات هوا جمله نویسنده شوند، وصف
ملاقات و اتصالات²⁰²¹ جان‌های پاک ربّانی و عشق‌بازی‌های ایشان نتوانند نبشتن²⁰²² و در قلم نیاید²⁰²³.

از عشق دلا نه بر زیان خواهی شد بی‌جان ز کجا شوی که جان خواهی شد

²⁰¹³ غلطم KSİ : غلط M

²⁰¹⁴ شود K : باشد SMİ

²⁰¹⁵ بعض KM : + بیت S : + شعر İ

²⁰¹⁶ چنان‌که KSM : - İ

²⁰¹⁷ همچو KSM : همچون İ

²⁰¹⁸ ندارد K : + که SMİ

²⁰¹⁹ مَا نَفَدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ أَيُّ الْأَرْوَاحِ قَوْلُهُ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ K : - SMİ

²⁰²⁰ گردد KSM : گردند İ

²⁰²¹ اتصالات KMİ : اتصال‌های S

²⁰²² نبشتن K : نوشتن SMİ

²⁰²³ نیاید KM : + بیت S : + شعر İ

اول به زمین ز آسمان آمده‌ای و آخر ز زمین بر آسمان خواهی شد
 صد هزاران سلام و دعا می‌رسانم²⁰²⁴، عَلَى الدَّوَامِ وَالتَّوَاتُرِ، صَبَاحًا وَ مَسَاءً. و می‌خواهم که به جای سلام
 من باشم که برسم که (وَأَتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ) [یوسف: ۹۳/۱۲]. اگرچه بر زبان همه شرح شکر اوست و
 در دیده همه خیالِ وصالِ اوست و در دل همه ذکر و فکرِ اوست²⁰²⁵، ولیکن روح مستسقی اشتیاقِ آن خداوند
 است، بدین‌ها سیر نمی‌شود. امید واثق است از خداوندگار²⁰²⁶ امیدرواکننده²⁰²⁷، عَلَى الْعَجَلِ قَبْلَ حُلُولِ الْأَجْلِ،
 مشاهده جان‌فرا²⁰²⁸ آن خداوند، نَادِرَةُ الزَّمَانِ، مُنَوَّرُ الْجَنَانِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُمْ فِي ذَوْلَةِ صَافِيَةٍ وَ نِعْمَةٍ وَافِيَةٍ وَ
 عِصْمَةٍ كَافِيَةٍ - مُيَسَّرٌ وَ مُهَيَّأٌ گرداند²⁰²⁹ سَرِيعًا؛ إِنَّهُ كَانَ لِلدُّعَاءِ سَمِيعًا، (وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ)
 [حجر: ۵۶/۱۵].

نومید مشو، امید می‌دار ای دل در غیبِ عجایب است بسیار ای دل

*

مدار ای روح هیچ‌انده که یار از تو جدا ماند رَسَن گرچه دراز آید، گذر دارد به چنبر بر

*

حرام دارم با مردمان سخن گفتن و چون حدیثِ تو آید، سخن دراز کنم
 لَا يَتِمُّ مُنَاجِيَتَا²⁰³⁰ أَبَدًا²⁰³¹، (وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا) [کهف: ۱۰۹/۱۸]. جاوید قبله حاجات و مَصْعَدِ
 مُنَاجَاتِ باد، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

از این طرف، کنیزکانِ شما²⁰³² که خواهرانِ مایند و فرزندانِ مایند، زمین‌بوس می‌رسانند²⁰³³ و مُتَعَطِّش
 می‌باشند، ملازمانِ آن خدمتِ سلام بخوانند²⁰³⁴. مُشْرِفَّةٌ شَرِيفٌ از آن جنابِ مُنِيفٌ بدین ضعیف²⁰³⁵ رسید، نور

²⁰²⁴ می‌رسانم KS : می‌رساند Mİ

²⁰²⁵ و در دیده همه خیالِ وصالِ اوست و در دل همه ذکر و فکرِ اوست KSM : - İ

²⁰²⁶ خداوندگار K : خداوند SMİ

²⁰²⁷ امیدرواکننده K + : که SMİ

²⁰²⁸ جان‌فرا K : جان‌فرا SMİ

²⁰²⁹ گرداند KSM : گرداند İ

²⁰³⁰ مناجینا KSM : مناجاتنا İ

²⁰³¹ أَبَدًا KSİ : M -

چشم و سرور دل [80^a] افزود و چون پیراهنِ یوسف چشمِ یعقوبی روشن گردانید. (إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْ لَا أَن تَفْنَدُونِ) [یوسف: ۹۴/۱۲]²⁰³⁶.

نامه صد و چهارم [KSMİ]

زندگانی فرزندِ مُکَرَّمِ مُخْلِصِ²⁰³⁷ مُشْفِقِ، مُعْتَقِدِ صَادِقِ صِدِّیقِ²⁰³⁸، نَادِرَةُ الزَّمَانِ، عَالِي هِمَّتِ، فرشته‌صفت، جَمَالُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّينِ، در رِفْعَتی که سر بر آسمان دارد و روی به مُلْکِ جاودان، دراز باد و چهره دل که مَشْرِقِ²⁰³⁹ همه فضایل است، از غبارِ وسوسه و گردِ غفلت زدوده و پاک و مصقول باد، تا محلّ الهامِ ربّانی باشد و فیضِ رحمتِ آسمانی؛ آمینُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

سلام²⁰⁴⁰ و دعا بخواند و آرزومند²⁰⁴¹ داند، و «مِنَ الْقُلُوبِ إِلَى الْقُلُوبِ»²⁰⁴² رَوَازَنَةُ²⁰⁴³.

گویند که روزنی‌ست از دلِ سویی دل روزن چه بود که نیز دیوار نماند حقّ تَعَالٰی دلِ آن فرزند را به شادی‌ای که ورايِ شادی²⁰⁴⁴ عَالَمِ فانی است مُزَيَّنِ و آراسته دارد²⁰⁴⁵ و به سلامتی و مراد فی اَیْمَنِ الْأَحْوَالِ وَ أَقْرَبِ الزَّمَانِ²⁰⁴⁶ به ما رساناد؛ إِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرٌ وَ بِالْإِجَابَةِ جَدِيرٌ. و برادران

²⁰³² شما SI - : KM

²⁰³³ می‌رسانند KSM : رسانند I

²⁰³⁴ از این طرف کنیزکانِ شما که ... ملازمان آن خدمتِ سلام بخوانند KSİ : M -

²⁰³⁵ بدین ضعیف : بدین ضعیفه KSMİ

²⁰³⁶ تفندون KMI : + والسلام S

²⁰³⁷ مُکَرَّمِ مُخْلِصِ K : مُخْلِصِ مُکَرَّمِ SMİ

²⁰³⁸ صِدِّیقِ KS - : MI

²⁰³⁹ مشرق KS : مشرف M : مشرب I

²⁰⁴⁰ سلام KMI : و سلام S

²⁰⁴¹ آرزومند KSM : آرزومندی I

²⁰⁴² مِنَ الْقُلُوبِ إِلَى الْقُلُوبِ KSM : مِنَ الْقُلُوبِ إِلَى الْقُلُوبِ I

²⁰⁴³ روزنه KSM : + شعر I

²⁰⁴⁴ شادی K - : SMİ

²⁰⁴⁵ دارد KMI : دارد S

²⁰⁴⁶ الزمان K : الأزمان SMİ

همه سلام می‌رسانند و مُشتاق می‌باشند²⁰⁴⁷. سلام و دعا به خدمتِ آصفِ زمان، مَلِکُ الْوُزَرَاءِ، مُنْشِئُ الْخَيْرَاتِ، مُغِيثُ الْخَلَائِقِ، نِظَامُ الْمُلْکِ وقت - اَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُ - برساند و به خواصّ او؛ و²⁰⁴⁸ آرزومند دانند و شاکرِ نِعَمِ دانند که ما احسان‌های ایشان فراموش نکرده‌ایم؛ (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) [مریم: ۶۴/۱۹]، (إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ) [لقمان: ۱۶/۳۱].

چنان‌که آن عزیز را به واقعه نمودند که هرچه پیش از آمدنِ خدا این است که زمین را بازکاوی و حُفَره کنی و²⁰⁴⁹ دفن کنی و به خاک بیوشی. هم در واقعه از آنجا گذشت؛ دید لگنی زرّین در میانِ صحرایی²⁰⁵⁰ می‌تافت و لَمَعان می‌زد، آن وصیّت یادش آمد؛ در حال، زمین را بکند دو گز کمایش و دفن²⁰⁵¹ کرد؛ همچنین بارها، عاجز شد. گفت: مرا یک‌بار فرموده‌اند، من چندین بار کردم. از آن واقعه بگذشت و می‌رفت. آن شخص را که او را وصیّت کرده بود، بدید. حال با او بازگفت. گفت: بدان که²⁰⁵² آن صورت²⁰⁵³ نیکویی است و احسان که از بهر خدا کنند، هرچند که پنهان کنند، آشکارا شود؛ و اگر صدسال بگذرد، با آنکه درازی مدّت پوشاننده چیزهاست، آن چیز پوشیده نشود و حَقّ تَعَالٰی به فضلِ خود آن را آشکارا کند؛ و اگر کسی را در این گمان است، در نگر گو در مناره‌های بلند و اذانِ مُؤَذِّنَانِ و منبرهای بلند و وعظِ واعظان و مکتب‌های کودکان و غیر آن، که همه آن²⁰⁵⁴ نیکی‌هایِ مُحَمَّد است - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - و سعی او و صبر او بر ایدای کافران و قصدِ ایشان، که حَقّ تَعَالٰی وعده کرده بود که من این را آشکارا کنم و نگه دارم؛ اگرچه تو را وارثی نیست، من وارثِ نیکوکارانم. (وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى) [ضحی: ۵/۹۳]، (وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى) [ضحی: ۴/۹۳]، (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) [کوثر: ۱/۱۰۸]، (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) [حجر: ۹/۱۵].

²⁰⁴⁷ باشد KMi : S

²⁰⁴⁸ و K - SMi

²⁰⁴⁹ و KSM : + آنچه پیش از آمدن در این راه I

²⁰⁵⁰ صحرایی KSM : صحرا I

²⁰⁵¹ دفن KMi - : S

²⁰⁵² که KSM - : I

²⁰⁵³ صورت KI - : SM

²⁰⁵⁴ همه آن KSM : آن همه I

نیکی که برای خدا بود به از نور آفتاب بود و مهتاب. استخوان در گور رود، اما نور در زیر گور نرود، بیازما: نور آفتاب را در گور کن، باز بر سر آید²⁰⁵⁵. این سخن پایان ندارد. (قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي) [کَهِف: ۱۸/۱۰۹].

حَقَّ تَعَالَى توفیق بر توفیق و جَدِّ بر جَدِّ²⁰⁵⁶ و جذبه بر جذبه و دعوت بر دعوت²⁰⁵⁷ و هدایت بر هدایت مُتَتَابِع و افزون دارد²⁰⁵⁸.

حرام دارم با مردمان سخن گفتن و چون حدیث تو آید سخن دراز کنم
جاوید طالب و عاشق باد؛ آمین یا رَبَّ الْعَالَمین²⁰⁵⁹.

نامه صد و پنجم [KSMİ]

زندگانی فرزندِ مُخْلِص²⁰⁶⁰ مُعْتَقِد، نادره جهان، طالبِ حَقِّ تَعَالَى²⁰⁶¹، عالی‌همت، احسان‌پیشه، طاعت‌اندیشه، لطیف‌گوهر، پاک‌عنصر، مُؤَنَسُ الْفُقَرَاء، مُحِبُّ الْأَوْلِيَاء، جَمَالُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّین - أَحْسَنَ اللَّهِ عَاقِبَتَهُ - در اقتنای اسبابِ شادمانی و اعتنایِ اکتسابِ نیک‌نامی²⁰⁶² و تیسیرِ مقاصدِ²⁰⁶³ دولتِ عالی منظوم باد؛ و صحیفه کامرانی و توفیقِ خیر که اصلِ همه کام‌هاست و کیمیای همه مرادهاست²⁰⁶⁴، به ارقامِ فضلِ یزدانی مرقوم، و اوج معرفت و اعتقادِ مُرْتَفِع، و فوجِ اجْتِهَاد و میلِ خدمتِ رَبِّ الْعِبَاد و حلاوتِ طاعتِ مجتَمِع؛ و روزگارِ همایون که سرمایه سعادَتِ عالمی است، و مُلْکی که از روزگار بیرون است، به نشاطِ عقل و تازگیِ ایمانِ مَقْرُون باد.

²⁰⁵⁵ سر آید KM : سراند Sİ

²⁰⁵⁶ و جَدِّ بر جَدِّ K : SMİ -

²⁰⁵⁷ جذبه بر جذبه و دعوت بر دعوت KM : جذبه و دعوت S : جذبه بر جذبه و جَدِّ بر جَدِّ و دعوت بر دعوت İ

²⁰⁵⁸ دارد KSM : + بمنه و کرمه شعر İ

²⁰⁵⁹ آمین یا رَبَّ الْعَالَمین KSI : آمین M

²⁰⁶⁰ مخلص KSM : عزیز İ

²⁰⁶¹ تعالی KSM : İ -

²⁰⁶² نیک‌نامی KSI : نیک‌نامی M

²⁰⁶³ مقاصد KSM : + و İ

²⁰⁶⁴ و کیمیای همه مرادهاست KSM : İ -

عقل بی چاره و جان هر بی چاره در نظاره عجایب صنوع و تَصْرِیف و تَفْرِیقِ حَقِّ تَعَالٰی مُتَحَرِّر است که ارواح همچون²⁰⁶⁵ کبوتران کعبه بر بام امیدخانه²⁰⁶⁶ حَقِّ جمع گشته اند²⁰⁶⁷، پَرزنان. بعضی پَر خوف می جنبانند یعنی²⁰⁶⁸ پَر شکر و مستی؛ و صنوع او، همچون²⁰⁶⁹ کبوتربازی، بر این بام²⁰⁷⁰ بلند، بی الهام²⁰⁷¹ و اندیشه ای²⁰⁷² و تَخْوِیف و تَرْجِیْه ای، هر²⁰⁷³ کبوتر جانی را به طرفی²⁰⁷⁴ گسیل می کند لایقِ گوهر آن کبوتر، و به شهرها می فرستد. بعضی را به راه های ناایمن می فرستد²⁰⁷⁵ که اسیر چنگل باز می شوند. جَعَجَع²⁰⁷⁶ فریاد کبوتر می شنود که درماندیم؛ اگر بد خدمتی رفت، دیگر نکنیم²⁰⁷⁷ و بال و پَر بی ادبانه نجانبانیم²⁰⁷⁸. او مُنَاجَاتِ حَقِّقِ²⁰⁷⁹ ایشان در چنگل باز می شنود. بعضی را خلاص می دهد²⁰⁸⁰ و هیبتی و مرحمتی در دل باز می افکند، و بعضی را جواب (وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا) [انعام: ۲۸/۶] می فرماید. (وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ) [فتح: ۱۴/۴۸]. یعنی آسمانیان همه لرزانند و زمینیان هم²⁰⁸¹ لرزانند. چنان که سؤال کرد مصطفی²⁰⁸²، جبرئیل را - عَلَيْهِمَا السَّلَام²⁰⁸³ - از حال او. گفت: ساعتی چنان باشم که پَر و بال من در همه وجود نگنجد و ساعتی

²⁰⁶⁵ همچون KSM : همچو I

²⁰⁶⁶ امیدخانه KM : اومیدخانه SI

²⁰⁶⁷ گشته اند KSM : + بعضی I

²⁰⁶⁸ یعنی KS : و بعضی M : بعضی I

²⁰⁶⁹ همچون KSM : همچو I

²⁰⁷⁰ بام KSM : نام I

²⁰⁷¹ بی الهام KSM : + او I

²⁰⁷² اندیشه ای K : اندیشه SM I

²⁰⁷³ هر KSM : - I

²⁰⁷⁴ طرفی KSM : گوشه ای I

²⁰⁷⁵ بعضی را به راه های ناایمن می فرستد SI : - M

²⁰⁷⁶ جَعَجَع K : جقق SM : حقق I

²⁰⁷⁷ نکنیم KMI : نکنم S

²⁰⁷⁸ نجانبانیم KMI : نجانبانم S

²⁰⁷⁹ جقق KSM : حقق I

²⁰⁸⁰ می دهد K : می کند SM I

²⁰⁸¹ هم KSI : همه M

²⁰⁸² مصطفی KS : + صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ MI

²⁰⁸³ عَلَيْهِمَا السَّلَام K : عَلَيْهِ السَّلَام SM I

چنان باشم که²⁰⁸⁴ از هیبت و عظمت پنداری صَعَوْه‌ای باشم. مصطفی فرمود - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ²⁰⁸⁵ - شما که عقل²⁰⁸⁶ مُجَرَّدید و نورِ مطلق، اسیرِ نفسِ امّاره نی، و همسایگیِ طبعِ غُنْصری نی، [80^b] شما را چون خوف است؟ گفت: آن عظمت، از آن عظیم‌تر است که عزازیل را به یک بازی مات کرد و هاروت²⁰⁸⁷ و ماروت را به یک اندیشه از اوجِ فلک به چاهِ بابل محبوس گردانید²⁰⁸⁸ و از زَمْزَمَه تسبیح، ابلیس را در دَمْدَمَه وسوسه آورد²⁰⁸⁹ و هاروت و ماروت را در لَجَلَجَه سِحْر²⁰⁹⁰ افکند²⁰⁹¹. (فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ) [قلم: ۱۹/۶۸]²⁰⁹².

آنجا که بودی²⁰⁹³ گلستان²⁰⁹⁴ با دوستان در بوستان
 شد گرگ و روبه را مکان، شد جغد و کرکس را وطن
 عَصَمَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ وَ أَمْنَتْنَا²⁰⁹⁵ مِنَ الْفَرْعِ الْأَكْبَرِ وَ جَمَعَ بَيْنَنَا، (إِخْوَانًا عَلَى سُورٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]؛ إِنَّهُ يُعْطِي النَّعَمَ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا، و (يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا) [شوری: ۲۸/۴۲]. برادران و خواهران یک به یک سلام بخوانند؛ و از این طرف، برادران و خواهران جمله سلام می‌رسانند و مشتاق می‌باشند. وَالسَّلَامُ.

نامهٔ صد و ششم [KSM]

²⁰⁸⁴ که KSM : I

²⁰⁸⁵ مصطفی فرمود صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ KS : مصطفی فرمود علیه السلام M : مصطفی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود I

²⁰⁸⁶ عقل KMi : S

²⁰⁸⁷ هاروت KMi : + را S

²⁰⁸⁸ گردانید KSİ : گرداند M

²⁰⁸⁹ آورد KS : آرد Mi

²⁰⁹⁰ سحر Ki : اسحر S

²⁰⁹¹ و هاروت و ماروت را در لَجَلَجَه سِحْر افکند KSİ : M -

²⁰⁹² فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ K : + بیت S : - M : + شعر I

²⁰⁹³ بودی KSİ : بود آن M

²⁰⁹⁴ گلستان KSM : دلستان I

²⁰⁹⁵ أَمْنَتْنَا KMi : آمنتنا S

چون مُوَكَّلِ ضرورت و بیچارگی بُوَالْعَجَبی آغاز کرد²⁰⁹⁶ و سخت‌دلی در پیش گرفت، سر رشته صبر و تَمَالُک از دست داد و زحمت²⁰⁹⁷ طویل به حضرت، آن مُکَرَّمِ جلیل آورد. امید است که بر عادتِ درویش‌نوازی و مسکین‌پروری و شکسته‌بندی، که خویِ مهتران و مقبولان و سابقان و صادقان است و معهود و مرسومِ عهدِ آن یگانه است - اَدَامَ اللّٰهُ عُلُوّه - او را شاکر و ذاکر به داعی گسیل کند. اگرچه تصدیعِ داعی دراز گشت، لیکن - بِحَمْدِ اللّٰهِ - سروکار با عالی‌همتی است که²⁰⁹⁸ این گستاخی و صدهزار پیشِ دلِ دریا صفتش زورقی باشد. استسقایِ ماهیان ملول نگرداند لُجّه آن بحر را، «حَدَّثَ عَنِ الْبَحْرِ وَ لَا حَرَجَ». ذکرِ احسانش بر همه زبان‌ها و شُکرِ بی‌پایانش در همه جان‌ها مُسْتَدَام باد، آمین یا رَبِّ الْعَالَمین.

بر قَصِیّه «الْإِنَاءُ يَتَرَشَّحُ بِمَا فِيهِ»، «از کوزه همان برون تلابد²⁰⁹⁹ که در اوست»، عجب نیست مداومتِ آن یگانه عالم که رئیسِ اکابر²¹⁰⁰ است در خیرات و امامِ نیکوکاران، مُنْشِئُ الْخَيْرَاتِ وَالْكَرَامَاتِ، مَلِکُ الْأُمَرَاءِ وَالْأَيَامِنِ، با اَثْنِیّه فایحه²¹⁰¹ و اخلاصِ مُشکینِ رایحه او در عالم منتشر باشد و دیگران را تَحْرِیضِ شود²¹⁰² و راغب کند بر اعمالِ برّ که (هَلْ أَذْلُکُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِیْکُمْ) [صفت: ۱۰/۶۱]. و اگر سَهْوِی - نَعُوذُ بِاللّٰهِ - برود در مُسَابَقَتِ خیرات، زود همّتِ عالی مُسْتَقِیظ باشد که (إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ) [اعراف: ۲۰۱/۷]. زود گریبانِ دلِ محکم بگیرد و چنگ در دامنِ ندامت و استغفارِ سخت کند و تَفَحَّصِ نماید که سببِ آن تَعَاْفُلِ و تَکَاثُلِ چیست و اِمْهَالِ و اِثْقَالِ در خدمتِ ذُو الْجَلَالِ از کجا راه یافت، آن ثَلَمَه را بند کند و آن کمینِ شیطان را تَدَارُکِ کند تا دَارُ الْمُلْکِ ایمان از چنین غوغا ایمن باشد. و چون بنده عقد²¹⁰³ اومید به حضرتِ جاوید بست، و خدمت و طاعتِ شکسته‌بسته‌ای²¹⁰⁴ اساس نهاد²¹⁰⁵، بر امیدِ آنکه

²⁰⁹⁶ کرد KM : S

²⁰⁹⁷ زحمت KM : S

²⁰⁹⁸ که KS : و M

²⁰⁹⁹ تلابد KS : تراود M

²¹⁰⁰ اکابر KS : اکام M

²¹⁰¹ فایحه K : فاتحه SM

²¹⁰² شود KS : باشد M

²¹⁰³ عقد KS : عقل را M

²¹⁰⁴ شکسته‌بسته‌ای KM : شکسته‌بسته S

²¹⁰⁵ نهاد KM : نهاد S

کمال گیرد، و کمر خدمت بر میان بست، کمری که وسیلت شود نتایج²¹⁰⁶ قبول باز²¹⁰⁷ آورد، این کمر چو²¹⁰⁸ بر میان مُتَعَبَّد²¹⁰⁹ سُنّت شد، لابد خَوْف افتادن باشد؛ تَدَارُکِ آن بیاید کرد.

إِذَا طَرَفٌ مِنْ حَبْلِكَ انْحَلَّ عَقْدُهُ تَدَاعَى وَشِيكًا بِانْجِلَالٍ مَرَائِرُهُ
در سُنّت تَهَاوُنِی رَوْد، شیطان در فَرَايِض طَمَع کند؛ در فَرَايِض تَهَاوُنِی رَوْد، شیطان²¹¹⁰ در ایمان طَمَع کند.

فَاخْذَرْ صِغَارَ الشَّرِّ قَبْلَ كِبَارِهِ إِنَّ الْكِبَارَ بَدَا بِهِنَّ صِغَارُ

*

آغازِ مناره از یکی خِشْت بود مُهْمَلْ داری تو خِشْت را زشت بود
(وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ) [ضحی: ۱۱/۹۳]. به قدرِ امکان تَدَارُک باید کردن تا باز کمر خدمت را
بر میان مُحَكَّم کنی و اگرچه آن خدمت در فضیلت از آن افزون²¹¹¹ است که اگر صد کمر بندی همچو خرگاه
تُرک، مقَصِّر باشی؛ و اگر هر سرِ مویی زبان شود، در شکر و ثنا قاصر باشی و مُقَصِّر²¹¹².

وَلَوْ كَانَ لِي فِي كُلِّ مَنِيَّةٍ شَعْرَةٌ لِسَانًا لِشُكْرِ مِنْكَ كَانَ مُقَصِّرًا
ایزد تَعَالَى، صدرِ آن صدر را و ضمیرِ مُنِيرِ آن امیر را - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - به نورِ اخلاصی، که وَهَابِ
اخلاص - جَلَّ جَلَالُهُ - جَهتِ مُخْلِصَانِ حضرتِ خود پنهان کرده است در مخزنِ غیب، آراسته دارد؛ و قضایِ
حقوقِ بی حدّش که فرضِ عین²¹¹³ و عینِ فرض است، کهتران را کرامت باد تا²¹¹⁴ جاودان در مُکافات و مُجازاتِ
آن اِصْطِنَاع و احسان که به مُجازاتِ مَجْزِی نخواهد شد.

²¹⁰⁶نتایج KS : به تاج M

²¹⁰⁷باز KM : S

²¹⁰⁸چو KM : چون S

²¹⁰⁹متعبّد KS : متعبّد M

²¹¹⁰شیطان K - : SM

²¹¹¹افزون KS : افزون تر M

²¹¹²مقصر KM : + شعر S

²¹¹³عین KS : - M

²¹¹⁴تا KS : با M

وَهَذَا دُعَاءٌ لَوْ سَكَتُ كُفَيْتُهُ

پیغام آن عزیز و حَفِظُ الْغَيْبِ او²¹¹⁵ بدین داعی رسید و دل‌گشایی حاصل شد²¹¹⁶.

راحتش بادا کزو مر خلق را راحت بُود نیست ممکن خلق را راحت مگر از روح پاک
صد هزاران دیگِ حلوا پخته آن لُطْفُ الْفَعَال صد هزاران جامِ باده برده زو اندوهناک

نامهٔ صد و هفتم [KSMI]

اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَنْ بَيْنَنَا. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا أَمْجَادًا مَحَلُّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَحَلِّ الْمَطَرِ، إِنْ وَقَعَ عَلَى الْبَرِّ أَخْرَجَ الْبَرَّ وَ إِنْ وَقَعَ عَلَى الْبَحْرِ أَخْرَجَ الدَّرَّ». «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَفْضَلُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ». بِحَمْدِ اللَّهِ امروز در این دَوْر، مُشَارُائِهِ در نَفْعِ عِبَادِ و اِکرامِ فُضْلا و تَرْبِیَّتِ فَقْرا و اِنْشای خیرات - تَقَبَّلَ اللَّهُ - مَلِکُ الْأُمَرَاءِ، دَسْتُورِ اعْظَم، نِظَامُ الْمُلْکِ، فخرِ خراسان و عراق، لَطِيفُ الْفَعَالِ وَ الْأَخْلَاقِ، امیرِ دیندار، وَلِیُّ الْأَیَادِی وَ الْإِنْعَامِ²¹¹⁷، الذَّابُّ²¹¹⁸ عَنْ حَرِیمِ الدِّینِ وَ بَیْضَةِ الْإِسْلَامِ، تَاجُ الْحَقِّ وَ الدِّینِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ أَكْرَمَهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ تَجَاوَزَ عَنْ سَيِّئَاتِهِ وَ أَمْنَهُ مِنَ الْفَرْعِ الْأَكْبَرِ، آمینَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ - است²¹¹⁹.

سلام و دعا که واجب است می‌رسانم و آرزومندی به ملاقاتِ حَقَائِقِ غالب و باعث است. مُیَسِّرُ کُلِّ عَسِیرٍ وَ مُسَهِّلُ کُلِّ صَعْبٍ وَ مُعْطِی النِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا، قَدِیمُ الْإِحْسَانِ - جَلَّ جَلَالُهُ - اسبابِ ملاقات به خوب‌ترین وجهی مُیَسِّر و مُهَيِّأ²¹²⁰ گرداناد؛ إِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِیرٌ.

معلومِ رَأِیِ عالی باشد که اگر درخورِ اشتیاق و اِرْتِبَاطُ [81^a] نامه²¹²¹ نبشته²¹²² آید²¹²³، هر روز عَلَی التَّجْدِیدِ نامهٔ جدید نبشتمی²¹²⁴. الا اصل²¹²⁵، اجتماعِ حقایق و تلاقی²¹²⁶ قلوب است و نخواهم که آن عزیز

²¹¹⁵ او K : SM

²¹¹⁶ شد KM : + شعر S

²¹¹⁷ وَلِیُّ الْأَیَادِی وَ الْإِنْعَامِ KSİ : وَلِیُّ الْإِنْعَامِ M

²¹¹⁸ الذَّابُّ KSİ : الذات M

²¹¹⁹ است KSM : I -

²¹²⁰ و مُهَيِّأ KSİ : M -

²¹²¹ نامه KSM : نامه‌ای I

را به صورتِ نامه خواندنِ تَصَدِيعِ دهم؛ لیک چون عزیزانِ اِسْتِدْعَا می کنند، بدان حضرت تذکراهی²¹²⁷ و در آن هم معذورند که «الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ».

فرزندِ عزیزِ مُخْلِص، سَيِّدُ الْمُدَرِّسِينَ، تَاجُ الْخُطَبَاءِ²¹²⁸، عَالِمِ²¹²⁹ فَاضِلِ مُتَفَنِّينَ، جَلَالُ الْمَلَّةِ وَالِدِّينَ، الْإِمَامُ ابْنُ الْإِمَامِ ابْنِ الْإِمَامِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ عَنْ أَسْلَافِهِ الْكِرَامِ - پوسته شاکر و ذاکرِ احسان و تربیت و نوازشِ آن بزرگوار است و به شکرِ شما رَطْبُ اللِّسَانِ است. اعلام می رود²¹³⁰ اکنون خویشِ این داعی²¹³¹ است و عزیزِ عزیزِ عزیز²¹³². هر مزیدِ احسان و عنایت و نظیرِ پادشاهانه که درباره او فرماید²¹³³، این داعی مَنّت دار است و به حقیقتِ آن احسان بدین داعی رسیده است. و²¹³⁴ صدرِ کبیر، مرحوم²¹³⁵ مَلِكُ الْأَفَاضِلِ، رکن الدِّین - تَعَمَّدهُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ²¹³⁶ - بر این داعی حقوق داشت به انواع - تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ وَ مِنْكُمْ وَ مِنْ كُلِّ مُحْسِنٍ، وَاللَّهُ لَا يَنْسَى مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا - (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) [مریم: ۶۴/۱۹]، (وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ) [هود: ۳/۱۱]. «الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ». طُوبَى لِمَنْ اغْتَنَّمَ وَ زَرَعَ وَ اقْرَضَ²¹³⁷ اللَّهُ (قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ) [حدید: ۱۱/۵۷]. خود بیداردلی و اِنْتِهَاضِ هَمَّتِ عالی و شَعَفِ شما به خیرات از این تحریضاتِ مُسْتَعْنَى است²¹³⁸.

²¹²² نبشته KM : نوشته SI

²¹²³ آید KSM : شود I

²¹²⁴ نبشتمی K : نوشتمی SMi

²¹²⁵ اصل SMi : - K

²¹²⁶ تلافی KMi : تلافی S

²¹²⁷ تذکراهی KSi : تذکره M

²¹²⁸ تَاجُ الْخُطَبَاءِ KSM : تَاجُ الْعُلَمَاءِ وَ الْخُطَبَاءِ I

²¹²⁹ عالم KSM : - I

²¹³⁰ می رود KSM : + که I

²¹³¹ داعی K : + مخلص SMi

²¹³² عزیزِ عزیزِ عزیز KSM : عزیز و عزیز و عزیز هنرمند I

²¹³³ فرماید KSM : + که I

²¹³⁴ و KSM : - I

²¹³⁵ مرحوم KSM : + مغفور I

²¹³⁶ برحمته KSi : بمغفرت M

²¹³⁷ اقْرَضَ KSM : اقْرَضُوا I

²¹³⁸ است KSM : + شعر I

وَلَكِنْ رَأَيْتُ السَّيْفَ مِنْ بَعْدِ شَحْدِهِ إِلَى الْهَرِّ مُحْتَاجًا وَ إِنْ كَانَ مَاضِيًا
جاوید مُحَسِّن²¹³⁹ باد و تَوْفِيقِ بِر تَوْفِيقِ و تَسْدِيدِ بِر تَسْدِيدِ²¹⁴⁰ و قبول بر قبول، آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه صد و هشتم [KSMI]

سایه عدل و فضلِ مَلِکِ الْوُزَرَاءِ، أَصِفُ الزَّمَانَ، نِظَامُ الْمُلْکِ رَاسِتِین، صَاحِبِ اعْظَمِ، دَسْتُورِ عَالِمِ عَادِلِ،
مُفَضِّلِ کَرِیمِ، مُنْشِئِ الْخَیْرَاتِ، مَنْبِعُ الْکَرَامَاتِ، الْمَوْفِقُ مِنَ السَّمَاءِ، الْمُؤَيَّدُ مِنَ الرِّضَا، فَخْرُ الْحَقِّ وَالْدِّینِ - أَدَامَ
اللَّهُ عُلوَّهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ وَ تَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ وَ تَجَاوَزَ عَنْ سَيِّئَاتِهِ وَ أَيْدَهُ وَ نَصَرَهُ وَ لِيُسْرَى یَسْرَهُ - إِنَّهُ کَرِیمٌ مُجِیبٌ -
دایماً مَبْسُوطٌ باد.

سلام و دعا، که فرضِ عین و²¹⁴¹ عینِ فرض است، رسانیده می آید و آرزومندی به مُلَاقَاتِ عزیزش مُتَوَافِر
است و پیوسته مُسْتَنَشِقِ و مُتَنَسِّمِ اَخْبَارِ سَارِّ می باشم؛ و چون می شنوم که هر روز در خیر و احسان²¹⁴² حریص تر
است و در اعمالِ صالحاتِ راغب تر و در حقایقِ دین²¹⁴³ بایقین تر، شادمان می شوم و از مُجِیبِ الدَّعَوَاتِ - جَلَّ
جَلَّالُهُ - مزیدِ توفیق و تأیید و رضا و قبولِ او می خواهم. مُسْتَجَابِ باد. شکرهای احسانِ شما می خواهم²¹⁴⁴ که
بنویسم؛ چون قلم از نوشتن²¹⁴⁵ عاجز است، مُکَافَاتِ آن به حَقِّ تَعَالَى - جَلَّ جَلَّالُهُ²¹⁴⁶ - حواله کردم؛ إِنَّهُ خَیْرُ
مُجَازِی وَ مُکَافِئِ.

دارنده²¹⁴⁷ تَحِیَّتِ، فرزندِ عزیز، شیخِ صالحِ قَانِعِ مُتَنَسِّکِ، جمالِ الدِّینِ - أَيْدُهُ اللَّهُ - درویشی²¹⁴⁸ عزیز است
مُشْتَغِلِ به اُوراد و²¹⁴⁹ خَلَوَاتِ. مدّتی مدید است که با قِلَّتِ مَنَالِ²¹⁵⁰ و کثرتِ عِیَالِ، صبر را پیشه خود کرده است

²¹³⁹ محسن KSM : + مفضل I

²¹⁴⁰ تسدید بر تسدید KSM : تشدید بر تشدید I

²¹⁴¹ و KSM : I

²¹⁴² در خیر و احسان KS : در خیر M : در احسان و خیر I

²¹⁴³ دین KMI : درین S

²¹⁴⁴ مُسْتَجَابِ باد شکرهای احسانِ شما می خواهم KSI : M -

²¹⁴⁵ نوشتن KSM : نبشتن I

²¹⁴⁶ جَلَّ جَلَّالُهُ KSM : نبشتن I

²¹⁴⁷ دارنده KSM : آرنده I

²¹⁴⁸ درویشی KSI : درویش M

و قناعت را قبله خود ساخته است، چنان که سیرت درویشان مُتَقَدِّم بوده است - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - تا به حدی که²¹⁵¹ خانقاهی²¹⁵² به دست او بود، دیگران²¹⁵³ از او²¹⁵⁴ بستدند، به هیچ جایی مُراجعت و مُرافعت نکرد از غایت قناعت خود. امروز عیال افزون شده اند²¹⁵⁵ و طاقیت قناعت و صبر ندارند. از رحمتِ مَلِکُ الْوُزَرَاءِ چشم می دارم که بر عادتِ درویش نوازی خویش، خانقاهِ اَخی گُهرتاش را - رَحِمَهُ اللَّهُ - پادشاهی فرماید و به شیخ جمال الدین ارزانی دارد، تا²¹⁵⁶ به فراغت او و عیال او به خدمت و طاعتِ حق مشغول باشند²¹⁵⁷ و دعای²¹⁵⁸ شما گویند²¹⁵⁹. دعای او در آن دولت نکو²¹⁶⁰ باشد و مُستَجَاب باشد؛ و بر این داعی مَنَّتِی²¹⁶¹ عظیم باشد²¹⁶² که آن احسان با²¹⁶³ این داعی کرده باشد، که پیوسته دل داعی نگران احوال اوست و نیکویی و اخلاقِ خوب او²¹⁶⁴ بدان می ارزد که خاطرها مُتَعَلِّق بود به مُعاوَنَت و یاری او. مَلِکُ الْوُزَرَاءِ پیوسته مُتَفَقِّدِ درویشان و مُسْتَحَقَّان بوده است و زیر سایه درختِ لطفِ مَلِکُ الْوُزَرَاءِ بسی اهل خیر آرام یافته اند. امید است که شیخ عزیز، جمال الدین، شاکر و ذاکر آن احسان شود²¹⁶⁵. جَلَوِیْدُ مَلَاذ و پناه اهل خیر باد، آمینُ یَا رَبَّ الْعَالَمِینَ.

²¹⁴⁹ و KMI : S

²¹⁵⁰ منال K : SMi

²¹⁵¹ که KMI : S

²¹⁵² خانقاهی KSM : + که I

²¹⁵³ دیگران K : SMi

²¹⁵⁴ او KSM : وی I

²¹⁵⁵ شده اند KSI : شده است M

²¹⁵⁶ تا KMI : با S

²¹⁵⁷ باشند KSM : باشد I

²¹⁵⁸ دعای KSM : + دولت I

²¹⁵⁹ گویند KSM : گوید I

²¹⁶⁰ نکو KS : نیکو MI

²¹⁶¹ مَنَّتِی KSM : مَنَّتِ I

²¹⁶² باشد KSM : + و چنان باشد I

²¹⁶³ با KSI : بر M

²¹⁶⁴ او KSM : - I

²¹⁶⁵ شود KSM : + سید المشایخ امین القلوب امام الهدی حسام الحق و الدین اُدام الله برکته سلام می رساند و مشتاق می باشد بردارن و فقرا سلام

می رساند I

نامهٔ صد و نهم [KSMi]

مُسَابَقَت و مُسَارَعَت و مُنَافَسَت و مُبَادَرَتِ امیرِ آجَلِّ، عَالِمِ عَادِل، مَلَكُ خَلَقَت²¹⁶⁶، عاقبت‌بین، کَرِیمُ الْأَخْلَاق، طَاهِرُ الْأَعْرَاق، الْحَرِیصُ عَلَى الْخَیْرَات، الرَّاعِبُ إِلَى الْحَسَنَات، شَمْسُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّین، ضِیَاءُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِین - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ وَفَّقَهُ وَ سَدَّدَهُ - بِرِ تَقَادُمِ أَدْوَار، بِرِ خَیْرَات و حَسَنَات و طَلَبِ مَرَضَاتِ رَبِّ السَّمَوَاتِ رُوز به روز افزون تر باد. یَسَّرَ اللَّهُ لَهُ الْیُسْرَى وَ جَنَّبَهُ عَنِ الْعُسْرَى. سلام و دعا مَوْزُود می‌دارم²¹⁶⁷.

سَلَامٌ عَلَیْكُمْ، لَا سَلَامَ مُودِّعٍ وَلَکِنْ²¹⁶⁸ سَلَامٌ لَا یَزَالُ جَدِید

شنوده می‌آید²¹⁶⁹ تَوَجُّهُ او إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ تَبَتُّلِ او به خیرات هر روز²¹⁷⁰ افزون تر است، شادی‌ها می‌افزاید؛ تا مشرفهٔ عزیز رسید مُتَضَمِّنِ انواعِ دل‌داری و لطایف؛ به جان و دل تَلَقَّی افتاد و از عزمِ مبارکِ استماع رفت. اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى²¹⁷¹، آنچه نیکوتر و بهتر و نافع‌تر، اَوَّلًا وَ آخِرًا، بِرِ آن مُوَفَّق شود. نَسْتَجِیْرُ اللَّهِ تَعَالَى، اِنَّهُ خَیْرُ هَادِی وَ أَحْسَنُ مُرْشِدٍ.

و معلوم است که این داعی احسان‌های شما فراموش نکرده است؛ «شُكْرُ الْمُنْعِمِ²¹⁷² وَاجِبٌ»؛ و دل‌داری‌ها که فرموده است فُقْرًا را و اهلِ خیر را، در حَضَرَتِ حَقِّ تَعَالَى شفیعیانِ شمایند، که حَقِّ تَعَالَى هر عملِ خیر را صورت²¹⁷³ خوب دهد و او را مُسْتَغْفِر و دعاگرِ آن کس کند که آن خیر کرده است. (وَ مَا كَانَ رَبُّكَ نَسِیًّا) [مریم: ۶۴/۱۹].

²¹⁶⁶ مَلَكُ خَلَقَت KSM : ملک‌اخلاق I

²¹⁶⁷ می‌دارم KSM : + شعر I

²¹⁶⁸ وَلَکِنْ KSi : ولیکن M

²¹⁶⁹ می‌آید KSM : آمد I

²¹⁷⁰ هر روز KSM : + و هر دم I

²¹⁷¹ تَعَالَى KSi : - M

²¹⁷² شُكْرُ الْمُنْعِمِ KM : شُكْرُ النِّعَمِ SI

²¹⁷³ صورت K : صورتی SMi

خواجۀ اَجَلِّ دیندار، حسیبِ نسیب، مُوقِّعُ الْخَیْرَات - اَدَامَ اللّٰهُ بَرَکَتَهُ - از خدمتِ شما شکرها گفت و از حُسْنِ سیرتِ شما و اِجْتِهَادِ شما در خیرات و نیت‌های صالح و عزم‌های نیک حکایت کرد، و نَعْمَ الْقَرِینُ هُوَ، شادی‌ها افزود و ²¹⁷⁴ شکرها ²¹⁷⁵ کردیم. بر تَزَایِد باد ²¹⁷⁶.

نامهٔ صد و دهم [KSMi]

[81^b] زندگانی مجلسِ عالیِ خداوندی، در اِقتِنایِ اسبابِ شادکامی و اِعتِنَا ²¹⁷⁷ به اِکْتِسَابِ نیک‌نامی و تَیْسِیرِ مَقاصِدِ دولت، به تمامی، سالیانِ نامُتَنَاهی باد. سِلْکِ مَعَالی به وفورِ دولتِ عالی منظوم، و صحیفهٔ کامرانی به ارقامِ فضلِ یزدانی ²¹⁷⁸ مرقوم، و اوجِ حشمتِ مُرتَفِع، و فَوْجِ نِعْمَتِ مُجْتَمِع، و روزگارِ همایون به نشاط و خرّمی مقرون.

داعی به غایتِ مُتَحِیِّر و مُتَفَكِّر است تا شرحِ آرزومندی و اِشْتِیاق به دریافتِ آن وَلِیِّ الْاِنْعَامِ وَالْاَیَادِی چگونه ²¹⁷⁹ دهد؟ و شُکْرِ آن مَوَاهِبِ جَسِیم و عُذْرِ آن لطایفِ عَمِیم که از آن جَنَابِ کریم در حقِّ او ²¹⁸⁰ فایض شده است، به کدام زبان تَمْهید کند؟

فَیَا لَهَا قِصَّةٌ فِی شَرْحِهَا طُولُ.

پس چون شرحِ آن در بیان و بَنان نمی‌گنجد، دست از آن داشتن و به دعایِ دولتِ عالی مشغول بودن ²¹⁸¹ به صوابِ نزدیک‌تر می‌شناسد. ایزد تَعَالٰی آن ذاتِ شریف را که طِرَازِ کِسْوَتِ مَعَالی و زینتِ اَیَّام و لَیالی است، روزافزون دارد.

²¹⁷⁴ و KSi : M -

²¹⁷⁵ شکرها KSM : I شکر

²¹⁷⁶ بر تزايد باد KSM : بر تزايد و تضاعف باد آمین یا رب العالمین I

²¹⁷⁷ اِعتِنَا KSi : اِعتِنَاء M

²¹⁷⁸ یزدانی KSM : ربّانی I

²¹⁷⁹ چگونه KSi : + شرح M

²¹⁸⁰ در حقّ او K : SMi -

²¹⁸¹ بودن K : شدن SMi

بعد از ایرادِ سلام و دعا عَرَض می‌رود که جماعتی درویشانِ عزیز که دعایِ ایشان در حضرتِ مُسْتَجَاب باشد²¹⁸²، از این داعیِ مُخْلِصِ الْيَتِمَاس کردند به شفاعتِ جهتِ خواجه فخرالدین یوسف که غریقِ نِعَم و عَتِيقِ كَرَمِ مَلِكِ الْوُزَرَاء است از قدیم و به سببِ نَامُوَافِقِي²¹⁸³ اَيَّامِ بسیار كَشَر و زيان افتاده است او را و از خدمتِ خَجَل مانده است در غَرَامَت؛ و صدقات و مَوَاهِبِ مَلِكِ الْوُزَرَاء - اَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُ - به عالمیان می‌رسد. امل است که آنچه در ذِمَّتِ اوست، تَخْفِيفِ فرماید و مَوْهَبَتِ نماید تا مُكَافَاتِ آن احسان از رَبِّ الْعَالَمِينَ اَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً برسد و بر این داعیِ مَنَّت باشد و بر احسان‌های²¹⁸⁴ سَالِفِ مُنْضَم گردد. وَالسَّلَامُ.

نامهٔ صد و یازدهم [KS]

زندگانیِ مجلسِ عالیِ امیرِ اَجَلِّ، عالمِ عادل، مُؤَسَّسُ الْخَيْرَات، مُقَدِّمُ الْحَسَنَات، قَامِعُ الظُّلْمَةِ، مُعِينُ الْمَظْلُومِينَ، مُرَبِّي الْعُلَمَاء، مُجِبُّ الْفُقَرَاء، سَيِّفُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّين، الغ قتلغ خاص، دیندارِ عالی‌هَمَّت، والی بک - اَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُ - قرینِ اقبال و دولت و سعادت و دوست‌کامی و شادمانی و توفیقِ باد؛ ایزد تَعَالَى، در²¹⁸⁵ سفر و حَضَر، مُوَفِّق و مُسَدِّد و مُرْشِد و ناصر و مُعِين باد، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

سلام و دعا و مَدَحَت از سَرِ صِدْق و وَلَا و وَفُورِ مَحَبَّت و هوا مطالعه فرماید. آرزومندی به دیدارِ مبارکش وافر شناسد. اسبابِ مُلَاقَات، عَلَيَّ اَيِّمَنِ الْحَالِ وَ اَحْسَنِ الْفَالِ، مُيَسَّر و مُهَيَّأ باد.

چون شنوده می‌آید حرصِ آن عزیز بر خیرات و صدقات و صلوات، شادمانی می‌نمایم و از حقِّ تَعَالَى مزیدِ آن توفیق می‌خواهم و اِسْتِظْهَارِ كُلِّي حاصل است بدان دوستِ مُخْلِص. ایزدش در یُمْن و کَرَامَت روزافزون دارد.

آرندهٔ تَحِيَّت، فرزندِ عزیزِ مُخْلِص، نظام‌الدین - نَظَّمَ اللّٰهُ اُمُورَهُ - از خدمتِ شُکرها کرد و آزادی نمود²¹⁸⁶ و از دلدارِ شما و مظلوم‌پروریِ شما هزار چندان است؛ و شما را معلوم است که خاطرِ درویشانِ چند مُتَعَلِّقِ حَالِ نظام‌الدین است. نظام‌الدین را هرچه هست، فدایِ فُقَرَاست. از عهدِ طُفُولِيَّتِ اِلَى يَوْمِنَا هَذَا، او فرزندِ فقراست.

²¹⁸² باشد KSM : است I

²¹⁸³ ناموافقی KS I : ناموافقی M

²¹⁸⁴ احسان‌های KSM : مَنَّت های I

²¹⁸⁵ در K : - S

²¹⁸⁶ نمود K : - S

هرچه در حقّ او کنند، چنان است که در حقّ فقرا کرده باشند²¹⁸⁷، خصوص این ساعت که²¹⁸⁸ از انواع زیانمند شده است و از هر طرفی که امید سودی بود، زیان بر زیان روی نمود؛ مَعَ هَذَا هر نشیبی را بالایی است و پس هر درویشی آسانی است²¹⁸⁹.

فَلَا تَحْسَبَنَّ أَنَّا عَلَى الدَّهْرِ ضَيْعٌ فَلِلدَّهْرِ مِنْ بَعْدِ الْعِثَارِ نُهْوضٌ

*

تا بود چنین بدهست کارِ عالم راحت پس آند هست و شادی پس غم
 الا هر کسی را آن قوتِ صبر نیست که چندان صبر کند که فَرَجِ پیش او آید، او پیش فَرَجِ وامی رود؛
 دشواری از این است. اَمَّا خُنُكَ آن کس که همچو امیر دیندار، الغ والی بک - اَدَامَ اللّهُ عُلوّه - مسکینان را و
 بی صبران را دست گیرد و بنوازد، لِلّهِ تَعَالَى. تَوَقُّعِ می دارم که آن لطف که فرمودی در بابِ نظام الدّین و او را باز
 جُستی، تمام فرمایی²¹⁹⁰ و او را از این حال برآری تا بر این داعی مَنّت ها باشد و خدا دوستانِ تو را شادکام کند و
 دشمنانِ تو را کور گرداند و دولتِ تو را آن سَری گرداند، تا²¹⁹¹ هم این جهانی²¹⁹² امیر باشی و هم آن جهانِ امیر.
 اللّهُ اللّهُ، هنگامِ رَقّت است و وقتِ شفقت است؛ کارد به استخوان رسیده است. این ساعت یکی هزار
 بُود و ثوابِ بی شمار بُود و بر احسانِ پیشین مُنْصَمّ شود - وَفَقَهُ اللّهُ وَ سَدَّدَهُ وَ اَيَّدَهُ وَ كَلَّاهُ وَ رَعَاهُ وَ مِنَ الْخَيْرِ لَا
 اُخْلَاهُ. ما نیز به دعای او میان بسته باشیم و یارانِ ما و برادرانِ ما به دعای خیر میان بسته باشند.

فَخَرُّ الْمَشَايِخِ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ، سلام و دعا می رساند و آرزومند می باشد. وَالسَّلَامُ.

نامه صد و دوازدهم [KSMI]

²¹⁸⁷ باشند K : باشد S

²¹⁸⁸ این ساعت که K : که این ساعت S

²¹⁸⁹ است K : + شعر S

²¹⁹⁰ فرمایی K : فرمانی S

²¹⁹¹ تا K : یا S

²¹⁹² جهانی K : جهان S

همواره ایام و اَعوامِ امیرِ دیندارِ عالی‌همت، روحانی ربّانی، خدایِ ترسِ درویش‌پرور، مُعِیْثُ الْمَظْلُومِین، مُخْتَصُّ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِین، مَلِکُ السَّوَاحِل، اَمِینٌ²¹⁹³ الرَّوَاحِلِ وَالْمَرَاجِل، عاقبت‌بین، حلیمِ کریم، الْمُعْظَمُ لِأَمْرِ اللَّهِ، الْمُشْفِقُ²¹⁹⁴ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ، بَهَاءُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّین، ظَهِیرُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِین - اَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - در خیرگستری و مظلوم‌پروری و خداترسی و با²¹⁹⁵ خاصّانِ حقّ هم‌نشینی مُسْتَدَامِ باد. اولیا منصور، و اَعْدَا مقهور؛ و به حقیقتِ اولیایِ ما عقلِ ماست و اَعْدایِ ما نفسِ امارهٔ ماست؛ و معلوم است که آدمی در دولت و رفعت بر مثالِ خاکی است که²¹⁹⁶ بادش در رباید و به بلندی بَرَدِ ساعتی، که «الْدُّنْیَا سَاعَةٌ»، باز به حَضِیضِ²¹⁹⁷ اجل به زمین فرو گذارد. خُتْکِ آن خاکی که چون بالا برآید بر مرکبِ باد، خویشتن²¹⁹⁸ فراموش نکند و بداند که من همان خاکی بی‌دست و پایم و این بلندی و این باد عَارِیت است. شعر²¹⁹⁹: [82^a]

بر باد فکنده‌ای بنایِ همه عمر بر باد کجا بُود بنا پابنده؟
خُتْکِ آن خاک که²²⁰⁰ در آن بلندی، خویشتن‌شناس بُود و گوید²²⁰¹: خداوندا من همان خاکم،
خویش²²⁰² را غلط نکرده‌ام و²²⁰³ تو را می‌دانم که²²⁰⁴ خداوندی و²²⁰⁵ بلندی آنِ توست؛ من در این بلندی، پستِ
توأم و بندهٔ توأم؛ به قصد، هیچ دیده²²⁰⁶ را به خاکِ خود خسته نکنم. چون چنین باشد، روزی که این خاک از

²¹⁹³ اَمِین KMi : اَمِیر S

²¹⁹⁴ الْمُشْفِقُ KSİ : وَالْمَشْفِقُ M

²¹⁹⁵ و با KSİ - : M

²¹⁹⁶ که KMi - : S

²¹⁹⁷ به حَضِیض KSM : تحَضِیضِ İ

²¹⁹⁸ خویشتن KSM : + را İ

²¹⁹⁹ شعر KI : بیت S - : M

²²⁰⁰ که KMi - : S

²²⁰¹ گوید KSM : + که İ

²²⁰² خویش K : خویشتن SMİ

²²⁰³ و KMi - : S

²²⁰⁴ که KSİ - : M

²²⁰⁵ و KM - : Sİ

²²⁰⁶ دیده KSM : - İ

مَرْكَبِ باد²²⁰⁷ پیاده شود، حَقَّ تَعَالَى او را سوارِ نورِ خود گرداند و به عَوْضِ مَرْكَبِ باد، مَرْكَبِ نورِ اِرشاد بدهد²²⁰⁸ و در گوشِ او می گوید²²⁰⁹ گوسواره آن دولت که (لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ) [حدید: ۲۳/۵۷].

سلام و دعا بخواند و مشتاق داند. جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَنَا، (إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]، (وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ) [شوری: ۲۹/۴۲].

امیر عالم، فرزندِ مُخْلِص، از دعاگویان و شاکران و ذاکرانِ احسان و اکرام آن یگانه است. بسیار شُکرها کرد از خدمتِ آن²²¹⁰ پادشاهی که کردند و لطف. امید می داریم که عَنْ قَرِيبٍ از حضرت (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴] مُجَازَاتِ آن احسان اُضْعَافًا مُضَاعَفَةً مُدَّخِرِ مانند. و شک نیست که امیر عالم را²²¹¹ - عَلَّمَهُ اللَّهُ - حَقَّ تَعَالَى از²²¹² برای بندگی²²¹³ آفریده است که²²¹⁴ (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ) [ذاریات: ۵۱/۵۶]، الا جهتِ امتحان در این غلامی افتاده است. چنان که یوسفِ صِدِّیق - عَلَيْهِ السَّلَامُ - چند روزی در این غلامی افتاد و بندگیِ غیرِ حقّ کرد و خدمتِ مخلوق کرد. آن امتحان بود، باز به اصلِ خود رفت و آن خدمتِ حقّ است و تَرْكِ مخلوقان²²¹⁵ کرد، که²²¹⁶ «كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ». چون غریب و مهمانِ شماس است چند روزی، چون عزیزِ مصر، به ارکان و اعیان و خدمتکاران و دوستان²²¹⁷ خود جهتِ او وصیتِ خیر فرماید که²²¹⁸ (أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ

²²⁰⁷ باد KSM : باز I

²²⁰⁸ بدهد KS : دهد M

²²⁰⁹ سوارِ نورِ خود گرداند و به عَوْضِ مَرْكَبِ باد مَرْكَبِ نورِ اِرشاد بدهد و در گوشِ او می گوید KSM : گوید I

²²¹⁰ آن KSİ : M

²²¹¹ را KSİ : M

²²¹² از KSM : I

²²¹³ بندگی K : کاری SMİ

²²¹⁴ که KSİ : M

²²¹⁵ مخلوقان KSM : مخلوقات I

²²¹⁶ که KSİ : M

²²¹⁷ دوستان KSİ : M

²²¹⁸ که KSİ : M

وَلَدًا [یوسف: ۲۱/۱۲]. حَقَّ تَعَالَى بَعْدَ چَندین قَرْن، شُکْرِ آن عَزِیزِ مِصر می‌گوید بدین لطف²²¹⁹ که کرد در حَقِّ یوسفِ صِدِّیق - عَلَیْهِ السَّلَام - که وصِیت کرد که (أَكْرَمِی مَثْوَاهُ) [یوسف: ۲۱/۱۲]. تَوَقُّع از مَکَرمِ اخلاق و حُسْنِ إِشْفَاق²²²⁰ و خدایپرستی²²²¹ و درویش‌نوازیِ آن یگانه آن²²²² است که پادشاهی فرماید و سایه لطفِ مَخْدُومانه و پدارانه بر سرِ امیرِ عَالِمِ گستراند تا در آفتابِ قِیامتِ سایه‌ای²²²³ گردد از رحمت بر سرِ او. جاوید کهن‌نواز باد²²²⁴.

نامه صد و سیزدهم [KSMi]

مدارِکِ ضمیرِ منیر به الهاماتِ ربّانی مقرون و منصور، در سینه همایونِ امیرِ أَجَلِّ، عالمِ عادل، مُحْسِنِ أَمَجَدٍ أَشْعَدٍ²²²⁵، مُهَذَّبِ الدَّوْلَةِ وَالِدِّین - أَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ - هر روز صافی‌تر و روشن‌تر باد²²²⁶. سَعَادَتِ ابدی مُسَاعِد، و تَصَارِیفِ زَمانِ شادی‌افزای، و نَوَاصِیِ أَعْدَائِ دولت در قَبْضَةُ اقبال و سَعَادَتِ او²²²⁷ مُدَلِّل و مُسَخَّر باد. توفیقِ خیرات که عظیم‌ترین نعمتی است و سَنی‌ترین کرامتی است، اِدْرَارِ مَدْرَارِ از حضرتِ کردگار لَا یَنْقُطِعُ باد. سلام و دعا و تحیت و ثنا از این داعی مطالعه فرماید و آرزومند²²²⁸ آن وصالِ داند؛ «وَالْحَرِیصُ مَحْرُوم»، (وَلَا یُلَاقِهَا إِلَّا الَّذِینَ صَبَرُوا)²²²⁹ [فصلت: ۳۵/۴۱]. باری تَعَالَى اسبابِ مُلَاقَاتِ و أَدَوَاتِ مُوَافَاتِ²²³⁰ مُیَسِّر و مُفَیِّضِ گرداند؛ إِنَّهُ وَلِیُّ الْإِجَابَةِ وَ دَعْوَةُ الْمُشْتَاقِینَ مُسْتَجَابَةٌ.

²²¹⁹ لطف KSM : لطیف I

²²²⁰ و حُسْنِ إِشْفَاق K : - SMi

²²²¹ خدایپرستی KSM : خداترستی I

²²²² آن KM : - Si

²²²³ سایه‌ای K : سایه SMi

²²²⁴ باد KS : + آمین یا ربّ العالمین M : + والسلام I

²²²⁵ أَمَجَدٍ أَشْعَدٍ KSM : أَشْعَدُ أَنْجَبَ أَمَجَدٍ I

²²²⁶ باد KSM : - I

²²²⁷ او KSM : - I

²²²⁸ آرزومند KSM : آرزومندی I

²²²⁹ صَبَرُوا K : + وَمَا یُلَاقِهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِیمٍ SMi

²²³⁰ موافات KSM : + را I

آرنده تحیت، فرزندِ عزیزِ کافی، مُعْتَقِدِ هنرمندِ نیکو اخلاق، شمس الدین - دَامَتْ²²³¹ سَعَادَتُهُ - از خویشان و فرزندانِ این داعی است. إِحْرَامِ خدمت بسته است و²²³² می خواهد که از جمله بندگان و چاکرانِ آن حضرت باشد؛ و پادشاهی و احسانِ شما هیچ امیدوار²²³³ را خایب و محروم بازنگردانیده است. و مَا ذَاكَ²²³⁴ یَلِیقُ بِأَيَادِيهِمْ وَ حَاشَا عَنْ نَادِيهِمْ. تَوَقُّعِ است که سایه رحمت و بنده نوازی و کهرت پروری بر وی گستراند تا بر إِخْوَانِ و أَقْرَانِ²²³⁵ خود مُفَاخَرَتِ و مُبَاهَاتِ نماید. و مُجَرَّبِ است که در کارها و خدمت ها جَلْدِ است و میانِ خدمتِ او و خدمت های دیگر خادمان و چاکرانِ فرق های بسیار است. امید است که مقبولِ آن قبول گردد، و (ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ) [مائده: ۵/۵۴]، و شاکر و ذاکر بازگردد، چنان که چندین هزار امیدوار²²³⁶ شاکر و ذاکرند از احسانِ شما. «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، وَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ». (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ) [نحل: ۱۶/۱۲۸]. و بر این داعی مِتَّ²²³⁷ باشد. جاویدِ مُحْسِنِ باد²²³⁸.

نامه صد و چهاردهم [KSMI]

سعاداتِ آسمانی و کراماتِ ربّانی مُیَسَّر²²⁴⁰ و مُقَيِّضِ رَأْيِ عَالِي²²⁴¹ عَالَمِ آرَائِ مَلِكِ الْأُمَرَاءِ وَالْخَوَاصِّ، الْمَخْصُوصِ²²⁴² بِالْقُرْبِ وَالْإِنْسَانِ، صَاحِبِ الدَّوَلَتَيْنِ، وَلِيِّ السَّعَادَتَيْنِ، نَاشِرِ الْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ، ظَهِيرِ الْمِلَّةِ الْمُحَمَّدِيَّةِ، قَامِعِ الْبِدْعَةِ الدَّنِيَّةِ²²⁴³، مُؤْنِسِ الْفُقَرَاءِ، مُرَبِّي الْعُلَمَاءِ، الْمُؤَيَّدِ بِالتَّوْفِيقِ وَالتَّسْدِيدِ، (وَلَا خَيْرَ خَيْرٍ لَكَ

²²³¹ دامت KSİ : دام M

²²³² و KMI : S -

²²³³ امیدوار KSİ : اوامیدوار M

²²³⁴ ذَاكَ KSM : ذَاكَ İ

²²³⁵ اقوال KSM : اقوال İ

²²³⁶ امیدوار KSM : اوامیدوار İ

²²³⁷ مِتَّ KSM : + عظیم İ

²²³⁸ باد KI : + والسلام S : + آمین M

²²³⁹ سعادات KS : سعادت MI

²²⁴⁰ میسر KSM : İ -

²²⁴¹ عالی KS : MI -

²²⁴² المخصوص KS : المؤید MI

²²⁴³ الدنیة KSİ : الدنیة M

مِنْ الْأُولَى) [ضحی: ۴/۹۳]، مُعِينُ الْحَقِّ وَالِدَوْلَةِ وَالِدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ أَيْدَهُ وَ نَصَرَهُ وَ كَلَّاهُ وَ رَعَاهُ وَ مِنْ الْخَيْرِ لَا أَخْلَاهُ وَ أَحْسَنَ آخِرَتَهُ²²⁴⁴ وَ عَقَبَاهُ.

سلام و دعای فراوان از این داعی مُخْلِصِ مطالعه فرماید و آرزومندی به مُلاقاتِ باکرامات و سعاداتِ عزیزش - که دایماً بی انقطاع در حِفْظِ حَقِّ تَعَالَى محفوظ باد و مُسْتَبَشِّر - غالب و باعث داند. توفیقِ مُلاقاتِ به اسبابی که مُیَسِّرِ حضرتِ کُلِّ عَسِیرِ عَلَیْهِ یَسِیرٌ وَ لَا یَحْتَاجُ إِلَى الْبَيَانِ وَ التَّفْسِيرِ، مُیَسِّر و مُهَيِّا باد. نوازش‌ها²²⁴⁵ و لطف‌های پادشاهانه و حِفْظُ الْغَيْبِ که در دلداریِ این ضعیف می‌فرماید، شرحِ آن در آثارِ قلم درنیاید و در لَهَجَاتِ زبان درنگنجد. شُكْر و مُكَافَاتِ آن مَوْكُول است و مُفَوَّض به حضرت²²⁴⁶ خَيْرُ النَّاصِرِينَ وَ نِعَمَ الْمُجِيبِ الْقَرِيبِ، قَدِيمُ الْإِحْسَانِ، مُعْطِي النِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا؛ فَمَا ظَنُّكَ بَعْدَ اسْتِحْقَاقِهَا؟²²⁴⁷ - جَزَاهُ اللَّهُ أَفْضَلَ مَا²²⁴⁸ جَزَى بِهِ مُحْسِنًا. آمین يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

آرنده تحیت، فرزندِ عزیزِ کافی، هنرمندِ مُعْتَقِد، کَامِلُ الْكِفَايَةِ، شمس‌الدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - متوجّه خدمت است و مُعِیل و مُسْتَحِقّ و دست‌گشاده و حَسَنُ الْأَخْلَاقِ و کافی و جَلْد در خدمت. می‌خواهد که شرفِ آن قبول دریابد و به خدمتِ آن یگانه مُشَرَّف شود و از بندگانِ آن حضرتِ معدود گردد و بر إِخْوَان و أَقْرَانِ خود مُفَاخَرَت و مُبَاهَات نماید. و کرم شاهانه آن بزرگ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - مُنْتَهَض است به اِنْجَازِ حاجات [82^b] و دستگیریِ محتاجان و امیدواران²²⁴⁹. تَوَقُّع است که درباره او پادشاهی فرماید و بنده‌نوازی²²⁵⁰؛ بر این داعی مَنّت باشد و بر احسان‌هایِ قدیمِ مُنْصَمَّ گردد. (وَ مَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) [مریم: ۶۴/۱۹]. جاوید مُغِیْثِ خَلَایق باد.

نامه صد و پانزدهم [KSİ]

²²⁴⁴ آخرته KSİ : عاقبتنه M

²²⁴⁵ نوازش‌ها KSM : نوازش İ

²²⁴⁶ به حضرت KMİ : - S

²²⁴⁷ فَمَا ظَنُّكَ بَعْدَ اسْتِحْقَاقِهَا KSİ : - M

²²⁴⁸ ما KSM : با İ

²²⁴⁹ امیدواران KS : امیدواران Mİ

²²⁵⁰ و بنده‌نوازی KSM : - İ

سعادت و اقبالِ دو جهانی، قرینِ روزگارِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ، وَلِیُّ الْإِنْعَامِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - باد. پادشاهی و لطف‌ها و دقایقِ دل‌داری و درویش‌نوازی که می‌فرماید، در حضرتِ (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ) [زلزال: ۷/۹۹] مقبول و مبرور است و عَنْ قَرِيبٍ ثَمَرَاتِ آن خیرات در رسد. (سَأُرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ) [انبیاء: ۳۷/۲۱].

رافعِ تحیت، فرزندِ مُخْلِص، سعدالدین، خویشِ این داعی است و کودکِ مظلوم است. نیمِ باغِ او را کودکان و متعلقان²²⁵¹ شما خریده‌اند. تَوَقَّع است که بندگان را وصیت²²⁵² فرماید تا²²⁵³ او را به لطف نگرند و از بندگانِ شما دانند. عنایت و لطفِ پادشاهانه شما بر جهانیان می‌رسد و حَقِّ تَعَالٰی درخورِ آن اکرام و لایقِ آن اِفْضال از بهرِ شما نیکی‌ها²²⁵⁴ و خلعت‌ها پنهان کرده است. (إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ) [توبه: ۱۲۰/۹]. داعی، هر جا که هست، بدین دعا میان بسته است و وام‌دارِ دعایِ خیرِ آن عزیز است و شاکرِ احسانِ او؛ و وام‌دار، هر جا که رَوَد و باشد، وام‌دار باشد و قضایِ آن حقوق به دعا بر او واجب باشد. تنِ بی‌ادب دارم، از جَنَابِ عالی زحمتش دور می‌دارم، اَلَّا ضَمِير و دَلِ چالاک به خدمتش²²⁵⁵ می‌فرستم²²⁵⁶.

گر دلم را بینی آنجا گو حرامت باد وصل من چنین مهجور و تو پیوسته هم‌زانی²²⁵⁷ او
جاوید به حُلِّ توفیقِ مُحَلِّل باد و مُغِيثِ خَلایق و قرینِ بوستان²²⁵⁸ حقایق، آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ²²⁵⁹.

تا ظنِ نبری که من کَمَت می‌بینم بی‌زحمتِ دیده هر دَمَت می‌بینم
مَضَى هَذَا؛ چون عنایت و پادشاهیِ شما دربارهٔ این داعی مشهور شده است، داعی را شفیع می‌گیرد امامِ
أَجَلِّ عَالِم، خَيْرُ الْقُضَاةِ، تاج‌الدین²²⁶⁰ - أَدَامَ اللَّهُ فَضْلَهُ - که بارِ دگر²²⁶¹ او را بنوازد و مُنْصِبِ قضا به وی ارزانی

²²⁵¹ کودکان و متعلقان K : متعلقان و بندگان SI

²²⁵² وصیت KS : اشارت I

²²⁵³ تا K : که SI

²²⁵⁴ نیکی‌ها KS : نیکی‌ها I

²²⁵⁵ خدمتش K : خدمت SI

²²⁵⁶ می‌فرستم KI : + بیت S : شعر I

²²⁵⁷ من چنین مهجور و تو پیوسته هم‌زانی او KS : من چنین مهجور و پیوسته هم‌زانی تو I

²²⁵⁸ قرین بوستان KS : برید I

²²⁵⁹ آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ KS : شعر I

²²⁶⁰ تاج‌الدین KS : تاج‌الحق والدین I

دارد، که غیر آن بزرگ، مَلَجَائِي و مَخْلَصِي نیست اهلِ خیر را امروز؛ یا ربش²²⁶² باقی دار²²⁶³ و بر این داعی مَنّتِ عظیم خواهد بودن و بر مَنّت‌های سابق²²⁶⁴ مُنْظَم گردد، اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی.

نامهٔ صد و شانزدهم [KSMI]

حَقَّ تَعَالٰی²²⁶⁵ علیم است وَكَفَى بِهِ عَلِيْمًا که به غایت و از غایت افزون‌تر خجَلَم و شرم‌سارم از ابرام و تصدیع مکاتبات²²⁶⁶ به خدمتِ مَلِكُ الْأَمْرَاءِ، الْمُشْرِفُ بِالْعِلْمِ، الْمُزَيْنُ بِالْجَلَمِ، حَسَنُ الْخُلُقِ، لَطِيفُ الْخُلُقِ، الْمُقْتَدِي بِسِيرَةِ النَّبِيِّ، قَاهِرُ الشَّيْطَانِ الْأَبِيِّ، سِرَاجُ الْقُلُوبِ، سَائِرُ الْعُيُوبِ، سَائِسُ الشَّارِدِينَ، سَاقِي الْوَارِدِينَ، مَنْبُعُ الْأَدَبِ، مُنْجِحُ الْأَرْبِ، إِرْتِيَاخُ الْفُؤَادِ²²⁶⁷، يَنْبُوعُ الْوَدَادِ، وَلِيُّ الْإِحْسَانِ، خُلَاصَةُ نَسْلِ الْإِنْسَانِ، مُعِينُ الدَّوْلَةِ وَ الدِّينِ - أَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُ، وَ خَلَدَ فِي سَلَامَةِ الْأَيَّامِ رَفْعَتُهُ، وَ حَرَسَ مِنَ الْغَيْرِ دَوْلَتَهُ، وَ ظَاهَرَ عَلَيْهِ إِحْسَانُهُ وَ نِعْمَهُ وَ مَوَاهِبَهُ وَ قِسْمَهُ، وَ زَادَ فِيمَا خَوَّلَهُ، وَ خَتَمَ بِالْحُسْنَى عَمَلَهُ، وَ أَعْطَاهُ مِنْ خَيْرِ الدَّارَيْنِ سُؤْلَهُ وَ أَمَلَهُ²²⁶⁸.

أَطَالَ اللَّهُ عُمْرَكَ فِي سُرُورٍ وَ عَادَ عَلَيْكَ عِيدُكَ أَلْفَ عَامٍ
وَ لَا زَالَتْ نُفُوسٌ مِنْ أَنْاسٍ تُحْمَلُ عَنْكَ مَحْذُورَ الْجِمَامِ
سلام و تحیت مطالعه فرماید و آرزومندی و تَعَطُّشُ کَاشْتِيَاقِ الْحَبِيبِ إِلَى حَبِيبِهِ وَ الْعَلِيلِ إِلَى طَبِيبِهِ، وَ تَوْقَانِي إِلَى رُؤْيِيهِ الْوَضِيعَةِ²²⁶⁹ وَ أَخْلَاقِهِ الْمَرْضِيَّةِ لَا يُمَكِّنُ كِتْمَانُهُ وَ لَا يُقَاوِمُ أَشْجَانُهُ. باری تَعَالٰی ملاقات را²²⁷⁰ به
أَسْرَعُ الْأَزْمَانِ²²⁷¹ و أَيْمَنُ الْأَحْوَالِ مَيَسَّرَ و مهیا گرداناد. صفتِ آینه ندارم در لطافت، اما سخت‌رویِ آینه دارم در

²²⁶¹ دیگر SI : K

²²⁶² یا ربش SI : K

²²⁶³ دارد KS : I

²²⁶⁴ سابق KS : + لاحق و I

²²⁶⁵ تعالی KSM : I -

²²⁶⁶ مکاتبات KS : به مکاتبات MI

²²⁶⁷ الفؤاد KSI : الفؤاد M

²²⁶⁸ امله KSM : + شعر I

²²⁶⁹ الوضیة M : الوضیة KSI

²²⁷⁰ را KI : SM -

²²⁷¹ الأزمان KSM : الزمان I

وقاحت و ابرام. امید است که²²⁷² چون از بهر خداست - جَلَّ جَلَالُهُ - خالصاً مخلصاً بر خاطرِ عزیزِ شریفِ لطیفِ ظریفِ ثقیل نیاید؛ و اگر آید، آن را به امیدِ خَفَّتِ رحمتِ الهی و مجازاتِ ثوابِ نامتناهی سُبک گرداند. إِنَّهُ مُوفِّقٌ مِنْ رَبِّ التَّوْفِيقِ.²²⁷³

عرض می‌رود، یک بارِ دیگر، حالتِ²²⁷⁴ فرزندِ²²⁷⁵ مخلصِ نظام‌الدین - نَظَّمَ اللَّهُ أُمُورَهُ - که به اتفاقاتِ سیئه‌ای که عقول به تدبیرِ خویش از مخالیبِ آن نتواند²²⁷⁶ سالم بودن و اگر²²⁷⁷ به²²⁷⁸ تدبیرِ عقل ممکن بودی از زیانِ احتراز کردن، سلطانِ عاقلان و سلطانِ عقل را نفرمودی خالقِ عقل که (قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ) [اعراف: ۱۸۸/۷]، چون حالِ آفتاب این بود که سرگردانِ آن درگاه بود در نفع و ضرر، ذره‌ای²²⁷⁹ خود چه گوید و چه لافد؟

توقع از مکارمِ اخلاقِ²²⁸⁰ عنصری بر رسته نه عاریتی بر بسته²²⁸¹ بل (ذُرِّيَّةٌ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ) [آل عمران: ۳۴/۳]، به میراثِ صفتِ²²⁸² کرم و رحمت، و اعتماد بر فضلِ حق و توکل بر وی، تقدیمِ خیرات که²²⁸³ (وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ) [بقره: ۲۱۶/۲]، متوارث است ذریّاتِ²²⁸⁴ طیبه را از اصولِ پاکِ خویش که (أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ) [طور: ۲۱/۵۲]، نظرِ عنایتِ پادشاهانه در بابِ احوالِ متفرّق شده و بی‌مراد گشته او گستراند تا احیای او باشد و بر این داعی متّی عظیم باشد؛ که فرزندِ عزیز، حقوقِ خدمت و حقوقِ

²²⁷² که KS : Mİ

²²⁷³ من KSM : İ

²²⁷⁴ حالت K : حال SMİ

²²⁷⁵ فرزند KSİ : + عزیز M

²²⁷⁶ نتواند K : نتواند SMİ

²²⁷⁷ و اگر KSİ : و اکثر M

²²⁷⁸ به KSİ : M

²²⁷⁹ ذره‌ای K : ذره SMİ

²²⁸⁰ اخلاق K : SMİ

²²⁸¹ بر بسته KI : SM

²²⁸² صفت KSM : İ

²²⁸³ که KSİ : M

²²⁸⁴ ذریّات KSİ : ذرات M

فرزندی دارد از عهد صغر. چشم می‌دارم که کرم آن بزرگ او را²²⁸⁵ مستغنی گرداند بعد از این از کسانی که إِحْسَانٌ لِلَّهِ²²⁸⁶ را بر کاری²²⁸⁷ نمی‌دانند²²⁸⁸، (يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا) [توبه: ۹/۹۸]، تا باقی عمر مرفه خلاص یافته باشد از غرامات متواصله و²²⁸⁹ مبدل گردد غرامات به عنایات و کرامات آن²²⁹⁰ وَلِيُّ النَّعْمِ تا به دعای دولت و سعادت دو جهانی شما با داعیان دیگر عمر به پایان آورد. مدتی است که آن درپوزه‌نامه به خدمتِ مُنْبَعِ الْمَكَارِمِ - لَا زَالَ قِبَلَهُ لِلْآيِبِينَ²²⁹¹ - خواستِ آنها کردن، موقوف داشته شد تا [83^a] رِکَابِ هَمایون - صَاحِبَتِهَا السَّعَادَاتُ السَّمَاوِيَّةُ - به یُمن و سعادت رجوع کند.

الْحَمْدُ لِلَّهِ که²²⁹² مراجعتِ آن عزیز مبشّرِ قلوب و اشباح و مفرّجِ عقول و ارواح گشت.

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ قَدْ رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ
(اعْمَلُوا الْإِلَٰهَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ) [سبأ: ۱۳/۳۴].

نامهٔ صد و هفدهم [KSmi]

الْحَمْدُ لِلَّهِ تَعَالَى که توفیقِ خیرات و توفیر²²⁹³ صدقات و درویش‌نوازی و خدای‌پرستی²²⁹⁴ و عاقبت‌بینی و خیراندیشی قرینِ دلِ پاکِ آن یگانهٔ عصر، کریمِ محسن، وَلِيُّ الْأَيَادِي وَالْإِكْرَامِ²²⁹⁵ گردانیده است، زَادَهُ اللَّهُ. داعیِ مخلصِ سلام می‌رساند و به دعایِ خیر و کرامت و سلامت²²⁹⁶ ایشان مشغول است، حَالَةً الصَّلَوَاتِ وَالْخَلَوَاتِ. و سخت خجل گشتم از آنچه فرمودند²²⁹⁷ از ایشار و صله و احسان. حقّا که این داعی

²²⁸⁵ او را Ki : SM

²²⁸⁶ لله KMİ : S

²²⁸⁷ بر کاری KS : بی کاری Mi

²²⁸⁸ نمی‌دانند KS : دانند Mi

²²⁸⁹ و KSİ : M

²²⁹⁰ آن KSmi : İ

²²⁹¹ لِلْآيِبِينَ KSİ : لاؤایبین M

²²⁹² که KMİ : S

²²⁹³ توفیر SMİ : توفیق K

²²⁹⁴ خدای‌پرستی KSmi : خدای‌ترسی İ

²²⁹⁵ وَالْإِكْرَامِ K : والکرم SMİ

جهت آن نیامد که آن عزیزان در زحمت افتند، تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُمْ. از ایشان قبول گرداند و اضعاف مضاعفه²²⁹⁸ از خزینه²²⁹⁹ الهی خود عوض²³⁰⁰ فرماید و مزید و مدد دین و دولت و دنیا و آخرت آن عزیزان گرداند که (و يُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴].

دیگر اعلام می‌رود که فرزند عزیز مخلص، عالم زاهد عابد، عارف ولیّ الله، سراج‌الدین - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - در صدق آن بود که مدرّس مدرسه بزرگ باشد یا شیخ خانقاه عظیم، الا غیرت حقّ او را به خدمت خود چنان مشغول کرد که از دنیا منقطع کرد. اما چون تن آدمی ضعیف است همچون درختی ضعیف، خاصه که میوه‌های علم و معرفت و موارد غیبی بر وی فرود آید، بیم²³⁰¹ باشد که شاخه‌های آن درخت بشکند؛ محتاج باشد با ستون‌ها تا قایم ماند. هر بنده خدا که توفیق یابد به خدمت این چنین درخت سعادت و نگه‌داشت او با ستون زدن و تیمار کردن او، بنده مقبل باشد آن کس، و آن خیر بالای نمازها و روزه‌ها و حجّها²³⁰² و صدقه‌های دیگر باشد. زیرا صدقه همچون²³⁰³ آب دادن است²³⁰⁴. آب را به زمین گل‌زار فرستی به بُود که زمین خارزار. اگرچه خار هم در کار است، اما فرق بسیار است. آن مقام بزرگ²³⁰⁵ را مصلحت است²³⁰⁶ به شیخ اعزّ، سراج‌الدین - دَامَتْ بَرَكَتُهُ - ارزانی دارند و نامزد کردن، تا صدهزار راحت و رحمت و قبول روی نماید و این داعی منت‌دار باشد. والسلام²³⁰⁷.

نامه صد و هجدهم [KSM]

²²⁹⁶ کرامت و سلامت KMI : کرامات و سلامات S

²²⁹⁷ فرمودند KMI : فرمودید S

²²⁹⁸ مضاعفه S : مضاعف KMI

²²⁹⁹ خزینه KSM : خزانه I

²³⁰⁰ عوض KSM : - I

²³⁰¹ بیم KSM : + آن I

²³⁰² او با ستون زدن و تیمار کردن ... و حجّها KM : او با ستون زدن و تیمار کردن ... و حجّت‌ها S : - I

²³⁰³ همچون KSI : همچو M

²³⁰⁴ آب دادن است KSM : - I

²³⁰⁵ بزرگ K : مبارک SMi

²³⁰⁶ است KSI : + که M

²³⁰⁷ والسلام KSM : و بر منن سابق لاحق گردد I

پیوسته سرت سبز و لب‌ت خندان باد پیوسته دل جهان ز تو شادان باد
شادی بی‌عثار و مستی بی‌خمار، ملازمِ فرزندِ عزیز، فخرُ البَین، مظفرالدین - أَظْفَرُهُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ عَدُوٍّ مِنَ
الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ وَآيِدُهُ وَ سَدَّدَهُ وَ أَرَشَدَهُ وَ وَفَّقَهُ لِمَا يُحِبُّ وَ يَرْضَى.

سلام و تحیت بخواند و مشتاق داند و معلوم داند که فرزندِ عزیزِ وافی نیک‌عهد، حسام‌الدین بر من و تو
حقّ خدمت و یاری دارد بسیار، «وَالْبَادِي بِالْخَيْرِ لَا يُكَافَأُ». شنوده آمد که آن فرزند با او مناقشه می‌کند به قولِ
صاحب‌غرضان و بعضی چیزها را محسوب و مسموع نمی‌دارد؛ و حسام‌الدین امین و معتمد و فرزندِ ماست
«وَالْقَوْلُ قَوْلُ الْأَمِينِ مَعَ الْيَمِينِ». از بهرِ دلِ این پدر او را دل‌داری کند و وعده خلعت دهد و خاطرش را به جای
آرد و آن لطف با این پدر کرده باشد. و معلوم است شما را که حسام‌الدین در کنارِ ما بزرگ شده است، بد و
نیک او، او بهتر داند. اگر گمانِ شماسست و اگر قولِ کسی دیگر است، عَلَى كُلِّ حَالٍ، آن از حالِ او دور است
که در نصیحت و نیکوخواهی²³⁰⁸ تقصیر کرده باشد؛ تا این قیاس نکنی و آن گمانِ نبری که (إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ
إِثْمٌ) [حجرات: ۱۲/۴۹]. آن گمان از قبیلِ آن ظنّ‌هاست که پشیمان شوی و اِثمِ بینی.

سَتَعْرِفُنِي إِذَا جَرَّبْتَ غَيْرِي وَ تَعْلَمُ أَنَّي لَبِيقٌ نَصُوحٌ
الله‌الله، این وصیت‌ها را درباره‌ او از قبیل²³⁰⁹ تکلف و مبالغه نشمرد و بلکه از بسیار اندکی و از هزار
یکی؛ هر زیادتی که در این مطالبه و مناقشه مطلوب است آن فرزند را و مطموع، آن به حقیقت خسارت است و
زیان، تا معلوم باشد. چنان‌که گفته‌اند²³¹⁰ که مبارزی را اسبِ او زخم خورد، پادشاه مرکبِ خاصّ که سرآخرِ تازیانِ
اصطبل بود، به²³¹¹ او داد و او را سوار کرد. ناگهان بر آن مرکب هم زخم رسید. ناگهان از زبانِ پادشاه بجست
که دریغ. در حال، آن مبارز از اسب فرود آمد و چندان‌که یدکِ دیگر پادشاه پیشکش کرد، قبول نکرد و گفت:
من جانِ عزیز را از نصرت‌خواه تو دریغ نمی‌داشتم و نمی‌گفتم²³¹² که دریغ؛ تو جهتِ چهارپایی که به من دادی
دریغ گفتی؟ بروم خدمتِ پادشاهی کنم که قدرِ روحِ من بداند و این گوهر به گوهرشناسی برم. و اما دعواتِ خیر

²³⁰⁸ نیکوخواهی K : نیک‌خواهی SM

²³⁰⁹ قبیل KM : قبل S

²³¹⁰ گفته‌اند KS : گفته M

²³¹¹ به KS : با M

²³¹² نمی‌گفتم K : نگفتم SM

و سعادَت و راست شدنِ کارهایِ شما از جایی که امید ندارید (وَ يَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ) [طلاق: ۳/۶۵]. فَذَٰكَ²³¹³ عَلَيْنَا، وَ الْإِجَابَةُ مِنَ اللَّهِ، وَ الْغَوْثُ وَ الْعَوْنُ بِلَا كَيْفٍ وَ لَا كَيْفِيَّةٍ حَوَالَيْنَا.

رَضِيتُ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لِي وَ فَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَى خَالِقِي
لَقَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ فِيْمَا مَضَى كَذَلِكَ يُحْسِنُ فِيْمَا بَقِيَ

*

هرچه دشواریست بر تو هم ز باد و بودِ توست
خَفَّفُوا يُخَفِّفِ اللَّهُ عَلَيْكُمْ²³¹⁴. و السَّلام. اگر از حسام‌الدین شکرِ تو نشنوم، خواهم رنجیدن عظیم. (إِنَّا
نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) [حجر: ۹/۱۵].

نامهٔ صد و نوزدهم [KSMi]

(إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ) [نحل: ۱۶/۱۲۸]. دلِ دولت تازه و جانِ اقبال [83^b]
خندان به سعی‌هایِ مبارک و اهتماماتِ پادشاهانهٔ صاحبِ اعظم، دستورِ مکرم²³¹⁵، مَشْهُورُ الْأَفَاقِ، وَلِيُّ الْأَيَادِي
وَالْإِشْفَاقِ، مُحَمَّدِي الْأَخْلَاقِ²³¹⁶، خداپرستِ ربّانی، عالی‌همتِ وافرِ رحمت، تَاجُ الْمَلَّةِ²³¹⁷ وَالَّذِينَ، الْحَسِيبُ
التَّسْيِبُ، الْأَصِيلُ²³¹⁸ الْجَمِيلُ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ - پیوسته باد، عَلَى مَرِّ²³¹⁹ الْأَيَّامِ وَ تَقَادُمِ الْأَعْوَامِ، اَمْدَادِ تَوْفِيقِ بَرِ افرون
و تضاعف، اولیا و احبابِ مسرور، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، أَهْلِ الْهُدَى وَالنُّورِ.

سلام و تحیت و ثنا عَلَى التَّجْدِيدِ رسانیده می‌آید و²³²⁰ آرزومندی به دیدارِ همایون بی‌حدّ و مرّ است.
جَامِعُ الشَّتَاتِ وَ سَامِعُ الْأَصْوَاتِ اسبابِ ملاقات به²³²¹ زودترین زمانی و همایون‌ترین وقتی مسهّل و میسر گرداناد.

²³¹³ فَذَٰكَ : KM

²³¹⁴ عَلَیْكُمْ : KS

²³¹⁵ مَكْرَمَ : KSİ

²³¹⁶ مُحَمَّدِي الْأَخْلَاقِ : K - SMİ

²³¹⁷ تَاجُ الْمَلَّةِ : K - تاج الحقّ SMİ

²³¹⁸ الْأَصِيلُ : KSM - I

²³¹⁹ مَرِّ : KMi - S

²³²⁰ وَ : KM - Sİ

²³²¹ بِهِ : KSİ - M

عوارضی²³²² که ذاتِ مبارک را امتحان کرده است، سببِ درجات و وسیلت²³²³ نجات و ثوابِ ابوبی و نجاتِ یعقوبی را مستجلب²³²⁴ و جاذبِ باد²³²⁵.

آرندهٔ تحیت، بندهٔ قدیمِ شما و رضیعِ لبانِ نعمتِ شما²³²⁶، فرزندِ عزیز²³²⁷ مقبلِ معتقد، شمس‌الدین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ - بارِ دگر²³²⁸ متوجّه آن کعبهٔ آمال و معدنِ افضال و محطّ رجالِ رجال²³²⁹ گشته است و احرام آن خدمت بسته است. «وَالْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الزَّحَامِ».

و صاحبِ اعظم از آن اصل است که بندگان، چون مُعاوَدَت نمایند به حضرتِ ایشان چون جای دیگر هیچ خود نیابند²³³⁰، «الرَّجُوعُ إِلَى الْحَقِّ خَيْرٌ مِنَ التَّمَادِي فِي الْبَاطِلِ» بخوانند؛ ایشان عفو فرمایند از مَا مَضَى، و تاریخ بنده‌نوازی این²³³¹ ساعت از سر گیرند و صاحبِ اعظم از آن اصل است. «وَحَقُّ عَلَى ابْنِ الصَّقَرِ أَنْ يُشَبِّهَ الصَّقْرًا».

(يَرْثِي وَيَرِثُ مِنْ آلٍ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا) [مریم: ۶/۱۹]. توقع است از اکرام وافر، مجموع از مکتسب و موروث که بارِ دگر²³³² سایهٔ مرحمت و نظیرِ عاطفت دربارهٔ این امیدوار²³³³ مبذول فرماید. (فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا) [اسراء: ۲۵/۱۷]²³³⁴.

إِنْ كَانَ لَا يَرْجُوكَ إِلَّا مُحْسِنٌ فَمِنْ ۚ يَلُودُ وَ يَسْتَجِيرُ الْمُجْرِمُ؟

²³²² عوارضی KSİ : عوارض M

²³²³ وسیلت KSM : + و İ

²³²⁴ مستجلب KSM : مستجاب İ

²³²⁵ باد KMİ : - S

²³²⁶ بندهٔ قدیمِ شما و رضیعِ لبانِ نعمتِ شما KSİ : - M

²³²⁷ عزیز KSM : + مخلص İ

²³²⁸ دگر KM : دیگر Sİ

²³²⁹ و محطّ رجالِ رجال K : و محطّ رجال SM : - İ

²³³⁰ نیابد KSİ : نیابد M

²³³¹ این KM : از این Sİ

²³³² دگر K : دیگر SMİ

²³³³ امیدوار K : امیدوار SMİ

²³³⁴ غفورا KSM : + شعر İ

من از²³³⁶ جهولی کردم، چنان سزید از من تو خود کریمی، آن کن که از کریم سزد
دایماً موفق باد عَلَى الْخَيْرَاتِ وَالْحَسَنَاتِ وَالْأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ وَ مَا يَرْضَى بِهِ رَبُّ السَّمَاوَاتِ. آمین، يَا رَبَّ
الْعَالَمِينَ.

احسان‌هایی که فرموده است و می‌فرماید، شُکْرِ آن در تحریرِ قلم و بیانِ زبانِ نگنجد و شُکْرِ مکافاتِ آن جز از
حضرتِ (يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ) [بقره: ۲۱۲/۲]، (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ)
[نحل: ۱۲۸/۱۶] صورت نبندد. باری تَعَالَى از آن انوار که در خزانه بی‌نهایت از بهرِ مقبولانِ خویش مخزون کرده
است، مکافاتِ احسانِ آن یگانه کناد. (وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴]²³³⁷.

نامهٔ صد و بیستم [KSMI]

صبحِ سعادت به جهان بردمید مُلْکِ سلیمان به سلیمان رسید

أَنْتَ الْأَمِيرُ وَ إِنْ لَمْ²³³⁸ تُؤْتِ مَنْشُورًا فَلَا مُرَّ دُونَكَ إِنْ لَمْ²³³⁹ تُؤْتَمِنْ شُورًا
آمدادِ برکات و کرامات و عصمتِ الهی و توفیق و تأییدِ نامتناهی مُقَيِّضِ و رامِ مرامِ صدرِ کبیرِ معظم،
سَيِّدُ الْوُزَرَاءِ، أَصْفُ الزَّمَانِ، نِظَامُ الْمُلْکِ²³⁴⁰، مَعْدِنُ الْعَدْلِ وَالْإِنصَافِ، شَرِيفُ الثُّعُوتِ وَالْأَوْصَافِ، الْعَالِمُ الْعَادِلُ
الْمُحْسِنُ، مُؤَنِّسُ الْفُقَرَاءِ، مُرَبِّي الْعُلَمَاءِ²³⁴¹، صَاحِبُ الدَّوْلَتَيْنِ، مَجْدُ الدَّوْلَةِ²³⁴² وَالِدِّينِ، عَلَاءُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ،

²³³⁵ KSM : فیمن I

²³³⁶ از KSİ : آن M

²³³⁷ عظیمًا KMI : + آمینُ یا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَالسَّلَامُ S

²³³⁸ لم KMI : - S

²³³⁹ شورا KSM : + لا زال قالیک للوزار منشورا و صدر قالیک بالمنشار منشورا I

²³⁴⁰ ملک KSM : + ملّة I

²³⁴¹ الْعُلَمَاءُ K : الفضلاء SMİ

²³⁴² مَجْدُ الدَّوْلَةِ KMI : - S

أَبُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، عَلَّمَ الْهُدَى وَ الْبَيِّنِينَ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ إِقْبَالَهُ وَ حَقَّقَ مَرْجُوَّهُ وَ آمَالَهُ وَ لَا زَالَ السَّعْدُ لَهُ²³⁴³
 نَاصِرًا وَ عَيْنُ الْكَمَالِ عَنْ جَلَالِهِ قَاصِرًا، كَلَّاهُ اللَّهُ وَ رَعَاهُ وَ مِنَ الْخَيْرِ لَا أَخْلَاهُ وَ أَتَمَّ مَكَارِمَ دِينِهِ وَ دُنْيَاهُ.

سلام و تحیت از این داعی مخلص مشتاق مطالعه فرماید و آرزومندی به لقای مبارک و منظرِ همایون، که
 هلالِ عیدِ محتاجان²³⁴⁴ و مظلومان است و شمعِ جمع²³⁴⁵ هنرمندان است، غالب و باعث داند. جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَنَا
 أَكْرَمَ جَمْعٍ فِي أَيْمَنِ سَاعَةٍ يَمْتَدُّ إِلَى الْأَبَدِ، إِجْتِمَاعًا فِي اللَّهِ وَلِلَّهِ، فَإِنَّهُ²³⁴⁶ لَا يَنْقَطِعُ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: (الْأَخِلَاءُ
 يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ) [زخرف: ۶۷/۴۳]، يَعْنِي الَّذِينَ تَخَالَلُوا وَ جَالَسُوا وَ تَوَاحَاوُوا لِلَّهِ تَعَالَى
 كَالْمُهَاجِرِينَ تَوَاحَاوَا مَعَ الْأَنْصَارِ، فَتِلْكَ الصُّحْبَةُ لَا يَنْقَطِعُ فِي الدُّنْيَا وَ لَا فِي الْآخِرَةِ، لِأَنَّ سَبَبَهُ لَا يَنْقَطِعُ فَيَدُومُ
 بِدَوَامِ سَبَبِهِ. قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ²³⁴⁷: «كُلُّ نَسَبٍ وَ سَبَبٍ يَنْقَطِعُ إِلَّا نَسَبِي وَ سَبَبِي»؛ يَعْنِي سَبَبَ وَضْعْتُهُ أَنَا وَ
 نَسَبَ وَ أُخُوَّةَ وَضْعْتُهَا أَنَا بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَى لَا يَنْقَطِعُ. الْأَصَاحِبَانِ فِي اللَّهِ يُعِينُ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ عَلَى الْخَيْرَاتِ غَيْبَةً
 بِخَبَائِلِهِ وَ حُضُورًا بِمَقَالِهِ. فَإِذَا خَرَجَا مِنَ الدُّنْيَا تَلَاقَى رُوحُهُمَا، فَتَكَاَلَمَا بِلِسَانِ الرُّوحِ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ²³⁴⁸، كَمَا
 يَتَكَلَّمُ الرُّوحُ فِي الْمَنَامِ، وَ بَلْ أَظْهَرُ. لِأَنَّ فِي النَّوْمِ لَمْ يَتَجَرَّدِ الرُّوحُ الشَّرِيفُ عَنِ الْجِسْمِ الْكَثِيفِ النَّاسِي الثَّقِيلِ
 الْجَمَادِيَّةِ الْمُظْلِمَةِ، فَيَقُولُ الرُّوحُ لِرُوحِ صَاحِبِهِ: نَعَمْ الْأَخُ وَ الصَّاحِبُ لِي أَنْتَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ... إِلَى آخِرِ مَا
 يَقُولَانِ. «و الْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ وَ حُفْنَةُ²³⁴⁹ تَكْفِي²³⁵⁰ لِتَعْرِيفِ²³⁵¹ الْبَيِّدِ».

آرنده تحیت، فرزندِ مخلص، الْإِمَامُ الْفَاضِلُ الْمُتَّقِنُ²³⁵²، الْحَسِيْبُ النَّسِيْبُ، تَاجُ الْمُدَرِّسِينَ، مَجْدُ الْمِلَّةِ
 وَالْدِّينِ²³⁵³ - أَدَامَ اللَّهُ²³⁵⁴ فَضْلَهُ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - به خدمتِ تعریفِ او حاجت نیست که نظرِ عالی بر ضمایر²³⁵⁵

²³⁴³له KSİ - M

²³⁴⁴محتاجان KSM : + است I

²³⁴⁵جمع KSM : جان I

²³⁴⁶فإنَّه KSM - I

²³⁴⁷عليه السلام KS : صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ MI

²³⁴⁸صاحبه KSM - I

²³⁴⁹حفنة K : جفنة SI : حفنة M

²³⁵⁰تكفي KSİ : يكفي M

²³⁵¹لتعريف KSİ : التعريف M

²³⁵²المتقن KM : المتقين S : المتقى I

²³⁵³الملة والدين KSM : الدولة والدين I

بیگانگان مطلع باشد، «اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ»، خاصه احوال حبیب و خلیل و محب²³⁵⁶ و دعاگوی خود که (سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ) [فتح: ۲۹/۴۸] وَ كَلَامُهُ فِي لَحْنِهِ، إِنَّهُ²³⁵⁷ تَدُلُّ²³⁵⁸ عَلَى خِصَالِهِ الشَّرِيفَةِ الْكَرِيمَةِ - [84^a] زَادَهُ²³⁵⁹ اللَّهُ قُرْبًا إِلَيْكُمْ وَ مَوَدَّةً وَ لَا فَرْقَ بَيْنَكُمْ ظَاهِرًا وَ بَاطِنًا - متوجه خدمت بود، این مبارک باد را همراه او کرده آمد که مستجاب باد و مستدام علی مرر الايام این مبارکی²³⁶⁰، آمین یا رب العالمین. چون حامل خدمت از مخلصان قدیم آن حضرت است و از خانه است، بر این مختصر مکتوب اکتفا شد. باقی به مشافهه به خدمت عرض²³⁶¹ رود. وَالسَّلَامُ.

نامه صد و بیست و یکم [KSMi]

همواره ایام و اعوام ملک الوزراء، اصیف الزمان، نظام الملک، دستور اعظم، اب الملوک والسلاطین، ناشر العدل والفضل والاحسان، مجد الدولة والدين، علاء الاسلام والمسلمین، مغيث المظلومین، قانع البغاة والمتمردين - ادام الله علوه - به خیرات و حسنات و «تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ» وَالْحُبُّ لِلَّهِ وَالْبُغْضُ لِلَّهِ وَالْإِعْطَاءُ لِلَّهِ وَالْمَنْعُ لِلَّهِ وَالْإِخْلَاصُ لِلَّهِ مستغرق و مصروف باد. اولیای آن دولت و اقبال منصور و اعدای حضرت مقهور و ایزد - جل جلاله - در همه افعال و احوال²³⁶² و حضر و سفر یار و نگهدار و مرشد و مسدد و غفور و شکور - بحق محمد و آله.

سلام و خدمت مطالعه فرماید²³⁶³ و از تکثیر نبشتن²³⁶⁴ مکاتبات برای حوایج خلق ملول نشوند که «الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ».

²³⁵⁴ الله KSM : I

²³⁵⁵ ضمائر KSİ : M

²³⁵⁶ محب KSİ : M

²³⁵⁷ انه KSM : I

²³⁵⁸ تدل KS : Mi

²³⁵⁹ زاده KSM : I

²³⁶⁰ مبارکی KSİ : M

²³⁶¹ عرض KSİ : M

²³⁶² افعال و احوال K : احوال و افعال SMİ

²³⁶³ فرماید KSİ : M

پیوسته و همیشه انگشت‌نمای لطف و احسان و اجمال و کعبه رُکبان و رُجال باد.

آرنده تحیت، فرزندی مخلص هنرمند، صدرالدین - شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ - فرزندی سید المشایخ، جُنید الزَّمان،
أَبُو یَزید الوَقْت، أَمینُ الْقُلُوب، شَمْسُ الْحَقَائِق، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّین - أَدَامَ اللَّهُ بَرَکَتَهُ وَ مَتَّعَ الْمُسْلِمِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ
- متوجّه خدمت است. امید است از لطفِ میسور و کرم مشهورِ مَلِکُ الْوُزَرَاء که بر عادتِ درویش‌نوازی خویش و
عنصرِ شریفِ ظریفِ خویش معاونتِ پادشاهانه و نوازشِ مخدومانه در حقّ فرزندی، صدرالدین - شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ -
ارزانی فرماید داشتن، تا از میانِ دل و جان²³⁶⁵ شُکْر و دعا گفته آید و بر این داعیِ مخلصِ منّت بسیار باشد؛ که
این داعی را در این شهر، روشنایی و مؤنسِ شب و روز و غم‌گسار و خویش و قبیله ایشان‌اند. امل است که از
خدمتِ شاکر و ذاکر بازگردد، تا ثنایِ جمیل و ثوابِ جزیل و مجازات و مکافات (کَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ
سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِثْلُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) [بقره: ۲۶۱/۲] حاصل آید. و این احسان‌ها²³⁶⁶ را
پهلوی احسان‌های دیگر نهند و مثلِ تربیت‌های دیگر و درویش‌نوازی‌های دیگر ندانند، «شَتَّانَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَ
جَدْنَدَلٍ»²³⁶⁷؛ که ایشان از غرایب و نوادرِ سرّهای خدایند در زمین، در هر پانصد سال چنین بنده‌ای یکی در
زمین آید. غنیمت باید داشتن چنین خاطر را. «إِذَا أَحْبَبْتُ عَبْدًا كُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَ بَصَرًا وَ لِسَانًا حَتَّى يَبِي يَسْمَعُ وَ
يَبِي يُبْصِرُ وَ يَبِي يَنْطَلِقُ»²³⁶⁸ وَ يَبِي يَبْطِشُ»، (وَ مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ) [عنکبوت: ۱۸/۲۹]. جاوید
فراستِ خوب‌دراستِ مَلِکُ الْوُزَرَاء که مؤید است به تأییدِ «الْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ»، مُدْرِكِ حقایق و دقائق و
حدایقِ حکمِ آسمانی باد. (وَ مَنْ يُؤْتِ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا) [بقره: ۲۶۹/۲]²³⁶⁹.

نامه صد و بیست و دوم [KSMi]

²³⁶⁴ نبشتن KSM : نوشتن I

²³⁶⁵ دل و جان KSM : جان و دل I

²³⁶⁶ احسان‌ها K : احسان SMi

²³⁶⁷ شَتَّانَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَ جَدْنَدَلٍ KI : شَتَّانَ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَ جَدْنَدَلٍ S - M

²³⁶⁸ يَبِي يُبْصِرُ وَ يَبِي يَنْطَلِقُ KSM : يَبِي يَنْطَلِقُ وَ يَبِي يُبْصِرُ I

²³⁶⁹ کثیرا KMi : + والسلام S

جواهر دریای معرفت، نثارِ روحِ سَبَّاحِ سَبَّاحِ مَلِكُ الْحُكَمَاءِ، إِفْتِخَارُ الْأَطِبَّاءِ، جَالِيُنُوسُ الْفَضْلِ، أَفْلَاطُونُ
التَّنْذِيرِ، نَادِرَةُ الزَّمَانِ، طَالِبُ الرَّحْمَانِ، أَكْمَلُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - پیوسته²³⁷⁰ باد و²³⁷¹ در شاهراه
(الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ صِرَاطِ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) [فاتحه: ۷-۶/۱] مهتدی²³⁷² و سابق و سابق و به مرادات و
غنایم و آریاحِ روحانی لاحق، بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

سلام و دعا رسانیده می آید و حِفْظُ الْغَيْبِ و لطف‌ها که می فرماید²³⁷³ پیایی بدین داعی می رسد - جَزَاهُ
اللَّهُ خَيْرَ مَا جَزَى بِهِ مُحْسِنًا²³⁷⁴.

هرکه ما را²³⁷⁵ کند به نیکی یاد یادش اندر جهان به نیکی باد
از دیوان «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ²³⁷⁶، مَنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَ مَنْ ذَكَرَنِي فِي مَالِهِ ذَكَرْتُهُ
فِي مَالِي²³⁷⁷، وَ مَنْ ذَكَرَنِي فِي²³⁷⁸ مَالٍ ذَكَرْتُهُ عَلَى مَالٍ خَيْرٍ مِنْهُ²³⁷⁹؛ أَنَا الدَّيَّانُ أَجْزِي بِالْحَسَنَةِ وَ أَعْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ».
هر تخم پاک که می کارد و هر نهالِ خیر که می نشاند مستکمل و مثمر و مستوی باد. هرچند که از تواتر²³⁸⁰
تصدیعات بدان ذاتِ خوب صفات از حدّ گذشت و خجلم، ولیکن: «الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ، وَ حَاتَمٌ²³⁸¹
أَوَّلَى بِالْبَذْلِ وَالْإِكْرَامِ».

²³⁷⁰ پیوسته KSM : I -

²³⁷¹ و KMi : S -

²³⁷² مهتدی KM : میهدی Si

²³⁷³ می فرماید KS : می فرماید Mi

²³⁷⁴ محسنا KM : + بیت S : + شعر I

²³⁷⁵ ما را KS : از ما Mi

²³⁷⁶ له K : که SM : I -

²³⁷⁷ مَنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَ مَنْ ذَكَرَنِي فِي مَالِهِ ذَكَرْتُهُ فِي مَالِي KSi : مَنْ ذَكَرَنِي فِي مَالِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي

ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي M

²³⁷⁸ في K : على SMi

²³⁷⁹ خیر منه K : SMi -

²³⁸⁰ تواتر KSM : + و I

²³⁸¹ و حاتم K : S - : Mi

عرض می‌رود²³⁸² که فرزندِ عزیز، امیر عالم - اَسْعَدَهُ اللَّهُ - از لطفِ شما²³⁸³ چشم می‌دارد که عنایتی و مَعُونَتی در بابِ مَعِيشَتِ او بفرمایند²³⁸⁴. به حضرتِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ، نِظَامُ الْمُلْكِ عدل، آصفِ کفایت، اِفْتِخَارُ الْأَيَّامِن، نَاشِرُ الْإِحْسَان، شَرِيفُ الْأَفْكَار، زَكِيُّ الْأَسْرَار، الغ، عالی‌همت، خداپرستِ جهان‌پناه، پروانه بک - اَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ وَ جَعَلَ عُقْبَاهُ خَيْرًا²³⁸⁵ مِنْ أَوْلَاهُ وَ آخِرَتَهُ خَيْرًا²³⁸⁶ مِنْ دُنْيَاهُ - از این داعی شُکرها و عذرِها که داند عرض کند. اگرچه آن در عرض ننگجد، «وَمَا لَا يُدْرِكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ». توقع است که مهمِّ امیر عالم، به سعیِ مبارکِ شما و به دستِ عطابخشِ درویش‌نوازِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ، صَاحِبُ السَّعَادَتَيْنِ، مَكِينُ²³⁸⁷ الدَّوْلَتَيْنِ - اَدَامَ اللَّهُ عُلُوَّهُ - گزارده آید؛ که معیل گشته است و خرج‌ها بیشتر شده، تا به فراغت در خلوات و صلوات، دعایِ آن دولت به فراغِ بال²³⁸⁸ می‌گوید. «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَفْضَلُهُمْ²³⁸⁹ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ²³⁹⁰».

فریدون فرخ فرشته نبود به مشک و به عنبر²³⁹¹ سرشته نبود
 به داد و دهش یافت آن نیکوی تو داد و دهش کن فریدون توی²³⁹²
 «الْسَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ أَغْصَانُهَا مُتَدَلِّئَةٌ فِي الدُّنْيَا فَمَنْ اسْتَمْسَكَ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا²³⁹³ رَفَعَهُ²³⁹⁴ إِلَى الْجَنَّةِ».

فَادَّ²³⁹⁵ زَكَاةَ الْجَاهِ وَ اعْلَمْ بِأَنَّهَا كَمَثَلِ زَكَاةِ الْمَالِ تَمَّ²³⁹⁶ نَصَابُهَا

²³⁸² می‌رود KSM : رود I

²³⁸³ شما KSM : + هم I

²³⁸⁴ بفرمایند KSM : بفرماید I

²³⁸⁵ خیرا SMi : خیر K

²³⁸⁶ خیرا KSi : خیر M

²³⁸⁷ مکین KSM : اُمین I

²³⁸⁸ به فراغِ بال K : به فراغتِ بال SM - I

²³⁸⁹ فَأَفْضَلُهُمْ KSM : + عند الله I

²³⁹⁰ لِعِيَالِهِ KSM : + شعر I

²³⁹¹ به مشک و به عنبر K : ز مشک و ز عنبر SMi

²³⁹² توی SMi : کنی K

²³⁹³ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا KSM : بعض منها I

²³⁹⁴ رَفَعَهُ KSi : + الله M

²³⁹⁵ فَادَّ KSi : فَادَّوْا M

اگرچه آن موالی را احسان شعار است و اکرام دثار و به وصیت حاجت نیست²³⁹⁷،

وَلَكِنْ رَأَيْتُ السَّيْفَ مِنْ بَعْدِ شَحْدِهِ إِلَى الْهَزِّ مُحْتَاجًا وَ إِنْ كَانَ مَاضِيًا
سنت این است. «فِي الْحَرَكَاتِ بَرَكَاتٌ»، (وَهْزِي إِلَيْكَ بِجَذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا)
[مریم: ۲۵/۱۹]²³⁹⁸.

نَذَكَّرُ بِالرِّقَاعِ إِذَا نُسِينَا وَ نَكْتُبُ حِينَ يَمْطُلُنَا الْكِرَامُ
فَإِنَّ الْأُمَّ لَمْ تَرْضَعْ غُلَامًا عَلَى الْإِشْفَاقِ مُذْ سَكَتَ الْغُلَامُ
وَ لِهَذَا قَالَ رَبُّنَا تَعَالَى: (أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً) [اعراف: ۵۵/۷]، (فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا
تَضَرَّعُوا) [انعام: ۴۳/۶]. جاوید محسن باد²³⁹⁹.

نامه صد و بیست و سوم [KS]

سعادت و اقبال [84^b] دو جهانی نثار روزگار امیر مُحْسِنِ مُنْعِمِ مُكْرِمِ، خوب سیرت²⁴⁰⁰، پاک اعتقاد،
خیراندیشه، احسان پیشه، مُجِيرُ الْفُقَرَاءِ، مُعِينُ الْمَظْلُومِينَ، عَزِيزُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينَ، شمس الدین - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ
أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ وَ أَيْدُهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - پیوسته باد و توفیق خیرات که بهترین سعادت هاست و عالی ترین کرامت ها، هر روز
برافزون.

سلام و دعا از این داعی مخلص مطالعه کند و سخت مشتاق داند. «سَلَامٌ عَلَى مَنْ غَابَ شَخْصُهُ وَ
حَضَرَ ذِكْرُهُ»²⁴⁰¹.

سلامت کنم زانکه در خاطری گر از چشم دوری، به دل حاضری
باری تَبَارَكَ وَ تَعَالَى که جامع شتات و سامع اصوات و قَاضِي الْحَاجَاتِ است، اسباب ملاقات را عَلَيَّ
أَحْسَنِ الْحَالِ وَ أَكْرَمِ الْأَثَارِ ميسر و مهيا²⁴⁰² گرداناد، إِنَّهُ وَلِيُّ الْإِجَابَةِ.

²³⁹⁶ K : تم SMi

²³⁹⁷ نیست KM : + شعر Si

²³⁹⁸ جنيا KSM : + شعر I

²³⁹⁹ باد KSM : + آمين يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ I

²⁴⁰⁰ خوب سیرت K : خوب سیرت و اقبال S

²⁴⁰¹ ذكره K : + بیت S

اعلام می‌رود که حاملِ تحیت، خواجهٔ عزیزِ منعمِ مکرم، تاج‌الدین، فَخْرُ التُّجَّار²⁴⁰³، ریخته‌گر - أَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُ وَ صَانَهُ عَنْ مَكَارِهِ الزَّمَانِ - آلاتِ رویینه بدان طرف می‌آرد. اگر به خدمتِ آن شاهان - أَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُمْ وَ أَيْدَهُمْ وَ نَصَرَهُمْ فِي الدَّارَيْنِ - قبول آید و بخزند، توقّع است که در رسانیدنِ بهایِ آن تعجیلی رود و²⁴⁰⁴ تأخیر نرود. سعیِ جمیلِ نمایی و کرم و لطفِ نمایی تا بهایِ آن زودتر، بی‌تأخیر بدو رسد تا به مراد باز آید و دعایِ آن دولت می‌گوید.

از این طرف فرزندانِ همه سلام می‌رسانند و پُرسان می‌باشند. فرزندانِ عزیزِ شما سلام‌ها بخوانند و آرزومند دانند، اللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ يَرْفَعُ الْبُعْدَ عَنْ بَيْنِنَا وَ جَعَلَنَا (إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ) [حجر: ۴۷/۱۵]. جَمَعَنَا اللّٰهُ وَ إِيَّاكُمْ عَلَى مَوَائِدِ الْخُلْدِ خَالِدِينَ²⁴⁰⁵، (يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً) [فجر: ۲۸-۲۷/۸۹]²⁴⁰⁶.

جهد کن تا چو مرگ بشتابد بویِ جانت به کویِ او یابد
(فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ) [زلزال: ۷/۹۹]، «الدُّنْيَا مَزْرَعَةٌ الْآخِرَةُ». هر که در هنگامِ کاشتن سستی و کاهلی کند، به وقتِ خرمنِ پشیمان شود و پشیمانیِ آنکه سود ندارد. امروز که مهره به دستِ توست²⁴⁰⁷، کمِ مزین²⁴⁰⁸ و غنیمت دار که هر دمِ تو گنجی است و کیمیایی است، در ذکرِ حقّ و طاعتِ او خرج کن چندان که توانی و نویدم مباش. (إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ) [یوسف: ۸۷/۱۲]. هر روز روشنایی و دولت و توفیقِ افزون باد²⁴⁰⁹.

نامهٔ صد و بیست و چهارم [KSmi]

²⁴⁰² میسر و مهیا : K : مهیا و میسر S

²⁴⁰³ التجار : K : النجارة S

²⁴⁰⁴ K - : S

²⁴⁰⁵ خالدین : K + بیت S

²⁴⁰⁶ يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً K - : S

²⁴⁰⁷ توست K - : S

²⁴⁰⁸ مزین : K : زن S

²⁴⁰⁹ باد : K + والسلام S

زندگانی فرزندِ مخلصِ معتقِدِ خوب‌سیرت، پاک‌سیرت، فخرُ الأولاد، عِلْمُ الدِّین - دَامَتْ سَعَادَتُهُ وَ أَيْدُهُ
بِرُوحٍ مِنْهُ - در شادمانی و انشراحِ صدر و توفیقِ طاعت و صراطِ مستقیم مستدام باد و سایهٔ فضلِ الهی بر احوالِ
هر دو جهانِ او گسترده باد²⁴¹⁰.

سلام و دعا از این داعی²⁴¹¹ مطالعه کند و آرزومند داند. باری تَعَالَى اسبابِ ملاقات و شرایطِ موافات،
عَلَى أَحْسَنِ الْحَالِ وَ أَيْمَنِ الْفَالِ مرتبط و ملتفی گرداند²⁴¹². عِلَامَاتُ²⁴¹³ قَبُولِ الطَّاعَاتِ²⁴¹⁴ أَنْ يَسْتَبْعَ²⁴¹⁵
الطَّاعَاتِ الْآخَرَى وَ يَسْتَجْذِبَ²⁴¹⁶ الْحِرْصَ فِي²⁴¹⁷ الْخَيْرَاتِ عَلَى التَّوَالِي، (سَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَ جَنَّةٍ
عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ) [آل عمران: ۱۳۳/۳]²⁴¹⁸.

زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنیست می‌باید داد
دنیا تیز بازارِ خیرات است²⁴¹⁹، (هَلْ أَذِلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةِ تُنْجِيَكُمْ) [صفت: ۱۰/۶۱]. در بازارِ جهان آن
فروش و آن خر که از آن سویِ بازارِ پشیمانی نباشد. بازار گرم است. هر که متاعِ خیرِ نخرید پشیمان، و هر که
خرید پشیمان، که چرا افزون نخریدم²⁴²⁰؟

در جهان شاهی و ما فارغ	در قدح جرعه‌ای و ما هشیار
زین سپس دستِ ما و دامنِ دوست	زین سپس گوشِ ما و حلقهٔ یار ²⁴²¹
خیز تا ز آب روی بنشانیم	باد ²⁴²² این خاکِ تودهٔ غدار

²⁴¹⁰ باد KSM : I -

²⁴¹¹ داعی KSM : + مخلص I

²⁴¹² گرداند K : + إِنَّهُ وَلِيَّ الْإِجَابَةِ SMi

²⁴¹³ علامات K : علامت SMi

²⁴¹⁴ الطَّاعَات KSM : الطَّاعَت I

²⁴¹⁵ يَسْتَبْع KSi : يُسْتَبْع M

²⁴¹⁶ يَسْتَجْذِب KS : تَسْتَجْذِب Mi

²⁴¹⁷ فِي KSM : عَلَى I

²⁴¹⁸ وَالْأَرْض KM : + بیت S : + شعر I

²⁴¹⁹ بازار خیرات است KSM : بازاری است خیرات را I

²⁴²⁰ نخریدم KSM : + شعر I

²⁴²¹ زین سپس دستِ ما و دامنِ دوست زین سپس گوشِ ما و حلقهٔ یار KSM : I -

²⁴²² باد KSM : گرد I

ترکازی کنیم و برشکنیم نفسِ زنگی مزاج را بازار²⁴²³
وَالسَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَيَّ أَهْلِ نَادِيكُمْ وَ مَنْ حَلَّ يَوْمًا بِوَادِيكُمْ، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ²⁴²⁴.

نامه صد و بیست و پنجم [KSMİ]

«خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ»، بر ناصیه اقبال امیر اجل کبیر، عالم عادل مؤید، منصور مجاهد،
فلان الدین²⁴²⁵، ناصر الهدی والیقین، ناشر الخیرات فی العالمین، مربی العلماء، مؤنس الفقراء، قانع البغاة، زعیم
الجیوش والغزاة، نصیر المجاهدين، عضد الملوك والسلاطين، همایون الغ الب²⁴²⁶ اعظم، سوباشی بک - ادام الله
عُلُوهُ - مکتوب است، و بر دل مقدس مطهر موفقِ شما و (كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ) [مجادله: ۲۲/۵۸] نبشته
است و مؤسّم کرده. لاجرم می داند که این دولت دنیا آلتِ صید و شکارِ آخرت است. جهد می فرماید و شکارِ
خیرات، لَيْلًا وَ نَهَارًا، نفساً وَ مَالًا به دست²⁴²⁷ می آرد خالصاً، که (إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ
جَزَاءً وَ لَا شُكُورًا) [انسان: ۹/۷۶]، تا روزی که منصب و مال، که دام است، از او بستانند حسرتش نباشد²⁴²⁸
که دام رفت و شکار حاصل²⁴²⁹ نکردم. لاشک طاعت بهترین خیرهاست، ولیکن آنچه عوضِ طاعت خواهی
یافت بهتر است²⁴³⁰ از طاعت؛ (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا) [نمل: ۸۹/۲۷]. شبّه بدهی، دُرّی²⁴³¹
بستانی؛ فانی بدهی، باقی بستانی؛ مرده بدهی، زنده بستانی²⁴³². الْحَمْدُ لِلَّهِ که بر آن یگانه عالم، عنایتِ اعظم
الهی قرین و مُعین است. هر روز افزون باد. ناطقانِ دعایِ شما می گویند و صامتانِ دعایِ شما می گویند²⁴³³.

²⁴²³ بازار KSM : + تا ز خود بشنود نه از من و تو لمن الملك واحد قَهَّارِ I

²⁴²⁴ العالمین KMI : + والسلام S

²⁴²⁵ فلان الدین KSM : + ناصرالدین I

²⁴²⁶ الب KMI : - S

²⁴²⁷ می داند که این دولت دنیا... نفساً وَ مَالًا به دست KSM : - I

²⁴²⁸ نباشد KSI : می ماند M

²⁴²⁹ حاصل KSM : - I

²⁴³⁰ بهتر است KSI : که زینت M

²⁴³¹ دُرّی KSI : در M

²⁴³² مرده بدهی زنده بستانی KSM : - I

²⁴³³ و صامتانِ دعایِ شما می گویند KSI : M -

«يَقُولُ الْمَالُ: كُنْتُ فَانِيًا فَأَبْقَيْتَنِي وَ كُنْتُ ضَائِعًا فَأَوْيْتَنِي». مشرفه شریف²⁴³⁴ رسيد و احسانی که فرموده²⁴³⁵ است سخت درخور وقت بود. مقبول و مبرور باد. آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ²⁴³⁶.

نامه صد و بیست و ششم [KS]

قُدوم و اقدام و قدَم و دم مبارک همایون امیر اجل، صدر کبیر، عالم عادل، خدای ترس عاقبت اندیش، عالی همّت شامل رحمت، صاحبُ الألقاب الشریفه العالیّه، طالبُ الأوصاف الباقیه الدائمّه - به حقیقت لقب نیک او دارد که بدان لقب باقی رو دارد و از لقب فانی ننگ دارد - برادرِ اعزّ، فلان فی الممالیک، مُستوفی و ذو الفضل المُستوفی - اَدَامَ اللهُ فَضْلَهُ وَ عُلُوّه - هماره لیلاً و نهاراً به خیرات و باقیات الصالحات المبارکات الطّیّبات مصروف²⁴³⁷ باد. تا آثار آن و ثمرات و نتایج آن خیرات تا اَبَدُ الأَبَدِ گردِ روح پاکش طواف می کنند به خدمت، که ای روح پاک، در آن صورت تو بسیار به قدم گردِ ما طواف کردی و طالبِ ما بودی، ما در این صورت تا ابد [85^a] حقّ آن خواهیم گزارد.

سلام و دعا مطالعه فرماید و از صحیفه کاغذ بلکه از صحیفه دلِ صافِ خود که مُسَطَّر و رقم گاه (کَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ) [مجادله: ۲۲/۵۸] است؛ و تقصیری که می رود در رسوم زیارت، عالمُ الأسرار واقف است که از فراموشی و کاهلی نیست و حقوقِ پیشین فراموش نشده. (وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا) [مریم: ۶۴/۱۹].

در این وقت، خانقاه ضیاء الدین الوزیر - رَحِمَهُ اللهُ - که به شیخِ اجل کبیر، اَمِينُ الْقُلُوبِ، جُنَيْدُ الزَّمان، وَلِيُّ اللهِ، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّين - اَدَامَ اللهُ بَرَکَتَهُ - مُفَوَّض است و معلوم است که خانقاه و خیرات که در عالم بنا کرده اند بر امید آن کرده اند که بنده حقّ نه بنده دقّ، و یارِ خاصّه نه یارِ کاسه، و عاشقِ دیدار نه عاشقِ دینار، و درویشِ جاندار نه درویشِ نان خوار، باشد که روزی از اقبال، اتفاقاً، در این عمارت گذر کند، کو طمع آنکه مقیم شود. اکنون این داعی را معلوم شد که ضیاء الدین مرحوم، نیتِ او مقبول بوده است که آن خیر او به چنین بنده ای

²⁴³⁴ شریف KSM : I -

²⁴³⁵ فرموده KSİ : + بوده M

²⁴³⁶ آمین یا رَبَّ الْعَالَمِينَ KSİ : آمین M

²⁴³⁷ مصروف K : معروف S

مُفَوَّض شد؛ و آنجا که روح اوست، رَبُّ الْأَرْوَاح می‌داند که چه²⁴³⁸ شاد است بدین، و اگر بدانستی، به جای هر خشتی خشت زر نهادی. اکنون بعضی از قاصر نظران در آنجا حکمی می‌کنند و به حکم او راضی نیستند، که ایشان را طاقّت معامله حکم او نباشد. توقّع است که چون فرمان را مطالعه فرماید، برادرانه و دوستانه دست ایشان را از آن مرد حق کوتاه کند، که آن مُزَوَّران به اهل تزویر درساخته بودند. الله الله، چنان کند که دل او راضی و خشنود شود. و این داعی در عهده است که ضیاء الدّین و خدای ضیاء الدّین از آن راضی خواهد بود، تا²⁴³⁹ بر این داعی و جماعت اصحاب منت باشد و از حضرت سلطان وقت - عَظَّمَ اللَّهُ دَوْلَتَهُ - بر آن موجب فرمان سته آید؛ و ثواب این همه شما را باشد و بر منت‌های سابق مُنْضَم گردد و ذخیره روز جزا باشد. إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نامه صد و بیست و هفتم [KSMI]

شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَ مَوْلَانَا، قَاضِي الْفَضَاءِ الَّذِي اسْتَحَقَّ الصَّدْرِيَّةَ بِشَرْحِ²⁴⁴⁰ الصَّدْرِ وَ إِشَاعَةِ الْفَضْلِ وَالْخَيْرِ، الْعَالِمِ الْفَاضِلِ، الْعَادِلِ الْمُتَّقِي، الْبَارِعِ الْوَرِعِ، مَنِّعِ الْحِكْمَةِ، قَامِعِ الْبِدْعَةِ، مُحْيِي السُّنَّةِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ فَضْلَهُ وَ أَتَمَّ مُرَادَهُ وَ قَضَى حَوَائِجَهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ وَ أَكْرَمَ فِي الدَّارَيْنِ مَنْزِلَتَهُ (وَ سَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَ يَوْمَ يَمُوتُ وَ يَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا) [مریم: ۱۵/۱۹].

سلام و خدمت از این داعی قبول فرماید. وَاللَّهِ که پیوسته آرزومندم که به زیارت²⁴⁴¹ و استفادت بیایم به خدمت²⁴⁴²، اَلَا عذرهای این داعی مولانا را معلوم باشد، «يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ»، (وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ) [انعام: ۵۹/۶]، (إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ) [طارق: ۴/۸۶]، (وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا) [مریم: ۶۴/۱۹]²⁴⁴³؛ لَكِنْ حَقًّا، عَلَى هَذِهِ التَّلَاقِ

²⁴³⁸ چه : K - S

²⁴³⁹ تا : K با S

²⁴⁴⁰ بِشَرْحِ : KSM : بسعه I

²⁴⁴¹ آرزومندم که به زیارت : KSM - I

²⁴⁴² خدمت : KSM + : شما I

²⁴⁴³ وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ : KS - Mi

وَالْفِرَاقِ²⁴⁴⁴، دل از مهرش و زبان از ذکرش و دیده از خیالِ مبارکش خالی نیست و حقوقِ نِعَم که پیش از این از عِنایات و الطافِ مخدومانه او رسیده است، هیچ فراموش نیست. باری تَعَالَى ثواب و اجر و پاداشِ آن را به اَوْفَرِ الْأَعْوَاضِ وَ الْأَجُورِ برساند، و يَزِيدُ مِنْ لَدُنْهُ فَضْلاً²⁴⁴⁵ عَظِیماً²⁴⁴⁶.

نامه صد و بیست و هشتم [KSM]

صَحَّت و عافیتِ فلان، خوب اخلاق، فرشته صفات، زنده دل، روشن ضمیر، فَخْرُ الْعِبَاد، زَيْنُ الرَّهَاد، خدای شناس، عاقبت بین، مُعِينُ الْفُقَرَاء - أَدَامَ اللَّهُ عِصْمَتَهَا وَ زَادَ كَرَامَتَهَا - می خواهم از حضرت²⁴⁴⁷ (وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ) [شعرا: ۸۰/۲۶] - جَلَّ جَلَالُهُ - تا²⁴⁴⁸ از داروخانه لطفِ لَایَزَالی و از خزینة کرم و عطایای بی نهایتِ خداوندی خویش آن یگانه عزیز را شربتِ شفا و دارویِ صَحَّتِ تن و دین و دل²⁴⁴⁹ فرستد؛ که وجودِ عزیز او مؤنسِ فقرا و ملجأِ درویشان و ارشادِ سالکانِ راهِ راست به نصیحت و موعظت و یاری، به دم و قدم و آنچه وسیع او بوده است پیوسته در خیرات و طِیِّبات و صلوات و خلوات²⁴⁵⁰ و مناجات کوشیده است. در²⁴⁵¹ حضرتی که یک دم و یک نفس بر آن حضرت ضایع نیست²⁴⁵²، مثقالِ ذره‌ای²⁴⁵³ بر درگاه او هرگز فراموش نشود و گم نشود و آن ذره نیکی را کوه گرداند و کوه تقصیر را ذره‌ای²⁴⁵⁴ گرداند که می فرماید که من خلاق را از عدم به وجود آوردم و ایشان را عمر و عقل و اسباب دادم، از بهرِ آن ندادم تا در این زراعت و تجارت²⁴⁵⁵ اعمالِ صالحه و اعمالِ غیرِ صالحه من بر ایشان سود کنم، که من از سود مُنَزَّهَم؛ بلکه از بهرِ آن آفریدم تا ایشان بر من سود کنند

²⁴⁴⁴ وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا لَكِنْ حَقًّا، عَلَى هَذِهِ التَّلَاقِ وَالْفِرَاقِ KS : I - M لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا لَكِنْ حَقًّا، عَلَى

هَذِهِ التَّلَاقِ وَالْفِرَاقِ

²⁴⁴⁵ فضلاً KS: I: أجرا M

²⁴⁴⁶ عَظِیماً KS: I: + آمین یا رَبَّ الْعَالَمینَ والسلام S

²⁴⁴⁷ می خواهم از حضرت SM : - K

²⁴⁴⁸ تا KS: یا M

²⁴⁴⁹ دین و دل KS: دل و دین M

²⁴⁵⁰ صلوات و خلوات KS: خلوات و صلوات M

²⁴⁵¹ در K : بر SM

²⁴⁵² نیست K : + و SM

²⁴⁵³ ذره‌ای KS : ذره M

²⁴⁵⁴ ذره‌ای K : ذره SM

²⁴⁵⁵ زراعت و تجارت K : تجارت و زراعت SM

و دولت گیرند و سعادت ابد یابند و بِحَمْدِ اللَّهِ این معانی بر آن خاتون یگانه روشن شده است و پیش چشم وی معاینه بی حجاب ایستاده است؛ آنچه دیگران را تقلید است و گمان از دولت آخرت، او را تحقیق است و یقین؛
 ألا چون رخت از تخته برون²⁴⁵⁶ آرند و بر خداوند کاله عرض کنند، خوش ترش آید.

سبب نامه نانوشتن²⁴⁵⁷ شما را معلوم است، که مقادیر جمله به دست و فرمان حضرت است، بی دستوری حضرت یکدم و یک نفس ممکن نیست؛ و مثال خلقان در دریای تقدیر همچون کشتی های سرگردانند، مُسَخَّرِ باد، پراکنده. بانگ می زنی که ای کشتی این سوی²⁴⁵⁸ بران؛ کشتی به حکم حال جواب می گوید²⁴⁵⁹ که ما محکوم باد دریاییم، تا از چپ آید یا از راست²⁴⁶⁰، از پیش آید یا از پس؛ و اگر باور نمی کنی، عجز خود را بین که صد هزار کار²⁴⁶¹ بی مراد تو²⁴⁶² می رود. از دریچه عجز خود عجز همه عالم را مطالعه کن، و از دریچه عجزها قادر بر اطلاق را مطالعه کن. زیرا شاه هر لحظه لگام²⁴⁶³ بدان می کشد تا اسب فهم کند که بر پشت او سواری است که بر سر وی لگام عجز نهاده است. جاوید بیداری و صحت تن و صحت نظر باد²⁴⁶⁴.

نامه صد و بیست و نهم [KSMH]

سلام و دعا و شکر و ثنا بخوانند و آرزومندی غالب دانند و عذر قبول کنند، که اگر نه عنان اختیار به دست تقدیر آسمانی بودی، به خدمت آمده شدی؛ الا کشتی های مرادات در میان دریا اسیر باد²⁴⁶⁵ است و خرمن ها در صحرا منتظر باد²⁴⁶⁶.

²⁴⁵⁶ برون : KS M

²⁴⁵⁷ نانوشتن : KS M

²⁴⁵⁸ سوی : KS سو M

²⁴⁵⁹ می گوید : KS M می دهد

²⁴⁶⁰ راست : KS + یا M

²⁴⁶¹ کار : K + تو SM

²⁴⁶² تو : K - SM

²⁴⁶³ لگام : K + اسب SM

²⁴⁶⁴ باد : K + السلام S : آمین یا رب العالمین M

²⁴⁶⁵ باد : KS بادی MH

²⁴⁶⁶ باد : KSM + بیت H

اگر مُحوّلِ حالِ جهانیان نه خداست چرا مجاریِ احوال بر خلافِ هواست؟
 بلی خداست به هر نیک و بد عنان‌کشِ خلق ازین سبب همه تدبیرهایِ خلق خطاست
 [85^b] تا باد²⁴⁶⁷ تقدیرِ آسمانی چگونه گرداند چنان گردد؛ که به دستِ ما نیست الا نالهٔ مشتاقانه و آه
 مجبّانه. وصال و²⁴⁶⁸ فراق به حکمِ مَلِکِ خَلّاق است و این معانی و این بند و گشاد و کَوْن و²⁴⁶⁹ فساد بر اغلبِ
 خلق پوشیده است. احوالِ خود را می‌بینند و گردانندهٔ حالِ خود را نمی‌بینند. بی‌مرادیِ خود را می‌بینند و آن
 کس²⁴⁷⁰ که ایشان را بی‌مراد می‌دارد نمی‌بینند. باری²⁴⁷¹ کاشکی گمانی بردندی، (أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ
 مَبْعُوثُونَ) [مطفّین: ۴/۸۳]. بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى که بویِ خوشِ این دانش و اثرِ این اعتقاد از خدمتِ بزرگوارِ
 عالی‌هَمّتِ فرشته‌اخلاق می‌آید. آن خداوندِ روشن‌دلِ مُنَوَّرِجان، حلیمِ کریم، فَخْرُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ - أَدَامَ اللَّهُ
 عُلوّه²⁴⁷² - لقبی نمی‌یابم که آن خداوند را صفت کنم²⁴⁷³ که لقب‌ها را ناکس و کس در نامه‌ها و مخاطبات،
 دستمال و مستعمل کرده‌اند، اگرچه به حقیقت دریا مستعملِ کس نشود، چنان‌که قایل گوید²⁴⁷⁴:

لطفِ تو تنگِ شکرِ طعنهُ خَلْقان²⁴⁷⁵ مگس قیمتِ تنگِ شکرِ کی شکند از مگس؟
 دست بر²⁴⁷⁶ آن اقبال‌گاهِ قدیم و آستانهٔ در زده است. الله الله، محکم دستگاهی است، محکم گیرد، که
 هرگز نخواهد آن دستگاه باطل شدن. هر که دست در آن دستگاه²⁴⁷⁷ زد، دستش گرفتند، بالا بردند و²⁴⁷⁸ دستگیر
 همهٔ عالمش کردند. آفرین بر هَمّت²⁴⁷⁹ باد و بر نظرت باد که در این عالمِ پرتشویش و در این دریای بی‌فریاد،

²⁴⁶⁷ تا باد KMH : S

²⁴⁶⁸ و KMH : S

²⁴⁶⁹ و KSM : H

²⁴⁷⁰ کس K + : را SMH

²⁴⁷¹ باری KS : MH

²⁴⁷² علوه K : SMH

²⁴⁷³ کنم KM : کنیم SH

²⁴⁷⁴ قایل گوید K + : بیت S : گفته شد M : گفته شد بیت H

²⁴⁷⁵ خلقان K : خصمان SMH

²⁴⁷⁶ بر K : در SMH

²⁴⁷⁷ باطل شدن هر که دست در آن دستگاه KS : MH

²⁴⁷⁸ و K : SMH

²⁴⁷⁹ همت KM : همت SH

خود را به هر موجِ هوا و هوس نسپردی، دست در کشتیِ نوح زدی و محکم گرفتی؛ قوّت بر قوّت، توفیق بر توفیق، مدد بر مدد، رحمت بر رحمت، هر زمانت افزون باد. این دعا بر ما فریضه است در عقبِ هر پنج نماز، بلکه کارِ ما از پنج و شش گذشت²⁴⁸⁰.

بر مردمِ چشمم گذرت بایستی وز گردشِ این دل خیرت بایستی
امید است که خیرت²⁴⁸¹ کند، زیرا که طالبِ آن خبری. آن مطلوبِ هیچ طالب را محروم نگردانید -
تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ. اگر کلماتِ ما فهم نشود، نَمَامِ ترجمانش عشق است؛ وگر ضمیرِ ما معلوم نشود²⁴⁸²، غَمّارش
چهره زرد و اشک است؛ ولیکن آن اشک را از رشک به هر دیده نمایند و آن شراب را به هر کله نپیمایند²⁴⁸³.

حرام دارم با مردمان سخن گفتن و چون حدیثِ تو آید سخن دراز کنم
سخنِ دراز کسی گوید که آنچه مقصودِ اوست به زبان نتواند آوردن؛ و در کدام زبان و دهان گنجد آن
سخن که در زمین و آسمان نمی گنجد²⁴⁸⁴ که «مَا وَسَعَنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي».

وقتی عزیزی به درختی رسید²⁴⁸⁵، شاخ و برگ²⁴⁸⁶ عجب دید و میوه عجب. هر که را می پرسید که این
چه درخت است، این چه میوه هاست²⁴⁸⁷، هیچ باغبانی فهم نکرد و نامِ آن ندانست و جنسِ آن نشان نداد.
گفت: اگر فهم نمی کنم که²⁴⁸⁸ این چه درخت است، باری می دانم که تا نظرم بر این درخت افتاده است دل و
جانم تازه و سبز شده است. بیا تا در سایه این درخت فرو آیم.

²⁴⁸⁰گذشت KSM : + بیت H

²⁴⁸¹خیرت KMH : خیرت S

²⁴⁸²نَمَامِ ترجمانش عشق است وگر ضمیرِ ما معلوم نشود KS : - MH

²⁴⁸³نپیمایند KSM : + بیت H

²⁴⁸⁴آسمان نمی گنجد KMH : آسمانی گنجد S

²⁴⁸⁵رسید KS : + و MH

²⁴⁸⁶برگ KMH : برگ S

²⁴⁸⁷میوه هاست KS : میوه است MH

²⁴⁸⁸که KSM : H -

چه گویم و چه نویسم؟ بر دعا اقتصار²⁴⁸⁹ کنم و دعا را نیز پایان نیست؛ زیرا دعا رحمت خواستن است²⁴⁹⁰. چون رحمت‌هاش گوناگون است، رنگارنگ، دل‌ریا، هر لحظه آن لطفِ دعایِ نو می‌انگیزد از میانِ جان. دعا بی‌قرار است و دعاگویان بی‌قرارند. (وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ) [نجم: ۴۲/۵۳]. کسی که آوازه آن²⁴⁹¹ مُنتَهَايِ بی‌مُنْتَهَا شنیده باشد و در جانِ او نشسته چون نگین در میانِ انگشتی، همچون آن خداوند باشد پُرسان و جویان و نثارکنان - ضَاعَفَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ، إِنَّهُ كَرِيمٌ مُّجِيبٌ. باقی را ضمیرِ روشن²⁴⁹² پادشاهانه او نانوشته بخواند. (الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ) [رحمن: ۲-۱/۵۵].

سفرِ مبارک باد و بازگشتن از سفرِ مبارک‌تر و نافع‌تر، مرادهایِ بسیار و کام‌هایِ دل‌میسر، و آنچه امید²⁴⁹³ دارید²⁴⁹⁴ حاصلِ بی‌مَنْتِ خَلْق، از فضلِ حقّ، و آنچه امید ندارید و در خاطرِ شما نمی‌گذرد و آن را چشمی ندیده است و گوشی نشنیده است و وهم و فهم هیچ آفریده‌ای بدان نرسیده است²⁴⁹⁵.

قلم اینجا رسید سر بشکست مرغ اینجا رسید پر بشکست
تا با تو فتاد آشنایی ما را²⁴⁹⁶ آشنایی‌هایِ دیگران در نظرِ ما حقیر شده است؛ و تا لطف و²⁴⁹⁷ وفایِ شما دیدیم، لطف‌ها و وفاهایِ دوستانِ دیگر کاسد شد؛ تا²⁴⁹⁸ اعتقادِ شما و یقینِ شما نور داد، اعتقادهایِ دیگران هوس و بازیچه نمود. آن فضیلت که خدای بخشید، بشارتِ شما را که تمام خواهد کرد، (وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا) [طلاق: ۳/۶۵].

²⁴⁸⁹اقتصار KSM : اختصار H

²⁴⁹⁰چون رحمت‌هاش گوناگون است ... ملاقاتِ لَا يَنْقَطِعُ، أَبَدَ الْأَبْدِينَ كَرَم‌هاش - تَبَارَكَ وَ تَعَالَى KSH : M

²⁴⁹¹آن K - : SH

²⁴⁹²روشن KS - : H

²⁴⁹³امید KH : S

²⁴⁹⁴دارند KS : H

²⁴⁹⁵است KS : + بیت H

²⁴⁹⁶را KS - : H

²⁴⁹⁷و K - : SH

²⁴⁹⁸تا KH - : S

مشرقه‌های عزیز رسید و خوانده شد و شکرها گفته شد و به جای هیکل و تعویذ آمد. اگرچه پیش از آن نامه‌های نانوشته می‌رسید و منزل به منزل از احوال مبارک شما پیغام می‌آورد، که «مَنْ الْقَلْبِ إِلَى الْقَلْبِ رَوْزَنَةٌ». حقّ تَعَالَى ملاقات را سببی سازد خفیف، إِنَّهُ كَرِيمٌ لَطِيفٌ، ملاقات لَا يَنْقَطِعُ، أَبَدَ الْأَبَدِينَ کَرَمِهاش - تَبَارَكَ وَ تَعَالَى²⁴⁹⁹.

نامه صد و سی ام [KS]

سَلَامٌ لَّاحِ كَالْبَدْرِ السَّنِيِّ سَلَامٌ فَاحِ كَالْوَرْدِ الطَّرِيِّ
سَلَامٌ رَقٍّ نَشْرًا كَالْخَزَامِي سَلَامٌ طَابَ كَالرُّطَبِ الْجَنِّي
حقّ تَعَالَى عَلَّامُ الْغُيُوبِ است، او را به گواهی می‌آورم؛ اگرچه دانم، به وعده (شَهِدَ اللَّهُ) [آل عمران:
۱۸/۳]، که او بی‌گواه آوردن من خود گواهی می‌دهد بر هر چیزی به وقتِ خویش، خاصّه در گوشِ پرنورِ سمیعِ لطیفِ بیدارِ هشیارِ کَامِلُ الْعِلْمِ، کَامِلُ الْعَمَلِ فِي أَقْوَالِهِ وَ أَفْعَالِهِ وَ أَحْوَالِهِ، أَلَسَّامِعُ اللَّامِعِ، بیدارِ هشیار، پاینده تابنده، حلیمِ کریم، شریفِ ظریف، حاضرِ ناظر، أَبَدِي أَحَدِي، هم فرزند مرا هم پدر، هم نور مرا هم بصر، هم منظور مرا هم نظر، حُسَامُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ وَ مَتَّعَ الْعَالَمِينَ بِطُولِ عُمرِهِ وَ عَلُوِّ أَمْرِهِ - که صَبَاحًا وَ مَسَاءً منقطع نیست، سلام و تحیت و عَرْضِ اشتیاقِ رُؤیتِ بر دستِ نسیم و صبا تبلیغ می‌رود²⁵⁰⁰.

به خدایی که عزّش از عظمت در خُمِ آسمان نمی‌گنجد
که اشاراتِ آرزومندی در بیانِ بَنانِ نمی‌گنجد
الّا این مَرَكَبِ جسمِ پَرَعَلَّت، گاهی بیمار و گاهی تیمار، گاهی پلنگ و گاهی خرِ لنگ، هیچ بر مرادِ دل هموار نمی‌رود. [86^a] گاهی لُکُلُک و گاهی سُکُسُک، گاهی قَبْلَهُ²⁵⁰¹ و گاهی دِبْرَهُ. نه می‌میرد نه صَحّت می‌پذیرد و خواهیم که سلام مدام بفرستم و عذری که نونو حادث می‌شود بنمایم؛ ولیکن از طمع آنکه باشد که فرصت یابم و از طبعِ رنجورِ خود، دزدیده، شبان‌گاهی یا پگاهی، بِنَفْسِ خود بیایم، سِلْعُهُ سلامِ خود آرم به نَفْسِ خود²⁵⁰².

²⁴⁹⁹ ملاقاتِ لَا يَنْقَطِعُ، أَبَدَ الْأَبَدِينَ کَرَمِهاش تَبَارَكَ وَ تَعَالَى K : + و السلام S : و السلام H

²⁵⁰⁰ می‌رود K : + بیت S

²⁵⁰¹ قبله : قِبره KS

²⁵⁰² خود K : + شعر S

وَمَا غَلُظَتْ رِقَابُ الْأُسْدِ حَتَّىٰ
بِأَنْفُسِهَا تَوَلَّتْ مَا عَنَّا

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى که در آمدن و در سلام، از آفتِ ایام و از غیرتِ رَبِّ الْأَنَام، صد تأخیر رود و هیچ تمهیدِ عذر، تعریفِ حال نکند؛ ضمیرِ منیرش واقف است از وِرایِ تقلید و وِرایِ استدلال که پیوستگی و اتصال و امتزاج و اتحاد و اختلاطِ بی‌چون و بی‌چگونه ارواح، ماورایِ پیوستگی‌هاست. به فضلِ حقِّ تَعَالَى واثقیم که ذوالفقارِ مرگ که قاطعِ همهٔ اسباب است، آن اتصال را بُرد و تاریکیِ لحد به فضلِ اَحَدِ نپوشاند و طوفانِ قیامت در آن خلل نیفکند، که (وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ) [کَهِف: ۴۶/۱۸] اش لقب کرده است خَالِقُ الْأَسْمَاءِ وَ الْأَلْقَابِ.

در این روزها شنیده باشید که مُخْلِصِی دعوتی می‌ساخت؛ اگرچه آن عزیز از حضورِ دعوت‌ها، از نازکی و لطفِ مزاجِ محروس، گریزان است، لیکن نمی‌خواستیم که بی‌حضورِ مبارکش باشد که «لَا صَلَاةَ إِلَّا بِحُضُورِ الْقَلْبِ».

من بندهٔ آن کسم که بی‌ماش خوش است جفتِ غمِ آن کسم که تنه‌اش خوش است
گویند وفاهش چه لذّت دارد زانم خبری نیست جفاهش خوش است
چه جای جفا از آن معدنِ صفا و وفا که تا قوّت بود تن و جسمش را وفا می‌کرد، شب و روز در معاونتِ این ضعیف بود؛ و امروز که تن ضعیف شد و روحِ مبارکش قوّت گرفت بدین صفت که قایل گوید²⁵⁰³:

فصلی‌ست چو وصلِ دوست، فرخنده شده وز مردنِ تن چراغِ دل زنده شده
به تأییدِ روحِ قُدُس در یاری و معاونتِ این ضعیف و لطف‌هایِ معاونتِ او می‌رسد. شُكْرُ الْمُنْعِمِ وَاجِبٌ.
بهانه‌ها می‌کردم به صاحبِ دعوت و به فردا و پس‌فردا می‌انداختم بر امیدِ قدومِ مبارک²⁵⁰⁴، تا به حضورِ صورتِ مبارکِ شما²⁵⁰⁵ شاد شوند و آن دعوتِ گوارنده آید به گلشکر و گوارشِ حضور و تبسمِ شما. قسمت نبود و آن دفع و بهانه چون بسیار شد، دلِ آن دوست شکستن گرفت و بهانه‌ها را مَتَّهَم داشتن گرفت. چون دراز شد، بر خیالِ لطیفِ ظریفِ شریفِ آن عزیز به ضرورتِ قناعت کردیم.

²⁵⁰³ گوید K : + بیت S

²⁵⁰⁴ مبارک K : + شما S

²⁵⁰⁵ شما K - :

رَضِينَا بِبَعْضِ الْعَيْشِ إِنْ عَزَّ كُفُّهُ وَ مَنْ لَمْ يَجِدْ مَاءً طَهُوراً تَيْمُماً
صورتِ شما، خیالِ آن حقیقتِ بزرگ است. ما بر خیالِ این خیال قناعت کردیم که باقی باد این خیال
أَبَدًا لَا يَنْقَطِعُ.

این چند حرف، بی دل و بی دست، نه هشیار نه مست، نبشته آمد. عذر خواستن حاجت نیست که در
ضمیرِ مبارکش کسی دارم بی واسطه آنجا حاضر، که عذرِ من خواهد²⁵⁰⁶ از من بهتر و فصیح تر و راست تر و
بی تهمت تر؛ باقی باد. اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَرَاءَ الْجَمْعِ جَمْعاً مِنْ عِنْدِهِ فَعِنْدَهُ وَرَاءَ كُلِّ جَمْعٍ جَمْعٌ أَعْلَى مِنَ الْأَوَّلِ وَ
أَسْنَى²⁵⁰⁷ وَ أَخْلَى إِلَى مَا لَا نِهَآيَةَ لَهُ وَ لَا غَايَةَ. آمِينَ، يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ. اگر آفتِ تصدیع نبودی و خوفِ ملال،
بنوشتمی احوالِ دلِ گداخته چون هلال؛ اما نانوشته فرو می خوان به تأیید و نورِ سُبحاتِ وجهِ ذُو الْجَلَالِ که خوانا
باش ابداً.

نامه صد و سی و یکم [KSM]

به حضرتِ معلایِ خداوند و به جان و دل²⁵⁰⁸ پیوندم عرض می رود که دی، ضعفِ تنِ عِنانِ عَزَم را از
مقصود برتافت. عزیمتِ مصمم بود و مؤکد ولیکن:

تَجْرِي الرِّيَاحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي السُّفُنُ

و معلوم است که ناصیه هر مخلوقی در قبضه خالق²⁵⁰⁹ است. (مَا مِنْ ذَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا)
[هود: ۵۶/۱۱]. در قبضه قدرتش هم عِنانِ آفتاب، هم عِنانِ هر ذره بر مجاری ارادت تواند بودن. و امروز نیز²⁵¹⁰
اثرِ آن ضعف باقی است؛ اما در مزاجِ مودّت و جوهرِ محبت و مهر و اتحاد و تعلق و امتزاج با آن ذاتِ شریفِ
ظریف²⁵¹¹ لطیف - لَا زَالَ مُمْتَعًا بِالْكَرَامَاتِ السَّمَاوِيَّةِ وَالْعَطَايَا الْإِلَهِيَّةِ - بِحَمْدِ اللَّهِ هیچ فتوری و ضعفی نبوده است
و نباشد که مغز و حقیقت چون محروس باشد از آفات، هر ضعف که بر ظاهر آید، از پرتو و قوّتِ مغز، زود آن

²⁵⁰⁶ خواهد K : می خواهد S

²⁵⁰⁷ آسنی K : + و اعلی S

²⁵⁰⁸ و دل KS - : M

²⁵⁰⁹ خالق KS : + او M

²⁵¹⁰ نیز KS : هم M

²⁵¹¹ ظریف KS - : M

ضعف به صحت باز آید. اما مبدا که در صمیم حقیقت و ضمیر داعی که خانه مودت و مخزن محبت آن محبوب است خللی درآید که بعد از آن حیات را نخواهم و جهان را نپذیرم²⁵¹².

مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد
مقصود از جسم، قوام روح است²⁵¹³؛ مقصود از روح، انتظام جوارح و حواس است؛ و مقصود از جوارح و حواس، کمال دل است؛ و مقصود از دل، مودت آن همدل است - مَدَّ اللَّهُ عُلوَّهُ وَ ضَاعَفَ سَعَادَتَهُ وَ مَتَّعَ الْعَالَمِينَ بِطُولِ بَقَائِهِ وَ بَارَكَ فِي أَنْفَاسِهِ. و آنچه وصیت فرموده بود جهت پنهان داشتن اخبار از هر که ممکن بود پنهان داشتن، لازم دانم؛ اما از آن کس که از من واقفتر است، مکابره کردن با او، او را گرم کردن است به زیادتی پیدا کردن، که جدّ گیرد ظاهر کردن را؛ یعنی بدان که واقفم و بدان که از منت پنهان کردن ممکن نیست؛ و پندارد که اگر سهل گیرد بی خبری بر او مقرر خواهد شدن، و پندارد که بر او خندیدند و از او پنهان کردند. و اغلب خلق در کارها مکاس کنند نه از بهر لکاس، بلکه از بهر آنکه تا مغلوب نباشند و مغبون عقل و زیرکی نباشند²⁵¹⁴؛ و این هم شَحَّ نَفْس است و ایشان خبر ندارند که عقل چیزی دیگر است که تا این عقل و زیرکی را نهلی، آن عقل روی ننماید. تا بدین ابله نشوی بدان ابله باشی. رأی عالی را این معلوم است. اکنون این بس است جهت عذر؛ و با شما کم از این هم بس است که در ضمیر شما من کسی دارم که هم از اندرون به از این عذرهای می خواهد؛ و هر که را در اندرون دوست عذرخواهی نبود مُقِم و مُرَاقِب، عذر برونش سود ندارد. نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ. [86^b] جاوید محسن باد²⁵¹⁵.

نامه صد و سی و دوم [KS]

فراغت دل تمام حاصل گشت و تشویش رفت و جمعیت خاطر تازه شد به لطف های مَلِكُ الْوُزَرَاء - عَظَّمَ اللَّهُ أَلْفَاظَهُ - که فرمود²⁵¹⁶ که عنایت من با شماست، از مکر و حسد دشمنان دل فارغ باشید. واجب آمد به زبان دیگر و به نیاز دیگر دعای دولت دستور اعظم گفتن در خلوات و صلوات. آنچه نموده اند که داعی آنجا

²⁵¹² نپذیرم KM : + بیت S

²⁵¹³ است KM : + و S

²⁵¹⁴ و مغبون عقل و زیرکی نباشند KS : - M

²⁵¹⁵ باد KM : + والسلام S

²⁵¹⁶ فرموده K : فرمود S

مقیم نیست، با آنکه چندین ملازمت که داعی کرده است در این مدّت، که اغلبِ ایّام از چاشتگاه تا شب‌هنگام در آنجا مُراقب بوده‌ام و وقتِ نمازِ دیگر نیز²⁵¹⁷ بیرون می‌آمده‌ام هم از تشویشِ حسد و بغضِ نگریستنِ دو سه لقمه‌پرست که از لذّتِ حقّ هیچ خبر ندارند و همه را همچو²⁵¹⁸ خود می‌دانند و می‌پندارند و بدان نظر به حقّدی نگزند، و آن ملازمت²⁵¹⁹ که کرده‌ام در این مدّت از آن شیخان که در آن مقام پیش از داعی بوده‌اند تا پرسند که کرده‌اند²⁵²⁰ یا نیمِ آن یا ربعِ آن. الاّ چو ایشان جنسِ همدیگر²⁵²¹ بودند، هیچ از این سخن‌ها نبود؛ با این‌همه، داعی خود ملازم بباشد که در عالم هیچ کاری و مهمّی ندارم، مهمّ من با من است (وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ) [حدید: ۴/۵۷]، دگانِ من با من است، و هر روز هر پنج نماز با جماعت و بیست وردِ دیگر بگزارم، و هم ببینند که بهانه‌جویی کم نکنند و پنج پنج و ده ده مکرِ دیگر²⁵²² برتراشند؛ تا بدانید که ایشان را مقصود چیزِ دیگر است. می‌خواهند که ایشان را پرستند و بندگانِ حقّ نتوانند ایشان را²⁵²³ پرستیدن. (أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ) [کُف: ۱۰۲/۱۸]. آن بی‌خبران خواهند که بندگانِ مرا بفریبند و با صحبتِ خود ملوّث کنند. ایشان را چون فریبند؟ که من ایشان را فریفته‌ام به دولتِ ابد. اگر میلی می‌کنم به مقامی جهتِ جمعیتِ اهلِ صلاح، تا یارانِ خیر جمع باشند و همدگر را مدد باشند²⁵²⁴.

که چنین گفته‌اند هشیاران خانه را یار و راه را یاران

هر چند که راه عظیم‌تر باشد، همراه بیش باید. چنان‌که راهِ بادیه و حجّ عظیم‌تر است و صعب‌تر، قافلهٔ بزرگ باید و همراهِ بسیار و امیرِ حاجّ. پس تا به خانهٔ خدا چنین راه است و چنین²⁵²⁵ همراهان، تا به حضرتِ خداوند²⁵²⁶ که چندین حجاب است و بیابان است و کوه است و رهن است، چگونه یاران بباید؟ و هر پیغامبری

²⁵¹⁷ نیز K : + که S

²⁵¹⁸ همچو K : همچون S

²⁵¹⁹ ملازمت K : ملازمات S

²⁵²⁰ کرده‌اند K : کی کرده است S

²⁵²¹ همدیگر K : همدگر S

²⁵²² دیگر K : - S

²⁵²³ را K : + و غیر ایشان را S

²⁵²⁴ باشند K : + بیت S

²⁵²⁵ راه است و چنین K : - S

²⁵²⁶ خداوند K : + خانه S

با حقّ سر و کاری²⁵²⁷ داشت. فرمودند²⁵²⁸: نی، رو یاران طلب، خلوت را بر شکن، (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ) [مُدَّثِّر: ۱-۲]. و جهت این مصلحت قلعه‌ها می‌گرفت و مکه را حصار می‌داد نه جهت حرصِ مُلک. آخر مُلکِ آسمان بیشتر است از مُلکِ زمین، و چندین بار بر او عرضه کردند که قبول کن و ننگریست و نظر نیز نکرد که (مَا زَاغَ الْبَصَرُ) [نجم: ۱۷/۵۳]. فرقی²⁵²⁹ است میان کسی که بُقعه‌ای و گوشه‌ای طلبد از بهر طمع لقمه‌ای نان، که امروز به سقایه بَرَد و فردا به گور، و میان کسی که بُقعه‌ای طلبد تا حلقه اهل خیر در او جمع آیند، به قوّتِ همدگر راه آخرت سپرند و از نان و جان بگذرند. شرح این گفته شدی اگر خوفِ ملالتِ خاطر نبودی؛ و این قدر هم به اعتمادِ کمالِ اعتقادِ پاک و میل و نیاز و تشنگی صاحبِ اعظم به احوالِ اهل حقّ نوشته شد. جاوید معین و مربّی اهل حقّ باد، آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ²⁵³⁰.

نامه صد و سی و سوم [MKS]

رحمت و فضل و عنایت ربّانی قرینِ روزگارِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ وَالْخَوَاصِّ، اتابکِ اعظم، أَبِ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، مُغِيثُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - باد. چراغِ هدایت و شمعِ رشادِ جذای افکار و اندیشه‌ها و تدبیرهای مبارکش باد، تا همه اندیشه‌ها و تدبیرهایش مَحْمُودُ الْعَوَاقِبِ مَسْعُودُ الْخَوَاتِمِ باشد.

سلام و خدمت از این داعیِ مخلص قبول فرماید و عذرِ زحمت‌ها بپذیرد. إِنْ شَاءَ اللَّهُ هر سعی و تعظیمی که می‌فرماید، عَنْ قَرِيبٍ ثمرات و میوه‌های آن به دولتش دررسد، لَا مَقْطُوعَةً وَلَا مَمْنُوعَةً.

این داعی، به وقتی که رکابِ همایون هنوز نرسیده بود از سفرِ انگوریه، چنین شنیدم که مصاهرت²⁵³¹ و خویشی و پیوندی فرمود مَلِکُ الْأُمَرَاءِ با حرمِ مرحومِ شمس‌الدین یوتاش - تَعَمَّدَهُ²⁵³² اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ - و بدان خبر عظیم شاد شدم که ایشان فرزندِ داعی‌اند و نسب و اصلِ ایشان پادشاهانِ عادل بوده‌اند - رَحِمَهُمُ اللَّهُ - «وَالْأَصْلُ لَا يُخْطِئُ». بِحَمْدِ اللَّهِ ایشان بر آن صفات‌های خوبِ محبوب‌اند که مَلِکُ الْأُمَرَاءِ مراد دارد و دوست دارد؛ در عَفَّتْ

²⁵²⁷کاری : K : کار S

²⁵²⁸فرمودند K : + که S

²⁵²⁹فرقی K : فرق S

²⁵³⁰آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ K : والسلام S

²⁵³¹مصاهرت K : مصاهر S : مصاهره M

²⁵³²تَعَمَّدَهُ KM : تَعَمَّدَ S

و پاک دامن‌ی و خدای‌ترسی و بلندهمت‌ی و وفاداری و نیک‌نامی و عقل و ترس‌کاری در صفت نیاید. و هر که به خلافِ آن از سرِ حسد سخنی گوید، به جان غرامت دارد، خود دریا به دهانِ سگ نیالاید؛ امّا حسود هرگز از آن خود فرو نگذارد و اگر²⁵³³ فروگذاشتی، خود²⁵³⁴ در حقّ انبیایِ مطهّر چندان طعن نزدندی. طعن زدند و انبیا را به چیزها منسوب کردند که ایشان از آن پاک بودند. هر که به آسمان خدو اندازد، فرو نیاید الاّ به روی او. لاجرم سرِ خویش را خوردند و سرِ خویش را سوختند. چه جای پیغامبران که حسد به جایی رسید²⁵³⁵ که خالقِ دُوالجَلال را به چیزها افترا کردند تا طالبانش را و بندگان را²⁵³⁶ بدگمان کردند در حقّ خالقِ خویش. و آن حسودان دو نوع‌اند: یکی خلقِ ظاهر از بنی‌آدم که از زبانشان آتش برون²⁵³⁷ می‌آید؛ قومی دیگر پنهان، (وَسَوَاسِ الْخَنَاسِ الْذِي يُؤَسُّوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ) [ناس: ۵-۴/۱۱۴]، در دل اندیشه‌هایی اندازند که دوستانِ دینی در حقّ همدیگر بدگمان شوند. حاشا از رأیِ عالیِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ، که از خدا خواسته‌ایم، با²⁵³⁸ الهامِ مَلِكِی و عنایتِ مَلِكِی، روز و²⁵³⁹ شب که²⁵⁴⁰ پاسبانِ دل و خاطر و چشم و گوشِ مبارکِ خیراندیشِ طاعتِ پُورِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ باشد، تا از همهٔ وسوسه‌ها و رهنزانی بیرونی و اندرونی در امان باشد، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى. و چون شنیدم که آن مصاهرت²⁵⁴¹ مبارک در تأخیر افتاد، غمگین شدم؛ که [87^a] می‌فرماید مصطفی - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْخَيْرُ لَا يُؤَخَّرُ»؛ زیرا در تأخیر آفات است. مَلِكُ الْمَشَائِخِ وَالْأَبْدَالِ، بارِ وَرِعِ مُتَّقِي، مَفْخَرُ الزُّهَادِ وَالْعُبَادِ، جُنَيْدُ الزَّمَانِ، حُسَامُ الْمِلَّةِ وَالِدِينِ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - جهتِ تحقیقِ این خبر به خدمت می‌آید و این داعی با او خواست آمدن، الاّ چون مَلِكُ الْأُمَرَاءِ داعی را قول کرد بارها از غایتِ تواضع و دینداری: نخواهم که قدم رنجه کنی، الاّ چون کاری بود مرا بخوانی و بدان حدّ بی‌ادبی هم²⁵⁴² نتوانستم کردن؛ الاّ بارها به خدمت نموده‌ام که هرچه مَلِكُ

²⁵³³ اگر KM : + خود S

²⁵³⁴ خود KM : - S

²⁵³⁵ رسید KM S : رسید KM

²⁵³⁶ طالبانش را و بندگان را K : بندگان را و طالبانش را S : بندگان و طالبانش را M

²⁵³⁷ برون KS : برون M

²⁵³⁸ با K : به SM

²⁵³⁹ و KM : - S

²⁵⁴⁰ که KS : - M

²⁵⁴¹ مصاهرت KS : مصاهرت M

²⁵⁴² بی‌ادبی هم KS : هم بی‌ادبی M

الْمَشَائِخِ، حَسَامُ الدِّينِ، گوید²⁵⁴³ گفته من است، و هرچه کند کرده من است، لَا فَرْقَ. هر که او را ببیند²⁵⁴⁴ مرا دیده است، و هر که با او بنشیند با²⁵⁴⁵ من نشسته است²⁵⁴⁶. و هر که او را خوار داشته است یا²⁵⁴⁷ عزیز داشت یا احسان کرده است، حَقِيقَتِ حَقِيقَتِ، بی تکلف و بی رعنائی، با این داعی کرده است. اِگر مَلِکُ الْأُمَرَاءِ به سمع قبول اشارت‌های مبارکش را در هر باب استماع کند و آن را خیرِ اوّل و آخر داند و سببِ سعادتِ هر دو جهانی داند²⁵⁴⁸، از حسابِ صدقات باشد²⁵⁴⁹ و از حسابِ نمازها و مناجات‌ها باشد که می‌فرماید مصطفی - صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَ سَلَّمَ²⁵⁵⁰: «مَنْ خَدَمَ عَبْدًا مِنْ عِبَادِ اللّٰهِ²⁵⁵¹ یَوْمًا فَکَأَنَّمَا عَبْدَ اللّٰهِ سَنَةً»، تا سببِ مزیدِ دولتِ هر دو جهانی و حصولِ امانی باشد و مَلِکُ الْأُمَرَاءِ ما را صادق و ناصح خویش و نیک‌اندیش دانسته باشد. جاوید مؤید باد به نورِ توفیق، آمین یا رَبَّ الْعَالَمِینَ.

نامه صد و سی و چهارم [KSMH]

عنايت آسمانی و لطفِ ربّانی، نثارِ اتابکِ اعظم، عُمْدَةُ السُّلْطَنَةِ، عِمَادُ الْمَمْلَكَةِ، أَبُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ، نَاشِرُ الْعَدْلِ فِي الْعَالَمِینِ، مَلَاذُ الْمَظْلُومِینِ، مُرَبِّي الْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِینِ، فَخْرُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّینِ - أَدَامَ اللّٰهُ عُلُوَّهُ وَ أَكْرَمَهُ فِي الدَّارِینِ - باد و سعادت و اقبال در کلّ احوال، ملازمِ حضرتِ مبارکش باد. دوستانِ دولتش مسرور، بدخواهانِ دین و دنیایش مقهور - بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.

سلام و خدمت و دعا مطالعه فرماید و آرزومند داند. سببِ تقصیر، شما را معلوم است که تقدیرِ ربّانی بر آرزو و خواستِ ما حاکم است و ما محکومِ تقدیر. فرق این است که بعضی محکومان خود را محکوم

²⁵⁴³ گوید K : بگوید SM

²⁵⁴⁴ ببیند KM : ببیند S

²⁵⁴⁵ با KS : به M

²⁵⁴⁶ است KS : باشد M

²⁵⁴⁷ یا KS : و یا M

²⁵⁴⁸ و سببِ سعادتِ هر دو جهانی داند KS : M -

²⁵⁴⁹ باشد : + که می‌فرماید KSM

²⁵⁵⁰ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَ سَلَّمَ KS : علیه السلام M

²⁵⁵¹ اللّٰهُ KM : + تعالی S

نمی‌دانند، اگرچه به زبان می‌گویند که ما محکومیم. مرغی که خود را محکوم داند²⁵⁵² و گرفتارِ دام حکم داند، احوالِ آن مرغ در آن دام پیدا باشد از مرغانِ هوایی، ترسیدن و فروماندگی که²⁵⁵³ عجب آزاد کنند یا در قفس کنند یا کجا برند. هرگز نگوید مرغ گرفته که کجا روم و کجا پَرَم، الا گوید²⁵⁵⁴ کجام بَرند؟ باری تَعَالٰی که حاکم مطلق است بر مرغانِ ارواحِ بشرِ دوستان را بیداریِ این دام و توفیقِ کرامت کند، إِنَّهُ رُوْفٌ بِالْعِبَادِ.

عرض می‌رود احوالِ فرزندِ عزیزِ جلیل، حسیبِ نسیب، هنرمندِ کافیِ پاکِ اعتقاد، قوام‌الدین - حَصِّلَ اللّٰهُ مُرَادَهُ - که از محتاجان²⁵⁵⁵ و مخلصانِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ است و تا بوده است شاکر و ذاکرِ کرمِ شما بوده است. پیش از آنکه رکابِ همایونِ شما بدین طرف رسد، فرزند، قوام‌الدین، پیوسته در مجمع‌ها شُکر و ثنایِ اخلاقِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ از دل و جان گفته است²⁵⁵⁶؛ و همگی امید و اعتماد، بَعْدَ فَضْلِ اللّٰهِ تَعَالٰی، به رحمت و عاطفت و مظلوم‌پروریِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ - زیدَ عَلَوًّا²⁵⁵⁷ - داشته است. در این وقت ناپارۀ او را فرو²⁵⁵⁸ گشوده‌اند؛ ولیکن غم ندارد که اگرچه آن در بسته شد، درِ احسان و مرحمت و عنایتِ مَلِکُ الْأُمَرَاءِ پیوسته باز است بر محتاجان و مَحَبَّانِ که «عَدْلُ الْمَلِكِ الْعَادِلِ يُغْنِي النَّاسَ عَنِ الْخِصْبِ». می‌فرماید پیغامبر - صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَیْهِ²⁵⁵⁹ - که چون شاهِ عادل و رحیم باشد، تنگیِ سال و قحطِ گندم، مردم²⁵⁶⁰ را زیان ندارد؛ که رحمتِ پادشاه²⁵⁶¹ از ابرِ بارنده²⁵⁶² و زمینِ دخل‌آورنده²⁵⁶³ خلق را نافع‌تر است. باری تَعَالٰی این²⁵⁶⁴ رحمت را بر خلق باقی دارد²⁵⁶⁵ و نصرت فرستد و تأیید - بِمَنْنِهِ وَ جُودِهِ.

²⁵⁵² داند KSM : H -

²⁵⁵³ که KSM : H -

²⁵⁵⁴ گوید KS : + که MH

²⁵⁵⁵ محتاجان KS : مَحَبَّانِ MH

²⁵⁵⁶ گفته است KSM : گفته‌اند H

²⁵⁵⁷ علو KS : علو MH

²⁵⁵⁸ فرو KMH : فر S

²⁵⁵⁹ صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَیْهِ K : + سَلَّمَ S : صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَ سَلَّمَ MH

²⁵⁶⁰ مردم KS : خلق SMH

²⁵⁶¹ پادشاه KSM : پادشاهان H

²⁵⁶² بارنده KS : باریده MH

²⁵⁶³ آورنده خلق را نافع‌تر است ... جاوید مُغِیْثِ مظلومان باد آمینْ یا رَبَّ الْعَالَمِینِ KSH : M -

توقع از رحمتِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ آن است که در حقِّ فرزند، قوام‌الدین، عنایت و مرحمت فرماید که آن خدمت که او کند و آن نصیحت و هنر و ²⁵⁶⁶ نیکووندگی از دگران ²⁵⁶⁷ نیاید، خاصه که خویشِ سَيِّدُ الْمَشَائِخِ، یگانه جهان، اَمِينُ الْقُلُوبِ، خَاصَّةُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ فَضْلَهُ وَ بَرَكَتَهُ - است. آنچه در حقِّ او فرماید در حقِّ داعیِ مخلصِ فرموده باشد و بر منت‌ها و احسان‌هایِ دیگر که فرموده است پیوسته گردد که فرزند قوام‌الدین را بسیار زیان‌ها شده است، اگرچه از شرم به خدمت عرضه نمی‌کند. جاوید مُغِيثِ مظلومان باد. اَمِينُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ ²⁵⁶⁸.

نامه صد و سی و پنجم [KSMH]

خیرات و صدقات و نیک‌اندیشیِ اتابکِ اعظم، مَلِكُ الْأُمَرَاءِ، امیر ²⁵⁶⁹ عالمِ عادل، زاهد ²⁵⁷⁰ عابدِ خدای‌ترس، رعیب‌پرسِ حلیمِ کریم، عاقبت‌اندیش، مقویِ اسلام، پناهِ اسلامیان، فَخْرُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ غُلُوَّهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ - در حضرتِ (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا) [انعام: ۱۶۰/۶] مقبول و پذیرفته باد ²⁵⁷¹، و عنایت و نورِ بی‌نهایتِ راهنمای و بندگشایِ اندیشه و رأی و تدبیرِ مبارکِ او باد، تا هر چیزی را بی‌غلط چنان ببند که حقّ است تا آخرِ پشیمانی پیش نیاید که چرا غلط دیدم، چرا تمام نظر نکردم.

سلام و دعا می‌رسانم و می‌شنوم از دوستانِ لطف‌هایِ امیرِ دیندار که در حقِّ این داعی می‌فرماید. دانم که آن لطف‌ها و دلجویی‌ها خاصّ برایِ رضایِ حقّ می‌فرماید ²⁵⁷². حاجت‌ها و مرادهایِ این جهانی و آن جهانی میسر و محصل باد. این داعی هر جا که هست در خلوات و صلوات، به دعایِ خیر مشغول است.

²⁵⁶⁴ این KH : آن S

²⁵⁶⁵ دارد KH : دارد S

²⁵⁶⁶ و KS : H

²⁵⁶⁷ دگران KS : دیگران H

²⁵⁶⁸ عالمین KH : + والسلام S

²⁵⁶⁹ امیر KS : H

²⁵⁷⁰ زاهد KS : + و H

²⁵⁷¹ باد KS : H

²⁵⁷² KS : دانم که آن لطف‌ها و دلجویی‌ها خاصّ برایِ رضایِ حقّ می‌فرماید H

و پیش از این التماس رفته²⁵⁷³ که در حقّ فرزند²⁵⁷⁴ مقبِلِ کافی هنرمند متورّع، صدرالدّین - بَلَّغَهُ اللَّهُ الدَّرَجَاتِ - عنایت فرماید که بی جرمی و بی تقصیر²⁵⁷⁵ از وی جهتِ او را فرو گشوده‌اند. مدّتی هست که منتظرِ رحمت²⁵⁷⁶ شاهانه امیرِ دیندار است.

توقع است که جهتِ صدقه جاه و دولت و جهتِ دوامِ امن و امان و ذخیره آخرت، دلِ او را خوش گرداند تا منّت‌های بسیار [87^b] داشته شود، که نزد این داعی در این شهر از این ساعت تا ابد از ایشان عزیزتر و خویش‌تر²⁵⁷⁷ و نزدیک‌تر نیست؛ هر چه در بابِ ایشان فرماید، یقین داند که خاصّ²⁵⁷⁸ در حقّ این داعی می‌فرماید. و آن روز که این داعی آمد به زیارتِ امیرِ دیندار - أَيْدُهُ اللَّهُ - حقّاً که قاصدِ جهتِ این سپارش آمدم²⁵⁷⁹. فرصت نیافتم، الاّ همین قدر که گفتم²⁵⁸⁰ ایشان را کنار گیر که عزیزِ عزیزِ عزیزند. امیر فرمود که چون دیدم، دلم گواهی داد؛ و اگر دلِ امیر منور نبود، اولیایِ حقّ را گمان نبردی. اکنون صد هزار رحمت بر دلِ امیرِ دیندارِ درویش‌پرور فرشته‌صفت باد که چنین گواهی داد که حقّ²⁵⁸¹ است. توقع است که هر چه عرضه کند شیخ اجلّ اکمل، عالمِ عارف، جُنَيْدُ الْوَقْتِ، حسام‌الدّین، وَلِيُّ اللَّهِ فِي الْعَالَمِينَ - أَدَامَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ - از احوال²⁵⁸² بازگوید یا پیغام کند، آن را گفته و پیغام این داعی داند، بلکه گفته و پیغام حقّ داند - تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ. و داعی را در این گواهی هیچ²⁵⁸³ غرضی نیست الاّ سعادتِ مَلِكُ الْأُمَرَاءِ - أَيْدُهُ اللَّهُ بِأَنْوَارِ التَّوْفِيقِ. و هر که خلافِ این گوید به خدمت، رهنی دین کرده باشد از مایه حسد. این ساعت امیر، نائبِ حقّ است؛ واجب کرد اهلِ حقّ را به

²⁵⁷³ رفته KS : + بود H

²⁵⁷⁴ فرزند KH : + عزیز S

²⁵⁷⁵ تقصیر KS : تقصیری H

²⁵⁷⁶ خیرات و صدقات و نیک‌اندیشی اتابکِ اعظم ... مدّتی هست که منتظرِ رحمت KSH : - M

²⁵⁷⁷ خویش‌تر KMH : خوش‌تر S

²⁵⁷⁸ خاصّ KSM : خاصه H

²⁵⁷⁹ آمدم KSM : + که H

²⁵⁸⁰ گفتم K : + که SMH

²⁵⁸¹ حقّ KSM : ولی حقّ H

²⁵⁸² از احوال KS : - MH

²⁵⁸³ هیچ KS : - MH

خدمتش²⁵⁸⁴ تعریف کردن تا به خدمت پوشیده نباشد؛ که احسان کردن با اولیا چنان است که احسان کردن²⁵⁸⁵ با خدا بی واسطه، که حقّ تعالی این قوم را از میان خلق گزید و فرمود که²⁵⁸⁶ هر که شما را دید مرا، که خدایم، دید؛ هر که شما را عزیز داشت مرا، که خدایم، عزیز داشت؛ هر که شما را خوار داشت مرا خوار داشت. این کلمات در حقّ ملک الأمراء نافع باد، «وَالسَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ»²⁵⁸⁷.

حرام دارم با مردمان سخن گفتن و چون حدیث تو آید، سخن دراز کنم
 «مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا كَثُرَ ذِكْرُهُ»، تشنه ذکر آب بسیار کند؛ خاصه چنین آب حیات ابدی ازلی باقی
 جانفزای بی نهایت که از دوستان حقّ منقطع نیست، و کسانی که دست در دامن دوستان حقّ زنند بدان اقبال
 برسند، إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نامه صد و سی و ششم [KSM]

سعادت و اقبال صاحب اعظم، ملک الوزراء، مشهور آفاق²⁵⁸⁸، شریف الأخلاق، طاهر الأعراق، نایب
 الإحسان، معدن الإيثار والإيقان، کعبه الآمال²⁵⁸⁹، ولی الأیادی والأفضال، مربی العلماء، مؤنس الفقراء، مؤسس
 الخیرات، مغيث الأنام، فخر خراسان²⁵⁹⁰، تاج الدولة²⁵⁹¹ والدین - أدام الله علوه - از چشم زخم و نوایب عالم
 غدار مصون و محروس باد. اولیای دولت منصور و پیروز و مسرور، و اعدای دولت و خاینان و بدسگالان آن
 سعادت سرنگون و مخدول و مقهور، بحقّ محمد و رآیاتیه و القرآن و آیاتیه.

سلام و دعای خیر که واجب است بر داعی، موظف می دارم و متنسم اخبار سار می باشم از صادر و
 وارد. چون انتظام آن دولت و مقهور شدن بدخواهان و خاینان می شنوم، شاد می شوم. شکر باری می گزارم - جلّ

²⁵⁸⁴ خدمتش KSM : خدمت H

²⁵⁸⁵ کردن KS : - MH

²⁵⁸⁶ که K : - SMH

²⁵⁸⁷ صالحین KMH : + بیت S

²⁵⁸⁸ مشهور آفاق KS : مشهور الآفاق M

²⁵⁸⁹ آمال K : الإقبال SM

²⁵⁹⁰ فخر خراسان KS : - M

²⁵⁹¹ تاج الدولة KS : تاج الحق M

جَلَّالُهُ - که²⁵⁹² «الشُّكْرُ قَيْدٌ وَ صَيْدٌ²⁵⁹³ النَّعْمَةِ»، «إِذَا سَمِعْتُ صَوْتَ الشُّكْرِ، تَأَهَّبَ لِلْمَزِيدِ²⁵⁹⁴»، (لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ) [ابراهیم: ۷/۱۴]. تا باد، آن سعادت بر افزون باد و اعدا سرنگون و توفیق خیرات در همه اوقات، که مقصود از مهلتِ عالم و تقلیبِ روز و شب و تواترِ زمستان و تابستانِ غنیمت داشتنِ خیرات است و به جدّ کاشتنِ تخم‌هایِ خیر، چنان‌که معلوم آن بزرگ است که دیده یقینش هر روز روشن‌تر باد، تا دلی را مستغرقِ غمِ آخرت گرداند تا بی‌تکلفی مرادهایِ او حاصل شود که «مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِدًا كَفَّاهُ اللَّهُ سَائِرَ هُمُومِهِ». فرزند، فلان، متوجّه خدمت است و «الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ».

هر چند نیت می‌کنیم که آن جنابِ عالی را به رِقَاع²⁵⁹⁵ زحمت ندهیم، لیکن چون حقّ تعالی حُسنِ خُلُقِ او را و لطفِ پادشاهانه او را قبله حاجات کرده است، مُصلّی را از توجّه به قبله چاره‌ای²⁵⁹⁶ نباشد. چنان‌که مجنون را گفتند: توبه کن و حلقه کعبه بگیر که در این هنگام دعا مستجاب است. گفت: شما دست‌ها به آمین بردارید تا من توبه خواهم، دعا کنم²⁵⁹⁷. بعد از آن دست‌ها برداشتند خویشانِ او. مجنون گفت:

إِلَيْكَ أَتُوبُ يَا رَحْمَنُ مِمَّا جَنَيْتُ فَقَدْ تَكَاثَرَتِ الذُّنُوبُ
وَالْأَلَا عَنْ هَوَى لَيْلَى وَ حُبِّي زِيَارَتَهَا²⁵⁹⁸ فَإِنِّي لَا أَتُوبُ

*

منادی امید می‌گوید²⁵⁹⁹:

توبه من درست نیست، خموش از من دل‌شکسته دست بدار

*

چه رنگ‌هاست که آن شوخ‌چشم نامیزد که تا مگر دلم از مهر تو پرهیزد

²⁵⁹² که M - : KS

²⁵⁹³ قید و صید KS : صید و قید M

²⁵⁹⁴ تَأَهَّبَ لِلْمَزِيدِ KS - : M

²⁵⁹⁵ رِقَاع KM : رِقَاع‌ها S

²⁵⁹⁶ چاره‌ای K : چاره SM

²⁵⁹⁷ توبه خواهم دعا کنم K : توبه خواهم و دعا کنم S : توبه کنم و دعا M

²⁵⁹⁸ زیارتها K : زیارتها SM

²⁵⁹⁹ گوید KM : + بیت S

به عزّ خدا کز بلاش نگریم که هیچ تشنه ز آب حیات نگیرد
اعتقاد پاکش و صفای ادراکش، که بنیان مرصوص است و برهان منصوص است²⁶⁰⁰، هر روز در ره دین
به توفیق ربّ العالمین، ثابت تر و مؤکدتر باد. آمین یا ربّ العالمین. (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ) [نساء:
۴/۴۰].

شخصی را گرگ فرزندش²⁶⁰¹ ربوده بود. در آن آشوب درویشی آمد، نان خواست. نان گرم از تنور برآورد
در آن سال قحط به درویش داد و آنگه به سوی کوه روی نهاد که از فرزندش از خوردن گرگ استخوانی مانده
باشد، آن را جایی²⁶⁰² دفن کند و گوری سازد و نوحه گاهی کند. چون پیشتر آمد، دید فرزند خود را که از کوه
فرود می آمد به سلامت. نعره ای²⁶⁰³ زد و بیهوش شد. فرزند پای پدر را مُغمّزی می کرد²⁶⁰⁴. چون به هوش آمد،
احوال می پرسید. گفت: گرگ مرا بر سر راه آورد و بنهاد به سلامت و گفت: «لُقْمَةُ بِلْقَمَةِ»²⁶⁰⁵. و بازگشت. و
یقین است که هیچ ذره ای خیر در راه دین ضایع نیست. خنک آن کس که از این درگاه ناامید نشود. چنان که
عنصر پاک و عقلی دراک آن امیر دیندار در کُلّ احوال ساعی خیر باشد. وَالسَّلَامُ²⁶⁰⁶.

نامه صد و سی و هفتم [KS]

رایات و²⁶⁰⁷ جیوش اهل اسلام به عزم و حزم ملّک الأمراء فی العالم، قِبْلَةُ الْأَكْبَارِ وَالْأَعَاظِمِ، [88^a] نِظَامُ
الْمُلْکِ، نَادِرَةُ الزَّمَانِ، أُعْجُوبَةُ الدَّوَرَانِ، مَلْجَأُ الْخَلَائِقِ، مَشْرِقُ الْحَقَائِقِ، صَاحِبُ الدَّوَلَتَيْنِ، جَامِعُ السَّعَادَتَيْنِ، کَامِلُ
الْعَقْلِ وَالْعِلْمِ فِي الدِّينِ، مُغِيثُ الضُّعَفَاءِ وَالْمَسَاكِينِ، الْبَحْرُ الرَّاخِرُ وَالْكَنْزُ الْفَاحِشُ وَالطَّوْدُ الرَّاسِخُ، مُعِينُ الدَّوْلَةِ²⁶⁰⁸
وَالدِّينِ، عَامِرُ أَرْكَانِ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ، پروانه بک - حَفِظَهُ اللَّهُ عَنْ مَكَارِهِ الزَّمَانِ وَطَوَارِقِ الْحَدَثَانِ وَنَصَرَهُ عَلَى

²⁶⁰⁰ است KS : M

²⁶⁰¹ فرزندش K : + را SM

²⁶⁰² جایی KS : M

²⁶⁰³ نعره ای KS : M

²⁶⁰⁴ مُغمّزی می کرد KS : می مالید M

²⁶⁰⁵ لُقْمَةُ بِلْقَمَةِ KS : لُقْمَهُای بِهِ لُقْمَهُای M

²⁶⁰⁶ وَالسَّلَامُ KS : M

²⁶⁰⁷ و K : S

²⁶⁰⁸ الدولة K : + والحق S

أَعْدَائِهِ وَ أَيْدُهُ لِأَوْلِيَائِهِ - تا²⁶⁰⁹ انقراضِ زمان و طیّ بساطِ جهان برافراشته و سرافراز و منصور باد. دیده عقل و جان به اشعه آفتابِ عدل و مرحمتش مزین و منور، و مشام زمین و آسمان به فوایح لطف و مکرمتش مشرف و معطر²⁶¹⁰.

لَا زِلْتَ²⁶¹¹ فِي دَوْلَةٍ عَمَّتْ مَحَاسِنُهَا بَيْنَ الْأَنْامِ وَ فِي دِينٍ بِلَا خَلَلٍ
تُحَفِّ دَعَا وَ ثَنَا وَ بَاكُورَةُ بُوستانِ خُلُوتِ سحرگاهی که در عرصه²⁶¹² بهارِ سینه روید که از صرصرِ خزانِ
(يُوسُوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ) [ناس: ۵/۱۱۴] منزّه و مبرّا باشد، بر دستِ بریدِ سبک‌روِ دل، که او را جبال و قفار و بحار مانع نگردد و فقدانِ زاد و مَطْبِئَه حایل نیاید، بدان حضرتِ معلّا و عَتَبَه آسمان‌آسا فرستاده می‌آید²⁶¹³.

مردان سفر کنند در آفاق همچو دل نی بسته منازل و پالان و اشتزند
بر هر که همایِ دل سایه اندازد، ناچار از تابِ آفتابِ آفات²⁶¹⁴ مصون و محروس بود و از عقابِ مِخْلَبِ
عُقَابِ حوادثِ محروز باشد؛ و از هر که دلِ صاحب‌دل اعراض نماید، لَا شَكَّ مَقْهُور و منکوب گردد؛ زیرا حقّ -
جَلَّ جَلَالُهُ - بهشت و دوزخ را از پرتوِ قهر و لطفِ دل هست گردانیده است و حدیثِ مصطفوی بدین معنی
ناطق است: «جُزْ يَا مُؤْمِنُ؛ فَإِنَّ نُورَكَ أَطْفَأَ نَارِي»²⁶¹⁵.

بهشت و دوزخ با توسل در باطن نگر تا تو سقرا در جگر یابی چنان‌ها در چنان بینی
و در این دور، ذاتی که موصوف باشد به محبوبی اهلِ دل، آن یوسفِ مصرِ بشریت و سلیمانِ تختِ دین
و دولت است - أَيْدُهُ اللَّهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَ أَعَانَهُ وَ حَفِظَ شَأْنَهُ عَمَّا شَأْنَهُ. شک نیست که چنین وجودی در حوزه
شرح و ضبط عقل نگنجد و وصفش بی‌نهایت باشد. لاجرم بر مقتضای «لَا يَتَمُّ مَدَائِحُهُ أَبَدًا» (وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ
مَدَدًا) [کهف: ۱۰۹/۱۸] اختصار رفت²⁶¹⁶.

²⁶⁰⁹ تا K : با S

²⁶¹⁰ معطر K : + آمین یا ربّ العالمین شعر S

²⁶¹¹ لا زلت S : لا زالت K

²⁶¹² عرصه K : عرض S

²⁶¹³ می‌آید K : + بیت S

²⁶¹⁴ آفات K - : S

²⁶¹⁵ ناری K : + که همیشه اصل بر فرع غالب و چیره است بیت S

²⁶¹⁶ رفت K : + شعر S

عَدُوُّكَ مَذْمُومٌ بِكُلِّ لِسَانٍ وَ إِنْ كَانَ مِنْ أَعْدَائِكَ الْقَمَرَانِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ كه اهل اسلام به عودتِ رِکابِ میمون و مَوَكِبِ همایونِ شما شادمان گشتند و غبارِ آشوب و
 فتنه از بساطِ روزگار به جاروبِ عدل و انصاف برافشانده شد²⁶¹⁷.

مُلْکی که پریشان شد، از شومی شیطان شد باز آن سلیمان شد تا باد چنین بادا

نامهٔ صد و سی و هشتم [KSMi]

مسندِ دیوانِ وزارت و چاربالش²⁶¹⁸ ایوانِ سیادت، به اِتْکایِ صاحبِ اعظم، دستورِ معظم، نَاشِرُ الْخَيْرَاتِ،
 مُظْهِرُ الْحَسَنَاتِ، حَاتِمِ زَمَانِ به کرم²⁶¹⁹، خَاتِمِ وَرَایِ مَقْدَمِ²⁶²⁰، مَعْدِنُ²⁶²¹ الْعَدْلِ وَالْإِنْصَافِ، بَحْرُ الْمَكَارِمِ
 وَالْأَلْطَافِ، آصِفُ الدَّوَرَانِ، نِظَامُ الْمُلْکِ، فَخْرُ الْحَقِّ وَالْدَّوْلَةِ²⁶²² وَالِدِّينِ، أَبُ الْمُلُوكِ وَالسَّلَاطِينِ - أَيْدُهُ اللَّهُ بِتَوْفِيقٍ
 سَرْمَدِيٍّ وَ عُمْرِ أَبَدِيٍّ وَ دَوْلَةٍ كَامِلَةٍ وَ حُكْمَةٍ شَامِلَةٍ - چون دیده به نور و سینه به سُورِ پیوسته مشرّف و مکرم و
 مزین باد؛ و مَشْرَبِ عَذْبِ احسان و کرمش که زمزمِ مُخْرِمَانِ کعبهٔ آمال و غیرتِ چشمهٔ آبِ زلال است، از
 خاشاکِ فتور و تَکْذُّرِ قصور، محروس و مقصور باد، بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ²⁶²³.

أَنْتَ الَّذِي بِالْمَعَالِي مَفْخَرُ الْأُمَمِ فِي الْعَدْلِ وَ اللَّطْفِ وَالْإِحْسَانِ وَالْكَرَمِ
 سلام و دعای بی پایان و تحیت و ثنای فراوان از عالمِ دل و جان، نی از سرِ زبان، بدان معدنِ احسان و
 منبعِ دین و دولتِ بی نقصان فرستاده می آید، و از حقّ - جَلَّ جَلَالُهُ - در خلأ و ملاء، ترقّی عظمت و پایگاه و²⁶²⁴
 رفعت و جاهِ آن حضرت را مستدعی می باشد؛ و فِي الْحَقِيقَةِ، رفعت و عظمتِ آدمی را وقتی حاصل شود²⁶²⁵ که

²⁶¹⁷ شد K : + بیت S

²⁶¹⁸ چاربالش KSi : چاربالش M

²⁶¹⁹ حَاتِمِ زَمَانِ به کرم KSM : حَاتِمِ الزمان في الكرم I

²⁶²⁰ مَقْدَمِ KSM : المقدم I

²⁶²¹ مَعْدِنِ KSM : معين I

²⁶²² فَخْرُ الْحَقِّ وَالْدَّوْلَةِ KSi : فَخْرُ الدَّوْلَةِ M

²⁶²³ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ K : بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ عترته SM : بِمُحَمَّدٍ وَ عترته شعر I

²⁶²⁴ KS - : Mi

²⁶²⁵ شود KSM : می شود I

طرفِ دین و اهلِ یقین را رعایت و حمایت کند و حُبُوبِ²⁶²⁶ انفاس و افعال و اخطار²⁶²⁷ را²⁶²⁸ در زمینِ خیر و طاعت باشد و با دوستانی²⁶²⁹ باشد که لایقِ امتزاج و اختلاطِ روحانی باشند، قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَظُّمُوا الْعُلَمَاءَ وَ خَالِطُوا الْفُقَرَاءَ»، تا وقتِ رَیْعِ نادم و خاسر نگردد و دستِ تحسُّر و تغابُنِ نخاید و نگوید که²⁶³⁰ (يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فَلَانًا خَلِيلًا) [فرقان: ۲۵/۲۸].

بِحَمْدِ اللَّهِ که آن وجودِ پرجود و ذاتِ شریف به این اوصافِ صافِ موصوف²⁶³¹ و منعوت²⁶³² و مبعوث است²⁶³³ و بساطِ عدل²⁶³⁴ و کرم و دین‌پروری در بسیطِ جهان گسترانیده.

هر تخم که کاشتی بروید این تخم بکار تا توانی

نامه صد و سی و نهم [KS]

حَرَمِ باخرمت و قصرِ دین و دولتِ مَلِکْهٔ آفاق، رَفِیعُ الْقَدَرِ، وَسِیعُ الصَّدْرِ، حَلِیمِ کَرِیم، الْمُشْتَأَقُ إِلَى لِقَاءِ رَبِّهَا، عَالِیْ هِمَّتِ عَاقِبَتِ اندیش، خدای ترسِ دین‌پرور، فَاطِمَةُ الْعَصْرِ، خَدِیجَةُ الدَّوْرَانِ، مَرِیمُ الزَّمَانِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهَا وَ زَادَ سُمُوَّهَا وَ جَعَلَهَا لِلْخَيْرَاتِ قِبْلَةً وَلِلطَّاعَاتِ²⁶³⁵ کَعْبَةً - چون مسجدِ روحانیان و قلعهٔ آسمانیان²⁶³⁶ از آسیبِ منجیقِ حوادثِ زمان تا أَبَدُ الدَّهْرِ در امان باد، بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ²⁶³⁷.

نامه صد و چهلیم [K]

²⁶²⁶ حُبُوبِ KSİ : + و M

²⁶²⁷ و اخطار KS : - Mİ

²⁶²⁸ را KSM : - İ

²⁶²⁹ دوستانی KSM : İ

²⁶³⁰ که KSM : - İ

²⁶³¹ موصوف KMI : + است S

²⁶³² منعوت KSM : + است İ

²⁶³³ و مبعوث است KSM : - İ

²⁶³⁴ عدل KMI : عقل S

²⁶³⁵ لِبَطَاعَاتِ K : لِبَطَاعَةِ S

²⁶³⁶ آسمانیان K : آسمان S

²⁶³⁷ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ K : آمِینُ یَا رَبَّ الْعَالَمِینِ S

خالق - تَبَارَكَ وَتَعَالَى - که آفتاب اقبال در آسمان (وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ) [آل عمران: ۱۴۰/۳] به امر و فرمان او می‌گردد، در مشارق و مغارب، (تُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ) [آل عمران: ۲۶/۳]، بر تقدّم ادوار و تجدد اطوار، قرین غزوات و غدوات و حزم و عزم و عنان رکاب همایون امیر سپاهسالار مُعْظَم مُؤَقَّر، مُظَفَّر منصور، مجاهد اصیل جمیل، مَعْدِنُ السَّخَاءِ وَالْكَرَمِ، وَلِيُّ الْأَيَادِي وَالنَّعَمِ، سَعْدُ الدَّوَلَةِ وَالدِّينِ، نِظَامُ الْحَقِّ وَالْيَقِينِ، الغ قتلغ بُلْکَا، عالی‌همت خدای‌ترس درویش‌پرور دیندار بک - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - را ذوالفقار صَمَصَام قهر اعدای دین محمدی و إعزاز و إحرار مَلَّتِ [88^b] أَحَسَّنُ الْمَلَلِ که: (لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ) [توبه: ۳۳/۹] گرداناد.

مشرّفه شریف و ملاطفه لطیف بدین داعی مخلص رسید. هزاران ابتهاج و شادی فرود. آرزومندی به لقای مبارک همایونش، کَاشْتِيَاقِ الْمَرِيضِ إِلَى الشِّفَاءِ وَالسَّمَكِ إِلَى الْمَاءِ وَالْعَاشِقِ إِلَى اللَّقَاءِ، صادق و غالب داند.

أَلَذُّ مِنَ الصَّهْبَاءِ بِالْمَاءِ ذِكْرُهُ وَ أَحْسَنُ مِنْ يُسْرِ تَلْقَاهُ مُعْدِمُ

باری - تَبَارَكَ وَتَعَالَى - که صانع و جامع، (أَيُحْسِبُ الْإِنْسَانُ أَنَّ نَجْمَعَ عِظَامَهُ) [قیامه: ۳/۷۵] که جامع شتات و حیات‌بخشِ رمیم و رُفَات و ناشر و حاشر اوست، که (إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى) [یس: ۱۲/۳۶]، و پوشاننده خلعت تقدیس اوست جانِ وافیان را، و مُلَبَّسِ لباسِ تدنیس اوست جانِ طاغیان را، از بهر اظهار فضل و عدل که «كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَأُحْبِبْتُ أَنْ أُعْرَفَ»، که هر که ذره‌ای در وفای او کوشد آن ذره را کوه قافِ رحمت گرداند و صاحبِ آن ذره خیر را سیمِغِ عالم‌پیما گرداند و به کوه قافِ قرب رساند. و هر که زهرِ کفر و نفاق را به مکرِ پنهانِ دزدیده در مداهنه بشریت خود تعبیه کند، تلخیِ آن زهر را عاقبت گلوگیر او گرداند، که (كَأَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ) [قیامه: ۲۶/۷۵]، تا عالمیان بدانند که نه از آن ذره احسان غافلیم و نه از آن پره طغیان بی‌خبریم، ولیکن مهلت داده‌ایم تا بندگانِ مخلصِ تمام هنرها بنمایند و مغروران تمام بی‌انصافی‌ها بکنند؛ که اگر پرده برداریم، محسِنان از شادی و مستی از احسان بمانند و طاغیان از هیبت و سیاست از بدی‌ها بازمانند. باری - تَبَارَكَ وَتَعَالَى - دوستان و محبّان شما را آن جهان و این جهان دوست‌کام دارد.

نامه صد و چهل و یکم [K]

سعادت‌ی که وراي صورتِ سعادتِ فانی است و اقبالی که باقی و جاودانی است میسر و مقیضِ امیرِ اجلّ، حسیبِ نسیب، عالمِ عادل، مُقَدَّمُ الْجُيُوشِ، أَسَدُ الْوَعَا، ذُو الشَّرَفَيْنِ، بَدْرُ الْمِلَّةِ وَالِدِّينِ، ضِيَاءُ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ

- اَدَامَ اللّٰهُ عُلُوهُ - باد. و ایزد - تَعَالٰی وَ تَقَدَّسَ - در همه مضایق و نوازل و اخطار، حافظ و ناصر و میسر و مسهل باد، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ.

سلام و دعا از سرِ فرطِ وُلا و وُفورِ هوا رسانیده می‌آید و آرزومندی غالب است. «صَدَاقَةُ الْآبَاءِ قَرَابَةُ الْأَبْنَاءِ». از صدرِ اجلّ، سعیدِ شهید - تَعَمَّدُهُ اللّٰهُ بِرَحْمَتِهِ - ما را شما یادگارِ عزیزید. این یادگار بر روی زمین سال‌های نامحصور باقی باد در توفیقِ خیرات و نشرِ حسنات و استعدادِ یَوْمِ الْمَعَادِ، آمینُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

رافعِ تحیت، فلان‌الدین - قَضَى اللّٰهُ حَاجَتَهُ - از خدمتِ شکرهایِ بسیار گفت از احسان‌هایِ سابق که در حقّ او فرموده‌اید، و امروز مُضْطَرَّر است، امید می‌دارد که هم از آن مکرم، که ابتدا دستگیری فرمود و مرحمت کرد، در انتها نیز موهبت فرماید که «إِتْمَامُ الْمَعْرُوفِ خَيْرٌ مِنْ إِبْتِدَائِهِ»، «الْخَيْرُ يَشْرَعُ فِيهِ كُلُّ أَحَدٍ وَ لَا يُتِمُّهُ إِلَّا اللّٰهُ». ماهِ نو اگرچه خوب است و مبارک و دراز و روشن و زیبا و مُشَارٌ إِلَيْهِ و انگشت‌نما و سرمایه حساب، ولیکن چون تمام شود و بدر گردد، یکی هزار باشد و رونقِ عجب دارد. و کارِ خیر و مرحمت بر مثالِ این است که آغازِ او نزدِ حقّ تَعَالٰی با قدر است و عزیز و مشکور و مذکور، ولیکن چون تمام کند آن خیر را چون بدری باشد، (مَنْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ) [احقاف: ۲۱/۴۶]، يَوْمَ لَا يَكُونُ نُورُ الشَّمْسِ وَلَا نُورُ الْقَمَرِ وَلَا نُورُ السِّرَاجِ إِلَّا نُورُ الْعَمَلِ، (وَحَسَفَ الْقَمَرُ وَ جُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفْزُ) [قیامه: ۷۵/۸-۱۰] ، (رَبَّنَا أَنْتُمْ لَنَا نُورُنَا) [تحريم: ۸/۶۶].

توقع است و امید است که این شفاعت مقبول آید تا ثواب و ثنایِ بی‌حدّ مُدْخِر گردد و بر این داعی مَنَّتِي عَظِيمٌ باشد. جاویدِ محسنِ باد، آمینُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه صد و چهل و دوم [K]

سلام و خدمت قبول فرماید. دعایِ دولتش وُرد ساخته‌ام و به شکرِ ایادی و انعامش میان بسته. «شُكْرُ الْمُنْعِمِ وَاجِبٌ»، خصوصاً انعام و اکرامِ کهن‌نوازِ بی‌ملالِ مستمرّش که خالص است لِلّٰهِ تَعَالٰی. لَا جَرَمَ أَنْجِهَ لِلّٰهِ است، دلِ آسمانِ صفوتش از تواترِ تصدیع و تکاثرِ عَرَضِ حَوایجِ سیر و ملول نشد و اثرِ ملالت پیش نیاورد - جَزَاهُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا جَزَا بِهِ مُحْسِنًا وَ شَكَرَ سَعْيُهُ وَ صَانَ إِقْبَالَهُ وَ ضَاعَفَ دَوْلَتَهُ وَ أَحْسَنَ عَاقِبَتَهُ بِفَضْلِهِ الْقَدِيمِ - تَعَالٰی وَ تَقَدَّسَ وَ نِعَمَ الْمَسْئُولُ وَالْمُلْتَمَسُ.

بر رأی حاجت‌روای مشکل‌گشای عالم‌آرای ملوک‌الوزراء، صاحب اعظم، مُشیدُ الخیرات - اَعْلَى اللّٰهُ ذِكْرُهُ - عرضه کرده می‌شود احوالِ رافع خدمت، قُرَّةُ الْعُیُون، فرزندِ مقبلِ هنرمند، صدرالدین - بَلَّغَهُ اللّٰهُ مُنَاهُ - فرزندِ فَخْرُ الْمَشَایخ، جُنیدُ الزَّمَان، اَمینُ اَسْرَارِ الْعَرْش، حُجَّةُ الْحَقِّ عَلَی الْخَلْق، اِمَامُ التَّقَى، حُسَامُ الْحَقِّ وَالْدِّین، شَمْسُ الْهُدَى وَالْيَقِین که فضایلش از این تعریف مستغنی است، «جَلَّ عَمْرُو عَنِ الطُّوقِ» - اَدَامَ اللّٰهُ ظِلَّهُ وَ بَرَکَتَهُ وَ اَنْفَاسَهُ - که همواره به تفریدِ خلوت مشغول و به علو همت و کوتاه‌دستی و آزادی از طلبِ نصیب‌ها و طلبِ مناصب عنان کشیده بوده است و در کُنْجِ قناعت و اعتزال (اِنْ اَجْرِيْ اِلَّا عَلَی اللّٰهِ) [یونس: ۷۲/۱۰] انیسِ طاعت و جلیسِ براعت بوده است به اخلاص و به دعایِ دولت مشغول و از آن نگردد، چنان‌که سنّتِ مشایخِ سلف است - رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ. لیکن فرزندِ عزیز، صدرالدین - اَتَمَّ اللّٰهُ رُشْدَهُ - را که در طلبِ تحصیل است و طالبِ علم را از کفایت چاره نیست، بِحَمْدِ اللّٰهِ امروز صغیر و کبیر، جمله، در سایه احسانِ ملوک‌الوزراء - ضَاعَفَ اللّٰهُ عُلوَّهُ - منالی و کفایتی یافته‌اند، شاید که او نیز نواختِ آن عنایت یابد و مُسْتَظَلَّ گردد؛ اگرچه آن نان‌پاره که می‌طلبد نسبت به او اندک است، الا چون به عنایتِ ملوک‌الوزراء مثال یابد و مشرف شود آن بسیار شود. «قَلِيلُكَ لَا يُقَالُ لَهُ قَلِيلٌ». عطایِ نواله عنایتِ اکابر از بهرِ شرف جویند نه از بهرِ علف. جاوید چون کرم و لطفِ باری، قَاضِي الْحَاجَاتِ وَ قَاسِمُ الْأَرْزَاقِ باد، آمینُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

نامه صد و چهل و سوم [K]

[89^a] نامه دیگر

خدای بندد کار و خدای بگشاید

از مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ یک نظر و صد هزار عنایت؛ منتظرم که وقتِ آن نظر آید.

مَشْرِقُهُ عَزِيزِ كَرِيمِ فرزندِ مخلص، فَخْرُ الْأُمَرَاءِ وَالْخَوَاصِّ، الْحَسِيْبُ النَّسِيبِ، أَسَدُ الْوَعَا، زَعِيمُ الْجُيُوشِ، الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، سَعْدُ الدَّوْلَةِ وَالْدِّین - اَدَامَ اللّٰهُ عُلوَّهُ - رسید؛ و معلوم است فرطِ دینداری و رحمت و شفقتِ آن یگانه، «ارْحَمْ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ». بنده‌نوازی و رحمت و کهترپروری در ذاتِ شما و آبا و اجدادِ شما حَقِّ تَعَالَى به عنایتِ خود سرشته است و ودیعت نهاده؛ و آن علامتِ سعادت و دولتِ آن

جهان است که بنده‌ای را بر بندگانِ ضعیف رحمت دهد؛ و رحمت آن باشد که گناهانِ بزرگ را خُرد بیند از مجرمان و بندگیِ اندک و وفایِ اندک را بسیار بیند.

نامهٔ صد و چهل و چهارم [K]

توفیقِ خیراتِ پذیرفته و حسناتِ مقبول، میسر و مرغوبِ خاطرِ اشرفِ خیراندیشِ عالی‌نظرِ امیر، مَلِکُ الثَّوَابِ، نِظَامُ الْمُلْکِ، صَاحِبُ الدَّوْلَتَيْنِ، الْمَخْصُوصُ بِخَصَائِصِ الْفَضْلِ وَالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ وَتَقَبَّلَ حَسَنَاتِهِ - باد. و چون احوالِ لطیف و معدلت و خیرگستری و فرهنگ و تدبیرِ اصلاحِ مُلْکِ جهتِ آسایشِ درویشان و دفعِ تشویش‌ها از ضعیفان که «كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»، هر سعی و اندیشه‌ای و صحراخسبی که راعی کند جهتِ محافظتِ رعیت، عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مقابل باشد به طاعاتِ اهلِ خَافِقَيْنِ؛ زیرا آن طاعت و ایمنی به سعی و دَبِّ او و دفعِ دَبَاب و طاغیان تواند کرد. رنجِ آن اکابرِ ما در این سفر و دَبِّ محافظتِ ثُغُور و اطرافِ مقبولِ باد، عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى.

نامهٔ صد و چهل و پنجم [K]

صدر و صدرزاده، امیرِ اجلِّ کبیر، عالمِ عادل، عالی‌همتِ خدای‌شناسِ عاقبت‌بین، مُرَبِّي الْفُقَرَاءِ، مَلَاذُ الضُّعَفَاءِ، سَيِّدُ الْمُسْتَخَفِّينِ، بَدْرُ الدَّوْلَةِ وَالِدِّينِ - أَدَامَ اللَّهُ عُلوَّهُ - سلام و تحیت از این داعیِ مخلص و محبِّ دیرینه، که «صَدَاقَةُ الْأَبَاءِ قَرَابَةُ الْأَبْنَاءِ»، «الْحُبُّ يُتَوَارَثُ وَالْبُغْضُ يُتَوَارَثُ»، قبول فرماید و آرزومندیِ غالب و باعث و صادق داند. باری تَعَالَى ملاقات را سببی سازد سریع، إِنَّهُ مُجِيبٌ سَمِيعٌ.

اخبارِ سارّ و سیرتِ خوب و احیایِ خصالِ خیر که سببِ سعادتِ آن جهانی بدان باز بسته است، و هُوَ «التَّعْظِيمُ لِأَمْرِ اللَّهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ»، بر تواتر می‌شنویم خیراتِ شما را، «وَالْخَيْرُ لَا يَخْفَى»، (إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ) [لقمان: ۱۶/۳۱]، (إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا) [نساء: ۴۰/۴] - زَادَهُ اللَّهُ تَوْفِيقَهُ - شاد می‌شویم به حصولِ آن. توفیق بر شما افزون باد.

آرندهٔ تحیت، فرزندِ عزیز، تاج‌الدین - أَعَزَّهُ اللَّهُ - از هواخواهانِ آن دولت و محبّانِ آن حضرت است. احرامِ کعبهٔ کرم و احسان کرده است و داعی را وسیلت ساخت بدان جنابِ عالی. امل است که نظرِ عنایت و

احسان و کهنترپوری و ضعیف‌نوازی، که از اخلاقِ قدیم و جبلیّتِ اصلیِ آن عزیز است، دربارهٔ او مبذول فرماید چنان‌که بر دگر صادران و واردانِ آن جناب می‌فرماید، تا موجبِ ثوابِ جزیل و ثنایِ جمیل باشد. «إِرْحَمْ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ». (مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ) [بقره: ۲/۲۴۵].

مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد
مقصود از این بازارِ دنیا نظاره تنها نیست، (هَلْ أَذُنُكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ) [صف: ۱۰/۶۱]،
مقصود بازرگانی است به مال و به نفس بذل کردن تا عوض‌هایِ شریف از مشتری (إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ) [توبه: ۱۱۱/۹] در رسد بی‌نهایت، و بر این داعی منت باشد فراوان، و بر احسان‌هایِ ماضی مُنْظَم گردد، که «إِثْمَامُ الْمَعْرُوفِ خَيْرٌ مِنْ ابْتِدَائِهِ»، وَالْهَلَالُ وَ إِنْ كَانَ أَنْيَقًا وَلَكِنْ إِذَا تَمَّ وَ كَمُلَ وَ صَارَ بَدْرًا كَانَ أَحْسَنَ وَ أَجْمَلَ. (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْهَمُوا) [احقاف: ۱۳/۴۶]. هر روز امدادِ توفیق بر شما افزون‌تر باد و بر محبّانِ شما، آمین یا رَبِّ الْعَالَمِينَ.

فهرست آیات

Mektup No	Âyet-i Kerîme	No
3	آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ [نمل: ٢٧/٤٠]	1
73	أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ [بقره: ٢٧٣/٢]	2
9, 17, 18, 19, 58, 59, 71, 81, 99, 103, 105, 112, 123	إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ [حجر: ٤٧/١٥]	3
122	ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً [اعراف: ٥٥/٧]	4
106	إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ [اعراف: ٢٠١/٧]	5
54	ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً [فجر: ٢٨/٨٩]	6
70	ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ [هود: ٤٢/١١]	7
16	أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ [بقره: ٢٦٠/٢]	8
45	اسْجُدُوا لِلَّهِ [بقره: ٣٤/٢]	9
17, 82	أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ [فتح: ٢٩/٤٨]	10
72, 116	اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ [سبأ: ١٣/٣٤]	11
132	أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ [كهف: ١٠٢/١٨]	12
44	أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِنْ رَبِّهِ [زمر: ٢٢/٣٩]	13
112	أَكْرَمِي مَثْوَاهُ [يوسف: ٢١/١٢]	14
112	أَكْرَمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا [يوسف: ٢١/١٢]	15
129	أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ [مطففين: ٤/٨٣]	16

38, 76, 120	17	الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ [زخرف: ٤٣/٤٧]
6, 19, 103, 116	18	الْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ [طور: ٥٢/٢١]
19	19	الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ [معارج: ٧٠/٢٣]
3	20	الَّذِينَ يُفَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوعٌ [صف: ٤١/٤]
129	21	الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ [رحمن: ٥٥/٢-١]
28	22	الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ [آل عمران: ١٧/٣]
122	23	الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ [فاتحه: ١-٦/٧]
74	24	الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ [نور: ٢٤/٢٦]
22	25	الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [آل عمران: ٣/١٣٤]
103	26	إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ [فاطر: ٣٥/١٠]
142	27	إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ [يونس: ١٠/٧٢]
98	28	إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ [اسراء: ١٧/٧]
69	29	أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلَوْلَا دَيْكَ [لقمان: ٣١/١٤]
2	30	أَنْ نَطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ [يس: ٣٦/٤٧]
145	31	إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا [احقاف: ٤٦/١٣]
145	32	إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى [توبه: ٩/١١١]
103	33	إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ [آل عمران: ٣-٣٣/٣٤]

115	34	إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ [توبه: ١٢٠/٩]
25, 93, 136	35	إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ [نساء: ٤٠/٤]
12, 52, 71, 112, 145	36	إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا [نساء: ٤٠/٤]
25, 113, 119	37	إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ [نحل: ١٢٨/١٦]
101	38	أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ [توبه: ١٠٤/٩]
3	39	إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ [آل عمران: ٣٧/٣]
118	40	إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ [حجرات: ١٢/٤٩]
76	41	إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ [محمد: ٧/٤٧]
73	42	إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ [محمد: ٧/٤٧]
38	43	إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ [يوسف: ١٠٠/١٢]
30	44	إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ [توبه: ٣٤/٩]
127	45	إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ [طارق: ٤/٨٦]
51	46	إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ [آل عمران: ١٦٠/٣]
104	47	إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ [كوثر: ١/١٠٨]
3	48	إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا [يس: ٨/٣٦]
92	49	إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا [كهف: ٣٠/١٨]
140	50	إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى [يس: ١٢/٣٦]

104, 118	إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ [حجر: ٩/١٥]	51
36	أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ [بقره: ٢٦١/٢]	52
60	إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ [محمد: ٣٦/٤٧]	53
75	إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ [حجرات: ١٠/٤٩]	54
3	إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ [نحل: ٤٠/١٦]	55
43, 52, 99, 125	إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا [انسان: ٩/٧٦]	56
123	إِنَّهُ لَا يَبْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ [يوسف: ٨٧/١٢]	57
93, 104, 145	إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ [لقمان: ١٦/٣١]	58
103	أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ، وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ [يس: ٣١/٣٦- [٣٢]	59
28	إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً [بقره: ٣٠/٢]	60
97	إِنِّي خَالِقُ بَشَرًا مِنْ طِينٍ [ص: ٧١/٣٨]	61
103	إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْ لَا أَنْ تُفَنِّدُونِ [يوسف: ٩٤/١٢]	62
35	أُولَى أَجْنَحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ [فاطر: ١/٣٥]	63
3	أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ [انعام: ١٩/٦]	64
140	أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ [قيامه: ٣/٧٥]	65
101	تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا [سجده: ١٦/٣٢]	66
45	تَنْزِلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا [فصلت: ٣٠/٤١]	67

63	تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا [بقره: ٢٧٣/٢]	68
140	تُعْزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ [آل عمران: ٢٦/٣]	69
76	حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ [انفال: ٤٤/٨]	70
116	ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ [آل عمران: ٣٤/٣]	71
44, 54, 113	ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ [مائده: ٥٤/٥]	72
141	رَبَّنَا أَتِمِّمْ لَنَا نُورَنَا [تحريم: ٨/٦٦]	73
10, 70, 100	رَبَّنَا ظَلَمْنَا [اعراف: ٢٣/٧]	74
100	رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ [مائده: ١١٩/٥]	75
70	سَارِعَا إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ [هود: ٤٣/١١]	76
124	سَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ [آل عمران: ١٣٣/٣]	77
115	سَارِعُكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ [انبياء: ٣٧/٢١]	78
51, 99	سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ [يس: ٥٨/٣٦]	79
70	سَنَسِمْهُ عَلَى الْخُرْطُومِ [قلم: ١٦/٤٨]	80
57, 62, 120	سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ [فتح: ٢٩/٤٨]	81
9, 21, 25, 84	سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ [فتح: ٢٩/٤٨]	82
130	شَهِدَ اللَّهُ [آل عمران: ١٨/٣]	83
94, 97	عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ [شورى: ٢٩/٤٢]	84
55, 78	عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ [حجر: ٤٧/١٥]	85

82	غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ [مؤمن: ٣/٤٠]	86
54	فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي [فجر: ٢٩/٨٩-٣٠]	87
97	فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ [حجر: ٢٨/١٥-٢٩]	88
37	فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي [بقره: ١٥٢/٢]	89
16, 55	فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ [يوسف: ١٢/٤٤]	90
50	فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا [عاديات: ٣/١٠٠]	91
50	فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا [عاديات: ٢/١٠٠]	92
16, 51, 68	فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ [ضحى: ٩٣/١٠-١١]	93
119	فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا [اسراء: ١٧/٢٥]	94
18	فَسَنِّيْسِرُهُ لِلْيَسْرَى [ليل: ٧/٩٢]	95
105	فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ [قلم: ٦٨/١٩]	96
75	فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ [بقره: ٨٧/٢]	97
38	فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ [ابراهيم: ١٤/٤٧]	98
122	فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا [انعام: ٤٣/٦]	99
76	فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ، وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ [شعراء: ٢٦/١٠٠-١٠١]	100
2	فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ [اسراء: ١٧/١٢]	101
98	فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ [انعام: ١٢٥/٦]	102
115, 123	فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ [زلزال: ٧/٩٩]	103
44	فَهُوَ حَسْبُهُ [طلاق: ٣/٤٥]	104

22	فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ [ق: ٥٠ / ٢٢]	105
16	قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنَّ لِيْطْمَئِنَّ قَلْبِي [بقرة: ٢٦٠ / ٢]	106
107	قَرَضًا حَسَنًا فَيُضَاعَفْ لَهُ [حديد: ١١ / ٥٧]	107
60	قُلِ اللَّهُ تُمَّ ذَرَهُمْ [انعام: ٩١ / ٦]	108
116	قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَا سْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ الشُّوْءُ [اعراف: ١٨٨ / ٧]	109
3	قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا... [كهف: ١٠٩ / ١٨]	110
104	قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي [كهف: ١٠٩ / ١٨]	111
44, 84	قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ [نساء: ٧٧ / ٤]	112
70	قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا [تحريم: ٦ / ٦٦]	113
18, 98, 99	كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ [ذاريات: ١٧ / ٥١ - [١٨]	114
58	كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ [انعام: ١٢ / ٦]	115
71, 94, 99	كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْمعَنَّكُمْ [انعام: ١٢ / ٦]	116
125, 126	كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ [مجادله: ٢٢ / ٥٨]	117
46	كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ [يونس: ١٠ / ١٠٣]	118
3	كَرَرِجٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ [فتح: ٢٩ / ٤٨]	119
60	كَرَرِجٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى [فتح: ٢٩ / ٤٨]	120

140	كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ [قيامه: ٢٦/٧٥]	121
48	كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ [بقره: ٢٦١/٢]	122
8, 27, 121	كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ [بقره: ٢٦١/٢]	123
48, 136	لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ [ابراهيم: ٧/١٤]	124
52	لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ [بقره: ٢٥٥/٢]	125
82	لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةً وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ [نور: ٣٧/٢٤]	126
30, 39, 59	لَا شَرَفٌ وَلَا غَرَبٌ [نور: ٣٥/٢٤]	127
70	لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ [هود: ٤٣/١١]	128
15	لَا نُزِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا [انسان: ٩/٧٦]	129
99	لَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ [مائده: ٥٤/٥]	130
39	لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا [انسان: ١٣/٧٦]	131
63	لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا [نساء: ٤٠/٤]	132
62	لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا فَرِيًّا، يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا [مريم: ٢٧/١٩-٢٨]	133
112	لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ [حديد: ٢٣/٥٧]	134
37	لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ [يونس: ٢٦/١٠]	135
67	لَمْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّا بِشَقِّ الْأَنْفُسِ [نحل: ٧/١٦]	136

22	لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ يَمِينٍ وَيَدَايِهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ [رعد: ١١/١٣]	137
92	لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ [زمر: ٦٣/٣٩]	138
103	لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ [هود: ٨٠/١١]	139
140	لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ [توبه: ٣٣/٩]	140
8	لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا [انفال: ٤٢/٨]	141
8, 84, 99	مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ [لقمان: ٢٨/٣١]	142
132	مَا زَاغَ الْبَصَرُ [نجم: ١٧/٥٣]	143
48	مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى [نجم: ١٧/٥٣]	144
131	مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا [هود: ٥٦/١١]	145
103	مَا نَفَذْتُ كَلِمَاتُ اللَّهِ [لقمان: ٢٧/٣١]	146
10, 36	مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ [فاتحه: ٤/١]	147
25	مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ [بقره: ٢٦١/٢]	148
20, 92, 97	مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ [بقره: ٢٦١/٢]	149
1	مَسْنِي الضُّرِّ [انبياء: ٨٣/٢١]	150
76	مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ [آل عمران: ٥٢/٣]	151
141	مَنْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ [احقاف: ٢١/٤٦]	152
1	مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ [انعام: ١٦٠/٦]	153

125	مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا [نمل: ٢٧/٨٩]	154
48, 52, 87, 89, 135	مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا [انعام: ١٦٠/٦]	155
3	مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا [بقره: ٢٤٥/٢]	156
145	مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ [بقره: ٢٤٥/٢]	157
6	مِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ [فلق: ١١٣/٤]	158
31	مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ [شورى: ٢٠/٤٢]	159
54	مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَ فِيهَا نُعِيدُكُمْ [طه: ٥٥/٢٠]	160
38	نَبَأْنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ [تحريم: ٣/٦٦]	161
83	نَفَخْتُ فِيهِ [حجر: ٢٩/١٥]	162
97	نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي [حجر: ٢٩/١٥]	163
89, 96	نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ [نور: ٣٥/٢٤]	164
21	نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ [تحريم: ٨/٦٦]	165
45	نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتِمِّمْ لَنَا نُورَنَا [تحريم: ٨/٦٦]	166
45	هُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا جَنِيًّا [مريم: ٢٥/١٩]	167
89, 91, 106, 124, 145	هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ [صف: ١٠/٦١]	168
53, 74, 92	هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ [رحمن: ٦٠/٥٥]	169
78	هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَ أَهْلُ الْمَغْفِرَةِ [مدثر: ٥٦/٧٤]	170
103	وَ أَتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ [يوسف: ٩٣/١٢]	171
60	وَ إِذَا رَأَيْتَ نَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَ مُلْكًا كَبِيرًا [انسان: ٢٠/٧٦]	172

128	و إِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ [شعرا: ٨٠/٢٦]	173
21, 130	و الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ [كهف: ٤٦/١٨]	174
74	و الْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَأَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ [اعراف: ٥٨/٧]	175
6	و التَّيْنِ وَ الزَّيْتُونِ وَ طُورِ سِينِينَ [تين: ٢-١/٩٥]	176
50	و الْعَادِيَاتِ ضَبْحًا [عاديات: ١/١٠٠]	177
46	و الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ [اعراف: ١٢٨/٧]	178
77	و أَلَفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ [انفال: ٦٣/٨]	179
7, 27, 53, 100	و الْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ [آل عمران: ١٣٤/٣]	180
73	و اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشِيَهُ [احزاب: ٣٧/٣٣]	181
92	و اللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ [يوسف: ٢١/١٢]	182
36, 48	و اللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ [بقره: ٢٦١/٢]	183
28	و الْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا [مرسلات: ١/٧٧]	184
106	و أَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ [ضحى: ١١/٩٣]	185
51	و أَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمُكِّتْ فِي الْأَرْضِ [رعد: ١٧/١٣]	186
4, 129	و أَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنتَهَى [نجم: ٤٢/٥٣]	187
81	و إِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا [نساء: ٤٠/٤]	188
22, 87	و إِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَ يُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا [نساء: ٤٠/٤]	189

70	190	وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ [شعراء: ٢٦/٢١٤]
8	191	وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ [اسراء: ١٧/٤٤]
71	192	وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ [انفال: ٨/٧٥]
140	193	وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ [آل عمران: ٣/١٤٠]
49	194	وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ [مريم: ١٩/٣١]
12	195	وَجُودُهُ بِیَوْمِئِذٍ مُّسْفِرَةٌ، ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ [عبس: ٨٠/٣٨-٣٩]
8	196	وَ حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ [بقره: ٢/١٤٤]
141	197	وَ حَسَفَ الْقَمَرُ وَ جُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ [قيامه: ١٠-٨/٧٥]
41, 71, 99, 127	198	وَ سَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُنْعَثُ حَيًّا [مريم: ١٩/١٥]
133	199	وَسَوَاسِ الْخَنَاسِ الَّذِي يُوسُّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ [ناس: ١١٤/٤-٥]
67, 116	200	وَ عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ [بقره: ٢/٢١٦]
7	201	وَ عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ [بقره: ٢/٢١٦]
8	202	وَ عِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ [انعام: ٦/٥٩]
70, 73	203	وَ قَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ [توبه: ٩/٤٨]
60	204	وَ قَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُ [سبأ: ٣٤/١٣]
7	205	وَ كَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا [فتح: ٤٨/٢٦]
6	206	وَ كَفَّلَهَا زَكَرِيَّا [آل عمران: ٣/٣٧]

3	207	وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا [فتح: ٢٨/٤٨]
67	208	وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ [مائده: ٢/٥]
62	209	وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ [محمد: ٣٠/٤٧]
104	210	وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى [ضحى: ٥/٩٣]
79	211	وَلَقَدْ اخْتَرْنَا هُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ [دخان: ٣٢/٤٤]
104, 114	212	وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَى [ضحى: ٤/٩٣]
2	213	وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ [منافقون: ٧/٦٣]
30	214	وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ [منافقون: ٧/٦٣]
105	215	وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ [فتح: ١٤/٤٨]
69, 103, 137	216	وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا [كهف: ١٠٩/١٨]
105	217	وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا [انعام: ٢٨/٦]
127	218	وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ [انعام: ٥٩/٦]
78	219	وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ [تكوير: ٢٩/٨١]
15, 91, 93, 97	220	وَمَا تَقْدُمُوا لَأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ [بقره: ١١٠/٢ و مَزْمَل: ٢٠/٧٣]
17, 54, 112	221	وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ [ذاريات: ٥٦/٥١]
121	222	وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ [عنكبوت: ١٨/٢٩]
43	223	وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ [يس: ١٧/٣٦]

42, 60, 94, 104, 107, 109, 114, 126	وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا [مريم: ٤٤/١٩]	224
9	وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى، وَلَسَوْفَ يَرْضَى [ليل: ٩٢/١٩-٢١]	225
74	وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ [توبه: ٥٤/٩]	226
127	وَمَا نَنْتَزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا [مريم: ٤٤/١٩]	227
113	وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا [فصلت: ٣٥/٤١]	228
7, 23, 35, 62, 63, 71, 96, 97, 100	وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَانَتْ مَوْجِبًا لِكُلِّ دَابَّةٍ مِنْهَا لَافٍ يَوْمَ يُنْفَخُ الْأَشْجَارُ وَمِمَّا كَانَتْ تُحْتَطِبُ [مائدة: ٣٢/٥]	229
1, 3	وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ [طلاق: ٣/٤٥]	230
95	وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ [طلاق: ٣/٤٥]	231
129	وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا [طلاق: ٣/٤٥]	232
103	وَمَنْ يَنْتَظِرْ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ [حجر: ٥٦/١٥]	233
121	وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا [بقره: ٢٦٩/٢]	234
89, 122	وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا غَنِيًّا [مريم: ٢٥/١٩]	235
112	وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ [شورى: ٢٩/٤٢]	236
132	وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ [حديد: ٤/٥٧]	237
118	وَيَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ [طلاق: ٣/٤٥]	238
62, 93, 107	وَيُوتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ [هود: ٣/١١]	239

117, 119	و يُؤْتِ مِنْ لَدُنْهِ أَجْرًا عَظِيمًا [نساء: ٤٠/٤]	240
123	يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً [فجر: ٢٧/٢٨-٢٨]	241
22	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ [محمد: ٧/٤٧]	242
20	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ [مائده: ١/٥]	243
22	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ [صف: ١٠/٦١]	244
132	يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ [مدثر: ١-٢]	245
44	يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ [عنكبوت: ٥٦/٢٩]	246
6	يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي [يس: ٢٦-٢٧/٣٦]	247
50	يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ [احزاب: ٣٣/٣٠]	248
138	يَا وَلَيْتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا [فرقان: ٢٨/٢٥]	249
116	يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا [توبه: ٩٨/٩]	250
35	يَجْزِيهِمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ [زمر: ٣٩/٣٥]	251
6, 55, 100	يُحِبُّهُمْ وَ يُحِبُّونَهُ [مائده: ٥٤/٥]	252
63	يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ [انعام: ٥٢/٦]	253
99	يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ [آل عمران: ١٩١/٣]	254
119	يَرْثِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا [مريم: ١٩/٦]	255
93, 94, 119	يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ [بقره: ٢١٢/٢]	256
60	يُضَاعَفُ لِمَنْ يَشَاءُ [بقره: ٢٦١/٢]	257

258	يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا [روم: ٣٠/٧]	6
259	يُجْرَوْنَهَا تَفْجِيرًا [انسان: ٧٦/٦]	54, 69
260	يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ [ابراهيم: ٢٧/١٤]	92
261	يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِن بَعْدِ مَا قَنَطُوا [شورى: ٢٨/٤٢]	105
262	يُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ [هود: ٣/١١]	60
263	يُؤَسِّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ [ناس: ٥/١١٤]	137
264	يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ [طارق: ٩/٨٦]	71
265	يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ [شعراء: ٨٨-٨٩/٢٦]	66

Mektup	İstifâde Edilen Âyet-i Kerîmeler	Mektupta Yazılan İbare
117	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [آل عمران: ١٣٠/٣]	اضعاف مضاعفه
10, 39, 87, 110, 112	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [آل عمران: ١٣٠/٣]	أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً
97, 105, 107	لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ [انبيا: ١٠٣/٢١]	الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ
99	وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ [شورا: ٢٩/٤٢]	إِنَّ اللَّهَ عَلَى جَمْعِنَا إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ
112	وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ [شورا: ٢٩/٤٢]	إِنَّ اللَّهَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ
75	وَإِذْ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَآتِ الْفِتْنَانَ نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا	أَنَا بَرِيءٌ مِّنْكُمْ

	لَا تَرَوُنَّ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ [انفال: ٤٨/٨]	
21, 54, 92	فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ [طه: ١٣٠/٢٠]	آنَاءَ اللَّيْلِ وَ أَطْرَافَ النَّهَارِ
58	فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ [طه: ١٣٠/٢٠]	آنَاءَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
77, 84, 134	وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ [بقره: ٢٠٧/٢]	إِنَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ
20, 23, 29, 33, 95, 97, 101, 145	إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ - إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ [هود: ٤١/١١ - بقره: ١٢٧/٢]	إِنَّهُ مُجِيبٌ سَمِيعٌ
136	إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُومٌ [صف: ٤/٤١]	بنیانِ مرصوص
27	وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ [شعراء: ٨٤/٢٦]	جَعَلَ لَهُ لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ
8, 90, 96, 108	وَنُيْسِرُكَ لِلْيُسْرَىٰ [اعلى: ٨/٨٧]	جَنَّبَ اللَّهُ تَعَالَى ... عَنِ الْعُسْرَى وَ يَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى
114	وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ - بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ [بقره: ١٨٦/٢ - آل عمران: ١٥٠/٣]	خَيْرُ النَّاصِرِينَ وَ نِعَمَ الْمُجِيبِ الْقَرِيبِ

54	ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا [يوسف: ٣٨/١٢]	ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ رَبِّي
53	وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا [مريم: ٣٣/١٩]	سَلَامٌ عَلَيْكَ يَوْمَ وُلِدْتَ وَ يَوْمَ تَمُوتُ وَ يَوْمَ تَبْعَثُ حَيًّا
25	الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ [رعد: ٢٩/١٣]	طُوبَى لَكُمْ
133	لَا مَقْطُوعَةً وَلَا مَمْنُوعَةً [واقعه: ٣٣/٥٦]	لَا مَقْطُوعَةً وَلَا مَمْنُوعَةً
71	وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ [بقرة: ١١٠/٢]	مَا قَدَّمُوا لِأَنْفُسِهِمْ مِنْ خَيْرٍ
54	لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ [فتح: ٢٧/٤٨]	مُحَلِّقِينَ رُءُوسَهُمْ وَ مُقَصِّرِينَ
122	مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَرَجٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ [نمل: ٨٩/٢٧]	مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ
29	أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ [انعام: ١٢٢/٦]	نُورٌ يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ
63	إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا [انسان: ٩/٧٦]	وَ لَا يُرِيدُ مِنَّا جَزَاءً وَلَا شُكْرًا
68	وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ [ابراهيم: ٧/١٤]	وَسَنَزِيدُ الشَّاكِرِينَ
27	وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ وَقَدْ نَصَرْتُكُمْ عَلَىٰ عَدُوِّكُمْ فَإِنْ شَكَرْتُمْ	وَقَدْ نَصَرْتُكُمْ عَلَىٰ عَدُوِّكُمْ فَإِنْ شَكَرْتُمْ

	إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ [إبراهيم: ٧/١٤]	بِالْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ لَأَزِيدَنَّكُمْ
45	نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتِمِّمْ لَنَا نُورَنَا [تحریم: ٨/٦٦]	يَسْعَى نُورُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَبِأَيْمَانِهِ

فهرست احاديث

Mektup	Kaynaklarda Hadîs-i Şerîf Olduğu Bildirilen İbareler	
23, 120	اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ.	1
12	أَحَبُّ الْأَعْمَالِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى وَ أَفْضَلُهَا الْحُبُّ فِي اللَّهِ تَعَالَى.	2
33	أَحْسِنُوا إِلَى الْفُقَرَاءِ الرَّبَّانِيِّينَ وَاتَّخِذُوا عِنْدَهُمُ الْأْيَادِي، فَإِنَّ لَهُمْ دُولًا يُقَالُ لَهُ: خُذْ بِيَدِكَ مَنْ شِئْتَ وَ ادْخُلْهُ الْجَنَّةَ. إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا يَحْتَاجُونَ إِلَيَّ شَفَاعَتِي وَ إِنَّمَا لَهُمْ شَفَاعَةٌ فِي اللَّهِ.	3
40	إِذْ قَالَ قَائِلٌ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: إِنِّي أَحِبُّ فُلَانًا. قَالَ: فَمَنْ وَ أَخْبِرْهُ.	4
121	إِذَا أَحْبَبْتُ عَبْدًا كُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَ بَصَرًا وَ لِسَانًا حَتَّى بِي يَسْمَعُ وَ بِي يُبْصِرُ وَ بِي يَنْطَلِقُ وَ بِي يَنْطَلِقُ.	5
16, 23, 53, 143, 145	إِرْحَمْ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمَكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ.	6
32	اسْتَعِينُوا عَلَى حَوَائِجِكُمْ مِنْ رُحَمَاءِ أُمَّتِي.	7
97	اطْلُبُوا الْحَوَائِجَ مِنَ السُّمَحَاءِ، فَإِنِّي جَعَلْتُ فِيهِمْ رَحْمَتِي؛ وَلَا تَطْلُبُوهَا مِنَ الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ، فَإِنِّي جَعَلْتُ فِيهِمْ سَخَطِي	8
53	أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ.	9
3	الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ.	10
75	الْإِسْلَامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَ سَيَعُودُ غَرِيبًا.	11
51	الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ.	12
145	الْتَّعْظِيمُ لِأَمْرِ اللَّهِ وَ الشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ.	13

3, 49	الْجَمَاعَةُ رَحْمَةً وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ.	14
3, 7	الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ.	15
61	الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ.	16
9	الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَأَعَزُّهُمْ وَأَكْرَمُهُمْ، أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ.	17
91, 122	الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَفْضَلُهُمْ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ.	18
32, 99, 107	الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَأَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ.	19
72	الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، فَخَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ.	20
113	الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ، وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ.	21
7	الْخُلُوعُ خَيْرٌ مِنْ جَلِيسِ السُّوءِ وَجَلِيسُ الْخَيْرِ خَيْرٌ مِنَ الْوَحْدَةِ.	22
2, 133	الْخَيْرُ لَا يُؤَخَّرُ.	23
95	الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلُهُ.	24
60	الدُّنْيَا حَيْفَةٌ وَطُلَّابُهَا كِلَابٌ.	25
112	الدُّنْيَا سَاعَةٌ.	26
25, 107, 123	الدُّنْيَا مَرْعَةُ الْآخِرَةِ.	27
73	الدُّنْيَا أَسْحَرُ مِنْ هَارُوتَ وَ مَارُوتَ.	28
122	السَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ أَغْصَانُهَا مُتَدَلِّيَةٌ فِي الدُّنْيَا فَمَنْ اسْتَمْسَكَ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا رَفَعَهُ إِلَى الْجَنَّةِ.	29
54	السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ.	30
39	اللَّهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ.	31

22, 33, 48, 121	الْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ.	32
99	الْمُؤْمِنُونَ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى سَائِرُ الْجَسَدِ بِالْحَمَى وَالسَّهَرِ.	33
48	النِّكَاحُ سُنَّتِي.	34
74	إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ.	35
3	إِنَّ لِلَّهِ فِي أَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ، أَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا.	36
10	إِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا.	37
100	إِنْ كَانَ كَرِيمًا أَكْرَمَكَ وَإِنْ كَانَ لَيْمًا أَسْلَمَكَ.	38
23	أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ فَاطْلُبُونِي عِنْدَهُمْ.	39
50	إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَّا خَلَقَ الْعَقْلَ، قَالَ لَهُ: أَقْبِلْ، فَأَقْبَلَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَدْبِرْ، فَأَدْبَرَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: قُمْ، فَقَامَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: اقْعُدْ، فَقَعَدَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: تَكَلَّمْ، فَتَكَلَّمَ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: اسْكُتْ، فَسَكَتَ. إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ. ثُمَّ قَالَ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي، مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَكْرَمَ مِنْكَ إِلَيَّ. لَكَ أَخَاطِبُ وَ لَكَ أَعَاتِبُ وَ لَكَ أَعْفِرُ، وَ لَكَ الثَّوَابُ وَ لَكَ الْعِقَابُ.	40
25, 107	إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا أَمْجَادًا مَحَلُّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَحَلِّ الْمَطَرِ، إِنْ وَقَعَ عَلَى الْبَرِّ أَخْرَجَ الْبَرَّ وَ إِنْ وَقَعَ عَلَى الْبَحْرِ أَخْرَجَ الدُّرَّ.	41
22	أُولَئِكَ تَحْتَ قِبَابِي لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِي.	42
9	تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ وَ طَلَبُ رِضَاءِ اللَّهِ وَ شَفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ.	43
48, 60, 66, 100, 121	تَعْظِيمُ أَمْرِ اللَّهِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ اللَّهِ	44
40	تَكَلَّمُوا حَتَّى تُعْرِفُوا.	45
137	جُزْ يَا مُؤْمِنُ؛ فَإِنَّ نُورَكَ أَطْفَاءُ نَارِي.	46

31	حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ.	47
7	حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَ حُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ.	48
18, 51, 99, 125	خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ.	49
96	خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ وَ شَرُّ النَّاسِ مَنْ يَضُرُّ النَّاسَ.	50
10	دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ.	51
51	سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ.	52
2	عَجَّلُوا بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْفَوْتِ.	53
51, 71	عَدُلْ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سِتِّينَ سَنَةً.	54
138	عَظَّمُوا الْعُلَمَاءَ وَ خَالِطُوا الْفُقَرَاءَ.	55
95	قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي. مَنْ ذَكَرَنِي فِي مَالِهِ، ذَكَرْتُهُ فِي مَالِي، وَ مَنْ ذَكَرَنِي عَلَى مَالٍ ذَكَرْتُهُ عَلَى مَالٍ، وَ مَنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي.	56
120	كُلُّ نَسَبٍ وَ سَبَبٍ يَنْقَطِعُ إِلَّا نَسَبِي وَ سَبَبِي.	57
8	لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ.	58
57	لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا أَتَاهُمُ الْعِلْمُ وَ النَّصِيحَةُ مِنْ قَبْلِ أَكَابِرِهِمْ فَإِذَا أَتَاهُمْ مِنْ قَبْلِ أَصَاغِرِهِمْ هَلَكُوا.	59
130	لَا صَلَاةَ إِلَّا بِحُضُورِ الْقَلْبِ.	60
60	لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَ لَا خَطَرَ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٍ.	61
45	لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ.	62

70	لَا يَخْلُونُ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ لَا يَحِلُّ لَهُ فَإِنَّ تَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ.	63
48	لَوْ أَهْدَيْ إِلَيَّ بِكَرَاعٍ لَقَبِلْتُهُ.	64
60	لَوْ بَقِيَ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا يَوْمًا وَاحِدًا يُطَوِّلُ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ إِلَيَّ أَنْ يَبْلُغَ الْمُجْتَهِدُ مَأْمُولَهُ.	65
54	لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتَ الْأَفْلَاكَ.	66
37	لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْمُعَايِنَةِ.	67
2	مَا وَسَعَنِي أَرْضِي وَمَا وَسَعَنِي سَمَائِي وَإِنَّمَا وَسَعَنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ.	68
129	مَا وَسَعَنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي.	69
22	مَرَضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي.	70
135	مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا كَثُرَ ذِكْرُهُ.	71
37	مَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَحَدًا فَلْيُعْلِمْهُ.	72
33	مَنْ أَرَادَ أَنْ يَجْلِسَ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى فَلْيَجْلِسْ مَعَ أَهْلِ التَّصَوُّفِ.	73
96	مَنْ تَخَنَ دِينَهُ تَخَنَ بَلَاؤُهُ وَ مَنْ رَقَّ دِينُهُ رَقَّ بَلَاؤُهُ.	74
7, 136	مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِدًا، كَفَاهُ اللَّهُ سَائِرَ هُمُومِهِ.	75
12	مَنْ جَمَعَ شَمْلَ مُتَفَتِّتٍ جَمَعَ اللَّهُ شَمْلَهُ.	76
133	مَنْ خَدَمَ عَبْدًا مِنْ عِبَادِ اللَّهِ يَوْمًا فَكَانَ مَا عَبَدَ اللَّهُ سَنَةً.	77
122	مَنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَ مَنْ ذَكَرَنِي فِي مَالِهِ ذَكَرْتُهُ فِي مَالِي، وَ مَنْ ذَكَرَنِي فِي مَالٍ ذَكَرْتُهُ عَلَى مَالٍ خَيْرٌ مِنْهُ؛ أَنَا الدَّيَّانُ أَجْزِي بِالْحَسَنَةِ وَ أَعْفُو عَنِ السَّيِّئَةِ.	78
6	مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ، أَوْرَثَهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.	79

22	80	مَنْ كَانَ لِلَّهِ كَانَ اللَّهُ لَهُ.
70	81	مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَفْقَنَ مَوَاقِفَ التُّهَمِ.
53	82	مَنْ كَظَمَ الْغَيْظَ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبُهُ أَمْنًا وَ إِيمَانًا.
62	83	مَنْ يَأْتِ عَمَلًا صَالِحًا لِلَّهِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ أَلْبَسَهُ اللَّهُ مِنْهُ رِدَاءً يُعْرَفُ بِهِ.
60	84	نَفْسُكَ مَطِيئَتُكَ فَارْزُقْ بِهَا.
41	85	كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا.
40, 60	86	كُلُّ مُيسَّرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ.
144	87	كُلُّكُمْ رَاعٍ وَ كُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.
68	88	كَمَا تَدِينُ تُدَانُ.
49	89	كَمَا تَعِيشُونَ تَمُوتُونَ وَ كَمَا تَمُوتُونَ تُبْعَثُونَ.
140	90	كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ.
68	91	هَذَا عَدْلِي فِيمَا أَمْلِكُ، فَأَعْفُ عَنِّي فِيمَا لَا أَمْلِكُ.
6	92	يَا عَلِيُّ، لَوْ رَأَيْتَ كَيْدِي يَنْجَرُ عَلَى الْأَرْضِ، أَتَيْشِ تَصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ الْجَوَابَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَجْعَلْ جَفْنَ عَيْنِي مَأْوَاهُ وَ حَشْوَ فُؤَادِي مَثْوَاهُ وَ أَعُدُّ نَفْسِي فِيهِ مِنْ الْمُجْرِمِينَ الْمُقْصِرِينَ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي.
92	93	يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ.
69	94	يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لِعَبْدٍ أَنْعَمَ عَلَيْهِ: مَاذَا صَنَعْتَ فِيمَا أَسْبَعْتُ عَلَيْكَ مِنَ النِّعْمَةِ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، شَكَرْتُكَ وَ حَمِدْتُكَ، يَعْنِي شَكَرْتُكَ بِمَالِي وَ بِنَفْسِي وَ بِلِسَانِي وَ بِقَلْبِي وَ غَيْرِهَا. فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: لَمْ تَشْكُرْنِي إِذَا لَمْ تَشْكُرْ لِمَنْ أَجْرِيَّتُهَا عَلَى يَدِهِ، يَعْنِي لَمْ تَشْكُرْ لِمَنْ أَجْرِيَّتْ تِلْكَ النِّعْمَةُ عَلَى يَدِهِ، صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ فِيمَا أَخْبَرَنَا عَنِ اللَّهِ.

18	يَنْظُرُ بُنُورَ اللَّهِ.	95

Mektup	Hadîs-i Şerîflere İ̇şaret Eden İbareler	
84	أَرِنَا الْأَشْيَاءَ كَمَا هِيَ. (أَرِنِي الْأَشْيَاءَ كَمَا هِيَ)	1
112	أَعْدَايَ مَا نَفْسٍ أَمَارَةٌ مَاسَتْ. (أَعْدَى عَدُوَّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ.)	2
3	الْجَارُ ثُمَّ الدَّارُ. (الْجَارُ قَبْلَ الدَّارِ، وَالرَّفِيقُ قَبْلَ الطَّرِيقِ، وَالزَّادُ قَبْلَ الرَّحِيلِ.)	3
3	الرَّفِيقُ ثُمَّ الطَّرِيقُ. (الْجَارُ قَبْلَ الدَّارِ، وَالرَّفِيقُ قَبْلَ الطَّرِيقِ، وَالزَّادُ قَبْلَ الرَّحِيلِ.)	4
78	لَا زَالَ مُتَوَرًّا وَ مُطْلِعًا عَلَى الْأَشْيَاءِ كَمَا هِيَ. (أَرِنِي الْأَشْيَاءَ كَمَا هِيَ)	5
128	من خلائق را از عدم به وجود آوردم و ایشان را عمر و عقل و اسباب دادم، از بهر آن ندادم تا در این زراعت و تجارتِ اعمالِ صالحه و اعمالِ غیرِ صالحه من بر ایشان سود کنم، که من از سود مُنَزَّهَم؛ بلکه از بهر آن آفریدم تا ایشان بر من سود کنند و دولت گیرند و سعادتِ ابد یابند. (يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّمَا خَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَرْبَحُوا عَلَيَّ، وَلَمْ أَخْلُقْهُمْ لَأَرْبَحَ عَلَيْهِمْ.)	6
129	و آن را چشمی ندیده است و گوشی نشنیده است و وهم و فهم هیچ آفریده‌ای بدان نرسیده است. (قَالَ اللَّهُ أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ.)	7
121	وَالْحُبُّ لِلَّهِ وَالْبُغْضُ لِلَّهِ وَالْإِعْطَاءُ لِلَّهِ وَالْمَنْعُ لِلَّهِ وَالْإِحْلَاصُ لِلَّهِ. (إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ.)	8
101	يُحِبُّ لِلنَّاسِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ وَ يَخْتَارُ لِلنَّاسِ مَا يَخْتَارُ لِنَفْسِهِ. (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ، حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ.)	9

فهرست اشعار عربی

- 1 إذا اشتكتِ العمائمِ الفلّسا فإيش يقولُ السراويلاتُ؟
(115)
- 2 إذا أنت لم تعشقي و لم تدري ما الهوى فرح واعتلِفَ تينًا و أنت حمارُ
(116)
- 3 إذا طرِفَ من حبلِك انحَلَّ عقْدُهُ تداعى وشيكا بانحلالٍ مرأئيه
(197)
- 4 أطالَ اللهَ عُمرَكَ في سُرورٍ و عادَ عَلَيْكَ عِيدُكَ أَلْفَ عَامٍ
و لا زالتِ نُفُوسٌ مِنْ أَنْاسٍ تُحْمَلُ عَنْكَ مَحْذُورَ الْحِمَامِ
(212)
- 5 أَعَانِقُهَا وَ النَّفْسُ بَعْدُ عَشِيقَةُ إِلَيْهَا وَ هَلْ بَعَدَ الْعِنَاقِ تَدَانِي؟
(136)
- أَعَانِقُكُمْ وَالنَّفْسُ بَعْدُ عَشِيقَةُ إِلَيْكُمْ وَ هَلْ بَعَدَ الْعِنَاقِ تَدَانِي
كَأَنَّ فُؤَادِي لَيْسَ يَشْفِي غَلِيلُهُ سِوَى أَنْ تَرَى الرُّوحَيْنِ يَمْتَرِجَانِ
(188)
- 6 أَفَادَتْكُمْ النَّعْمَاءُ مِنِّي ثَلَاثَةً يَدِي وَ لِسَانِي وَ الصَّمِيرَ الْمُحَجَّبَا
(166)
- 7 إِكْرَامُ أَهْلِ الْهَوَى مِنْ الْكَرَمِ وَ أُمَّةُ الْعِشْقِ أَضْعَفُ الْأُمَمِ
(49, 78, 135, 180)
- 8 أَلَدُّ مِنَ الصَّهْبَاءِ بِالْمَاءِ ذِكْرُهُ وَ أَحْسَنُ مِنْ يُسْرِ تَلْقَاهُ مُعْدِمُ
(253)
- 9 أَلَمْ يَحْذَرُوا مَسْخَ الَّذِي يَمَسُخُ الْعِدَى وَ يَجْعَلُ أَيْدِي الْأُسْدِ أَيْدِي الْخِرَانِقِ
وَ قَدْ عَايَنُوهُ فِي سِوَاهُمْ وَ رُبَّمَا أَرَى مَارِقًا فِي الْحَرْبِ مَصْرَعَ مَارِقِ
تَعَوَّدَ أَنْ لَا يَقْضَمَ الْحَبَّ خَيْلُهُ إِذَا الْهَامُ لَمْ تَرْفَعْ جُنُوبَ الْعَلَائِقِ
وَلَا تَرِدَ الْغُدْرَانَ إِلَّا وَ مَاؤُهَا مِنْ الدِّمِّ كَالرَّيْحَانِ تَحْتَ الشَّقَائِقِ
(16)

- 10 إِلَيْكَ أَتُوبُ يَا رَحْمَنُ مِمَّا
وَالَّا عَنْ هَوَى لَيْلَى وَ حُبِّي
جَنَيْتُ فَقَدْ تَكَاثَرَتِ الذُّنُوبُ
زِيَادَتَهَا فَإِنِّي لَا أَتُوبُ
(248)
- 11 أَنْتَ الْأَمِيرُ وَ إِن لَّمْ تُؤْتِ مَنْشُورًا
فَالْأَمْرُ دُونَكَ إِن لَّمْ تُؤْتَمَنَ شُورًا
(219)
- 12 أَنْتَ الَّذِي بِالْمَعَالِي مَفْخَرُ الْأُمَمِ
فِي الْعَدْلِ وَ اللُّطْفِ وَالْإِحْسَانِ وَالْكَرَمِ
(251)
- 13 إِن كَانَ لَا يَرْجُوكَ إِلَّا مُحْسِنٌ
فَبِمَنْ يَلُودُ وَ يَسْتَجِيرُ الْمُجْرِمُ؟
(218)
- 14 إِن كُنْتَ لَسْتَ مَعِيَ فَالذِّكْرُ مِنْكَ مَعِيَ
الْعَيْنُ تَفْقِدُ مَنْ تَهْوَى وَ تُبْصِرُهُ
قَلْبِي يَرَاكَ وَ إِن غُيِّبَتْ عَنْ بَصَرِي
وَ نَاطِرُ الْقَلْبِ لَا يَخْلُو مِنَ النَّظَرِ
(34)
- 15 بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِي
تَرْوُمُ الْعِزِّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا
وَ مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي
يَعُوضُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّالِي
(43)
- 16 تَجْرِي الرِّيَّاحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي السُّفُنُ
(166, 238)
- 17 الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ
قَدْ رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ
(214)
- الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ
قَدْ وَصَلَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ
(22, 171)
- 18 خَيَالِكَ فِي عَيْنِي وَ إِسْمُكَ فِي فَمِي
وَ ذِكْرُكَ فِي قَلْبِي إِلَى آيْنٍ أَكْتُبُ؟
(133)
- 19 رَضِيتُ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لِي
لَقَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ فِيمَا مَضَى
وَ فَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَى خَالِقِي
كَذَلِكَ يُحْسِنُ فِيمَا بَقِيَ
(172, 217)
- 20 رَضِينَا بِبَعْضِ الْعَيْشِ إِن عَزَّ كُلُّهُ
وَ مَنْ لَمْ يَجِدْ مَاءً طَهُورًا تَيْمُمًا

(238)

21 رَضِينَا مِنْ وَصَالِكَ بِالْكَلامِ وَيَكْفِينَا الْإِشَارَةُ بِالسَّلَامِ
فَيَوْمٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ شَهْرٍ وَ شَهْرٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ عَامٍ
(187)

22 رَقَّ الرُّجَا جُ وَ رَقَّتِ الْخَمْرُ فَتَشَاكَلَا وَ تَشَابَهَ الْأَمْرُ
(103)

23 رُوحُهُ رُوحِي وَ رُوحِي رُوحُهُ مَنْ رَأَى رُوحَيْنِ عَاشَا فِي بَدَنٍ؟
(123, 155)

24 رُوحِي بِرُوحِكَ مُمَزُوجٌ وَ مُتَّصِلٌ فَكُلُّ حَادِثَةٍ تُؤْذِيكَ تُؤْذِينِي
(103)

25 رُوحِي بِرُوحِكَ مُمَزُوجٌ وَ مُتَّصِلٌ فَكُلُّ عَارِضَةٍ تُؤْذِيكَ تُؤْذِينِي
(33)

26 سَأَلْتُ النَّاسَ عَنْ خِلٍّ صَدُوقٍ فَقَالُوا مَا إِلَى هَذَا سَبِيلُ
تَمَسَّكَ إِنَّ ظَفَرْتَ بِذَيْلِ حُرٍّ فَإِنَّ الْحُرَّ فِي الدُّنْيَا قَلِيلُ
(113)

27 سَتَعْرِفُنِي إِذَا جَرَبْتَ غَيْرِي وَ تَعْلَمُ أَنَّي لَبِقٌ نَصُوحُ
(216)

28 سَلَامٌ عَلَى أَهْلِ نَادِيكُمْ وَ مَنْ حَلَّ يَوْمًا بِوَادِيكُمْ
(101, 177, 185)

29 سَلَامٌ عَلَيْكُمْ، لَا سَلَامٌ مُودِّعٍ وَلَكِنْ سَلَامٌ لَا يَزَالُ جَدِيدُ
(59, 185, 202)

30 سَلَامٌ لَاحَ كَالْبَدْرِ السَّنِيِّ سَلَامٌ فَاحَ كَالْوَرْدِ الطَّرِيِّ
سَلَامٌ رَقَّ نَشْرًا كَالْخُرَامِي سَلَامٌ طَابَ كَالرُّطْبِ الْجَنِيِّ
(236)

31 سَوْفَ تَرَى إِذَا انْجَلَى الْغُبَارُ أَ فَرَسٌ تَحْتَكَ أَمْ حِمَارٌ؟
(51)

- 32 ضُرُوبُ النَّاسِ عُشَاقٌ ضُرُوبًا فَأَكْرَمُهُمْ أَشْفَهُهُمْ حَبِيبًا
(3)
- 33 عَدُوُّكَ مَذْمُومٌ بِكُلِّ لِسَانٍ وَ إِنْ كَانَ مِنْ أَعْدَائِكَ الْقَمَرَانِ
(251)
- 34 عِنْدِي جُمْلٌ مِنْ اِشْتِيَاقٍ وَ فُضُولُ بَلْ أَنْتَظِرُ الزَّمَانَ وَ الْحَالَ يَحُولُ
أَنْ يَجْمَعَ بَيْنَنَا فَتُصْغِي وَ أَقُولُ
(122, 133)
- 35 عُوْدُوا إِلَى الْوَصْلِ عُوْدُوا فَالْهَجْرُ صَعْبٌ شَدِيدٌ
(121)
- 36 فَاحْذَرِ صِغَارَ الشَّرِّ قَبْلَ كِبَارِهِ إِنَّ الْكِبَارَ بَدَأَ بِهِنَّ صِغَارُ
(197)
- 37 فَادِّ زَكَاةَ الْجَاهِ وَ اعْلَمْ بِأَنَّهَا كَمِثْلِ زَكَاةِ الْمَالِ تَمَّ نِصَابُهَا
(224)
- 38 فَرِيحُ الصَّبَا مِنِّي إِلَيْكَ رَسُولُ
(173)
- 39 فَقُرْبُكَ مِنْ صَوْبِ السَّحَابِ أَنْجَعُ وَ أَجْدَى عَلَى أَهْلِ الْبِلَادِ وَ أَنْفَعُ
فَعِشْ لِلْمَسَاعِي وَ الْمَآثِرِ وَ الْعُلَى فَإِنَّ حِمَاَهَا مَا بَقِيَتْ مُنْعٌ
(32)
- 40 فَقُلْتُ وَ مَا نَفْعِي بِقُرْبِ دِيَارِهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْقُلُوبِ قَرِيبٌ
(147)
- 41 فَلَا تَحْسَبَنَّ أَنَا عَلَى الدَّهْرِ ضِعُ فَلَldَّهْرٍ مِنْ بَعْدِ الْعِتَارِ نُهْوُضُ
(205)
- 42 فَلَا تَحْقِرَنَّ نَفْسِي وَ أَنْتَ حَبِيبُهَا فَكُلْ امْرِئٍ يَصْبُو إِلَى مَنْ يُجَانِسُ
(45)
- 43 فَمَا كُلُّ مَنْ قَادَ الْجِيَادَ يَسُوْسُهَا وَ لَا كُلُّ مَنْ أَجْرَى يُقَالُ لَهُ مُجْرِي
(32)

- 44 فَمَنْ يَرَهُ فِي مَنْزِلٍ فَكَأَنَّمَا رَأَى كُلَّ إِنْسَانٍ وَ كُلَّ مَكَانٍ
(103)
- 45 فَيَا لَهَا قِصَّةٌ فِي شَرْحِهَا طُولُ
(168, 203)
- 46 فَيَوْمٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ شَهْرٍ وَ شَهْرٌ لَا أَرَاكَ كَأَلْفِ عَامٍ
(90, 108)
- 47 قَدْ رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى فَضْلِهِ
(140)
- 48 كَأَنَّا مِنْ بَشَاشَتِنَا ظَلَلْنَا يَوْمٍ لَيْسَ مِنْ هَذَا الزَّمَانِ
(182)
- 49 لَأَدَّى كِتَابًا فِي سُطُورٍ كَأَنَّهُمَا وَأَعَذَّبَ مِنْ مَاءِ الْعَمَامِ عَلَى الظُّمَأِ
مَخَانِقُ ذُرٍّ فِي صُدُورِ الْكَوَاعِبِ
وَأَطْيَبَ رِيًّا مِنْ نَسِيمِ الْجَنَائِبِ
(22, 99)
- 50 لَا زِلْتَ فِي دَوْلَةٍ عَمَّتْ مَحَاسِنُهَا بَيْنَ الْأَنَامِ وَ فِي دِينٍ بِلَا خَلَلٍ
(250)
- 51 لَمَّا رَأَيْتُ مِنَ الْهَلَالِ نُموهَ أَيْقَنْتُ أَنْ سَيَصِيرُ بَدْرًا كَامِلًا
(113)
- 52 لَوْ اخْتَصَرْتُمْ مِنَ الْإِحْسَانِ زُرْتُكُمْ وَالْعَذْبُ يُهْجَرُ فِي الْإِفْرَاطِ فِي الْخَصْرِ
(75)
- 53 لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ
(102)
- لَوْ أَنَّ الرِّيحَ تَحْمِلُنِي إِلَيْكُمْ وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْفِي إِلَيْكُمْ
تَشَبَّثْتُ بِأَذْيَالِ الرِّيحِ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟
(93, 95, 188)
- 54 مَا ذَا الْفِرَاقُ فِرَاقُ الْوَامِقِ الْكَمِدِ هَذَا الْفِرَاقُ فِرَاقُ الرُّوحِ وَ الْجَسَدِ
(18)

- 55 الْمَشْرَبُ الْعَذْبُ كَثِيرُ الرَّحَامِ وَ مَزْرَعُ الدَّهْرِ رَهِينُ الرَّهَامِ
(126)
- 56 نَذَكْرُ بِالرَّقَاعِ إِذَا نُسِينَا فَانِ الْأُمُّ لَمْ تُرْضِعْ غُلَامًا وَ نَكْتُبُ حِينَ يَمْطُلُنَا الْكَرَامُ عَلَى الْإِشْفَاقِ مُذْ سَكَتَ الْغُلَامُ
(163, 225)
- 57 وَ إِذَا الْحَبِيبُ أَتَى بِذَنْبٍ وَاحِدٍ جَاءَتْ مَحَاسِنُهُ بِأَلْفِ شَفِيعٍ
(99)
- 58 وَاذْكُرْ صَبَابَتَنَا إِلَيْكَ وَ شَوْقَنَا وَارْحَمْ بَنَاتِكَ إِنَّهُنَّ صِغَارُ
(19)
- 59 وَ إِنْ تَرَى عَيْبًا فَسُدَّ الْخَلَلَا فَجَلَّ مَنْ لَا عَيْبَ فِيهِ وَ عَلَا
(124)
- 60 وَ أَيُّ نَعِيمٍ لَا يُكَدِّرُهُ الدَّهْرُ؟ عَلَى الْمَرْءِ مِنْ وَقَعِ الْحُسَامِ الْمُهَنْدِ
(176)
- 61 وَ ظَلُمَ ذَوِي الْقُرْبَى أَشَدُّ مَرَارَةً وَ كِدْتُ أَطِيرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكُمْ
(94)
- 62 وَ لَكِنْ بَكَتْ قَبْلِي فَهَيَّجَ لِي الْبُكَاءُ وَ كَيْفَ يَطِيرُ مَقْصُوصُ الْجَنَاحِ؟
(10)
- 63 وَ لَكِنْ رَأَيْتُ السَّيْفَ مِنْ بَعْدِ شَحْدِهِ بُكَاهَا، فَقُلْتُ: الْفَضْلُ لِلْمُتَقَدِّمِ
(174)
- 64 وَ لَوْ كَانَ لِي فِي كُلِّ مَنَبِتٍ شَعْرَةٌ إِلَى الْهَزِّ مُحْتَاجًا وَ إِنْ كَانَ مَاضِيًا
(173, 178, 200, 225)
- 65 وَ مَا غَلْظَتْ رِقَابُ الْأُسْدِ حَتَّى لِسَانًا لِشُكْرِ مِنْكَ كَانَ مُقْصَرًّا
(197)
- 66 وَ مَا غَلْظَتْ رِقَابُ الْأُسْدِ حَتَّى بِأَنْفُسِهَا تَوَلَّتْ مَا عَنَاهَا
(8, 237)
- 67 وَ مِنْ طُولِ التَّفَكُّرِ كُلِّ يَوْمٍ رَأَيْتَكَ كُلَّ لَيْلٍ فِي الْمَنَامِ
(107, 188)

68 وَ وِدِدْتُ أَنْ أُعْطِيَ الْمُنَى فَطَائِرُ مِنْ شَوْقِي إِلَيْهِ مَعَ الْحَمَامِ الطَّائِرِ
(32)

69 وَهَذَا دُعَاءُ لَوْ سَكَتُ كُفَيْتُهُ
(198)

70 هَوَى نَاقَتِي خَلْفِي وَقُدَّامِي الْهَوَى وَإِنِّي وَإِيَّاهَا لَمُخْتَلِفَانِ
(121)

71 يَا حَسْرَةَ لِلْعَاشِقِينَ تَحَمَّلُوا ثِقَلَ الْمَحَبَّةِ وَ الْهَوَى فَضَّاحُ
(29)

فهرست اشعار فارسی

- 1 آب‌ریزی کشیده اندر پوست تو گهی جان‌ش خوانی و گه دوست
(50)
- 2 آزادی را به لطفِ خود بنده کنی به زانکه هزار بنده آزاد کنی
(21, 64, 165, 183)
- 3 آغازِ مناره از یکی خِشت بود مُهْمَل‌داریِ تو خِشت را زشت بود
(197)
- 4 آنجا که بودی گلستان با دوستان در بوستان
شد گرگ و روبه را مکان، شد جغد و کرکس را وطن
(195)
- 5 آن را که غمی باشد و بتواند گفت غم از دلِ خود به گفت بتواند رُفت
این طُرفه گُلی نگر که ما را بشکفت نی رنگ توان نمود و نی بوی نهفت
(93)
- 6 آنکه چون ابر خواند کَفِّ تو را کرد بی‌داد بر خردمندی
او همی گرید و همی بخشد تو همی بخشی و همی خندی
(163)
- 7 آهِ بیمار کی شنود؟ بیمار
(159)
- 8 احوال ز من مپرس کاین از تو خطاست رَوِیِ شَهْمِ بین و مشکل برخاست
(167)
- 9 از پی دانه مرغکی صد بار بنگرد پیش و پس یمین و یسار
دلِ او زان قِیل بدانیش است کش غمِ جان ز عشقِ نان بیش است
(50)
- 10 از صدف دُر طلب ز آهو ناف دل ز مردان طلب ز نادان لاف
(7)
- 11 از عشق دلا نه بر زیان خواهی شد بی‌جان ز کجا شوی که جان خواهی شد

- اول به زمین ز آسمان آمده‌ای
وآخر ز زمین بر آسمان خواهی شد
(190)
- 12 از هر دو کون گوشه خلوت گزیده‌ای
زان چشمه حیات که در کوی دوست بود
تا روز حشر مُلکِ سِکَنَدَر گرفته‌ای
(148)
- 13 از یار به هر جفا گران نتوان کرد
(99)
- 14 استاد تو عشق است چو آنجا برسی
او خود به زبان حال گوید چون کن
(6, 142)
- 15 اکنون که رُخت جانِ جهانی بُرُود
آن دور که مه شدی نمی‌دانستی
سیری و ملالت کجا دارد سود؟
کانگشت‌نمایِ عالمی خواهی بود؟
(96)
- 16 اگر امروز حالی را تو را اینجا زیان باشد
مر آن مهمانِ غُلوی را گرمی دار تا روزی
زهی سرمایه و سودی که فردا زان زیان بینی
کز این گُنبد برون آیی مر او را میزبان بینی
(165)
- 17 اگر مُحَوِّلِ حالِ جهانیان نه خداست
بلی خداست به هر نیک و بد عنان‌کشِ خلق
چرا مجاریِ احوال بر خلافِ هواست؟
ازین سبب همه تدبیرهایِ خلق خطاست
(233)
- 18 اندرین آستانِ پر تلبیس
نان به لاحول می‌خورد ابلیس
(58)
- 19 اندرین راه چو طاوس به کارست مگس
(144)
- 20 اندرین ره صد هزار ابلیسِ آدم‌روی هست
تا هر آدم‌روی را زنهار کَآدم نشمری
(58)
- 21 ای دوست به دردِ دیگران درمانی
چون نوبتِ دردِ ما رسد درمانی؟
(49)
- 22 ای روح‌هایِ پاک در این توده‌هایِ خاک
تا کی چو حسّ اهلِ سَقَرِ مُسْتَقَرّ کنید

- دیرست تا دَمامه محشر همی زند
ای زنده‌زادگان سر از این خاک بر کنید
(133)
- 23 ای ساقی از آن باده که اوّل دادی
یا چاشنیی از آن نبایست نمود
(183)
- 24 باز آ که از آنچه بودی افزون باشی
ور تا به کنون نبودی اکنون باشی
(121)
- 25 بچّه بَط اگرچه دینه بود
آب دریاش تا به سینه بود
(17)
- 26 بر باد فکنده‌ای بنای همه عمر
بر باد کجا بُد بنا پائیده؟
(206)
- 27 برخاستن از جان و جهان مشکل نیست
مشکل ز سرِ کوی تو برخاستن است
(18)
- 28 بر مدار از مقامِ مستی پی
سر همان جا بنه که خوردی می
(9)
- 29 بر مردم چشم گذرت بایستی
وز گردشِ این دل خبرت بایستی
(234)
- 30 بشنو سخن و پندِ سنایی و نگه دار
کارزد سخنِ بنده سنایی به شنیدن
(80)
- 31 بنواز مرا شها بکن مَرْدُمیی
ای شاهِ زمان از تو چه گردد کمی
(179)
- 32 به جنسِ خویش دارد مرغ پرواز
کیوتر با کیوتر باز با باز
(45)
- 33 به خدایی که عزّش از عظمت
که اشارتِ آرزومندی
در خُم آسمان نمی‌گنجد
در بیانِ بنان نمی‌گنجد

(236)

34 به خدایی که فیضِ رحمتِ او در خُمِ آسمان نمی‌گنجد
که ز هجران و آرزومندی سخنم در دهان نمی‌گنجد
(120)

35 به خدایی که مُلکش از عظمت در خُمِ آسمان نمی‌گنجد
که ز دوری و آرزومندی سخنم در دهان نمی‌گنجد
(187)

36 بهرِ کیکِ گلیم نتوان سوخت

(98)

37 بهشت و دوزخت با توسست در باطنِ نگر تا تو سقرا در جگرِ یابی چنان‌ها در چنانِ بینی
(250)

38 به مالِ غِرّه‌مباش و به زندگانی شاد که مالِ آبِ روانست و زندگانی باد
(164)

39 پیش‌تر آ پیش‌تر، چند از این بدخویی چون تو منی من توام، چند منی و تویی؟
(189)

40 پیشِ صَرَصَرِ چراغ چه فروزد پوستینِ پیشِ شیر چون دوزد؟
(157)

41 پیوسته سرت سبز و لب‌ت خندان باد پیوسته دلِ جهان ز تو شادان باد
(216)

42 تا بود چنین بُده‌ست کارِ عالم راحت پسِ آن‌دهست و شادی پسِ غم
(205)

43 تا تو بر پشتِ سُتوری بارِ او بر جانِ توسست
(114)

44 تا شوی اهلِ ستایش، اهلِ معنی را ستای تا شوی اهلِ نوازش، اهلِ معنی را نواز
(163)

45 تا ظنِ نبری که من کَمَت می‌بینم بی‌زحمتِ دیده هر دَمَت می‌بینم

(211)

- 46 تا یکی قوم بینی از خود پاک
با تو بر خاک و برتر از افلاک
(38)
- 47 تویه من درست نیست، خموش
از من دل شکسته دست بدار
(248)
- 48 تو خود دانی که من بی تو چگونه تنگدل باشم
مبادا کاندین معنی ز روی تو خجل باشم
(120)
- 49 جان می برد به حضرت حوران گلشنم
عیسیست جان پاک و خرسست این تن پلید
تا لاجرم همی زند این طاس روزگار
تن می کشد به خدمت گوران گلخنم
پیکار خر هماره به عیسی برافکنم
بر سینه زخم های پیاپی چو هاونم
(136)
- 50 جاوید شبی باید و خوش مهتابی
تا با تو غم تو گویم از هر بابی
(79, 112, 133)
- 51 جرمش همه این که آشنای تو شدست
(51)
- 52 جهان آن به که عاقل تلخ گیرد
که شیرین زندگانی تلخ میرد
(132)
- 53 جهد کن تا چو مرگ بشتابد
بوی جانت به کوی او یابد
(226)
- 54 چو دزدی با چراغ آید گزیده تر برد کالا
(175)
- 55 چو ما را چشم باطن بین تباه است
کجا دانیم کان گل یا گیاه است
(58)
- 56 چون زبان حسد شود نخاس
یوسفی یابی از گزی کرباس
(39)
- 57 چون که سلطان نه ای رعیت باش
چون پیمبر نه ای ز امت باش

(38)

که تا مگر دلم از مهر تو بپرهیزد
که هیچ تشنه ز آبِ حیات نگریزد
(248-249)

58 چه رنگ‌هاست که آن شوخ‌چشم نامیزد
به عزّ عزّ خدا کز بلاش نگریم

و چون حدیث تو آید، سخن دراز کنم
(165, 190, 193, 234, 247)

59 حرام دارم با مردمان سخن گفتن

60 خدای بندد کار و خدای بگشاید

(255)

لیک چون درنگری مُتَفَقِّ یک کارند
(14)

61 خرفروشانه یکی با دگری درجنگند

در عمر نصیب خویش آن دم یابی
زیرا که چنان دمی دگر کم یابی
(12)

62 خود را چو دمی ز یار محرم یابی
زنهار که ضایع نکنی آن دم را

کز دیده به رخ هزار صاحب‌نظرست
(30)

63 خود عشق و ضمیر دل چه پنهان ماند

64 خون می‌رود و جراحتش پیدا نیست

(79)

تو باز سپید از مگسی بشناسی
(142)

65 دانم که تو گوهر ز خسی بشناسی

پیدای من و تو و نهان من و تو
برخاست من و تو از میان من و تو
(11)

66 در اصل یکی بُدست جان من و تو
خامی باشد که گویم آن من و تو

در قدح جرعه‌ای و ما هشیار
زین سپس گوش ما و حلقه یار
باد این خاک توده غدار
نفس زنگی مزاج را بازار
(227-228)

67 در جهان شاهی و ما فارغ
زین سپس دست ما و دامن دوست
خیز تا ز آب روی بنشانیم
ترکتازی کنیم و برشکنیم

- 68 در صورت اگرچه بر زمین است معنیش به چرخ هفتمین است
(38)
- 69 درویشان را عار بُود محتشمی بر خاطرشان بار بُود محتشمی
(77)
- 70 دلا تا کی در این زندان فریبِ این و آن بینی یکی زین چاهِ ظلمانی برون شو تا جهان بینی
(71)
- 71 دیر آمدی و زود برفتی ز بَرَم دیر آمدن و زود شدن کارِ گُل است
(90)
- 72 راحتش بادا کزو مر خلق را راحت بُود صد هزاران دیگِ حلوا پخته آن لُطْفُ الْفَعَالِ راحت را خلق را راحت مگر از روح پاک
صد هزاران جامِ باده برده زو اندوهناک
(198)
- 73 روزی دو سه کاندرین جهانی زنده بی‌عشق مباش تا نباشی مرده حیف است دلا اگر به جانی زنده
در عشق بمیر تا بمانی زنده
(43)
- 74 زان پیش که داده را اجل بستاند هر داد که دادنیست می‌باید داد
(40, 42, 43, 51, 98, 165, 227)
- 75 زین حال چو بشنود عدو شاد شود از بهرِ خدا چو شادیِ اوست مکن
(132)
- 76 سخن کان از سرِ اندیشه ناید نبشتن را و گفتن را نشاید
(115)
- 77 سلامت کنم زانکه در خاطری گر از چشم دوری، به دل حاضری
(225)
- 78 سلامت کنم زانکه در خاطری گر از چشم دوری، به دل حاضری
ایا غائب از چشم و حاضر به دل
سَلَامٌ عَلَی الْغَائِبِ الْحَاضِرِ
(185)
- 79 صبحِ سعادت به جهان بردمید مُلْکِ سلیمان به سلیمان رسید
(219)

- 80 صبر با عشق بس نمی‌آید عقل فریادرس نمی‌آید
(184)
- 81 طین کزو داشت دیو ملعون ننگ تو گرفتی چو دینش اندر چنگ
آن که او کوک و کوکنار خُورد کی غم بوسه و کنار خُورد
(43)
- 82 عطار بگفت آنچه دانست باقی همه بر شنود دارد
(67)
- 83 فرقت میان عشق کز جان خیزد با آنکه به ریسمانش بر خود بندی
(11)
- 84 فریدون فرّخ فرشته نبود به مشک و به عنبر سرشته نبود
به داد و دهش یافت آن نیکوی تو داد و دهش کن فریدون توی
(224)
- 85 فصلی‌ست چو وصلِ دوست، فرخنده شده وز مردنِ تن چراغِ دل زنده شده
(237)
- 86 قلم اینجا رسید سر بشکست مرغ اینجا رسید پر بشکست
(235)
- 87 کسی کو را بُود در طبع سستی نخواهد هیچ کس را تندرستی
(39)
- 88 کو دیده که گوهر ز خسی بشناسد یا باز سپید از مگسی بشناسد
(46)
- 89 که چنین گفته‌اند هشیاران خانه را یار و راه را یاران
(240)
- 90 گر آب دهی، نهاله تو کاشته‌ای ور پست کنی، همش تو افراشته‌ای
(46, 178)
- 91 گر بمانیم زنده، بردوزیم دامنِ کز فراقِ چاک شدست
ور نمانیم، عذرِ ما پذیر ای بسا آرزو که خاک شدست

(189)

- 92 گر توانی ای صبا بگذر شبی بر کوی او
ور دلم را بینی آنجا، گو حرامت باد وصل
ور گذر یابی، بیر از من پیامی سوی او
من چنین مَهْجور و تو پیوسته هم‌زانوی او
(188)
- 93 گر جمله جهان با تو دگرگونه شود
تو بر ره خود باش و دگرگونه مشو
(125)
- 94 گر چو شاهان بر سریر تخت نتوانی نشست
همچو فراشان طنابِ خیمه شاهی بگیر
(38)
- 95 گر دلم را بینی آنجا گو حرامت باد وصل
من چنین مهجور و تو پیوسته هم‌زانوی او
(211)
- 96 گر شش جهت بسته شود، باک مدار
کز قعرِ نهادت سوی جانان راهی‌ست
(78)
- 97 گر شُکر شوم، شُکرِ تو نتوانم گفت
ور عذر شوم، عذرِ تو نتوانم خواست
(149)
- 98 گرفتم درد را مرهم نداری
بده عشوه دروغی هم نداری؟
(50)
- 99 گلِ خندان که نخندد چه کند؟
عَلَم از مُشک نبندد چه کند؟
(148)
- 100 گویند که روزنی‌ست از دل سوی دل
روزن چه بود که نیز دیوار نماند
(192)
- 101 لطفِ تو تنگِ شُکر طعنهُ خلقان مگس
قیمتِ تنگِ شُکر کی شکند از مگس؟
(233)
- 102 مادرِ موسی‌ام که از شاهم
شیرِ فرزند را بها خواهم
(15)
- 103 مدار ای روح هیچ‌انده که یار از تو جدا ماند
رَسَن گرچه دراز آید، گذر دارد به چنبر بر
(190)

- 104 مردان سفر کنند در آفاق همچو دل نی بسته منازل و پالان و اشتزند
(250)
- 105 مرغی که خبر ندارد از آبِ زلال مِنْقار در آبِ شور دارد همه سال
(116)
- 106 مستان سلامت می‌کنند
(9)
- 107 معشوق به سامان شد تا باد چنین بادا کُفرش همه ایمان شد تا باد چنین بادا
مُلکی که پریشان شد، از شومیِ شیطان شد باز آن سلیمان شد تا باد چنین بادا
(22)
- 108 مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد
(113, 239, 257)
- 109 مُلکِ عالم سر به سر جز دردسر نارد به سر ای سبک‌سر دردسر چندین منه بر فرقِ سر
آفتاب و ماه اگر تاجی کنی بر سر نهی سر به خشتی بر نهی آخر چو عمر آید به سر
(44)
- 110 مُلکی که پریشان شد، از شومیِ شیطان شد باز آن سلیمان شد تا باد چنین بادا
(251)
- 111 من از جهولی کردم، چنان سزید از من تو خود کریمی، آن کن که از کریم سزد
(219)
- 112 من بد کنم و تو بد مکافات کنی پس فرق میانِ من و تو چیست بگو
(20)
- 113 من بنده آن کسم که بی‌ماش خوش است جفتِ غمِ آن کسم که تنه‌اش خوش است
گویند وفاهش چه لذّت دارد زانم خبری نیست جفاهش خوش است
(237)
- 114 من خود دانم کز تو خطایی ناید لیکن دلِ عاشقان بدانیش بود
(18, 185)
- 115 من سیر نمی‌شوم ز لبِ تر کردن الا که مرا درافکنی در جویت

(188)

116 من و تو کرد آدمی را دو بی من و تو، تو من بدی من تو
کی بُود ما ز ما جدا مانده من و تو رفته و خدا مانده
(133, 189)

117 من یک جانم که صد هزارست تَنم چه جان و چه تَن؟ که هر دو هم خویشَتَنم
(155)

118 می‌آیم پیش تو ولی پنهانی این جنس بُود زیارتِ روحانی
(83)

119 نومید مشو، امید می‌دار ای دل در غیبِ عجایب است بسیار ای دل
(190)

120 هر تخم که کاشتی بروید این تخم بکار تا توانی
(252)

121 هرچند که یارانِ نُوت محتشم‌اند یارانِ قدیم را فراموش مکن
(19)

122 هرچه دشواریست بر تو هم ز باد و بودِ توست ور نه عمر آسان گذارد مردمِ آسان‌گذار
(217)

123 هرکه از نسبِ بلند زاید او را سخنِ بلند باید
(147)

124 هرکه را اسرارِ عشق آموختند مر دهانش را ز گفتنِ دوختند
(167)

125 هرکه ما را کند به نیکی یاد یادش اندر جهان به نیکی باد
(223)

126 همان خدای که ما را طریقِ هجر نمود امید دارم کآسان کند طریقِ وصال
(8, 90, 187)

127 همّت از آنجا که نظرها کند خوار مدارش که اثرها کند
(57)

128

همیشه شب، شب است و روز، روز است
هر آن کو موزه‌دوی پیشه گیرد

درختِ گُل، گُل است و یوز، یوز است
به هر شهری که باشد موزه‌دوزست
(90)

129

یا تشنه چو اعرابی در چَه فِکَنَد دَلوی
یا موسی آتش‌جو کآرد به درختی رو
یا هم‌چو سلیمانی بشکافد ماهی را

در دَلو نگارینی چون تَنگِ شَکر یابد
آید که بَرَد آتش صد صبح و سحر یابد
اندر شکم ماهی آن خاتمِ زر یابد
(24)